

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

TÜRKİYE'DE KÜRT-TÜRK EVLİLİKLERİNİN
ÇAPRAZ EVLİLİKLER VE ETNİK KİMLİK
FARKLILIKLARI BAĞLAMINDA
İNCELENMESİ

Ümit ESER

2502150580

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Göklem TEKDEMİR

İSTANBUL, 2024

ÖZ

TÜRKİYE’DE KÜRT-TÜRK EVLİLİKLERİNİN ÇAPRAZ EVLİLİKLER VE ETNİK KİMLİK FARKLILIKLARI BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

ÜMİT ESER

Bu çalışmanın odak noktası, Türkiye’de Kürtler ile Türkler arası çapraz evliliklere ilişkin dinamikleri, eşlerin farklı etnik kimliklerinin ilişki süreci ve kültürel farklılıklar bağlamında incelemektir. Bu çalışmada bu evliliği bizzat deneyimleyen bireylerin anlatılarına başvurulması, bu araştırmanın en önemli farklılığıdır. Böylece bu çalışmayla alandaki önemli bir boşluğun doldurulacağını düşünüyoruz. Özellikle merak ettiğimiz, çapraz evlilikler ne kadar etnik kimlik temelli görülmektedir? Bu evliliği yapan bireylerin kimlik özdeşimleri evlilikle farklılaşmakta mıdır? Çapraz evlilikleri etkileyen başka hangi dinamiklerden söz edilebilir? Çapraz evlilikler daha makro düzeyde iki grup arası ilişkileri hangi şekilde etkilemektedir? Böylece iki grup arası ilişkilerin, çapraz evlilik ilişkisi içinde nasıl deneyimlendiğini de anlamaya çalışıyoruz.

Bu çalışmada tercih edilen, gömülü teorinin yapılandırmacı desenidir ve çalışma 34 kişi (28 evliliği devam eden, 6 boşanmış) ile yürütülmüştür. Görüşmeler hem yüz yüze (20) hem de çevrimiçi (14) olarak gerçekleştirildi ve yarı-yapılandırılmış görüşme soruları kullanıldı. Bu çalışmada, araştırma metodunun da sağladığı zeminden hareketle, “*Kürt-Türk Evlilikleri Aşamaları Modeli*”ni öneriyoruz. Modelde, eşler benzerlik temelli evlilik kararı alarak, etnik kimliklerini merkeze almadan evlenmişlerdir. Bu evlilikler, Türk eş ve ailelerin Kürt kimliği bilgisi edinmelerine ve Kürt eşlerle ailelerinin etnik kimlikleri merkeze almayan yaklaşımlarının da eşlik etmesiyle, bir anlamda Kürtlükle karşılaşma alanı sağlamıştır. Modelde ayrıca eşlerin, evlilik ilişkilerinin sürdürülebilirliği için hem çocuklar hem de birbirlerinin kimliklerini konumlandırma bağlamında birtakım strateji ve uzlaşma yolları geliştirdikleri görülmüştür. Modelimizin son aşaması olan boşanmalarda ise etnik ve kültürel farklılıkların etkisine dair olarak, eşlerin etnik kimlikleriyle ilişkilendirdikleri farklılıkların, uzlaşma yollarının tükendiği durumlarda açığa çıktığı ve

evlilikleri devam ettirmeyi zorlaştırdığı dolayısıyla kronolojik olarak devam eden modelimizin son aşamasında evliliğın bitmesini görüyoruz.

Anahtar Kelimeler: Çapraz evlilik, aile, çocuk, kültür, Türk kimliğı, Kürt kimliğı, etnik kimlik, gömülü teori.

ABSTRACT

AN ANALYSIS OF KURDISH-TURKISH MARRIAGES IN TURKEY IN THE CONTEXT OF CROSS MARRIAGES AND ETHNIC IDENTITY DIFFERENCES

ÜMİT ESER

The focus of this study is to examine the dynamics of cross-marriages between Kurds and Turks in Turkey in the context of the different ethnic identities of the spouses and the relationship process of cultural differences. The most important difference of this study is that it is based on the narratives of individuals who have personally experienced these marriages. Thus, we believe that this study will fill an important gap in the field. We are particularly interested in the extent to which cross marriages are seen as ethnic identity-based. Do the identities of the individuals who realize these marriages differentiate with the marriage? What other dynamics affect cross marriages? How do cross marriages affect the relations between two groups at a more macro level? Thus, we are also trying to understand how intergroup relations are experienced within the cross-marriage relationship.

In this study, the constructivist design of grounded theory was preferred and the study was conducted with 34 participants (28 married, 6 divorced). Interviews were conducted both face-to-face (20) and online (14) and semi-structured interview questions were used. In this study, we propose a "Stages of Kurdish-Turkish Marriages Model" based on the ground provided by the research method. In the model, spouses decide to marry on the basis of similarities, without centering on their ethnic identities. These marriages, accompanied by the approaches of Kurdish spouses and families that do not center on ethnic identities, opened the space for Turkish spouses and families to learn about Kurdish identity and, in a sense, to encounter Kurdishness. The model also shows that spouses develop a range of strategies and compromises for the sustainability of their marital relationship in terms of positioning the identities of both children and each other. As for the impact of ethnic and cultural differences in divorces, which is the last stage of our model, we observe that the differences that the spouses associate with their ethnic identities emerge in cases where the ways of

reconciliation are exhausted and make it difficult for marriages to continue, thus the marriage ends in the last stage of our chronological model.

Keywords: Cross marriage, family, child, culture, Turkish identity, Kurdish identity, ethnic identity, grounded theory.

ÖNSÖZ

Bu tezin yazılmasında bana farklı şekillerde destek sunan birçok kişinin emeği var. Yolun en başından, son ana kadar bana her türlü desteği sunan ve motive eden tez danışmanım Doç. Dr. Göklem Tekdemir’e özellikle teşekkürlerimi sunarım. Bu uzun yolda destekleri olmasaydı bir şeyler eksik kalacaktı. Her tez izleme döneminde kapsayıcı yaklaşımları ile bana yol gösteren ve bu uzun yolda desteklerini hiç eksik etmeyen komite üyeleri Prof. Dr. Sevim Cesur’a ve Doç. Dr. S. Çiğdem Bağcı’ya ayrıca teşekkür ederim. Yine tez sürecinde teknik destekleri ile bana büyük kolaylık sağlayan Remezanê Osê ve Mónica Carmona Cano’ya ne kadar teşekkür etsem azdır. Tez yazım süreci bittikten sonra geri bildirimleriyle desteklerini sunan meslektaşım Ercan Şen’e de teşekkür ederim. Şüphesiz bu araştırmada en kıymetli destek, bizatihi bu çalışmaya gönüllü olarak katılıp evlilik hikayelerini içtenlikle bizimle paylaşan bütün katılımcılardan geldi. Bu çalışmanın vücuda gelmesinde en büyük mimarlar olan bütün katılımcılara tekrardan teşekkür ediyorum. Yine hem katılımcı olup hem de yeni katılımcılara ulaşmamda çok ciddi destekte bulunan ve isimlerini burada veremeyeceğim ama ‘eğitimci ailesi’ olarak nitelemek istediğim değerli çifte teşekkür ederim. Katılımcı bulmada bana çok ciddi destek sunan arkadaşım Ferhat Atay’a da ayrıca teşekkür ederim. Bu uzun akademik yolda her türlü maddi ve manevi desteğini benden esirgemeyen ve hep motive eden aileme özellikle teşekkür etmek isterim. Onların bu kıymetli desteği olmasaydı bir şeyler eksik kalırdı ve bu çalışma meydana gelmeyebilirdi. Çalışmanın son anlarında hep yanımda olup beni motive eden Saki Kaya, Mücahit Erdoğan, Abdulkadir Ekinci ve Ali İhsan Sevinç’e de ayrıca teşekkür etmek isterim. Zaman zaman tez konumla ilgili yaptığımız tartışmalarda bana katkıda bulunan Elih Esi ve İhsan Altıntaş’ı unutmamak lazım.

Bu çalışmada özellikle çocukların eşler arası bütün ilişkilerde başat bir etken olduğunu fark ettik. O yüzden bu çalışmayı, Kürt-Türk evliliklerinden doğan çapraz evlilik nesline ithaf ediyorum.

ÜMİT ESER

İSTANBUL, 2024

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	vi
TABLOLAR LİSTESİ.....	xiii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

LİTERATÜR

1.1. Türkiye’de Evlilikler ve Boşanmalar	7
1.1.1. Bir Toplumsal Kurum Olarak Aile	7
1.1.2. Türkiye’de Nüfusun Niteliği ve Etnik Gruplar: Türkler ve Kürtler	9
1.1.3. Resmi Nüfus Verilerine Göre Türkiye’de Evlilik Sürecini Belirleyen Faktörler.....	13
1.1.4. Boşanmalar ve Sebepleri	21
1.2. Çapraz Evlilik Literatürü.....	22
1.2.1. Kavramsal Çerçeve.....	22
1.2.2. Türkiye’de Çapraz Evlilik Çalışmaları.....	23
1.2.2.1. Türkiye’de Kürt-Türk Çapraz Evlilikleri	24
1.2.2.2. Türkiye’de Farklı Etnik Gruplar Arası Çapraz Evlilikler	34
1.2.2.3. Türkiye’de Farklı Dini (İnanç-Mezhep) Gruplar(ı) Arası Çapraz Evlilikler.....	37
1.2.3. Yurtdışında Farklı Etnik ve Dini Gruplar Arası Çapraz Evlilikler.....	46
1.3. Kimlik Kuramları.....	60
1.3.1. Sosyal Kimlik Kuramı	60
1.3.1.1. Kalıp Yargılar	62
1.3.1.2. Önyargılar	63
1.3.2. Sosyal Baskınlık Kuramı	64
1.3.3. Kimlik Süreç Kuramı (Identity Process Theory).....	66
1.3.3.1. Kimlik Yönetim Stratejileri.....	66
1.4. Gruplar Arası Temas Kuramları (Intergroup Contact Theory)	68
1.4.1. Sosyal Temas Kuramı	68
1.4.2. Yayılmacı Temas Kuramı.....	70
1.4.3. Hayali (Kurgu) Temas Kuramı	71
1.5. Kültürleşme Bağlamında Kimlik ve Gruplararası İlişkiler	72
1.6. Evlilik Kararını Etkileyen Faktörler ve Evlilik Kuramları	76
1.6.1. Evlilik Pazarı (Marriage Market).....	77
1.6.1.1. Statü Değişim Teorisi (Status Exchange Theory).....	77

1.6.1.2. Makro Yapısal Kuram.....	78
1.6.1.3. Filtre Kuramı.....	78
1.6.1.4. Sosyal Takas Kuramı	78

İKİNCİ BÖLÜM

2. YÖNTEM

2.1. Gömülü Teori.....	80
2.1.1. Yapılandırmacı Desen.....	81
2.1.1.1. Yapılandırmacı Desende Veri Analiz Süreci	82
2.2. Araçlar.....	83
2.2.1. Yarı-yapılandırılmış görüşme soruları	83
2.3. Örneklem.....	85
2.3.1. Katılımcılar.....	85
2.4. İşlem.....	90
2.4.1. Veri Toplama Araçları	90
2.4.2. Veri Toplama İşlemi	91
2.5. Pilot görüşmeler.....	93
2.6. Veri analizi	94
2.6.1. Görüşmelerin Analizi.....	94
2.6.2. Geçerlik ve Güvenirlik.....	96
2.7. Refleksivite ve Araştırmacı Olarak Konumum	98

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ANALİZ SONUÇLARI

3.1. Kürt-Türk Çapraz Evlilikleri Aşamaları Modeli.....	102
3.2. Analizler	103
3.2.1. Benzerlik Temelli Evlilik Kararı Alma	104
3.2.1.1. Kişilik Özellikleri.....	105
3.2.1.2. Dini değerler	115
3.2.2. Kürtlükle Karşılaşma	122
3.2.2.1. Aile Tepkileri	123
3.2.2.1.1. Direnç	124
3.2.2.1.2. Kaçınma	132
3.2.2.1.3. Göz Ardı Etme.....	136
3.2.2.2. Eş Tepkileri.....	142
3.2.2.2.1. Kürtçe.....	143
3.2.2.2.2. Kültürel Araçlar	154
3.2.2.2.3. Mekân-Yer	163

3.2.3. Kürtlükle Uzlaş Yolları Geliştirme	169
3.2.3.1. Çocuklara Kimlik Aktarımı	169
3.2.3.1.1. İki Dilli İsimler	170
3.2.3.1.2. İstanbul Hâkim Kültür Etkisi	179
3.2.3.1.3. Kürt Ebeveynlerin Zorlukları-Çıkmazları	185
3.2.3.2. Kürt Kimliğine İlişkin Stratejiler Geliştirme	194
3.2.3.2.1. Apolitizm	195
3.2.3.2.2. Kürt Kimlik Algısının Dönüşümü	208
3.2.3.2.3. İstanbul Ortak Kent Kültürü	221
3.2.3.2.4. Milliyetçi Tutumlardan Kaçınma	228
3.2.3.2.5. Çok Dilliliğe/Kültürlülüğe İlgisizlik	235
3.2.3. Evliliğin Bitmesi	247
3.2.2.1. Kimlik ve Kültür Farklılıkları (Evliliği devam edenlerin gözünden)	248
3.2.2.2. Kimlik ve Kültür Farklılıkları (Boşananların gözünden)	253
3.2. Katılımcı Denetimi ve Modele Dair Son Notlar	279
3.3.1. Kürt-Türk Çapraz Evliliklerinde Kürtlük Temelli Gündemler..	280
3.3.2. Eşlerin Kimlik (Kürtlük) Temelli Meselelerde Geliştirdikleri Uzlaş Yolları	281
3.3.3. Çocukların İki Dilli-Kültürlü Yetişmeleri	282
3.3.4. Eşlerin Evlilik İlişisine Diğer Eşin Gözünden Bakabilmesi	283
3.3.5. Boşanmalarda Kimlik Temelli Farklılıklar	284

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. TARTIŞMA

4.1. Benzerlik Temelli Evlilik Kararı Alma	288
4.2. Kürtlükle Karşılaşma	292
4.3. Kürtlükle Uzlaş Yolları Geliştirme	305
4.4. Evliliğin Bitmesi	325
SONUÇ VE ÖNERİLER	333
KAYNAKÇA	339
ÖZGEÇMİŞ	358

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Görüşme Soruları.....	84
Tablo 2: Katılımcıların Demografik Bilgileri.....	87
Tablo 3: Yapılandırmacı Desende Analiz Örneği.....	95
Tablo 4: Kürt-Türk Çapraz Evlilikleri Aşamaları Modeli.....	103

GİRİŞ

Anderson (2017), karşılaştırma yöntemiyle ilgili en öğretici metotlardan birinin, okuyucuda farkındalık ve şaşkınlık uyandıracak şekilde yapılmasından söz eder. Örnek olarak bir Japon'un kendi ülkesinin Çin ile karşılaştırılmasına şaşırmayacağını zaten uzun süredir bunun yapıldığını belirtir. Ancak aynı kişinin Japonya'nın söz gelimi Meksika veya Avusturya ile karşılaştırıldığında buna hazırlıksız yakalanacağı için kendisine daha verimli ve öğretici bir karşılaştırma alanı sağlayacağını ifade etmiştir.

Anderson'dan ilham alarak, Türkiye'de Türkler ile Kürtler arası karşılaştırmaların okuru en hazırlıksız yakalayacağı bir alan olduğunu düşündüğümüz, iki grup arası çapraz evlilikler üzerinden gitmek istiyoruz. Dolayısıyla bu çalışmanın odak noktası, Türkiye'de Kürtler ile Türkler arası çapraz evliliklere ilişkin dinamikleri, eşlerin farklı etnik kimliklerinin ilişki süreci bağlamında incelemektir. Araştırmada iki grup arası çapraz evliliklere dair bir model önerilmiştir.

Türk-Kürt çapraz evlilikleriyle ilgili literatürdeki mevcut çalışmalar (Gündüz-Hoşgör ve Smits, 2002; Koç, Hancıoğlu ve Çavlin, 2008; Zeyneloğlu, Civelek ve Sirkeci, 2016) daha çok nüfus verilerinin analizine dayanmaktadır. Bu çalışmada ise bu evliliği bizzat deneyimleyen bireylerin anlatılarına başvurulması, bu araştırmanın en önemli farklılığıdır. Böylece bu çalışmayla alandaki önemli bir boşluğun doldurulacağını düşünüyoruz.

Bu araştırmanın mazisi, yüksek lisans tezimde incelediğim Kürt kimliğinin Kürtler tarafından nasıl algılandığı ve hangi inşa temellerine dayandırıldığına (Eser, 2015) uzanmaktadır. Bu bağlamda yüksek lisans tez sürecinde görüştüğüm bir katılımcının söyledikleri, bu araştırma konusunun ilk düşünsel temelini oluşturmaktadır. Veri toplamak üzere gittiğim Erbil'de bir katılımcı, Kürtlerin farklı coğrafyalardaki diğer etnik gruplarla evliliğinin en fazla Türklerle gerçekleştiğini ve bu durumu Kürtler açısından Kürt kimliğinin kaybıyla oluşan bir süreç olarak aktarmıştı. Türkiye dışındaki Kürtlerin, yaşadıkları bölgelerde baskın kimlikler arasında (özellikle de Arap ve Fars kimlikleri) Türkiye'ye nispeten daha az evlilik gerçekleştirdikleri için, bu bölgelerdeki Kürtlerin kendi etnik kimliklerini ve

kültürlerini daha fazla koruduklarını öne sürmüştü. Türkiye’de ise iki grup arası yakın temasın çok daha fazla yaşandığını ve bunun da çapraz evlilikleri artırdığını söyleyerek, çapraz evliliklerin Kürtlerde kimlik kayıplarına neden olmasına rağmen; iki grup arası ilişkilerde özellikle de Türklerin Kürtlere bakışında olumlu gelişmelerin yaşanmasına katkıda bulunduğunu öne sürmüştü.

O dönemde Türklerle Kürtler arası evliliklere dair yapılan bu yorumun, sonradan doktora tezimin araştırma konusu olacağını hiç düşünmezdim. Katılımcının ifade ettiği durumu yani Türkiye dışında yaşayan Kürtlerin diğer gruplarla çapraz evliliklerine dair verilerle ilgili elimizde bir veri olmadığı için bir şey diyemiyoruz. Türkiye’de ise Kürtlerle Türkler arası çapraz evliliklerle ilgili sınırlı da olsa bir literatürden söz etmek mümkündür (Çandır, 2019; Eser, 2023; Gündüz-Hoşgör ve Smits, 2002; Koç vd., 2008; Ülgen, 2018; Zeyneloğlu, Civelek ve Sirkeci. 2016). Ancak katılımcının iddia ettiği gibi, söz konusu çapraz evlilikler ne kadar etnik kimlik temelli görülmektedir? Bu evliliği yapan bireylerin kimlik özdeşimleri evlilikle farklılaşmakta mıdır? Çapraz evlilikleri etkileyen başka hangi dinamiklerden söz edilebilir? Çapraz evlilikler daha makro düzeyde iki grup arası ilişkileri hangi şekilde etkilemektedir? Kürtlerle Türkler arası çapraz evlilikler Türkiye’deki çapraz evlilik literatürü ile karşılaştırıldığında ne tür benzerlikler ve farklılıklar vardır ve bu evliliklere dair özgün bir model söz konusu mudur? İşte bu çalışmada, Kürtler ve Türkler arası çapraz evlilikleri bizzat bu evliliği deneyimleyen kişilerle yaptığımız görüşmelere dayanarak analiz ediyoruz. Bu şekilde iki grup arası ilişkilerin evlilik ilişkisi içinde nasıl deneyimlendiğini de anlamaya çalışıyoruz. Yani çapraz evlilikler hem Türklerde hem de Kürtlerde çekirdek aile dışındaki hangi dinamikleri etkilemekte ya da çapraz evlilik ilişkileri dışındaki hangi dinamikler bu evlilikler bağlamında eşlerin gündemine gelmekte ve bütün bu dinamikler eşlerde bir kimlik dönüşümüne yol açmış mıdır, ona bakıyoruz.

Rodriguez-Garcia, Solana-Solana ve Lubbers (2016) evliliklerin, makro düzeyde kültürlerarası dinamikleri anlamamıza yardımcı olabilecek kültürlerarası ilişkilerin mikro bir laboratuvarı olarak kabul edilebileceğini söyler. Evliliklerin farklı gruplar arası ilişkileri etkilemesine ilişkin olarak Kalmijn (1998) ise evliliğin farklı toplulukların kesişiminde önemli rol oynayan sosyal bir kurum olduğunu belirtmiştir.

Farklı etnik veya dini gruplar arasında gerçekleşen kültürlerarası evlilikler, bu gruplar arasındaki sosyal mesafe ve sınırlar hakkında da bize bilgi verir. Araştırmacıya göre, bu tür evlilikler sadece eşler arası ilişkilerle sınırlı kalmaz, aynı zamanda bu bireylerin ait oldukları gruplar arası bağlantıları kurar ve farklı grupları birbirine yaklaştırır. Bu bakımdan evlilik; bir kimlik, bir aidiyet, yaşa ve cinsiyete göre düzenlenmiş bir mekânizma işlevi görmektedir. Dolayısıyla araştırmacı, sosyal bir kurum olarak nitelendirdiği evliliğin, bir takım toplumsal çıktıları olan bir mekânizma görevi gördüğünü belirtmiştir (s.396). Benzer şekilde Smits de (2010) çapraz evliliklerin gruplar arası ilişkilerin ne yönde seyrettiğini anlamada önemli bir etken olduğunu ve farklı grupların birbirine karşı pozisyonunu anlamak için bu tarz evliliklere bakılması gerektiğine vurguda bulunmuştur.

Türkiye’deki çapraz evlilik dinamiklerine ilişkin olarak Özateşler Ülkücan (2015) evliliğin bireyler arası ilişki kadar, gruplar arası ilişkiyi de etkilediğini belirtir. Farklı kimlik kategorileri ve gruplar arası ilişkilerdeki dönüşümlerin, çapraz evlilikler üzerine yapılan çalışmalarda ortaya konulduğunu; farklı kültürel ve kimliksel gruplardan gelen bireylerin, evlilik aracılığıyla kurdukları çok yakın etkileşimlerde kimlik algıları, eşlerinin kimlik algıları, bağlı oldukları grupların birbirlerini algılayışları ve ilişkileri ile birlikte kimlik kategorilerinin ve grupların sınırlarını dönüştürebildiğinden söz etmiştir. Araştırmacıya göre, Türkiye’de çok az çalışmaya konu olan çapraz evliliklerin, özellikle farklı gruplar arası ilişkileri anlamak ve bireyler arası etkileşimleri görmek, toplumsal kimlik kategorilerini çözümlemek açısından önem taşımaktadır. Bunun yanı sıra sosyal politika alanında, çapraz evlilik oluşturan bireylerin deneyimleri üzerinden anlaşmazlıkların nasıl önlenebileceğine, toplumsal kategoriler ötesi ilişkilerin nasıl kurulduğuna ve böylelikle ayrımcılığın nasıl aşıldığına dair ipuçlarının da açığa çıkabileceğini belirtmiştir. Benzer şekilde Gültekin (2012) de, evliliğin akrabalık oluşmasında ve aşiretler arasında barışı sağlamak için en eski yerleşik davranış biçimlerinden biri olduğunu ve aynı zamanda evliliğin bir kültür alışverişi şeklinde görülebileceğini söylemiştir. Gültekin’in bu görüşü, evliliğin gruplar arası etkileşimlere etkisine dair fikir vermesi açısından önemlidir.

Bu bağlamda yürüttüğümüz araştırmanın da Türkiye’de Kürtler ve Türkler arası ilişkilere dair, çapraz evlilikler üzerinden farklı bir bakış kazandıracağını

düşünüyoruz. Zira Türkiye’deki nüfus araştırmalarına göre en kalabalık iki toplumsal grup olan Türklerle Kürtlerin (Mutlu, 1996; Zeyneloğlu, Civelek ve Coşkun, 2011) ilişkilerini farklı yönleriyle ele alan birçok çalışmadan söz edilebilir. Sosyolojide, tarihte, edebiyat ve sanatta, siyasette, ekonomide daha birçok disiplinde iki grubun birbirleriyle ilişkilerini ele alan ve bugüne kadar araştırmacıların farklı perspektiflerle ele aldıkları çalışmalardan (Başer, 2013; Bozarslan, 2005; Cemal, 2003; Jwaideh, 2014; Işık, Kılıçaslan, Hiroğlu, Sağır ve Kurt, 2023; Natali, 2009; Van Bruinessen, 1992; Uluç, 2011; Yeğen, 2013) söz edilebilir. Bunun dışında daha sosyal psikolojik bir noktadan hareketle örneğin Türk-Kürt grupları arasındaki sosyal mesafe, gruplar arası temas, sosyal kimlik, önyargı ve ayrımcılık konularını ele alan araştırmalar da mevcuttur (Arkonaç, Tekdemir Yurtdaş ve Çoker, 2012; Bağcı ve Çelebi, 2017a, 2017b, 2018; Balaban, 2013; Bozoğlu, 2019; Eser, 2015; Fırat, 2019; Güler, 2013; İslambay, 2019; Karazor, 2019; Neyzi ve Darıcı, 2013; Şen, 2014; Yılmaz, Cesur ve Bayad, 2018).

Bu çalışmada, Türkler ve Kürtler arası çapraz evlilikleri bizzat bu evlilikleri deneyimlemiş bireylerin anlatımlarından hareketle, eşlerin çapraz evlilik ilişkilerini nasıl yorumladıklarına, Türk ve Kürt olmanın eşler açısından anlamının çapraz evlilikle değişip değişmediğine, çapraz evlilik ilişkilerinin başka hangi dinamiklerden etkilendiğine ya da hangi dinamikleri etkileyebilme potansiyeli olduğuna bakılmıştır. Bu şekilde çapraz evlilik gibi çok yakın bir sosyal temas alanı üzerinden de iki grup arası ilişkilere dair farklı bir pencere açacağını düşünüyoruz.

Çapraz evliliklerin gruplar arası sosyal ve siyasal ilişkileri nasıl etkilediği ve söz konusu ilişkilerden nasıl etkilendiği konusunda İstanbul’daki farklı dini gruplar arası (Rum, Yahudi ve Ermeni) karma evlilikleri ele alan Beylunioğlu ve Kaymak (2020) dikkatimizi Türkiye’de son yıllarda yaşanan toplumsal değişime çekmiştir. Araştırmacılar, son yirmi yılda Türkiye’de azınlık gruplarına yönelik toplumsal olaylarla ilgili bir yüzleşmenin başlamış olmasının ve gayrimüslimlere yönelik resmi tarih dışında alternatif bilgi kaynaklarının artmış olmasının, özel alanda yaşanan karma evlilikleri de dönüştürebilecek bir boyut taşıdığını öne sürmüşlerdir.

Araştırmacıların bu söyledikleri bağlamında, kendi araştırmamız için şu soruyu sormanın önemli olduğunu düşünüyoruz: Türklerle Kürtler arası çapraz evlilikler mi Türkiye’deki iki grup arası süregelen ilişkileri etkileme gücüne sahip yoksa her iki grup arası uzun bir geçmişe uzanan ilişkilerdeki dönüşümler mi bu evlilikleri daha fazla etkileme gücüne sahip? Yani asıl merak ettiğimiz evliliklerdeki dinamikler mi yoksa dışarıdaki dinamikler mi diğerini dönüştürme gücüne daha çok sahip? Hem analiz kısmında önerdiğimiz modelde hem de tartışma kısmında bu sorunun yanıtını daha çok eşlerin çapraz evlilik ilişkileri içerisindeki kimlik konumlandırmaları bağlamında ele alıyoruz. Elbette çapraz evlilik ilişkileri ile dışarıdaki dinamikleri birbirinden ayırtmak çok mümkün değil. Nihayetinde ikisinin de birbirini etkileyip, birbirine etki etme potansiyeli söz konusudur. Ama bunu anlama çabasının bu çalışma açısından da önemi şundan kaynaklanmakta: Kürtler ve Türkler arası oran olarak gittikçe artan çapraz evlilikler (Gündüz-Hoşgör ve Smits, 2002; Zeyneloğlu, Civelek ve Sirkeci, 2016) sosyal hayatın ekonomik, siyasal, tarihi dinamiklerini dönüştürebilme potansiyeline sahip mi? Elbette ki toplumsal dinamiklerin çapraz evlilikleri dönüştürme potansiyeli ile çapraz evliliklerin yine bir toplumsal dinamik olarak makro düzeydeki ilişkileri dönüştürmesi olasılığı toplumsal hareketlere yakından ilgi duyan birçok kişinin merak ettiği bir konu olsa gerek. Kürtler ve Türkler açısından duruma bakacak olursak, bu çalışma bağlamında sadece katılımcıların ifadelerinden ve aktardıkları deneyimlerden hareketle söyleyeceğimiz şeylerin olacağını ve bunun da bir bütün olarak Türkiye’de, Kürtler ve Türkler arası ilişkilerin geleceği hakkında mutlak bir şey diyemeyeceğini eklemek zorundayız. Ancak bu çalışma ölçeğinde elde ettiğimiz sonuçların ve önerdiğimiz modelin, etnik kimliklerin evlilik süreci içindeki müzakerelerinin geleceğine bir ayna tutabileceğini de söylüyoruz. Dolayısıyla yukarıda iki grup arası farklı disiplinlerde ele aldığımız söylediğimiz ilişkilerin, çapraz evlilikler üzerinden yakından bakılmasının literatürde önemli bir boşluğu dolduracağına inanıyoruz.

Son olarak da şunu eklemek isteriz. Kürtlerle Türkler arası çapraz evliliklere dair bu çalışmada, özelde eşler arası etnik kimlik farklarına odaklandığımız için görüşmecilerin anlatımlarından yola çıkarak önerdiğimiz modelimizin, yaptığımız analiz ve yorumların benzer çapraz evlilik ilişkisi içinde olan başka eşlerin, ailelerinin

ve belki de bu evliliklerden doğan belli bir yaştaki çocukların kendi deneyimleriyle kıyaslayarak belli anlamlar yükleyecekleri, benzerlikler kuracakları, itiraz edecekleri veya takdir edecekleri, bazen kendi benlikleriyle kıyaslayarak belki kendilerini kötü hissedecekleri birtakım duygulanımlara, değerlendirmelere neden olabilir. Nihayetinde inceleme konumuz aile gibi aynı zamanda mahremiyeti olan özel bir alan olduğunun da farkındayız. Dolayısıyla burada söylediklerimiz bu çalışmaya katılan görüşmecilerin evlilik hikayelerine dayandığı için araştırma yöntemimizin bize tanıdığı imkanlar ölçüsünde, Türk ve Kürt olmanın anlamının bu evliliklerde nasıl yaşandığına dair bize anlatılan bütün duyguları ve yaşanmışlıkları da aktarmaya çalıştık.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. LİTERATÜR

1.1. Türkiye’de Evlilikler ve Boşanmalar

Aşağıda genel olarak, aile ve evliliğin bireyler için anlamı ve Türkiye’de yayınlanan resmi istatistiklerden hareketle bireylerin evlilik kararlarında neyin ön planda tutulduğuna dair veriler sunulmuştur. Bu verilerin araştırmamız açısından önemi ise Türkiye’de bireylerin evlilik kararlarında çapraz evlilik ilişkilerine dair herhangi bir bilginin olup olmadığına bakmaktır.

1.1.1. Bir Toplumsal Kurum Olarak Aile

Aile konusu, neredeyse herkesin hakkında bir deneyiminin olduğu, söz söyleyebildiği bir alandır. Aile, tarihsel süreç içerisinde sosyal, ekonomik ve politik yapıda yaşanan değişimler sebebiyle çeşitli biçimlere ve işlevlere sahip olmuştur. Bundandır ki aile kavramı, günümüzde bazı sosyal araştırmacılar tarafından bir kurumsal yapı olarak görülmektedir. Alanla ilgili çalışmalar incelendiğinde, çeşitli yaklaşımlarla karşılaşılmaktadır.

Örneğin Çelik (2016: 229) aileyi tanımlarken, en basit anlamıyla anne-baba-çocuk üçlüsünden oluşan bir yapı olarak ele almaktadır. Aile yapısındaki en önemli unsurun üyelerin biyolojik etkileşimlerinden çok, psikolojik etkileşimleri olduğunu öne sürmüştür. Yazara göre psikolojik etkileşimin asıl önemi, ailedeki tüm üyelerin hem kendi varlıklarına hem de bir sistem olarak ailenin varlığına dair bir anlam taşımaya aracılık etmesidir.

Günümüzde aile denilince her ne kadar çekirdek bir yapı (anne-baba ve çocuklar) akla gelse de (Çelik, 2016), aile kavramı çerçevesinde değerlendirilebilecek çok daha geniş bir anlam spektrumundan bahsetmek de mümkündür. Örneğin Aytaç (2014) ailenin, insanlar arasında kurulan en eski ve en doğal birliktelik şekli olarak kabul gördüğünü söylemiştir. Ayrıca aileyi, insanlar arası ilişkilerin cinsellik, duygusallık, ekonomi gibi ölçütler üzerinden şekillendirdiği bir toplumsal düzenleme mekânı olarak tanımlamıştır. Aytaç bu ilişkisel sürecin, eşler arasındaki ve ebeveynler

ile çocuklar arasındaki ilişkilerin yanı sıra, aile ile akrabalar arasındaki ilişkilerin de ailenin anlaşılmasında önemine dikkat çekmiştir. Aytaç'ın aileye dair bu yaklaşımları, bize bireyleri aşan daha geniş bir toplumsallık ağını göstermektedir. Özgüven (2014) de konuya dair fikirlerini, aileyi sosyal bir sistem olarak tanımlayarak başlamıştır. Aile kavramını tanımlarken, birbirleri ile biyolojik, psikolojik ve sosyal ilişkiler ve duygusal etkileşim içinde olan bir grup olarak açıklamıştır. Bireyin içinde yaşadığı sosyal çevreden soyutlanamayacağını belirtirken; insanın, kalıtım ve çevre etkilerinin bireysel bir ürünü olduğunu vurgulamıştır. Özgüven'in bu tanımlamalarında görüldüğü üzere, çevre ve biyolojik faktörlerin de ailenin şekillenmesinde rol aldığını görmekteyiz. Bu yönüyle toplumsal boyuta ayrıca kalıtsal bir boyut da eklenmektedir. Smits (2010) ise evliliğin sadece iki kişi arasındaki bir ilişkiyle sınırlamayı, bu bireylerin ait olduğu daha büyük grupları da birbirine bağladığını söylemiştir. Yazar, bunu aile üyelerinin ve akrabalarının birbirleriyle temasa geçebileceği ve daha büyük gruplar arasında bir köprü oluşturması olarak görmüştür. Dolayısıyla evlilik, evlenen kişilerin bireyselliklerini de aşan daha geniş bir ilişki ağı geliştirmektedir. Benzer bir ilişki ağına yine dikkatimizi çeken Gültekin (2012), evliliğin akrabalık oluşmasında ve aşiretler arasında barışı sağlamak için en eski yerleşik davranış biçimlerinden biri olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda evliliğin bir kültür alışverişi şeklinde görülebileceğini de eklemiştir. Gültekin'in bu görüşü, evliliğin gruplar arasındaki işlevine dair fikir vermesi açısından önemlidir. Özellikle de farklı kültürler arası evlilikleri göz önünde bulundurduğumuzda, araştırmamız açısından da gruplar arası ilişkilerin boyutunu anlama açısından aile kavramına yönelik önemli bir yaklaşımdır.

Türkiye'de aile ve evlilik ilişkilerine baktığımızda ise, Aytaç (2014) Türkiye'de ailenin tarihsel gelişimini üç ayrı yaklaşım üzerinden incelemiştir. İlki olan “aile yapısı” yaklaşımında, aileye geniş aileden çekirdek aileye doğru ilerleyen bir süreç olarak yaklaşmıştır. Bu aynı zamanda, tarımdan sanayiye, kırdan kente, gelenekten modernliğe geçişi simgeleyen bir toplumsal dönüşümü ifade etmektedir. İkinci yaklaşım olan “hane yapıları” ise ortalama hane halkı büyüklüğüne bakar. Son yaklaşımda ise Aytaç, ailenin tarihsel gelişimini Türkiye'deki toplumsal dönüşümün kendisine has özelliklerinde aranılması gerektiği fikrini ortaya atmıştır. Buna göre

toplumsal dönüşümün asıl hedefi, Batı ülkeleri tarafından temsil edilen çağdaş standartlara ulaşacak adımlar atılmasıydı. Bu sürecin temel aktörü olarak devlet ön plana çıkmıştır ve müdahale alanı da hukuksal reformlar yoluyla ailede gerçekleştirilmiştir. Buna bağlı olarak Türkiye'de ailenin tarihsel gelişimini anlamak için, toplum ve aile arasındaki gelişimin yanı sıra, üçüncü bir faktör olarak devleti ve onun hukuksal uygulamalarının da dikkate alınması gerektiğini belirtmiştir. Zira bu tür politikalar devletlerin farklı kimlik gruplarına yönelik politikalarını, aile üzerinden görme fırsatı sağlar bize.

Bir toplumsal kurum olarak ailenin anlamı ve tarihsel geçmişinin yanında, çalışmamız açısından bir diğer önemli nokta da Türk ve Kürt çapraz evlilik bağıyla kurulan ailelerde, iki grubun Türkiye bağlamında evlilik davranışlarını etkileyen nüfuslarının niteliğidir. Aşağıda bu araştırma bağlamında katılımcıların da bazen merak edip sordukları Kürt-Türk çapraz evlilik oranlarını da anlamaya katkıda bulunacak, Türkiye’de Türkler ile Kürtlerin nüfusunun niteliği hakkında bilgiler verilmiştir.

1.1.2. Türkiye’de Nüfusun Niteliği ve Etnik Gruplar: Türkler ve Kürtler

Araştırmamız açısından önemli olan sadece nüfusun niceliği değil, aynı zamanda niteliğidir. Ancak Türkiye’de politik ve ideolojik sebeplerden olduğunu tahmin ettiğimiz, farklı etnik kimliklere ilişkin veriler toplan(a)madığı için nüfusun niteliğini en azından resmi veriler üzerinden öğrenmek zordur. Bu bağlamda, bu çalışmanın araştırmacısı sıfatıyla 21.09.2019 tarihinde “TÜİK Bilgi Dağıtım” adresine mail yazıp, Türkiye’de, Türk ve Kürt nüfusun oranı, iki grup arası evlilik ve boşanma sonuçları ile özelde İstanbul’a dair veriler hakkında bilgi talep etmişim. 25.09.2019 tarihinde gelen cevap: *“İlgi sayılı yazı ile talep edilen “Türkiye’de Türk-Kürt evlilikleri, Türkiye’de etnik kimlik yapısına göre nüfus, evlilikler ve boşanmalar” konusunda etnik kimlik detayında bilgi mevcut olmadığından verilememiştir”* şeklinde olmuştur. Yine son olarak 16.09.2021 tarihinde E-Devlet sistemi üzerinden benzer bir bilgi talebinde bulundum. Bilgi talebim; *“Türkiye’de etnik kimliğe göre nüfus oranları, Türklerin ve Kürtlerin nüfusu ile Türkler ve Kürtler arası evlilik ile boşanma oranlarına”* dairdi. E-Devlet sistemi üzerinden 23.09.2021 tarihinde verilen cevapta;

“Talep etmiş olduğunuz etnik gruplara göre nüfusun dağılımı ile evlenme ve boşanma oranlarına ait bilgileri derlenmediğinden verilememektedir” şeklinde cevaplandırılmıştır. İlgili kurumlarla yapılan yazışmalar, Kürt-Türk evliliklerinin Türkiye’deki evli nüfusa oranına yönelik resmi bir nicelik bilgisi elde edilemediğini göstermektedir. Bütün bu bilgiler ışığında elimizdeki en net veri KONDA araştırma merkezinin 2008 yılında yürüttüğü araştırmaya göre, Türkiye’de Türklerle Kürtler arası evliliklerin 2 milyon 600 bin civarında olduğu tahmin edilmektedir (Ağırdır, 2009).

Andrews de benzer şekilde (1992) Türkiye’deki etnik grupların haritasının çıkarılmasının zorluğuna değinmiştir. Bunun nedeni de 1965-1980 arasında Türkiye’de etnik kökenler üzerinde araştırmalara devlet tarafından izin verilmemesine bağlar. Benzer bir zorluğa işaret eden bir başka araştırmacı olan Duru (2014), nüfusun nicelik -insan sayısı çokluğu- ve niteliğinin -etnik köken farklılıkları- canlılığını sürekli koruyan bir durum olduğunu belirtmiştir. Bu yüzden de Türkiye’de nüfusun niteliğinin yani etnik kökene göre tasnif edilmesinin sanıldığından daha zor olduğuna dikkat çekmiştir. Konuya dair görüşlerini tarihsel bir perspektif üzerinden ortaya koyan Aydın (2014: 226), Türkiye, uzun yıllar Asya ile Avrupa ve Rusya ve İç Asya ile Afrika ve Ortadoğu arasında önemli bir geçiş güzergahında olduğunu ve bundan dolayı da sürekli göçlere maruz kalan bir merkez olduğunu ifade etmiştir. Bunun sonucu olarak da bu coğrafyanın pek çok etnik ve dini grubun merkezi haline geldiğini söylemiştir. Aydın, Türkiye’de bulunan etnik grupların çoğunun Türk kimliği içinde eriyip, gerçek bir etnik bağdan uzaklaştığını ileri sürmüştür. Yazar Balkan göçmenlerinin, Karadenizlilerin ve Tatarların gerçek bir etnik bağdan uzaklaştıklarını; Kuzey Kafkasyalıların ve Lazların romantik bağlarla ve tarihi hatıralarla tam bir asimilasyona karşı durduklarını; Kürtlerin ise etnik açıdan asimilasyona karşı en dirençli kimlik grubu olduğunu öne sürmüştür.

Bunun dışında bir gazetede yayınlanan bir habere göre (Timeturk, 2008, 6 Haziran) sonuçları kamuoyuna açıklanmayan ve Milli Güvenlik Kurulu’nun talimatıyla 2000 yılında Erciyes, Elâzığ Fırat ve Malatya İnönü üniversitesindeki öğretim görevlilerine yaptırılan *Türkiye’deki Etnik Grupların Dağılımı Raporu*’nda, Türk nüfusunun 50 milyon civarında olduğu ve Türkmen, Yörük, Tatar, Tahtacı,

Terekeme, Karaçay, Azeri gibi Türk soyundan gelen gruplardan oluştuğu belirtilmiştir. Aynı raporda Türkleşme sürecinde olanlarla beraber Türk nüfusunun 55 milyona çıktığı ileri sürülmüştür. Kürtlerle ilgili kısımda ise, ikinci büyük grup oldukları ve sayıları 3 milyonu bulan Zazaların da dahil edilmesiyle, 12 milyon 600 bini aştığı belirtilmiştir. Devamında ise Kürt nüfusunun 2,5 milyonunun ciddi bir Türkleşme sürecinde olduğu ve bazı yerlerde Kürtlüğünü kabul etmeyenlerin bile çıktığı iddia edilmiştir. Aynı raporda Türkler ve Kürtlerin dışında Türkiye’de yaşayan diğer gruplarla ilgili olarak da 1 milyona yakın Gürcü nüfusundan, 2 milyonu bulan Boşnak nüfusundan, 2,5 milyon civarında Çerkez nüfusundan, 1 milyona yakın Arap nüfusundan, 1 milyonu aşan Arnavut nüfusundan, 100 bin civarında olan Laz nüfusundan, 13 bine yakın olan Hemşinlerden ve 600 bin civarında olan Pomaklardan söz edilmiştir. Alevilerin de rapora göre 8 milyon 750 civarında bir nüfusa sahip oldukları belirtilmiştir. Ayrıca yine toplamda 1 milyon civarında olan Ermeni, Yahudi, Rum ve Çingene nüfusundan söz edilmiştir. Söz konusu rapora göre Türkleşme oranının en fazla Kürtlerde olduğu, onları da Boşnakların, Çerkezlerin ve Arnavutların takip ettiği ileri sürülmüştür. Ancak haber detayında Türkleşme ile neyin kast edildiği ve bunun nasıl ölçüldüğüne dair bilgi verilmemiştir.

Yukarıda etnik nüfusun tespitine yönelik zorluklara alternatif olarak bazı araştırmacılar etnik köken ölçütü olarak doğum bölgesini önermişlerdir (Zeyneloğlu, Civelek ve Sirkeci, 2016: 140). Araştırmacılar, Türkiye'deki Kürtler arasında belirgin bir dil kayması yani Kürtçenin çeşitli nedenlerle konuşulamaması ve yaygın iki dillilik nedeniyle, Türkiye'deki nüfus sayımlarında ve anketlerde etnik kimlik veya etnik kökenle ilgili açık sorular bulunmadığından, bu öneriyi yapmışlardır. Bunun yanında Türkiye’de Kürtlerle ilgili akademik çalışma yürüten bazı araştırmacılar Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA) veya nüfus sayımı verilerinden hareketle ‘anadil’ veya diğer dil sorularını etnik köken için bir gösterge olarak almışlardır (Gündüz-Hoşgör ve Smits, 2002; Mutlu, 1996; Koç vd., 2008; Sirkeci, 2000). Zeyneloğlu vd., (2016) ‘anadil’i baz alarak yapılan nüfus ve etnik kimlik belirlemelerini sorunlu olarak görmüşlerdir. Bazen evde veya ailede en öne çıkan dil şeklinde de anlaşılabilmektedir. Hatta 1927 yılından beri Türkiye’de nüfus sayım formlarında ‘anadil’ için ‘evde veya aile içinde konuşulan dil’ şeklinde bir açıklama yapıldığını dolayısıyla bu durumun

yetişkin bir kişi için çocuklukta öğrenilen dilden farklı olabileceğini belirtmişlerdir. 1985 yılı Nüfus Sayımı anketinde ise ‘anadil’ terimi kullanılmadan doğrudan ‘evde ve aile arasında konuştuğunuz dil’ şeklinde sorulmuştur. 1993’ten beri TNSA verileri ise dil değişkenlerini içermektedir. Devamında araştırmacılar etnik köken göstergesi olarak anadilin belirtilmesinin, Türkler ve Kürtler arasında muhtemel bir yakınlaşmayı göstermekte yetersiz olacağını ileri sürmüşlerdir (Zeyneloğlu vd, 2016: 144).

Söz konusu nüfusun niteliğini ölçmek başka ülkelerde de farklılıklar ve zorluklar barındırır. Örneğin Fransa’da karma çift dendiğinde bu, onların etnisite veya ırk bakımından farklı olmaları değil daha çok farklı ülkelere gelmeleri ya da farklı ülke vatandaşlıklarına sahip olmaları kast edilir. Başka bir örnek vermek gerekirse, örneğin İsveç’te resmi kayıtlar etnik veya ırksal bilgilerden ziyade insanların doğdukları ülke, ebeveynlerinin köken ülkeleri veya vatandaşlıkları üzerinden yapıldığından karma evlilik çalışmalarında da bunlar dikkate alınır. Ancak bazı ülkelerde de bireylerin etnik kimlikleri direkt olarak araştırmalara dahil edilmektedir. Sözgelimi, Amerika Birleşik Devletleri’nde, Birleşik Krallık’ta ve Kanada’da ise, etnisite ve ırk bilgileri üzerinden kayıtlar oluşturulduğu için buralarda yapılan karma evlilik çalışmalarında temel fark göstergeleri etnisite ve ırktır (Osanami-Törngren, Irastorza ve Song; 2016). Bu bağlamda Seshadri ve Knudson-Martin (2013) yaptıkları araştırmada, Amerika’da farklı kökenlerden gelen çiftlerin ırksal geçmişlerini tanımlamak için 2000 yılı ABD Nüfus Sayımı kategorileri kullanılmıştır. Başka bir başka çalışmada Monden ve Smits (2005), Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra bağımsızlığını kazanan Letonya’daki nüfus kayıtlarından alınan evlilik dataaları üzerinden katılımcıları belirlerken, kişilerin pasaportlarına bakarak ayrıma gitmişlerdir. Analizlerde Sovyet yönetimi tarafından “milliyet” olarak tanımlanan Letonyalılar, Ruslar, Beyaz Rusyalılar, Ukraynalılar, Polonyalılar, Litvanyalılar ve Yahudiler arasında ayırım yapılmıştır. Araştırmacılar Rusların, Belarusluların ve Ukraynalıların etnik olarak birbirinden çok farklı olmadığını ve bu grupların aralarındaki güçlü benzerlik nedeniyle, onların çoğu analizde “Ruslar” adıyla bir kategoride birleştirilmiştir. Yine Smits (2010) çalışmasında Yugoslavya’da 1981 yılından itibaren yapılan nüfus sayımları verilerini kullanarak, 8 farklı grubun

(Karadağlılar, Hırvatlar, Makedonlar, Müslümanlar, Slovenler, Sırp, Arnavutlar, Macarlar) evlilik örüntülerini ele almıştır.

Dolayısıyla nüfus verileri üzerinden belirlenen etnik kimlik bilgisi konusunda, dünya genelinde bir uzlaşıdan söz edilemez. Fransa, İsveç ve Birleşik Krallık bağlamında verilen örneklerde olduğu gibi birbirinden farklılık arz eden durumlar söz konusudur. Bu yaklaşımlardan örneğin farklı ülkelerden gelme ve farklı ülke vatandaşlıkları yine bir grubun gerçek kimliğini yansıtmayabilir. Söz gelimi Avrupa'nın herhangi bir ülkesinde Türkiye'den gelen veya Türkiye pasaportuna sahip bireylerin sadece Türk etnik kimliğinde kabul edilip edilmemesi söz konusu duruma örnek verilebilir.

Yukarı verilen bilgiler ışığında, Türkiye'de nüfusun etnik kimliklere göre dağılımı ve bu gruplar arası çapraz evliliklere dair bir verinin olmadığı anlaşılmaktadır. Araştırmamız açısından önemli bir bilgi de Türkiye'de bireylerin evlilik kararlarında neyi önemsedikleridir. Özellikle de resmi olarak açıklanan evlilik ve boşanma istatistiklerinde çapraz evlilikler hakkında fikir edinmemizi sağlayacak bilgilerin olup olmadığı, araştırmamız açısından da önemlidir. Bu amaçla aşağıda gelen ve Türkiye İstatistik Kurumu Verilerine (TÜİK) dayanarak Türkiye'de bireylerin evlenirken neyi önemsedikleri, hangi kriterleri ön plana çıkararak evlendiklerine dair birtakım verilere yer verilmiştir.

1.1.3. Resmi Nüfus Verilerine Göre Türkiye'de Evlilik Sürecini Belirleyen Faktörler

Bireylerin evlilik kararlarını nasıl verdikleri araştırmamız açısından önemli bir konudur. Çünkü eşlerin nasıl tanıştıkları, evlenmeye nasıl karar verdikleri, evlilik kararlarında kimlerin ve nasıl etkili oldukları gibi sorular aynı zamanda mülakatlarda katılımcılara sorduğumuz sorulardandır. Aşağıda TÜİK'in 2016 yılındaki verilerine dayanarak, 2019 yılında yayınladığı "Aile Yapısı Araştırması"ndan hareketle, evlilik sürecini etkileyen faktörlere yer verilmiştir. Bunlar; evlilikte karar sürecinde kimlerin etkili olduğu, evlilikte akraba tercihi, evlenilecek kişinin eğitim durumunun evliliğe etkisi, evlenilecek kişinin iş sahibi olmasının eş seçiminde etkisi, gelir durumunun evliliğe etkisi, evlenilecek kişiyle aile yapılarının benzer oluşu, evlenilecek kişinin dini

yönelişi ve mezhebi, evlenilecek kişinin aynı/farklı memleketten oluşu, evlenilecek kişinin aynı sosyal çevreden oluşu, evlenilecek kişinin aynı etnik kökenden oluşu ve evlenilecek kişinin siyasi görüşü, şeklindedir. Bireylerin evlenirken eş seçim tercihlerini etkileyen ve araştırma konumuzla doğrudan ilgisi olan özellikle şu başlıklar: “Evlilikte akraba tercihi, evlenilecek kişiyle aile yapılarının benzer oluşu, evlenilecek kişinin aynı/farklı memleketten oluşu, evlenilecek kişinin aynı sosyal çevreden oluşu, evlenilecek kişinin aynı etnik kökenden oluşu, evlenilecek kişinin siyasi görüşü, evlenilecek kişinin dini yönelişi ve mezhebi” sayılabilir.

Araştırmanın sonuçlarına yakından baktığımızda, evlilik kararları konusunda en yüksek oran (%47,8) evliliği “görücü usulü, kendi rızamla diyenler” oluşturmaktadır. Erkek ve kadınlar arasında çok belirgin bir fark (%47,8 erkek, %47,8 kadın) söz konusu olmamıştır. Daha sonra “kendi kararım, ailemin rızasıyla diyenler” en yüksek oranı (%30,2) oluşturmuşlardır. Erkek ve kadınlar arasında belirgin bir farktan (%33,8 erkek, %27,1 kadın) söz etmek mümkündür. Bu iki durum evlilikte eş seçiminde evlenecek bireylerin kendi kararlarının önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim kendi çalışmamızda da eşlerin neredeyse hepsi eşleriyle bireysel bir tanışma sonrasında evlilik kararlarını kendileri verip, daha sonra aileleriyle durumu paylaşmışlardır. Araştırmada ayrıca sadece İstanbul’a dair verilere de yer verilmiştir. Buna göre İstanbul’da bireylerin %39,9’u “kendi kararım, ailemin rızasıyla”; %3,4’ü “kendi kararım, ailemin rızası dışında”; %39,1’i “görücü usulü, kendi rızamla”; %10,4’ü “görücü usulü, kendi görüşüm sorulmadan ailemin kararıyla”; %6,8’i “kaçma/kaçırılma” şeklinde belirtmişlerdir. Dolayısıyla araştırmamızı yürüttüğümüz saha olması itibariyle, İstanbul’da kişilerin evlilik kararlarında hem kendileri hem de ailelerinin etkili olup, görücü usulü ile eş adaylarının tanıştıklarını söylememiz mümkündür (TÜİK, 2019).

Aynı araştırmanın (TÜİK, 2019) verdiği bir başka sonuç da akraba evliliği oranlarıdır. Bu sonucun dolaylı olarak araştırmamızla ilişkili olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü yakın dereceden akraba evlilikleri bir anlamıyla çapraz evlilik yapmayanlar hakkında bilgiler vermektedir. Akraba evliliği endogami evlilikler hakkında veri verdiği için buradaki oranlar, gerekçeler aynı zamanda grup dışı evlilikler yani farklı gruplar arası evliliklere dair de bir fikir verebileceği için önemlidir. Elbette Türk-Kürt

çapraz evliliği ilişkisi içinde olup akraba olanlar da olabilir. Ancak genel olarak endogamik sayılan akraba evlilikleri çapraz olmayan evliliklere dahildir.

Araştırmada genel olarak Türkiye’de akraba evliliği yapanların oranı %23,2; akraba dışında evlilik tercihi yapanları oranı ise %76,8’dir. Bu oranlar, Türkiye’de evliliklerin büyük çoğunluğunun akraba dışındaki bireylerle gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Araştırmada ayrıca Türkiye’nin bölgesel sonuçlarına da yer verilmiştir. En fazla akraba evliliğinin görüldüğü bölge Güneydoğu Anadolu bölgesi iken (%42,6); en düşük bölge ise Batı Marmara (%8,1) olmuştur. İstanbul’da ise bu oran %20,4 olarak ölçülmüştür. Araştırmada akraba evliliği yapanların oranıyla beraber, yakın akraba evliliğinin uygun bulunup bulunmadığı da araştırılmıştır. Buna göre, Türkiye’de genel olarak akraba evliliğini uygun bulanları oranı %15,1 iken; akraba evliliğini uygun bulmayanların oranı ise %84’9dur. Yani bir anlamda, nüfusun büyük çoğunluğu yakın akraba evliliklerini onaylamamıştır. Bölgesel olarak bakıldığında yukarıdaki sonuçlarla paralel şekilde, Güneydoğu Anadolu yakın akraba evliliğini uygun bulanların en yüksek (%39,1), Batı Marmara’da en düşük (%6,4) olduğu bölgedir. İstanbul’da ise bu oran %13,1 olarak görülmüştür (TÜİK, 2019). Güneydoğu’da Kürt nüfus yoğunluğu göz önünde bulundurulduğunda, Kürtlerde akraba evliliklerinin Türkiye’nin geneline göre daha fazla olduğunu söylemek mümkün olabilir.

Sadece kadınların evlilik örüntüleri ile ilgili yürütülmüş bir başka araştırmanın sonuçlarında da akraba evliliklerine dair oranlar benzer çıkmıştır. Araştırmada genel olarak Türkiye’de akraba evliliğinin yoğunluğuna vurguda bulunularak, mevcut evliliği devam ettirenler ile son eşleriyle evlilikleri hakkında bilgi veren boşanmış, eşi ölmüş veya birden çok kez evlenmiş kadınların toplamda %24’ünün akrabalarıyla evli oldukları beyan edilmiştir. Bunların içinde de %11’i birinci dereceden kuzenler arası iken; tüm evliliklerin %13’ü ikinci derecede kuzenler veya başka akrabalarla yapılmıştır. İlgili araştırmanın gösterdiği bir başka sonuç da akraba evliliğinin kırdaki yaşayan kadınlar (%29) arasında, kentte yaşayanlara (%22) göre daha yüksek olduğudur. Bölgesel bazda bakıldığında ise Güneydoğu Anadolu (%43) akraba evliliklerinin en fazla görüldüğü yer olmuştur. Batı ve Kuzey Marmara da ise %17 ile en düşük çıkmıştır. Ayrıca refah düzeyinin artması ile de akraba evliliklerinin düştüğü

görülmüştür. Bir başka önemli sonuç da eğitim seviyesinin artmasıyla kadınların akraba evliliği yapması da düşmüştür. Sonuç olarak kentsel yaşam, eğitim seviyesi ve sosyal refah düzeyinin artması ile kadınların akraba evlilikleri oranı düşmüştür (HÜNEE: 2019). Kendi araştırmamızda da analiz kısmında görüleceği üzere hem kentsel yaşamın hem de artan eğitim oranının çapraz evlilikleri artırdığını gözlemledik. Özellikle eğitimle beraber farklı gruptan bireylerle karşılaşmanın artması ile çapraz evlilik oranının arttığını katılımcılarla yaptığımız mülakatlarda gördük.

Evlilikte özellikle eş adaylarının tercihlerini etkileyen faktörlerden birisi de evlenecek kişilerin eğitim durumlarıdır. Aynı araştırmada Türkiye’de erkeklerin %66,5’i evleneceği kişinin eğitilmiş olmasını isterken; bu oran kadınlarda %74,9 olmuştur. İstanbul’da ise evleneceği kişinin eğitilmiş olmasını isteyenlerin oranı %65,2’dir (TÜİK, 2019). Araştırma sonuçlarından hareketle evlenecek eş adayları için eğitimin, evlilik kararında önemli bir faktör olduğunu söylememiz mümkündür. Bu sonuç kendi araştırmamız açısından önemlidir. Zira kişilerin eğitim durumları evlilik kararı kadar, evlilik sonrası süreci de etkileyen bir faktördür. Özellikle de çapraz evliliklerde eş adaylarının karşılaşma ve tanışma alanlarından birisi de eğitim gördükleri kurumlar olabilmektedir. Dolayısıyla eğitimle beraber farklı etnikten, kültürden ya da dinden bireylerle tanışmaların da artabildiğini söylemek mümkündür.

Eğitim haricinde, evlilik kararında bir başka önemli faktör de bireylerin gelir durumu ve bir işlerinin olup olmaması durumudur. Buna göre, Türkiye genelinde evleneceği kişinin yüksek gelirli olmasını isteyen erkeklerin oranı %28,0 iken; kadınlarda bu oran %45,7’dir. İstanbul’da evleneceği kişinin yüksek gelirli olmasını isteyenlerin oranı %35,7 olarak ölçülmüştür. Bölgesel olarak ise en yüksek %57,7 ile Kuzeydoğu Anadolu iken; en düşük de %32 ile Batı Marmara olmuştur. Gelir durumu, iş sahibi olmakla da doğrudan ilişkili olduğu için; Türkiye genelinde evleneceği kişinin bir işinin olmasını isteyen erkeklerin oranı %53,0 iken; kadınlar da bu oran %92,0’dır. Kadınlarda bariz olarak erkeklere göre bir fark ortaya çıkmıştır. Sadece İstanbul için bakıldığında %69,4 gibi bir oranla katılımcılar, evlilikte evleneceği kişinin bir işinin olmasını istemişlerdir. Bölgesel olarak en yüksek Batı Karadeniz iken (%79,9); en düşük ise %68,8 ile Güneydoğu Anadolu olmuştur (TÜİK, 2019). Sonuçlar genel olarak bizlere, eş adaylarının evlilik tercihlerinde sosyoekonomik faktörlerin önemli

bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Kendi araştırmamız açısından bakıldığında, analiz kısmında da detaylı görüleceği üzere, evlilik kararlarının eşlerin sosyoekonomik düzeyiyle ilişkisine dair doğrudan bir sonuca ulaşmadık.

Evlilikte bireylerin dini inançları ve ait oldukları mezhepler de evlilik tercihlerini ciddi bir şekilde etkileyebilmektedir. Özellikle farklı din veya mezheplere ait olmanın bir çapraz ilişkiyi de beraberinde getirdiğini düşündüğümüzde, evlilik öncesi tercihleri önemli ölçüde etkilemesi beklenmektedir. Aynı araştırmada bireylere evlenecek kişilerin dindar olup olmaması ile mezheplerinin kendi tercihlerini nasıl etkilediği de sorulmuştur. Buna göre Türkiye genelinde, evleneceği kişinin dindar olmasını isteyenlerin oranı erkeklerde %75,9; kadınlarda %83,0. Her iki oranın da yüksek çıktığı göz önünde bulundurulduğunda, dini bağlılık evlilik tercihinde önemli bir rol oynamaktadır. İstanbul'da bu oran %73,6'dır. Bölgesel olarak evleneceği kişinin dindar olmasını isteyenlerin en yüksek çıktığı bölge %90,3 gibi yüksek bir rakamla Kuzeydoğu Anadolu'dur. Evlilikte dini bağlılığı daha az önemseyen bölge ise %73 oranıyla Ege bölgesi olmuştur. Aynı araştırmada mezheple ilgili sorulan soruya verilen yanıtlara baktığımızda, evleneceği kişinin aynı mezhepten olmasını isteyenlerin oranı erkeklerde %64,1; kadınlarda %76,0'dır. İstanbul'da ise bu oran %63,7'dir. Bölgesel olarak baktığımızda ise, mezhep farklılığını en fazla önemseyen yer %80,6 ile Batı Karadeniz iken; en az önemseyen yer ise %62,6 ile Ortadoğu Anadolu olmuştur (TÜİK, 2019). Bir önceki soruyla karşılaştırdığımızda, aynı mezhepten olmayı önemseyenler, evleneceği kişinin dindar olmasını bekleyenlere göre nispeten daha azdır. Yani dindar olmak, aynı mezhepten olmaya göre daha fazla önemsenmiştir. Bunun belki de bir sebebi, Türkiye nüfusunun büyük çoğunluğunun Sünni oluşu ve Şafii ile Hanefilik arasında çok büyük farkların görülmemiş olmasından kaynaklanabilir. Ancak Kürtlerin büyük çoğunluğunun Şafii ve Türklerin de bütününe Hanefi olduğunu göz önünde bulundursak (Başkanlığı, 2014), bireylerin mezhep kimliğiyle etnik kimlikleri bir arada tutup tutmadıklarını bilemiyoruz. Bizim yürüttüğümüz araştırmada bir Türk katılımcı Kürtlerden söz ederken, birkaç defa üst üste ben mezhep ayrımı yapmıyorum deyince, kendisine bundan kast ettiği şeyin ne olduğunu tekrar sorunca, şafii olmayı ama Kürtleri kast ettiğini söylemiştir. Dolayısıyla mezhep kimliğinden aslında etnik kimliği kast ettiğini belirtmiştir. Ancak

Evlilikte adaylar için önemsenen konulardan birisi de evlenecek kişilerle ailelerinin uyumlarının nasıl olduğudur. Nitekim kendi araştırmamızda da görüşmecilerle konuştuğumuz konulardan birisi de katılımcıların hem kendilerinin eşlerinin aileleriyle ilişkisi hem de her iki ailenin kendi aralarındaki ilişkilerin nasıl olduğuyla ilgilidir. Çünkü evlilik sadece eşlerin kendileriyle sınırlı bir alan olmayıp, ailelerin de dahil olduğu daha geniş bir çerçeve söz konusudur. İlgili araştırmada da konuyla ilgili olarak, evleneceği kişinin aile yapılarının benzer olmasını isteyenlerin oranı erkeklerde %82,7; kadınlarda %87,7'dir. Kadınlar, erkeklere göre her ne kadar daha çok bu duruma dikkat ediyorsa da genel olarak büyük çoğunluk bu durumu önemsemektedir. İstanbul'da ise %82,9 oranında evlenecek bireyin ailesiyle uyumlu olmasını istemişlerdir. Bölgesel olarak en yüksek oran %90,3 ile Orta Anadolu iken, en düşük %81 ile Batı Marmara olmuştur. Araştırmanın devamında bu tercihlerin eğitim seviyeleriyle ilişkisine de bakılmıştır. Buna göre evleneceği kişinin aile yapılarının benzer olmasını isteyenlerin oranları eğitime göre bakıldığında herhangi bir okul bitirmeyenlerde %87,2; ilkokul mezunlarında %87,2; ilköğretim/ortaokul veya mesleki ortaokul mezunlarında %82,5; lise/mesleki veya teknik lise mezunlarında %83,6; yüksekokul, fakülte, üniversite, yüksek lisans/doktora mezunlarında %84,9'dır. Sonuçlar bize eğitim seviyeleri farklılaşsa da beklentilerin değişmediğini yani aile uyumunun arandığını ortaya koymaktadır (TÜİK, 2019).

18

çevrelerinden olmasını önemsemektedirler. Türkiye’de bölgesel olarak baktığımızda ise, sosyal çevresinden evliliği önemseyenlerin oranının en fazla olduğu bölge %61,3 ile Orta Anadolu olmuştur. En az ise %45,6 ile Ortadoğu Anadolu olmuştur. Bireylerdeki bu kararların eğitimleriyle ilişkisi de araştırmada ortaya konulmuştur. Buna göre herhangi bir okul bitirmeyenlerde %63,8; ilkokul mezunlarında %59,6; ilköğretim/ortaokul veya mesleki ortaokul mezunlarında %50,1; lise/mesleki veya teknik lise mezunlarında %48,0; yüksekokul, fakülte, üniversite, yüksek lisans/doktora mezunlarında %49,2 oranlarında değişmektedir. Buradan da anlaşıyor ki, genel olarak eğitimin artmasıyla bireylerde evlilik tercihleri farklı sosyal çevrelere kayabilmektedir. Özellikle eğitim dönemi yeni çevre edinme ve sonrası için hem sosyal hem de mekânsal değişikliklerin buna aracılık ettiğini söyleyebiliriz (TÜİK, 2019).

Araştırmamızı çok yakından ilgilendiren bir evlilik tercihi sorusu, kuşkusuz ilgili araştırmada katılımcılara yöneltilen, evlenecekleri kişilerin etnik kökeni ile ilgili sorudur. Zira çalışmamız iki ayrı etnik grup arası çapraz evliliklerle ilgili olduğu için bireylerin bu konudaki düşünceleri araştırmamızı doğrudan etkilemektedir. İlgili araştırmaya göre evleneceği kişinin aynı etnik kökenden olmasını isteyenlerin oranı erkeklerde %51,7; kadınlarda %61,7’dir. Erkeklerin yarısından çok az fazlası aynı etnik kökenden biriyle evliliği önemserken, kadınlar erkeklere göre bu durumu daha fazla önemsemişlerdir. Ancak yakın diyebileceğimiz diğer konulara yani ailelerin uyumu, aynı memleketten olma, aynı sosyal çevreden olma gibi konularla kıyaslandığında etnik köken çok daha az önemsenmiştir. Bundan hareketle denilebilir ki, Türkiye’de genel olarak evlilik tercihlerinde etnik köken çok da önemli bir rol oynamamaktadır. Nitekim araştırmamızı yürüttüğümüz yer olan İstanbul’da bu oran daha da düşük olmuştur (%51). Yani başka bir deyişle insanların yarısına yakını başka bir etnik kökenden evliliğe sıcak bakmaktadırlar. Bölgelere göre bakıldığında ise %49,9 gibi en düşük oranla Ortadoğu Anadolu iken, Orta Anadolu %70,9 ile en yüksek olmuştur. Bireylerin bu tercihlerinin muhtemel etkilerinden birisi de geldikleri eğitim seviyeleridir denilebilir. Buna göre evleneceği kişinin aynı etnik kökenden olmasını isteyenlerin oranları eğitim düzeyine göre bakıldığında herhangi bir okul bitirmeyenlerde %67,3; ilkokul mezunlarında %62,9; ilköğretim/ortaokul veya

mesleki ortaokul mezunlarında %54,3; lise/mesleki veya teknik lise mezunlarında %51,2; yüksekokul, fakülte, üniversite, yüksek lisans/doktora mezunlarında %44,0'dır. Çok bariz bir şekilde görüldüğü üzere, eğitim seviyesi arttıkça bireylerde aynı etnik kökenden evliliğe olan ilgi de azalmaktadır. Buradan da eğitimin bireylere yeni sosyal ve kültürel çevre kazandırma faktöründen bahsedilebilir (TÜİK, 2019).

TÜİK'in (2019) araştırmasında kişilerin evlilik tercihleri ile evlenecekleri kişilerin siyasi tercihleri arasındaki ilişkiye de verilmiştir. Evleneceği kişinin benzer siyasi görüşe sahip olması gerekir diyenlerin oranı erkeklerde %36,5; kadınlarda %49,4'dır. Bu oran, İstanbul'da ise %45,5'tir. Şaşırtıcı bir şekilde katılımcıların çoğunda, özellikle de erkeklerde, evlenecek kişide siyasi görüş benzerliği aranmamaktadır. Kendi araştırmamızda görüşmecilere sorduğumuz sorulardan birkaçı da eşler arası siyasi görüş farklılıkları/benzerlikleri hakkındadır. Nitekim bu durum analiz kısmında da görüleceği üzere doğrudan evliliğin gidişatını etkilemektedir.

Araştırmamız açısından önemli bir veri de yabancı gelin ve yabancı damatlarla ilgili verilerdir. Nitekim yukarıda da belirtildiği üzere, TÜİK ile iki defa resmi yazışmalarımızda, etnik kimliklere göre evlilik oranlarını talep etmiştik. Verilen cevaplarda, evliliklerde etnik kimlik bilgisine yer verilmediği şeklinde idi. Aşağıda verilen istatistiklerde ise yabancı gelin ve damat kategorisinde farklı etnik kimlikten evlilik oranlarına yer verilmiştir. Ancak bunların içerisinde Türk veya Kürt olmakla ilgili herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir.

Bu bağlamda 2020 yılında TÜİK tarafından yayınlanan verilere göre yabancı damatlar içinde Alman damatlar %27,6 ile ilk sırada yer alırken; Suriyeli damatlar %19,2 ile ikinci sırada ve %5,6 ile bunu Avusturyalı damatlar takip etmiştir. Aynı araştırmada yabancı gelinlerle ilgili verilere de yer verilmiştir. Buna göre Suriyeli gelinler %14,8 ile ilk sırada yer alırken; %10,5 ile Azerbaycanlı ve %9,4 ile Alman gelinler gelmiştir. Yayınlanan verilerde hem damatların hem de gelinlerin etnik kimliklerine dair olarak şu bilgiler verilmiştir: Alman, Suriyeli, Avusturyalı, Azerbaycanlı, Afganistanlı, İranlı, ABD'li, Iraklı, Birleşik Krallık, Özbekistanlı, Faslı, Rus, Ukraynalı, Kırgızistan, Türkmenistan ve diğer şeklinde olmuştur (TÜİK, 2021: Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2020).

Araştırmamızda, Türkler ile Kürtler arası çapraz evliliklerde boşanmaların etnik veya kültürel farklılıklardan kaynaklanıp kaynaklanmadığı konusu önemlidir. Bu amaçla araştırmanın yöntem kısmında detaylı bir şekilde anlatıldığı üzere, çalışmamıza sonradan boşanmış katılımcıları da ekledik. Aşağıda gelen ve yine resmi evlilik/bosanma istatistiklerine dayanan boşanma verileri üzerinden, Türkiye’de evli bireylerin boşanmalarda neleri ön plana çıkardıkları aktarılmıştır.

1.1.4. Bosanmalar ve Sebepleri

Evliliklerin yolunda gitmediği durumlarda aile içi yaşanan sorunlar ayrılma veya boşanma ile sonuçlanabilir. İlişkilerin bu noktaya gelmesine farklı sebepler yol açabilir. Güncel istatistiki verilerden elde edilen sonuçlarda boşanma oranları, boşanma sebepleri ve bu süreçlerin yaşandığı evlilik evreleri hakkında bilgilere yer verilmiştir (HÜNEE, 2019; TÜİK, 2021; Evlenme ve Bosanma İstatistikleri, 2020). Bosanmaların neden gerçekleştiği konusu, araştırmamız açısından eşler arası çapraz ilişkileri anlamak açısından önemlidir. Ancak söz konusu boşanma istatistiklerinde etnik kimlik veya kültürel farklılıklardan dolayı boşanmaya dair herhangi bir veriye rastlanılmamıştır. İstatistiki datalarda verilen sebepler arasında; fiziksel şiddet, ekonomik nedenler, aile sorumluluklarını yerine getirmeme, eşler ile aileler arası ilişkilerin evliliğe olumsuz yansımaları sayılabilir. Dolayısıyla Türkiye’de ayrılma ve boşanma nedenlerinde eşlerin etnik kimliklerinin ne ölçüde etki ettiğine dair herhangi bir veriye sahip değiliz.

Dolayısıyla Türkiye’de yayınlanan resmi evlilik ve boşanma istatistiklerinde Türklerle Kürtler arası çapraz evliliklere ilişkin bir veriye sahip değiliz. Sadece bir kısım veriler doğrudan veya dolaylı olarak çapraz evlilikler hakkında bize fikir vermektedir. Aşağıda gelen kısımda ise hem Türkiye’de hem de yurtdışında çapraz evlilik literatüründen verilen araştırmalardan hareketle, bu çalışmaların kendi araştırmamız açısından önemi tartışılmıştır.

1.2. Çapraz Evlilik Literatürü

1.2.1. Kavramsal Çerçeve

Araştırmacılar çapraz evliliklerle ilgili çalışmalarında farklı kavramlar kullanmışlardır. Araştırmaya dahil edilen gruplar, ilgili grupların kimlik tanımlamaları ve birbirleriyle ilişkisinden hareketle literatürde “çapraz evlilikleri” tanımlamada kullanılan geniş bir kavram çerçevesinden bahsedilebilir. Bu çalışmalardan bazıları ve kullanılan kavramlar şu şekildedir: iki uluslu evlilik (binationnal marriage) (Koelet ve de Valk, 2014), sınır aşırı evlilik (cross border marriage) (Constable 2012; Wang ve Chang, 2002; Williams 2010), kültür aşırı evlilik (cross cultural marriage) (Breger ve Hill, 1998; Cools, 2006; Piayura, 2012), milliyet aşırı evlilik (cross national marriage) (Cottrell, 1990), kültürlerarası evlilik (intercultural marriage) (Chen ve Huang, 2006; Seshadri, G. ve Knudson-Martin C., 2013), ırklararası evlilik (interracial marriage) (Baber, 1937; Gevrek, 2014; Seshadri, G. ve Knudson-Martin C., 2013), dinler arası evlilik (interfaith marriage) (Baber, 1937; Buisson 2016; Cila ve Lalonde, 2014), uluslararası evlilik (international marriage) (Baber, 1937; Piper 1999; Takeda 2012), karma evlilik (mixed marriage) (Baber, 1937; Gorny ve Kepinska, 2004; Rodriguez-Garcia 2006) ve ülkeaşırı/ulusaşırı evlilik (transnational marriage) (Balzani, 2006; Beck-Gernsheim, 2007; Charsley, 2006, 2012; Topgül, 2014).

Her ne kadar aralarında farklar olsa da genel olarak farklı kimlik grupları arası evlilikleri tarif etmek için kullanılan bu kavramlardan biz bu araştırma bağlamında “*çapraz evlilik*” (intermarriage) (Çandır, 2019; Eser, 2023; Özateşler Ülkücan, 2015), (cross-marriage) (Baber, 1937) kavramını kullanmayı tercih ediyoruz. Ancak literatürde referanslardan söz ederken, genelde ilgili çalışmada tercih edilen kavram kullanılmıştır. Çapraz evlilikler; farklı dil, din, ırk ve ulustan bir araya gelmiş iki kişinin evliliğini anlatan bir tanımlamadır. Çapraz evlilik kavramı sadece farklı milletlerden insanların gerçekleştirdiği bir evlilik olarak değil aynı zamanda farklı etnik ve dinsel kimliklere sahip olanların gerçekleştirdiği evlilikler olarak da tanımlanmaktadır (Akarçay, 2021; Kalmijn, 1998; Ülkücan, 2015).

Cerroni (1985) çapraz evliliklerin dinler arası, ırklar arası ve etnik gruplar arasında gerçekleştiğini söylemiştir. Çapraz evliliklerle ilgili benzer bir tasnife giden

Kalmijn (1998: 396), çapraz evlilik araştırmalarının üç başlık altında incelenebileceğini söyler. Bunlardan ilki olan '*etnik ve ırksal evlilikler*'in özellikle Amerika Birleşik Devletleri (ABD) gibi göçmen ülkelerde yaygın olduğunu ve farklı kimlik gruplarının hem birbirleriyle hem de yerleşik nüfusla bütünleşme dinamiklerine odaklanıldığını belirtir. İkincisi olan '*dini evliliklerin*' ise kilise gibi dini kurumların üyelerinin dini ve yaşam tercihlerini ne ölçüde kontrol ettiği ve bu kimlik etrafında toplumsal gruplaşmaların ne ölçüde gerçekteştiğiyle ilgilidir. Bazı mezhepler arası evlilik kurallarının katılığı düşünöldüğünde, dini evlilikler aracılığıyla dini kurumların bireylerin yaşam tercihlerinde ne derece önemli olduğu anlaşılabilir. Son olarak '*sosyoekonomik homogami*'nin ise evlilik çalışmalarını, hareketlilik örüntüleriyle beraber kullanan tabakalaşma araştırmacıları tarafından geliştirildiğini belirtir. Kalmijn (1998), sosyoekonomik homogaminin atfedilen ve elde edilen statü şeklinde ikiye ayrılabilceğini, atfedilen statülerin babanın ve kayınpederin mesleki statüleri ile ölçölebildiğini; elde edilen statü pozisyonlarının ise eğitim ve meslek ile ölçölebildiğini söylemiştir. Her iki araştırmacı tarafından dile getirilen tasnife bakıldığında, birey ve grupların etnik kimlik, din ve sosyo-ekonomik düzey alanlarındaki çapraz ilişkilerinin yukarıda bahsedilen geniş kavram kümesine karşılık gelecek evlilikleri tanımlamaya katkıda bulunduğu söylenebilir.

1.2.2. Türkiye'de Çapraz Evlilik Çalışmaları

Türkiye'de yürütölen çapraz evlilikler genel olarak farklı etnik ve dini (inanç-mezhep) gruplar arası evlilikler olarak kategorize edilebilir. Dünyadaki örnekleriyle kıyaslandığında alanda çok kısıtlı çapraz evlilik çalışması söz konusudur. Bunlardan; Kürtler ve Türkler arası evlilikleri farklı boyutlarıyla inceleyen (Çandır, 2019; Gündüz-Hoşgör ve Smits, 2002; Koç vd., 2008; Ülgen, 2018; Zeyneloğlu, Civelek ve Sirkeci, 2016), Rus-Türk evlilikleriyle ilgili (Deniz ve Özgür, 2013; Deniz 2018), farklı etnik gruplar arası evliliklerle ilgili (Pekşen, 2020; Sat, 2020), Aleviler ve Sünniler arası evlilikleri ele alan (Balkanlıoğlu, 2012; Çatak, 2015; Çatlı, 2008), Müslöman, Süryani (Hristiyan) ve Yezidi (Ezidi)'ler arası evlilikleri inceleyen (Özcan, 2016); Rum, Ermeni Ortodoks, Katolik, Musevi, Sünniler ve Aleviler arası evlilikleri araştıran (User ve Rathke, 2016) Yahudi ile Müslömanlar arası evlilikleri inceleyen

(Yıldıztekin, 2010) ve İstanbul'daki farklı dini gruplar (Rum, Yahudi ve Ermeni) arası karma evlilikleri ele alan (Beylunioğlu ve Kaymak, 2020) çalışmalar örnek verilebilir.

Aşağıda söz konusu çalışmalar, Kürt-Türk çapraz evlilikleri, farklı etnik gruplar arası evlilikler ve farklı dini (inanç-mezhep) gruplar arası evlilik başlıkları altında anlatılmıştır. İlgili araştırmaların nasıl ve kimlerle yürütüldüğü, bunların kendi araştırmamız açısından da önemli olduğunu düşündüğümüz bazı sonuçları hakkında geniş bilgiler verilmiştir.

1.2.2.1. Türkiye'de Kürt-Türk Çapraz Evlilikleri

Çapraz evliliklerle ilgili yürütülen çalışmalarda, söz konusu ülkelerin nüfus verilerinden hareketle araştırmaya dahil edilen grupların birbirleriyle evlilik oranlarına dair araştırmalarda kimi zaman sunulmaktadır. Türkiye'de Kürt-Türk çapraz evlilikleri bağlamında evlilik oranlarıyla ilgili alanda sınırlı sayıda çalışma olsa da (Altuntek, 2001; Koç vd., 2008; Zeyneloğlu vd. 2016) elde edilen veriler en azından kendi araştırmamız bağlamında Türklerle Kürtler arası çapraz evlilik oranları hakkında bir fikir edinmemizi sağlayabilmektedir.

Bu bağlamda Altuntek (2001) Türk toplumunun dış evlilik ve iç evlilik tercihlerindeki istatistik oranları ve uygulama biçimleri hakkında net verilerin olmadığını söylemiştir. Türklerle Kürtleri soyiçi evlilik yönünden karşılaştırarak, tarihsel arka planda Türk toplumunda var olduğu bilinen soydışı evlilik kuralının İslam'ın etkisiyle geçerliliğini yitirdiği; bununla birlikte, soyiçi evlilik tipinin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki bazı etnik gruplarda (Kürt, Arap, vd.) tarihi ve kültürel boyutta süregeldiği, hala normatif olduğu ancak kentsel alanlarda gücünü yitirme eğilimi gösterdiğini (evliliğin düzenlenmesinde eğitim, meslek gibi değişkenlerin önem kazandığını) ileri sürmüştür. Araştırmacı ayrıca varolan verilerin sınırlılığının Türkiye'deki evlilik örüntüsünü yeterince yorumlamamızı güçleştirdiğini ve Türkiye'nin etnokültürel farklılıkları dikkate alınarak karşılaştırmalı olarak yapılacak evlilik, akrabalık araştırmalarının verilerine gereksinim duyulduğunu belirtmiştir (s. 22-26).

Konuyla ilgili olarak Bruinessen (2015) Kürtlerin azımsanmayacak bir kısmının grup içi evliliği (endogami) tercih eden ataerkil sülalelerden oluşan parçalı aşiretler olduğunu söylemiştir. Buna göre endogami ilişkisi geliştiren Kürt aşiretlerinde, eş olarak amcanın kızının çoğunlukla ilk tercih edildiği söylenir. Bruinessen, şehirli Kürtler dahil bu modele göre evlenmiş çiftlere şaşırtıcı derecede çok sayıda rastladığını bildirmiştir. Ayrıca Kürtlerde genel olarak sülale içinden biriyle evlenmekle ilgili toplumsal bir baskının olduğunu öne sürmüştür.

Türkler ve Kürtler arasındaki çapraz evliliklerin Türkiye'de yaygın bir uygulama olup olmadığını anlamak için Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmasının (TNSA-2003) 2003 verilerinden hareket edilerek, bazı sonuçlara varılmaya çalışılmıştır (Koç vd., 2008). Araştırma sonuçları arasında Türkler ve Kürtler arasında yapılan evlilik sıklığının oldukça nadir olduğu aktarılmıştır. Her iki dil/etnik gruptan kadınların büyük çoğunluğu kendi dil/etnik grupları içinde endogamiyi tercih etmiştir. Türk kadınların %98'i Türk erkeklerle evliyken, Kürt kadınların %92'si de endogamik evlilikler yapmışlardır. Türk kadınların sadece %1,6'sı Kürt erkeklerle evliyken, Kürt kadınların %6,6'sı Türk erkeklerle evlilik örüntüsüne sahiptir. Bu sonuçlar, Türk kadınlarının ve ebeveynlerinin farklı etnik gruplardan kişilerle evliliği tercih etme konusundaki isteksizliklerinin bir göstergesi olarak araştırmacılar tarafından bildirilmiştir. Ayrıca evlilik düzeyindeki değişim TNSA-1993 ve TNSA-2003 temelinde karşılaştırıldığında, Türk kocalarla evli Kürt kadınların yüzdesinin 10 yıllık dönemde azaldığı belirtilmiştir (Koç vd., 2008: 455).

Kürt-Türk çapraz evlilik örüntülerine dair bir başka araştırmada ise yirminci yüzyılın son kırk yılında Türkiye'nin bölgeleri arasında yer değiştiren Kürtler ve Kürt olmayanlar arasındaki iç göç ve evlilik örüntülerine odaklanılmıştır (Zeyneloğlu vd., 2016). Bu amaçla yakın tarihte Kürtler ve Türkler arasındaki mekânsal yakınlık ve akrabalık oranları anlaşılmak istenmiştir. Çalışmada sadece Türk ve Kürt nüfusun bir arada yaşadığı bölgeler evlilik analizi için araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırma sonuçları arasında Ege bölgesi kadınları arasında tüm eğitim kategorilerinde, erkekler arasında ilköğretim ve ortaöğretim kategorilerinde daha yüksek dış evlilik oranları tespit edilmiştir. Bu sonuçtan hareketle yazarlara göre Ege bölgesi liberal olma özelliğinden dolayı Kürtleri diğer bölgelere kıyasla daha fazla dış grup evliliğine

yöneltmektedir. Araştırmada Kürt kadın ve erkeklerin dış grupla evlilik oranlarının genç yaş gruplarında daha fazla olduğu ve bu artışın da eğitim seviyesindeki artıştan kaynaklandığı belirtilmiştir. Ayrıca hem Türkler hem de Kürtler için eğitim seviyesindeki artışın dış grup evliliğini de arttırdığı belirtilmiştir (Zeyneloğlu vd. 2016).

Yukarıda sözü edilen çalışmalar (Altuntek, 2001; Bruinessen, 2015; Koç vd., 2008; Zeyneloğlu vd. 2016) hem Türkler hem de Kürtlerde grup içi evlilik örüntüsünün daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bazı durumlarda ise iki grup arası çapraz evliliklerin arttığını da yine ilgili çalışmalardan anlıyoruz. Örneğin her iki grupta da bireylerde eğitim seviyesinin artmasıyla grup dışı evliliklere yönelim artmıştır. Bu araştırmalar her ne kadar bize çapraz evliliklerdeki oranlar ile ilgili bir fikir verse de genel olarak Türk-Kürt çapraz evliliklerindeki nicel verilere dair daha kapsamlı çalışmalara ihtiyaç vardır.

Konuyla ilgili bir başka araştırmada Gündüz-Hoşgör ve Smits (2002), Kürt-Türk evlilik oranlarını sınıf, iş ve coğrafi süreçler açısından ele almışlardır. Araştırmada, 1993 ve 1998 TNSA (Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları) verileri kullanılarak 1960'ların başı ile 1990'ların sonu arasında Kürtlerle Türkler arasındaki çapraz evlilikler incelenmiştir. Araştırmaya ayrıca boşanmış ve dul kadınlar da dahil edilmiştir. Türkiye'de etnik gruplarla ilgili çalışma yürütmenin zorluklarına daha önce değinilmişti. Belli periyotlarla açıklanan nüfus ve demografik verilerde doğrudan etnik kimlik bilgilerine yer verilmediği için çapraz evliliklerde de bunu tespit etmek kolay değildir. Gündüz-Hoşgör ve Smits'in (2002: 417) araştırmasında da katılımcıların etnik kimliğini belirlemek için '*anadili*' kullanılmıştır. Yani anadili Kürtçe veya Zazaca olan bireyler ile anne ve babasının her ikisinin anadili Kürtçe veya Zazaca olan bireyler Kürt olarak tanımlanmışlardır. Anadili Türkçe olan ve ebeveynlerinden en fazla birinin anadili Kürtçe veya Zazaca olan bireyler ise Türk olarak tanımlanmıştır.

Çalışmanın sonuçlarına yakından bakıldığında, araştırmada iki grup arasında gittikçe yükselen bir çapraz evlilik trendinden bahsedilmiştir. 1976'dan önce evlenen çiftler arasında çapraz evlilik oranını %1,8; 1988'den sonra %3 olarak belirlenmiştir. Bu oranlar Türklerle Kürtler arası evlilik oranının gittikçe arttığını göstermektedir.

Ancak buna rağmen hem Türkler hem de Kürtler için kendi grubundan birisiyle evlenme oranının, kendi grubu dışındaki birisiyle evlenmeye oranla sekiz yüz kat daha fazla olduğu vurgulanmıştır. Yazarlara göre bu durum her iki grup için de iç evlilik yapma eğiliminin çok yüksek olduğunu göstermektedir (Gündüz-Hoşgör ve Smits, 2002: 425). Bu sonuç daha önce verdiğimiz Koç vd. (2008) araştırması sonuçlarıyla uyumludur. Yani hem Türklerde hem de Kürtlerde iç grup evliliği, dış grup evliliğine göre çok daha fazladır.

Gündüz-Hoşgör ve Smits'in bu çalışmasında, yine araştırmamız açısından da önemli bir sonuç, eğitim seviyesinin Türkler ile Kürtler arası çapraz evlilikleri nasıl etkilediği sorusudur. Araştırma sonuçları, en düşük eğitim seviyesindeki Türk eşlerin Kürtlerle evlenme eğiliminde olduğunu ancak Kürtlerde durumun tam tersi olduğunu göstermektedir. Yani Kürt katılımcılarda eğitim seviyesi yükseldikçe Türklerle evlilik oranları yükselmiştir. Ancak mesleki statü bu anlamda çapraz evliliklerde pek anlamlı bir sonuca yol açmamıştır. Türkler arasında evlilikler hizmet sektöründe çalışanlar arasında biraz daha yüksekken, Kürtler arasında üst düzey çalışan olmayanlar en fazla, çiftçiler ise en az evlilik yapma eğiliminde oldukları, araştırmacılar tarafından bildirilmiştir. Yine eğitimle bağlantılı olabilecek ve ilgili çalışmada varılan bir başka sonuç da kentleşmenin çapraz evliliklere etkisidir. Özellikle Kürt katılımcıların kentleşmeyle beraber Türk partner edinme oranı yükselmiştir. Kırsal alanla kıyaslandığında Kürtler, Türklere nazaran kentleşme ile daha fazla çapraz evlilik eğilimi göstermişlerdir. Dolayısıyla Türk-Kürt evliliklerinin kırsal kesimden ziyade büyük şehirlere özgü bir olgu olduğu söylenebilir. Çalışmanın bir başka sonucu da, ailede veya yakın sosyal çevrede çapraz evliliklerin yeni çapraz evliliklere kapı açması durumudur. Araştırmada her iki etnik grup için de çapraz evlilik ilişkisine sahip bir ailede büyümenin yeni çapraz evlilikleri güçlü bir şekilde arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda çapraz aileden gelen Türklerin üçte biri ve yine çapraz aileden gelen Kürtlerin neredeyse yüzde %40'ından fazlası başka bir etnik gruptan bireyle evlilik gerçekleştirmiştir (Gündüz-Hoşgör ve Smits, 2002: 426).

Gündüz-Hoşgör ve Smits'in (2002) bu çalışması Türkler ile Kürtlerin hangi dinamikler üzerinden çapraz evlilik gerçekleştirdiklerini görebilmek açısından oldukça önemlidir. Buna göre Türklerle Kürtler arasında sürekli yükselen bir çapraz

evlilik oranından bahsetmek mümkündür. Bir de cinsiyet açısından bakıldığında özellikle bu evlilik oranlarının en yüksek olduğu grubun ‘Türk kadın-Kürt erkek’ evliliği olduğu görülmektedir. Kentleşme ile iki grubun birbiriyle karşılaşma mekânları ve etkileşime girme olasılıklarının arttığı varsayılarak beraberinde çapraz evliliğin de arttığı dolayısıyla bu evliliklerin artmasının bir kentleşme pratiği olduğu söylenebilir. Yine eğitim düzeyinin de artması ile aile veya yakın çevrede çapraz evlilik deneyiminin olmasının da yeni çapraz evlilikleri artırdığı gözlenmiştir.

Yukarıda Koç vd. (2008) TNSA-1993 ile TNSA-2003 verileri bağlamında Kürt kadınların Türk erkeklerle evlilik oranlarının düştüğünü bildirmişti. Gündüz-Hoşgör ve Smits (2002) çalışmasında ise iki grup arası evlilik oranlarının gittikçe yükseldiğini belirtmektedir. İki çalışmanın bulgularındaki farklılık Kürtler ile Türkler arası evlilik oranlarının net olarak tespitin de zorluğuna işaret etmekle beraber özelde evlilik oranlarının artmasına karşın, Kürt kadınların çapraz evlilik tercihlerinin azaldığı yorumu yapılabilir. Şayet bu yorum bizi yanıltmayacaksa Kürt erkeklerle Türk kadınlar arasında gittikçe artan bir çapraz evlilik oranından söz edilebilir.

Türkiye’de, Türkler ile Kürtler arası çapraz evliliklerde çocuklar, aileler ve sosyal çevrenin yaklaşımlarını ele alan çalışmalar da (Çandır, 2019; Ülgen, 2018) bulunmaktadır.

Bu araştırmalardan Çandır (2019) Kürt-Türk çapraz evlilikleri gerçekleştirmiş çiftlerin çocuk yetiştirme pratiklerine odaklanmıştır. Araştırmada İzmir’den 10 çift, Ankara’dan 10 çift toplamda 40 kişi ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonuçları; görücü usulü ile evlenmenin anlamı, coğrafi yakınlığın evliliğe etkisi, din ve etnisite ilişkisi, anadillerin aktarılmasında annenin rolü, sosyal takas kuramı bağlamında yaş ve eğitim seviyesinin iki grup evlilik ilişkilerine yansımaları ve Kürtçe bağlamında yaşanan asimilasyon gibi başlıklar altında analiz edilmiştir. Çalışmamız için de pek çok önemli başlığı ele alan Çandır’ın bu çalışmasında, İzmir’de görüşme yapılan 10 çiftten 5’inin, Ankara’daki 10 çiftin hepsinin görücü usulü ile evlendikleri ifade edilmiştir. Yazara göre *görücü usulü* ile evlenmenin fazlalığı iki toplumsal grubun arasındaki sosyal temas bağlamında bir anlamı vardır. Buna göre sadece evlenen çiftler arasında değil çapraz evliliklerden önce de Türkler

ile Kürtler arasında da mevcut bir etkileşim bulunmaktadır. Görücü usulü evlilik için önemli bir etken de bireylerin ailelerinin temaslarını kolaylaştıran mekânsal yakınlıktır. Nitekim Çandır, *coğrafi yakınlığın* Kürt-Türk evlilikleri üzerindeki etkisine dair olarak da Kürtlerin yoğun olarak yaşadıkları şehirlerden Batı illerine göçlerinin şehirlere heterojen bir çehre kazandırarak farklı etnik yapılarıdaki insanları çeşitli sosyal ilişkiler ağında buluşturduğunu söyler. Buna göre iş, okul gibi kurumsal dinamiklerin ya da iş ve bireysel ilişkilerin etkisiyle Türkler ve Kürtler arasında yakından bir temas alanı oluşmuştur. Araştırmacı, İzmir’de yürüttükleri saha çalışmasında katılımcıların aile ve akraba çevrelerinin, partnerlerine coğrafi olarak yakınlığının eş seçme süreçlerinde etkili olduğunu bildirmiştir (Çandır, 2019: 62).

Bireylerin eş tercihlerini etkileyen faktörler sadece etnik kimlikler olmayabilir. Potansiyel eş adayları başka kimliklerde buluşarak da evlilik kararlarına varabilmektedir. Çandır’ın ilgili çalışmasında da *dini kimliklerin* eşlerin evlilik motivasyonlarını ne derece etkilediğine bakılmıştır. Görüşmeciler genel olarak partnerleri ile aynı dine mensup olmanın etnisiteyi de aşan ve onun üzerinde pozisyon alan bir kriter olduğunu dile getirmişlerdir. Diğer dikkat çeken bir nokta da aynı dine mensup olma vurgusunun ağırlıklı olarak erkek görüşmeciler tarafından yapılmış olmasıdır. Hem Kürt hem Türk erkek görüşmeciler, aynı dine mensup olmayı iki açıdan değerlendirmişlerdir. İlk olarak, evlenecekleri kişinin dindar olması ve dinin gereklerini (örneğin kadınlar için örtülü olmak) yerine getiriyor olması. Görüşmecilerin dine dair vurguladıkları diğer husus ise aynı dine mensup olmanın bireyleri ortak bir paydada buluşturduğu görüşüdür (Çandır, 2019: 70).

Araştırmada katılımcıların çapraz evlilik ilişkisinden dolayı *asimilasyona* maruz kalıp kalmadıklarıyla ilgili sonuçlara da yer verilmiştir. Bunu tespit etmek için de eşlere girdikleri ortamlarda bir yabancılik hissi çekip çekmedikleri şeklinde sorular sorulmuştur. Ayrıca aynı olguya anadillerden Kürtçenin çocuklara aktarılıp aktarılamadığı üzerinden de bakılmıştır. Araştırmada erkek partnerin Türk; kadın partnerin ise Kürt olduğu çapraz evliliklerde, Türk erkek görüşmecilerin evde eşlerinin ailesi ya da yakınlarının yanında Kürtçe konuşuyor olmalarını *‘ikinci kanala geçmek’* olarak tarif ettikleri anlatılara yer verilmiştir. Bu durum, evde Kürtçenin konuşuluyor olmasının Türk erkek görüşmeciler nazarında pek de hoş karşılanmadığını gözler

önüne sermektedir. Yazara göre bu durum evliliğe dayalı asimilasyonun dil kullanımı boyutunu açıklamaktadır. Bunun yanında çocuğun kullanacağı dile dair bulgulara bakıldığında ikili bir resimden söz etmek mümkündür. Çünkü araştırma evreninde annenin Türk, babanın Kürt olduğu çapraz evliliklerde, Kürtçenin çocuklara öğretilmemesi annenin Türk olması ile açıklanmaktadır. Yazar, babanın Türk, annenin ise Kürt olduğu çapraz evliliklerde annenin Kürtçe konuşabiliyor olmasına karşın anadili faktöründen söz edilemediğini de belirtmiştir. Türkçe konuşan annelerin çocuklarının Kürtçe öğrenmemiş olması anadil ile açıklanır iken; Kürtçe konuşan annelerin çocuklarına Kürtçeyi öğret(e)memesi durumunu, yazara göre yine evliliğe dayalı asimilasyon çerçevesinde okumak mümkündür (Çandır, 2019: 147).

Türklerle Kürtler arası çapraz evliliklerde, eşler arası ilişki kadar çocuklar, aileler ve yakın sosyal çevrenin de bu ilişkiden nasıl etkilendiği önemli bir noktadır. Literatürde *çapraz evlilik nesli*¹ diyebileceğimiz çocuklara dair yürütülen bir araştırmada, Türkiye’de yaşayan Kürt-Türk melezi bireylerin kimlik gelişim süreçleri, bu süreçteki deneyimleri, yaşadıkları zorluklar, bu zorluklarla nasıl başa çıktıkları ve bu durumun psikolojik sağlıklarını, psikoterapiye ve psikoterapiste karşı tutumlarını nasıl etkilediği incelenmiştir. Araştırmada 8 katılımcı (2’si erkek, 6’sı kadın) ile yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar belirlenirken, anne veya babasından birinin Kürt birinin de Türk olması ve Ankara veya İstanbul’da büyümüş olmaları ile 20 yaşından büyük olmalarına dikkat edilmiştir (Ülgen, 2018). Araştırmacı, yapılan analizlerde katılımcılar için *‘etnik tanımlama, kimlik tanımını etkileyen faktörler, Türkiye’de melez olmanın zorlukları, baş etme stratejileri ve psikoterapi ve melez kimliği’* olmak üzere beş farklı üst tema belirlemiştir. Bu temalardan çalışmamızla yakın ilişkisi olan *‘etnik tanımlama’* başlığında, araştırmacıya göre bazı katılımcıların kendilerini Kürt-Türk melezi olarak gördükleri ama hayatlarının farklı dönemlerinde etnik kimlik tanımlamalarını değiştirdikleri görülmüştür. Dolayısıyla katılımcılarda sabit bir kimlikten ziyade zamanla değişen,

1 “Çapraz evlilik nesli” kavramının literatürde kavramsal olarak daha önce kullanılıp kullanılmadığı hakkında bir bilgiye rastlamadık. Bazı araştırmacılar farklı gruplar arası evliliklerden doğan bireyler için *‘melez bireyler’* (Ülgen, 2018) şeklinde ifadeler kullanmışlardır. Bu çalışmanın araştırmacısı olarak Türk-Kürt çapraz evliliklerinden doğan çocuklar için *“çapraz evlilik nesli”* kavramsallaştırmasını tercih ediyorum.

bağlama bağlı bir kimlik inşasından söz edilebilir. Örneğin bazı katılımcılar doğdukları şehir kimliği üzerinden (İstanbul ve Ankara) bir kimlik tanımlayarak, babalarının doğdukları şehir üzerinden kendilerini tanımlamayı reddetmişlerdir. Kendisini Kürt olarak tanımlayanlar ise bu seçimlerini Kürtlerin Türkiye’de azınlık ve dezavantajlı grup olmalarından dolayı politik bir tercih şeklinde belirtmişlerdir. Ama araştırmacının aktardığı kadarıyla, katılımcılar genel olarak dışarıdan Türk olarak görüldüklerini, bunu da dış görünüşlerine, aksanlarının olup olmamasını ve isimlerinin Kürtçe olup olmamasına bağlamışlardır (Ülgen, 2018: 90). Yine çalışmamızla yakından ilgili bir başka tema ise katılımcıların *kimlik tanımını etkileyen faktörler*dir. Araştırmacı bu faktörleri, ailenin etkisi, batıda büyümek, ayrımcılık ve dilin etkisi şeklinde aktarmıştır. Katılımcılar özellikle Türkiye’nin batısında büyümeleri ve bu bölgedeki şehirlerin Türk kültürel değerlerin yaygın olduğu şehirler olması sebebiyle kendilerinin daha çok Türk gibi büyütüldüklerini ifade etmişlerdir. Bazı katılımcılar Kürt kimliklerine yönelik ayrımcılık olduğu için bu durumun kendilerini daha çok Kürt kimliğine yönelttiğini belirtmişlerdir. Ancak tam tersini belirtenler de olmuştur. Yani söz konusu ayrımcılığa maruz kalan bir kısmının da Kürt kimliklerini saklama ihtiyacı doğurduğunu belirten bireyler de olmuştur. Katılımcıların bildiği dilin kimlik tanımlamalarına etkisi konusunda da çoğu Kürtçeyi bilmedikleri için kendilerini Kürt kimliği ile tanımlamanın zor olduğunu bildirmişlerdir. Bu durum etnik kimliklerde konuşulan dilin kimlik inşasındaki rolünü ortaya koymaktadır (Ülgen, 2018: 91).

Kürt-Türk çapraz evliliklerinden dünyaya gelen çocukların, aynen ebeveynleri gibi belli zorluklarla karşılaştıkları söylenebilir. Çapraz evliliklerde eşlerin özellikle aile ve sosyal çevrelerinden gelen ve evliliklerini engelleyici müdahaleler sebebiyle olduğu kadar toplumda da sosyal damgalanmaya maruz kaldıkları söylenebilir (Balkanlıoğlu, 2012). Çapraz evlilik nesli de benzer durumları yaşayabilmektedir. Ülgen, söz konusu zorlukları melez bireylerin yaşadıkları *ayrımcılık* ile *aidiyet duygusunun yokluğu* şeklinde aktarmıştır. Katılımcıların maruz kaldıkları ayrımcılığa dair olarak Türk eğitim sisteminde ve okul müfredatlarında Kürt tarihini anlatan herhangi bir dersin olmayışı, devlet memurlarının isimleri Kürtçe olan katılımcılara karşı sergiledikleri ayrımcı tavırlar örnek verilmiştir. Bunun yanı sıra katılımcılar hem Türk hem de Kürt toplumuna ait olamama halini yaşadıklarını, bundan dolayı da iki

tarafından da ayrımcılığa maruz kaldıklarını ileri sürmüşlerdir. Bunun bir sonucu olarak da kendilerini iki etnik kimliğin arasında kalmış gibi hissettiklerini ve herhangi bir tarafa tam anlamıyla aidiyet duymadıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca araştırmacıya göre katılımcıların çoğunda Kürtlere yönelik içselleştirilmiş bir ayrımcılık gözlemlenmiştir. Araştırmacı bu duruma örnek olarak da görüşme sırasında katılımcıların Kürtlere dair olumsuz kalıp yargılar ve ayrımcı sıfatları kullanmalarını göstermiştir. Araştırmada son olarak melez katılımcıların kimliklerinden dolayı ayrımcılığa maruz kaldıklarında, başvurdukları bazı stratejilere de yer verilmiştir. Bunlar; *'kaçınma, açıktan tepki gösterme, ayrımcılık yapma değersizleştirme, stratejik ilişkiler ve kültürel olarak olumlayıcı çevreler, ırk eleştirme ve etnisite değişimi'* şeklindedir. Örneğin bazı katılımcıların ayrımcılık uygulamalarına maruz kaldıkları dönemde ırk ve etnisite gibi olguları ve toplumun bunlara yükledikleri anlamları eleştirdikleri veya değersizleştirdikleri gözlemlenmiştir. Bir de bazılarının ortamın kendilerine sağladığı imkânâ göre bazen kendilerini Kürt, bazen Türk, bazen de Kürt-Türk melezi olarak ifade ederek bu şekilde ayrımcılık uygulamalarından kendilerini korumaya çalıştıkları görülmüştür (Ülgen, 2018: 91-92).

Literatürdeki bir başka araştırma da Eser'in (2015) *-doğrudan çapraz evliliklerle ilgili olmasa da-* Kürt kimliği ile ilgili yürüttüğü çalışmada, Kürt katılımcıların Türklerle evliliğe dair bakışlarını aktarmıştır. Araştırmaya katılanlar başka etnik bir gruptan evliliğin Kürtler için dezavantajlı olduğunu vurgulamışlardır. Katılımcılar, evlenilen kişinin Kürt olup olmamasının Kürt kimliğinin korunmasındaki önemine vurguda bulunup; Kürt olmayanlarla evlenenlerin, kendi kimliklerinden de uzaklaştığını ileri sürmüşlerdir. Bu bağlamda bir katılımcı, Kürtlerin farklı coğrafyalardaki diğer etnik gruplarla evliliğinin en fazla Türklerle gerçekleştiğini ve bu durumu da Kürtler açısından Kürt kimliğinin kaybıyla oluşan bir asimilasyon süreci olarak tanımlamıştır. Hem Irak hem Suriye hem de İran'daki Kürtlerin, yaşadıkları bölgelerde baskın kimlikler arasında (Arap ve Fars kimlikleri) Türkiye'ye nispeten daha az evlilik gerçekleştirdikleri için, bu bölgelerdeki Kürtlerin kendi etnik kimliklerini ve kültürlerini daha fazla koruduklarını öne sürmüştür. Bir başka katılımcı ise evlenince eşinin etnik kimliğinin ne olduğu, kendisi için anne babasını kim olduğu kadar önemli olduğunu zira bir Kürt kadını ancak bir Kürt erkeğinin

kaldırabileceğini ve ancak bu şekilde kültür çatışmasının önüne geçilebileceğini öne sürmüştür. Aynı katılımcı devamında da bir insan eğer duygularının tesirinde kalmışsa ancak bir Türk ile evleneceğini aksi halde bir Kürt'ün bir Türk ile evlenmeyeceğini de iddia etmiştir. Çünkü Türklerle evlenen bazı arkadaşlarının Türkleştiğini ve özellikle de Kürt kadınlarının bu evliliklerle Türkleştiğini düşündüğünü belirtmiştir (Eser, 2015: 80-82). Dolayısıyla sadece çapraz evlilik nesli için değil ayrıca evlenecek Kürt eşler için de bir tehdit olarak asimilasyona işaret edilmiştir.

Kürt-Türk çapraz evliliklerine dair olarak Eser (2023) bir başka araştırmada, Türklerle evlilik yapmış Kürt katılımcıların bu evlilikleri nasıl değerlendirdiklerine odaklanmıştır. Araştırmanın sonuçları arasında, katılımcılarla yapılan görüşmelerde, evlilik ilişkilerinde etnik ve kültürel farklılıklar konuşulduğunda Kürtçe açık bir şekilde Kürt kimliğini temsil eden bir pozisyonda görülmüştür. Bu yönüyle Kürtçe, Türkler ve Kürtler arasında evlilik ilişkilerinde Kürtlüğü doğrudan hatıra getirerek Türklükle ayrılan bir araca dönüşmüştür. Bazı katılımcılar, evliliklerinde çocukları Kürtçe öğrenemediği için büyük endişe duyduklarını bu haliyle çocuklarının bir asimilasyon yaşadıklarını ileri sürmüşlerdir (Eser, 2023: 322). Araştırmanın bir diğer sonucu da çapraz evliliklerde Türk eşlerin ve ailelerin bir yandan Kürtlere karşı önyargılarının azaldığı bir yandan da milliyetçi duygularının daha da arttığı şeklindedir. Önyargıların azalmasına sebep daha çok Türk eşlerin Kürtlerin yoğun yaşadıkları şehirlerdeki sosyal ilişkileri yakından deneyimlemeleridir. Ancak söz konusu dönüşümün sınırlı olduğu ve bazen sadece evlenen şahısla sınırlı kaldığı hatta Türk eşin ailesinde ve yakın çevresinde çok fazla milliyetçi tutumlara maruz kaldıkları da katılımcılar tarafından aktarılmıştır. Bir katılımcı eşinin İzmir'deki ailesini ziyaret ettiğinde, ailenin onu tanıtırken geldiği şehir kimliğinden ziyade, 'uzaklardan' gelmiş ifadesinin kullanıldığını ve bunun da bilinçli yapıldığını belirtmiştir (Eser, 2023: 325). Araştırmanın bir başka sonucu ise eşlerin Kürtlük bağlamındaki politik meseleleri konuşmama stratejisi geliştirdikleri üzerinedir. Bir katılımcı eşiyile Kürt sorununu konuşamadığını çünkü Kürtleri doğrudan suçlu olarak gördüğü için bir çözüm bulamadıklarını bildirmiştir (Eser, 2023: 326). Dolayısıyla Eser'in (2023) bu çalışmasındaki Kürtçe'nin Kürt kimliğini temsil etmesi, çapraz evlilik ilişkilerinde Türk eşlerin kimliksel dönüşümleri ve bir dış dinamik olarak Kürtlük bağlamındaki

siyasi konuların konuşulmaması stratejisi; Kürt katılımcıların Türklerle evliliklerini nasıl değerlendirdikleri konusunda ön plana çıkmıştır. Tartışma kısmında, bu sonuçların kendi araştırma sonuçlarımızla da uyumlu olduğu karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

Kürtler ve Türkler arası çapraz evliliklerde etkili olan bazı dinamikler Türkiye'deki diğer etnik ve dini (inanç-mezhep) grupları arasındaki evliliklerde de karşımıza çıkabilmektedir. Bu anlamda Türkiye'deki ilgili literatürü bilmek, genel olarak etnik ve dini gruplar arası evlilikler hakkında bir fikir edinmemizi ve karşılaştırma yapma imkânı tanıyacaktır. Aşağıda bu bağlamda Türkiye'deki başka etnik gruplarla ilgi yapılan araştırmalar ve birtakım sonuçlarına yer verilmiştir.

1.2.2.2.Türkiye’de Farklı Etnik Gruplar Arası Çapraz Evlilikler

Türkiye’de farklı etnik grupların evliliklerine dair literatür sınırlı da olsa, bazı çalışmalar mevcuttur. Bunlar içinde Rus-Türk evlilikleriyle ilgili (Deniz ve Özgür, 2013; Deniz 2018), farklı etnik gruplar arası evliliklerle ilgili Pekşen’in (2020) 33 farklı ülkeden (doğum yeri esas alınarak) 29 farklı etnik kökenden kişilerle ilgili araştırması ve Sat’ın (2020) farklı din ve mezhepten kişilerle yürüttüğü çalışmalar örnek verilebilir.

Türkiye’deki Rus evlilik göçmenleriyle yapılan bir çalışmada (Deniz ve Özgür, 2013) Türkiyeli erkeklerle evli 25 Rus kadının ulus aşırı evlilik deneyimine odaklanılmıştır. Araştırmada Rus kadınların turistik seyahat amacıyla Antalya’ya geldikleri, nitelikli yerel iş gücüne katılıp partner ilişkisi kurdukları daha sonra da evlilik yoluyla vatandaşlık hakkı elde ettikleri belirtilmiştir. Ayrıca iş amaçlı Rusya’ya giden ve orada tanıştıkları kişilerle evlenen ve bu şekilde Türkiye’de yaşamaya başlayan kadınlar da mevcuttur. Bu evliliklerde eşlerin birbirleriyle tanışmalarının bir yolu da tanışma ve partner bulma siteleridir. Araştırmada bu şekilde eşiyle tanışıp evlenen ve Türkiye’ye yerleşen bireylerin anlatımlarına da yer verilmiştir. Evlilik kararına ilişkin tercih sebepleri olarak Türk erkeklerinin koruyucu/sahiplenici özellikleri ile Rus kadınların güzel ve eğitilmiş olmaları araştırmada vurgulanmıştır. Araştırmada mevcut çalışmanın sonuçları evlilik göçü literatürüyle kıyaslandığında, Rus gelinlerin evlilik göçünün, kaçışın ve zorunluluğun değil, duygusallığı ve aşkı da

içeren emek göçünün dönüşmüş bir hali olarak yorumlanmıştır. Araştırmada ayrıca Türklerle evlenen Rus kadınların deneyimlerini başka kadınlara aktarmasıyla yeni kişileri cesaretlendiklerine de yer verilmiştir. Dolayısıyla yakın çevredeki örnek çapraz evliliklerin yenilerine yol açtığını söylemek mümkündür. Nitekim kendi araştırmamızda da eşler, aile ve yakın sosyal çevrelerinde önceden çapraz evlilik örneklerinin olmasının, kendi evliliklerini kolaylaştırdığını aktarmışlardır. Ancak Rus ve Türk evlilikleri gibi bir evlilik göçünden tam olarak söz edilmeyebilir. Her ne kadar evlilik dolayısıyla yaşadığı şehri değiştiren insanlar olsa da Kürt-Türk çapraz evliliklerini evlilik göçüyle açıklamak eksik bir yorum olacaktır.

Literatürde Rus-Türk evliliklerine dair bir başka çalışmada (Deniz, 2018) evlilik göçüne katılan göçmenlerden olan Rus kadınların Türklerle evlilik, İstanbul'a göç ve yerleşim süreçleri incelenmiştir. Deniz, Rus kadınların ulus aşırı ağları ve pratikleri üzerinden göç sistemine etkilerini, feminist bir perspektifle ulus aşırı göç ve sistem yaklaşımının sunduğu araçlarla, göçmen kadınların deneyimleri üzerinden ele almıştır. Araştırma kapsamında, Rus-Türk evliliği yapan 47 Rus kadın, Rus kurum temsilcisi olan 6 kişi, Rusya Türkiye arasında ticaret yapan firmalardan 13 temsilci, 18 Türk eş ve bu eşlerin annesi 2 kişi, Rus-Türk karma evliliklerden doğan 11 çocuk toplam 97 kişiyle görüşme yapılmıştır. Araştırmacı, bu evlilikleri toplumsal cinsiyetli bir göç türü olarak kavramsallaştırmıştır. Araştırma sonuçları arasında eşlerin birbirleriyle nasıl tanıştıkları, ailelerin tutumları ve evliliklere dahil hakkında bilgiler verilmiştir. Rus-Türk evliliklerinde iki tarafın farklı kültürel geçmişlere sahip olmaları ve ilişkilerin aile veya akrabalar aracılığıyla değil de bireysel girişimlerle gelişmesinin geleneksel olarak uygulanan evlilik öncesi adımların ve düğün kutlamalarının bu gerekçelerden dolayı farklılaştığı bildirilmiştir. Örneğin aileler neredeyse evlilik törenlerinde ancak karşılaşabilmişlerdir. Bundan dolayı da eşler ancak bireysel olarak evlenecekleri kişilerin aileleriyle tanışmışlardır (Deniz, 2018: 142).

Araştırma sonuçları arasında Rus katılımcıların İstanbul kültürünün evliliklerine etkisi ve buradaki yaşamlarında kimliklerini kaybetme kaygılarına da yer verilmiştir. Bu kaygıyı daha çok yaşayanlar çocuklu katılımcılardır. Araştırmacı, sosyo-kültürel pratiklerin sürekliliği açısından eşlerin grup içi bilgi aktarımını nasıl sağlamaya çalıştıklarına dikkatleri çekmiştir. Buna göre iki ülke arasında faaliyet

gösteren bazı küçük girişimcilerin de etkisiyle Rus kadınlar, çocuklarına kendi kültürlerini aktarmayı sürdürmektedirler. Bir katılımcının deneyimini aktaran araştırmacı, Rus kadınların kendi aralarında bir iletişim ağı geliştirerek Rusya'dan çocukları için öğrenim materyalleri getirdiklerini söyler (Deniz, 2018: 213).

Rus-Türk evliliklerine odaklanan her iki çalışmadaki (Deniz ve Özgür, 2013; Deniz 2018) araştırma sonuçları, Türklerin başka kimlikten bireylerle yaptıkları çapraz evlilik dinamiklerini anlamak açısından önemlidir. Analiz kısmında görüleceği üzere, kendi araştırmamızda da tıpkı Rus ebeveynlerde olduğu gibi Kürt eşlerde de, İstanbul bağlamında çocuklara aktarılmakta güçlük çekilen bir kültürden söz edilmiştir. Her iki çalışmada da Türk eşlerin bu evliliklerde yaşadıkları herhangi bir çapraz ilişki zorluğuna değinilmemiş olunması, kendi araştırmamızın sonucuyla da uyumlu olarak, hâkim kimliğin avantajlı konumundan kaynaklanıyor olabilir.

Literatürde Türkiye'deki farklı etnik gruplar arası evlilikleri inceleyen iki farklı araştırma (Pekşen, 2020; Sat, 2020) daha mevcuttur. Bunlardan, Pekşen (2020) kültürlerarası evliliklerde evlilik doyumu ve aile yılmazlığını incelediği araştırmasını 33 farklı ülkeden (doğum yeri esas alınarak) 29 farklı etnik kökenden, 67 kadın ve 57 erkek, toplam 124 kişi ile yürütmüştür. Araştırma sonuçları arasında eğitim düzeyinin, etnik kökenin ve dini inanışın evlilik doyumu üzerinde bir etkisinin olmadığı aktarılmıştır. Bir diğer çalışmada, (Sat, 2020) topluluk içi ve topluluk dışı evlilik yapan bireylerin evlilik doyumu, evlilik uyumu ve yaşam doyumlarına odaklanılmıştır. Araştırma Hatay ilinde yaşayan 174 kadın, 139 erkek toplam 313 kişiyle yürütülmüştür. Katılımcılar hem etnisite hem de mezhep kimliği açısından farklılaşmış olsa da, çalışmada etnik ve mezhep kimliğiyle ilgili bir bilgiye yer verilmediği için araştırmanın kimlerle yürütüldüğü bilinmemektedir. Araştırma sonuçları arasında, kendi iç grubundan etnisite temelli yapılan evliliklerin araştırmada incelenen evlilik doyumu, evlilik uyumu ve yaşam doyumu bakımından anlamlı fark bulunmuştur. Yani kendi etnik kimliğinden birisiyle evlenen çiftler evliliklerinden daha çok memnun olduklarını ifade etmişlerdir. Araştırmacıya göre aynı durum mezhep temelli evliliklerde herhangi anlamlı bir farka işaret etmemiştir.

Yaptığımız literatür araştırmalarında ulaşabildiğimiz çalışmaları yukarıda geniş bir şekilde özetlemeye çalıştık. Ancak Türkiye'nin çok etnik yapıları durumu göz önünde bulundurulduğunda, yukarıda verilen çalışmaların sayıca ne kadar az olduğu daha iyi anlaşılabilir. Aşağıda ise yine Türkiye bağlamında farklı dini (inanç-mezhep) grupları arasındaki çapraz evlilikler, bu çalışmaların kimlerle ve nasıl yürütüldüğü ve yine kendi araştırmamız açısından önemli olduğunu düşündüğümüz bazı sonuçlarına yer verilmiştir.

1.2.2.3.Türkiye’de Farklı Dini (İnanç-Mezhep) Gruplar(ı) Arası Çapraz Evlilikler

Literatürde Türkiye bağlamında farklı dini (inanç-mezhep) gruplar arasında yürütülen çapraz evliliklere ilişkin daha çok çalışmadan söz edilebilir. Bunlar arasında Aleviler ve Sünniler arası evlilikleri ele alan (Balkanlıoğlu, 2012; Çatak, 2015; Çatlı, 2008), Müslüman, Süryani (Hristiyan) ve Yezidi (Ezidi)’ler arası evlilikleri inceleyen (Özcan, 2016); Rum, Ermeni Ortodoks, Katolik, Musevi, Sünni ve Aleviler arası evlilikleri araştıran (User ve Rathke, 2016) Yahudi ile Müslümanlar arası evlilikleri inceleyen (Yıldıztekin, 2010) ve İstanbul’un Rum, Yahudi ve Ermeni toplumlarındaki karma evlilikleri ele alan (Beylunioğlu ve Kaymak, 2020) çalışmaları örnek verilebilir. Dolayısıyla dini gruplar arası evlilikler, Türkiye’deki çapraz evlilik literatüründe ele alınan etnik gruplar arası evliliklere göre daha fazla araştırmaya konu olmuştur.

Farklı dini gruplar arası çapraz evliliklerle ilgili olarak Özcan (2016) çalışmasında farklı din, kültür ve dillerin yaşadığı Mardin’in Midyat ilçesinde yaşayan Müslüman, Süryani ve Yezidilerin evlilik, düğün, örf ve adetlerini ele almıştır. Araştırmaya dahil edilen katılımcılar, Müslüman, Süryani (Hristiyan), Yezidi (Ezidi) şeklinde hepsi ‘dini gruplar’ başlığı altında değerlendirilmiştir. Dolayısıyla bu araştırma, etnik kimlikten ziyade dini kimlikler arası bir evlilik çalışmasıdır. Çalışmanın sonuçları arasında, Müslüman ve Süryani genç erkeklerin evlenme isteğini belirli davranışlarla ortaya koyabildiği ancak genç kızların ise daha çok erkeklerden gelecek bir talebe göre hareket ettikleri ve bu isteğini dile getirenlerin ise ayıplandığı anlatılmıştır. Yezidi genç kızlarda ise durumun farklı olduğu yani kendi eşlerini seçebilme haklarına sahip oldukları aktarılmıştır. Araştırmada ailelerin her açıdan

birbirine denk olması gerektiği ve özellikle aralarında etnik ve dinsel farklılıkların bulunmaması gerektiği vurgulanmıştır. Bu durumda eşler hem kendi evliliklerinde mutlu olacakları hem de gelin ya da damat olarak geldikleri aile ile herhangi bir uyum problemi yaşamayacakları umularak, her açıdan ailelerin denk olması istenmiştir. Çalışmada düğünlerin zamanı ile etnik ve dini kimlikler arasında da bir ilişkiden söz edilmiştir. Buna göre Müslümanların iki bayram arası, Yezidilerin Nisan ayında ve Çarşamba günleri, Süryanilerin ise bayramlarda yahut oruç günlerinde düğün yapmadıkları belirlenmiştir. Araştırmacı ayrıca Midyat'ın farklı etnik ve dini grupların yaşadığı bir yer olmasına karşın, düğün ve örf adetlerinde kültürel etkileşimden dolayı farklılıkların ortadan kalktığını ileri sürmüştür.

Türkiye’de dini (inanç-mezhep) gruplar arası evliliklerle ilgili yapılmış bir başka araştırmada, Balkanlıoğlu (2012) Alevi-Sünni gruplar arası evliliklerinin, eşler arası ilişkiler, çocuk yetiştirme, aile ve akrabalarla ilişkiler üzerine etkileri ve bu evliliklerle ilgili sosyal damgalamayı incelemiştir. Çalışma kapsamında katılımcılar Çorum ilinde yaşayan Alevi-Sünni evliliği yapmış çocuk sahibi 20 çiftten oluşmuştur. Araştırma sonuçlarına yakından baktığımızda; Alevi-Sünni evliliği yapan eşler, dini gelenek tercihi farklılığını bir problem olarak görmedikleri için Alevi-Sünni gruplar arası evliliklerinin, eşler arası ilişkileri etkilemediği değerlendirilmektedir. Dolayısıyla evlilik kurulumunda eşlerin Alevi ve Sünni kimliklerini sorun etmedikleri söylenebilir. Ancak bu durum ailelerde farklılaşmıştır. Eşlerin Alevi-Sünni evliliği yapmış olmalarından dolayı hem kendi aileleriyle hem de eşlerinin aileleriyle olan ilişkilerinin hem evlilik sürecinde hem de sonrasında güçlü ve genellikle olumsuz şekilde etkilendiği görülmüştür. Örneğin, yirmi sekiz yıldır evli olan bir katılımcının ifadelerini aktaran araştırmacı, söz konusu kişinin Alevi olduğu için nişanlılık sürecinde eşinin annesinin ikisini ayırmaya çalıştığını ve bayram ziyaretinde evden kovulduğunu aktarmıştır. Ayrıca kayınbabasının kızına küs olarak öldüğünü ve kaynanasının torunlarını tanımadığını da eklemiştir (s.171). Araştırmada ayrıca bu evliliklerin çocuk yetiştirme tarzı üzerine etkilerine de bakılmıştır. Katılımcılarla yapılan mülakat sonuçlarına göre neredeyse bütün eşler, Alevi-Sünni evliliklerinin çocuk yetiştirme konusunda bir etkisinin olmadığını beyan etmişlerdir. Toplumdaki genel yargının aksine ebeveynlerin, çocuklarının kendilerini Alevi ya da Sünni olarak

tanımlamalarını değil; iyi eğitilmiş, donanımlı ve ahlaki değerlere sahip kimseler olmalarını istedikleri görülmüştür. Şüphesiz bu araştırmada en çok dikkati çeken sonuçlardan birisi de mülakata katılanların çoğunun sadece evlilik sürecinde değil, evlendikten sonra da sosyal damgalanmaya maruz kaldıklarını ifade etmiş olmalarıdır. Araştırmacıya göre, sosyal damgalama Alevi-Sünni gruplar arası evliliklerinin önünde çok önemli bir engel olarak görülmüştür ve sosyal damgalamanın en temel sebeplerinin ön yargılar ve iftiralar olduğu düşünülmektedir (Balkanlıoğlu, 2012).

Alevi-Sünni evlilikleriyle ilgili yürütülen bir başka araştırmada ise Çatak (2015) eşlerin evlenme kararlarının ardından yaşadıkları deneyimler ve mezhep farklılığının evlilik ve aile yaşamları üzerindeki etkisini ele almıştır. Araştırmada, İstanbul ve Almanya'nın Berlin şehrinde yaşayan, Alevi mezhebine mensup olup Sünni biriyle evlenen veya Sünni mezhebinden olup Alevi biriyle evlenen 60 katılımcı ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonuçlarına yakından bakıldığında, katılımcıların %66,7'si, eşlerinin farklı mezhepten olduğunu öğrendiklerinde, bu farklılığı önemsemediklerini belirtmiştir. Bu durum eşlerin evlilik öncesi birbirlerinin mezhep kimliklerini ön plana çıkarmadıklarını göstermektedir. Eşlerin buna gerekçe olarak belirttikleri durum da, dinin kendi yaşamlarında merkezi bir role sahip olmadığını dolayısıyla bu farklılıkların evliliklerini etkileyemeyeceğini düşündüklerini söylemeleridir. Dolayısıyla eşlerin dini kimlikleriyle çok fazla özdeşim kurmamaları, evliliklerinde farklı mezhepten biriyle evliliği de çok fazla etkilememektedir. Birçok çapraz evlilikte aile ve yakın çevrenin tepkisi eşlerin evlilik kararlarını ve evlilik sonrası süreci etkilemektedir. İlgili araştırmada da görüşme yapılan çiftlerin büyük bir bölümü, evlilik kararlarını ailelerine açtıkları zaman, olumsuz tepkilerle karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Eşler bu tür olumsuz durumlarda özellikle yaşlarının ve eğitim durumlarının evlilik kararlarının aileleri tarafından sorgulanmasına engel olduğunu vurgulamışlardır. Ailelerin yanı sıra katılımcıların büyük çoğunluğu evliliklerine akrabalarından ve yakın çevrelerinden karşı çıkanların olduğunu belirtmişlerdir. Bu da bu türden evliliklere aileler dışında da müdahalelerin olduğunu göstermektedir. Çapraz evliliklerde en önemli konulardan birisi de çocukların ileride nasıl yetiştirileceği konusudur. Bu araştırmada da çocukların hangi mezhebe göre yetiştirileceği eşler arasında önemli bir gündem teşkil etmiştir. Bu

bağlamda, çocukların Alevi ya da Sünni geleneklerine göre yetiştirilmesi söz konusu olduğunda, babaların annelere göre daha baskın bir rol oynadıkları aktarılmıştır. Son olarak da katılımcılara ileride kendi çocuklarının evlilik tercihlerine dair neler düşündükleri de sorulmuş ve büyük kısmı kendileri gibi bir evlilik yapmalarına olumsuz tepki vermeyeceklerini bildirmişlerdir.

Alevi ve Sünni evlilikleriyle ilgili yapılan bir başka çalışmada (Çatlı, 2008), İstanbul ve Nevşehir’de Alevi-Sünni evlilikleri antropolojik açıdan incelenmiştir. Araştırma Nevşehir ve İstanbul’dan 15 kadın (10 Alevi, 5 Sünni) ve 15 (5 Alevi, 10 Sünni) erkek toplamda 30 kişiyle yürütülmüştür. Araştırmacıya göre Alevi-Sünni evliliklerini sürdürülebilir kılan, çiftlerin benzer Türk aile geleneğinden gelmeleri, mezheplerinin aynı din çıkışlı oluşu ve belki de en önemlisi kent yaşamının her iki mezhebi de dönüştürerek, kültürleştirmesidir. Araştırmada ayrıca Alevilerin geleneksel mekânlarından iş, eğitim ve göç gibi nedenlerle kente geldikleri ve Sünni cemaatle temas kurmalarının grup dışı evliliklerin önünü açtığı ve kapalı grup psikolojisinden çıktıkları da aktarılmıştır. Katılımcıların evlenirken eşler düzeyinde çok sorun yaşamadıkları ancak ailelerin dahil olmasıyla ilişkilerin zorlaştığı söylenmiştir. Ailelerin dış evliliklere karşı çıkmaları da akraba zincirine katılacak bireyin ‘*yabancı*’ olarak görülmesi ve çocuklarının ata geleneklerinden uzaklaşma endişesi şeklinde yorumlanmıştır. Araştırmacı, şehir hayatının Alevilerin ve Sünnilerin geleneksel yapılarını değişime uğratarak farklılaşmayı ortadan kaldırdığını öne sürmüştür. Buna göre Alevilik, Sünniliğe kıyasla bir alt kültür konumunda kaldığından, araştırmacıya göre Türkiye’de Sünniliğin hâkim oluşundan dolayı Alevilik gibi diğer kimlikler Sünnilikten kültürlenmektedirler. Hatta araştırmacı, Alevi-Sünni evliliklerinin farklı mezhep ve geleneklerin şekillendirdiği bir evlilikten çok, iki bireyin evlilikleri üzerine kurulmuş bir aile yapısına dönüştüğünü dolayısıyla bu tür evliliklerde yaşanan olumlu ve olumsuz şeylerin eşlerin mezhep kimlikleriyle ilgili görülmeceğini ileri sürmüştür (Çatlı, 2008: 97-98).

Yukarıda Alevi-Sünni çapraz evlilikleriyle ilgili verilen çalışmalarda (Balkanlıoğlu, 2012; Çatak, 2015; Çatlı, 2008) özellikle Alevi kimlikteki bireylerin ayrımcı uygulamalara maruz kaldıkları ve Sünni kimliğin hâkim kimlik konumunda olduğu görülmüştür. Kendi çalışmamızda da Türk kimliğinin, Kürt kimliğine göre

hâkim kimlik pozisyonundan söz etmek mümkündür. İlgili araştırmaların ortaya koyduğu üzere, eşlerin Alevi-Sünni olmaya yükledikleri anlamla ailelerin ki farklılaşmıştır. Örneğin eşler evlenirken birbirlerinin mezhep kimliklerini çok gündeme almazken; aileler ise bunu açıkça sorun etmişlerdir. Analiz kısmında da görüleceği üzere, kendi araştırmamızda da eşlerin etnik kimlik değerlendirmeleri ile ailelerin ki birbirinden farklılaşmıştır. Bu yönüyle hem mezhep hem de etnik kimlik değerlendirmelerinde eşlerin, ailelerden farklı bir konum aldıklarını söyleyebiliriz.

Farklı dini gruplar arası evliliklerle ilgili olarak, User ve Rathke (2016) öncülüğünde yürütülen bir araştırma projesinde Türkiye’de ebeveynleri farklı inanç gruplarına mensup çocukların geliştirdikleri inanç algıları ve ailelerin çocukları üzerindeki kültürel etkileri ele alınmıştır. Çalışmada Rum ve Ermeni Ortodoks, Katolik, Musevi, Sünni ve Alevi inançlarına mensup katılımcılarla görüşülmüştür. Araştırmada 13’ü kadın, 6’sı erkek toplam 19 katılımcı ile derinlemesine görüşmeler yapılmış olup, tematik veri analizi yöntemi kullanılarak bulgular tartışılmıştır. Araştırmanın bazı sonuçları aynı zamanda katılımcıların ebeveynlerinin evlilikleri hakkında da bize bilgiler sunmaktadır. Örneğin katılımcılar anne babalarının birbirlerine aşık olarak evlendiklerini söylemişlerdir. Bu durum bu çalışma bağlamında farklı inanç gruplarından gelen bireylerin evlilik kurulumlarında bireysel faktörlerin önemine işaret etmektedir. Ayrıca katılımcılar ebeveynlerinin görücü usulü ile evlenmediklerini de aktarmışlardır (User ve Rathke, 2016: 30). Katılımcıların çoğuna göre ideal evlilik sevgi, saygı ve hoşgörü temellerine dayanan bir kurumdur. Ebeveynlerinden sık sık referanslara başvuran bu bireyler, boşanan ailelerin inanç farklılığından kaynaklanmadığını ve kendi evliliklerinde de dinin tek belirleyici etken olmayacağını belirtmişlerdir. Sonuç olarak katılımcıların bir kısmı ideal evliliği “*sevgi ve saygının*” temel olduğu bir kurum olarak açıklarken, bir kısmı dinin kıstas olarak alınmadığı bir evlilik türü olarak tanımlamaktadır. Aynı zamanda bir kısım katılımcı ideal evliliği kendi anne-babasının evliliği olarak örnek verirken, bir kısım katılımcı kendi aile ortamlarından farklı olarak örnekler vermişlerdir. Kişilerin bakış açıları, düşünceleri ve hoşgörülü olma durumları katılımcılar tarafından ideal evlilik kapsamında değerlendirilen kavramlar olarak görülmektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun ideal evliliği bu şekilde tanımlaması, dolayısıyla karma evliliğin de bu

kriterleri sağladığı sürece ideal olabileceğini düşündükleri anlaşılmaktadır (User ve Rathke, 2016: 106). Bu sonuç, farklı inanç grupları arasında gerçekleşen çapraz evliliklerden doğan bireylerin ideal evlilik algılarında dini kimliklerden ziyade, bireysel özelliklere vurgu yapılmasından dolayı önem kazanmaktadır. Farklı inanç grupları arasındaki evliliklerden doğan çocukların zaman zaman bulundukları sosyal çevrelerinde ayrımcı pratiklere maruz kaldıkları görülmüştür. User ve Rathke'nin (2016: 121) yürüttüğü araştırmada da katılımcıların ebeveynlerinin farklı din veya mezheplere mensup olmasından dolayı, büyüdüleri çevre tarafından sosyal damgalanmaya maruz kaldıkları ve ötekileştirildikleri bilgisine ulaşılmıştır. Katılımcıların pek çoğu, çocukluk dönemlerindeyken; okul ortamında, yaşadıkları çevrede veya akrabalarıyla bir araya geldikleri zamanlarda bu sosyal damgalanmaya maruz kaldıklarını bildirmişlerdir. Bu sonuç da çapraz evlilik neslinin ebeveynlerinin etnik ve dini kimliklerinden dolayı sosyal çevrede işaretlenmesinden dolayı, bir yönüyle kimlik farkındalığını erken geliştirmeleri açısından bir etken olabilmektedir. Nitekim araştırmacılar, katılımcılara ebeveynlerinin farklı din veya mezhepte olduklarını ne zaman fark ettiklerini de sormuşlardır. Farklı dinden ebeveynlere sahip olduklarını aktaran katılımcılar, bu durumu ilkokul çağından itibaren fark etmeye başladıklarını aktarmışlardır. Bir katılımcının alıntısına yer verilen çalışmada, kendisi ilkokulda iken akranlarıyla beraber din dersine gireceğini düşündüğünü ancak öğretmenin ona bu dersten muaf olduğunu söylediğini aktarır. Bu duruma anlam veremediğini ve annesiyle konuştuğunda, o zaman ebeveynlerinden birisinin Musevi diğeri de Müslüman olduğunu öğrendiğini söyler. Ayrıca annesinin din konusunda kendisine karışmayacaklarını ve istediği seçimi yapabileceğini de belirtmiştir (User ve Rathke, 2016: 89). Bu ve benzeri durumlar, çapraz evlilik nesline kimlik farkındalıklarını ebeveynlerinden önce yakın sosyal çevreleri tarafından farklı gerekçelerle hissettirildiğini ve bazen bu kimliklerden dolayı yukarıda anlatıldığı gibi sosyal damgalanmaya maruz bırakıldıklarını göstermektedir.

Türkiye’de farklı inanç grupları arasındaki çapraz evliliklerin bir örneği de Yıldıztekin’in (2010) Türkiye’deki Yahudi-Müslüman karma evlilikleri, karma çiftlerin ve çocuklarının din bağlamında kendilerini kimliklendirmeleri ve deneyimleri konulu araştırmasıdır. Çalışmada 9 Yahudi-Müslüman karma çift ve 3 çocuk ile

İstanbul ve İzmir’de derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Çalışmanın sonuçlarına yakından bakıldığında, eşlerin tanışma ve evlilik kararlarında birbirlerinin dini kimliklerini bir kriter olarak ele almadıkları görülmüştür. Daha çok eşlerinin iyi bir insan olması, yaşam tarzlarının birbirine uyması ve özellikle de flört ettikleri dönemde birlikte vakit geçirirken, mutluluk hissetmeleri, birbirleriyle konuşabilmeleri gibi faktörler evlilik kararı vermelerinde öne çıkmıştır. Ailelerin tutumlarına ilişkin ise Yahudi ailelerden doğrudan olumsuz bir tepki almadıklarını aktaran araştırmacı, ancak Yahudi eşlerin annelerinin karma evlilik hususunda gerçek duygularını yansıtmadıklarını da aktarmıştır. Yıldıztekin, bu durumu daha çok Yahudi ailelerde annelerin rolüne yapılan vurguya bağlamıştır. Buna göre, genel olarak Yahudi ailelerin bu tutumu, Türkiye’deki Yahudilerin genel tutumlarından biri olan kamusal alanda sessizliğe gömülmesinin bir görünümü olarak değerlendirilebileceğini öne sürmüştür. Yahudi ailelerin kamusal alandaki sessizliği tespiti bir yönüyle baskın kimlik karşısındaki etnik ve dini grupların gerçek duygularını tam ifade edememe halinden kaynaklanıyor olabilir. Araştırmada ayrıca görüşme yapılan çiftlerin demografik özelliklerine bakılınca, karma çiftlerin görece yüksek sosyoekonomik gruptan oldukları ve bu durumun da evliliklerin sınıfsal konumunu ortaya koyduğu belirtilmiştir. Ayrıca eşlerin eğitim seviyelerinin birbirine yakın olmasının aralarındaki evlilik ilişkisinin sürdürülmesinde önemli bir etken olduğu da vurgulanmıştır (Yıldıztekin, 2010: 247).

Yıldıztekin (2010: 254) çalışmasında bir de çocuklarla ilgili bir kimlik karmaşasına dikkatimizi çekmiştir. Görüşme yapılan kişilerin çoğunun Yahudi erkek ve Müslüman kadın oldukları, Türkiye’de çocuğun din beyanında baba dikkate alındığı için çocukların çoğu Yahudi olarak kaydedilebilmiştir. Ancak Yahudi cemaati ise anneleri Yahudi olmadığı için onları Yahudi olarak görmemekte dolayısıyla medeni hukuka göre Yahudi olan bu çocuklar Yahudi cemaati tarafından Yahudi olarak kabul edilmemektedir. Dolayısıyla eşler için kimlikteki din beyanı çocuk sahibi olduktan sonra bir sorun teşkil etmektedir. Araştırmacı bütün bu karmaşaya rağmen çocukların neredeyse tamamının kendilerini Yahudi olarak algıladıklarını ve tanıttıklarını aktarmıştır. Bu durum çapraz evlilik neslinde kimlik tanımlamalarında, yaşadıkları ülke kanunları ile geldikleri toplumsal yapı arasındaki hukuki ve kültürel-

inançsal ayrımların yaşadıkları kimlik karmaşasına etkileri açısından önemlidir. Yani söz konusu çocuklar kimliksel olarak bireysel bir tercihte bulunsalar da hem geldikleri gelenek hem de yaşadıkları devletin kanunları onların tercihlerini etkileyebilmekte ve bazen kimlik ikilemine maruz bırakabilmektedir.

Literatürde farklı dini gruplar arası evliliklere bir diğer örnek de Beylunioğlu ve Kaymak'ın (2020) İstanbul'da yaşayan Rum, Yahudi ve Ermeni toplumlarındaki karma evliliklerle ilgili araştırmadır. Çalışmada farklı yaş grubu, etnisite ve inançtan toplamda 57 kişi ile derinlemesine analizler yapılmıştır. Araştırmada mülakat analizleri feminist metodolojinin araçlarından biri olan kesişimsellik yaklaşımına göre yapılmıştır. Araştırmacının kendi çalışmamız için de önemli olduğunu düşündüğümüz bazı sonuçları arasında, bu tür evliliklerin asimilasyon tehdidini mi artırıyor yoksa çoğulculuğu ve çok kültürlülüğü mü destekliyor sorusuna cevap olarak, araştırmacılar, araştırmada bu evliliklerin asimilasyonu artırdığına dair bir sonuç olmadığını bildirmişlerdir. Tam tersi şekilde, Müslüman-Türk eşin diğer dinin kültürüne sembolik olarak sahip çıkıldığı ve bunun sosyal bir sermaye olarak görüldüğü belirtilmiştir. Müslüman eşler azınlık kültürünü, ritüellerini sembolik sermaye ve kültürel prestij olarak sahiplenip, azınlık kültürünün kaybindan tedirginlik duyarak, çocuklarının Rumca/Yunanca, Ermenice ve Arapça öğrenmesini istediklerini vurgulamışlardır. Araştırmacılar bu sonuçlardan hareketle söz konusu karma evliliklerde asimilasyon tehdidinin olmadığını öne sürmüşlerdir. Ancak asimilasyon endişesi sadece eşlerle sınırlı değildir. Örneğin aileler bu evliliklerde asimilasyon korkusu taşıdıkları için karma evliliklere sıcak bakmamışlardır. Araştırmacılara göre asimilasyon korkusu her üç cemaat tarafından da paylaşılmıştır. Bunun kendisini gösterdiği alanlar da özellikle dini ritüeller ile çocukların yetiştirme tarzlarıdır. Üç cemaatin ailelerini de birbirleriyle karşılaştıran yazarlar, Rumlar ile Ermenilerde dinden çok etnik sınırların daha çok etkili olduğunu belirtmişlerdir. Her iki cemaat için de arka planda bunu besleyen şeyin 1915 olayları ile 6-7 Eylül olayları olduğu söylenilmiştir. Araştırmada eşlerin farklılıklarla nasıl başa çıktıklarına dair olarak, evlilik süreci boyunca sorunlar ortaya çıktığını ve eşlerin bunu çözebilmek için belli stratejiler geliştirdikleri görülmüştür. Araştırmacılara göre çiftler arasındaki en yaygın kural, evde siyaset ve din konuşmamaktır. Yani eşler çarpışmayı değil, sessiz kalmayı tercih etmişlerdir.

Araştırmacılar eşlerin aralarında adeta bir anlaşma imzalamışçasına, evde din ve siyaset konuşmadıklarını aktarmışlardır. Eşler bu tür farklılıkların üstesinden gelebilmek için ayrıca şeffaf ve açık bir ilişki yürüterek, farklılıklardan doğabilecek konularda aileler arasında iletişim kurma çabasını geliştirerek, ilişkilerinin yönetimlerini ailelerine bırakmamışlardır. Araştırmada eşlerin evliliklerinde kırmızı çizginin iki tarafın da sofusu olmamak şeklinde formüle ettikleri yani her iki tarafın da dindar olması durumunda ilişkinin yürümeyeceği ileri sürülmüştür. Ayrıca katılımcıların kendilerini öncelikli olarak Rum, Yahudi veya Ermeni tanımlamak yerine; kadın olmak, akademisyen olmak, anne olmak, solcu olmak gibi kimlikler üzerinden tanımladıkları görülmüştür. Evlilikle beraber eşlerin kimlik özdeşimlerine dair olarak, araştırmacılar özellikle söz konusu evliliklerde çocuk sahibi olunduktan sonra, gayrimüslim bireylerin ana kültürüne, geleneklerine, ritüellerine daha fazla tutunduklarını gözlemlediklerini aktarmıştır. Yine genel olarak araştırmada, eşlerin evlilik öncesine göre, evlilikten sonra etnik kimliklerine ve onun önemli bir parçası olan dini ritüellere daha sıkı sarıldıkları ifade edilmiştir. Araştırmacılar çalışmalarında karma evliliklerin artmasının önemli bir nedenini de ‘mekânsal dağılım’ üzerinden açıklamışlardır. Buna göre İstanbul’un birçok yerine dağılan cemaat üyelerinin birlikte yaşama kültürü bölündüğünden, karma evlilik oranları da artmaktadır. Özellikle de eğitim için daha geniş bir ağa dahil olan genç nesiller, yeni ilişki ağlarında tanıştıkları bireylerle evlenmektedirler.

Farklı dini gruplar arası evliliklere dair yürütülen bu araştırmalarda (Beylunioğlu ve Kaymak, 2010; User ve Rathke, 2016; Yıldıztekin, 2010) en belirgin sonuçlardan birisi de eşlerin birbirlerinin dini kimliklerini bir kriter olarak görmeden evlilik karar almalarıdır. Analiz kısmında detaylı anlatıldığı üzere, kendi araştırmamızda da katılımcılar etnik kimlikleri evlilik kararı almalarında önemli bir kriter olarak görmemişlerdir. Yine bu çalışmalarda ortaya konulduğu üzere, azınlık kültürünün çocuğa aktarılmasını ebeveynler bu evliliklerin bir handikapı olarak görmüşlerdir. Benzer şekilde, kendi araştırmamızda da özellikle Kürt eşler çocuklara kendi kültürlerini aktarabilmeyi bu evliliklerin en büyük zorluğu olarak gördüklerini ifade etmişlerdir.

Yukarıda verilen çalışmalardan da görüleceği üzere, Türkiye’deki çapraz evlilik literatüründe farklı dini/mezhebi gruplar arası evlilikler, etnik gruplar arası evliliklere nazaran literatürde daha fazla yer edinmiştir. Ayrıca söz konusu farklı dini/mezhebi gruplar arası evlilik çalışmaları daha çok nitel yöntemlerle ve çapraz evlilik ilişkisi içindeki eşler veya çapraz evlilik nesli ile birebir görüşmelere dayandığından, genel olarak çapraz evliliklerle ilgili deneyimleri ilgili katılımcılardan öğrenme imkânı olmuştur. Bu anlamda Kürtler ve Türkler arası çapraz evliliklerle ilgili yürüttüğümüz bu nitel araştırmanın da bizatihi bu evliliği deneyimleyen bireylerle yürütülmüş olması, genel olarak farklı etnik kimlikler arası çapraz evlilikler alanındaki önemli bir boşluğu dolduracağını düşünüyoruz.

Aşağıda Türkiye dışında yürütülen farklı etnik gruplar arası evliliklerle ilgili yapılan bazı araştırmaların yürüttüğümüz bu araştırmanın sonuçları açısından önemli olduğunu düşündüğümüz birtakım bulgularına yer verilmiştir. İlgili literatür verilirken, varsa araştırmamızı yürüttüğümüz Türk ve Kürt gruplarıyla ilgili bir başka ülkede yürütülmüş çalışmaları önceledik. Ayrıca öncelediğimiz bir başka durum da literatürdeki farklı etnik gruplar arası evliliklerle ilgili yürütülen ve bu evliliklerin dil, kültür ve kimliğe etkilerine ilişkin çalışmalar oldu. Bu şekilde yukarıda Türkiye’ye dair verilen literatürden sonra yurt dışındaki birtakım çalışmaları da özetleyerek Türkler ve Kürtler arası çapraz evliliklere dair kendi çalışmamızın sonuçlarının özgün taraflarını göstermeyi amaçlıyoruz.

1.2.3. Yurtdışında Farklı Etnik ve Dini Gruplar Arası Çapraz Evlilikler

Yurtdışında yapılmış çapraz evlilikler temelindeki çalışmalar, çok eski tarihlere uzanan bir geçmişe sahiptir. Bunlar arasında, Amerika’daki farklı etnik ve dini gruplar arası evlilikleri inceleyen Baber (1937), Barron (1951), Seshadri ve Knudson-Martin (2013) ve Yang, Jang-ae ve Shin, Kyoung-ho’nun (2008); İsviçre’deki Türkiye kökenli gençlerin ulusaşırı grup içi evlilikler bağlamında Türkiye’den eş tercihlerini ele alan Topgül’ün (2014); Arnavut kadınlarla Sırp erkeklerin evliliklerini inceleyen Murataj’ın (2020); İspanya’nın Katalonya bölgesindeki farklı göçmen gruplarının evliliklerini ele alan Garcia (2006), Garcia (2015) ve Rodriguez-Garcia, Solana-Solana, Lubbers’in (2016); Hollanda’da yaşayan

göçmenlerin evlilik ilişkilerini inceleyen Van Tubergen ve Maas'ın (2007); Kanada'daki evlilikleri inceleyen, Kalbach'ın (2002); Avustralya'da göçmenlerle yerliler arasındaki etnik evlilikleri ve bunun ekonomik sonuçlarını inceleyen Meng ve Gregory'nin (2005); Eski Yugoslavya'daki farklı etnik grupların evliliklerini inceleyen Botev (1994) ve Smits'in (2010); Eski Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Letonya'daki etnik grupların evliliğini inceleyen Monden ve Smits'in (2005); Tayvan'daki etnik evlilikleri inceleyen Tsai'nin (1996) ve Singapur'daki etnik evlilikleri inceleyen Lee'nin (1998) çalışmaları örnek verilebilir.

Alandaki en eski çalışmalardan birisi Baber'ın (1937) 325 karma evlilik örneği ile ilgili araştırmasıdır. Araştırmacı dört yıl boyunca yakın çevresinde tanıdığı karma evlilikleri incelemiştir. Bu karma evliliklerin 48'i ırklar arası evlilik (*interracial marriages*), 118'i milletlerarası evlilik (*internationality marriages*), 159'u dinler/inançlar arası evlilik (*interfaith marriages*-Yahudi-Katolik, Yahudi-Protestan, Protestan-Katolik) şeklinde gerçekleşmiştir. Araştırma sonuçları arasında; siyah ve sarı erkeklerin beyaz kadınlarla evlenme sıklığı, beyaz erkeklerin siyah ve sarı kadınlarla evlenme sıklığının dört katı olarak bulunmuştur. Yabancı uyruklu erkekler, Amerikan doğumlu kadınlarla, Amerikan doğumlu erkeklerin yabancı uyruklu kadınlarla evlenme sıklığının iki katı kadar evlenmiştir. Yahudi-Katolik evlilik oranı, Yahudi-Protestan evlilik oranının iki katıdır. Yahudi erkekler, Katolik ve Protestan kadınlarla; Yahudi kadınların Katolik ve Protestan erkeklerle, evlendiklerinden iki kat daha sık evlenmişlerdir. Her üç grup da *-inançlar arası, milletler arası ve ırklar arası-* karşılaştırıldığında, mutluluk derecesi kültür veya renk farklılığının derecesi ile ters orantılı olarak değişmiştir. Bu ilişki ırksal alt gruplarda bile geçerlidir; renk farkı ne kadar büyükse mutluluk derecesi o kadar düşüktür (Baber, 1937: 716).

Alandaki bir başka eski çalışma da Barron'un (1951) araştırmasıdır. Araştırmacı, genel olarak o döneme kadar Amerikalı sosyologlar ve nüfus bilimcilerin çapraz evliliklerle ilgili araştırmalarından hareketle, sosyal ve psikolojik hangi nedensel faktörlerin bu evliliklere yol açtığı; bu evliliklerin görülme sıklığı, hangi gruplar arası evliliklerin daha fazla gerçekleştiği, yıllar içinde evlilik eğilimlerinin nasıl değişim gösterdiği ve bu evliliklerin aile yaşamlarına etkisi bağlamında,

çocukların yetiştirme tarzları, dini ve etnik kimlik aidiyetleri, ayrılma ve boşanmalar üzerinde durulduğunu bildirmiştir.

Her iki çalışma da (Barron, 1951; Baber, 1937) özellikle Amerika’da çok erken dönemlerde farklı etnik ve dini gruplar arası evliliklerin literatürde yer edindiğini göstermektedir.

Çalışmamızın odağı Türklerle Kürtler arası çapraz evlilikler olması sebebiyle, literatürde farklı etnik gruplar arası evlilikler ve bunların sonuçları araştırmamız açısından önem kazanmaktadır. Aşağıda literatürde daha yakın dönemde yapılmış farklı örnekler üzerinden, etnik kimlikler arası evlilikler yakından incelenmiştir.

Bu bağlamda, Topgül (2014), İsviçre’deki Türkiye kökenli gençlerin Türkiye’den eş tercihlerini ülke dışı grup içi evlilikler (*transnational endogamy*) bağlamında ele almıştır. Araştırma için iki nicel veri seti, İsviçre 2000 Nüfus sayımı ve TIES (The Integration of the European Second Generation) 2007 Araştırması ve İsviçre’deki Türkiyeli 14 kadın ve 12 erkeklerle yapılan derinlemesine görüşmelerden yararlanılmıştır. Araştırma sonuçlarına yakından bakıldığında, İsviçre’deki Türkiyeli gençlerin büyük çoğunluğu aynı etnik kökenden bir eş tercih etmişlerdir. Bu oran erkeklerde %83, kadınlarda %93 olarak verilmiştir. Bu araştırmadaki bir önemli sonuç da bireylerin eş tercihlerini etkileyen ortamın koşullarıdır. Araştırmacı, ikinci kuşak gençlerin İsviçre’de doğmalarının ya da erken yaşlarda göç etmiş olmalarının sosyalleşme koşullarını etkileyerek evlilik tercihlerini de etkileyebildiğini bildirmiştir. Buna göre İsviçreliyle, yoğun iletişimde olanların grup dışı evlilik tercihlerinin de arttığı görülmüştür. Araştırmaya göre sosyalleşmeyi etkileyen faktörlerden birisi de üniversite eğitimidir. Eğitim seviyesinin yüksek olması ve üniversite ortamının grup dışı kişilerle tanışma imkânı sağlamasından dolayı, grup dışı evlilikleri artırdığı söylenilmiştir. Bu çalışmada, Türkiye’de yapılan tatiller sırasında tanışmaya vurguda bulunularak, eşlerin Türkiye’deki tatiller sırasında tanışıp ilişki kurmalarında hem ailelerin rolü olduğu hem de bu tanışmalarda potansiyel eş adaylarının bireysel girişimlerinin önemli olduğu aktarılmıştır (Topgül, 2014: 13-21).

Avrupa’da Türk-Alman çapraz evliliklerinin ele alındığı bir çalışmada ise (Baycar, 2019) Almanya’da yaşayan ve evli olan veya boşanmış Türk-Alman çiftleri

incelenmiştir. Almanya'nın iki farklı eyaletinden (NRW ve Bayern) Türk-Alman evliliği yapmış toplam 41 katılımcı ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonuçları arasında, ilk nesilden sonraki Türk göçmenlerin Almanlarla yaptıkları evliliklerin '*sevgi*', '*aşk*', '*bağlılık*' gibi duygusal-manevi motivasyonlarla gerçekleştiği bildirilmiştir. Bireylerin evlilik öncesinde yaşam tarzı farklılıklarını, evlilikten beklentilerini, evlilik şartlarını detaylı bir şekilde müzakere etmeden ve bu konuda mutabık olmadan evlilik yapmaları; evlilik boyunca ise bu farklılıkları tolere etmemeleri evliliğin problemlili geçmesine ve belki de sonlanmasına neden olabilmektedir. Söz konusu araştırmada da yer alan katılımcılar arasında evliliği boşanmayla sonuçlanmış olan 5 katılımcının 4'ünün, evlilik öncesinde partneriyle karşılıklı olarak dini/kültürel/bireysel bağlamda hiçbir şart koşmadığı aktarılmıştır. Bu araştırmadaki önemli sonuçlardan birisi de eşlerin evlilik öncesi birbirlerinin kimliklerine dair taşıdıkları önyargılardır. Almanların Türklere karşı önyargıları daha çok 11 Eylül saldırıları sonrası Müslümanlara karşı oluşan olumsuz yargılardan beslenmiştir. Ayrıca önyargıların oluştuğu bir diğer alan ise kadınların başörtü takmalarıdır. Türklerin, Almanlara karşı önyargıları ise onların çok fazla içki içtikleri, domuz eti yemeleri ve evlilik öncesi mahremiyet-bekaret konularını Türkler kadar ciddiye almadıkları konusundadır. Araştırmada kültürel farklılıkların eşler tarafından nasıl algılandığına dair de birtakım sonuçlara yer verilmiştir. Bazı katılımcılar özellikle de kültürel farkların, evlilik sonrası ilişkilerinde sorun oluşturacağını düşündüklerini belirtmişlerdir. Bu bağlamda bir Türk görüşmecinin alıntısına yer veren araştırmacı, söz konusu kişinin evlenmeden önce bir Türk ile şakalaştığı gibi bir Alman ile şakalaşamayacağını, yapı olarak çok farklı olduklarını ve Türklerin Almanlara göre daha sıcak bir millet olduğunu düşündüğünü belirtmiştir. Dolayısıyla espri/şakalaşma anlayışları, iletişim biçimleri gibi konuların evliliklerini zora sokacağını ve bundan dolayı da evlilik öncesi acaba doğru adımı mı atıyor diye kendisine çoğu kez sorduğunu söylemiştir (Baycar, 2019: 405-407).

Topgül (2014) ve Baycar'ın (2019) araştırmaları, Avrupa'da çapraz evlilik yapan Türk katılımcıların evlilik deneyimlerini kendi araştırmamızla karşılaştırma imkânı sağlamaktadır. Gerçi Topgül (2014) araştırmaya dahil ettiği bireyleri "Türkiye kökenli" diye tanımladığı için, bu katılımcıların Türk etnik kimliği dışındaki

bireylerden de oluştuğunu göz önünde tutuyoruz. Baycar'ın (2019) çalışmasında, Türk katılımcıların evlilik öncesi beklentilerini ve kimliklerini çok da müzakere etmeden evlendikleri ve boşanma hikayelerinde evlilik öncesi konuşulmayan dini ve kültürel farklılıkların sonradan boşanmayla ilişkilendirildiği görülmüştür. Benzer bir sonuca analizin ilerleyen kısımlarında görüleceği üzere, Türk ve Kürt çapraz evliliğini sürdüremeyip boşanan bireylerde de rastlamaktayız.

Farklı etnik gruplar arası çapraz evliliklerle ilgili olarak, Seshadri ve Knudson-Martin (2013) yaptıkları araştırmada Amerika'da farklı kökenlerden gelen çiftlerin potansiyel sorunlara rağmen nasıl güçlü ve anlamlı ilişkiler kurabildiklerine odaklanmışlardır. Çiftlerin ırksal geçmişlerini tanımlamak için 2000 yılı ABD Nüfus Sayımı kategorileri kullanılmıştır. Buna göre katılımcılar; "Beyaz, Asyalı, Afrikalı Amerikalı ve Yerli Hawaiili/Pasifik Adalı" şeklinde kategorize edilmişlerdir. Katılımcılar; en az 2 yıldır evli olan 17 heteroseksüel çiftten oluşmuştur. Araştırma sonuçları arasında katılımcıların, bu farklılıkları yönetmek için farklı stratejilere başvurdukları görülmüştür. Buna göre çiftler; "*bütünleşmiş, bir arada var olan, tek yönlü asimile olmuş ve çözümlenememiş*" olmak üzere dört temel ilişki bağlamında aile yönetimlerini devam ettirmişlerdir.

Çalışmada yedi çiftin "tek yönde asimile olmuş" (*singularly assimilated*) stratejisi yürüttüğü ve bu ilişki yapısında, eşlerden birinin diğerine kıyasla eşinin kültürüne daha fazla asimile olduğudur. Kültürel farklılıklar eşler arası tartışmalarda vurgulanmamıştır. Araştırmacılar, bunun nedenini anlatırken bir kültürün neredeyse görünmez bir arka koltukta yer almış gibi görüldüğü şeklinde betimlemişlerdir. Asimile olmuş eşler de ilişkilerinin çeşitli yönlerinde kendi kültürlerinin bulunmamasından dolayı kızgınlık hissetmiyor gibi görünmektedir. Araştırmacılar, asimile olmuş eşlerin genellikle eşlerinin kültürünü "doğru" yol olarak gördüklerini, dolayısıyla asimilasyonları bir "dönüşüm" kadar uzlaşma gibi görünmemektedir. Bir çatışma olduğunda, bu ilişki biçiminde asimile olmuş çiftler sorunu çözmeye çalışacaktır. "Entegre çiftler" (*integrated couples*) ise kültürel farklılıklarını, her iki kültürü de kabul ederek bir araya getirecek şekilde düzenlemişlerdir. Bu çiftler iletişim kurduklarında, her iki eşin de farklılıklarını kabul etmiş ve her biri diğerinin kültürüne dahil olmaya istekli görünmektedir. Araştırmanın sonucuna göre dört çiftin evlilik

deneyimi entegre çift ilişkisi tanımına dahildir. Araştırmada üç çiftin “birlikte var olma” (*coexisting*) stratejisi sayesinde ilişkilerini devam ettirdikleri ve eşlerin ayrı kültürlerini koruyor gibi görünüp, nadiren entegre oldukları görülmüştür. Bu çiftler için farklılıklar olumlu ve hatta çekici olarak görülür. Araştırmadaki son bulgu ise “çözümlememiş” (*unresolved*) ilişki yapısı, farklılıkla ne yapacağını bilemeyen ya da ilişkilerinde bir sorun yaşayan ve görmezden geldikleri farklılıkla ilgili çatışmaları olan çiftleri tanımlar. Üç çiftin bu kategoriye dahil edildiği araştırmada, kültürle ilgili ele alınmamış çatışmalar ve gerilimin, ilişkideki güvensizliklerle ilişkili olduğu ileri sürülmüştür (Seshadri ve Knudson-Martin, 2013: 48-50).

Seshadri ve Knudson-Martin’in (2013) bu araştırması, çapraz evlilik ilişkisi içindeki eşlerin etnik ve kültürel farklılıklarını nasıl yönettiklerini anlamak açısından önemli sonuçlar ortaya koymuştur. Nitekim kendi araştırmamızda da ileride analiz kısmında görüleceği üzere, eşlerin zaman zaman farklı kimliklerde olduklarından dolayı yaşadıkları sorunlar olabilmekte ve bunların üstesinden gelip evliliklerini sürdürebilmek için bir takım orta yollar bulmuşlardır.

Yine farklı etnik grupların çapraz evliliklerine odaklanan başka bir çalışmada, Monden ve Smits (2005) Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra bağımsızlığını kazanan Letonya’daki değişen koşulların, evlenen kişilerin ve ailelerinin tercihlerini nasıl etkilediğine bakmışlar. Araştırmacılar bağımsızlık sonrası etnik gerilimler, milliyetçi hareketler ve siyasi çatışmaların, etnik farkındalığın artmasına ve gruplar arasında daha fazla sosyal mesafeye, dolayısıyla daha az Letonya-Rus evliliklerine neden olacağını öne sürmüşlerdir. Bu amaçla nüfus kayıtlarından alınan evlilik dataları üzerinden katılımcıları belirlerken, kişilerin pasaportlarına bakarak ayrıma gitmişlerdir. Analizlerde Sovyet yönetimi tarafından “milliyet” olarak tanımlanan Letonyalılar, Ruslar, Beyaz Rusyalılar, Ukraynalılar, Polonyalılar, Litvanyalılar ve Yahudiler arasında ayırım yapılmıştır. Araştırmacılar Rusların, Belarusluların ve Ukraynalıların etnik olarak birbirinden çok farklı olmadığını ve bu grupların aralarındaki güçlü benzerlik nedeniyle, onların çoğu analizde “Ruslar” adıyla bir kategoride birleştirilmiştir. Araştırmada, katılımcılar ayrıca üç ayrı eğitim seviyesine göre (ilköğretim ve altı, ortaöğretim ve yükseköğretim) değerlendirilmişlerdir. Coğrafi olarak da katılımcılar, Riga (başkent) ve diğer altı büyük şehirdeki bireyler olmak

üzere iki ayrı gruba ayrılmışlardır. Araştırmanın sonuçları arasında; beklenenin aksine bağımsızlık sonrası Letonya’da farklı gruplar arası evliliklerde düşüş yaşanmamıştır. Aksine 1970 ile 2003 arasında evlilik oranlarında etnik evlenme eğiliminin tüm dönem boyunca güçlü olduğu görülmüştür. Araştırmanın bir diğer bulgusunda, şehirdeki Letonyalılar, kırsal kesimdeki Letonyalılardan daha fazla Ruslarla evlenme eğilimi göstermişlerdir. Ayrıca etnik gruplar arası evlilik artışının bir nedeni olarak da bazen bir grubun bireylerinin azalmasını, o gruptaki evlenecek kişilerin başka gruplara yönelmesine neden olduğu düşünülmüştür. Bu bağlamda, 1970-2003 arasında Yahudiler diğer etnik gruplarla kıyaslandığında Letonya’da başka etnik bir gruba en fazla evlilik gerçekleştiren grup olmuşlardır. Bunun bir nedeni olarak araştırmacılara göre, Yahudilerin İsrail’e devam eden göçleri ve kalan grubun küçülmesidir. Çünkü grup küçüldükçe kendi etnik gruplarından partner bulma şansları azalmaktadır. Bu durum da evlilik tercihlerini başka gruplardan yana kullanmalarına neden olabilmektedir.

Birden fazla etnik grubun yaşadığı ülkelerdeki çapraz evlilik dinamikleri gruplar arası ilişkileri anlamada da önemli bir veri sağlayabilir. Nitekim Monden ve Smits’in (2005) araştırmasındaki öngörü yani çatışma ortamının çapraz evlilikleri azaltacağı şeklinde idi. Ancak araştırma sonuçları gittikçe artan bir çapraz evlilik oranını ortaya koymuştur.

Yine bu bağlamda, Smits (2010) çapraz evliliklerin gruplar arası ilişkilerin ne yönde seyrettiğini anlamada önemli bir etken olduğunu söylemiştir. Kendi yürüttüğü çalışmada, Yugoslavya’nın 90’lı yıllardaki çatışma ortamı ve dağılmasına ve bu süreçte evliliklerin mevcut çatışma ortamından nasıl etkilendiğine odaklanmıştır. Çalışmada, 1981 yılından itibaren yapılan nüfus sayımlarının verileri kullanılmıştır. Datalarda 8 farklı grubun evlilik örüntüleri ele alınmıştır: Karadağlılar, Hırvatlar, Makedonlar, Müslümanlar, Slovenler, Sırlar, Arnavutlar, Macarlar. Ayrıca her grubun kendi içindeki evlilik oranı ve Sırp bir eş ile evlilik oranlarına bakılmıştır. Bu parametrelerle her grubun kendi içinde ve Sırlarla olan sosyal mesafesine dair bir analiz yapılmıştır. Her grubun Sırlarla evlilik örüntülerine bakılmasının nedeni, Yugoslavya’nın dağılmasından sonra ortaya çıkan etnik çatışmaların daha çok bu etnik grup etrafında yoğunlaşmasından dolayıdır. Araştırma sonuçlarına bakıldığında, 8

etnik grup arasından Arnavutlar ve Müslümanların, Sırp larla evlilik oranları en düşük bulunmuştur. Montenegrolular (Karadağlılar) ve Macarlar 8 etnik grup arasından %10 evlilik oranı ile Sırp larla evlilikleri en yüksek iki grup çıkmıştır. Bu evlilik oranlarının gruplar arası temasa etkisine dair olarak, eski Yugoslavya'da evlilik üzerinden daha az sosyal bütünleşme yaşayan grupların (Müslümanlar ve Arnavutlar) Sırp larla daha şiddetli çatışma yaşadıkları görülmüştür. Dolayısıyla gruplar arası evlilik oranının yükselmesinin çatışmayı azaltmada etkili olduğu ileri sürülmüştür.

Eski Yugoslavya'daki etnik gruplar arası çapraz evlilikler ve bu evliliklerin sosyal entegrasyona etkisini araştıran bir başka çalışmada (Botev, 1994), 1962'den 1989'a kadar ki Yugoslavya Federal İstatistik Ofisi evlilik kayıtlarından hareketle eski Yugoslavya'daki etnik evlilik örüntülerine bakılmıştır. Araştırma sonuçları arasında, son otuz yılda farklı etnik gruplar arasında belirgin bir evlilik artışından söz edilemeyeceği bildirilmiştir. Araştırmacıya göre eski Yugoslavya'daki üç kültürel gelenek arasındaki sosyal engeller, etkileşimi ve çapraz evlilikleri engellemiştir. Araştırmacı bu kültürel gelenekleri, Avusturya-Macaristan yönetimi altında bulunan ve ağırlıklı olarak Katolik olan Slovenler ve Hırvatlar arasındaki Batı geleneği; Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olan ve ağırlıklı olarak Doğu Ortodoks olan Sırp lar, Karadağlılar ve Makedonlar arasında endemik bir Balkan kültürel geleneği ve Müslüman nüfusun çoğu arasında bir Orta Doğu kültürel geleneği şeklinde aktarmıştır. Evlilik kayıt verilerine göre, Yugoslavya genelindeki evliliklerin yüzde 12 ila 13'ü karma olduğu, bu oranın zaman içinde çok az değişiklik gösterdiği ve karma evlilik oranından belirgin bir artış eğilimi olmadığı şeklindedir.

Monden ve Smits'in (2005) Letonya'daki çalışması ile Botev (1994) ve Smits'in (2010) eski Yugoslavyadaki çalışmaları, birden çok etnik grubun yaşadığı çatışmalı bölgelerdeki çapraz evlilik deneyimlerini görebilmek açısından önemlidir. Nitekim Monden ve Smits'in (2005) söz konusu çatışmaların Letonya'daki farklı etnik gruplar arası çapraz evliliklere engel olmadığını söylemiştir. Smits (2010) de çatışmalı gruplar arası çapraz evliliklerin artmasını, gruplar arası çatışmaları azalttığını belirtmiştir. Her ne kadar her bir çapraz evlilik çalışmasının dinamikleri kendi içinde farklılaşsa da yine birbirleriyle karşılaştırılacak sonuçları olabilmektedir. Bu bağlamda, yürüttüğümüz araştırmada da bazı katılımcılar, Türkler ve Kürtler arası

tarihsel uzantıları olan bazı ihtilaf noktalarından söz ederek, çapraz evliliklerin bu bağlamda iki grup arası teması nasıl etkilediğiyle ilgili deneyimlerini paylaşmışlardır.

Yine tarihsel olarak aralarında husumet olan Arnavut kadınlarla Sırp erkeklerin evliliklerine odaklanan bir başka araştırma (Murataj, 2020), Sırbistan'ın Sancak bölgesinde yaşayan 42 Arnavut kadın ve bu kadınların eşleri olan 31 Sırp erkekle yürütülmüştür. Araştırmacı, çalışmasında Sırplarla evli Arnavut kadınların evliliklerinde çapraz ilişkiden kaynaklı farklılıklara neden olanın kültürlerarası boyut ve bunun içeriğini oluşturan yaşama yeri, dil, inanç, töre gibi kültürel farklılıklar olduğunu, bir de tarihsel sebeplerle aralarında husumet bulunan bir toplumdan biriyle evlenmiş olmanın beraberinde getirdiği ön yargılar, yabancılık ve nihayetinde Arnavut kadınların yaşadığı kültürel şok şeklinde özetlemiştir (s.191). Bu evliliklerde Arnavut kadınların gelin gittikleri kültürde karşılaştıkları en büyük zorluklardan birisinin de dil ve iletişim sorunları olduğunu bildirmiştir. Özellikle ilk üç ayın en zor dönem olduğu, sözlü iletişimin neredeyse hiç olmadığı sadece işaret etmek, göstermek ve dokunmakla anlaşılabildiklerini aktarmıştır. İlk üç aydan sonra eşya ve yemek isimleri, selamlaşma ve kısa cümlelerle iletişimi sağladıklarını söylemiştir. Bu kişilerin kendilerini ifade edebilmeleri ve düzgün konuşabilmeleri bir veya bir buçuk yılı alabilmiştir. Ayrıca bu kişiler ilk günlerde dili (Sırpçayı) bilmediklerinden ötürü kendilerini yalnız ve yabancı hissettiklerini bildirmişlerdir. Arnavut bir kadın katılımcının alıntısını aktaran yazar, ilk dönemlerde söz konusu kişinin kimseyle iletişim kuramadığı için kendisini yabancı ve bir yere sürgüne gönderilmiş gibi hissettiğini belirtmiştir (Murataj, 2020: 193).

Çapraz evlilik literatüründe grup dışı evlilik yapan bireylerin evlilik motivasyonları farklılaşabilmektedir. Sırp erkekleriyle evli Arnavut kadınların evlilikleri bağlamında bakılınca, Sırp erkeklerin başka bir ülkeden birisiyle evlenmelerindeki nedenler; yaşadıkları ülkede evlenebilecekleri kadın eksikliği, Sırp kadınların köyde evlenip yaşamayı istememeleri, Arnavut kadınların eşleriyle-aileleriyle ilgilenmeleri ve köyde yaşamayı kabul etmeleri, Sırp erkeklerin evlilik yaşlarından dolayı artık bir aile kurmak istemeleri ve yalnız yaşlanma korkusu gibi nedenler belirtilmiştir. Diğer tarafta Arnavut kadınlarının bu evliliklere sıcak bakmalarının gerekçeleri arasında; kızların erken yaşta evlenmesi ve evde kalma korkuları, Arnavut erkeklerin sayısının kırsal alanlardan göçü nedeniyle azalması,

evliliğin sosyal bir zorunluluk olarak önlerine koyulması ve baba evinin değil koca evinin kız evi olarak görülmesi, kırsal hayatın sıkıcılığından kurtulma ve dışarıda daha iyi bir hayat beklentisi, yabancıların kültürüne merak olarak sayılabilir (Murataj, 2020: 242). Dolayısıyla yazar, Sırp erkeklerin istediği ile Arnavut kadınların beklediği şeyler arasında bir uyumdan söz edilebileceğini söyler. Katılımcıların başka bir ülkeden evlenme motivasyonlarına bakılınca, sadece Arnavut kadınların yabancıların kültürüne merak duymaları etnik kimlik bağlamında ele alınabilir. Diğer sebepler her iki taraf için de çapraz evliliklerde farklı kimlik ve kültürlerin önceden dışarıda bırakılarak evliliğe adım attıklarına örnek verilebilir. Nitekim araştırmayla ilgili sonuçlarını aktaran araştırmacı, katılımcıların daha sonra yaşadıkları zorlukların farklı dil, kültür ve kimlerden geldiklerini ama eşlerin bunu önceden hiç düşünmediklerini de aktarmaktadır (Murataj, 2020).

Eski Yugoslavya’da yürütülmüş ve daha çok nüfus verilerine dayanan önceki çalışmalardan (Botev, 1994; Monden ve Smits, 2005; Smits, 2010) farklı olarak; bu çalışmada, evlilik ilişkisinde eşlerin bireysel deneyimlerine yer verildiği için katılımcıların çapraz ilişkilerdeki farklılıkları hangi dinamikler üzerinden yaşadıklarını anlamamızı sağlamaktadır. Murataj’ın (2020) yakın dönemde yürüttüğü çapraz evlilik çalışması, bireylerin evlilikte başta dil olarak bazı kültürel farklılıkları göz ardı ederek evlendikleri ve Arnavut kadınların gelin gittikleri Sırp toplumunda çok zorluk çektiklerini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, kendi çalışmamızda da bizatihi Türk-Kürt evliliğini deneyimleyen bireylerin anlatılarına başvurmamız, alanla ilgili nüfus verilerinden hareketle yürütülmüş önceki çalışmalardan (Gündüz-Hoşgör ve Smits, 2002; Koç vd., 2008; Zeyneloğlu vd., 2016) farklı olarak zengin veriler sağladığı analiz kısmında da görülecektir.

Farklı etnik gruplar arası evlilik çalışmaları için literatürüne yakından baktığımız bir başka yer de İspanya’nın Katalanya bölgesidir. Bu bölgenin çok dilli ve çok etnikli yapısıyla araştırmamız açısından önemli sonuçları olabileceğini düşündük. Bu amaçla birkaç araştırmanın (Garcia, 2006; Garcia, 2015; Rodriguez-Garcia, Solana-Solana, Lubbers; 2016) sonuçlarına aşağıda yakından bakılmıştır.

Bu çalışmalardan birinde Garcia (2006) uluslararası göçün artması ve göçmenlerin Avrupa Birliği ülkelerine kalıcı olarak yerleşmesiyle ülkeler arası evliliklerin ve ulusötesi ailelerin arttığını belirtmiştir. Araştırmacı çalışmasında Katalonya'daki Afrikalı göçmenler arasındaki endogami ve egzogami örüntüleri incelemiştir. Araştırma hem etnografi hem de nicel yöntemlerle yürütülmüştür. Çeşitli göçmen dernekleri ve yerel yönetim temsilcileri dahil toplam 53 görüşme (22 tematik ve 31 yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme) yapılmıştır. Katalonya'daki nicel araştırma, 184'ü (yüzde 73) Senegalli veya Gambiyalı (yüzde 58,7'si erkek ve yüzde 41,3'ü kadın) olmak üzere 251 kişiden oluşmuştur. Bir de araştırma kapsamında nüfus sayımı verileri analiz edilmiş ve iki ana kaynak incelenmiştir: 1991 İspanya Nüfus Sayımı ve 1996 Katalonya Nüfus İstatistikleri. Çapraz evlilik ilişkilerinde özellikle ebeveynler çocuk sahibi olduktan sonra hem kendi evlilikleri hem de kimlikleri hakkında birtakım müzakerelere girişmeye başlamışlardır (s.407-408).

Garcia (2006) eşler arası çatışma ve uyum dinamiklerinin gerçekleştiği en belirgin bağlamın, çocukların yetiştirilmesi, özellikle de değerlerin ve sosyo-kültürel modellerin nesiller arası aktarımı olduğunu öne sürmüştür. Bu anlamda, Senegambiyalı ebeveynler çocuklarının *'köken kültürlerini kaybetmelerini'* kabullendiklerini ve özellikle Katalonya'da doğan ve/veya büyüyen çocukların farklı bir bağlamda, farklı değerler ve referans noktalarıyla yaşadıklarını aktarmışlardır. Senegambiyalı ebeveynler bir yandan çocuklarını modern iş yapma yöntemlerini benimsemeye teşvik etmektedir, zira bu beceriler onların iyi bir eğitim almalarına ve iş bulmalarına yardımcı olabilmekte. Öte yandan çocuklarının, özellikle de kızlarının arkadaşlık seçimi, cinsellik ve içki gibi alanlardaki davranışlarında 'fazla Batılılaşmış' olmalarından dolayı kendilerini tehdit altında hissetmişlerdir. Buna karşılık, Senegambiyalı ebeveynlerin çocuklarına aktarmak istedikleri sosyo-kültürel arka plan ise geleneksel aile dinamikleri ve İslam'a bağlılıkla bağlantılı değerler ve geleneklerle ilgilidir. Tam da bu noktada ebeveynler arası çocuk yetiştirme üzerine farklılıklar ve çatışmalar baş göstermektedir (s.421).

Garcia (2015) yürüttüğü bir başka çalışmada, İspanya'daki göçmenlerin entegrasyonunun sosyokültürel boyutları ile evlilikler arasındaki bağı incelemiştir. İspanya'nın en yüksek göç alan ve etnik-ırksal en fazla çeşitliliğe sahip bölgesi olan

Katalonya’da egzogami ve endogami evlilik yapan 7 farklı etnik gruptan (Fas, Romanya, Ekvator, Dominik Cumhuriyeti, Senegal, Çin ve Pakistan) toplam 94 kişiyle (58 egzogami, 36 endogami) derinlemesine görüşmeler yapmıştır. Araştırmanın sonuçlarına yakından bakıldığında, göçmenlerin dil edinimlerinin entegrasyon ve sosyal uyumlarına etkisine bakılmıştır. Araştırmada da dilsel entegrasyonu ölçmek için Katalanca bilgisi ana değişken olarak alınmıştır. Araştırmacı, Katalonya’da İspanyolcanın yanında, bölgesel hükümetin diğer bir resmi dili olan Katalanca dil edinimi yoluyla entegrasyon ve sosyal uyumun sağlanmasına güçlü vurgu yaptığını belirtmiştir (s.229).

Araştırmanın diğer bulguları arasında, Latin Amerika gibi yerlerden gelen ve anadili İspanyolca olan göçmenler için Katalanca öğrenme ihtiyacının, resmi dillerden herhangi birini bilmeyenlere kıyasla daha düşük olduğu görülmüştür. Ayrıca, İspanyolca hem ulusal hem de uluslararası alanda konuşulduğu için birçok kişi tarafından yatırım yapmak için daha faydalı bir dil olarak görülmüştür. Bu bağlamda katılımcılardan birinin alıntısına yer veren araştırmacı, Dominik Cumhuriyet’inden gelen ve İspanyol bir erkekle evli bir kadının, eşinin kendisine Katalancayı önemsemesi yolundaki telkinlerine karşın, Katalancanın sadece Katalonya’da konuşulduğunu ve Barselona havalimanını geçtikten sonra kimsenin bu dili konuşmadığını ve bundan dolayı da öğrenmeye istekli olmadığını aktarmıştır (Garcia, 2015: 232). İlgili katılımcının bu ifadelerinden yola çıkarak, İspanyolca ve Katalanca resmi dilleri arasında İspanyolcayı tercih etmesi, dilin yaygınlığından kaynaklanmıştır. Eşinin Katalanca öğrenme ısrarına, o dilin yaşamında az yer tutması karşı argümanı üzerinden sıcak bakmamıştır. Bu durum kendi çalışmamızda da, Türk eşlerin çok dilli ve çok kültürlülüğe pek ilgi duymadıkları konusuyla uyumlu bir sonuçtur.

Araştırmada (Garcia, 2015) farklı etnik gruplar arası evliliklerin önyargıları ortadan kaldırıp kaldırmadığına da bakılmıştır. Araştırmacıya göre kökleri klasik asimilasyon teorisine dayanan, evliliklerin önyargıları ve sabit etnik kimlikleri açıkça aşındırdığı fikrine bu araştırmada herhangi bir destek bulunamamıştır. Aksine, etnik önyargıların ve ayrımcı tutumların, özellikle kendileri ve çocukları için evlilik tercihlerine atıfta bulunurken, evlenen çiftlerin kendileri arasında da var olduğu tespit edilmiştir. Evlilik ve kimliksel entegrasyon arasındaki ilişkinin daha karmaşık başka

varyasyonları olsa da evliliklerin ev sahibi toplumla özdeşleşmenin gücü ile doğrudan ilişkili olmadığı sonucuna varılmıştır (s.240). Bu durum, ötekileştirilen veya kendisine önyargılı tutum sergilenen kimliklerle çapraz evlilik yapılmasının, o kimliğe karşı önyargıları tamamıyla ortadan kaldırmadığını göstermesi açısından önemlidir.

Yine Katalonya’da yürütülen bir başka çalışmada (Rodriguez-Garcia vd., 2016), örneklem grubu egzogami evlilik yapan (yabancı doğumlu bir göçmen ile İspanyol doğumlu bir birey tarafından kurulan heteroseksüel evlilikler) 58 göçmen ile endogami evlilik yapan (her iki partnerin de aynı ülkede doğmuş göçmenler olduğu ilişkiler) 36 göçmenden oluşmakta olup, bunlardan ikincisi kontrol grubu olarak görev yapmıştır. Gruplar, sosyal sınıf gibi ilgili arka plan özellikleri açısından eşleştirilmiştir. Katılımcılar; Fas, Romanya, Ekvator, Dominik Cumhuriyeti, Senegal, Çin ve Pakistan ülkelerinden gelmişlerdir. Araştırmada çiftlerin kendi çevrelerinden (hem İspanyol partnerin hem de göçmen partnerin ailelerinden ve daha geniş toplumdan kaynaklanan) deneyimledikleri önyargılara bakılmıştır. Çalışmada ayrıca, karma birliklerin üyelerinin kendi toplumlarına, İspanyol topluma veya diğer gruplara karşı dile getirdikleri önyargılar ve eş tercihleri de analiz edilmiştir. İspanyol eşin ailesinin evliliklere karşı tutumlarına dair olarak, 17 katılımcı eşlerinin ailesinin evliliklerine itiraz ettiğini ya da bir şekilde engel çıkardığını ifade etmiştir. Bunlar, göçmen partnerin tutum ve alışkanlıklarını eleştirmekten, karma birlikteliğin her iki tarafına da suçluluk duygusu aşılamaya, düğüne gelmemek veya bağları tamamen koparmak gibi daha sert reddetme biçimleri sergilemeye kadar uzanmıştır. Bu tür durumlara en çok maruz kalanlar da Dominikli kadınlar ile İslam ülkelerinden gelen Müslüman erkekler olmuştur. İspanyol ailelerle kıyaslandığında, göçmen eşlerin aileleri bu türden evliliklere daha sıcak bakmışlardır (s. 526-530).

Nesiller arası kimlik aktarımında ebeveynlerin kültürü, konuştukları dil ve etnik kimliklerini çocuklarına aktarma konusundaki istekleriyle ilgili alanda yürütülen bir çalışmada, Endonezya’nın çok etnikli ve çok dilli bağlamında ebeveynlerin kültürünü sürdürme davranışı, evde konuşulan dillerin, çocuklarda ulusal ve etnik kimlik aidiyetleri ile iki dilliliği nasıl sürdürdüklerine bakılmıştır. Araştırmada, ebeveyn kültürünü sürdürme davranışı ile hem ulusal hem de etnik kimlikler arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu söylenmiştir. Araştırmadaki önemli sonuçlardan birisi de

Endonezya’da resmi dil olan Bahasa Endonezyacanının kullanımı ile kimlik arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bunun önemli bir nedeninin bu dilin herkes tarafından zaten konuşuluyor olmasına bağlanmıştır. Evde konuşulan etnik dille ilgili olarak da örneğin evde konuşulan etnik dille etnik kimlik arasındaki anlamlı korelasyon Kuzey Sumatra’daki Çinliler arasında bulunmuştur. Bunun bir sebebi o bölgede, nüfusun neredeyse beşte birinin Çinli olmuş olması, Çin kültürünün de daha fazla kabul görmesi ve etnik grup arasında iletişimlerini Çince daha serbest yapabiliyor olmalarına bağlanmıştır. Araştırmadaki başka ilginç bir sonuç ise Bahasa Endonezya konuşmanın Java bölgesinde Çinlülük üst sınıfın göstergesi iken Kuzey Sumatra’da Çince konuşmanın ise alt sınıf göstergesi olarak görülmesidir. Dahası Java’da aile ve akranlarla Çince konuşma fırsatının daha az olduğu ve oradaki Çinlilerin yerel kültüre daha fazla asimile olduğu da belirtilmiştir. Buradan hareketle etnik dil ve etnik kimlik ilişkisine dair olarak, Sumatra’daki Çinliler bunları önemserken, Kava’dakiler ise daha az dikkate almışlardır. Ayrıca ülke farklı bölgeler arasında iki dilliliğin sürdürülmesi isteğiyle ilgili olarak da örneğin Kuzey Sumatra’daki Çinliler ile diğer azınlık gruplar arasında önemsenirken, onyıllardır Java bölgesinde yaşayan Çinliler arasında ise iki dillilik çok önemsenmemiştir (Sari, Chasiotis, van de Vijver & Bender, 2018).

Katalanya’nın çok kültürlü yapısı içindeki çapraz evliliklerle ilgili verilen çalışmalarda (Garcia, 2006; Garcia, 2015; Rodriguez-Garcia vd., 2016) özellikle eşlerin çocuk sahibi olduktan sonra aralarındaki kültürel farklılıkları konuşmaya başladıklarını göstermektedir. Yine hâkim kimlikteki İspanyol ailelerin, göçmen topluluktaki ailelere göre çapraz evliliklere daha mesafeli yaklaşması, çapraz evlilik dinamiklerinde aile faktörlerini de anlamak açısından önemli bir veridir. Nitekim benzer bir sonucu, kendi çalışmamızda da Türk ailelerle Kürt ailelerin çapraz evliliklere yaklaşım tarzında da görmekteyiz.

Şimdiye kadar farklı ülkelerde verilen çapraz evlilik çalışmaları, her bir evliliğin içinde bulunduğu koşullar içerisinde hangi dinamiklerden etkilendiğini veya ne tür yeni çapraz evlilik dinamiklerini ortaya koyduğunu görmemizi sağlamıştır. Yürüttüğümüz araştırmanın temel dinamikleri ileride analiz kısmında detaylı bir şekilde verilerek; bu çalışmamızın hem yurt içi hem de yurt dışı farklı etnik, dini,

mezhepsel gruplar arası çapraz evlilik çalışmalarıyla ortaklaştığı veya farklılaştığı noktalar tartışma kısmında beraber değerlendirilmiştir.

Aşağıda katılımcılarla yaptığımız görüşmelerde zaman zaman referans verdikleri bazı kavramlar ve araştırmamız açısından önemi anlatılmıştır.

1.3. Kimlik Kuramları

Bu çalışma kapsamında ele alınan Türk ve Kürt kimliklerinin çapraz evlilikler bağlamında nasıl dönüştüğüyle ilgili olarak, aşağıda sosyal psikoloji literatüründe kimlikle ilgili bazı kuramlara değinilerek, katılımcıların evlilikleri bağlamında karşılaştıkları, deneyimledikleri ve aktardıkları farklı etnik kimliklere bakılmaya çalışılmıştır. Amacımız mevcut analizleri sadece bu kuramlar bağlamında ele almak değil, daha çok kimlik temelli çapraz evlilik deneyimlerine, ilgili kuramlar bağlamında bakabilmektir.

1.3.1. Sosyal Kimlik Kuramı

Sosyal kimlik, birey için aidiyet (belongingness), farklılaşma ihtiyacı (distinctiveness), anlamlandırma (understanding), saygı görme (respect), temsil edilme (agency) gibi önemli fonksiyonlara sahiptir (Baumeister ve Leary, 1995; Brewer, 1991; Tajfel ve Turner, 1979). Sosyal Kimlik Kuramı'nda bireyin hem kendi grubuyla hem de diğer gruplarla olan ilişkisini açıklamak için bazı temel kavram ve prensiplerden yararlanılmakta, grup içi ve gruplar arası süreçleri anlarken bireyin bilişsel süreçlerine de vurgu yapılmaktadır (Tajfel, 1969; Ellemers, Kortekaas ve Ouwerkerk, 1999). Bu kuram bireyin kendisini ve ilişkide bulunduğu grupları anlamlandırırken iki temel kavramdan, yani bireyin 'kişisel kimliğinden' ve 'sosyal kimliğinden' söz etmektedir. Kişisel kimlik, bireyin kendisini diğer insanlardan farklı, biricik bir insan olarak tanımladığı öz-kategoriler olarak tanımlanırken; sosyal kimlik, bireyin kendisi ile başkaları arasında benzerlikler paylaşıldığını düşündüğü, belirli sosyal kategoriler olarak tanımlanır (Turner, Oakes, Haslam ve McGarty, 1994). Kuram, grup çalışmalarında iç-grup dinamiklerine, gruplar arası ilişkilere ve kolektif benliğe yönelik açıklamalar getirmeye çalışmaktadır (Hogg ve Abrams, 1998; Hogg ve Williams, 2000).

Sosyal kimlikler cinsiyet, ırk, etnisite, din vb. sosyal kategorilerde aidiyet temelinde tanımlanabilir. Bu tezde de etnik kimliklere odaklanılmıştır. Bu bağlamda ele alınan Kürt ve Türk kimliklerinin tarihsel süreçteki dönüşümüne dair olarak, Coşkun (2023) Cumhuriyet boyunca Türkiye’de ortak kimlik arayışına dair olarak toprak, din, etnik kimlik gibi kavramlara vurguda bulunulduğunu ama pratik durum açısından bakıldığında ise Türklük merkezli bir vatandaşlığın olduğunu söylemiştir. Kürtleri adlandırmada ve tanımlamada literatürde Kürtlerle ilgili araştırma yapan araştırmacıların üzerinde uzlaşa sağladıkları bir Kürt kimliğine rastlanılmamıştır. Yine bu bağlamda Sosoe (2003) ulus kavramının önceleri kan, dil, kültür ve toprak bağıyla birbirine bağlı olan toplulukları kapsadığını ve bu alandaki tartışmaların Fransız Devrimi tarihiyle gündemleştiğini belirtmiştir. Çalışmamızda, Kürt eşlerle Türk eşler arasında yaşanan bariz farklardan birisi de Türk eşler, kendilerini bir ulus kimliği üzerinden tanıtırken, Kürt eşler ise bütün Kürtleri tanımlayacak bir kimlik çerçevesinin olmamasına vurguda bulunmuşlardır.

Alanda Kürtlerle Türklerin etnik kimlik ve ulusal kimlik karşılaştırmalarına örnek olarak yapılan bir çalışmada, Kürt katılımcıların, Türklerle karşılaştırıldığında, daha yüksek etnik kimlik düzeylerine ve daha düşük ulusal kimlik düzeylerine sahip olduğu görülmüştür (Bağcı ve Çelebi, 2017). Kürtler-Türkler kapsamındaki başka bir çalışmada da etnik iç grupla özdeşleşmenin gruplararası kayırmayı artırdığı ve dış grubu affetmeyi azalttığı, ulusal ortak grupla özdeşleşmenin ise kayırmayı azalttığı ve affetmeyi artırdığı bulunmuştur (Baysu ve Duman, 2016). Türkiye’de etnik ve ulusal kimlikler üzerine yapılan başka bir çalışmada ise (Bilali, 2014) ortak ulusal kimlik arttıkça etnik azınlıkların etnik azınlık hakları konusunda daha az olumlayıcı (affirmative) hale geldiklerini belirtmiş, bunun da etnik azınlık gruplarının kültürel devamı için olumsuz sonuçlar doğurabileceğinin altı çizilmiştir.

Sosyal kimlik kuramları (Tajfel, 1981) ve Sosyal baskınlık kuramı (Sidanius ve Pratto, 1999) önyargılı tutumları açıklayan en önemli kuramsal yaklaşımlardandır. Sosyal Baskınlık Kuramı’na göre kişinin baskın (dominant) ve yetkeci (authoritarian) özelliklerinin yüksek olması önyargıya yol açan nedenlerden birisidir (Sidanius ve Pratto, 1999). Sosyal Kimlik Kuramı ise iç grup özdeşiminin (örneğin etnik kimlikle

özdeşim göstermenin) yüksek olmasını, önyargıyı oluşturan faktörler arasında görmektedir (Brewer, 2001).

Aşağıda sosyal kimlik kuramı bağlamında kalıpyargıların nasıl işlendiğine değinilmiştir.

1.3.1.1. Kalıp Yargılar

Sosyal Kimlik Kuramı, kalıp yargılamayı açıklarken bireyin kimliğinin sadece bireysel olmadığını, benliğin aynı zamanda toplum tarafından tanımlandığını söylemektedir. Benliğin birey içerisinde ortak olarak diğer bireylerle paylaşılan bu yanı çok fazla sayıda insanın nasıl birbiriyle tutarlı şekilde davrandığını açıklaması bakımından anlamlıdır (Reicher, Spears ve Haslam, 2010). Aynı şekilde insanlar kendi benliklerini farklı seviyelerde kategorilendirebilir. Kişi bir koşulda bireysel benliğiyle var olurken, bir diğer koşulda daha geniş bir düzlemde “biz” diye adlandırdığı grubun bir üyesi olmakla, zihinsel bir ortaklık kurarak benliğinin tanımını bir grupla yapabilmektedir (Van Veelen, Otten ve Hansen, 2011). Bu durum iç-grubun daha olumlu değerlendirilmesine neden olabileceği gibi, diğer grupların bağlama bağlı olarak daha negatif değerlendirilmesine de yol açabilir. Ayrıca, kalıp yargılar diğer iç-grup üyelerine uyum sağlama ve ortak normlara sahip olma amacına da hizmet edebilir. Wilder ve Shapiro (1991) insanların başka iç-grup üyelerinin varlığında, var olmadıkları duruma kıyasla dış-grupla ilgili oldukça limitli bilgiye sahip olunmasına rağmen, dış-grubun daha fazla kalıp yargılandığını ortaya koymuşlardır. Yaptıkları bütün çalışmalarda iç-grupla kimliklenmenin kalıpyargılama ile anlamlı derecede ilişkili olduğunu göstermişlerdir.

Hewstone, Rubin ve Wills'ın (2002), kalıpyargıların bireyin, grup temelinde grup üyeleri hakkında paylaşılan özelliklere ilişkin inançlar olduğunu belirtmektedirler. Gruplararası yanlılığın bilişsel bileşeni olarak görülen kalıpyargılar, genellikle bir grubu tanımlarken bazı özelliklerini abartılı olarak vurgulama yönünde işlev gösterirler. Ok'un (2011) İzmir'de yaptığı araştırmaya göre Türk katılımcıların %40'ı Kürt denince akıllarına "cahil, eğitimsiz, kaba, kültürsüz ve geri" gibi sıfatların geldiğini belirtirken, Kürtler ise Türkler hakkında daha çok milliyetçiliğe referans

veren sıfatlar (ultra-milliyetçi, kendilerini Kürtlerden daha üstün gören, devletin olanaklarını elinde tutan) belirlemiştir.

Önyargı ve kalıpyargı birbirinden farklı, ama birbirini tamamlayan iki kavramdır. Her ikisi de sosyal gerçekliği kabaca şematize etmeye yarayan sürecin birer ögesidir. Kalıpyargı da önyargı da insanın gerçekliğe ilişkin sosyal ve zihinsel temsillerini biçimlendirme işlevi görür. Kalıpyargılar, belirli bir objeye ya da gruba ilişkin bilgi boşluklarını dolduran, böylece onlar hakkında karar vermeyi kolaylaştıran, önceden oluşturulmuş birtakım izlenimler, atıflar bütünü olarak zihnimizde oluşturduğumuz imgelerdir. Bu imgeler tıpkı dış dünyadaki objelerin gerçek özellikleri gibi rol oynarlar (Göregenli, 2012). Önyargılar ise birey, grup ya da toplumun yeteri kadar bilgi sahibi olmadığı ya da yanlış bilgi edinerek karşı tarafa (bilgi-grup-toplum) takındığı olumlu-olumsuz tutumlardır.

Aşağıda katılımcıların da birbirlerinin kimliklerine zaman zaman atıfta bulundukları önyargılarla ilgili sosyal psikoloji literatüründeki kullanımına yer verilmiştir.

1.3.1.2. Önyargılar

Brown (1995) önyargıyı, bir grubun üyelerine sırf mensup oldukları grup aidiyetleri nedeniyle aşağılayıcı sosyal tutumlar veya bilişsel inançlarla yaklaşmak, onlarla ilgili olumsuz duygular beslemek ya da onlara yönelik düşmanca ve ayrımcı davranışlar sergilemek olarak tanımlamıştır. Bilgin (2003) ise önyargıyı peşin hüküm kavramıyla aynı anlamda kullanarak bir grubun üyelerine, grup aidiyetleri nedeniyle ve toptan gösterilen olumsuz tutumlar olarak ifade etmiştir. Göregenli (2012) önyargının ayrımcılıkla ilişkili bir tutum olduğunu ifade etmiştir. Ona göre önyargıların, önyargıyla yaklaşılan kişi veya gruplarla en hafifinden fiziksel veya sosyal mesafe koyulmasına yol açtığını belirtmiştir. Sonuç olarak da önyargıların davranışa dönüşmesi ayrımcılığı ortaya çıkarmaktadır. Ayrımcılık temelde sosyal farklılaşmayı inşa etmeye yöneliktir ve en basit haliyle şu şekilde formüle edilebilir. Dış-grup üyelerine önyargılarla yaklaşılması sebebiyle iç-grup ve dış-grup ilişkisi zorlaşır veya imkansız hale gelir. Böylece dış-grup, fiziksel ve/veya sosyal anlamda uzakta tutulur. Araya konulan bu fiziksel ve sosyal mesafe devam ettirilir. Irk,

toplumsal cinsiyet ve obezite gibi görünür damgalar, kişilerin kendilerini kalıpyargı ve ayrımcılığın hedefi haline getirmekten kurtaramaz ve bu durumda kişinin açık bir şekilde damgalanmış bir grubun üyesi olarak önyargılı tutumlara maruz kalmayı kaçınılmaz kılar (Steele ve Aronson, 1995).

Alanda Türkler ve Kürtler arası önyargıları ele alan bir araştırmada (Yılmaz, Cesur ve Bayad, 2018) Türklerin Kürtlere yönelik önyargılarını etkileyen en önemli iki değişken Türklükle özdeşleşme ve sağ-kanat politik yönelimken; Türklerin Kürtlerle sosyal olarak uzak olma isteklerini etkileyen tek değişken ise sağ-kanat politik yönelim olarak bulgulanmıştır.

Alanda çapraz evliliklerde eşlerin birbirlerine karşı önyargılı tutumlarıyla ilgili olarak örneğin Türk-Alman çapraz evliliklerinin ele alındığı bir çalışmada (Baycar, 2019) Almanların Türklere karşı önyargıları daha çok 11 Eylül saldırıları sonrası Müslümanlara karşı oluşan olumsuz yargılardan beslenmiştir. Türklerin, Almanlara karşı önyargıları ise onların çok fazla içki içtikleri, domuz eti yemeleri ve evlilik öncesi mahremiyet-bekaret konularını Türkler kadar ciddiye almadıkları konusunda yaşanmıştır. Alandaki bir başka çalışmada, Türkiye’den Kanada’ya giden göçmen gruplarından, Beyaz Türklerin, Sünni muhafazakâr toplulukların, Aleviler ve Kürtlerin etnik ve dinsel kategorilere ayrıldıkları; Türkiye’den götürülen ve kimliklerine eklenilen önyargıların orada oluşturdukları cemaatler aracılığıyla yeniden üretilerek sürdürüldüğü ve bir ‘ötekinin de ötekisi’ olma durumunu inşa ettikleri bildirilmiştir (Akarçay, 2021). Yine Alevi-Sünni evliliklerini ele alan Balkanlıoğlu (2011), ailelerin farklı dini eğilimleri ve diğer gruplara yönelik önyargıları gibi sebeplerle kişiler, farklı mezhepten biriyle evlilik kararı aldığında aile üyeleri ile çatışmalar yaşayabildiklerini aktarmıştır.

Aşağıda yine Sosyal baskınlık kuramı (Sidanius, Pratto, Martin ve Stallworth; 1991) ve bu kuram bağlamında grup kimliklerinin birbirleriyle ilişkisine değinilmiştir.

1.3.2. Sosyal Baskınlık Kuramı

Gruplar arası ilişkileri, önyargı ve etnik merkezîyetçiliği anlamaya yönelik kuramlardan biri Sidanius, Pratto, Martin ve Stallworth (1991) tarafından geliştirilen

Sosyal Baskınlık Kuramı (SBK)'dır. Sosyal baskınlık kuramı, grup temelli hiyerarşinin nasıl oluştuğunu ve devam ettirildiğini anlamaya yöneliktir (Sidanius ve Pratto, 1999). Bu kuram, önyargı ve ayrımcılığı açıklamaya çalışan diğer kuramlardan farklı olarak önyargı ve ayrımcılığın oluşmasına ve devam etmesine sebep olan nedenleri incelemektedir (Pratto ve arkadaşları, 2006). Kuram, ayrıca sosyal yapı içerisinde üst statüye sahip baskın ve egemen sosyal gruplar ile düşük statülü grupların olduğunu iddia etmektedir (Sidanius ve Pratto, 1999).

Sidanius, Pratto, van Laar ve Levin'e (2004) göre, SBK toplumların kültürel, ideolojik, politik ve yapısal yönlerini dikkate alarak, grup temelli toplumsal baskının psikolojik ve sosyal-bağlamsal süreçler arasındaki etkileşimlerini açıklamaya çalışmaktadır. Tüm toplumsal yapıların, grup temelli sosyal katmanlardan oluşmaya meyilli olduğundan hareket eden SBK'ya göre, bütün toplumlar hiyerarşik olarak örgütlenmiş katmanlardan oluşmaktadır. Bu katmanlı yapının en üstünde bir veya birkaç baskın ve egemen grup bulunurken, diğer dezavantajlı gruplar ise hiyerarşik yapının alt taraflarında yer almaktadırlar (Sidanius ve Pratto, 1999).

Kurama göre avantajlı grupların dezavantajlı gruplara göre daha fazla sosyal baskınlık yönelimine sahip olması beklenmektedir. Aynı zamanda sosyal baskınlık yönelimi baskıcı ve yetkeci tutumlarla ilişki göstermektedir (Pratto, Sidanius, Stallworth ve Malle, 1994; Sidanius ve Pratto, 1999). Bu tutumların da dış gruplara karşı düşmanlığı arttırdığı bilinmektedir (Ekehammar, Akrami, Gylje ve Zakrisson, 2004; Sibley, Robertson ve Wilson, 2006; Sidanius ve Pratto, 1999).

Türkiye’de yapılan bazı çalışmalarda da bu gruplararası bu ilişkiler gösterilmiştir. Örneğin, Balaban (2013) Türklerin Kürtlere yönelik önyargısını yordayan değişkenlerden birisinin sosyal baskınlık yönelimi olduğunu gösterirken, Karaoğlu (2015) aynı yönelimin Türklerin Suriyelilere yönelik önyargısını yordadığını göstermiştir.

Araştırmamızda eşlerin çapraz evlilik ilişkilerinden doğan zorlukları yönetmek için birtakım stratejilere müracaat ettiklerini gördük. Aşağıda Kimlik Süreç Kuramı (Breakwell, 2014) bağlamında bireylerin kimliklerine tehdit hissettiklerinde ne tür stratejiler kullandıkları anlatılmıştır.

1.3.3. Kimlik Süreç Kuramı (Identity Process Theory)

Breakwell (2014) Kimlik Süreç Kuramını kimlik, kimliğe yönelik tehdit ve bu tehditlerle başa çıkma stratejilerine yönelik bütünleştirici bir kuram olarak önermektedir. Kuram, kimliğin inşasının ve yapısının iki temel ve evrensel süreçle gerçekleştiğini savunmaktadır; asimilasyon-uyum (assimilation-accommodation) ve değerlendirme (evaluation). Asimilasyon ve uyum bir sürecin iki bileşenidir: Kimliğin yapısındaki yeni bilginin kimliğe katılması, emilmesi ve yeni bilgi için kimliğin yapısında düzenlemelerin yapılmasını içerir. Değerlendirme süreci ise kimliğin değeri ve anlamına ilişkin düşünme ve uzlaşmaları kapsar (Breakwell, 2014; Jaspal, 2014b). Kurama göre, kimlikle ilgili güdülerin tatmine ulaşmasını engelleyen her tür sosyal bağlam tehdittir (Bardi, Jaspal, Polek ve Schwartz, 2014). Bireyler kimliklerine bir tehdit hissettiklerinde ise belli stratejilere başvururlar. Tehdidin etkisini en aza indirmeye yarayan bu baş etme stratejileri (coping strategies) üç düzeyde işlevseldir: içruhsal (intrapsychic), kişiler arası (interpersonal) ve gruplar arası (intergroup) (Jaspal, 2014a; Jaspal, 2014b). Bunlardan ‘kişilerarası strateji’ tehditle başa çıkmak için diğerleriyle olan ilişkileri değiştirmeye dayanırken; ‘gruplar arası strateji’ de ise gruplar arası dinamikler kimliği kurtarmak amacıyla kullanılır ve sosyal bağları güçlendirmek kanalıyla grup içinden destek aranır.

Birey ya da bir grup, kimliklenme sürecinde etkileşime girdiği kişi veya grupların pozisyonuna göre kendi kimlik konumunu yeniden şekillendirebilir. Aşağıda farklı kimlik yönetim stratejileri çerçevesinde özellikle azınlık gruplarının ne tür kimlik yönetim stratejileri kullandıklarına bakılmıştır.

1.3.3.1. Kimlik Yönetim Stratejileri

Tajfel ve Turner (1979) dezavantajlı grup üyelerinin, benlik saygılarını korumak ve olumlu bir sosyal kimlik edinmek için sergiledikleri davranışları ‘olumsuz sosyal kimlik tepkileri’ olarak tanımlamışlardır. Araştırmacılar, bu tepkileri bireysel hareketlilik, sosyal yaratıcılık ve sosyal rekabet şeklinde sınıflandırmışlardır (Tajfel ve Turner, 1979). Olumsuz sosyal kimlik tepkileri daha sonra ‘kimlik yönetim stratejileri’ olarak kavramsallaştırılmıştır. Blanz, Amelie, Rosemarie ve Andreas (1998) Doğu Almanlarla yaptıkları çalışmalarda dezavantajlı grup üyelerinin

sergileyebilecekleri on iki ayrı kimlik yönetim stratejisi belirlemiş ve bu stratejileri beş grupta sınıflandırmışlardır. Bunlardan “asimilasyon stratejisinde-assimilation” azınlık grup üyelerinin baskın gruplara daha fazla benzemeye çalışmasını ifade eder. Bir kültürleşme stratejisi olarak asimilasyon, bireysel hareketlilik olarak görülmüş ve bu strateji göçmenlerin öz kültürünü ve dilini terk ederek ev sahibi kültürde erimesi ve kişisel değer temelinde bir birey olarak sosyal statü hiyerarşisinin yukarısına çıkmaya uğraşması olarak ifade edilmiştir (Berry, 2005; Moghaddam ve Perreault, 1992). “Bireysel hareketlilik-individual mobility” stratejisinde ise azınlık grup üyeleri olumsuz ya da tehdit edilen konumlarından kurtulup olumlu sosyal kimlik edinmek için ilkin bireysel olarak kendi grubunu terk ederek baskın grup üyeliğini kazanmak için uğraşacaktır (Tajfel ve Turner, 1979; Taylor ve McKirnan, 1984). Bir başka strateji olan “üst yeniden sınıflandırma-superordinate re-categorization” da ise azınlık grup, baskın grupla birlikte, ortak bir iç grup kimliği altında kendilerini sınıflandırabilirler. İki grubun üyeleri ortak ve daha yüksek düzeyde bir iç grup açısından kendilerini tanımlar ve yüksek düzeydeki diğer bir dış grup ile sosyal karşılaştırma yoluyla olumlu sosyal kimlik edinmek için çabalarlar (Blanz ve ark., 1998).

Dezavantajlı grup üyelerinin benlik saygılarını olumsuz etkileyen önyargılı ve ayrımcı tavırlarla başa çıkabilmek için birtakım çabalar içine girdikleri bilinen bir olgudur (Verkuyten, 1998). Crocker ve Major (1989) çok sayıda çalışmayı inceleyerek damgalanan grup üyelerinin çeşitli stratejiler benimseyerek benlik kavramını koruyabildiklerini ve benlik saygılarını yükseltebildiklerini göstermişlerdir. Bobowik ve arkadaşları (2014a, 2014b) İspanya’da yaşayan farklı etnik gruptan göçmenlerle yaptıkları çalışmalarda kimlik yönetim stratejilerinin hem psikolojik hem de sosyal iyi oluş ile ilişkili olduğunu bulmuşlardır.

Etnik grup bağlamında yapılan çalışmalar etnik grupla özdeşleşmenin rekabet ve çatışma eğilimini arttırdığını, ortak bir kimlikle ya da ulusal kimlikle özdeşleşmenin ise bu eğilimleri azalttığını ortaya koymuştur. Örneğin, Avrupa’daki Kürtlerle yapılan bir çalışmada güçlü bir Kürt kimliği kolektif eylem niyetleriyle olumlu ilişkiliyken, güçlü ortak iç-grup kimliği (Avrupalı) olumsuz ilişkilidir (Ufkes, Dovidio ve Tel, 2015). Bir diğer çalışmada da Türkiye’deki Kürtlerden etnik grubuyla özdeşleşenlerin

kolektif eylem niyetlerinin yüksek olduğu bulunmuştur (Çakal, Hewstone, Güler ve Heath, 2016). Alanda Kürt üniversite öğrencilerinin kimlik yönetim stratejileri ile ilgili yürütülen bir başka çalışmada (Alparslan ve Kuşdil, 2020) rekabet stratejilerini benimseyen Kürtlerin hareketlilik ve kategorizasyon stratejilerini benimseyenlerden farklı olarak, etnik kimliklerini yansıtan davranışlar sergiledikleri ve etnik kimlikleri ile ilgili geleceğe dönük hedefler belirledikleri aktarılmıştır. Araştırmanın başka bir bulgu ise etnik kimlikle özdeşleşme düzeyi düşük olan bireylerin bireyselleşme stratejileri tercih ettiği'dir. Ayrıca Kürt kimliğiyle özdeşleşme arttıkça Kürt gençlerinin kendilerini Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak tanımlama eğilimleri azalmaktadır.

Türkler ve Kürtler arasında yapılan evlilikler bu iki kimlik arası doğrudan teması da beraberinde getirmektedir. Aşağıda kimlik dönüşümlerinin gruplar arası temas bağlamında nasıl şekillendiğini de anlamak açısından, gruplar arası temas kuramlarıyla ilgili literatüre yer verilmiştir.

1.4. Gruplar Arası Temas Kuramları (Intergroup Contact Theory)

Gruplar arası Temas kavramıyla iki ya da daha fazla grubun birbiri ile ilişkisi ve etkileşimi ifade edilmektedir. Kuram, özellikle ırksal ayırım ve bütünleşme gibi uygulama alanlarında oldukça yararlı sonuçlara sahip olmuştur. Gruplar arası temas kuramları Allport'un (1954) sosyal temas hipoteziyle ve ardından bu hipoteze bağlı olarak Pettigrew (1998) tarafından geliştirilen gruplar arası temas kuramıyla başlamıştır. Sosyal temas kuramları, temelde gruplar arası sosyal ilişkileri düzenlemek için gruplar arasında sosyal temasın olması gerektiğini ileri sürmektedirler. Bu kuramlara göre, sosyal temasın önyargıları azaltacağı varsayımıyla, gruplar arası tutumların da daha olumlu bir hale gelebileceği düşünülmüştür. Allport (1954) ve Pettigrew'in (1998) kuramlarından sonra iki ayrı sosyal temas kuramı daha geliştirilmiştir. Bunlar "Yayılmacı Temas Kuramı" (Wright, Aron, McLaughlin-Volpe ve Ropp, 1997) ve "Hayali Temas Kuramı" (Turner, Crisp ve Lambert, 2007)'dir.

1.4.1. Sosyal Temas Kuramı

Sosyal temas, farklı sosyal gruplar arasındaki ilişkileri daha olumlu hale getirmek için önerilen etkili yöntemlerden biri olarak kabul edilmektedir (Dovidio, Gaertner ve Kawakami, 2003). Allport (1954), gruplar arası ilişkileri düzenlemek

adına sosyal temas hipotezini geliştirmiştir. Sosyal temas hipotezindeki ilk varsayımlar, diğerk gruptan kişilere dair az bilgi sahibi olunmasının kişileri önyargıya sevk ettiğı; ancak farklı gruplardan kişilerin birbirini tanınması ve bilgi edinmesi durumunda ise, önyargının azalacağı şeklinde dir. Fakat temasın tek başına var olması beklenen sonucu vermeyebilir. Bunun yerine temasın niteliğı daha çok önemlidir. Dolayısıyla gruplar arası sosyal temasın önyargıyı azaltıcı etkisinin oluşabilmesi için belli koşulların sağlanması gerekmektedir. Allport (1954) kendi hipotezinde bu koşulları şu şekilde sıralar: Kişilerin eşit bir statüde temasa geçmeleri, bu kişilerin ortak bir hedef etrafında bir araya gelmeleri, bu kişiler arasında iş birliğı gerektiren bir durumun varlığı ve taraflar arasındaki temas ve ilişkinin diğerk kurumlar ve çevre tarafından da desteklenmesi. Bu şartlar sağlandığında önyargıyı azaltacak şekilde bir temastan bahsedilebilir.

Gruplar arası ilişkilerde temasın etkisini anlamak için grupların eşit statüde olup olmadıkları önemli bir etkidir. “Eşit statü” kavramını tanımlamak zordur ve farklı şekillerde kullanılabilir. Burada önemli olan grupların durumları üzerinde eşit statüde beklenti ve algıya sahip olmalarıdır (Pettigrew, 1998). Pettigrew ve Tropp (2011), eşit statünün, gruplar arasındaki bir temas ortamında her grup üyesinin düzenlenen etkinliklere, önerilen fikirlere ya da karar verme mekanizmasına katılma ve uygun kaynaklara ulaşmada eşit fırsatlara sahip olması ile gerçekleşeceğini öne sürmüşlerdir. Eşit statü olgusunu incelerken azınlık ve çoğunluk gruplarının temas ve yanlılıklar arasındaki ilişkide farklı örüntüler meydana getireceğı önemli bir detaydır (Pettigrew ve Tropp, 2011).

İslam ve Hewstone (1993) gruplar arası sosyal temasın niteliğinin nasıl algılandığının önemli olduğunu vurgulamaktadırlar. Akbaş'a (2010) göre sosyal temasın niteliğı en az temas miktarı kadar önemlidir. Alevi ve Sünnilerle yapılan çalışmaya göre de sosyal temas kalitesi ile algılanan ayrımcılık arasında negatif yönlü bir ilişki vardır (Akbaş, 2010). Güler'in (2013) çalışmasında da Türk ve Kürt etnik grupları arasındaki sosyal temasın gruplar arasındaki sosyal mesafe ve önyargılar üzerinde olumlu etkileri olduğu bulunmuştur. Bikmen (1999) Türkiye’de yaşayan on etnik gruba ilişkin tutumları araştıran çalışmasında, sosyal temas arttıkça sosyal mesafenin azaldığını bulmuştur. Yürek (2014) yerel nüfus ve bölgeye göç eden Kürt

nüfus arasındaki ilişkileri araştırmak amacıyla yaptığı görüşmelerde ilginç bir sonuca ulaşmıştır. Yerel halk ve göçen halk açısından temas durumunun farklı etkileri olduğu bulunmuştur. Göç nedeniyle gelen Kürt katılımcılar yaşanan olumlu temasları yerel halka dair olumlu genellemelere dönüştürürken; yerel halk olumlu temas deneyimlerini istisnai bir durum olarak değerlendirmişlerdir.

1.4.2. Yayılmacı Temas Kuramı

Wright ve arkadaşlarına (1997) göre, gerçek bir sosyal temas olmasa bile, dış gruptan biriyle teması olan bir iç grup üyesini tanımanın, önyargıyı azaltan bir etkisi bulunmaktadır. Dış gruptan arkadaşı olan bir iç grup üyesini tanımak, kişiye dış grup üyeleriyle dost olunabileceği izlenimi oluşturmaktadır. Bu kuramda önemli olan nokta, kişinin bir iç grup üyesiyle dış grup üyesinin sosyal temasına dair bilgisinin olmasıdır, doğrudan gözlemlemek gerekli değildir.

Gürkaynak (2012) birbirini olumsuz algılayan grupların üyeleri arasında etkileşimin sağlanması halinde, bu kişilerin ‘öteki’ grup üyeleri ile ilgili besledikleri düşmanca kalıpyargılarını sorgulamaya başlayabileceğini, ‘öteki’ grup içinde farklı sesler ve görüşler olduğunu fark edip genelleyici ve hatalı yargılarından vazgeçebileceklerini, hatta kendi grupları ve ‘öteki’ grup arasındaki benzerlikleri keşfedip o grubun üyelerini yeniden ‘insan’ olarak algılayabileceklerini ileri sürmüştür. Dolayısıyla birbirine düşman olan grupların temsilcilerinin rahat ve dostça bir ortamda bir araya gelmesi ve insani ilişkiler kurması sonucunda iyi ilişkiler geliştirilebileceğine ve çatışmaya olan bakış açılarının değişebileceğine inanılır.

Bu kuramda önemli olan nokta, kişinin bir iç grup üyesiyle dış grup üyesinin sosyal temasına dair bilgisinin olmasıdır, doğrudan gözlemlemek gerekli değildir. Alanda yürütülmüş bir çalışmada, 5-11 yaş arası çocuklara bir iç grup üyesi ile bir göçmen çocuğun arkadaşlığına dair bir hikaye okutulmuş ve bu hikayeyi okuyan çocukların göçmenlere ilişkin tutumunun böyle bir hikaye okumayan çocuklara (kontrol grubu) göre daha olumlu olduğu bulunmuştur (Cameron, Rutland, Brown ve Douch, 2006).

1.4.3. Hayali (Kurgu) Temas Kuramı

Turner, Crisp ve Lambert'in (2007) önerdiği hayali temas kuramı, gruplar arası ilişkileri iyileştirmek adına hayali bir etkileşimi kullanmayı içermektedir. Hayali temas, dış grup üyesini veya üyelerini içeren bir sosyal etkileşimin zihinsel olarak kurgulanmış hali şeklinde tanımlanmıştır. Hayali temas çalışmalarında, katılımcılardan dış gruptan herhangi biriyle olumlu bir temas durumu yaşadıklarını hayal etmelerini istemek suretiyle bu etki oluşturulmaya çalışılmaktadır.

Hayali temas kuramı farklı gruplar açısından test edilmiştir. Örneğin, Turner ve Crisp (2010) farklı dini görüşlere (Müslümanlar ve Müslüman olmayan) ve farklı yaş gruplarına (yaşlılar ve gençler) ait sosyal teması incelemişlerdir. Her iki çalışmada da gruplar arası temasın hayal edilmesinin örtük önyargıları azalttığı görülmüştür. İlk çalışmada, yaşlı bir kişiyle temas kurmayı hayal eden katılımcılar, kontrol koşulundaki katılımcılara kıyasla yaşlılara yönelik daha az açık önyargı sergilemişlerdir. İkinci çalışmada ise, Müslüman bir yabancıyla temasa geçmeyi düşünen Müslüman olmayan katılımcılar, Müslümanları bir grup olarak düşünen kontrol grubundaki katılımcılara kıyasla, Müslüman gruba karşı daha az önyargı göstermişlerdir. Sonuç olarak temas kuramlarıyla ilgili yürütülen çalışmaların da gösterdiği üzere, farklı grupların birbirleriyle etkileşimlerinin ne yönde seyredeceğini gözlemlemek açısından bu kuramlar önemli bilgiler sunmaktadır.

Gruplar arası sosyal temas kuramı çalışmalarda incelenmiş olsa da hayali temas ve yayılmacı sosyal temas çalışmaları açısından alanda az sayıda çalışma bulunmaktadır. Sever (2014) yayılmacı temasın ve Küçükkömürler (2013) hayali temasın gerçek bir temas deneyimine benzer şekilde gruplar arası ilişkiler üzerinde olumlu bir etkisinin olduğu göstermişlerdir. Küçükkömürler (2013) çalışmasında hayali temasın önyargı üzerindeki etkisinin bir ay sonraki ölçümlerde de devam ettiğini bulmuştur.

Genel olarak temas kuramlarının Türkiye'de Kürtlerle Türkler arası ilişkileri nasıl etkilediğiyle ilgili olarak alanda yürütülmüş bir çalışmada, Türk kökenli katılımcılar arasında diğer kökenden olanlarla temasın varlığı ve kolektif benlik değeri ile iki grubun birbirine olan sosyal mesafesi arasında ilişki olduğu ve bu ilişkiye

gruplararası kaygı ve yanlılığın aracılık ettiği sonucu elde edilmiştir. İki grubun birbiri ile temasının gruplararası kaygı ve yanlılık ile anlamlı ve olumsuz yönde bir ilişkisi olduğu gözlenirken; gruplararası kaygı ve yanlılık ile sosyal mesafe arasında da anlamlı ilişkiler gözlenmiştir. Kürt kökenli katılımcılar arasında ise yapılan analizler sonucunda, gruplararası temasın varlığı, gruplararası kaygı ve yanlılık ile olumsuz yönde anlamlı ilişkili olarak analiz edilirken; kolektif benlik değerinin, modeldeki diğer hiçbir değişkenle anlamlı bir ilişkiye sahip olmadığı görülmüştür (Güler, 2013).

Gruplar arası ilişkileri kültürleşme üzerinden ele alan ve kimlik farklılıklarının grupların karşılaşmaları sonucu ne yönde değiştiğini kültürleşme stratejileri üzerinden inceleyen çalışmalar da mevcuttur (Berry, 1997). Aşağıda özellikle göçmen grupların ev sahibi gruplarla teması sonrası ne tür kültürel farklılıklar yaşadıklarını anlatan kuramlara yer verilmiştir (Berry, 1997; Bourhis, Moise, Perrault ve Senecal, 1997).

1.5. Kültürleşme Bağlamında Kimlik ve Gruplararası İlişkiler

Göç bağlamında bir araya gelen farklı etnik grupların ilişkileri ve kültürleşme süreçleri sosyal kimlik süreçlerinden bağımsız değildir. Göçmenler içinde bulundukları bağlamda karşılaştıkları gruplara, bu grupların statülerine ve özelliklerine göre kendilerini bir grubun üyesi olarak tanımlamakta ve yeni sosyal çevrelerini anlamlandırma arayışı ile yeni grup üyelikleri ve kimlikler edinmektedir. Göç bağlamında edinilen ya da yitirilen kimlikler, karşılaşmalar ve karşılaştırmaları barındıran bir etkileşim ürünü olduğundan dinamik bir yapıyı ifade etmektedir (Gezici-Yalçın, 2017).

Kültürleşme çalışmalarıyla alana önemli kavramlar kazandıran Berry'e (1997) göre, farklı kültürel topluluklar ya da o topluluklara üye bireyler arasındaki etkileşimin sonucu olarak kültürleşme süreci yaşanır. Bireysel alandaki kültürleşme ile toplumsal sahadaki kültürleşme birbirinden farklıdır. Bireysel alanda kişilerin davranışlarındaki değişim referans verilirken; toplumsal düzeyde ise sosyal yapıların sürece dahil olmasıyla yaşanır. Farklı gruplar arası kültürel karşılaşmalara bakıldığında ise kültürlerden birisi daha baskın gelebilir. Dolayısıyla iki kültür birbirleriyle karşılaştıktan sonraki halleriyle önceki halleri arasında fark olacaktır (Berry, Poortinga, Breugelmans, Chasiotis ve Sam, 2015).

Özellikle göçmen gruplarının birbirleriyle karşılaşmaları sonucu ne tür kültürel etkileşimlerin yaşanabileceğiyle ilgili olarak Berry (1997) dört farklı kültürleşme stratejisi önerir. Bunlardan “asimilasyon stratejisinde”, birey ya da grup kültürel kimliklerinden uzaklaşırken; “ayrışma stratejisinde” hem kendi kültürünü korumak hem de yeni sosyal çevrenin kültürünü kabul etmemek; “bütünleşme stratejisinde”, kendi özgün kültürünü korumakla etkileşime girdikleri grubun kültürüyle de bütünleşmek ve “marjinalleşme stratejisinde” ise hem kültürel devamlılık hem de yeni sosyal topluluğun kültürüyle etkileşimin olmadığı durumlar söz konusudur.

Ayrılma (seperation), göç eden toplum tarafından öz kültürün korumasının çok büyük önem arz ettiği ve korunduğu, aynı zamanda göç eden toplum tarafından bilinçli ve kasıtlı olarak konuk ülke baskın kültürüne ve yapılarına katılmama, temas kurmama yönteminin seçildiği durumları ifade etmektedir (Berry, 1997: 10). Ayrılma tercihi göç eden toplumun veya azınlık kültürün kendi isteği dışında yani baskın kültürün zorlaması nedeniyle gerçekleşirse bu duruma ayrımcılık (segregation) adı verilebilir (Berry, 1997: 13).

Asimilasyon, göç eden toplum tarafından mevcut öz kültürün muhafazası konusunda genel bir istek olmaması ve daha çok göç edilen toplumdaki baskın kültür ile temas edilmesi ve baskın kültürün ekonomik, politik ve siyasi yapılarına tam olarak katılım isteği ve çabası olduğu durumunu ifade etmektedir (Berry, 1997: 9). Asimilasyon olayı göç eden toplum tarafından gönüllü olarak yapılabileceği (melting pot) gibi baskın kültür tarafından göç eden topluma bu konuda zorlama yapılması (pressure cooker) sonucunda da olabilmektedir (Berry, 1997: 11).

Diğer bir kültürleşme stratejisi olan marjinalleşme (marginalisation) ise göç eden toplum tarafından öz kültürün korunması konusunda bir çaba olmaması veya bahse konu öz kültürün tamamen yok olması, aynı zamanda konuk ülke baskın kültürüne temas ve katılımının olmaması durumunu ifade etmektedir (Berry, 1997: 15). Marjinalleşme genelde göç eden toplumlar tarafından seçilen bir kültürleşme stratejisi olmamakla birlikte konuk ülke toplumu tarafından yapılan zorunlu asimilasyon (pressure cooker) veya zorunlu dışlama (segregation) veya her ikisinin

olması göç eden toplumun marjinelleşmeyi seçmesine neden olabilir (Berry, 1997: 15).

Kültürleşme ile ilgili olarak alandaki bir başka model de Bourhis, Moise, Perrault ve Senecal (1997) tarafından geliştirilen “etkileşimli kültürleşme modeli”dir. Buna göre beş ayrı stratejiden söz eden Bourhis ve arkadaşları (1997), göçmen toplulukları ile ev sahibi grup arası uyuma odaklanılmıştır. Modeldeki stratejiler; “bütünleşme, asimilasyon, ayrılıkçılık, kuralsızlık ve bireycilik” şeklinde aktarılmıştır. Kuralsızlıkta; göçmenler iki kültürün özelliklerini de benimsemeyip yabancılaşmakta, toplumdan kopmaktadırlar. Bireycilik stratejisinde ise göçmen iki kültürün kurallarına da işine geldiği zaman uymakta, işine gelmediğinde ise uymamaktadır yani bireyci bir şekilde hareket etmektedir. Dışlama; göçmenleri ülkeye kabul etmeme, sınır dışı etme şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bireycilik ise göçmenleri etnik kökenlerine bakmadan bir birey olarak kabul etmektir. Ev sahipleri ve göçmenlerin tutumları birlikte ele alındığında iki grup karşılıklı olarak bütünleşme, asimilasyon ve bireycilik stratejilerini kabul ettiğinde aralarında uyumlu ilişkiler gelişmekte, diğer durumlarda ise uyumsuz ilişkiler görülmektedir.

Göçmenler, ev sahibi topluma etnik ve dini aidiyetleri ile gelmekte ve ev sahibi toplumda baskın olan kimlikler ile etkileşime geçmektedir. Bu etkileşimin niteliği ve kimliklerin algılanan uyumu hem var olan kimliklere hem de ev sahibi grubun kimliğine yönelik tutumları etkilemektedir. Saleem, Dubow, Lee ve Huesmann (2018) Amerika’da yaşayan Müslümanların ulusal Amerikan kimliği ve dini kimlik entegrasyonlarını ayrımcılık deneyimleri ile bağlantılı olarak incelemiş ve çalışmadan elde edilen sonuçlarda ayrımcılık deneyimleme ile kimliklerin entegrasyonu negatif yönde ilişkili bulunmuştur. Ayrıca çalışmada ulusal kimlik ve dini kimliğin entegrasyonu, çoğunluk grubu üyelerinden kaçınma davranışları sergileme ile negatif yönde ilişkili bulunurken; çoğunluk gruba yaklaşma davranışları ile pozitif yönde ilişkili bulunmuştur.

Şahin’in (2010) Almanya’daki Türklerin sosyal entegrasyonlarını incelediği araştırmasında, Alman kültürünü benimsemenin, Türk kültürünü devam ettirme ve Türk kimliğini benimseme ile negatif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur. Güngör,

Bornstein ve Phalet (2012) da Belçika'daki Türklerin dindarlık düzeyini, etnik özdeşleşme ve kültürleşme stratejileri ile ilişkili olarak incelemişlerdir. Çalışmadan elde edilen bulgular dindarlık düzeyi arttıkça Türk kültürünü sürdürmeye yönelik tercihin ve Türk kimliğine bağlılığın arttığını göstermiştir. Verkuyten ve Yıldız (2007) Hollanda'daki Türklerin algıladıkları ayrımcılık, etnik özdeşleşme ve ulusal özdeşleşme düzeylerini incelemiş ve algılanan ayrımcılık arttıkça Türk kimliğiyle özdeşleşme düzeyinin arttığını ve böylece Hollandalı kimliğiyle özdeşleşme düzeyinin azaldığını göstermiştir. Hollandalı kimliğine kıyasla Türk kimliği ile daha fazla özdeşleşen Türklerde etnik özdeşleşme düzeyi ile ulusal (Hollandalı kimliğiyle) özdeşleşme düzeyleri arasında negatif bir ilişki saptanmıştır.

Bourhis, Barrette, El-Geledi ve Schmidt (2009) Kaliforniya'da yaşayan Asyalı ve İspanyol göçmenlerin kültürleşme stratejilerini sosyal kimlik değişkeni ile ilişkili olarak incelemiştir. Çalışmadan elde edilen bulgular, İspanyol-Amerikan kimliğiyle yüksek düzeyde özdeşleşme ile asimilasyon stratejisi arasında düşük ve negatif yönde bir korelasyon olduğunu, bireyleşme stratejisi benimseyen göçmenlerin Amerikalı-Kaliforniyalı kimliği ile yüksek düzeyde özdeşleştiğini göstermiştir. Ayrıca çalışma kapsamında, ayrışma stratejisi benimseyen göçmenlerin Asyalı-Amerikan ve İspanyol-Amerikan kimlikleri ile yüksek düzeyde özdeşleştikleri gözlenmiştir.

İngiltere'de yaşayan Pakistanlı ve Hindistanlı gençlerin etnik ve ulusal kimlikle özdeşleşme düzeylerini ev sahibi kültürde benimsedikleri kültürleşme stratejileri ile ilişkili olarak incelemiştir. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre etnik özdeşleşme düzeyinin asimilasyon stratejisi ile negatif, ayrışma stratejisi ile pozitif yönde ilişkili olduğu saptanmıştır (Robinson, 2009).

Grant (2007) Kanada'da yaşayan Afrika ve Asyalı göçmenlerin etnik ve ulusal kimlik aidiyetleri ve benimsedikleri kültürleşme stratejileri arasındaki bağlantıları incelemiştir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre Kanada ulusal kimliği ile özdeşleşen göçmenler bu kültüre etkin bir şekilde katılmış ve hem psikolojik hem de davranışsal olarak ev sahibi kültür ile bütünleşebilmiştir. Kanada ulusal kimliği ile özdeşleşmenin yanı sıra öz kültürüyle de yüksek düzeyde özdeşleşme sergileyen göçmenlerin kendi kültürel aktivitelerine aktif bir katılım sağladıkları gözlenmiştir.

Çalışma kapsamında Kanadalı kültüre uyum sağlayıp öz kültürü devam ettirme çok-kültürlülüğe yönelik olumlu tutumlarla pozitif yönde ilişkili bulunmuştur. Göçmenlerin algıladıkları ayrımcılık ise öz kimlikleriyle özdeşleşme düzeyleri ve kendi kültürel etkinliklerine katılımları ile pozitif yönde ilişkili bulunmuştur (Grant, 2007).

İspanya'daki Baskların etnik ve ulusal kimlikle özdeşleşme düzeyini, gruplar arası değerlendirmeler ve baskın gruptan etnik gruplar temelli ayrımın savunulmasını ifade eden etnik ayrılıkçılık ile ilişkili olarak ele alınan bir çalışmada, Baskların ulusal kimlik ile özdeşleşmiş olsalar da etnik kimlikle özdeşleşme düzeylerinin daha güçlü olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada katılımcıların etnik ayrılıkçılık düzeyleri etnik özdeşleşme ile pozitif; ulusal özdeşleşme ile negatif yönde ilişkili bulunmuştur (Martinovic, Verkuyten ve Weesie, 2011).

1.6. Evlilik Kararını Etkileyen Faktörler ve Evlilik Kuramları

Bu bölümde evlenecek bir bireyin eş adayında aradığı özelliklerin neler olduğu ile partner tercihinde bulunurken diğer kişiye çekici gelen, doğuştan sahip olunan kaynaklar (ırk, etnisite, ailenin sosyal statüsü, kültür) veya sonradan kazanılmış kaynaklardan (eğitim, meslek, hayat tarzı, düşünce biçimi) hangilerinin daha etkili olduğuna bakılacaktır. Yapılan bazı çalışmalarda günümüzde sevgi temelli kurulan ve duygusal bağ kurmuş kişilerin karar verici durumda olduğu aşk evliliklerinin en çok kabul gören evlilikler olduğu ileri sürülmüştür (Bunnk, Park ve Duncan, 2010).

Bir evliliğin gerçekleşmesi sadece bireysel ve grup seviyesinde faktörler ile yönetilmeyip aynı zamanda daha gelişmiş makro yapısal düzenlemeler tarafından belirlenmektedir. Bu makro yapısal düzenlemeler (Benokraitis, 2015; Blackwell ve Lichter, 2004; Blau, Blum ve Schwartz, 1982; Kalmijn, 1998; Schwartz ve Scott, 2017) kültürler arası karşılaşmaların nüfusun etnik çeşitliliği ile bağlantılı olduğu hipotezi üzerine kurulu bir yaklaşım olma özelliği göstermektedir. Bağlantı, iletişim ve temas fırsatlarının ortaya çıkışını yapısal düzenlemeler şekillendirmektedir. Bu karşılaşmaların ortaya çıkışını etkileyen önemli bir faktör de kişinin yaşam alanını çevreleyen nüfusun demografik yapısı ve bu yapının çeşitliliğidir. Etnik açıdan heterojen yapıdaki bir toplumun olası evlilik partnerlerinin oluşturduğu “evlilik

piyasası/pazarı”nın özellikleri karma evliliklerin ortaya çıkabilmesi açısından sayısal, mantıksal açıklamalar sunmaktadır (Kalmijn, 1998).

1.6.1. Evlilik Pazarı (Marriage Market)

Evlenecek yaşa gelen bireyler, evlilik piyasasında sahip oldukları ve karşısındaki insanlara sundukları ile kendilerine uygun adaylar ararlar. Kalmijn’e (1998) göre eğitim, meslek, ırk ve etnik köken gibi karakterler aynı zamanda kişilerin nasıl insanlar olduklarını göstermek için taktıkları rozetler olarak görülmektedir. Bu perspektifte eş seçimi bir filtreleme süreci olarak kabul görmektedir. Bu filtreleme sürecinin ilk aşamasında, insanlar nesnel sosyal karakterleri paylaştıkları arkadaş, eş-dost ve olası evlenme adaylarıyla sosyal bir ağ geliştirirler. İkinci aşamada, insanlar bu homojen ağ içinde etkileşime geçerek eşlerini bulurlar. Rastgele olarak ortaya çıkmayan yakın ilişki yani arkadaşlık, dostluk bağları samimi ilişkilerin temelini oluşturacak öncülleri beraberinde getirir. Bu değişkenler eğitim, kimlik, ırk, sosyo ekonomik statü, fiziksel çekicilik, din, kişilik vb. olabilir.

Aşağıda alanda bireylerin evlilik kararlarını nasıl verdiklerini ele alan bazı kuramlara yer verilmiştir.

1.6.1.1. Statü Değişim Teorisi (Status Exchange Theory)

Bireylerin evlilik tercihlerini açıklamak için ortaya atılmış en önemli teorilerden biri “Statü Değişim Teorisidir” (Status Exchange Theory) (Kalmijn, 1998). Merton ve Davis, teorilerini Hindistan’daki Hindu kast sistemi hakkındaki literatüre dayandırmışlardır (Rosenfeld, 2005). Statü değişim teorisine dayanan evlilik eşleşme sürecinin olağan yorumu, potansiyel evlilik partnerlerinin evlilik pazarındaki (marriage market) kişisel varlıklarıyla ticaret yaptıklarıdır. Her bir partner, evlilik piyasasına arzulanan ve daha az arzulanan özelliklerden oluşan bir paket getirir ve başka karşılaştırılabilir olan özellikler ile adil bir değişim ister (Blackwell ve Lichter, 2004). Kalmijn’e (1998) göre de potansiyel eşler sundukları kaynaklar temel alınarak değerlendirilirler ve bireyler, en çok istedikleri eş için kendi sahip oldukları kaynakları karşılığında sunarak birbirleri ile yarışır.

1.6.1.2. Makro Yapısal Kuram

Makro Yapısal Kurama göre (Blau, Blum ve Schwartz, 1982) bir popülasyonun büyüklük dağılımları sosyal yapısını betimlemekte ve sosyal ilişkilerini etkilemektedir. İnsanların sosyal etkileşimlerinde yaptıkları sosyal ayrımlar, farklı sosyal konum ve rollerde, grup üyelikleri durumlarında ifade bulunmaktadır. Ancak insanlar din, gelenek, eğitim, kültür ve statü gibi birçok çizgide sosyal ayrım yapmaktadırlar. Bu sosyal ayrımlar yapısal olarak nüfusun dağıldığı farklı sosyal konumların çok boyutlu alanı olarak tanımlanmaktadır. Buradaki mantık en basit ifade ile daha küçük grubun üyeleri, daha büyük gruba göre ortalamada daha fazla grup dışı arkadaşına sahiptir ve küçük gruptaki grup dışı evliliklerin oranı büyük gruptakilerin oranını aşmaktadır (Blau, Blum ve Schwartz, 1982).

1.6.1.3. Filtre Kuramı

Bireylerin evlilik tercihlerinde kendilerine uygun eş adayını bulmalarında bazı filtreler uyguladığını ileri süren bu kurama göre, insanlar partner seçiminde coğrafi yakınlık, toplumsal sınıf, ırk, etnisite ve din, fiziksel görünüm, yaş, aile ve akran baskısını göz önünde bulundurarak bir tercihte bulunurlar (Benokraitis, 2015; Schwartz ve Scott, 2017). İnsanların partner seçiminde uyguladıkları ilk filtre olan coğrafi yakınlık filtresine göre insanlar partnerlerini ilk olarak, yakın çevrelerinde yaşayan kişiler arasından seçme eğilimi göstermektedirler. Coğrafi yakınlığın kapsamını, iş, okul, mahalle gibi daha da fazla örneklendirmek mümkündür (Benokraitis, 2015).

1.6.1.4. Sosyal Takas Kuramı

Bu kurama göre yakın partner seçim sürecinde de insanlar, partner seçimlerinde elde edecekleri faydayı maksimize etme zararları ise minimize etme eğilimi göstermektedirler (Rusbult, 1983; Schwartz ve Scott, 2017; Thibaut ve Kelley, 1959). Bu kurama göre, yakın partner seçimi, partnerlerden birinin sahip olduğu, toplumda bir azınlık grubuna mensup olma, düşük eğitim seviyesine sahip olma ya da daha düşük sosyoekonomik bir konumda yer alma gibi toplum nazarında “olumsuz” bir çağrışım barındıran özelliklerin diğer partnerin sahip olduğu egemen kültüre

mensup olma, yüksek eğitim düzeyi ya da sosyoekonomik statü gibi daha da çoğaltılabilecek ve özelliklerin takası esasına dayanmaktadır (Benokraitis, 2015).

Bütün bu kuramların da gösterdiği üzere evlilik kararını etkileyen birden çok faktörden söz edilebilir. Bireylerin bulundukları duruma göre de değişebilen bu kararlar, zamanla farklılaşabilmektedir. Dolayısıyla araştırma konumuzda da Türk ve Kürt eşlerin evlenirken bu kararlara nasıl vardıkları, varsa evlilik kararlarını etkileyen dış dinamiklerin etkisi gibi süreçler evliliklerde etnik kimlik etkisini anlamak açısından önemlidir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. YÖNTEM

Bu araştırmada, nitel analiz ve araştırma yaklaşımlarından biri olan gömülü teori yöntemiyle Kürtler ve Türkler arası çapraz evlilikler incelenerek; bu evliliklerde kimliksel ve kültürel hangi dinamikler rol almıştır, eşler çapraz evlilik ilişkilerini nasıl yönetebiliyorlar, evlilik ilişkisini etkileyen hangi dış dinamikler bulunmakta ve bütün bunlardan hareketle özelde Kürt-Türk çapraz evliliklerine dair bir model ortaya konulmak istenmiştir. Gömülü teori, nitel tekniklerle toplanmış olan verilerin sistematik bir şekilde bir araya getirilerek ve analiz edilerek, yeni olguların keşfedilmesi yöntemidir. Glaser ve Strauss'un (1967) geliştirdiği gömülü teorinin birden çok yaklaşımı arasından bu çalışmada “*yapılandırmacı yaklaşım*” olarak adlandırılan Charmaz'ın (2006) gömülü teori yaklaşımı ve deseni kullanılmıştır.

2.1. Gömülü Teori

Glaser ve Strauss (1967), bu analiz yaklaşımını, sosyal araştırmacının teori geliştirme kapasitesini keşfetmesine yönelik bir çaba olarak ortaya koymuşlardır. Gömülü teori, genel olarak üzerinde çalışılması planlanan herhangi bir sosyal süreçle ilgili kapsamlı bir teoriye veya açıklamaya ihtiyaç duyulduğunda kullanılan bir yöntemdir. Gömülü teori yaklaşımının en önemli özelliği araştırma sonucunda ulaşılan teorinin verilerden elde edilmesidir. Veriler araştırma sürecinde sistematik olarak toplanır ve analiz edilir. Araştırmacı veri toplama ve analiz süreci sırasında verilerin içine gömülü olan yeni kavram ve/veya teoriyi ortaya çıkarır. Bu yaklaşımın kullanıldığı araştırmalarda veri toplama, analiz ve teori oluşturma aşamaları birbirleri ile ilişkilidir ve eş zamanlı olarak yürütülür (Strauss ve Corbin, 1998). Glaser ve Strauss (1967), sosyal yaşamdaki her şeyin birbiriyle ilgili olduğunu dolayısıyla da gömülü teorinin de eylemlerin ve kavramların başka eylem ve kavramlarla ilişkili olduğunu, hiçbir şeyin bağımsız ve sebepsiz yere gelişmediğini kabul eden kapsamlı bir yöntem olduğunu belirtmişlerdir.

Bu yönüyle bu araştırmanın konusu olan Türkler ve Kürtler arası çapraz evliliklerin, sadece Türkiye'deki evlilik ilişkileriyle değil; aynı zamanda sosyal, politik

ve ekonomik gibi daha makro alanlarındaki olgulardan kaynaklanan bir ilişki ağına sahip olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda Türkler ve Kürtler arası çapraz evlilikler toplumsal ilişkilerden etkilenir ama aynı zamanda bu toplumsal ilişkileri de etkileyebilme kapasitesine sahiptir. Dolayısıyla bu yöntemin tercih edilmesinin en temel sebebi, Türkler ile Kürtlerin evlilik deneyimlerine dair herhangi bir ön kabul ile hareket etmeden, bu deneyimlerin içinde gerçekleştiği bağlamdan yani katılımcıların anlatımlarından hareketle elde edilen verilerden, bir model/teori geliştirmektir.

2.1.1. Yapılandırmacı Desen

Bu araştırma kapsamında tercih edilen, gömülü teorinin yapılandırmacı desenidir. Felsefi bir iddia olarak Charmaz (2006) tarafından alana kazandırılan yapılandırmacı desen, Glaser'in (1992) "gelişen desen" ile Strauss ve Corbin'in (1998) "sistematik desen"lerine alternatif bir model olarak ortaya konulmuştur. Denilebilir ki, "yapılandırmacı desen", postmodernist desen olan Straussçu desen ile pozitivist desen olan Glasserci desene göre orta bir noktada konumlanmaktadır (Çelik ve Ekşi, 2015: 101).

Yapılandırmacı desende Charmaz (2006) odağını, katılımcılar tarafından atfedilen anlamlar üzerine yoğunlaştırmayı tercih etmiştir. Bilginin, görüşülen kişiler ve görüşmeciler tarafından ortak ve karşılıklı olarak oluşturulduğunu ve katılımcıların oluşturdukları anlamın yorumsamacı bir anlayış çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini savunur. Bu noktadan hareketle gömülü teoriyi insanlar tarafından üretilen çoklu-anlamları ortaya çıkarmak için kullanır. Gerçekliğin interaktif bir süreçten ve onun zamansal, kültürel ve yapısal bağlamından doğduğunu ileri sürer. Gerçekleri yakalamak, eylemleri tanımlamak yerine bireylerin görüşleri, değer yargıları, inançları, çıkarımları ve ideolojileriyle ilgilenmeyi gömülü teorinin odağına yerleştirir. Bu çalışmada da katılımcıların kendi evlilik deneyimleriyle ilgili değerlendirmeleri, görüşleri, inançları, çıkarımları ve evlilik süreci boyunca kendi kimlik konumlandırmalarını eşleriyle etkileşime girerek nasıl ortaya koydukları, bizzat onların aktarımlarından hareketle ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu yönüyle bu araştırma için en iyi yöntemin gömülü teoriye dayanan yapılandırmacı desen olduğu düşünülmüştür.

2.1.1.1. Yapılandırmacı Desende Veri Analiz Süreci

Yapılandırmacı desende veri analizi, verilerin kodlanmasıyla başlar ve devam ettirilir. Kodlama, araştırmacının analizini inşa ettiği analitik çerçeveyi, verilerin araştırma soruları açısından anlam taşıyan birimler şeklinde özetlenmesiyle şekillendiren süreçtir. Kodlama sayesinde araştırmacı, verilerin içinde ne olup bittiğini tanımlama ve tüm bunların ne anlama geldiğini kavrama şansını elde eder. Charmaz (2006) veri analizinde izlenilmesi gereken süreci üç aşama olarak belirlemiştir. *Başlangıç veya açık kodlama süreci* (initial coding) verilerin yakın okunması sürecidir. Gömülü teori araştırmacıları veri toplama ve analizini eşzamanlı olarak yürüttükleri için bu kodlama adımı araştırmacıların dikkatini araştırma alanından veri analizine yöneltir. Dolayısıyla gömülü teori araştırmacısı bir yandan verileri toplarken öte yandan kodlamayı başlatır. Kodlamaların olabildiğince kısa, aktif, net ve analitik düzeyde tutulması önerisinde bulunur (Charmaz, 2006: 47-48). Yapılandırmacı gömülü teori kodlamasındaki ikinci önemli aşama, *odaklanılmış veya seçici kodlama* (focused coding) adıyla bilinen aşamadır. Başlangıç kodlaması cümle cümle kodlama sayesinde güçlü bir analitik temel elde ettikten sonra araştırmacılar odaklanılmış/seçici kodlama aşamasına geçiş yaparlar. Odaklanılmış kodlama, deşifre edilmiş görüşme metnindeki birtakım satırlara yahut paragrafa odaklanmayı ve araştırmacının katılımcıların kanaatlerini yansıtan, en çok vurgulanan kodları seçmesi aşamasıdır. Bu kodlama aşaması çok sayıda verinin ayrımının ve sentezinin yapılmasına imkân sağlayarak araştırmacıların işlerini kolaylaştırır. Odaklanılmış kodlama, büyük miktardaki verileri incelemek için en önemli ve sık tekrarlayan önceki kodların kullanılması anlamına gelmektedir (Charmaz, 2006: 58-59). Kodlamadaki son aşama ise *kuramsal kodlama* (theoretical coding) süresince seçilen kodları takip eden daha karmaşık bir kodlama türüdür. Kuramsal kodlama, kategoriler arasında kurulan ilişkileri keşfeden en soyut düzeydeki kodlama aşamasıdır. Kuramsal kodlar, parçalanmış olan hikayeyi tekrar bir araya getirir. Bu yönüyle kuramsal kodlar, birleştiricidir ve elde edilen odaklanılmış kodlamaları da şekillendirmektedir (Charmaz, 2006: 63).

Bu araştırma kapsamında da Charmaz'ın (2006) önerdiği üç aşamalı kodlamayı analiz sürecinde kullandık. *Başlangıç kodlamasında* (initial coding) katılımcıların

evlilik deneyimleriyle ilgili paylaştıkları her şeyin anlamlı olacağını düşünerek, mülakatların yazı dökümlerini satır kodlamaya tabi tuttuk. İkinci aşama olan *odaklanılmış kodlamada* (focused coding) başlangıç kodlarını birleştirerek daha anlamlı ve bütüncül kavramlar ve kategoriler oluşturduk. En son aşama olan *kuramsal kodlamada* (theoretical coding) ise önceden belirlenen kategoriler daha da soyutlanarak kodlama aşaması tamamlanmıştır. Dolayısıyla takip edilen bu üç aşamalı kodlamada, bütün katılımcılardan toplanan evlilik deneyimlerinin ortak bir hikâyeye dönüşmesini sağlayacak şekilde analiz kısmında önerdiğimiz model ortaya çıkmıştır.

2.2.Araçlar

2.2.1. Yarı-yapılandırılmış görüşme soruları

Görüşme soruları araştırmacı tarafından hazırlanmış ve yapılan pilot görüşmelerin (5 pilot görüşme gerçekleştirilmiştir) analiz edilmesi sonucu tez danışmanının ve tez izleme kurulundaki diğer iki hocanın da görüşleri de alınarak son hali verilmiştir. Daha sonra İstanbul Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'na başvurulmuş ve görüşme soruları ve araştırmanın yürütülme biçiminin herhangi bir etik ihlal gerçekleştirmediği kurul tarafından onaylanmıştır (İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu Başkanlığı, Tarih ve Sayı: 12/09/2019-186599).

Görüşme soruları, bireylerin evlilik öncesi tanışma ve evlilik kararı vermeleri, ailelerinin evlilik kararlarına yaklaşımı, eşlerin düğünlerini nerede ve nasıl yaptıkları, çocuk sahibi olmaya karar vermeleri ve çocukların yetiştirme tarzı, evlilikleri boyunca çapraz evlilikler bağlamında neler yaşadıkları, yakın çevrelerindeki başka çapraz evlilik gözlemleri gibi evlilikle ilgili katılımcıların deneyimlerini kapsayacak şekilde sorulmuştur. Ayrıca katılımcıların genel olarak evlilik deneyimleriyle ilgili varsa başka anlatmak istedikleri noktalar açık uçlu sorular sayesinde anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu amaçla her bir görüşmede ilgili sorular katılımcılara yöneltildikten sonra, varsa eklemek istedikleri ya da aktarmak istedikleri bir başka evlilik deneyimlerinin olup olmadığı da sorulmuştur.

Gömülü teoride yöntem gereği, her bir mülakat sonrasında analizler yapılır ve analizlerden sonra araştırmacı soruları tekrar gözden geçirir ve duruma göre sorulara yenileri eklenebilir, varsa katılımcıların tam anlamadığı sorular güncellenebilir. Ama bütün bunlar yapılırken, araştırmanın ana odağında kalınacak şekilde sorular ele alınması gerekir (Çelik, 2017). Bu çalışmada da veri toplama sürecinde bazı soruların güncellenmesinin faydalı olacağı görülmüştür. Örneğin, ilk mülakatlardan sonra bazı katılımcıların çocuklarına hem Türkçe hem de Kürtçe isim verdiklerini söylemeleri üzerine, sonraki görüşmelerde katılımcılara çocuklarına isim verirken neyi önemsedikleri şeklinde sorular yöneltilmiştir. Ayrıca hem tez danışmanı hem de tez izleme komitesindeki hocalarla yapılan toplantılarda, mülakat soruları her defasında gözden geçirilmiş ve ihtiyaç halinde yeniden düzenlenmiştir. Görüşme sorularının son hali şu şekildedir:

Tablo 1: Görüşme Soruları

1. Eşinizle nerede ve nasıl tanıştınız?
2. Evlenmeye nasıl karar verdiniz?
3. Evlilik kararınızda neler etkili oldu?
4. Evlenirken, sizin ve eşinizin Türk-Kürt olması evlilik kararınızı etkiledi mi?
5. Ailelerinizin evliliğinize yaklaşımı nasıldı?
6. Yakın sosyal çevrenizden evlilik kararınızı etkileyecek kişiler/durumlar oldu mu?
7. Evlilik öncesi ve sonrasını düşündüğünüzde, kimlik özdeşiminizde bir farklılaşma yaşadınız mı?
8. Evlilik öncesi ve sonrasını düşündüğünüzde, eşinizin kimlik özdeşiminde bir farklılaşma gözlemliyor musunuz?
9. Evliliğinizde eşler olarak kültürel farklılaşma yaşıyor musunuz? Varsa bir farklılaşma bunun evliliğinizi etkilediğini düşünüyor musunuz?
10. Eşler olarak çapraz evlilik bağlamında birbirinize kültürel aktarımda bulunuyor musunuz?
11. Evlilik öncesi ve sonrasında eşler olarak birbirinizin etnik kimliklerine bakışınızda bir farklılaşma yaşadınız mı?
12. Ailelerinizin, evlilik öncesi ve sonrasına göre sizin veya eşinizin kimliğine bakışında bir farklılaşma oldu mu?
13. Eşler olarak birbirinizin aileleriyle ne sıklıkla iletişim kuruyorsunuz?
14. Ailelerin birbirleriyle iletişimleri nasıl?

15. Çocuk sahibi olmadan önce, yetiştirme tarzları hakkında konuştuğunuz oldu mu?
16. Çocuğunuz (çocuklarınız) hangi ebeveynin kültüründe yetişiyor?
17. Çocuklarınız (eğer büyükseler) ebeveynelerinin farklı etnik kimliklerde olmasını nasıl yorumluyorlar?
18. Çocuk sahibi olduktan sonra çapraz evlilik ilişkisinin anlamı sizin için farklılaştı mı?
19. İleride çocuğunuz çapraz evlilik yapma tercihinde bulunursa, nasıl yönlendirmek istersiniz?
20. Genel olarak Türkiye’de Kürt-Türk çapraz evlilikleri hakkında neler düşünüyorsunuz?
21. Genel olarak Türkiye’deki Kürt-Türk evliliklerinin iki grup arası ilişkileri nasıl etkilediğinizi düşünüyorsunuz?
22. Yakın sosyal çevrenizde sizin gibi çapraz evlilik yapanlar var mı? Bu evlilikler hakkındaki gözlemlerinizi nasıldır?

Her ne kadar görüşmelere başlarken elimizde belli sorular olsa da görüşmelerin doğal akışında ilerlemesi amacıyla soruları her zaman için aynı sırayı takip ederek sormadık. Görüşmelerde ihtiyaç halinde mülakatın akışına göre konuyla ilgili ek sorular da sorduğumuz oldu. Konuşma içerisinde katılımcılar eğer bir konuya temas etmişlerse ayrıca o konuyla ilgili sorular tekrardan sorulmamıştır. Görüşmelerin sonunda birçok katılımcı, umarım sizin işinize yarayacak bilgiler aktarmışsızdır tarzında ifadeler kullanmışlardır. Bundan hareketle görüşmenin başında, bütün katılımcılara soracağımız soruların doğru veya yanlış bir cevabı olmadığını sadece evlilik deneyimleri bağlamında neler yaşadıklarını anlamaya çalıştığımızı ifade ettik.

2.3. Örneklem

2.3.1. Katılımcılar

Araştırmanın örneklem büyüklüğünün belirlenmesinde ise gömülü teori yaklaşımına özgü olan “kuramsal örnekleme” temel ölçüt olarak belirlenmiştir. Kuramsal örnekleme araştırmacının teori geliştirmek için öncelikle ilk veriyi toplaması, toplanan verinin belli kategoriler altında tasnif edilmesi ve bir sonraki verinin ne olacağına ve nereden toplanacağına karar vermesi ve sonuçta tüm bunları birleştirmesi süreci olarak tanımlanır (Boyчук ve Morgan, 2004). Bu amaç doğrultusunda yaptığımız her bir görüşmeyi analiz edip ilk kodlamalarımızı

belirleyerek, bir sonraki görüşmenin teorik zeminini hazırladık. Görüşmelerde teorik modelimiz netleşip analizlerimizde tekrarlar ortaya çıkınca, kuramsal örneklemin doygunluğa ulaştığına karar verdik. Nitekim aşağıda verilen birkaç örnekte de görüleceği üzere, bu tür araştırmalarda önceden belli bir katılımcı sayısı hedeflenerek yola çıkılmaz.

Gömülü teori modelinde yürütülen bazı araştırmalardaki katılımcı sayısı nitel araştırmaların doğası gereği çok fazla olmamaktadır. Balkanlıoğlu (2012) Alevi-Sünni çapraz evliliklerine dair aynı modelle yürüttüğü araştırmasında, 20 kişi ile görüşme yapmıştır. Seshadri ve Knudson-Martin (2013) Amerikalı farklı etnik kökenli bireylerin evliliğiyle ilgili araştırmasında 17 kişi ile çalışmalarını yürütmüşlerdir. Kürtler ve Türkler arası çapraz evlilikleri ele alan bu çalışmamız ise 34 kişi (28 evliliği devam eden, 6 boşanmış) ile yürütülmüştür.

Corbin ve Strauss (1990) kuramsal örnekleminin amacını, olayları, vakaları, eylemleri ve oluşumları birbirleri ile maksimum çeşitlilikte karşılaştırmak ve kategorilerin özelliklerinin, boyutlarının nasıl belirleneceğine karar vermek olarak açıklamaktadır. Örnekleme süreci kuramsal doygunluğa ulaşıncaya kadar devam eder. Kuramsal doygunluk ise kategorilerdeki her bir varyasyon açıklanabildiği, kategorilerin belli bir takım kavramsal çeşitliliğe ulaştığı ve yeni kategori ve alt kategoriler oluşturmanın artık mümkün olmadığı zamana kadar kuramsal örnekleminin devam ettirilmesidir. Verilerin kalitesi, verilerin tekrarlanma sıklığından daha önemli bir konudur. Örneklemin net bir şekilde belirlenmesi ve sınırlandırılması araştırma sorularının açıklanması ve kuramsal doygunluğun oluşması için bir fırsat oluşturur (McCann ve Clark, 2003a).

Bu bağlamda araştırmamızda da tez danışmanıya yaptığımız periyodik toplantılarda, analizin geldiği aşama değerlendirilmiş ve kuramsal doygunluğa ulaşıp ulaşmadığına beraber karar verilmiştir. Dolayısıyla araştırma öncesi veya sürecinde kaç katılımcıyla görüşme yapılacağına dair herhangi bir ön kabulden hareket edilmemiştir. Hatta mülakatlar devam ederken bazı katılımcılar hem meraklarından hem de kartopu yöntemiyle bana yeni katılımcılar önerdiklerinde, araştırmanın kaç kişiyle yürütüleceği tarzında sorular sordular. Onlara da bu tür çalışmalarda bunun

ancak araştırma süreci içerisinde belli olacağını ve net bir sayıdan bahsetmenin mümkün olmadığını ifade ettik.

Gömülü teorinin en önemli özelliklerinden birisi de amaçlı örneklemedir (Glaser ve Straus, 1967). Bazı araştırma konularında, araştırma sonuçlarının genellenmesi araştırmanın temel amacı değildir ve üstelik araştırmanın sorusu spesifik bir grubu ilgilendirmektedir. Dolayısıyla, amaçlı örnekleme yöntemi ile böyle durumlarda araştırmanın amacına yönelik olarak belli özellikleri taşıyan katılımcılara ulaşılmaktadır (Charmaz, 2006). Aşağıdaki tabloda, araştırma sürecine dahil edilen katılımcıların sosyodemografik özellikleri sunulmaktadır.

Tablo 2: Katılımcıların Demografik Bilgileri

Katılımcılar (Değiştirilmiş İsimler)	Meslek Bilgisi	Evlilik Süresi (Yıl)	Çocuk Sayısı	Eğitim Düzeyi	Katılımcı / Şehir	Eş/Şehir	Görüşme Yeri	Görüşme Süresi	Beyan Edilen Etnik Kimlik
Samet	Mali Müşavir	27	4	Lisans	Ardahan	Giresun	İş Yeri	42 dk 17 sn	Kürt
Umut	Öğretmen	6	1	Lisans	Mardin	Balıkesir	Katılımcı Evi	44 dk 24 sn	Kürt
Dilek	Öğretmen	6	1	Lisans	Balıkesir	Mardin	Kayınpeder Evi	26 dk 58 sn	Türk
Serkan	Depo Çalışanı	12	1	İlkokul	Ordu	Erzurum	Kafe	55 dk 57 sn	Türk
Rojin	Ev hanımı	8	3	İlkokul	Şırnak	Samsun	Katılımcı Evi	53 dk 03 sn	Kürt
Burak	Tekstil Çalışanı	8	3	İlkokul	Samsun	Şırnak	İş Yeri	45 dk 45 sn	Türk
Mustafa	Akademisyen	17	3	Doktora	Iğdır	Ankara	Arkadaş Evi	38 dk 37 sn	Kürt
Sevgi	Memur	11	2	Lisans	Adana	Diyarbakır	İş Yeri	38 dk 11 sn	Türk
Nurullah	İşveren	30	3	Lisans	Ağrı	Bilecik	İş Yeri	33 dk 25 sn	Kürt
Yüksel	Memur	7	2	Lisans	Bayburt	Diyarbakır	Çevirimiçi	35 dk 14 sn	Türk
Şükran	Memur	7	2	Lisans	Diyarbakır	Bayburt	Çevirimiçi	49 dk 30 sn	Kürt
Varol	Mühendis	8	2	Lisans	Bitlis	Bayburt	Çevirimiçi	74 dk 41 sn	Kürt
Ahmet	Öğretmen	4	1	Doktora	Van	Bolu	Çevirimiçi	74 dk 12 sn	Kürt
Melike	İlahiyat Mezunu	4	1	Lisans	Bolu	Van	Çevirimiçi	55 dk 53 sn	Türk

Orhan	İnşaat Mühendis	3	1	Lisans	Muş	Giresun	Kafe	48 dk 38 sn	Kürt
Mehmet	Öğretmen	12	1	Lisans	Şanlıurfa	Amasya	Katılımcı Evi	40 dk 11 sn	Kürt
Meral	Öğretmen	12	1	Lisans	Amasya	Şanlıurfa	Katılımcı Evi	48 dk 36 sn	Türk
Adar	Esnaf	5	1	Ortaokul	Mardin	Muş	İş Yeri	51 dk 46 sn	Kürt
İlhan	İş güvenliği uzmanı	9	3	Yüksek Lisans	Van	Tokat	Park	43 dk 29 sn	Kürt
Hacer	Akademisyen	14	1	Doktora	Diyarbakır	Kahramanmaraş	Kafe	61 dk 42 sn	Kürt
Burcu	Öğretmen	5	1	Lisans	İstanbul	Adıyaman	Okul	31 dk 18 sn	Türk
Cihan	Öğretmen	5	1	Lisans	Adıyaman	İstanbul	Okul	40 dk 11 sn	Kürt
Sevda	Öğretmen	16	2	Lisans	Samsun	Kars	Çevirimiçi	38 dk 11 sn	Türk
Esmer	Öğretmen	11	1	Lisans	Sivas	Çorum	Çevirimiçi	38 dk 46 sn	Kürt
Ela	Akademisyen	12	1	Doktora	Giresun	Elâzığ	Üniversite Kampüsü	104 dk 59 sn	Türk
Sezer	Öğretmen	13	2	Yüksek Lisans	Kocaeli	Diyarbakır	Çevirimiçi	38 dk 11 sn	Türk
Arif	Memur	4	1	Lisans	Erzurum	Ağrı	Katılımcı Evi	61 dk 7 sn	Türk
Zehra	Sosyolog	7	1	Yüksek Lisans	İstanbul	Van	Çevirimiçi	65 dk 23 sn	Türk
Boşanmış Katılımcılar									
Ronahî	Öğretmen	10	1	Lisans	Şanlıurfa	Çanakkale	Çevirimiçi	78 dk 10 sn	Kürt
Ziya	Mühendis	24	4	Lisans	Ağrı	Bilecik	Çevirimiçi	112 dk 37 sn	Kürt
Cemal	Akademisyen	13	-	Doktora	Diyarbakır	Sakarya	Çevirimiçi	68 dk 14 sn	Kürt
Zilan	Avukat	1	-	Lisans	Van	Afyon	İş Yeri	62 dk 52 sn	Kürt
Hamdiye	Serbest meslek	22	2	İlkokul	Bingöl	Sakarya	Çevirimiçi	54 dk 12	Kürt
Gülcan	Serbest meslek	1	1	İlkokul	Kastamonu	Kars	Çevirimiçi	60 dk 38 sn	Türk

Amaçlı örnekleme bağlamında bu araştırmamızda da Türkiye’de Kürtler ile Türkler arası çapraz evlilikleri incelediğimiz için bu evliliği deneyimlemiş Türk kadın ve Türk erkeklerle, Kürt kadın ve Kürt erkeklerin evlilikteki deneyimlerini almak için araştırmaya dahil ettik. Araştırmaya dahil edilen katılımcıların en az 3 yıldır evli olması ve en az 1 çocuk sahibi olması şartı konuldu. Bu durumun nedeni olarak da söz konusu kişilerin evliliği belli bir süre deneyimlemiş olmalarının aile, evlilik ve çocuk yetiştirme süreçlerini daha iyi kavramalarına neden olacağı düşünülmüştür. Bu bağlamda Deniz’in (2018) Türk-Rus evliliklerine dair yürüttüğü araştırmasında, Rus katılımcıların İstanbul kültürü etkisinde büyüyen çocuklarının kimlikleriyle ilgili

duydukları kaygı, henüz çocuk sahibi olmayan katılımcılara göre daha fazla olmuştur. Yine Seshadri ve Knudson-Martin (2013) yürüttükleri araştırmada, katılımcılarda en az 2 yıldır evli olması şartı aranmıştır. Dolayısıyla kendi çalışmamızda da evliliği devam eden katılımcıların hem çocuk sahibi olması hem de evliliği birkaç yıl deneyimlemiş olması şartı aranmıştır.

Bir başka değişken olarak katılımcıların geldikleri eğitim seviyesi ve sosyoekonomik düzey çeşitlendirilmiştir. Çünkü bu değişkenler de bireylerin evlilik tercihlerini etkileyebilmektedir (TÜİK, 2019). Bu amaçla, katılımcılar 3 ayrı eğitim kategorisinden seçilmiştir: Düşük (ilkokul, ortaokul), orta (lise) ve yüksek (yüksekokul, lisans, yüksek lisans, doktora). Ancak analiz kısmında da görüleceği üzere, araştırmamız bağlamında eşler arası çapraz evlilik ilişkileri bireylerin eğitim ve sosyoekonomik düzeylerinden doğrudan etkilenmemiştir. En azından modelimizde eğitimin ve sosyoekonomik düzeyin çapraz evlilik ilişkilerine etkisine dair bir analiz sonucuna ulaşmadık.

Katılımcıların geldikleri meslek grubu ise öğretmen, ev hanımı, mali müşavir, işçi, akademisyen, esnaf, memur, mühendis, işveren, sosyal bilimci, hukukçu şeklindedir. Katılımcıların evlilik süreleri de farklılaşmıştır. En uzun süreli evli olan katılımcı 30 yıldır evli iken; evliliği en yeni olan katılımcı ise 3 yıllık evlilik geçmişine sahipti. Katılımcıların sahip oldukları çocuk sayıları da farklılaşmıştır. En çok çocuğu olan katılımcı 4 çocuk sahibi iken, en az çocuk sahibi olan katılımcının 1 çocuğu vardı. Boşanmış katılımcılarda, evli katılımcılar gibi şartlar aramadığımız için en çok çocuğu olan katılımcının 4 çocuğu vardı, hiç çocuk sahibi olmadan da boşanan katılımcı da vardı. Boşanmış katılımcılarda en uzun süre evli kalan katılımcı 24 yıllık evlilikten sonra boşanmıştır; en yeni evli katılımcı ise 1 yıllık evlilikten sonra boşanmıştır. Katılımcıların geldikleri şehirler ise 26 ayrı şehir olarak birbirinden farklılaşmıştır. Ama boşanmış katılımcılar hariç, evli bütün katılımcıların yaşadıkları yerin İstanbul olması şartı arandı. Dolayısıyla evli katılımcılarımızın hepsi İstanbul'da ikamet etmekte. Kürt katılımcılara ayrıca isterlerse görüşmelerin Kürtçe de yapılabileceği mülakat öncesinde bildirilmiştir. Mülakatlardan sadece 1 tanesi Kürtçe dilinde yapıldı, 32 tanesi Türkçe dilinde yapılmıştır. Kürtçe yapılan mülakat, transkripsiyon esnasında araştırmacı tarafından direkt Türkçeye tercüme edilerek, analize dahil edilmiştir.

Ayrıca katılımcıların etnik kimlik özdeşimlerinin çapraz evliliklerde kimlik farklarına etkisinin de olacağı düşünüldüğünde, katılımcının etnik kimliğini sadece Türk ya da Kürt olarak görmesi bizim için yeterliydi. Nitekim bazı katılımcılar mülakat başında kimlik özdeşimlerinin zayıf olduğunu yani kendilerini çok Kürt veya çok Türk olarak görmeyeceklerini ifade etmişlerdir. Onlara da eğer kendilerini Kürt ya da Türk olarak görüyorlarsa çalışmaya katılabileceklerini belirttik. Bir de görüştüğümüz bazı katılımcıların dile getirdikleri başka kimlikler de oldu. Örneğin bazı katılımcılar Alevi, Sünni, Zaza ve Türkleşmiş Göçmen gibi kimlik aidiyetlerinden de söz etmişlerdir. Onlara da görüşmeye başlamadan önce, araştırmamızda kişinin etnik olarak kendini Türk ya da Kürt görmesinin yeterli olduğunu belirttik. Ya da yine hem Alevi-Türk ya da Alevi-Kürt olarak kendilerini gören katılımcılar da oldu. Burada da yine kendilerini Türk ya da Kürt olarak görmeleri halinde araştırmaya katılabileceklerini belirttik. Dolayısıyla ancak nicel olarak yürütülebilecek araştırmalarda farklı kimlik aidiyetlerinin varsa çapraz evliliklerdeki etkisi araştırılabilir. Dolayısıyla burada en genel anlamıyla katılımcıların kimliklerini Türk veya Kürt olarak belirtmelerine odaklandık.

2.4. İşlem

2.4.1. Veri Toplama Araçları

Bu araştırma dahilinde farklı katılımcılara ulaşmak için kartopu ve amaçlı örneklem kullandık. Örneklemlerden detaylı veriler elde edebilmek amacıyla görüşme ve sosyo demografik soru kâğıdı kullandık. Mülakatlarda, yarı-yapılandırılmış görüşme soruları kullandık. Ancak gerektiğinde katılımcılara yanıtlarını derinlemesine anlamak amacıyla ek araştırma soruları da sorulmuştur. Bu vesileyle varsa katılımcıların evlilik deneyimlerine ilişkin anlatmak istedikleri başka şeyleri de öğrenmek istedik. Her bir katılımcı ile birebir görüşme yapılmıştır. Katılımcılar aynı aile çiftinden gelse de her birisi ile ayrı ayrı görüşme yapıldı. Evliliği devam eden katılımcılardan 6'sı çift olarak görüşmeyi kabul etmiştir. Bu 6 çiftle görüşme yapılırken, farklı zamanlarda birebir görüşme gerçekleştirildi. Geriye kalan 16 kişi ise kendi eşlerinden bağımsız olarak çalışmamıza katılmışlardır. Kartopu örneklem gereği ilgili 16 katılımcıya kabul etmeleri durumunda eşleri ile de görüşme talebimizi

iletmelerini istedik. Ancak hiçbirinden olumlu dönüş alamadık. Çalışmaya katılmak istememelerinin nedenleri ise farklılaşmıştır. Bir kısmı bu tür bir çalışmaya katılmak istemediğini ve bir kısmı zamanının olmadığını belirtmişken, bir kısmı ise herhangi bir gerekçe belirtmemiştir. 6 boşanmış katılımcı ile yapılan görüşme sonrasında mümkünse eski eşleriyle de görüşme yapabilmek için talepte bulunduk. Ancak hepsi de eski eşleriyle iletişimlerinin olmadığını ya da çok zayıf olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla boşanmış katılımcıların eski eşlerinden kimseyle görüşme yapılmamıştır.

2.4.2. Veri Toplama İşlemi

Görüşmeler hem yüz yüze hem de çevirimiçi olarak gerçekleştirildi. Yüz yüze yapılan görüşmeler önceden planlanarak katılımcıların müsait oldukları gün ve saatlerde uygun mekânlarda yapıldı. Görüşmeler başlamadan önce araştırmacı tarafından, katılımcılara araştırma ve görüşme sürecine dair genel bilgiler verildi. Mülakatların 20'si yüz yüze, 14'ü ise çevirimiçi yapılmıştır. Yüz yüze yapılan görüşmeler genel olarak iş yerlerinde, katılımcıların kendi evlerinde, kafe ve okul-kampüs ortamında gerçekleştirilmiştir. İlgili kişilere görüşme öncesinde araştırmayla ilgili merak ettiklerini sorduk ve çalışmanın genel çerçevesi hakkında bilgi verdik. Katılımcılara ayrıca araştırmada ses kaydının alınacağı ve bu kayıtların sadece araştırmacı tarafından kullanılacağı ifade edilip, onayları alınmıştır. Görüşme başlamadan önce yine çalışmanın amacı hakkında katılımcılar bilgilendirilmiş ve öylece sorulara geçilmiştir. Mülakatta önce katılımcıların bazı demografik bilgileri alınmış ve ardından ilk sorularla mülakat başlatılmıştır. Mülakatlarda katılımcıların mahremiyetlerine de dikkat edilmiştir. Bu bağlamda restoran, cafe gibi ortamlarda yapılan mülakatlarda katılımcının mahremiyetini korumak adına garson veya çalışanlar masaya geldiklerinde, mülakata ara verilmiş ve konuşma içeriğinin sadece araştırmacı ve katılımcı arasında kalmasına özen gösterilmiştir. Çevirimiçi yapılan görüşmelerde de yine katılımcının yalnız olmasına özen gösterilmiştir. Hatta bazı katılımcılar eşleriyle de beraber katılabileceklerini ifade etmişlerdir. Bu tür durumlarda başka bir dinamiğin mülakata yansımaması ve katılımcının da anlatacakları konusunda kendini rahat ve güvende hissetmesi için bireysel görüşme yaptığımızı belirttik. Görüşme süreleri ise farklılaşmıştır. En kısa görüşme, 26 dk 58 saniye; en uzun görüşme ise 1 saat 52 dk 59 saniye sürmüştür.

Görüşmeler boyunca, belirlenen temaların dışına çıkılmadığı müddetçe katılımcıların konuşmalarına çok müdahale etmeyerek, yarı yapılandırılmış görüşme biçimine uyarak her bir görüşmenin gündelik hayatta olduğu gibi kendi doğal akışı içerisinde sürdürülmesini sağlamaya çalıştık. Bu tür bir girişimle daha zengin veri elde edebildik. Çevrimiçi yapılan görüşmelerde de özellikle konuşmaların rahat anlaşılabilmesi için internet bağlantısının iyi olmasına dikkat edildi. Bazı kadın katılımcıların talebi üzerine, birkaç görüşmede mahremiyetleri gözetilerek kameralarını kapalı tutmuşlarına izin verilmiştir. Görüşme boyunca etkileşimin daha iyi sürdürülebilmesi için araştırmacı olarak kameramın açık kalmasını teklif ederek, aksi bir durumda yine kapatabileceğimi belirttim. Bu şekilde yapılan bütün görüşmelerde, katılımcıların da onayıyla araştırmacı olarak kameramı açık tuttum. Yapılan görüşmelerin tamamı, katılımcıların izinleri ile ses kayıt cihazı ile kaydedildi. Daha sonra, kaydedilen her bir görüşme, katılımcıların herhangi özel bir bilgisi yazılmadan, anonim olacak şekilde yazıya geçirildi. Yazıya döküm esnasında katılımcıların isimleri ve görüşmelerde bahsettiği kişilerin isimleri değiştirilerek, katılımcının kimlik bilgilerinin gizliliği sağlanmıştır. Örneğin katılımcılar çocuklarına verdikleri isimlerden söz ederek bunun kimlikleriyle olan ilişkisini anlatmışlardır. Hem katılımcı gizliliğini hem de ilgili araştırma analizini de sağlayabilmek için, bu isimler değiştirilerek; yakın anlam içeren isimler yazı dökümlerinde verilmiştir. Çalışma sonunda ses kayıtları imha edilmiş, analizler yazıya dökülmüş ve metin üzerinden analizler gerçekleştirilmiştir.

Strauss ve Corbin'in (2003) yaklaşımında, gömülü teoride görüşmeler tek seferde yapılmaz. Her bir görüşme sonrası analiz gerçekleştirilir ve bu analiz sonucunda bir model oluşturulur. Daha sonraki görüşmelere geçilince bu model üzerinden devam edilir. Bu şekilde ilk görüşme sonrasında bile araştırmacının elinde bir model vardır. Her yeni görüşmede analiz adeta ilk sefer yapıyormuş gibi gerçekleştirilir ancak sonuçta oluşturulan modelin bir önceki görüşmeyi de kapsaması gerekir. Böylelikle daha kapsayıcı bir model oluşturulur.

Kendi araştırmamızda da her bir mülakat sonrasında yapılan görüşmenin analizi gerçekleştirilmiş ve bir sonraki mülakata geçilmiştir. Böylelikle her yeni mülakat o an mevcut olan modele eklenerek, görüşmelere devam edilmiştir. Her

bir görüşme sonrası modelimizi tekrar gözden geçirip, sonraki adımda nasıl devam edeceğimize karar verdik. Bu bağlamda kendi araştırmamızda sonradan eklemlediğimiz sorular ve anlamaya çalıştığımız konulardan birisi de Türk-Kürt çapraz evliliklerinde boşanmalarda etnik kimlik farklarının olup olmadığı meselesi idi. Araştırmaya başlarken sadece evli bireylerle görüşmeyi planlıyorduk. Ancak bazı katılımcıların, sadece birbirlerinin kimlik farklarını kabul eden bireylerin evlendiğini, diğerlerinin ya boşandığını ya da çapraz evlilik yapmadıklarını anlatmaları üzere; tez izleme komitesiyle yapılan tartışmalar sonucu, evli bireylere ek olarak boşanan katılımcılarla da görüşme yapılmasına karar verdik.

2.5. Pilot görüşmeler

Araştırmaya başlanırken çok genel olarak Türk-Kürt çapraz evliliği konusuyla yola çıkılmıştır. Konuyla ilgili yaptığımız 5 pilot görüşmede, katılımcıların farklı kimlikler arası evlilik deneyimleri sorulmuş ve analiz sonuçları tez izleme kurulundaki hocalarla beraber tartışılmıştır. Yapılan değerlendirmeler sonucu, araştırmanın kapsamının aşağıda belirtilen gerekçelerden dolayı daraltılması gerekliliği konusunda hemfikir kalınmıştır.

Yürütülen pilot çalışmalarda, katılımcıların yaşadıkları coğrafi bölgenin, evlilik deneyimleri bağlamında kimlik özdeşimlerini ve aile ilişkilerine etki ettiği görülmüştür. Ancak katılımcı sayısının sınırlı olması ve evlenen çiftlerin doğdukları, büyüdükları, yaşamlarının bir dönemini geçirdikleri zamanın veya evlendikten sonra yaşamaya başladıkları yerin farklılığı gibi birçok ayrı parametreden dolayı; bütün değişkenlere bir arada bakmanın zor olacağı düşünüldü. Bu çalışma kapsamında verilerin belli bir yerden toplanmasının faydalı olacağı düşünüldü. Dolayısıyla sadece İstanbul'da yaşayan katılımcılarla çalışma yürütülmüştür. İstanbul'un seçilmesinin temel nedenleri hem çapraz evlilik oranlarının burada daha fazla olduğunun hem de bu bağlamda daha zengin ve çeşitli evlilik deneyimlerine ulaşılabileceğinin düşünülmesidir.

Görüşmeler öncesi, çalışmanın kapsamında bir sınırlama daha yapılmıştır. Buna göre konumuzun evliliklerle ilgili olması ve evlilik literatürünün genişliği göz önünde bulundurulduğunda, odak noktamızı Kürtlerle Türkler arası çapraz evliliklerde

etnik kimlik ve kültürel farklılıklar olarak sınırladık. Nitekim yapılan pilot çalışmalarda iki odak noktası daha ortaya çıkmıştı. Bunlar: Genel olarak “eşler arası evlilik doyumu” ve “çapraz evliliklerin gruplar arası ilişkilere etkisi”. Dolayısıyla hem sorularımızın son halini verirken hem de mülakatlarda katılımcılara bunları sorunca, “çapraz evlilik deneyimlerini farklı etnik kimlikler ve kültürel farklılıklar odağında” ele almaya karar verdik. Dolayısıyla elimizdeki mülakat verilerini tekrar tekrar okuyarak, bu veriler bize eşlerin çapraz evlilik ilişkilerinde kimlikleri hakkında ne tür anlamlar ifade ediyor şeklinde baktık. Tabi eşlerin bütün evlilik deneyimlerini etnik kimlikleriyle ilişkilendirmesini beklemedik ve bu tarz yönlendirici sorular sormaktan da sakındık. Ancak söz gelimi evlilik görüşmelerinde eşler birbirlerini beğendikleri için evlendiklerini ifade edince, analizimizde etnik kimlikler çok gündeme alınmadan bu evlilikler yapılmış şeklinde kodlama yaptık.

2.6. Veri analizi

2.6.1. Görüşmelerin Analizi

Bu araştırma dahilinde yapılan görüşmelerin sadece ses kaydı alınmış, bu ses kayıtları yazıya dökülüp analize başlanmıştır. Görüşmeler yazıya dökülürken, daha sonra analizde kullanmak amacıyla hatırlatıcı notlar yani memolar tutulmuştur. Görüşmelerden hemen sonra tutulan notların en büyük katkısı kodlama esnasında ilgili notlara tekrar müracaat edip, analizi derinleştirmeye faydası oldu. Nitekim bazı katılımcılar bazı konuları daha vurgulu dile getirdiler, bazı sorulara cevap verirken uzunca düşündükten sonra yanıt verdiler, bazen mimik ve el işaretleriyle anlattıklarını pekiştirerek gösterdiler, bazen gülerek anlattıkları evlilik deneyimleri oldu. Bütün bunların hepsinin birer anlamı olduğunu düşündük ve görüşmelerden hemen sonra hatırlatıcı notlar şeklinde kaydettik. Buna ek olarak, araştırmacının, kendi hislerini, katılımcıyla girdiği diyalogun detaylarını ya da olası etkilerini de memo olarak analize dahil etmesi, verinin analiz sürecinde araştırmacıya yol gösterecektir. Bu bağlamda özellikle boşanan katılımcılar evlilik deneyimlerini anlatırken, bazen çok travmatik olaylar da anlattılar. O anlatımlar esnasında benim araştırmacı olarak neler hissettiklerim önemli idi ve bunları da memolar şeklinde not ettik.

Aşağıda Charmaz'ın (2006) yapılandırmacı desende önerdiği üç basamaklı veri analiz süreci örnek bir alıntı üzerinden uygulanmıştır.

Tablo 3. Yapılandırmacı Desende Analiz Örneği

Alıntı Örneği	Başlangıç Kodlaması	Odaklanılmış Kodlama	Kuramsal Kodlama	Memolar
Araştırmacı: Çocuklar daha çok hangi ebeveynin kültüründe büyüyorlar?				
Katılımcı: İstanbul'a göre büyüyorlar. Modern şehir kültürüne göre büyüyorlar.	Yaşanılan mekânın kendi kültürünü dayatması	İstanbul'un kendi kültürünü ortaya çıkarması	Mekân (İstanbul)-kültür ilişkisi	Memo: İstanbul kültürü etnik kimlik belirginliğini ortadan kaldırıyor. Kendine has bir kültürü ortaya çıkarmıştır: Bireyci, apartmana sıkışmış bir hayat, farklı sosyal arkadaşlıklara kapalı. Bu da oradaki eğitimin, sosyal yaşantının ve bu bağlamda kurulan ilişkilerin ortaya çıkardığı bir kültürdür. Ancak buna rağmen İstanbul kültürü, Türk kültür hâkimiyetinden bağımsız düşünülememektedir.
Katılımcı: Bu Türk kültürü mü, bence değil.	Yaşanılan mekânın kendine özgü kültürünü oluşturması	İstanbul kültürü ve Türk kültürü ayrımı	Mekân (İstanbul)-Türk kültürü ilişkisi	
Katılımcı: Apartman, on birinci kat. Asansörden in çık, kimse birbirini tanımıyor, etmiyor. Doğru düzgün arkadaşları yok.	Yaşanılan mekânın kendi kültürünü dayatması	İstanbul'un bireyci-apartman kültürünü doğurması	Mekân (İstanbul)-bireyci kültür ilişkisi	
Katılımcı: Tabi yine bir Türk aurası içinde büyüyorlar.	Yaşanılan mekânın etkilendiği kültür	İstanbul kültürünün hâkim Türk kimliğinden bağımsız düşünülemeyeceği	Mekân (İstanbul)-Türk kültürü hâkimiyeti	
Araştırmacı: Peki Türk aurasının hâkim ve belirgin unsurları var mı? Varsa nelerdir?				
Katılımcı: Okul, dil, aile. Türkçe konuşuyoruz. Okuduğumuz kitaplar Türkçe.	Türk aurasının hâkim unsurları	İstanbul kültürünün hâkim Türk kimliğinden bağımsız düşünülemeyeceği	Mekân (İstanbul)-Türk kültürü hâkimiyeti	Memo: İstanbul'da Türk kimlik hâkimiyetini belirginleştiren okul, aile ve Türkçedir. Dolayısıyla İstanbul her ne kadar çocukların yetiştiği mekân olarak

Bundan kaçamıyorsun.				kendine özgü bir kültür ortaya çıkarmışsa da, nihayetinde Türk kimlik hâkimiyetinden söz etmek mümkündür.

2.6.2. Geçerlik ve Güvenirlik

Gömülü teori karmaşık sosyal süreçleri ve davranışları anlamak için kullanılan bir araştırma yöntemidir. Gömülü teoride geçerlik ve güvenirlilik, süreç boyunca katılımcıların perspektiflerine dayalı olarak sürekli bir şekilde veri toplanması, analiz edilmesi ve doğrulanması üzerine odaklanır. Bu yöntemde, araştırmacı, sürekli olarak veriye dayalı yeni kavramlar ve ilişkiler geliştirmek ve bunları doğrulamak için aktif bir rol oynar. Bu da elde edilen sonuçların güvenilirliğini ve geçerliliğini artırır. Bu araştırmada geçerlik ve güvenirlilik Charmaz'ın (2006) önerilerine dayalı olarak sağlanmıştır.

Bu çalışma kapsamında, araştırmanın geçerlilik ve güvenirliliği için kullandığımız yöntemlerden birisi olan “sürekli karşılaştırma” (Glaser ve Strauss, 1967) kavramı temelinde yapılan her kodlamanın ve oluşturulan her kavramın katılımcının kast ettiği noktayı içermesi; analiz sürecinde oluşturulan kategorilerin hepsi görüşmenin içeriği ile uyumlu olması ve nihayetinde oluşturulan modelin araştırmaya dahil edilen her görüşme için geçerli olması kriterleri dikkate alınmıştır. Her adımda veriye dönülerek yapılan sürekli karşılaştırma ile hem analizin sağlanması yapılır hem de oluşturulan modelin kapsayıcılığı sağlanmış olur (Corbin ve Strauss, 2015).

Bir başka yöntem de “soyutlama ve teorik doğrulama” adımıdır (Charmaz, 2006). Elde edilen bulgular, katılımcıların ifadeleri ve gözlemlerden hareketle soyutlanır. Bu soyutlanmış kavramlar, teorik doğrulama için başka bağlamlarda test edilebilir hale getirilir. Yukarıda Charmaz (2006) tarafından önerilen üç aşamalı kodlama başlığında, verilerin soyutlama ve teorik doğrulama aşaması detaylı anlatılmıştır.

Gömülü teoride araştırmanın geçerliliği için kullanılan bir başka yöntem de “katılımcı denetimi”dir. Araştırma bulguları, katılımcılara geri bildirim verilerek onların görüşleri doğrultusunda kontrol edilir. Bu, katılımcıların bakış açılarına dayalı olarak elde edilen bulguların doğruluğunu ve tutarlılığını artırır. Katılımcı denetimi, araştırmacıların elde ettikleri bulguları ve yorumları, çalışmaya katılan bireylere geri bildirim olarak sunmayı içerir. Bu süreç, araştırma sonuçlarının katılımcıların bakış açılarına, deneyimlerine ve gerçeklik algılarına ne kadar uygun olduğunu değerlendirmek için yapılır. Ancak, bu süreçte bütün katılımcılara doğrudan sorularak geri bildirim almak her zaman mümkün veya gerekli olmayabilir. Katılımcı denetimi süreci, genellikle örneklem içinde temsil edilen ve araştırmanın odak noktasını oluşturan kişilere odaklanır. Araştırmacılar, örneklem içerisindeki temsilcileri seçerken genellikle belirli kriterlere göre seçim yaparlar. Bu kriterler, araştırmanın amacına, kapsamına ve odaklandığı konuya bağlı olarak değişebilir. Önemli olan, seçilen temsilcilerin araştırmanın temel konusunu ve derinlemesine deneyimlerini yansıtmasıdır (Charmaz, 2006).

Bu çalışma kapsamında da katılımcı denetimi için evliliği devam eden 4 katılımcı (1 Türk erkek, 1 Türk kadın, 1 Kürt erkek, 1 Kürt kadın) ve boşanmış 1 katılımcıya geri dönülerek, analiz kısmında önerdiğimiz modelin bazı sonuçları kendileriyle paylaşılmıştır. Bu son görüşmeler en uzun 33 dakika 32 saniye, en kısa da 17 dakika 43 saniye sürmüştür. Analiz kısmında da görüleceği üzere, katılımcılar genel olarak önerdiğimiz modeli destekleyen fikirler beyan etmişlerdir. Ayrıca katılımcıların modele dair eleştirileri ve yorumları da göz önünde bulundurularak, analiz ve tartışma kısmında modelle birlikte değerlendirilmiştir.

Son olarak gömülü teoride yürütülen araştırmanın güvenilirliği için de kullanılan birkaç yöntemden söz etmek mümkündür. Bunlardan “araştırma günlükleri ve kayıtları” sayesinde araştırmacı, süreç boyunca aldığı notları, düşünceleri, kararları ve yöntemsel değişiklikleri detaylı bir şekilde kayıt altına alır. Bu, araştırma sürecinin şeffaf olmasını sağlar (Charmaz, 2006).

Bu araştırma bağlamında, en başından beri günlük ve kayıt tutmaya başlamıştım. Araştırmanın sonlarına doğru elimde 51 sayfalık günlük ve kayıt

defterinden oluşan notlar birikmişti. Bütün bunları analiz sürecinde, tartışma kısmını yazarken ve özellikle de bu araştırma kapsamında önerdiğimiz modeli netleştirirken kullandım.

2.7. Refleksivite ve Araştırmacı Olarak Konumum

Nitel araştırmalarda araştırmacının merkezi bir rolü bulunmaktadır (Saygılı, 2021). Ergun ve Erdemir (2010: 18) araştırmacı konumunu etkileyen faktörleri sınıf, etnisite, toplumsal cinsiyet, milliyet, din, ırk, medeni durum, meslek ve yaş olarak sıralarlar.

Yürüttükleri çalışmalarda kendi konumlarını refleksivite başlığında anlatan bazı araştırmacılar (Alparslan, 2020; Deniz, 2018; Ülgen, 2018) bu şekilde nitel araştırmaların da beklenen bir sonucu olarak araştırmacı kimliklerinin çalışmalarına etkisini anlatmışlardır. Örneğin Kürt-Türk melezi bireylerle ilgili yürüttüğü araştırmasında deneyimlerini paylaşan Ülgen (2018), bu konuya ilgisinin kendi bireysel deneyiminden kaynaklandığını belirtmiştir. İstanbul'da büyüdüğü için hem Türk hem de Kürt kültürü ile büyüdüğünü ve iki kültür arasında kalıp, kendisini herhangi bir tarafa ait hissetmeme duygusunun; melez bireylerin yaşadıkları zorluklara ilgi duymasını sağladığını ve bu konuya yöneldiğini belirtmiştir. Türkiye'deki Rus-Türk evliliklerini inceleyen Deniz (2018) de refleksiyonuna dair olarak etnik kimliğinin, kadın olmasının, araştırma sürecinde bekar oluşunun ve araştırma sahası olan İstanbul'a dair bilgisinin az olmasının çalışma süresince hep karşısına çıktığını anlatmıştır. Nesiller arası aktarımda kadınlık ve annelik inşası çalışan Alparslan (2020) ise bir kadın araştırmacı olarak çalışmaya katılan kadınlarla farklı düzeylerde duygudaşlık kurduğunu; cinsiyetinin ve yaşının araştırma süresince olumlu etkisi olduğunu belirtmiştir. Erkek olması durumunda ise kadınların bazı mahremlerini kendisiyle paylaşmayacaklarını bildirmiştir.

Bu çalışmada ise araştırmacı olarak Kürt olmam, erkek olmam, bekar olmam, mesleki olarak psikolog olmam, araştırma sahamız olan İstanbul'da uzun yıllar yaşamış olmam ve mülakatları yürüttüğüm dönemlerde Almanya'da yaşıyor olmamın araştırma sürecine etkisi olduğunu düşünüyorum. En başında Kürt bir araştırmacı kimliğimin, acaba Türk katılımcılar açısından bir dezavantajı olur mu diye sürekli

endişe duymuştum. Ya da tam tersi Kürt katılımcılar için pozitif veya negatif bir etkisi olur mu diye hep gündemimde tuttum. Bugün bile, kimliğimin araştırma süresine nasıl bir etkisi olduğunu kestiremiyorum. Çünkü bu konuda direkt olarak mülakatın gidişatını etkileyecek herhangi bir diyalogumuz olmadı hiçbir katılımcıyla. Ancak görüşmelerin başında bazı katılımcılar Kürt ya da Türk olduğumu sorduklarında, onlara Kürt olduğumu belirtip acaba kimliği açıkça belli etmemin onlar için araştırma sürecine bir etkisi olur mu diye de dikkat ettim. Bazen örtük de olsa bazı Türk katılımcıların Kürt kimliğime de gönderme yaparak ‘sizin kültürünüzde olduğu gibi’ ifadeleri oldu. Ya da bazı Kürt katılımcıların yine Kürt oluşumdan dolayı bazen daha rahat konuştuklarını hissettiğimi söyleyebilirim. Ancak burada bir niyet okuması yapmamak adına araştırmacı olarak Kürt kimliğimin açık bir şekilde araştırma süreci boyunca gerek yönlendirme gerekse de engelleyici bir etki ettiğini söyleyemem. Bunu da katılımcıların kimliğini merak edip sormaları ve kimliğimi açıkça ifade ettikten sonra da hiçbir görüşmenin yürütülmesinde bir sorun olmamasına dayandırarak söyleyebilirim.

Bekar oluşumun ise araştırma süresince karşıma çıkan en önemli kimlik olduğunu söylemem gerekir. Nitekim katılımcıların büyük çoğunluğu evli veya bekar oluşumu merak edip, bu konuda özel sorular soranlar da oldu. Hatta ileride çapraz bir evlilik yapıp yapmayacağımı soranlar kadar, bu konuda bana önerilerde bulunan yani çapraz evlilik yapmam ya da çapraz evlilikten sakınmam konusunda görüşlerini paylaşanlar da oldu.

Bunun yanı sıra erkek kimliğim, özellikle kadın katılımcıların evlilik deneyimlerini daha fazla anlatmada bir perde olabilir mi endişesini araştırma boyunca düşündüm. Ancak kadın katılımcılar, erkek katılımcılara göre deneyimlerini paylaşmak konusunda daha istekli idiler. Dolayısıyla erkek bir araştırmacı kimliğimin, araştırma sahasına nasıl yansıdığı hakkında net bir şey diyemiyorum. Ancak katılımcılar tarafından olumsuz bir şey de bana yansıtılmadı.

Bir de her ne kadar yürüttüğümüz araştırma salt psikolojik bir çalışma olmasa da ve mesleki kimliğimi bu manada ön plana çıkarmamış olsam da katılımcıların psikolog kimliğime sempati duyduklarını söyleyebilirim. Bu yönüyle araştırma süresi

boyunca pozitif etkisi olduğunu düşünüyorum. Hatta bazı katılımcılar, evlilik ilişkilerinde bazen yaşadıkları sorunları anlatıp bazı tavsiyeler istedikleri de oldu. Bu tür durumlarda araştırmacı olarak sadece onların evlilik deneyimlerini merak ettiğimizi ve özel bazı konular olsa görüşme sonrası konuşabileceğimizi ifade ederek, onları tekrar çalışmanın odak noktasına yönlendirdim.

Araştırma sahamız olan İstanbul'u iyi biliyor olmamın, üniversiteyi orada okumamış olmamın ve çalışmamı da İstanbul Üniversitesi çatısı altında yürütmemin de pozitif etkisi oldu. Söz gelimi yüz yüze yapılan görüşmelerde bazen kendilerinin bazen de benim adres önerisinde bulunmam ve İstanbul hakkında rahat konuşuyor olmamın da katılımcılara güven verdiğini gördüm.

Son olarak araştırma ile ilgili mülakatları yürütürken Almanya'da yaşamam ve farklı zaman dilimlerinde İstanbul'a gidip gelmelerim oldu. Kartopu yöntemi ile ulaştığım kişilere bir önceki aracı kişi, genelde yurtdışından bir araştırmacı olarak beni tanıtıyorlardı. Katılımcıların bir kısmının yaşadığım yere sempati ile bakmaları, oradaki yaşamı merak etmeleri veya oradaki bazı bağlantılarının yanı sıra yurtdışından bir araştırmacı kimliğinin de onlara güven verdiğini söyleyebilirim.

Bütün bunlara ek olarak, saha süreci araştırmacının akışkan bir konumda olduğu bir süreçtir. Araştırmacının bunun farkında olması ve etik ilkeler çerçevesinde kendi konumunun araştırmayı nasıl etkilediğine dikkatini vermesini gerektirir. Bu sadece veri toplama süreci için değil, araştırmanın bütün aşamalarında geçerlidir. Zira elde ettiğimiz bilgilerle analiz ve yazım sürecinde baş başa kaldığımızda yazdıklarımız, yorumlamalarımız araştırmacı olarak kimliklerimizden dökülenlerdir ve araştırmacı olarak en temel konumumuz, bilginin üretimine yaptığı etkinin farkındalığını unutmamaktır. Bu durumun hassasiyeti ile yukarıda bahsettiğim kimliklerimin araştırma sürecine bir gölge düşürmemesi için sürekli bir farkındalık içinde kalmaya çalıştım. Bu tür araştırmalarda kullanılan nitel yöntemlerin yapısı gereği, araştırma süreci araştırmacıların kimliklerinden bağımsız düşünülemez. Ancak araştırmacı olarak refleksif konumumuzun farkında olmak ve emin olmadığımız durumlarda dışarıdan birkaç profesyonel gözün de bizi gözlemlemesiyle bu süreç daha sağlıklı bir şekilde yürütülebilir. Bu araştırmada da söz konusu durumlar karşısında

tez danışmanımla çoğu zaman araştırmacı olarak konumumu beraber değerlendirerek, analizlere etkisini konuştuğumuz oldu. Dolayısıyla araştırma sürecinde konumsallık meselesi, araştırmacının sabit bir konuma yerleşme gayretini değil, sahaya taşıdığı kimliklerinin ve bakış açısının araştırmasını nasıl etkilediğini dikkate alması ve bu süreçte katılımcılarla etkileşimin niteliğine dikkat ederek kendi verili pozisyonunu müzakere unsuru haline getirmesidir. Çünkü herhangi bir araştırma, araştırmacının önyargılarından, varsayımlarından ve kişiliklerinden arındırılmış değildir (Serrant-Green, 2002).

Bütün bunlardan hareketle, Deniz'in (2018: 39) kendi araştırmacı konumunu tariflerken dediği gibi bu çalışmamız da aynı kişilerle, aynı sorularla birkaç yıl sonra tekrar yapılsa, yapacağımız analizlerin ve bunları anlamlandırma biçimi şimdikiyle tamamen farklı olacağını bu tür araştırmaların bir gereği olduğunu söyleyebiliriz. Buna neden olan sadece çalışmayı yürüten araştırmacı kimliği değil, başta katılımcılar olmak üzere çapraz evlilikleri etkileyen bütün dinamiklerin rolü olacaktır.

Aşağıda katılımcılarla yaptığımız mülakatların analiz sonuçları verilmiştir. Bu araştırma kapsamında önerdiğimiz model verildikten sonra ilgili analizlere geçilmiştir. Ayrıca analizler katılımcılarla yapılan görüşmelerin alıntıları verilerek yorumlanmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

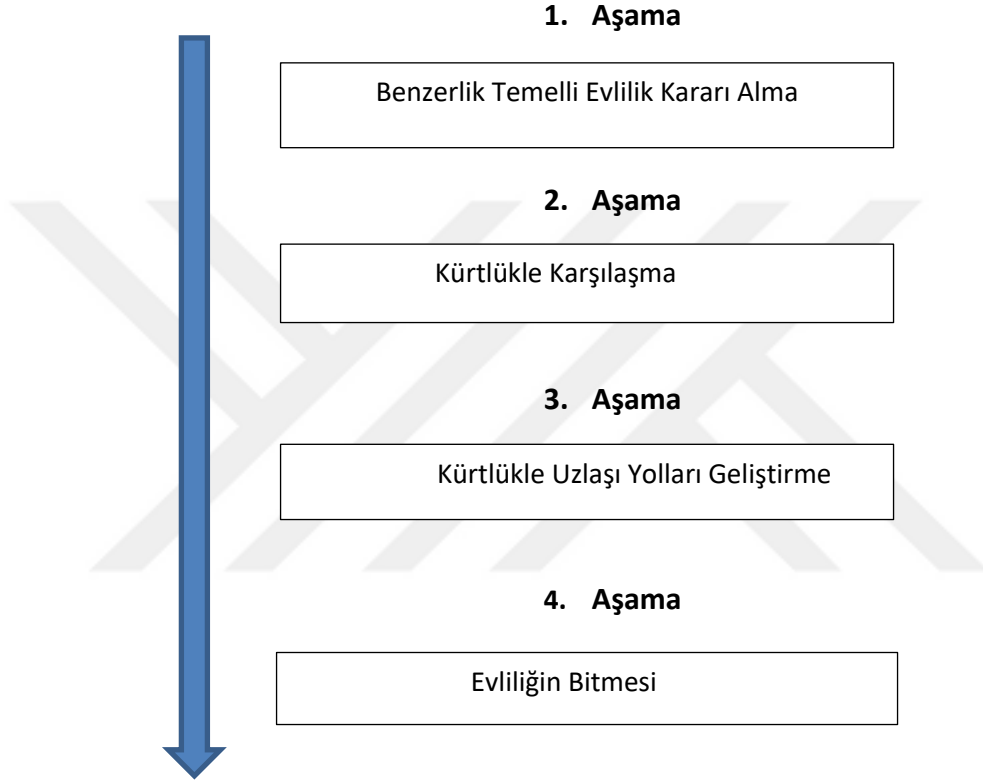
3. ANALİZ SONUÇLARI

3.1. Kürt-Türk Çapraz Evlilikleri Aşamaları Modeli

Türkler ile Kürtler arası evliliklere dair yürüttüğümüz bu araştırmada, katılımcılarla yaptığımız mülakat analizlerinden hareketle bir model öneriyoruz. Bu önerimizi yaparken, gömülü teorelin bize sağladığı teorik zeminden hareketle Kürtler ve Türkler arası çapraz evliliklerinde, evlilik öncesi tanışma sürecinde başlayıp, evliliğin farklı safhalarında kendisini fark ettiren bir meselenin/konunun/fenomenin bu evliliklerin merkezinde yer aldığını öne sürüyoruz. Analizleri yapıp modelimiz netleştikçe bu evlilikler bağlamında asıl mevzunun hep Kürtlük bağlamında olduğunu iddia ediyoruz. Katılımcılarla yaptığımız görüşmelere tekrar dönüp, yazı dökümlerini tekrar tekrar okuyup acaba farkında olmadan bu görüşmelerde sadece Kürt eşlerin tarafını mı daha çok konuşuyoruz diye kendimize sordüğümüz çok defa oldu. Fakat aileleri konuşurken, özellikle Türk ailelerin bir Kürt ile evliliğe dair önyargıları veya bu evlilikleri engelleme girişimlerini; çocukları konuşurken, özelde çocukların anadillerden Kürtçeyi öğrenememelerini ve sadece Türk kültüründe yetişiyor olmalarını; kültürel durumları konuşurken, Kürt kültürüne dair öğeleri; varsa aile gündemine gelen politik mevzuları konulunca Kürtlerle ilgili tarihsel ve güncel meseleleri yani her seferinde dönüp dolaşıp konuştuğumuz mevzu Kürtler oldu. Neredeyse evlilikteki her bir dinamiğin merkezinde Kürtlük vardı. Dolayısıyla Kürtler ile Türkler arası çapraz evliliklerde bariz bir şekilde ortada bir Kürtlük meselesinin olduğunu söyleyebiliriz. Ve bu mesele evliliğin farklı dönemlerinde eşlerin yüzleşmek olduğu bir meseledir. En başta evlenmeye karar verirken ailelerle beraber gündeme geliyor. Daha sonra çocuk sahibi olduklarında çocuğa verilecek isim veya dil ve kültür aktarımı bağlamında yine gündeme geliyor. Ülkedeki politik tartışmalarda bir şekilde Kürtlük hem eşlerin hem de ailelerin gündemine geliyor. Bütün bunlar yaşanırken hem eşlerin hem de ailelerin farklı stratejiler geliştirerek aslında Kürtlüğe bir çözüm bulmaya çalıştıklarını söyleyebiliriz. Bazen konuşmayarak, bazen farklı kimlikleri öne çıkararak, bazen de evlilik ilişkilerinin devam edebilmesi için belli sınırlarda kalarak hem eşler hem de aileleri tarafından geliştirilen uzlaşma yollarından söz edilebilir.

Dolayısıyla bu evliliklerde birçok meselenin Kürtlük etrafında döndüğünü söylemenin, abartı olmayacağını düşünüyoruz.

Tablo 4. Kürt-Türk Çapraz Evlilikleri Aşamaları Modeli

Tablo 4’te önerdiğimiz model, aşağıda alıntılarına yer verdiğimiz katılımcılarla yaptığımız görüşmelerin analizlerine dayanmaktadır.

3.2. Analizler

Benzerlik Temelli Evlilik Kararı Alma
a) Kişilik Özellikleri
b) Dini Değerler

3.2.1. Benzerlik Temelli Evlilik Kararı Alma

Çapraz evliliklerde eşlerin evlilik kararı verirken neyi önemsedikleri, kararlarında neyi ön plana çıkardıkları veya neleri göz ardı ettikleri, evlilik kurulumunda etnik kimliklerin ilişkisi hakkında bize bir fikir vermektedir. Analizimin bu kısmı, mülakatlarda katılımcılara nasıl tanıştıkları, evlenmeye nasıl karar verdikleri ve bu aşamada kararlarında neyin önemli olduğunu sorduğumuz sorulara verilen cevaplara dayanmaktadır. Eşler tanışma hikayelerinde bize çok fazla şey anlattıkları durumlar da oldu. Daha sonra gelecek analizlerde görüleceği üzere eşlerin bu hikayelerinde hem ailelerin hem sosyal çevrelerinin hem de bazen o dönemdeki politik atmosferin de çapraz evliliklere etkisini görebilmek mümkündür. Dolayısıyla eşlerin tanışma hikayeleri ve evlilik kararları bize çapraz evliliklerin hangi zemin üzerine kurulduğunu göstermesi açısından önemlidir. Evliliğin sonraki aşamalarında eşlerin kimlikleriyle ilişkilendirilen mevzuların aile gündemine gelmesinde yine tanışma hikayeleri ile evlilik kararlarının hangi zemin üzerine kurulduğunun bir yansıması şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Aşağıda görüleceği üzere, evlilik kurulumunda eşlerin hem birbirlerinin kişilik özelliklerini hem de dini ve cemaatsel kimliklerini ön planda tutarak evlilik kararlarına vardıkları anlaşılmaktadır. Dolayısıyla eşlerin farklı etnik kimliklerden ve kültürlerden gelmelerinin evlilik kurulumunda bir dinamik olduğu söylenemez. Birçok katılımcı evlilik kararı verirken eşinin etnik kimliğiyle ilgilenmediğini belirtmiştir. Bu durumu, evlilik kurulumu aşmasında etnik kimliklerin bir dinamik olarak göz ardı edilip, müzakere edilmediği şeklinde yorumluyoruz. Dolayısıyla, evlilik kurulumunda gündemleştirilmeyen kimlik temelli meselelerin, konuşulduğu için değil tam tersi göz ardı edilip konuşulmadığı için evlilik kurulumunda dile getirilmediğini söylemek mümkündür. Yoksa üzerinde konuşulup, kimlik farklılığının kabul edildiği bir çapraz evlilik ilişkisine rastlanılmamıştır. Araştırmada kullandığımız yöntemin de bize sağladığı imkânlardan hareketle önerdiğimiz modelde, kimlik müzakeresizliği zemininde kurulan Kürt-Türk çapraz evliliklerinde, evliliğin ilerleyen aşamalarında sürekli bir Kürtlük meselesinin eşlerin gündeminde olduğunu izledik. Eşler, evlilikleri boyunca Kürtlükle nasıl baş edeceklerini farklı uzlaşılar temelinde ortaya koymuşlardır.

Aşağıda eşlerin evlilik kurulumunda hem birbirlerinin kişisel özelliklerini hem de bazı eşlerin dini-cemaatsel kimliklerini ön planda tutarak evlilik kararı verdikleri örneklerden hareketle, bu durumun araştırmamız açısından önemi analiz edilmiştir.

3.2.1.1. Kişilik Özellikleri

Türklerle Kürtler arası çapraz evliliklerde eşlerin evlilik kararları çapraz evlilik ilişkisinin nasıl kurulduğu hakkında bize fikir vermektedir. Bireylerin tanışma süreci, evlilik kararlarında hangi motivasyonların rol aldığı ve bütün bunların eşlerin etnik kimlikleri ile ilişkisi, çapraz evlilik ilişkisinin başlangıcını anlamak açısından önemlidir. Burada eşlerin duygusal bağ, karakter, hoşlanma, aşk, dürüstlük gibi daha çok bireysel özelliklere vurguda bulundukları ve “*kişisel beğeni*” başlığı altında toplayacağımız anlatımlar söz konusudur. Sözü edilen “*kişisel beğeni*” vurgusu, evlilik aşamasında eşlerin evlenme kararı almalarında etkili olan özellikler hakkındadır. Dolayısıyla her ne kadar farklı kimlik ve kültürel arka plana sahip olsalar da eşlerin, bu arka planları evlilik kurulumunda evlilik kararını belirleyici bir sebebe dönüştürmediklerini söylemek mümkündür. Ondan ziyade, özellikle de birbirlerinin kimlikleri hakkında herhangi olumlu ya da olumsuz bir gündem oluşturmadan, tamamen bireysel özelliklerin rol oynadığı bir evlilik fenomeninden söz edilebilir. Yani etnik kimliklerin grup düzeyinde eşleri bir araya getirmesinden ziyade; benlik özellikleri üzerinden ortaklaşmanın bireyler arasında beğeni duygusu ortaya çıkarması ve bu sayede bir araya gelip evlenme kararı aldıklarını görmekteyiz.

Aşağıda katılımcıların anlatımlarına dayanarak verilen örneklerde, eşlerin duygusal ve fikişsel uyumlara referanslar vererek etnik kimliklerini, evlilik öncesi öne çıkarmadıklarını görmekteyiz. Ayrıca eşler arası yakın tanışmanın etkisiyle de birbirlerine uygunluklarını tamamen etnik kimliklerinden ayrı tuttıkları bir süreç işaret etmişlerdir. Örneğin sekiz yıllık evliliklerinde eşiyile tanışmasından ve evlilik kararına nasıl vardıklarından söz eden üç çocuk babası Burak isimli Türk katılımcı, eşini çok sevdiği için kendisiyle evlenmek istediğini belirtmiştir.

Burak: Eşimin bir tane kız arkadaşı vardı. Onunla beraber gelmişlerdi. Bir Kafe’de tanıştık. Orda çay içerken tanıştık... Onu çok sevmem idi. Başka da

bir şey aklıma gelmedi. Yani çok sevdiğim için işte. (8 yıldır evli, 3 çocuk, Türk-erkek).

On bir yıldır evli ve iki çocuk annesi olan Sevgi isimli Türk katılımcı, eşiyle tanışma sürecini o günleri hatırladıkça epey gülerek anlatmıştı mülakat boyunca. Eşiyle üniversitede bahar şenliklerinde halay çekerken tanıştıklarını ve oradan başlayan bir birliktelikten söz etmiştir. Sevgi, ilk etapta ciddi bir ilişkiye mesafeli durduğunu çünkü bunun evliliğe dönüşmesini istemediğini açıkça belirtmiştir. Eşinin de kendisi gibi dürüst birini bulamayacağını, nihayetinde dönüp dolaşıp kendisine geleceğini söylediğini aktarmıştır. Uzun bir zaman dilimine yayılan arkadaşlık ilişkisi özellikle kendisinin de artık ciddi bir ilişki düşünmeye başlamasıyla bir karar aşamasına gelmiştir. En son aşamada evlilik kararında da sosyal arkadaş çevresinde ciddi bir ilişkiyi düşündüğünde onun gibi dürüst kimseyi bulamadığını ve eşiyle mutlu olacağına inandığı için böyle bir tercihte bulunduğunu söylemiştir.

Sevgi: Üniversitede halay çekerken (epey gülüyor). Bir Kürt ile nasıl tanışılırsa öyle (gülüyor). Sakarya’da okurken. Bahar şenliklerinde, ben halk oyunlarını çok severim, halk oyunları gösterisini izlemeye gitmiştim. Van ekibi çıktı, ortalığı tarumar ettiler. Sonra arkaya geçip Kürtçe şarkılar söyleyip halay çekmeye başladılar falan. Ben de arkadaşşıma dedim hadi biz de halay çekelim. İşte gidip eşimin elini tutmuşum meğer. Sonra işte oradan tanıştık. Biraz sohbetten sonra diğer gün işte görüştük. 4 ay sonra da benden hoşlandığını falan anladım. Birazcık beklettim. 5 yıl kadar (gülüyor). Ya bu çok şey olacak belki... Çok özel değil aslında şöyle etrafta dürüst başka kimseyi bulamadığım için diyebilirim belki. Kendisine de bunu söylüyorum. Ben dedim ki sen Kürt’sün şimdi ben kabul etsem seninle sevgili olmayı, bu iş kesin evliliğe gider. Dürüst düzgün de bir adamsın. Ama ben hiç böyle bir evlilik düşünmüyorum dedim. İşte o da sen gez gez etrafta bir başkalarını bul bakalım göreceksin sonra etrafta düzgün insan olmadığını. Yine gelirsın bana. Yine gittim ona gerçekten (epey gülüyor). Hala da bunun geyiğini yaparız (epey gülüyor)... Hani düzgün, çalışkan, güvenilir hani bunu zaten arkadaş ortamından gire çıka tanıyorşunuz zaten. Hani tabi başka birlikteliklerim oldu

ama eşimle ile mutlu olacağıma inandım o yüzden de evlenmeye karar verdim. (11 yıldır evli, 2 çocuk, Türk-kadın).

Sekiz yıldır evli ve iki çocuk babası Varol isimli Kürt katılımcı da, evlenmeye karar verdiğinde hem duygusal hem de rasyonel sebeplerin etkili olduğunu aktarmıştır. Varol, eşiyle ortak arkadaş grubunda tanıştıklarını ve sosyal medyada devamını getirerek bu şekilde ilişkilerini ileri taşıdıklarını söylemiştir. Evlilik kararı sürecinde niyetlerini yaptıkları görüşmelerde birbirlerine soru sorarak anlamaya çalıştıklarını ve bir yakınlık hissetmeye başlayınca da ciddi bir süreci başlattıklarını belirtmiştir. Mekânın ortaklaştırıcı etkisine özellikle vurguda bulunan Varol, aynı lisede okumuş olmalarını ve birbirlerine yakın bir yerde ikamet etmelerinin de kararlarını olumlu yönde etkilediğini dile getirmiştir.

Varol: Eşimle bir ortak arkadaş vasıtasıyla ama devamında tamamen sosyal medya ile yani telefon Facebook iletişimimiz sağlıyorduk. O İstanbul'da idi. Ben Kırıkkale'de üniversite okuyordum. Bu arada da aynı lise mezunuyuz aynı dönem. Ama lisede değil de üniversite son senesinde tanıştım. Nihayetinde okul bittikten sonra da yüz yüze tanıştık, görüştük. Aynı ilçe oturuyorduk İstanbul'da. Yani genel iletişimizi ilk etapta sosyal medya diyeyim... Görüşmelerimizde birbirimize soru sorarak, ara tatillerde, yazın vs. bazı olaylar olunca tepkilerini öğrenmeye çalışıyordum. Veya fikirler. Sonra yakın olduğumuzu hissettim. Sonra ciddi bir sürece girebileceğimizi düşündük. Bir de ortak çok nokta vardı. Aynı lisede okumamız, yakın mesafede oturmamız. Aramızda sadece bir mahalle vardı. Bir de ben iki üniversite okudum. Altı yıl dışarıda kalmıştım. Sonra aileye yakın oturmaya karar vermiştim kendimce. O profile de uydu. Yani biraz mantık biraz da görüşerek duygusal yakınlık diyeyim. O şekilde bir ilişki kurduk. (8 yıldır evli, 2 çocuk, Kürt-erkek).

Şırnak'ta öğretmenlik yaparken eşiyle tanıştığını söyleyen beş yıldır evli ve bir çocuk annesi Burcu isimli Türk katılımcı, eşiyle mesleki yakınlığının bir süre sonra ciddi bir ilişkiye dönüştüğünü söylemiştir. Eşiyle farklılıklar yaşadıklarını ama aralarındaki sevginin evlilik kararı almada önemli bir etkisi olduğunu vurgulayan Burcu, bu durumun evliliklerini korumaya katkısı olduğunu belirtmiştir. Burcu, eşiyle

birbirlerini ciddi olarak sevmelerini hem evlenmelerinde hem de yaşadıkları farklılıklara rağmen evliliklerini devam ettirmede önemli bir faktör olarak dile getirmiştir.

Burcu: Eşimle görev yaptığım yerde tanıştık. Şırnak'a atamam çıkmıştı. Arkadaş idik zaten. Bir süre sonra da evlenmeye karar verdik. O şekilde. Anlaşarak evlendik yani... O Türkçe öğretmeni ben Fen bilimleri. Arkadaşlığımız oldu sonra sevgili boyutuna taşındı. Öyle sonra evlenmeye karar verdik. Sevdığımız için birbirimizi... Aramızda tabi farklılıklar var. Karakter olarak farklılıklar var. Ama iyi bir insan kendisi. Ben zaten hani kendisini sevdiğim için. Onun da beni sevdiğini düşündüm. O yüzden evlendik. Yani şimdiye kadar iyiyiz. (5 yıldır evli, 1 çocuk, Türk-kadın).

Beş yıldır evli ve bir çocuk babası Adar isimli Kürt katılımcı, eşiyle tanışmasının ciddi bir ilişki niyetiyle başlamadığını daha sonra ikisinin de birbirlerini sevmesiyle ilişkilerini ileriye taşımaya başladıklarını anlatmıştır. Adar hem ailesinin eşinden farklılaştığı siyasi düşüncelerin hem de üç yıla yayılan arkadaşlık dönemindeki kişisel bazı sorunların ilişkilerinde gerginliklere neden olduğunu ama yine de ikisinin kararlılığının evlilik adımı atmaya ve sevginin çoğu sorunu aşmaya etkisini olduğunu belirtmiştir.

Adar: Şimdi biz arkadaşlar olarak tanıştık ilk başta ciddi bir ilişki gözüyle bakmadık. Zamanla ilişki gelişti... Ya ben seviyorum o da seviyordu. Güzel geçiyordu. İlişkimiz güzeldi. Tabi sevgi bazen çoğu şeyi aşıyor. Benim ailede siyasi şeyi olan kişiler, abiler de vardı. Bunları ilk zamanlarda söyleyemedim. Çünkü çok kapalı idi bu durumlara. Zamanla alıştırdıktan sonra söyledim. Tabi o da anlayış gösterdi. O kıvama gelmişti. Birçok şeyimi öğrendi evlilik sürecine girmeden. Sonrasında evlilik kararı aldıktan sonra abim bir kaza geçirdi ve ben onunla uzun bir süre ilgilenmek durumunda kaldım. Bu evlilik kararımızı etkiledi. Bir süre uzak kaldık. Sonra haydi evlenelim dedik ve evlendik... Aslında toplamda üç yıl arkadaş kaldık zaten. Çok gerildik uzaklaşınca. Hatta psikolojik problemler de yaşadık. Sonra evlenelim dedik ve adım attık. (5 yıldır evli, 1 çocuk, Kürt-erkek).

On iki yıldır evli ve bir çocuk annesi Meral isimli Türk katılımcı, eşiyle tanışmadan önce başka kişilerle kısa süreli flörtler yaşadığını ama ilk ciddi ilişkisini eşiyle düşünmeye başladığını söylemiştir. Tanışmalarının uzun bir sürece yayıldığını anlatan Meral hem mesleki hem de politik olarak aynı çizgide oldukları bir sendika üzerinden ilişkilerini devam ettirip daha sonra evlilik sürecine dönüştürdüklerini anlatmıştır. Nihayetinde eşinin insani yönünün güçlü oluşunun kendisi için evlilik kararı almada önemini vurgulayan Meral, bir süre daha devam eden flörtlüğün evliliğe dönüştüğünü söylemiştir.

Meral: Üniversiteyi bitirince kısa süreli flörtlük dönemlerim oldu. Batmanlı bir arkadaşım vardı. Mesleğin ilk yıllarında idim. Bana evlen vs diyordu. Eşimle okulunda tanıştık. Sonra bir kafeye falan gittik, oturduk. Ben yok olmaz dedim içimden. İki yıl daha zaman geçti. Sonra Kadıköy’de bir mitingde yine o ortak arkadaşımızın yanında gördüm. Sonra Taksim’e gittik. Çay falan içtik. Zaman zaman görüşüyorduk. Biraz olsun istiyordum artık yaşımla falan gelmişti. Arada bir beni arıyordu. Sonra flört etmeye başladık. Benim için insani yönü çok güçlü idi. İnsani olarak çok iyi idi. Örneğin yolda yürürken eğer yolda bir ağaç dalı varsa vs alıp kaldırır başka insanlar çarpmasın diye. Konuşmalarımız bizi evlilik aşamasına getirdi. (12 yıldır evli, 1 çocuk, Türk-kadın).

On iki yıldır evli ve bir çocuk babası Mehmet isimli Kürt katılımcı, eşiyle tanışmasının ve bu sürecin evliliğe dönüşünü anlatmıştır. Mehmet, mesleki bağ ve sendika üzerinden başlayan tanışmalarını sinemaya gitmek, kafede birlikte vakit geçirmek gibi ortak ilgi alanlarıyla pekiştirdiklerini söylemiştir. Aynı ortamın evlilik sürecini doğurduğunu belirten Mehmet, özellikle de eşiyle düşüncelerinin uyuyor olmasını bu süreçte çok önemsemiştir. Ayrıca Kürt etnik kimliğinden dolayı sıkıntılar çektiğini söyleyen Mehmet, eşinin bu açıdan kendisiyle uyumlu olmasını ve ortak fikirlerde buluşmayı evlilik sürecindeki en önemli etken olarak görmüştür.

Mehmet: Eğitim-Sen den tanıştık. Sendikadan. Öncesinde bir arkadaş bizi tanıştırmış ama ben onu unutmuşum. Ondan sonra da bir memur eyleminde tanışmışız. Sonradan görüşmeye başladık. Başlangıçta sinemaya falan gidiyorduk. Biriyle evleneyim babında değil de. İki meslektaş olarak sinemaya

gidiyorduk. Bir şeyler yapıyorduk. Kafeye gidiyorduk. Sonradaki süreç evliliğe dönüştü. Zamanla aynı ortamı paylaşınca evliliğe evirildi... Açıkçası ikimizin düşünceleri çok uyuşuyordu. Ben kültürel ve etnik olarak daha sıkıntı çekmiş bir insanım. O benim için önemli idi. Uyuşabilmem. Bakış açısı, düşünsel şeyi benim için çok önemli idi. Ortak fikir ya da bakış açımızın aynı olması. Özellikle o etkili oldu. Zamanla aynı düşündüğümüzü fark ettiğimiz için. (12 yıldır evli, 1 çocuk, Kürt-erkek).

Eşiyle tanışma süreci hakkında detaylı bilgiler veren dört yıldır evli ve bir çocuk annesi Melike isimli Türk katılımcı, eşiyle üniversite yıllarında bir okuma grubunda tanıştıklarını anlatmıştır. Eşiyle ilk başlarda sınırlı bir iletişimleri olduğunu daha sonra sosyal medya üzerinden ilişkilerini geliştirdiklerini belirtmiştir. İki yıl gibi devam eden tanışma süreçlerinin evliliğe dönüşmesini, eşiyle aynı ortamda yakın temas ve davranış gözleminin kendisi için bir avantaj olduğunu bildirmiştir. Ciddi bir ilişki için oluşan iletişim zeminiyle, bireysel özelliklerin benzerliğiyle aile yapılarının uyumlu olmasının kendisi için önemini vurgulamıştır. Bununla beraber neredeyse bütün katılımcıların da eklediği sevgi ve muhabbetin de olmasının nihai olarak evlilik kararı almada kendisini ikna ettiğini söylemiştir.

Melike: Ben o zaman lisans 3.cü sınıfta idim. Bir okuma grubu vardı, sosyolojik Arapça diye. Ben de Arapça için yurtdışına gitmişim bir dönemlik, öğrenci değişim programı ile. Dönünce unutmuyayım diye o gruba katılmışım. O ders grubunda eşim de vardı. Seviyeli bir ortamdı açıkçası. O esnada çok bir şey olmadı, sadece kısıtlı bir iletişim, derse dair vs. Daha sonra ders bittikten bir iki ay sonra Ömer beni Facebook dan eklemişti. Sonra işte Ramazan idi ilk orda görüştük tekrar. Sonra birkaç defa görüştükten sonra işte güzel gitti, ailelere söyledik. Sonra ailelerin görüşmesi de bir 6 ayı aldı. İşte toplamda 2 yıllık nişanlılık ve sonrası evlilik oldu... Geçen de böyle arkadaşlarla konuştuk hani nasıl karar veriyorsunuz vs dedik. Yüzde yüz bu kişi diyemiyorsun bence hiç kimse için. Şey benim için çok belirleyici olmuştu. Aynı ders ortamında halini tavrını görmek büyük avantaj olmuştu benim için. Mizaç olarak görmüştüm, insan ilişkilerini, hocayla bizimle. Daha sonra görüşünce de işte yumuşak bir karakter idi, ılımlı gözüküyordu. Aile yapılarımız uygun gibiydi,

görebildiğim kadarıyla. Nişanlılık döneminde insan bazen diyor acaba bununla sorun yaşar mıyım diye. Ama genel şeylerimizin tam olduğunu düşündük. Bir de sevgi muhabbet de olunca tamam diyorsun. Zaten nişanlılık da bir süreçti benim için. Zaten iki yıl sürdü ve dedim evet ben bu kişiyle yapabilirim. (4 yıldır evli, 1 çocuk, Türk-kadın).

Evliliğinde yakın tanışmanın ve kişisel beğenin yanında aile ve sosyal çevre etkisine vurguda bulunan on dört yıldır evli ve bir çocuk annesi Hacer isimli Kürt katılımcı evlilik kararını etkileyen çeşitli faktörlere değinmiştir. Aile ve toplum tarafından artık bir kadın olarak evlenmesi gerektiği yönünde ciddi bir baskı hissettiğini ileri sürmüştür. Bu durumun etkisiyle artık evlilik için bir adım atması gerektiği düşüncesinin kendisinde bir karşılık bulduğunu fakat ailesinin istediği kişilerle görüşmeyi kabul etmediğini belirtmiştir. Yani kendi tercih ettiği birisinin olması gerektiği fikri ağır basmıştır. Hacer'in bu süreçte yaşadığı bir başka çıkmaz da evlilikle kariyer yapmayı beraber nasıl yürüteceğine dair yaşadığı tereddütlerdir. Dışarıdan gelen telkinlerin kendisini bir tercih yapmaya zorladığını belirtmiştir. Bugünden bakınca o dönem kendisine dayatılan mutsuz akademisyen ile çocuk sahibi ama daha düşük profilli bir akademisyen tercihlerinin gerçeği yansıtmadığını düşünmektedir. Bütün bunlarla beraber eşiyle ortak mesleği yapmanın, fiziki beğeni ve flörtlülük ilişkisinin evlilik sürecine dönüştüğünü aktarmıştır.

Hacer: Aynı okulda öğretmenlik yapıyorduk ikimiz de. O sosyal bilgiler öğretmeni idi ben o zamanlar din kültürü öğretmeni idim. Okul ortamında tanıştık. İkimiz de İstanbul'da idik... Birçok faktör etkili oldu. Birincisi aile baskısı diyeyim. Toplum bakısı. Yani artık atadın, yaşın da geldi. O zamanlar galiba yirmi yedi yaşında idim. Ailem birilerini bulmaya çalışıyordu bana. İşte şununla bununla görüş vs diye. Onun baskısı vardı. Ben de içimden onların istediği biriyle evlenmektense kendimin seçtiği birisiyle evlenmeyi tercih ederim düşüncesi oldu. İkincisi mezun olduğum dönemde şöyle bir inanış vardı. Şimdi gerçi öyle düşünmüyorum da. Sanki evlenmezsem mutlu olamayacağım gibi. Yani ben kariyer düşünüyordu o zaman da. Parlak da bir öğrenci idim. Ama sanki sadece kariyere yönelirsem ve evlenmezsem, çocuğum olmazsa sanki mutsuz bir akademisyen olacam gibi örtük bir düşüncem vardı. Şimdi

daha iyi analiz edebiliyorum. Mutsuz bir akademisyen olmaktansa, evli çocuklu bir akademisyen olmayı tercih ediyorum gelecekte. Üçüncüsü de aynı ortamda idik. Fiziksel olarak beğendiğim bir insan idi. Arkadaş olarak tanıştık. Sonra yavaş yavaş işte flört ve ciddi bir evliliğe doğru yöneldik. (14 yıldır evli, 1 çocuk, Kürt-kadın).

On yedi yıldır evli ve üç çocuk babası Mustafa isimli Kürt katılımcı da evliliğinin temelini kişisel özelliklere dayandırmıştır. Evlenirken etnik kimliklerin hiç önemsenmediğini ileri sürerek, kendisi için önemli olanın kişisel ve ahlaki özellikler olduğunu belirtmiştir. Eşiyle evlilik kararını aralarında netleştirdikten sonra ailelere intikal ettirdiklerini söyleyen Mustafa, eşler arası karar birliğinin önemine de vurguda bulunmuştur.

Mustafa: Kişisel özellikler, insan kendisine uygun hissedince, en önemlisi de insanın sevmesi, duygusal şeyler. Karşımda Kürt biri de olsaydı aynı durum olurdu herhalde. Burada Kürtlük Türklük meselesi ikinci planda kalıyor. Bizde aracı falan olmadı. Önce kendi aramızda hal ettik sonra ailelerimizi dahil ettik. Yani kişisel özellikler, ahlaki özellikler bunlar etkili oldu. (17 yıldır evli, 3 çocuk, Kürt-erkek).

Eşiyle bir konferansta tanıştıklarını söyleyen yedi yıldır evli, bir çocuk annesi Zehra isimli Türk katılımcı, sonrasında benzer sivil toplum kuruluşlarında yine karşılaştıklarını ve ilişkilerini devam ettirdiklerini belirtmiştir. Eşiyle ilgi alanlarının evlilik kararında etkili olduğunu söyleyen Zehra, özellikle fikirsel uyumun önemini vurgulamıştır. Tanıştıkları dönemde Türkiye’de sivil toplum faaliyetlerinin de daha gelişkin olduğunu ve bunun da eşiyle fikirsel paylaşımlarını artırdığını söylemiştir. Zehra’nın anlatımlarından, eşlerin bir araya gelip evlilik kararı almalarında toplumsal sorunlara duyarlılık ve ortak ilgi alanlarının önemli bir rol oynamış olduğu anlaşılıyor. Dolayısıyla ortak ilgi alanları ve eşlerin benzerlikleri ilişkiyi güçlendirip, evliliğe dönüşmesinde etkili olmuştur.

Zehra: Bir konferans sonrası bir çay kahve kısmında, orada tanıştık. Türkiye'nin birçok toplumsal sorunla yüzleşme odaklı bir şeydi, sivil toplum kuruluşu. Yani şöyle birkaç böyle sivil toplum etkinliğinde tekrar tekrar

karşılaştık. Sonra işte önce bu ayaküstü sohbetler planlı buluşmalara dönüştü, sonra planla kalabalık buluşmalar. Birebir görüşmelere dönüştü. Sonra da işte dördüncü yılda falan da işimizin dördüncü yılda da evlendik. Ben üniversite öğrencisiydim. Tanıştığımızda şimdi o daha barodaki stajını yapıyordu. Hani bayağı öğrenciydik yani. Sonra da işte evlendik. 4 sene sonra evlendik. 7 yıldır evliyiz. 11 yıldır beraberiz... Bir şey yani sohbet edebileceğimiz. Çok fazla şey vardı çünkü ya ben sosyoloji mezunuyum. İlgi alanlarımız çok ortaklı. Bir de yani Türkiye'nin o dönemi de farklı idi. Yani bir sivil toplum vardı, insanlar böyle bir araya gelip konuşabiliyorlardı. Bugünkü gibi böyle çok fazla grubun kendi içinde kapalı olduğu bir dönem değildi. Farklı toplumsal gruplar bir araya gelebiliyordu ve fikirleri tartışabiliyordu. O dönemde böyle rahat bir ortam vardı, fikirleri ifade etmek bakımından hani şey konuşabiliyorduk. İşte okuduğumuz kitaplar benziyordu (7 yıldır evli, 1 çocuk, Türk-kadın).

On iki yıldır evli, bir çocuk annesi Ela isimli Türk katılımcı, eşiyile eski iş arkadaşı olduğunu söylemiştir. İş yerinde başlayan ilişkilerini mekânsal yakınlığın da etkisiyle zamanla ciddi bir boyuta taşıdıklarını ve eşinin kişisel bazı özelliklerinin evlilik kararı almalarında etkili olduğunu vurgulamıştır. Ela'nın anlatısına göre karşılıklı içtenlik, dürüstlük ve mertlik gibi değerler evlilik kararı almalarında önemli rol almış gibi görünüyor. Bu değerler, etnik veya kültürel farklılıklara rağmen ortak bir zemin oluşturmuştur diyebiliriz.

Ela: Biz, 2010 yılında mart ayında aynı iş yerinde başladık, iş yeri de yeni kurulmuş bir yerdi. Adını söylemem de mahsur yok zaten kalkınma ajansları belki duymuşsunuzdur ben de İstanbul'da yaşıyordum. Eşim de İstanbul'da yaşıyormuş, sonradan öğrendim. Orda başladık, yeni kurulmuştu ajans ilk personeliydik. Evet orada tanıştık, ilk hani oradaki toplantıda personel tanışma toplantısına tanıştık ama biraz daha hani muhabbetimizin önce arkadaş olarak ilerlemesine şey vesile oldu. O da işte İstanbul'da yan yana mahallelerde yaşıyormuşuz işte şehirlerarası otobüsü kullanıyoruz. Aynı otobüsü kullanıyoruz. Aynı servisi kullanıyoruz işte Haremde iniyoruz ya da işte Üsküdar da oradan şeye geçmek için falan. Hani biraz öyle arkadaşlığımız ilerledi ya kısa sürede de ne yalan söyleyeyim. Herhalde eşim bana açılmasa

ben bir şey yapmazdım ya... Çok mert biridir eşim yani o benim için çok etkiliydi. Yani sözünün sadık doğru söyleyen öyle kıvırmayan çok mert biriydi ve çok içtendir. Yani dışarıdan biri mesela onu genellikle çok böyle soğuk mesafeli görür ama gerçekten benim için öyledir. Çok mert sözünün eri ve çok içten bir insandır. Benim için bu çok etkili oldu. (12 yıldır evli, 1 çocuk, Türk-kadın).

On bir yıldır evli, bir çocuk annesi Esmer isimli Kürt katılımcı, eşiyle sendika grubunda tanıştıklarını ve zamanla ciddi bir ilişkiye doğru ilerlediklerini söylemiştir. Esmer, evlilik kararı alırken sadakatin kendisi için çok önemli olduğunu vurgulamıştır. Eşlerin birbirine güvenmeleri ve özel konuları paylaşmaları, ilişkinin büyümesi ve daha sağlam bir temel üzerine inşa edilmesine katkı sağlamıştır.

Esmer: Eşimle aslında hocam şöyle tesadüfi oldu. Biz ikimizde böyle öğretmenlerin bağlı olduğu bir sendika grubundayız. Orada böyle tanışmıştık. Ondan sonra ara ara böyle karşılaşmalar oldu, rastlantılar. Ondan sonra arkadaş olarak başladık, sonra da devam etti ilişkimiz. Ama eşim biraz daha bir ısrarcı olduğu biraz yani zamana bıraktık, çok da uzun sürmedi. Yani bir yıl sonra nişanlandık. Bir yaklaşık bir buçuk yıl sonra da evlendik... Hocam sadakat çok önemliydi böyle. Beni zaten hani eşime karşı en çok işte etkileyen daha çok böyle ilişkimizi hani ciddiye almam süreci ciddileştiren şey, eşimin böyle her özel şeyini paylaşması, anlatması, onun bana çok güvenmesi. O güvenden dolayı daha çok böyle ciddiye bindi. (11 yıldır evli, 1 çocuk, Kürt-kadın).

Evlilik kurulumunda bireylerin kararlarını etkileyen faktörler kadar nerede ve nasıl tanıştıkları da önem arz etmektedir. Eşleriyle tanışma hikayelerinden söz eden katılımcıların anlatımlarına baktığımızda; yakın arkadaş çevresi, mesleki yakınlık, üniversite ortamı, iş ortamı gibi bağlar üzerinden tanışıp evlendiklerini görüyoruz. Tanışma zeminin bizatihi kendisi çapraz evliliklerde eşlerin hangi motivasyonlarla bir araya geldiklerini ve evlilik ilişkilerinde etnik kimliklerin ilişkisi hakkında fikir edinmeyi sağlamaktadır. Nitekim zikredilen ortamlarda tanışan eşlerin evlilik kararlarında, birtakım şeyleri önceleyip ona göre karar aldıkları görülmüştür. Bunların

içinde, kişisel beğeni ve yakınlık duygusu, ortak değerler ve ilgi alanları sayılabilir. Bu faktörler, eşlerin birbirlerine duydukları sevgi ve saygıyı, ortak değerleri ve evlilik kararlarını almada etkisini göstermektedir. İlişkinin başlangıcında, ortak ilgi alanları, benzer değerler, karakter uyumu ve duygusal yakınlık gibi faktörler ön planda tutulmuştur. Dolayısıyla eşler evlilik kararlarında birbirlerinin kimliklerini gündeme almadan daha çok birbirlerine duygusal, kişilik olarak uygun olup olmadıklarını merkeze alarak evlilik kararı almışlar denilebilir.

Aşağıda yine evlilik kurulumunda bireysel özelliklerin yanında, eşlerin dini kimliklerin ve daha özelde dini cemaat kimliklerinin evlilikte referans olma etkisi farklı örnekler üzerinden ele alınmıştır.

3.2.1.2. Dini değerler

Türk ve Kürt eşlerle yapılan mülakatların analiz sonuçları Kürt-Türk çapraz evliliklerinde dini kimliklerin eşlerin evlilik tercihlerinde önemli bir etkisinin olduğunu ortaya koymuştur. Aşağıda gelen alıntılardan da eşlerin evlilik öncesi tanışmalarında etnik kimlikleri yerine dini kimliklerini öne çıkardıkları görülmüştür. Eşlerin dini kimliklerini ön planda tutmalarının arkasında çeşitli nedenler yatmaktadır. Yani dini kimlikler daha üst ölçekte etnik kimlik farklılıklarını örten bir işleve de sahip olmuştur. Burada eşlerin ortak Müslüman kimliğinden çok aynı dini gruba/cemaate ait olma, aynı dini grup/cemaat ortamında sosyalleşmeden söz edilebilir. Bu bağlamda dini kimlikler üzerinden bir cemaatleşme olgusu ve bunun getirdiği ortaklıklarla evlilik ilişkisinden söz etmek mümkündür. Aşağıda eşlerin evliliklerinde dini referansları ön planda tutarak tanıştıkları ve evlilik kararı aldıkları örnekler analiz edilmiştir.

Söz gelimi dört yıldır evli ve bir çocuk babası Ahmet isimli Kürt katılımcı, evliliklerinde etnik kimlikten ziyade dini kimliğin yani Müslümanlığın kendisi için daha önemli olduğunu söylemiştir. Aynı durumun eşi açısından da geçerli olduğunu ileri sürerek, dini kimliklerini etnik kimliklerinin önünde tuttuklarını belirtmiştir. Bundan dolayı da evlilik öncesi eşinin etnik kimliğini gündemine almadığını dile getirmiştir.

Ahmet: Doğrusunu söylemek gerekirse Müslümanlık tarafı benim açımdan Kürtlüğün önünde olduğu için biraz o canipten baktım. Kimlik olarak İslami kimliği etnik kimliğin önüne koyduğum için. Karşı taraftan da muhtemelen öyle bir şey yani İslami kimlik Türk kimliğinin önünde. Öyle düşündüğüm için çok sorun olacağını düşünmedim. Hiç aklımda Türk ile mi Kürt ile mi evlilik gelmedi. (4 yıldır evli, 1 çocuk, Kürt-erkek).

Yirmi yedi yıldır evli, dört çocuk babası Samet isimli Kürt katılımcı da, evlendiğinde eşinin dindar ve tesettürlü oluşunun kendisi için önemli bir kriter olduğunu aktarmıştır. Eşiyle tanışmasına vesile olan da dini bir grubun içinde yer alan arkadaşının eşi olmuştur. Samet evlilik sürecinde yine dini usullere uygun şekilde eşiyle görüşme yaptığını ve üçüncü görüşmede ailesiyle istemeye gittiklerini belirtmiştir. Samet ayrıca ilk önce yakın çevresinden birisiyle evlenme niyeti olduğunu ancak istediği şartlarda birisini göremediği için etnik kimlikten ziyade dini kimliğine uygun olduğunu düşündüğü birisine yöneldiğini de eklemiştir. Bu da dini kimliği, etnik kimlikten öncelediğini göstermektedir.

Samet: Bizim bir arkadaşın hanımı vesile oldu. Ben çalışmaya başladım sonra artık evlenmem lazım dedim. Arkadaşın evine gittik, görüştük. Şartlarımızı söyledik. Zaten benim için tesettürlü olması ve bir de ailesinin rağmına dindar olması önemliydi. Bu ölçüleri önce kendi çevremde aradım ama bulamadım bizim çevrede. Buraya geldim baktım ölçüler uyuyor. Bir de yüzüne bakınca itici olmasın yani oturup konuşabileceğim bir yüz güzelliği olsun. Birinci görüşmeye olumlu dedik. İkinci görüşme nasıl düğün planı yapılacak diye konuştuk. Aile ile nasıl diyaloga geçilecek o konuları konuştuk. Üçüncü defa da gidip istedik. Yani mutlak görücü usulü ile. (27 yıldır evli, 4 çocuk, Kürt-erkek).

Benzer şekilde yani dinin evlilikte kendisi için çok önemli bir kriter olduğunu dile getiren ve dokuz yıldır evli, üç çocuk babası İlhan isimli Kürt katılımcı da farklı ırk ve örflerden gelmenin kendileri için bir sorun olmadığını belirtmiştir. Eşiyle ortak inancı paylaşmasının iki tarafta da toleranslı bir durumu beraberinde getirdiğini ileri sürerek, düşünce farklarının da bu bağlamda normalleştiğini söylemiştir. Eşiyle

tanışmasından da bahseden İlhan, üniversitede satranç kulübünde tanıştıklarını ve sonraki yıllarda bu arkadaşlığı ilerleterek ciddi bir ilişkiye dönüştürdüklerini aktarmıştır. Evlilik öncesi birbirlerinin örf adet farklılıklarına bakmadıklarını ve üniversitede başlayan arkadaşlığın da etkisiyle, evliliklerinin merkezine dini koydukları için düşünce farklarını tolere ettiklerini belirtmiştir.

İlhan: Okulda tanıştık. Sosyal çevremiz vardı. Üniversitede iken kulüplerimiz vardı. Satranç kulübüne üye idim. Oraya takılıyordum. Bir gün baktım o bayan arkadaş da geldi. Orada tanıştık. Kulüp vasıtasıyla tanıştık. Daha sonra arkadaşlığımız sosyal arkadaş anlamında devam etti. Ben ikinci sınıfta idim. O birinci sınıfta idi. Ben üniversiteyi bitirdikten sonra devam etti arkadaşlığımız. Ama ileriye yönelik evlilik babında pek bir niyetimiz yoktu. Üniversiteden sonra da bir iki defa görüştük. Sonra iki üç sene hiç görüşmedik. Ben askere gittim. İş hayatı vs derken. Daha sonra ben bir aradım. Bir görüştük. Bir sene görüşmemiz devam etti ve sonra da evlendik... Benim için en önemli kriter inanç idi. Biz şimdi farklı ırklardan gelmişiz. Örfümüz adetimiz geleneğimiz göreneğimiz farklıdır. Ama dünya görüşü olarak ikimizin de perspektifi geniş. O konuda sıkıntı yok... Ama benim için en önemli olan şey benim inancımı paylaşması idi. İnanç benim için temel nokta idi. Onu paylaştıktan sonra geriye kalan şeylerde ben tolerans tanıyorum o tolerans tanıyor... Yani din. Bizim için en önemli kriter din. Düşünce farklı olabiliyor. (9 yıldır evli, 3 çocuk, Kürt-erkek).

On üç yıldır evli, iki çocuk babası Sezer isimli Türk katılımcı, eşiyle akrabaları aracılığıyla tanıştığını ve sonradan geliştirdikleri ilişki sayesinde evlendiklerini ifade etmiştir. Eşiyle birbirlerini beğendiklerini ve bazı kişisel özelliklerinin, örneğin eşinin alçak gönüllü, sade, doğal ve saygılı olmasının yanında özellikle de başörtülü ve dindar olmasının karar vermede etkili olduğunu söylemiştir. Sezer'in anlatımları, evlilik ilişkisinde dini kimliği özellikle de başörtüsünün ilk dikkat çeken şey olduğunu ama ilişkinin devam edip evliliğe dönüşmesinde dini kimliğin yanında kişilik özellikleri ve davranış biçimlerinin de rol aldığını göstermektedir.

Sezer: Şimdi eşim hemşire benim diyaliz hemşiresi özel sektörde çalışıyor. Abimin kayınvalidesi diyalize gidiyordu. Bu arada görmüş, beğenmiş. İşte bu şekilde eşime söylemiş. Ve şimdi tanışalım demiş, böyle tanıştık oldu ya. Nasıl söyleyeyim ee konuştuk beğendik yani öyle söyleyeyim. Olumlu elektrik aldık. Şöyle söyleyeyim. Başörtülü olması beni etkiledi yani. İlk bakışta ama tabii o sadece tek kriter değil yani. Sonra şeydi alçak gönüllüydü, çok sadeydi. Olduğu gibi biriydi, ilk görüşmeler bende bıraktığı izlenim. Bunlar etkiledi beni. Tabii şey saygılı olması, nazik olması. Bunları etkiledi beni. (13 yıldır evli, 2 çocuk, Türk-erkek).

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi bireylerin ortaklaştığı din, ortak dünya görüşü gibi faktörler eşlerin evlilik tercihlerini etkilemiştir. Bu durumun yürüttüğümüz çalışma açısından anlamı ise eşlerin dini kimliklerini evlilik kararlarının merkezine almaları, etnik kimliklerini de ikinci planda tutmalarını beraberinde getirmiştir.

Aşağıda yine dini kimliklerin evlilikte eşlerin kararlarını belirleme etkisinin bir başka yansımasını, dini kimliklerin ediniminde rol alan dini cemaat, vakıf ve derneklerin eşlerin tanışıp evlilik kararı almalarına etkisi analiz edilmiştir. Zira eşlerin tanıştıkları ortamın kimliği bize bu evliliklerde kimlik olgusu hakkında bir fikir vermektedir. Eşlerin evlilikte referans verdikleri dini değerlerin edinimi genel olarak bireylerin dahil oldukları dini referansları olan dernek ve vakıflardır. Bu tür ortamlar ayrıca bu tür kişilerin sosyal çevre aracılığıyla birbirleriyle tanıştıkları ve evlilik kararı aldıkları bir rol de üstlenmiştir. Burada eşlerin hem tanışmalarını sağlayan hem de belli manevi değerleri paylaştıkları dini sosyal ortamların çapraz evliliklerdeki rolüne dair örnekler, evlilik kurulumunda eşlerin neler düşündükleriyle ilgili çalışmamızın önemli analizlerindendir.

Sözelimi otuz yıldır evli, üç çocuk babası Nurullah adlı Kürt katılımcı, evlilik kararlarında en etkili şeyin inanç ve ortak dünya görüşü olduğunu vurgulamıştır. Eşiyle tanışması da dini bir gruba dahil olan arkadaş çevresi sayesinde olmuştur. Üniversite döneminde vakıf faaliyetlerine aktif bir şekilde katıldığını ve oradaki ortak arkadaşlar aracılığıyla tanışma süreci ve evliliğin gerçekleştiğini söylemiştir.

Nurullah: Açıkçası bizim ki inanç. Aynı inanç aynı dünya görüşü etkili oldu. Arkadaşlar kanalıyla. Vakıf çevresinden tanıştık. Tanıdığım bir avukat arkadaşın eşi onun arkadaşı idi. Yönlendirici işte arkadaşlar falan. Yakın çevredeki okul arkadaşlarımız. Eşler birbirlerini tanıyorlardı okulda. Onlar bizi tanıştırdılar. Sonra etkili olan bizim aynı dünya görüşümüz. O daha ziyade etkili oldu. (30 yıldır evli, 3 çocuk, Kürt-erkek).

Evlenmelerine yine dini bir vakıf içindeki tanışmayı referans gösteren on yedi yıldır evli ve üç çocuk babası Mustafa isimli Kürt katılımcı da, oradaki tanışıklığın evliliğe dönüştüğünü söylemiştir.

Mustafa: Dini vakıf çevresinden tanıştık. Bir arkadaş vasıtasıyla tanıştık. Ondan sonra görüştük ve evlenmeye karar verdik. (17 yıldır evli, 3 çocuk, Kürt-erkek).

Dört yıldır evli ve bir çocuk babası Ahmet isimli Kürt katılımcı da eşiyle üniversite döneminde İslami bir düşünce merkezinde tanıştığını söylemiştir. İkisnin de ortak ilgisi olan Arapça kurs üzerinden tanıştıklarını ve daha sonra ortak hayat görüşlerinin etkisiyle de arkadaşlıklarını ilerleterek bunu evlilik ilişkisine taşıdıklarını belirtmiştir. Eşiyle tanışmalarına da değinen Ahmet, bu tür görüşmelerin muhafazakâr camiadaki amacının evlilik olmasından dolayı kısa bir süre sonra da evlilik kararlarını verdiklerini anlatmıştır.

Ahmet: 2015 yılında üniversitede böyle Arapça dersler vs alıyordum. Bir düşünce merkezi vardı. Onlar kurs veriyorlardı. Orada tanıştık. Marmara İlahiyatta okuyordu. Sonradan gözümüze kestirdik... Sonuçta belli bir hayat görüşümüz var. Ona yakın olması. Bizim mütedeyyin muhafazakâr camianın şöyle bir şeyi var, hani evlilik için şey yaptığımız için yani evlilik amacıyla temelde görüştüğümüz için yani zaten evlilik için görüşüyorsun, hani biraz konuştuktan sonra karar verdik. İşte Ramazan ayı idi. Bir iftar yapmıştık Üsküdar'da. Sonra birkaç ay konuştuk, aileler şey oldu. Üniversite sezonunun başında nişan yaptık. (4 yıldır evli, 1 çocuk, Kürt-erkek).

Eşyle ailesi aracılığıyla tanıştığını söyleyen dört yıldır evli, bir çocuk babası Arif isimli Türk katılımcı, evlilik kararlarında ikisinin de dini kimliklerinin rol aldığını belirtmiştir. Hem kendisinin hem de eşinin bu konuda aktif İslami çalışmalar içinde yer aldıklarını ve bunun da aralarında bir ortaklık kurduğunu aktarmıştır. Manevi açıdan birbirlerini anlama ve paylaşım noktalarının çok olması, evlilik kararındaki en önemli unsur olarak dile getirilmiştir. Bu da evlilik kararının temelinde dini ve manevi değerlerin etkisini gösteriyor. Arif'in bu anlatımından, eşlerin farklı kültürel arka plan ve bakış açılarına rağmen, hayatı nasıl okudukları ve ilerinde yaşayacakları hayatı imtihan olarak görmelerini evliliklerinin merkezine aldıklarını gösteriyor.

Arif: Valla biz 2019 dokuzda tanıştık. Benim teyzem İzmir Menderes'te oturuyor. Hanım da onların komşusu. Bir gün teyzem aradı böyle böyle dedi. İlk başta reddettim, şu an bir şey değerlendirmek istemiyorum dedim. Aradan zaman geçti dedim, tamam, siz dediniz, teklif ettiniz ne dediniz? Bu karşı taraf annesine sorup dönecekmiş, tamam mı? Dedim. Olumlu dönerse benimle görüşme ister, tanışmayı isterse ben de dedim tanışmayı istemiyorum demem dedim zaten. Tanışalım dedi. Ama ben hep şey diyordum. Hani yüz yüze görüşmeden hani evlilik kararı olmaz. Tabii ki bir tanışma evresinden sonra İzmir'e gel bir görüşelim. Ailecek gittik, teyzem ablam yanımda. Öyle bir görüştük... Ya sonuçta bizim hani maneviyatımız da ufukumuzu açan Risale-i Nurlarda evlilik konusunda dinen küfüv (denk) olması lazım diye geçiyor. Yine insan hayatı kendi bakış açısına, kendi nazarıyla nasıl süslerse yani evliliği ile hayatın her anına da onu yayabilmeli. Dolayısıyla evlilik de hayatta farklı bir imtihan. Şimdi hani evlendik oh, tamam, bekarlık bitti artık cennetül alaya çıktık, yok böyle bir şey. Dolayısıyla bu konuda da beni anlayabilecek yine dinin, yani dini bakış açısı, manevi bakış açısı ağırlıklı olan beni anlayabilir. Kürt olur, Türk olur fark etmez, ben bunu aşmıştım zaten. Risale-i Nurların bana vermiş olduğu fikirle. Ee eşim hafizul Kur'andır, Allah kabul etsin. Kendisi beş yıllık hocalık yapmış. Tabii ki orada fikir alışverişi yaptık. Böyle baktım ki değerlendirmem tamamen maneviyat üzerine oldu. Hayatı okuma üzerine oldu. Hayatı benim okuduğuma yakın okumuş mu? Tabii ki dört dörtlük değil, isimlerimiz farklı olduğu gibi bakış açılarımız, ahlaklarımız olaylara

bakışımız, renklerimiz renkse bile buna farklıdır ama orijinde hayatın merkezine imtihanı koyabiliyor muyuz? Sınanmaya gelmişiz, koyabiliyor muyuz? Allah bizi yaratmış, burada bir vazifeliyiz evlilikteki problemlerde de, evlilikteki mutluluklarda da sınanıyoruz algısı bana yakın mı değil mi, ben bu perspektifte değerlendirdim. İsabetli etmişim, elhamdülillah. Cenabı Hakk ömrümüzün sonuna kadar muhafaza etsin. Allah korusun, Allah muhabbetimizi artırsın. (4 yıldır evli, 1 çocuk, Türk-erkek).

Yukarıdaki alıntılardan katılımcıların bazı dini dernek ve vakıflar aracılığıyla tanıştıklarını ve bunun referanslaştırmacı etkisiyle evlendiklerini anlıyoruz. Dolayısıyla vakıf-cemaat-dernek ortamında tanışma, iş veya arkadaş ortamında tanışma gibi bağlamların her birisi aslında belli bir çerçevesi olan yani bir kimliğe işaret eden referanslardır denilebilir. Nitekim görüştüğümüz bireyler söz konusu sosyal ortamlarda belli düşüncel, ideolojik ve dini değerleri paylaştıkları bireylerle evlenmeyi tercih etmişlerdir. Dolayısıyla burada ibadet ritüellerinin ötesine geçen ve dini değerler etrafında cemaatleşmeyi hatıra getiren ve belli dini öğretilerin beraber öğrenilip paylaşıldığı bir dini sosyal çevreden söz etmek mümkündür. Bu dini cemaat gruplarının etrafında, dini kimliklerin ortaklaştırmacı etkisiyle yeni bir sosyalleşmeden söz etmek mümkündür. Bunun da beraberinde getirdiği ve eşlerin hem kendi hem de eşlerinin etnik kimlikleri hakkında yeniden bir yorumlamaya gittikleri bir anlayış ortaya çıkmaktadır. Buradan hareketle bir yönüyle daha da alt kimliklere ayrılan cemaat aidiyetinden bahsedilebilir. Dolayısıyla dinin farklı yorumlarına tanıklık ettiğimiz ve buna göre de bir sosyalleşme ortamına dönüşen yapılardan söz edilebilir. Burada sadece bir din ve inanç kimliğinden söz etmek yeterli olmayacaktır. Daha da spesifik olarak, o dinin nasıl anlaşılması ve yorumlanması gerektiği üzerine bir araya gelmiş bireylerin oluşturduğu bir cemaat kimliği öne çıkmaktadır.

Hem dini cemaat kimliği referansı ile yapılan evliliklerde hem de kişisel beğenin ön planda tutulduğu ilişkilerde, katılımcıların tanışmalarında ve evlilik kararı almalarındaki ortak nokta; etnik kimliklerin müzakere edilmeyişidir. Bu araştırma açısından bunun bize anlattığı durum, çapraz evlilik ilişkisi içindeki bireylerin evlilik kurulumunda etnik kimliklerinin başka aidiyetlerden (örneğin din, cemaat kimliği ya da kişisel beğeni) sonra geldiğidir. Analizin ilerleyen safhalarında

görülebileceği üzere, katılımcıların özellikle de evlilikle beraber başta kültürel farklılık olarak adlandırdıkları ama kiminin de bunu Türk ya da Kürt olma farklılığı şeklinde isimlendirdiği etnik kimlik farklılıkları belirginleşmeye başlamaktadır. Dolayısıyla evlilik öncesi konuşulmayan, fark edilmeyen ya da göz ardı edilen kimliklerin, evlilik sürecinde belirginleşmeye başladığını, katılımcıların anlatımlarından hareketle görülmektedir.

Kürtlerle Türkler arası çapraz evliliklerde her ne kadar eşlerin tanışmaları daha çok bireysel bir çerçevede gerçekleşmiş olsa da evlilik kararı süreçlerinde ailelerin rolü yadsınamaz. Eşler arası kimliksel ve kültürel farklılıkların dile getirildiği, bazen bu farklılıklardan dolayı ilk ciddi krizlerin ortaya çıktığı dönem, ailelerin evlilik sürecine dahil oldukları süreçtir. Dolayısıyla ailelerin rolü, evlilik sürecinin şekillenmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu süreçte ailelerin tutumu ve yaklaşımı, çiftlerin karar alma sürecini etkilemekte ve ilişkinin gidişatını belirlemiştir. Bazı durumlarda, farklı etnik veya kültürel geçmişlere sahip olan çiftlerin evlilikleri, aileler arasında endişeye veya karşı çıkışa neden olmuş ve aileler, çocuklarının evlilik kararını zorlayıcı veya reddedici bir tutum sergilemişlerdir. Aşağıda bu bağlamda katılımcılarla yapılan mülakat analizlerinden hareketle, ailelerin çapraz evliliklerde, evliliğin anlamında nasıl bir yer edindiklerine dair alıntılardan yola çıkarak yorumlamalar yapılmıştır.

3.2.2. Kürtlükle Karşılaşma

Araştırmamızda aile tepkileri ile eş tepkileri şeklinde özetlediğimiz ve Kürtlükle karşılaşmaya zemin hazırlayan bir sürece katılımcıların anlatımlarından hareketle vardık. Evlilik kurulumunda çok konuşulmayan etnik kimliklerle ilgili gündemin, eşlerde ilk olarak evlilik kararlarını ailelerle paylaşımlarıyla oluştuğu söylenebilir. Özellikle Türk eşlerin ailelerinde, Kürtlere karşı olumsuz tutumların gündeme gelmesiyle/getirilmesiyle, eşler arasında etnik kimlik farklılıkları konuşulmaya başlanmıştır. Araştırmamız açısından ailelerle ilgili vardığımız en önemli sonuç, eşlerin evlilik kurulumunda çok dikkate almadıkları etnik kimliklerinin ilk defa aileler aracılığıyla gündemleşmesidir. Çapraz evlilikler, gruplar arası yakın temasın sağlanmasına katkıda bulunduğu için özellikle Türk eşler ve ailelerin de bu evlilikler aracılığıyla Kürtlerle yakın temas kurduklarını söyleyebiliriz. Bunun başında

özellikle Kürtçenin bir iletişim dili olmasının ötesinde kimlikle özdeşleştirilmesi gelmektedir. Çapraz evlilikler, kamusal alanın dışında Türk eşlerin ve ailelerinin Kürtçe ile yakından temas kurdukları ve kendi anlam dünyalarında yeniden bir yere konumlandırmak durumunda kaldıkları bir işleve sahiptir. Kürtçenin dışında, Kürtçe müzik, Kürt yemekleri, örf ve adetler gibi bir takım kültürel öğeler üzerinden de yine Kürtlerle yakın karşılaşmaların yaşandığını görmekteyiz. Son olarak Kürtlerin nüfus olarak yoğun yaşadıkları şehirlerin de Kürtlükle özdeşleştirilerek, bir coğrafya üzerinden yeniden inşa edilen Kürt kimliği imajı söz konusudur.

Dolayısıyla hem ailelerin direnç, kaçınma ve göz ardı etme temelindeki tepkileri ile eşlerin Kürtçe, kültürel araçlar ve mekan-yer üzerinden Kürtlükle kurdukları temas alanları birlikte ele alındığında, evliliklerin tanışma ve evlilik kararı sonrası safhasında Kürtlükle karşılaşma safhasına tanıklık ettik.

Aile Tepkileri
a) Direnç
b) Kaçınma
c) Göz Ardı Etme

3.2.2.1. Aile Tepkileri

Kürt-Türk çapraz evliliklerinde eşlerin evlilik kararı sonrası ailelerin bu karara nasıl yaklaştıkları, evlilik sonrası hem eşlerin ailelerle ilişkisi hem de ailelerin birbirleriyle ilişkilerinin etnik kimliklerden nasıl etkilendiği gibi konuların ele alındığı kısımların analizine dayanmaktadır. Evlilik kurulumunda genel olarak eş adaylarının kendi etnik kimlikleri üzerinde çok da durmadıklarını gördük. Araştırmamız açısından ailelerle ilgili vardığımız en önemli sonuç, eşlerin evlilik kurulumunda çok dikkate almadıkları etnik kimliklerinin ilk defa aileler aracılığıyla gündemleşmesidir. Aşağıda da görüleceği üzere, özellikle Türk eşlerin Kürt katılımcıların etnik kimlikleriyle ilgili önyargıları, olumsuz tepkileri ve kimi zaman eş adaylarını rahatsız edecek derecedeki söz ve eylemleri yüzünden daha önce gündeme gelmeyen Türk ve Kürt olmak meseleleri artık eşlerin de önemli bir mevzusu haline gelmiştir. Katılımcıların

anlatımlarından hareketle bir kısım ailelerin etnik kimliklerden ziyade dini ve muhafazakârlık temelinde bir araya geldiklerini ve bu şekilde de etnik kimliklerin kendileri için pek de önemli olmadığını vurguladıklarını görmekteyiz. Bu durumdaki aileler her ne kadar dini kimliklerde buluştuklarını ifade etseler de bir tarafta da evlenecek eş adaylarının kimliklerini de konuşmama zemini üzerinden bir konum alarak, o alandan uzak durmaktadırlar. Son olarak da özellikle Kürt ailelerde ve bir kısım Türk ailelerde etnik kimliklerin önemli olmadığı vurgusu üzerinden çapraz ilişkilerde bir araya gelmeyi eşlerin kendi inisiyatiflerine bırakılmıştır. Bunun dini ve muhafazakâr kimliklerde buluşan ailelerden farkı, burada aileler evlenecek kişilerin etnik kimliklerinin farklılıklarını kabul ederken; dini ve muhafazakâr tutumlardaki aileler ise bu kimlikleri konuşmamayı seçmektedirler.

Aşağıda gelen analizlerde de görüleceği üzere, özellikle Türk ailelerin çapraz evliliklere karşı tutumları olumsuz olmuştur.

3.2.2.1.1. Direnç

Katılımcılarla yaptığımız mülakatlarda, özellikle Türk eşlerin ailelerinin çapraz evlilik tutumlarının daha olumsuz olduğu görülmüştür. Hem Kürt hem de Türk katılımcılar tarafından paylaşılan bu deneyimlerde, Türk ailelerin Kürt eşin kimliğini sorun ettiği ve bu evliliklere karşı çıkarak engellemeye çalıştıkları aktarılmıştır. Bu durumun analizimiz açısından önemli bir sonucu da evlilik kurulumunda eşler etnik ve kültürel farklılıkları gündemlerine almadan evlendiklerini beyan etmişlerdi. Ancak ailelerin bu olumsuz tutumlarının temelinde Kürt eşlerin etnik kimlikleri olduğu için çapraz evlilikler bağlamında kimlik farklılıkları ilk defa bu şekilde eşlerin de gündemlerine gelmektedir.

Türk-Kürt çapraz evliliklerinde, Türk ailelerin çocuklarının Kürtlerle evliliğine karşı çıkmasında yapılan analizlere dayanarak birden fazla neden sayılabilir. Bunların en başında Kürtlere dair önyargılar, farklı etnik kökene sahip bireyler arasındaki ilişkilere dair olumsuz algıları beslemiştir. Bu durum bazı Türk ailelerin, farklı etnik kökene sahip bireylerle olan ilişkilerde endişe duymasına neden olmuştur. Kültürel farklılıkların anlaşılması ve kabul edilmesi de bazı aileler için zor olduğu yine katılımcıların anlatımlarından anlaşılmaktadır. Farklı gelenekler, dil, yaşam tarzı gibi

faktörler, ailelerin endişe duymasına ve çocuklarının bu farklılıklarla başa çıkamayacağını düşünmelerine neden olarak ileri sürülmüştür. Bu bağlamda aşağıda verilen alıntılarda Türk ailelerin, Kürtlerle evliliğe dair tutumları analiz edilmiştir.

Örneğin otuz yıldır evli, üç çocuk babası Nurullah adlı Kürt katılımcı, kendi ailesinin evliliklerine karışmadığını ancak eşinin ailesinin Kürt oluşundan dolayı evliliklerine karşı çıktığını belirtmiştir. Eşinin ailesinin hayatlarında Kürtlerle en yakın teması kendi evlilikleri üzerinden kurduklarını aktaran Nurullah, öncesinde Kürtlerle ilgili çok olumsuz yargılar taşıdıklarını söylemiştir.

Nurullah: Tabi benim ailem memlekette idi, fazla müdahale etmediler. Ama onun ailesi tabi önce Doğulu olmamız, Kürt olmamız hasebiyle karşı çıkmışlardı. Bizim hanımda da inanç faktörü ağır bastığı için o şekilde kabul ettiler. Onlar ilk başta bir reaksiyon göstermişlerdi. Ailesi belki de hayatlarında ilk defa bir Kürt ile karşılaşmışlardı. Onlara göre Kürtler terörist işte barbar köylü. İlk etapta büyük bir reaksiyon göstermişlerdi. Zamanla biz evlendikten sonra onların o şeyleri dağıldı. Önyargılar tamamen kalktı. (30 yıldır evli, 3 çocuk, Kürt-erkek).

Üç yıldır evli, bir çocuk babası Orhan isimli Kürt katılımcı eşiyle üniversitede tanıştığını ve zaman içerisinde ikisinde de bazı fikirsel değişimlerin olduğunu söylemiştir. Eşinin ailesinin başlarda kendisi ile görüşmeyi bile reddettiğini aktaran Orhan, eşinin ısrarları sonucu ancak ailesiyle görüşebildiğini belirtmiştir. Bütün bu karşı duruşların nedeninin de Kürt oluşuna bağlayan Orhan, ‘en iyi Kürt ölü Kürt’tür’ sözünü eşinin ailesinden duyduğunu ve bu durumun da kendisini çok üzdüğünü dile getirmiştir. Eşinin babasının özellikle Kürtler hakkında çok aşırı olumsuz düşünceleri olduğunu ve bunları ailede paylaştığı için kendisi hakkında da olumsuz bir kanaat oluştuğunu anlatan Orhan, aileyle birkaç defa görüştüktan sonra ailenin fikirlerinin değiştiğini ve yumuşadıklarını belirtmiştir. Eşindeki değişimin ise üniversite ortamında özellikle Kürt öğrencilerle de tanışmayla başladığını ve ailesiyle bir nevi köprü görevi görerek ailedeki karşı duruşu yumuşattığını aktarmıştır. Ailedeki dönüşümü ‘en iyi Kürt ölü Kürt’ düşüncesinden ‘Kürt damat’ noktasına evirildiğini hatırlatmıştır.

Orhan: Eşimin ailesi duyduğunda çok ciddi bir tepki vermişti zaten. İşte mezun olunca beraber bir şantiye işine başladık. O da mühendis. O işten ayrılınca bir karar verelim dedik. İkimiz iyi anlaşıyorduk. Farklılıklar olmasına rağmen ikimiz de zamanla biraz değiştik. Ben de o da değiştik. Daha sonra ben evlenme teklifinde bulundum. Kabul etti teklifi. Ailesiyle görüşecektim. Babası kabul etmiyordu zaten. Görüşmeyi de kabul etmiyordu. Eşim biraz ısrarcı olunca kabul etti. Belirttiği sebep de benim Kürt olmam. Biraz özel olacak ama daha evlenme teklifi etmeden 3.cü sınıfta, babası bunu duymuş ve verdiği tepki şu olmuş. Kesinlikle olmaz. En iyi Kürt ölü Kürttür demiş. Eskiden o zihniyette imiş. Bunu duyunca ben baya kötü olmuştum. Sonra evlenme teklifinden sonra babası beni tanışmaya çağırdı. Evlerine gittim. Annesiyle daha önce görüşmüştüm. Orada beni tanıdıktan sonra işte muhabbet ettik, tekrar beni çağırdılar görüşmeye. Orada biraz bir yumuşama oldu. Sonra isteme falan oldu... Terörist olarak biliyorlardı. Babası Van'da görev yapmış. İlkokul öğretmeni olarak. Asker –öğretmen olarak görev yapmış. Orada bazı sıkıntılar yaşamış. Bunları da kızına öyle anlatmış. Önyargılar da oluşuyor. Üniversitede bizim ortamda Türk de vardı Kürt de vardı. Ama ağırlıklı olarak bizim yörenin insanı vardı. Tanidikça ne kadar hoş insanlar olduğunu anladı. Çok büyük değişimler oldu. Başta söylediğim örnek. En iyi Kürt, ölü Kürt diyorlardı mesela. Şu an damadı, oğlum dediği kişi Kürt. (3 yıldır evli, 1 çocuk, Kürt-erkek).

Türk ailelerin Kürtlerle evliliğe karşı çıkışları sadece Kürt eşlerin anlatımlarından değil, aynı zamanda Türk eşlerin de aktarımlarından anlaşılmaktadır. On bir yıldır evli ve iki çocuk annesi Sevgi isimli Türk katılımcı, özellikle evlilik sürecinde annesinin karşı çıkışlarından bahsetmiştir. Annesinin eşinin hem Kürt olması hem de geldiği şehir kimliği üzerinden geliştirdiği bazı olumsuz yargıları da dillendirerek, babası üzerinden evliliği engelleme teşebbüslerinden söz etmiştir.

Sevgi: Babam beni asla vermez diyordum. Babama annem dedi. Babam olsun demiş. Annem de ne demek olsun demiş. Karşı çıkmayacak mısın, ben altı senedir olmaz diyorum. Sen nasıl karşı çıkmıyorsun. Demiş hani bir tanıyalım, görelim. İşte bak demişler bak Diyarbakırlılar, hani Kürtler ama bak

Diyarbakırlılar. Annem baba yoluyla beni vazgeçirmeye çalışmış. Babam beklediğimden daha ılımlı idi. Annem babama bak sekiz kardeşleri var, emin misin demiş, sekiz kardeşler bunlar. Kızını oralarda düşünebilir misin falan. (11 yıldır evli, 2 çocuk, Türk-kadın).

Dört yıldır evli, bir çocuk babası Ahmet isimli Kürt katılımcı, eşinin annesinin evlilik meselesini ilk duyduğundaki aşırı tepkiyi dile getirmiştir. Ahmet'e göre bu hem geldiği şehir kimliğiyle yani uzaklıkla ilgili olabileceği gibi direkt Kürt oluşundan da kaynaklanmış olabilir.

Ahmet: Bizim hanım tarafı biraz hafifradikallik de var eskiden kalan, yani çok dindarlar. Bizim hanım ilk annesine söylediğinde işte Van bir taraf İstanbul bir taraf. Bu Kürtlük ile mi ilişkili emin değilim. Biraz sanki uzaklık ile ilişkili gibi. Başta söyleyince annesi işte başımdan kaynar sular dökülmüş demiş. Çok sanki Kürtlüğün şeyi yok. Ama olabilir de. (4 yıldır evli, 1 çocuk, Kürt-erkek).

Yedi yıldır evli, bir çocuk annesi Zehra isimli Türk katılımcı, özellikle baba tarafından evliliklerine dair endişelerin çok fazla olduğunu bildirmiştir. Zehra'nın halasının ifadeleri, farklı kültürel arka planlardan gelen kişilerin nasıl anlaşacakları ve uyum sağlayacakları konusundaki endişeleri yansıtmaktadır. Bu durum, farklı şehirlerde, farklı kültürel ve siyasi ortamlarda yetişen bireyler arasındaki anlaşmazlıkları veya uyumsuzlukları ifade ediyor. Dolayısıyla farklı kültürel geçmişlere sahip olmak, ailelerin beklentileri, diğer kimlik hakkındaki algıları gibi nedenler Zehra'nın baba tarafının bu evliliğe mesafeli yaklaşmasına neden olmuştur. Zehra'nın annesinin Erzincanlı olduğunu söyleyip, anne tarafının evliliğine daha sıcak baktığını söylemesi de yine çapraz evlilik ilişkisinde farklı etnik kimliklerden gelen ebeveynlerin bakış açılarını görmek açısından önemlidir.

Zehra: Benim halam şey dedi ya çok farklı ailelerde büyümüşsünüz. Daha eşimle tanışmamıştı ama biliyor. Yani farklı şehirde büyümüş bir de Vanlı hani Kürt. Böyle halamlar şöyle dedi, yani Cumhuriyet teyzeyi gözünüzün önüne getirin, sarı saçlı fönli. Sonra benim bir babam emekli asker. Ondan sonra bu halalarım da işte Cumhuriyet Halk Partisi kadın kolları üyesi kadınlar ve hani muhtemelen hayatlarında ilk tanıştıkları Kürt eşim çok büyük ihtimalle yani.

Ya bir de taşradalar Zonguldak Ereğli'deler zaten. Hani çok sınırlı bir çevreleri falan var. Halam şey demişti ya birbirinizden çok farklısınız. Bir denersiniz olmadı, boşanırsınız. Ne olacak? Hani bir gençlik hevesi. Çok farklısınız dedi. Hani nasıl anlaşıacaksınız şimdi? Hani bir heyecan güzel geliyor falan ama bilmiyorum bir bakarsın. Olacak olmadı, boşanırsınız demişti yani. Onun dışında hani şey olmadı. Hani nasıl olacak, nasıl bitecek şeysi pek olmadı. Çünkü dediğim gibi, ailemin bir tarafı da Erzincanlı. Hani daha kültürel olarak yakınlık ve ortak bir şey bulmak daha kolay onlar için. O yüzden anne tarafında hiçbir şey olmadı ya bu endişeler hiç yaşanmadı. Ama dediğim gibi baba tarafında böyle bir aman ya Rabbi hani nasıl olacak falan gibi. Bir şeyler oluyor hani. Bana yansıyan kısmı buydu. (7 yıldır evli, 1 çocuk, Türk-kadın).

Aşağıda gelen ve aynı katılımcıya ait birkaç alıntıda ise Türk ailenin çocuklarının bir Kürt ile evliliklerine karşı çıkışları uzun uzadıya anlatılmıştır. Söz konusu anlatımlarda Türk ailenin, Kürt kimliğini konumlandırmasını anlamak açısından, alıntılarının uzunluğunu da göz önünde bulundurarak ilgili alıntılar tasnif edilerek analiz yapılmıştır. On iki yıldır evli, bir çocuk annesi Ela isimli Türk katılımcı eşiyle tanışma süreci sonrasında ailesinin evlilik kararlarına karşı çıkmalarını uzun uzun anlatmıştır. Ela, evlenme niyetlerini aileye açmalarını korkunç bir süreç olarak tanımlamıştır. Annesinin, bu niyetini ilk duyduğunda hemen eşinin Kürt kimliğini gündeme getirdiğini ve bu süreçte babasına göre daha etkin olduğunu belirtmiştir. Babasının ise ilk tepkisinin çok olumsuz olduğunu aktaran Ela, gerekçe olarak da yine eşinin Kürt kimliği ve onun üzerinden ilişkilendirdiği birtakım önyargılardan söz etmiştir.

Ela: Şimdi o aileme açılma süreci çok korkunçtu. Yani şöyle korkunçtu. Şimdi ben anneme söyledim, annem benim çok zaten dominant bir kadındır. İşte dedi o çocuk Kürt değil miydi falan. Dedim Kürt ne olacak? Bu arada benim işte üniversitede bir Alevi erkek arkadaşım vardı o zaten şey yani ben mimliyorum, hani zaten senden böyle bir şey beklenirler falan. O çatışmayı açtı çünkü ben şey dedim. Hadi o sefer ben güçlü değildim, size bağlı yaşıyordum. Ama dedim aynı şeyi bu sefer yaptırmam dedim haberiniz olsun. Orada annem ikna oldu

yani bu kız kararlı diye. Bu arada hani böyle şey değilim, nasıl söyleyeyim böyle ölüp bitmiyorum aşkımdan yani bu karşı çıkışın sebebi böyle aşırı aşk falan diye bu karşı çıkışın sebebi benim tercihime benim hayatımı artık şey yapmayın karışmayın yani. İşte böyle bir sıkıntılı birkaç gün yaşadık. Sonra işte bir şekilde babama söylemişler. Eşim da hani şey diyor hani şey yapalım, hani resmi bir şey olsun artık ilerletelim falan diye. Babama söylemişler. Bir gün babam beni aradı. Böyle ekim ayı idi hiç unutmuyorum. Kızım dedi bu iş olmaz dedi pat diye. Şimdi babamla da aramız çok şeydir hani öyle çok samimi yani samimi demeyim de klasik bir baba çocuk ilişkisi, para istenecekse istenir. Bir ihtiyaç varsa şey yapılır bu tip meseleler konuşulmaz babayla. Nasıl yani falan dedim ben dedi kaç yıldır dedi bunların içinde yaşıyorum, bunlardan olmaz dedi. Bunlar dedi dağı destekliyorlar falan. (12 yıldır evli, 1 çocuk, Türk-kadın).

Aşağıda gelen alıntıda ise Ela, evliliğine karşı çıkan babasının zihnindeki Kürt algısını anlatırken, beraber çalıştığı Bingöllü iş arkadaşları üzerinden bağ kurduğunu söylemiştir. Babasına göre, farklı şehirden de olsalar hepsinin ortak noktası Kürt olmaları ve yine onun iddiasına göre dağı desteklemeleri. Bundan dolayı babasının evliliğine karşı çıktığını anlatan Ela, bu durum karşısında çok üzüldüğünü ve ailesinin diğer fertleri üzerinden babasını ikna etmeye çalıştığını belirtmiştir. Eşinin ailesiyle tanışmasını da detaylıca aktaran Ela, babasının orda da eşini çok mahcup edecek tavırlar sergilediğini bildirmiştir.

Ela: Yani o Bingöller otomatik olarak Elazığ'da zaten şey ya babam onu birlikte görüyor yani çünkü çok Elâzığ tanıdığı da var. Bunlar dedi şeyi destekliyor, dağı destekliyor falan ama şimdi telefondaım iş yerindeyim, hiçbir şey diyemiyorum ama çok üzüldüm ama yani hani baba dedim bir en azından şey yapsak.. Öyle şey dedim, olur mu hani bir tanışsan ailesiyle tanışsan yok dedi bu iş olmaz falan. Ya üzüldüm ama çok şeye de almadım babamı şey çok ciddiye almadım. Belki dedim ilk böyle bir tepki vermek istedi. Neyse aradan birkaç zaman geçti. Bir şekilde işte annem konuşmuş, ablamla konuşmuş ablamın eşi eniştem çok akli başında bir adamdır. Hani o konuştu falan babam da onun şeyini dinler yani hoca der, hani öğretmendir eniştem,

konusmuş tamam demişler gelsin, çocuk tanışalım. Şimdi geldi ama eşim kıpkırmızı. Zaten şey sakın bir adam iyice sakınleşmiş ve motor becerileri falan gitmiş yani. Ama babam çok kötü bir şey yaptı. Yani o akşam yani neredeyse yüzüne bakmadı çocuğun. Ya ortamı yumuşatmaya çalışıyoruz işte eniştem bir şeyler söylüyor. Ablam bir şeyler söylüyor falan eşim çok bozuldu tabi. Eşime hoş geldin falan dedi. Nerelisin falan dedi bu kadar. Sigara içti gitti. Ondan sonra ben dedi sabah işim var dedi, gitti yattı. (12 yıldır evli, 1 çocuk, Türk-kadın).

Ela'nın, babasının evliliklerine karşı çıkışını daha da detaylandırıldığını ve eşinin kimliğinden dolayı hangi önyargıları taşıdığını aşağıdaki anlatıdan da yine görmekteyiz. Buna göre, yasadışı iş yapma ile geldiği şehir kimliğini bir görme üzerinden beslenen önyargılarını açıkça eşine de yansıttığını anlatan Ela, babasının bu tavrının ailedeki herkesi ve en çok da eşini ciddi şekilde yaraladığını belirtmiştir. Ela bir şekilde herkesin bildiği Kürtlere karşı yapılan önyargıların o akşam yine karşısına çıktığını ve bunlarla mücadele edildiği iddiasına rağmen hiçbir ilerleme kaydedilmediğini aktarmıştır.

Ela: Neyse işte bir hafta sonra ama ben o bir haftada böyle hayatımda göstermediğim kadar tepki gösterdim. Dedim ya gelme deseydiniz çocuğa yani gel demeseydiniz ya da gelince bu neyin tavrıydı yani hani emin olun ondan sonra çağırın dedim. Neyse dedi bir hafta sonra tekrar gelsin. Bir hafta sonra geldi eşim bu sefer şey yok ama eniştem yok, ablam yok işleri var işte biz küçük aileyiz. Babam geldi. Bir de bayağı bir sonra geldi bir saat falan geç kaldı. İlk sorduğu, bak hiç unutmuyorum ölene kadar unutmam herhalde, sizin orada dedi çok dedi esrar işi yapıyormuş dedi. Ama böyle var ya yani şöyle şöyle oturuyorlar, ay eşim ne diyeceğini bilemedi. Yani çok kötü bir durum. Sırf kimliğinizden dolayı hani kimlik de değil yani Palulusunuz diye sizin orada çok esrar işi yapıyormuş dedi. Ama böyle kalakaldık, kardeşim daha küçüktü o zaman ama ya baba dedi ne diyorsun sen dedin, hani erkek kardeşim. Annem araya girdi, kendine gel falan dedi. Biraz ortalık gerildi. Öyle değil mi dedi çok dedi oralarda esrar işi yapılır falan. Ben tutamadım kendimi nereden biliyorsun sen orada esrar işi yapıldığını, içinde mi bulundun falan ben sert

çıktım bayağı kavgaya dönüştü iş. Eşim sakinleştirmeye çalışıyor bu sefer bizi. Ama çok utandım, çok ayıp oldu yani içinden çıkmaya çalıştığım o saçma sapan önyargıyla böyle gelip karşımda, yani mücadele ettiğini düşünüyoruz ama bir gram ilerleyememişsin. Böyle başladı bu iş yani aileyle tanışma böyle oldu. (12 yıldır evli, 1 çocuk, Türk-kadın).

Ela hem annesinin hem de babasının evliliklerine karşı çıkışlarını daha çok sosyal çevrelerindeki Kürt algısı dinamiklerinden beslendiğini söylemiştir. Yakınları arasında bir Kürde kız vermenin sosyal olarak kabul görmediğini anlatan Ela, bizzat kendisinin de şahit olduğu Kürt stereotiplerinden söz etmiştir.

Ela: Bence yani o ele güne karşı Kürde kız veriyor olmak tırnak içinde o el gün de şey yani akrabalar, o onu çok şey yaptı çok zorladı, çok zorladı. Çünkü büyük damat yan ilçeden akraba, hatta uzaktan akraba falan orada hiç zaten temiz iş yani hiç sıkıntı yok. Ama burada zaten şimdi benim şeyim şu gitti il dışında okuttu kızı bu bir şey eksi. Kız solcu çıktı bu bir eksi. Ondan sonra kız gitti, Kürt buldu, daha ne yapacaksınız bu kızla falan. Ondan sonra yani o yüzden şey böyle ona bir tepki göstermek istedi. Babamın işte çok gelişmemiş sosyal şeyleriyle göstereceği tepki bununla sınırlı oldu. Ama şey falan yani düğün sürecinde falan çok şey yapmadı. Geleneksel bir Karadenizli ailede Kürt kuyruklu Kürt tanımı sık kullanılan bir şeydi.

Araştırmacı: Siz de duydunuz mu?

Ela: Çok duydum. Kuyruklu Kürt nedir yani ben hani anneme karşı annem çok çatıştığımız o bir hafta oldu. Yani eşimi çağırıp eve hiç konuşmadıkları sonra işte babamın tek o aradaki sürede ben annemle çok çatıştım ben dedim biliyorum bu babamla ilgili değil. Sen istesen bu ortam olmazdı yani. İşte kuyruğu yok, merak etme falan dedim hatta çok sertleştim. Yani hani o biraz damarına bastım dedim. (12 yıldır evli, 1 çocuk, Türk-kadın).

Katılımcıların anlatımlarında da görüldüğü üzere, Türk ailelerin çocuklarının çapraz evlilik yapmak istememeleri Kürtlere karşı önyargılardan kaynaklanmaktadır. Katılımcıların anlatımlarına göre, Türk ailelerin Kürtlerle ilk yakın temasları çoğu

zaman çapraz evlilikler olmuştur. Türk ailelerin çapraz evlilik dirençlerini kıran da Türk eşlerin kendileri olmuştur. Türk katılımcıların anlatımlarında, ailelerinin evliliklerine rıza göstermesinde her ne kadar ailenin eşleriyle tanışması ya da ailelerin bir araya gelmesi etkili olsa da en temelde bu evliliklerdeki ısrarlı tavırları etkili olmuştur.

Aşağıda da yine ailelerin Kürt kimliğini konumlandırırken bu sefer muhafazakâr kimliklerde buluşarak, etnik kimlik farklılıklarından nasıl kaçındıkları katılımcılarla yapılan mülakatlardan örnek alıntılar üzerinden analiz edilmiştir.

3.2.2.1.2. Kaçınma

Aileler ortaklık olarak dini ve muhafazakâr bir tutumda buluştuklarında, etnik kimlik farklılıklarından doğabilecek durumların üstesinden geldiklerini eşlerin anlatımlarından anlıyoruz. Dolayısıyla bu ortaklık sadece ailelerin dini kimliklerinden kaynaklanmayıp bazen de bir stratejiye de dönüşebilmektedir. Çünkü bu sayede aileler arasındaki özellikle kimliksel ve kültürel farklılıklardan kaynaklanacak ve aşılamayacak durumlardan kaçınılmaktadır. Bu yönüyle dini muhafazakâr kimlikler, ailelerin bulunduğu ortak bir zemin sağlamaktadır.

Aşağıda bu bağlamda katılımcılarla yapılan görüşmelerin analizlerine dayanan bazı alıntılar üzerinden ailelerin bu konumlandırmaları nasıl yaptıklarına bakılmıştır. Örneğin, yedi yıldır evli ve iki çocuk annesi Şükran isimli Kürt katılımcı, eşinin ailesinin ilk önce kendilerinin geldikleri şehir kimliğinden dolayı çekimser davrandığını ancak muhafazakârlığın iki aileyi bir araya getirebildiğini belirtmiştir. Eşinin de evlilikte ısrarlı olmasının kendi ailesini ikna etmede pozitif etkisine vurgu yapan Şükran, genel olarak iki ailenin birbirlerini kabul etmelerini ve evliliğe olumlu yaklaşımlarını sağlayanın ise ortak nokta olarak muhafazakâr tutumları örnek vermiştir.

Şükran: Ama çekimser olarak gelmişler bizim aileye. Kadınlar tek gelmişti, eşim gelmemiştir. Diyarbakırlı olunca çekindiler biraz. İşte nasıl insanlar kavgacı insanlar mı, hep kavgacı insanlar olarak akıllarında kalmış. Haberlerden olsun etraftan olsun komşudan olsun... Birazcık orta yolu buldu

babam ile rahmetli amcam. Onlar da biraz orta yolu buldular. Eşim de ısrar edince ben bununla evlenecem, o da net olunca, bir daha gelip tanımaya çalıştılar. Eşimin net oluşundan kaynaklandı. Sonra bir daha geldiler. Ailesi de muhafazakâr. Hoşuna gitti babamın. Ben açtım, başörtü takmıyordum o dönemlerde. En azından ailesi muhafazakâr bugün olmasa belki yarın kapanır diye. Öyle de oldu zaten. O hoşlarına gitti muhafazakâr olması. Bunlar da ailemi görünce bizimkiler de muhafazakâr. İlk başta aile olarak birbirlerini beğendiler. Birileri aracı olmuş bunlar iyi demişler. Amcam da sordurtmuş. Onlar da ailesi iyidir demişler. İki taraftan da böyle olumlu olunca sonra oldu işte. Örnek vereyim eşimin ailesi şey olsaydı yadırgama olurdu ama muhafazakâr oldukları için dini yönlerde oradan bir orta nokta bulundu. (7 yıldır evli, 2 çocuk, Kürt-kadın).

Sekiz yıldır evli ve iki çocuk babası Varol isimli Kürt katılımcı da aileler arası ortaklığın daha çok dini bir zeminde kurulduğunu söylemiştir. Ailelerin bir araya geldiği dönemlerde bu ortak zeminin dışına çıkmamaya dikkat ettiklerini böylece uçlara kaymadıklarını da eklemiştir.

Varol: Aileler arası ilişkiler insani ve İslami olarak bir sorun yok. Onun ötesinde de pek bir şey zaten konuşulmuyor. Yemek kültürleri de yakın birbirine. Telefonlaşma iletişim onlar az. İkisi de iyi aile. Kaynanam, kayınpederim, annem, babam iyi kişiler. Hani insani ve İslami olarak bir sorun yok. Kültürel olarak da bir araya geldiğimizde hep ortak çabaları konuştuğumuz için uçlar kenarda kalıyor. Bunlara girilmiyor yani. Kaynanamın şöyle bir ifadesi var. Annenin dilini bilmiyorum ama çok sıcakkanlı bir insan. Çok seviyorum. Annem de Türkçe bilmiyor. Yani hani bunlar var. (8 yıldır evli, 2 çocuk, Kürt-erkek).

Üç yıldır evli, bir çocuk babası Orhan isimli Kürt katılımcı, iki ailenin de muhafazakârlık noktasında birbirlerine benzediklerini düşünmektedir. Ayrıca dini konudaki hassasiyetlerin de iki aile arasında sosyal yaşam konusundaki ortaklıkları artırdığını bildirmiştir.

Orhan: Kayınbaba tarafı Karadeniz'den geldiği için kültürel olarak çok büyük farklılıklar yok. Örneğin muhafazakârlık konusunda birbirlerine benziyorlar. Diyelim ki içkili bir sofraları olmaz. Bizimkiler gibi. Hani ibadet konusunda bizim gibi olmayabilirler. Biraz daha geri plandalar. Ama kurbanını keserler. Sadakasını verirler. Arkadaşlar genelde bana şeyi sorarlar. Kayınbaban muhtemelen içki içiyordur diye. Öyle bir şey yok. Benim Türk-Kürt evliliği yapan başka arkadaşlarım da var. Geçen gün birinin düğününe gittim. Türk olan aile daha rahat içkili bir düğün istemişlerdi. Diğerleri tam zıttı. Ondan dolayı çatışmalar yaşanmıştı. (7 yıldır evli, 1 çocuk, Kürt-erkek).

Dokuz yıldır evli, üç çocuk babası İlhan isimli Kürt erkek katılımcı da evlilik öncesinde eşinin ailesinin dini kimliği önde tuttuğunu belirtmiştir. Kayınpederinin kendisinin etnik kimliğinden ziyade inanç kimliğini önemseydiğini ve iki ailenin de bu ortak zeminde rahatça buluşabildiklerini belirtmiştir.

İlhan: Zaten tanışmaya giderken de kayınpederim şunu demişti. Benim için senin hangi örften hangi mezhepten olman önemi değil ama inancın önemli benim için. Yani inanç benim için önemli. Bu etkili oldu. O anlamda sıkıntı yaşamadık yani. Benim ailem şöyle. Şimdi bizim aile mevcut olan çevreden biraz farklı. Yani okumuş bir aileyiz. Amcalarım özellikle hepsi mesela Kuran kurslarında da yetişmişler. Ama birçok insan yetiştirmiş oldukları için perspektifleri geniştir. Annem hakeza öyle. Kardeşlerim hepsi okudukları için farklı çevreden tanışacağımız zaten malumları idi. Onlar için en önemli olan çocuğum mutlu olsun kim olduğu önemli değildi. Eğer çocuğum birini beğenmişse önemsemişse demek ki önemlidir. Ailemle tanıştıracığım zaman sadece mezhepsel olarak Sünni mi Alevi mi hani Tokatlı oldukları için amcam bana onu demişti. Onun için o kriter idi. Bizim için de o kriter idi. Ailemde bu tür evlilikler yapanlar var. (9 yıldır evli, 3 çocuk, Kürt-erkek).

On dört yıldır evli ve bir çocuk annesi Hacer isimli Kürt katılımcı ise her iki ailenin biraz daha Türklük çizgisinde buluştukları için Kürtlükle ilgili bir gündemleri olmadığını söylemiştir. Ayrıca dinin ve muhafazakârlığın da eklenmesiyle her iki aile bu iki zemin üzerinde buluşmuşlardır. Yani ailesinin devletçi tutumu nedeniyle eşinin

ailesindeki milliyetçi tutumları sorun etmemesi ayrıca muhafazakârlık, aileleri bir araya getirmiştir denilebilir.

Hacer: Yani benim ailem milliyetinden ziyade biraz mesleğine takıldı. Hani rehber öğretmen. Hani biraz düşün dediler. Çünkü bana daha iyilerini layık görüyorlardı. Hani Türklüğü çok sorun olmadı. Çünkü benim ailem de biraz hani Kürt olmasına rağmen devletçi bir kafa yapıları var. Dindar muhafazakâr bir bakış açıları var. Türklüğü çok sorun olmadı. Eşim de ailesini o Zaza diye ikna etti herhalde. Ya da işte gelip ailemi gördükten sonra ha bunların aileleri temiz, devletten yana deyip kendi kendilerini ikna ettiler. Bilemiyorum. Ailelerin ortak noktası daha çok din ve muhafazakârlık iki aileyi bir arada tutan şey o. (14 yıldır evli, 1 çocuk, Kürt-kadın).

On üç yıldır evli ve iki çocuk babası Sezer isimli Türk katılımcı, dil dışında ailelerin birçok konuda benzer olduğunu belirtmiştir. Hem ailelerin kalabalık yapıda olmasının hem de mesleki benzerliğin de iki tarafı birbirine yakınlaştırdığını ama en önemlisinin de ortak dini anlayıştaki buluşma olduğunu eklemiştir. Dini noktadaki baskınlığın hem Türklerde hem de Kürtlerde var olduğunu öne süren Sezer, bunun sayesinde birçok şeyi birlikte paylaşma gibi büyük ortaklıkları doğurduğunu söylemiştir.

Sezer: Aileler de iyi karşıladı öncelikle ben tabii tanıştım eşimin ailesiyle. Davet ettiler beni çok olumlu geçti yani görüşme. Ailesini de beğendim. Bir de ben köyde doğmuş, büyümüş bir insanım. Tek bir farklılık dilde var, onun dışında her şey ortak aslında çok birbirimize benziyoruz yani. Kalabalık bir ailenin üyesiyim. Dokuz kardeşiz, eşim de dokuz kardeşler. Tabi düşük gelirli ailelerin çocuklarıyız. Evet, çiftçi ailenin çocuğuyum. Eşim de gene düşük gelir grubundan bir ailenin çocuğu. Şeylere bakınca dediğim gibi kültürü de çok yakın. Tabii din ortak olunca bu da etkili. Ortak din tabii daha baskın geliyor. Öyle bir şey açısından ortak nokta açısından. Orta noktası olması önemli ya bir ortaklık olması lazım, illaki. Ortak bir şeyler olması lazım, paylaştığınız. Bu açıdan önemli diyorum yani. Şeye baktığımız zaman da yani genel hani hem bizde kültürel açıdan hem Kürtlerin kültürleri açısından kültürleri

karşılaştırdığımızda şey çok ağır baskın geliyor, din ögesi çok baskın geliyor ya. Ve bu da çok büyük ortaklıklar ortaya çıkarmış zaman içerisinde. Dediğim gibi yani dil dışında hemen hemen kültür çok yakın yani. (13 yıldır evli, 2 çocuk, Türk-erkek).

Ailelerin Kürt kimliğini nasıl konumlandığına dair şimdiye kadar yapılan analizlerde, Türk eşlerin çapraz evlilik karşıtı tutumlarının yanı sıra bazı ailelerin muhafazakâr tutumlarda buluşarak eşlerin etnik kimliklerini çok da gündemlerine almadıklarını gördük. Burada araştırmamız açısından önemli olan bir sonuç da, ailelerdeki ortak dini ve muhafazakâr tutumun, eşlerin etnik kimliklerinden kaynaklanabilecek farklılıklara karşı aralarında alternatif bir ortak zemin kurmuş olmasıdır. Dolayısıyla kurulan bu zeminde, aileler hem eşlerin hem de birbirlerinin etnik kimlik ve kültürel farklılıklarıyla ilgilenmemişlerdir.

Aşağıda göreceğimiz üzere, bu sefer, bazı ailelerin eşlerin kimlik ve kültürel farklılıklarıyla pek ilgilenmedikleri tabiri caizse ‘ilgilenmeme-dikkate almama’ şeklinde kendilerini konumlandıklarını görmekteyiz. Yani söz konusu konumlandırma, eşlerin kimlik farklılıklarını kabul edip buna göre geliştirilen bir evlilik tutumundan ziyade, muhafazakâr tutumlarda buluşan ailelerinkine benzer yani pek ilgilenmeme durumundan kaynaklanıyor denilebilir.

3.2.2.1.3. Göz Ardı Etme

Yukarıda en başta bazı Türk ailelerin çocuklarının Kürtlerle evliliklerine olumsuz tutum geliştirdiklerini daha sonra ise bazı ailelerin dini ve muhafazakâr tutumlar üzerinden evlenecek kişilerin etnik kimliklerini gündemleştirmediklerini gördük. Bazı ailelerin çapraz evlilik tutumlarından hareketle kendilerini konumlandıkları bir diğer nokta ise farklı kimliklerdeki eşlerin evlilik tercihlerine olumlu tutum geliştirmeleridir. Katılımcıların anlatımlarından hareketle, hem kendi ailelerinin evlenecek kişinin etnik kimliğini sorun etmediklerini hem de eşlerinin ailelerinin kendi kimliklerini sorun etmediklerini görmekteyiz. Ailelerin bu konum alışını, diğer ailelere göre etnik ve kültürel farklılıkları daha fazla kabul eden bir pozisyona işaret etse de daha çok eşlerin etnik kimliklerini göz ardı etmelerinden kaynaklandığını söyleyebiliriz.

Aşağıda ailelerinin evliliklerinde birbirlerinin kimlik farklılıklarını sorun etmediklerini anlatan katılımcıların anlatımlarına yer verilmiştir. Örneğin altı yıldır evli, bir çocuk babası Umut isimli Kürt katılımcı, eşinin ailesinin demokratik bir yapılarının olduğunu ve kendi kimliği üzerinden bir ayrımcılık yaşamadığını belirtmiştir. Ayrıca iki aile arası ilişkilerin de sıcak olduğunu vurgulayan Umut, eşinin de ailesiyle çok sıcak ilişki geliştirdiğini söylemiştir.

Umut: Eşimin ailesi demokrat duruşu olan bir aile. Irk ya da din ayrımı yapan bir aile değil. Kaynanamın da bana dediği tek şey, insan olsun yeter. Eşimi de bu şekilde büyütmüşler. Bir ayrımcılık hissetmedim. Büyük kültürel farklılıklar ya da düşüncel anlamda farklılıklar da hissetmedik. Önemli günlerde aramayınca kaynanam küser. Bana oğlum der. Onlar Bandırma'da yaşıyorlar. Ya da iki haftada bir kaynanamla telefonda görüşüyoruz. Annem burada yaşıyor, İstanbul'da. Onunla çok iyi ilişkileri var. Çok da sever annemi. Yengemle, kardeşlerimle görüşüyor. Araları iyi. Hatta kendisi bazen der annelere gidelim. Normalde gelinler bunu çok söylemez de. (6 yıldır evli, 1 çocuk, Kürt-erkek).

Altı senedir evli, bir çocuk annesi Dilek isimli Türk katılımcı, ailesinin eşinin etnik kimliğiyle ilgili olumsuz bir şey beyan etmediklerini ifade etmiştir. Yakın çevreden ise bir Kürt ile evliliğinin uygun olamayacağını söyleyenlerin olduğunu ama bu konudaki net duruşundan dolayı kimsenin direkt kendisine böyle bir şey söyleyemediğini de eklemiştir.

Dilek: Ailem kesinlikle Kürt lafı bile etmediler. Ailem gayet ılımlı idi. Bir iki etraftan söylenmeye çalışan oldu ama çok da bana söylemeye cesaret edemediler. Çünkü bu konudaki görüşümü biraz da belli ettiğim için. Ama içten içe ne işi var bir Kürt ile evlenmeye diyen insanlar var. Dengi dengine oldu mu bu iş, diyenler. Ama bana birebir söylemedi kimse. (6 yıldır evli, 1 çocuk, Türk-kadın).

Sekiz yıldır evli, üç çocuk babası Burak isimli Türk katılımcı da ilk başlarda bir Kürt ile evliliğinin acaba sorun olup olmayacağını tereddüdünü yaşadığını ifade etmiştir. Ailesiyle çok fikir alışverişinde bulunduğunu ve onu destekleyenlerin de

etkisiyle bir sorun yaşamadığını bildirmiştir. Eşinin ailesinin ise evliliklerine dair olumlu yaklaşıtlarını ve eşinin ailede en büyük çocuk olmasındaki etkisinin de bunda rol aldığını belirtmiştir.

Burak: Ailemle, ablamla konuştum. Böyle bir durum var ne dersiniz diye. Çok şükür bir sıkıntı olmadı. Bazen işte bilgiler almaya çalıştılar Türk Kürt olur mu diye. Bu konuyla ilgili işte zor alırsın, altını var, sıkıntı çekersin vs. ben sonuna kadar gittim. Ben kararımı vermiştim, o da vermişti kararını. Biz onlara az uyarız, onlar bize az uyar, orta yolu buluruz. Bu şekilde çok fikir alışverişi yaptığımız oldu. Arkamda duranlar daha çoktu. Destekleyen çok oldu... Eşimin ailesinde de çok şükür bir sorun olmadı. Kaynanam çok iyi çocuklar yetiştirmiş. Allah bin kere razı olsun. Eşim evin en büyüğü idi. Öyle olunca da kimse saygıda kusur etmedi. İster istemez Türk Kürt olunca insan bir ters tepki bekliyor da. Ama böyle bir durum olmadı. Gittik istedik, onlar beni araştırdılar ben onları araştırdım. Herhangi ters bir şey olmadı ama. (8 yıldır evli, 3 çocuk, Türk-erkek).

On bir yıldır evli ve iki çocuk annesi olan Sevgi isimli Türk katılımcı, eşinin ailesinden kendisine yansıyan olumsuz bir şeyin olmadığını ifade etmiştir. Kendisinin Kürtçe ve kaynanasının da Türkçe bilmeyişlerinin aralarında iletişimi çok kısıtlı hal getirdiğini ancak bundan dolayı da kendi kimliğine yönelik olumsuz bir şeyler yaşamadığını söylemiştir. Sevgi ayrıca eşinin ailedeki rolünden dolayı da ailenin güvenini kazandığını ve dolayısıyla alacağı kararlara ailenin de saygı duyduğunu bildirmiştir.

Sevgi: Şimdi onları ben bilmiyorum. Bana karşı davranışları hep iyi idi. Ben kayınvalidem de kayınpederim de Türkçe bilmiyorlar. Biz on senedir ben de bir kelime bile Kürtçe öğrenemedim. Kadıncağız sağ olasın “Güzel kızım” öğrenmiş. “Nasılsın iyi misin, güzel kızım?”, “iyiyim anne” daha ileriye gidemiyorum. Bu konuda benim tabi çok eksikliğim var. Her zaman bana karşı tavırları iyidir. Ama kim istemez ki kendi geliniyle sohbet edebilsin, arayıp konuşsun, yanında olsun. Belki oradan bulsaydı orada yaşayacaktı belki. Tabi ki de daha mutlu olabilirdi. Ama bununla ilgili bir rahatsızlık bana söylemiş

değil. Eşim zaten ailenin en büyük çocuğu. Her zaman sözü dinlenen biri. Aslında baba rolünü almış birisi. O yüzden söylediği her şey çok geçerlidir. Eğer o ben birisiyle evlenecem demişse o kızı sevmeseler de sevmek zorunda kalırlar, öyle hissederler. Hala da öyledir ailede. (11 yıldır evli, 2 çocuk, Türk-kadın).

Sekiz yıldır evli ve iki çocuk babası Varol isimli Kürt katılımcı, hem ailede daha önce çapraz evlilik olmasını hem de aldığı eğitim dolayısıyla ailedeki pozisyonu dolayısıyla evlilik tercihinin saygıyla yaklaşıldığını söylemiştir.

Varol: Benim abimin eşi de Tokatlı. O da Türk. Sekiz yıl Türkçe bilmeyen kaynanası ile yani annemle aynı evde kaldı. Aynı mahalleden o da. Biz de yirmi dokuz yıldır İstanbul'dayız. İşte komşulardan, ailenin etkileşiminden sorun olmadı. Tabi her anne baba kendi çocuğunun kendi kültüründen belki evlenmesini ister. Ama ailemin tek okuyan çocuğu olduğum için de bir şey demediler. Saygı duydular. Bir de abimin eşinin sekiz yıl onlarla aynı evde yaşamış olması etkili oldu. Yani bizim için bir problem yoktu. Biz genişiz. (8 yıldır evli, 2 çocuk, Kürt-erkek).

Dört yıldır evli ve bir çocuk annesi olan Melike isimli Türk katılımcı, başlarda kayınpederinin çocuğunun böyle bir evliliğe karşı dikkatli olması gerektiğini bunu da daha önce yaşadıklarından hareketle söylediğini aktarmıştır. Ailesinde de çapraz evliliklerin olduğunu ve her iki ailenin de Türk ve Kürt kimliklerini evlilik ilişkisi bağlamında ele almadıklarını da bildirmiştir.

Melike: Bence çok problem yaşamadı o da. Ama babası Almanya'da kaldığı dönem Türk milliyetçiliğini hissetmişti. Kürtler Şafii olduğu için genelde, Türkler Hanefi, onun çatışmasını yaşamışlardı. Ben ne kadar gereksiz olduğunu düşünsem de ama orada yaşamışlar. Bundan dolayı kayınpederim demiş bak oğlum böyle bir şey sana dönebilir, onu düşündün mü diye. Kötü manada değil, bir uyarı mahiyetinde. Ama genel manada aileler onlar Türk veya onlar Kürt biz ne yapacağız hiç öyle bir şeye girilmedi. Bizim ailede de karma evlilikler var. Yani açıklar aslında. (4 yıldır evli, 1 çocuk, Türk-kadın).

On yedi yıldır evli ve üç çocuk babası Mustafa isimli Kürt katılımcı, ailesinin başlarda bir Türk ile evliliğine tereddütleri olduğunu ama hem tanımaları hem de eşinin dindar ve örtülü olmasının aileyi ikna etmede de etkisinin olduğunu belirtmiştir.

Mustafa: Benim ailem hiç karşı çıkmadılar. Ben durumu anlattım, az olan tedirginlikler de geçti. Ben zaten uzun zamandır ailemden ayrı idim. Bir Kürt olsaydı da aynı durum söz konusu olacaktı. Olabilecek çekince, kimdir nedir nasıldır orda da olacaktı. Ailede bir de tanıyorlar. Bir de karşı taraf dindar olunca, kapalı örtülü. Sıkıntı olmadı. (17 yıldır evli, 3 çocuk, Kürt-erkek).

On bir yıldır evli ve bir çocuk annesi Esmer isimli Kürt katılımcı, evlilik aşamasında eşiyile birbirlerinin etnik kimliklerini bildiklerini ve eşler düzeyinde hiçbir sorun yaşamadıklarını anlatmıştır. Eşinin ailesinin kendi etnik kimliğiyle ilgili neler diyecekleri konusundaki endişelerini dile getiren Esmer, sonrasında bu endişelerinin de yersiz olduğunu ve eşinin ailesinin bu hususta herhangi bir olumsuz tavır içine girmediklerini eklemiştir. Esmer, ailesinin de evliliklerinde olumlu ya da olumsuz hiçbir şekilde kimliklerini konuşmadıklarını ve ailedeki diğer çapraz evliliklerin de bu konuda pozitif bir etkisinin olabileceğini öne sürmüştür.

Esmer: Hiç konusu geçmedi hocam yani eşim zaten hem sanırım ilk tanışmalarda biliyordu benim etnik kimliğimi ben de onunkini biliyordum. Onun için hani hiç sıkıntı yaşamadık. Hani onun da hiç bununla ilgili bana yani kafasına soru işareti oluşturacak bir şey hissettirmedi. Onun için hiç öyle bir sıkıntı yaşamadık. Ama bende şöyle bir kaygı oluştu tabi ki. Hani eşimle ilgili öyle bir şüphem olmadı ama hani acaba ailesi ne düşünüyordur? Farklı şeyler düşünüyorlar mıdır? Hani sonuçta bizim etnik yapımızla ilgili de hani toplumda çok fazla bir ön yargı da var, farklı şeyler düşünüyorlar mıdır diye böyle bir aklımdan geçmişti. Ama hani açıkçası çok da üstünde durmadım. Beni hiç kaygılandıran bir süreç olmadı. Sonrasında da hani birçok yersiz olduğumu fark ettim. Hani hiç şeye olmadı konusu bile geçmedi. Benim ailem şey yapmadılar. Hani o konuda hiç sıkıntı oluşmadı. Yani olumlu ya da olumsuz hiçbir şey söylemediler, çünkü benim benden önce evlenen abim ve kız kardeşim de aynı şekilde onlar da farklı etnik yapıyla evlenmişlerdi. Zaten

babamların ve annelerin kuşağında da mesela dayım dayımın eşi de işte farklı etnik yapıda olduğu için herhalde alışık oldukları için de çok sıkıntı olmadı. Eşimin ailesinden de hani artık tanıdıkça herhalde 11 yıldır tanıyorum. Onların da kafasında hani öyle bir soru işareti oluşmamış hani neden diye öyle bir şey hiç düşünmemişler. (11 yıldır evli, 1 çocuk, Kürt-kadın).

On üç yıldır evli ve iki çocuk babası Sezer isimli Türk katılımcı da her iki ailede de eşlerin kimlik farklarıyla ilgili herhangi bir tavır ortaya konulmadığını söylemiştir.

Sezer: Yok, hiç bizim şeyimiz de olmadı. Böyle sen Kürt ben Türk öyle hiçbir şey olmadı bugüne kadar. Hani şey hem benim ailem tarafından hem eşim ailesi tarafından böyle bir sıkıntı olmadı hiç. (13 yıldır evli, 2 çocuk, Türk-erkek).

Yedi yıldır evli ve bir çocuk annesi Zehra isimli Türk katılımcı, aileler arasında birbirlerinin sınırlarını koruma konusunda adeta ismi konulmamış bir anlaşma olduğunu söylemiştir. Bu durumun da evlilik adımlarını kolaylaştırdığını eklemiştir. Ayrıca hem İstanbul hem de Van'da yaptıkları düğünlerde ailelerin yine birbirlerine kültürel farklar bağlamında da maksimum düzeyde alan açtıklarını belirtmiştir.

Zehra: Aileler şöyle ya iki ailede bir diğerrinin kendisinden çok farklı olduğunu kabul ederek yola çıkıyor. O yüzden de iki taraf da karşı taraf için maksimum düzeyde şey alan açıyor. Hem söylem alanı hem işte eylem alanı. Bu da dediğim gibi, yani bizim herhangi bir şeyle hiçbir çatışma yaşamamamızı sağladı. Yani biz evlenirken hani İstanbul'da bir nikah ve aile arasında yemek verdik, arkadaşlarımızın da katıldığı küçük bir şey. Van'da da tamamen Van'daki hani gelenek neyse işte iki gün o zaman öyle biz evlendiğimizde yani öğle saatlerinde gün başlıyordu gece yarısına kadar devam ediyordu. İki gün boyunca cumartesi pazar Van'da böyle halay çekildi. Bizimkiler biliyor Van'da usul bu, gelenek bu. Biz ona uyduk İstanbul'da da dedik ki böyle böyle bir şey yapamaz. Bu sefer eşimle artık tamam dedi. Yani dediğim gibi hani herkes şu an maksimum düzeyde karşı tarafın gönlünü hoş tutmaya gayret ettiği için işler bizim açımızdan çok kolay yürüdü. (7 yıldır evli, 1 çocuk, Türk-kadın).

Ailelerin eşlerin etnik kimliklerine karşı konum alışlarında şüphesiz en dikkat çekici sonuç Türk ailelerinin çapraz evlilik karşıtı tutumları olmuştur. Bunu besleyen önyargılara vurguda bulunan katılımcıların evlilik ısrarları, ailelerin tutumlarını değiştirmede etkili olmuştur. Bazı ailelerin eşlerin etnik kimlikleriyle ilgilenmeyip daha çok dini ve muhafazakâr tutumlarda buluştukları da görülmüştür. Evlilik kurulumunda da eşlerin bir üst kimlik olarak dini cemaatler temelinde edindikleri dini birtakım değerleri evlilik kararlarında önemsediklerini görmüştük. Burada hem aileler hem de eşlerle ilgili olarak dile getirdikleri dini kimliklerin araştırmamız açısından önemi ise alternatif kimliklerde buluşma zemini işlevi görmesidir. Yoksa bu çalışma kapsamında bireylerin dini kimlik özdeşimleri ile ilgili bir analiz yapmıyoruz. Son olarak da bazı ailelerin çapraz evliliklere karşı daha olumlu tutumlar sergiledikleri ve eşlerin etnik kimlikleriyle pek de ilgilenmedikleri görülmüştür.

Türklerle Kürtler arası çapraz evlilikler çoğu zaman Türk eşlerin ve ailelerinin Kürt kimliğine dair yakın temaslarının yaşandığı bir işlev de görmektedir. Kürt eşlerin, Türk kimliğine dair bu evlilikler aracılığıyla edindikleri kültürel öğelere pek rastlamamaktayız. Bunun nedeni de zaten Türk kimliğinin hâkim kimlik olarak önceden Kürt eşler tarafından yakından deneyimlenmesidir. Ancak Türk eşlerde durum farklılaşmaktadır. Aşağıda Türk eşlerin, Kürt kimliğini yakından tanıdıklarını ifade ettikleri kültürel öğelere örnekler verilerek, araştırmamız açısından önemi analiz edilmiştir.

Eş Tepkileri
a) Kürtçe
b) Kültürel araçlar
c) Mekân-yer

3.2.2.2. Eş Tepkileri

Kürtlerle Türkler arası çapraz evliliklerde evlilik kurulumunda eşler, birbirlerinin kimlikleriyle pek ilgilenmediklerini bildirmişlerdi. Evlilik kararlarını

aileleriyle paylaştıklarında, özellikle Türk ailelerin Kürt eşlerin etnik kimliklerini sorun ettiklerini yukarıda alıntılar üzerinden görmüştük. Bu evliliklerde, Türk eşlerin ve ailelerinin Kürtleri daha yakından tanımaya başladıkları ve Kürtlük bilgisi edindikleri Kürtçe dili, Kürt müziği, düğün adetleri, misafirlik gibi bir takım kültürel öğelerden söz edilebilir. Ayrıca Kürtlerin nüfus olarak yoğunlukta yaşadıkları şehirlerde özellikle de Kürt eşlerin aileleri aracılığıyla Türk eşlerin deneyimledikleri ve mekân kimliğiyle özdeşleştirdikleri Kürt kimliği bilgisinden bahsetmek mümkündür. Aşağıda katılımcılarla yaptığımız mülakat alıntılarında da Kürtlük bilgisinin nasıl yakından deneyimlendiği anlatılmıştır.

3.2.2.2.1. Kürtçe

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde Kürt-Türk çapraz evliliğinde etnik ve kültürel farklılıklar konuşulduğunda Kürtçenin belirgin bir şekilde zikredildiğini ve Kürtlüğü temsil eden bir araca dönüştüğünü anlıyoruz. Bu durumun oluşmasında önemli etkenlerden birisi de Türk eşlerin Kürtçe ile yakın ilişkilerinin genelde ilk defa çapraz evlilik bağlamında kurulmasıdır. Dolayısıyla çapraz evlilik bağlamında en temelde eşler arası farklılıkta bariz şekilde Kürtçeden bahsetmek mümkündür. Aşağıda verilen alıntılarda da görüleceği üzere, araştırmacı olarak soruları Kürtçe ile ilgili sormamamıza rağmen; katılımcılar, genelde direkt Kürtçeden söz ederek etnik ve kültürel farklardan söz etmişlerdir. Mülakat alıntıları hem eşler arası kimliksel ve kültürel farkların konuşulması hem de çocuk sahibi olunduktan sonra çocukların hangi dil ve kültürle yetişecekleri bağlamında ve ayrıca aileler arası iletişim bağlamında dillendirilen Kürtçenin, çapraz evliliklerde eşler arasında en çok konuşulan konu olduğunu göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında Kürtçe bir iletişim aracı olmanın ötesinde, kimlikler arası bir sınır belirleme işlevi görmektedir.

Örneğin, yirmi yedi yıldır evli dört çocuk babası Samet isimli Kürt katılımcı, genel olarak çapraz evlilik ilişkisinin sadece çocukların Kürtçe öğrenememesi noktasında sorun oluşturduğunu ve bu durumun da kendisi için rahatsız edici olduğunu vurgulamıştır. Bunu aşmak için çocukları kendi memleketine gönderdiğini ama orada da öğrenemediklerini belirtmiştir. Bu yüzden de Kürtçenin öğrenilememiş olunmasını

çocuklar açısından bir kayıp olarak niteleyerek, bunu fitrat üzerinden yani insanın doğarken beraberinde getirdiği kimlik üzerinden delillendirmiştir.

Samet: Sadece çocuklar noktasında problem oldu. Çocuklar dil öğrenemedi. Bu benim için rahatsız edici aslında. Çocuklar Kürtçe öğrenseydi güzel olurdu. Anne Türk ise çocuğun Kürtçe öğrenmesi imkânsız zaten. Çocukları memlekete gönderdik ama onlar da çocuklarla Türkçe konuştular... Dil açısından bir kayıptır. Kürtçenin öğrenilememesi çocuklar için bir kayıp. Ben ölünce kabirde bana hangi dildendin diye sormayacaklar. Bana yaşadığın sürece Allah rızasına uygun bir hayat yaşadın mı diyecekler. Öğrensen dilin dünyevi cihetten faydası var. Allah seni Kürt olarak yaratmış, dilini öğrensen gayet güzel olacak. Onun dışında bir insanın Arap olması Türk olması Kürt olması Laz olması benim için çok da anlam ifade etmiyor. Kültürel açıdan tanışma açısından bir anlam ifade ediyor. (27 yıldır evli, 4 çocuk, Kürt-erkek).

Sekiz yıldır evli ve üç çocuk annesi Rojîn isimli Kürt katılımcı, çocuklarının yetişme tarzları hakkında konuşurken daha çok çocuklarının Kürtçe öğrenme çabalarına dair örnekler üzerinde durmuştur. Kendi ailesinde çoğunlukla Kürtçe konuşulduğu için çocukların orada daha çok Kürtçeye maruz kaldıklarını ancak evde ise Türkçenin hâkim olduğunu belirtmiştir. Hem eşinin hem de kaynanasının da çocukların Kürtçe öğrenmeleri konusunda kendisini teşvik ettiğinden de bahsetmiştir.

Rojîn: Çocuklar da benim gibiler. Çünkü ben onları büyütüyorum. En büyüğü ile Kürtçe konuşunca anlıyor. Bazen ona “derî bigire” yani kapıyı kapat diyorum, anlıyor. Mesela babamın evinde kesinlikle Türkçe yoktur. Bazı Kürt evlerinde çocuklar şu an Türkçe ile büyüyorlar. Ama benim babam çok fazla Türkçe de bilmez. Orada Kürtçe konuşuluyor, onlar da ona maruz kalıyorlar. Ama evde genelde hep Türkçe konuşuyoruz. Ama babaları çocuklarla Kürtçe konuşma demiyor. Kaynanam çok istiyor onların Kürtçe öğrenmesini. Bana neden onlara Kürtçe öğretmiyorsun diyor. Onlara da öğret diyor. (8 yıldır evli, 3 çocuk, Kürt-kadın).

Sekiz yıldır evli, üç çocuk babası Burak isimli Türk katılımcı, çocuklarının iki dilli yetişmelerini istediğini bildirmiştir. Hali hazırda çocuklarının Kürtçe dil

becerilerine de örnekler veren Burak, özellikle eşinin ailesinde Kürtçeye maruz kaldıklarını ve bu şekilde bu dilsel ve kültürel ilişkilerden kopmadıklarını da söylemiştir.

Burak: Ben ilk doğduklarında Kürtçe öğretin dedim. Bir dil bir insan, iki dil iki insan. En büyük oğlan birkaç Kürtçe kelime biliyor zaten. Okula gidince biraz unuttu. Dili yatkın. Ufak olanı, onda tam Kürt damarı var da. O tam orijinal. Ben özellikle dedim Kürtçe öğrensinler. Bir de biz kaynanamlara gidip geliyoruz. Hiç kopmuyoruz. İki dili de kullansalar benim için hiç problem yok. Belki yaşayanlar vardır ama biz hiç yaşamadık. (8 yıldır evli, 3 çocuk, Türk-erkek).

On yedi yıldır evli ve üç çocuk babası Mustafa isimli Kürt katılımcı, çocuklarının Kürtçe öğrenememeleri üzerinden Türk ve Kürt çapraz evlilikleriyle ilgili uzun bir değerlendirme yapmıştır. Yaşamak istediği hayat ile yaşanan hayat arasındaki ayrıma dikkat çekerek, her iki ebeveyni Kürt olan ailelerde de yine çocukların Türkçe ile büyüdüklerini söylemiştir. Buna rağmen yine Kürtlerin, Kürtlerle evlenmesi gerektiğini düşündüğünü ve her ne kadar çocuklarının aidiyet olarak kendilerini Kürt görmelerine karşın, bazı şeylerin eksik kaldığını söylemiştir. Bu eksik olan şeyin tamamlanmasının yani Kürt kimliğinin aktarılmasının da büyük oranda Kürtçe üzerinden ve yine ancak anne ile mümkün olabileceğini ileri sürmüştür.

Mustafa: Hassasiyette yok (bir müddet düşünüyor, sonra cevap veriyor). Ama diyorum ki herhalde bir Kürt ile de evli olsaydım yine aynı noktaya gelirdim. Yaşamak istediğin hayat ile yaşadığın hayat arasında zaten her zaman fark var. Burada bakıyorsun ki çocuklara nasıl Kürtçe öğreteceksin, mümkün değil. Anne babası Kürt olan da çocukları Türkçe konuşuyor. Benim ki de bilmiyor. Biraz anlıyorlar ama yine de istediğin gibi öğretemiyorsun... Sadece çocuklarla ilgili olarak Kürt'ün, Türk ile değil de öncelikle olarak Kürt ile evlilik yapmasını tavsiye ederim. Çünkü çocuklar anneleri de Türk olunca Kürtçe öğrenmeleri çok zor oluyor. Kızım %70-80 anlıyor ben Kürtçe konuşunca ama çevirip konuşmakta sıkıntı yaşıyorsun. Sonraki çocuklara zaten artık yetişemiyorsun. Onlar çok az kelime öğrenmişler. Kürt olduklarını

biliyorlar, Iğdırlı olduklarını biliyorlar, Kürtçe diye bir dil olduğunu biliyorlar. Duyunca evet bu Kürtçedir diyorlar. Ama o şeyin içine giremiyorlar. Anne olmadığı için sıkıntı. Bu iş anne ile biter. Benim açımdan bu evliliğin tek dezavantajı bu. Bu da büyük bir dezavantaj tabi ki. (17 yıldır evli, 3 çocuk, Kürt-erkek).

On bir yıldır evli ve iki çocuk annesi Sevgi isimli Türk katılımcı, eşiyile aralarındaki tek farkın dil üzerinden yaşandığını yani Kürtçe olduğunu belirtmiştir. Çocuklarının ise mevcut ortamda Kürtçe öğrenemediklerini ancak eşinin ailesiyle vakit geçirseler öğrenebileceklerini belirtmiştir. Dolayısıyla hem eşler arası kimlik farkı bağlamında hem de çocukların iki kültürlü yetişmelerinde yine vurgulanan şey Kürtçe olmuştur.

Sevgi: Aramızda öyle bir uçurum yok aslında. Tek farkımız eşimle ile Kürtçedir. Onlar da maalesef burada doğup büyüdüğü için öğrenemeyecek. Yazın hani eğer gidip babaannelerinin yanında kalabilseler, çünkü görümcemin çocukları öyle, üç ay kalıyorlar ve gerçekten de Kürtçeyi öğreniyorlar. Umarım benimkiler de öyle olurlar. Benim dil yeteneğim yok. Onlar geliyor yanıma biz gidiyoruz ama öğrenemiyorum. “Çawanî baş î” deyince çok komik geliyor kulağıma, söylemekten de çekiniyorum. Umarım çocuklarda da o şey olmaz. Babaları bir şeyler öğretmeye çalışıyor ama ısrarla değil. Sayılar, el burun yüz basit kelimeler. Ama evin içinde birebir konuşan biri olmayınca zor. (11 yıldır evli, 2 çocuk, Türk-kadın).

Otuz yıldır evli, üç çocuk babası Nurullah adlı Kürt katılımcı, eşinin kendi kültürüne merakıyla ilgili sorumuza direkt Kürtçeye ilgisi üzerinden cevap vermiştir. Bu yönüyle Kürtçe eşler arası kültürel farkların da yine merkezinde yer alıyor denilebilir.

Nurullah: Biraz Kürtçe öğrenme merakı oldu, birkaç kelime falan. Ama anlıyor çoğunu. Benim de hiç öyle bir çabam olmadı, Kürtçe öğretmekle ilgili. Çat pat da olsa Kürtçe konuşuyor ama. (30 yıldır evli, 3 çocuk, Kürt-erkek).

Benzer şekilde yedi yıldır evli ve iki çocuk babası Yüksel isimli Türk katılımcı da eşinin kendisine kültürel anlamda bir katkısı var mı sorusuna hemen eşinin Kürtçe bilip bilmemesi üzerinden cevap vermiştir. Diyalogun devamında kendisine eşinin kültürü deyince aklına Kürtçe mi geldi diye sordüğümüzda, yanıt olarak evet demiştir.

Yüksel: Valla Kürtçeyi bilseydi belki bana katkısı olurdu. Bir iki kelime Kürtçe öğrendim. Onun dışında bir şey yok. (7 yıldır evli, 2 çocuk, Türk-erkek).

Yedi yıldır evli ve iki çocuk annesi Şükran isimli Kürt katılımcı, çocuklarının yetiştiği kültürle ilgili konuşurken farklılık olarak sadece Kürtçeden söz etmiştir. Kürtçenin de evde konuşulmamasından dolayı pek de öğrenemediklerini ama çocukları belirli bir kültürde büyütmekle ilgili özel bir çabaya da girmediklerini belirtmiştir.

Şükran: Kafamıza göre işte büyüyorlar. Hani illa da Kürtçe bileceksiniz falan tarzında değil. Anneanneye gidiyor eğer orda duyarsa Kürtçe falan, öğrenebilir. Babam arada bir konuşuyor. Çok evde konuşulmuyor. Yengemler konuşuyor ama bizde konuşulmuyor. İki tarafa da götürüyoruz. Hala teyze anneanne bunları hepsini bilsinler diye. Tabi şu an pandemiden dolayı gidemiyoruz. Ama eskiden hep gidip geliyorduk. Ama özel bir çabamız yok şu kültürde şu şeyde yetişsinler diye. Biraz imanlı yetişsinler olur. (7 yıldır evli, 2 çocuk, Kürt-kadın).

Dört yıldır evli ve bir çocuk babası Ahmet isimli Kürt katılımcı, çapraz evliliklerle Kürtlerin kültürlerinden uzaklaşma riskini öne sürerek bu durumu da yine Kürtçenin öğrenilip öğrenilememesi üzerinden anlatmıştır. Ahmet, Kürtçenin Kürtlüğün temel simgesi olduğunu vurgulayarak kendisi ve çocukları açısından Kürtçenin anlamını karşılaştırmıştır. Özellikle de çocuklarının kendisi kadar anadillerinden Kürtçeyi önemsemeyeceklerini çünkü hayatlarında Kürtçe üzerinden kurulan bir anlam dünyasının olmadığını söylemiştir.

Ahmet: Yaşadığın kültürden biraz uzaklaşma riski var. Özellikle çocukların yetişmesi, dil konusu. Ben mesela annemle Kürtçemi canlı tutmaya çalışıyorum. Çocuk diyelim ki illa Kürtçe öğrensın demiyorum ama öğrensın

desem bu zor. İlla öğrenmesi gerekiyor mu bu da bir soru. Benim için Kürtçe önemli bir şey ama onun için olmayabilir. Yaşamamış çünkü. Ben Kürtçe bir şarkı dinleyince çok keyif alıyorum. Benim için değerli bir şey. Ama İstanbul'da büyüyen bir çocuk için ne kadar olur. Bir yerlere temas etmesi lazım sende. Bunu görmek lazım bu bağlamda... Bugün Kürt kimliğinin temel simgesi nedir dersen dil, Kürtçe dersin. Ben hatta bir ara metroda gidiyordum bir aile vardı. Kadın da kapalı idi. İki tane küçük çocuk vardı, dört beş yaşlarında. Kürtçe konuşuyorlardı sürekli. (4 yıldır evli, 1 çocuk, Kürt-erkek).

Beş yıldır evli, bir çocuk babası Adar isimli Kürt katılımcı, İstanbul'un kendi etnik kimliği açısından kendisine bir şey kazandırmadığını ileri sürmüştür. Kürtçe eğitim üzerinden ancak bir Kürtlük bilincinin verilebileceğini söyleyerek, Türkiye dışındaki bir arkadaşının kişisel tecrübesi üzerinden bu durumu örneklendirmiştir. Dolayısıyla Adar'a göre Kürtçe hem bir kimlik bilinci kazandırması özelliğinden dolayı hem de kültürel transfer açısından merkezi bir role sahiptir.

Adar: Ben şöyle düşünüyorum, ben İstanbul'un Kürtlük bağlamında bize hiçbir şey vermediğini düşünüyorum. Bence Kürtlere verilebilecek en iyi şey Kürtçe eğitimidir. Ve Kürt kültürünün dünyaya gerçek anlamda tanıtılması. Türkiye'de tanıtılması. İnsanlarımıza ya evet Kürtçe bir şekilde öğretebilirsin. Bir arkadaşımız vardı. Otuz yaşından sonra Kürt bilincini aldı ve gitti Fransa'da Kürtçe eğitim aldı. Kürtçe kitaplar yazıyor. Ve bu insan artık Kürt bilincini aşıl原因 birisi. İnsanlarımız mesela gidip Fransa'da eğitim alıyor. Kürt kültürünü Fransa'da öğreniyor. Kürtlerle ilgili bazı bilgileri gidip Fransa'da Amerika'da bazı müzelerden ya da üniversitelerden öğreniyorlar. Mesela burada yok öyle bir şey. (5 yıldır evli, 1 çocuk, Kürt-erkek).

Dokuz yıldır evli, üç çocuk babası İlhan isimli Kürt katılımcı, Kürtçe konuşulmaması üzerinden yaşanan bir kimlik dejenerasyonu olduğunu ileri sürmüştür. Kendi neslinin bile artık Kürtçeyi az konuştuğunu ve bu tür bir gidişatin uzak bir gelecekte dilin ortadan kalkma riskini taşıdığını söylemiştir. Karadeniz'de konuşulan Lazca üzerinden bu riski örnekleyerek, her ne kadar çocuklarına öğretmeye çabalasa da yetersiz kaldığını ve bu durumun kendisi için büyük bir sorun olduğunu da

eklemiştir. Katılımcı dil üzerinden yaşanan bu sorunu da Kürtsele dejenerasyon şeklinde tanımlamıştır. Bu yönüyle yine dilin, kimliği belirginleştirici işlevine dikkat çekilmiştir.

İlhan: Şöyle, bu sadece benim ailemle ilgili bir durum değil. Bu genel bir sorundur. Bugün Kürtçe çok ciddi bir dejenerasyona uğruyor. Ben kendim şu an Kürt'üm. Kendi ailemde Kürtçe konuşmuyorum. Kendi içinde doğduğum ailede dahi konuşamıyorum. Bu çok büyük bir sorun. Bu şekil devam edecek olursa önümüzdeki yüz sene içerisinde Türkiye sınırları içerisinde Kürtçe diye bir dilin kalmayacağını endişe ediyorum. Nasıl ki bugün Karadeniz bölgesinde Lazca diye bir dilin olmayışı, ki belki yaylada yaşayan birkaç nenemiz biliyordur. Yani ağız değiştirilerek konuşulan Lazcanın Lazca olmadığını hepimiz biliyoruz. Bugün Kürtçe için de aynı şeyi söyleyebilirim. O anlamda sıkıntı. Benim için büyük bir sıkıntı. Çocuklarıma öğretmeye çalışıyorum. Yani şu an sayı saymayı öğretiyorum. Sayı sayarken de birkaç dilden hem Türkçe hem Kürtçe hem İngilizce sayıyorum. En azından çocuk onu da bilsin. Ama bu yeterli mi, değil. O anlamda Kürtsele dejenerasyon yaşıyoruz. (9 yıldır evli, 3 çocuk, Kürt-erkek).

On dört yıldır evli ve bir çocuk annesi Hacer isimli Kürt katılımcı, Kürt olmanın bir yük olduğunu ve bundan dolayı da çocuğuna Kürtlüğü aşılamadığını söyleyerek, çocuğuyla aralarında geçen bir diyalogu aktarmıştır. Kürtçe az bilmesinin kendisini çocuğu yanında mahcup duruma düşürdüğünü ve Kürtçeyi öğrenememesinin nedenini açıklarken de yük olarak tariflediği Kürtlüğü ve arka planını açıklamak zorunda kaldığı için çocuğunun bunları kaldırabilecek bir yaştan uzak olduğunu belirtmiştir. Her ne kadar anlattıklarının çocukta bir anlam ifade ettiğini düşünse de, Kürtçe üzerinden yürütölen devlet politikalarının Kürtlüğe tekaböl eden anlamıyla beraber düşünüldüğünde yine bu analiz bağlamında kimliği işaret etmesi yönüyle dilin merkeziliği anlaşılmaktadır.

Hacer: Ben de doğrusu ona Kürtlüğü aşılamıyorum. Çünkü bu bir yük. Bu küçük yaşta bu yükü ona yüklemek istemiyorum. Çünkü bir ara biz onunla bir gece konuşmuştuk. Duygusal bir konuşma olmuştu. İşte bir şey sordu bana.

Anne Kürtçe'de bu ne demek gibi bir şey sormuştu. Ben de tam olarak bilmiyorum demiştim. O da anne neden bilmiyorsun. Ben mesela Türk'üm, Türkçeyi biliyorum. Sen Kürt'sün ama Kürtçeyi bilmiyorsun tam. Ben de ona biraz izah etmeye çalıştım. Dedim birileri bizim Kürtçeyi öğrenmemize izin vermedi. Biz okulda tek kelime öğrenmedik dedim. Neden dedi. Çünkü dedim, hani bizi yönetenler bu şekilde karar verdiler dedim. Hatta bunun üstüne ben küçük bir deneme de yazmıştım. Bu diyalogumun üstüne çocuğum ağlayarak, gözleri dolarak, şey demişti anne ben bir gün büyürsem ve iyi bir noktaya gelirim Kürt dilini kuracam/koruyacağım gibi bir şey demişti. Yani Kürtlerin dillerini öğrenmelerine izin vereceğim, konuşmalarına izin vereceğim ama bu haksızlık deyip bunu çok şiddetli bir şekilde hissetmişti. Ve çok etkilendi bu olaydan, aramızdaki bu diyalogdan. (14 yıldır evli, 1 çocuk, Kürt-kadın).

Yedi yıldır evli, bir çocuk annesi Zehra isimli Türk katılımcı, eşiyle aralarında kimliksel olarak farklılığın dil üzerinden somutlaştığını belirtmiştir. Eşinin annesiyle muhabbetlerinde kendisinin Kürtçeyi, kaynanasının da Türkçeyi çok az bilmesinden ötürü dilin bir bariyer olarak karşısına çıktığını anlatmıştır. Kimlik farklılıklarının dil üzerinden somutlaşması ve o dilin öğrenilmemesinden dolayı da bariyere dönüşmesi ile Kürtçe üzerinden kimlikler arasında bir sınır oluştuğunu söylemek mümkün olabilir.

Zehra: Ya benim gözlemleyebildiğim çünkü tek farklılık yani en somutlaşan farklılık hani dil oluyor. Bu hani benim için de bir bariyer olduğu için belki dikkatimi çekiyor. Yani hani eşim annesiyle böyle ufak tefek selamlaşmalar dışında Kürtçe konuşamıyorum ve mesela bu beni birazcık yani şey oluyor. Eşim annesi Türkçe konuşuyor ama şey diyor bir noktada mesela benim Türkçem bitti diyor. Yani ben o kadar da Kürtçe konuşamıyorum. Daha ne olsun. Epeyce de bir sohbet edebiliyoruz ama orası yani bizim ilişkimiz için ailelerin, yani daha doğrusu benim eşimin ailesiyle kurduğum ilişki de arada böyle en kısıtlayıcı şeyde en görünür olan şey benim açımdan da dil olduğu için hep örneklerim de onun etrafında dönüyor. Yani o kimliğin somutlaştığı bir şey ve beni engelleyen bir şey. Konuşamıyorum ben hani merhaba dışında

nasılsın dışında ilerleyemiyorum bir türlü yıllardır. O yüzden de o böyle yüzümü o geliyor muhtemelen. (7 yıldır evli, 1 çocuk, Türk-kadın).

Dört yıldır evli, bir çocuk babası Arif isimli Türk katılımcı eşinin Kürtçe bilmemesini ciddi bir şekilde eleştirerek, bu bağlamda dilin kimlikle ve kültürle bağına kurmuştur. Arif, dilin öğrenilememesini bir asimilasyon ve kimlik kaybı olarak öne sürerek, bu konuda eşinin ailesinin de bir çaba içine girmediklerini düşünmektedir. Arif'in Türk eş olarak, eşinin ailesinin çocuğuna dilini ve kültürünü aktaramaması üzerinden yaptığı asimilasyon eleştirisi, başka alıntılarda Kürt katılımcılar tarafından da dillendirilmiştir. Buna göre ilgili katılımcıların önermesine göre özellikle ailelerinde Kürtçeyi öğrenemeyen çocuklar, dilsel ve kültürel olarak Kürt olmaktan da uzaklaşıyorlar. Bu da yine katılımcıların Kürtçe üzerinden kimlikle kurdukları güçlü vurguya işaret etmektedir.

Arif: Babası kültürünü biraz yaşıyor. Yani Kürtçe konuşuyor. Kürtçe konuşuyor sonuçta ama çocuğuna öğretmemiş. Kültür olarak dediğim gibi hani Türk mü hissetsin, Kürt mü hissetsin kendini böyle bir şeyimiz yok. Çünkü annesi de hani Kürtlükten asimile olmuş, tabiri caizse bunu söyleyince de kızıyor. Hani kayınpedere de söylüyorum yani diyorum, keşke sahip çıksaydınız, yani insanlar o kadar mücadele etmişler yani onlar da Kürtler, siz de Kürtsünüz yani bir eksikliğinizi yok, en azından bir dilini niye sürdürüyorsunuz yani bunu getirip pazar koşuşturmasına bağlaman.. Bak Kur'an kursuna vermişsin dedim güzel. Ama yanında annesi ile beraber bir Kürtçe konuşup aşılayamadınız mı? Falan bakıyorum ama ben fazla da ezmek istemiyorsun. Yani öncelik olarak mesela aile özünde hani öyle bir şeye önem vermesi ya bu bizim dilimiz hani sürdürürsün işte bizim bir Kürt kimliğimiz var. Öyle bir şey gevşeklik olmuş diye düşünüyorum. (4 yıldır evli, 1 çocuk, Türk-erkek).

Benzer şekilde on bir yıldır evli, bir çocuk annesi Esmer isimli Kürt katılımcı, hem Kürtçeyi öğrenemediği için hem de Kürt kültürüyle büyümediği için asimile olduğunu düşünmektedir. Ebeveynlerinin Kürtçeyi konuştuklarını ama kendisine aktarmadıklarını söyleyerek, yine dilin kimliğin görünür olmasındaki rolüne vurguda

bulunmuştur. Devamında eşinin kendisinden daha fazla Kürtçeyi bildiğini ve bundan dolayı da kendisine ondan daha fazla Kürt olduğunu söylediğini de aktarmıştır. Yani yine Kürtçe üzerinden kurulan bir kimlik temsiliyetinden söz etmek mümkündür.

Esmer: Yani hocam aslında şöyle, ben çok Kürt kültürüyle büyümedim. Yani biraz biz böyle asimile olduk. Çünkü benim babam memurdu. Çok yer değişikliğinde bulunduk. Annem ve babamın da dil sorunu olmadı. Küçükken hani konuşuyorlarmış, Kürtçeye çok hâkimlermiş ama işte büyüdüğçe şey öğrenim durumları değişikçe tabii şey olmuş hani o süreçte. Hani çok fazla böyle Kürt kültürünü yansıtacak bir şey yok... Eşim işte Kürtçe kelimelerine hani o belki benden daha hâkim olabiliyor. Şeyde Urfa'da yapmış asker öğretmenlik. Mesela söyledik, bunu bilmiyor musun, diyor. Hani ben hani bilmiyorum ama hani daha böyle yatkın olabiliyor. Hatta biz bu görüşmeyi yapmadan önce eşimle konuştuğumuzda ben senden daha Kürt'üm ama hadi neyse demişti. (11 yıldır evli, 1 çocuk, Kürt-kadın).

On iki yıldır evli, bir çocuk annesi Ela isimli Türk katılımcı, hayatında ilk kez başka bir anadilin yakın çevresinde konuşulmasının kendisinde oluşturduğu duygu durumundan söz etmiştir. Ela, o döneme kadar kendisini demokrat olarak gördüğünü ancak bu karşılaşmasının kendi küçük dünyasında bocalamaya sebep olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla aile gibi çok yakın bir ilişkide yani kamusal alanın dışındaki bu karşılaşma, o dilin temsilini oluşturduğu kimlikle de karşılaşmaktır.

Ela: Bir de bir ailenin içinde başka bir dil konuşulduğunu, yani ana dilin farklılığını ilk kez orada fark ettim. Çok ilginç yani 25, 26 yaşındayım işte kendimi demokrat falan addediyorum ama hiç yani kendi küçük dünyamda hiç onunla karşılaşmamışım. Yani tabii ki hani şöyle Kürtçeye karşılaştım Zazacayla karşılaştım vesaire ama çok kamusal alanda karşılaştım. Ama evin içinde bu kadar yakından karşılaşmadım... Şimdi hani çok acayip ya onu anlayamıyor olmak bir kere beni perişan etti. Yani şeyden çok meraklı bir insanımdır. Ya şöyle meraklı biraz eşim de der hiçbir şey kaçmıyor gözümünden falan diye. Mesela ne konuşuluyor orada ne oluyor? Çünkü yani şöyle bir şey de var, ne kadar bu postlardan kurtulmaya çalışırsanız çalışın o kendi ailenizin

içindeki normlar çok bağlayıcı oluyor ya. Çok tuhaf hissettirdi mesela. Ama nasıl söyleyeyim ben bir de şey oldu. (12 yıldır evli, 1 çocuk, Türk-kadın).

Bir önceki alıntıda Kürtçeyle kişisel tecrübesinden bahseden Ela, ailesinin de yine kendisi gibi Kürtçe ile ilk karşılaşmalarının onlar için şoke edici etkisinden söz etmiştir. Ailelerin tanışma gününde, eşinin ailesinin aralarında anadillerini konuşurken, hayatlarında ilk defa bu kadar yakından Kürtçeye maruz kalan ailesinin şaşkınlığını eve atom bombası atılmış metaforu üzerinden anlatmıştır. Burada da yine Türk eş ve ailede Kürtçe dil temsili üzerinden yaşanan Kürtlerle yakından karşılaşmadan söz edilebilir. Nitekim bir önceki alıntıda da Ela, daha evvel sadece kamusal alanda Kürtçe ile bir temasının olduğunu belirtmişti.

Ela: Yani ailemin ilk kez anadillerinin başka bir dil olduğunu fark ettikleri an tanışmada, belki biraz atladım tabi arada şey de var ama tanışmaya geldikleri gün fark etmeden hani normal kendi aralarında şey konuşmuşlar Zazaca. İşte aile kayıvalidem orada iki görümcem orada yani. Yani hani kendi dilleri. Sanki evde atom bombası atılmış gibi oldu. Annem şok oldu, belli etmemeye çalışıyor ama kızım bunlar ne konuşuyor diyor. Annem dillerini konuşuyor. Nasıl kabul edebildin böyle bir şeyi yani o çok ilginç. Annem orada şok oldu ama yine de sağ olsun hakkını yemeyeyim destekledi gibi. Yani bunlar dedi şey konuşuyor, bana söyledi ama ayıp olmasın onlara diye. Ama o da ilginç mesela değil mi? Kendi dilini konuşuyor ama ayıp olmasınlar diye biz onları hoş görüyoruz falan. İşte onlar bana çok dokunmuştu. Biraz geriye dönüp biraz daha bilinçli bir kafayla bakınca diyorum ya ne ilgisi var benim ailem de Rum olabilirdi, Rumca konuşabilirdi bu hani onların derdi olmazdı falan gibi. Böyle bir şey oldu. (12 yıldır evli, 1 çocuk, Türk-kadın).

Şimdiye kadar verilen örneklerde hem Kürt hem de Türk eşlerin anlatımlarında Kürtçenin Kürtlüğü temsil ettiği ve Türklerle Kürtler arasındaki en belirgin kimlik sınırı olduğu görüldü. Bu açıdan bakılınca aslında Kürtçe sadece bir iletişim aracı olarak görülmemiştir. Onun da ötesinde, özellikle Türk eşler ve aileleri için farklı bir dille kamusal alanın dışındaki ilk karşılaşma alanı olmuştur. Nihayetinde Kürtçe kimlik temsiliyle ilişkilendirilerek, dile olan yabancılik üzerinden, aslında Kürtlere de

ne kadar yabancı olunduğu yani kimlik olarak tanınmadığı çapraz evlilik ilişkileri aracılığıyla fark edilmiştir.

Aşağıda yine hem Türk eşlerin hem de ailelerinin müzik, yemek ve misafir adetleri, düğünler gibi kültürel öğeler üzerinden Kürtlerle yakından karşılaşma alanları ve orada yaşanan kimlik bilgisi edinmeye dair örnekler verilmiştir.

3.2.2.2.2. Kültürel Araçlar

Daha önce Kürtçenin, Kürtlükle özdeşleştirildiği ve Türklük ile Kürtlüğün en ayırt edici işlevi olarak görüldüğü katılımcıların alıntılarında hareketle analiz edilmişti. Burada ise Kürtçe müzik, Kürt yemekleri ile misafirlik adetleri gibi kültürel araçlar, Türk eşlerin Kürtlük bilgisi edinmelerini sağlamaktadır. Bu yönüyle Kürt kültürel araçları üzerinden yaşanan bir Kürtlük bilgisi transformasyonundan söz edilebilir. Yeri gelmişken şunu da belirtmek lazım; Kürt katılımcıların Türk kültürüne dair yeniden deneyimledikleri bir şeyler hakkında kesin bir şey diyemiyoruz. Konuyla ilgili hem Türk hem de Kürt katılımcılara çapraz evlilik bağlamında yeniden deneyimledikleri hangi kültürel öğelerin olduğunu sorduk. Kürt katılımcılar, Türkçe başta olmak üzere evlilik öncesi Türk kültürüne dair her şeyi deneyimlediklerini ve çapraz evlilikler bağlamında yeni bir şeylerin olmadığını aktarmışlardır. Dolayısıyla kültürel araçlar üzerinden kimlik bilgisi edinimi sadece Türk katılımcılara özgü bir durumdur. Aşağıda bu bağlamda katılımcılarla yapılan görüşmelerden alınan alıntı örnekleri üzerinden, Türk katılımcıların Kürt kimliğine dair bilgi edinimlerinin hangi kültürel araçlar üzerinden yaşandığı anlatılmıştır. Bu edinim bazen direkt Türk katılımcıların anlatımlarında bazen de Kürt katılımcıların kendi eşlerine dair gözlemlerinde ortaya çıkmaktadır.

Örneğin sekiz yıldır evli, üç çocuk babası Burak isimli Türk katılımcı, evlilikle beraber birçok konuda kendisinde değişim yaşandığını bildirmiştir. Günlük yaşam akışındaki değişimleri de yine bu evlilik ilişkisine bağlayarak, örneğin evde içilen çay ve alışkanlıkları daha çok eşinin geldiği Kürt kültürüne bağlamıştır. Misafirlik konusunda da daha fazla toplumsal bir ilişki içine dahil olduğunu ve bunun da yine Kürtlerde yaşanan yoğun toplumsal ilişkiler temelinde açıklayan Burak, bu değişimin kendi ailesindeki bütün fertleri de olumlu etkilediğini belirtmiştir. Bunun dışında

Kürtçe müziğe ilgisini de bazı Kürtçe şarkılar üzerinden dile getiren Burak, eşiyile beraber Kürtçe parçalar da söylediğini anlatmıştır.

Burak: Bak bu çok oldu. Yemeklerinden tut ne diyeyim artık bambaşka bir insan oluyorsun. Ben de onu götürmüşüm kendi köyüme kadar. Yemeğimizi yemişiz. Kültürümü zaten görmüş. Ben gidemedim daha onların köyüne. Fırsat olmuyor işten dolayı. Ama o kültürel olarak bize çok kattı. Çok değişiklikler oldu. Ben eskiden şöyle diyeyim. Erken evine giden birisi değildim. En önemli değişiklik zaten orada oldu. Sokakta kötü yaptığımız bir şey yoktu ama eve kolay kolay gitmezdik genç olunca. Şimdi direkt eve gidiyorum. Evlenmeden önce çay içmezdik yemekten sonra. Evlendiğim günden beri çay hastasıyım. Hepimiz 'kaçak çay' içiyoruz. Hani Türk çayı da yok, içmeyiz. En son eşim Şırnak'a gitti. Gelirken 'kaçak çay' alıp da geldi. Yani kültürel olarak çok şey kattı. Bir de misafirperverliğiniz sizin çok çok fazla. Abartılı yani üst seviyede. Bizde mesela o kadar yok. Misafir gelmiş, yemeğini güzel yapayım, bizde o kadar yüksek değil. Ama sizde öyle değil. Kim olursa olsun insan ayrımı yok. Gelen insana ne varsa verirler. En çok sevdiğim yönü de o zaten. Hani kültürel olarak çok şey katıyor. Evdeki herkesi bile değiştirebiliyor yani. Ablam mesela çay içmezdi. Şimdi oturunca eşime çayımız nerde diyor. Çok şey değişti... Müzik konusunda da dört beş tane Kürtçe şarkı ezberlediğim de var. İsimlerini de söyleyebilirim. "Tu Gul î", "Erê Cîran" birkaç tane daha var ama isimleri aklıma gelmiyor. "Erê Cîran" orijinali çok güzel. Az çok anlamlarını da öğrendim. Karşılıklı oturup söylemişliğimiz var yani o derece. "Rinda min" mesela. (8 yıldır evli, 3 çocuk, Türk-erkek).

Yedi yıldır evli ve iki çocuk annesi Şükran isimli Kürt katılımcı, eşinin kendi kültürünü nasıl deneyimlediğine dair gözlemlerini aktarmıştır. Eşinin halaya meraklı olduğunu ve ayrıca çok sınırlı da olsa birkaç kelime Kürtçe öğrendiğini belirtmiştir.

Şükran: Halayı var çok seviyor. Mırıldanmak istedim de aklıma gelmedi. Ha şey "da werinê werinê" falan idi. Onu seviyor. Benden iyi biliyordu bir ara. Oyun öğrenmek istiyordu. Kürtçe birkaç şarkı beğeniyordu. İlgisini çekiyordu. Birkaç kere "çawanî baş î" bunlar ne demek diye şey yapmıştı. Evet ilgisini

çeken birkaç şey vardı. Özellikle de müzik. Halay dansı. Nasıl hiç durmadan oynuyorlar diye dikkatini çekmişti. (7 yıldır evli, iki çocuk, Kürt-kadın).

Dört yıldır evli ve bir çocuk annesi olan Melike isimli Türk katılımcı, asıl ilgi odağının Kürtçe müzik üzerinden olduğunu söyleyerek, farklı dil olduğu için bu ilginin oluştuğunu belirtmiştir. Melike, Kürtçe ile ilgili deneyimlerini de paylaşarak, anlamadığı bir dille karşılaşmasının kendisine neler hissettirdiğini ve dilin bu evlilik ilişkilerinde büyük bir faktör olduğunu söylemiştir. Bunun yanında Türkler ve Kürtler arası düğün kültürü farklılığına da değinen Melike, özellikle açık alanlardaki Kürt düğünlerinin hem uzun süreli olması hem de orada çalınan Kürtçe müziklerin kendisine çok farklı geldiğini belirtmiştir. Kürtçe müziklerin eşi için anlamına da ayrıca değinen Melike, onda çocukluğuna temas ettiği için daha anlamlı gelse de kendisi için pek de bir anlam ifade etmediğini aktarmıştır.

Melike: Müzik diyebilirim. Dil farklı olduğu için. Benim kuzenim de benden bir yıl önce Elazığlı birisiyle evlendi. Onlar da Zazalar aslında. Biz oraya da gittik. Düğün yaptık. Bir yıl sonra benim düğün olunca bence daha farklı idi. Bir kere dil çok büyük bir faktör. İster istemez kendini bir yabancı hissediyorsun. İnsanları da yadırgayamazsın, öyle alışmışlar. Rahat hissettikleri için kendilerini ve doğal olarak direkt Kürtçeye dönüyorlar. Öyle olunca da sen böyle ortamda yabancı kalıyorsun. Onlar güldükleri için gülüyorsun. Ortama uyum sağlıyorsun. Bence düğün kültürü de ister istemez farklı. En bariz şey bence düğün kültürü farklı. İstanbul'da düğünde bir salon tutulur. Burada bizim eski dönemler gibi. Bir açık alan bulunur ve bu düğün yer olur. Daha spontane oluyor. Hani olsun da bitsin. Daha da uzun sürüyor. Bazen gidiyoruz mesela Van'a. Hani üç gün Kürtçe müzik sesi geliyor düğünden. Ben normalde müziği de severim, çok çeşitli de dinlerim. Ama acaba sürekli Kürtçe müziğe maruz kaldığım için mi, ben diyorum eşime bu Kürtçe müzikleri bir türlü sevedim. O da şakayla karışık diyor sen bizim şeylere karşısın. Eşim mesela evde çok dinliyor. Tabi onun çocukluğunun geçtiği bir şey olduğu için onun için daha anlamlı. Benim için pek bir anlamı olmadığı için her gün evin içinde düğün kına varmış gibi hissediyorum. (4 yıldır evli, 1 çocuk, Türk-kadın).

Üç yıldır evli, bir çocuk babası Orhan isimli Kürt katılımcı da eşinin kendi sosyal ortamına dahil olmasıyla daha yoğun aile ilişkilerine girdiğini ve bunun da kendisine iyi geldiğini söylemiştir. Kentleşmeyle beraber bireyselleşmenin de arttığını ve bunun Türk kültürü olarak da görülemeyeceğini öne sürerek, ama genel olarak Türklerde aile bağlarının Kürtlere nazaran daha zayıf ve bireysel olduğunu düşünmektedir.

Orhan: Başta her ne kadar kalabalıktan rahatsız olsa da ona daha güzel geliyor şimdi. Psikolojik olarak olumlu etkiliyor. Ailelerin birbirine olan bağlılığı mesela. Burada çok şey yok öyle sıcak bağlar. Muhtemelen kentleşmenin etkisidir. Kürt Türk olduğu için değil yani. Aile bağları daha zayıf. Burada mesela akrabaları çok fazla. En yakın amcası Maltepe’de oturuyor. Senede bir ya da iki defa görüşürler. Aile bağları çok yakın sıcak değil. (3 yıldır evli, 1 çocuk, Kürt-erkek).

Beş yıldır evli, bir çocuk babası Adar isimli Kürt katılımcı da özellikle Kürtlerdeki misafirlik kültürünün Kürt kimliğinden kaynaklandığını söyleyerek, bunun çok eskilere dayanan bir kültürel miras olduğunu ve özellikle de yabancılara karşı daha sahiplenici bir tavır şeklinde kendini gösterdiğini de belirtmiştir.

Adar: Hani derler ya Diyarbakır’a gidersin misafirperverlik furyası vs. Bizim coğrafyanın neresine gidersen git. Hatta dört yüz beş yüz sene önceki seyyahlarda oradaki insanların misafirperverliklerinden bahsederler. Onların hatıralarında bunu görmek mümkündür. Bu da Kürt kimliğimizden kaynaklanan bir şey. Mesela eve yabancı birisi geldiğinde, yabancı bir gelin geldiğinde, ya da yabancı diye tanımlanan birisi gelince tam tersi herkes daha çok sahiplenici davranır. (5 yıldır evli, 1 çocuk, Kürt-erkek).

Dokuz yıldır evli, üç çocuk babası İlhan isimli Kürt katılımcı, eşinin Kürt yemeklerine, Kürtçe müziğe ve düğünlerde giyilen Kürt kıyafetlerine ilgisinden söz etmiştir. Eşinin aile çevresindeki sosyal ortamlara hızlı adapte olduğunu ve dahil olduğunu da söyleyen İlhan, bu anlamda bir farklılık yaşamadıklarını ve bunları bir nevi eşinin kendi kültürüne dahil olması şeklinde aktarmıştır.

İlhan: Yemek kültürü çok hoşuna gidiyor. Özellikle “Keledoş” seviyor. Yapmasını da öğrenmiş. Yeni şeyler denemeyi çok seviyor. Müziği beğeniyor. Mesela folklor vs işte çocuklarla da oynuyoruz, açıyoruz bazen. “Şemamê” açıyoruz oynuyoruz. Benim küçükler de oynuyor. O hoşuna gidiyor. Bizim giyim tarzı hoşuna gidiyor. Düğünlerde giyilen o elbiseler onun hoşuna gidiyor. Mesela bazen bizim burada düğünler oluyor. Gidiyoruz. Normal bir gelinin girmeyeceği ortamlara benim eşim giriyor. Biliyorsun bizim işte gelinler genellikle arka planda dururlar ya da büyüklerle fazla muhatap olmazlar. Ama eşimin öyle bir sıkıntısı yok. Gider en yaşlı amcaya da merhaba der. Neneye de gider merhaba der. Yani yok bu gelindir gitmez, işte bir taziye olduğu zaman bir düğün olduğu zaman gider herkesle iletişime geçer. Yirmi yıllık gelin işte kendi kayınıyla iletişime geçemezken, benim eşim rahatlıkla gider ailenin en büyüğü ile merhabalaşır. Hal hatırını sorar. (9 yıldır evli, 3 çocuk, Kürt-erkek).

Beş yıldır evli, bir çocuk annesi Burcu isimli Türk katılımcı da eşinin yemek, misafirlik kültürüne merak duyduğunu ve toplumsal ilişkilerinde Kürtlerin birbirlerini daha çok gözettiklerini ve bu durumun da hoşuna gittiğini söylemiştir. Her ne kadar yoğun akrabalık ilişkilerinin kendisini zorladığını aktarmışsa da bu tür bağların hoşuna gittiğini de eklemiştir.

Burcu: Ya mesela işte yemek kültürünü seviyorum. O misafirperverlik kültürü güzel. İşte ya da birbirlerini düşünmeleri güzel. Bizdeki mesela olmayan işte kuzenler birbirlerine bazen kol kanat geriyorlar. Eşim mesela halalarını çok sever. Hani onlar gerçekten hoşuma gidiyor. Onunla gidince onlarla görüşünce hani ben de elimden geldikçe hürmet göstermeye çalışırım. Ya da geldiklerinde hani rahatsız da olsam yine de güler yüz göstermeye çalışıyorum açıkçası. Yani bu tarz şeyler ailevi kültür şeyi hoşuma gidiyor. (5 yıldır evli, 1 çocuk, Türk-kadın).

Yedi yıldır evli, bir çocuk annesi Zehra isimli Türk katılımcı, eşinin aile tarafının kalabalık bir kültürde olmasının kendisi için etkileyici oluşundan bahsetmiştir. Daha önce bu tarz kalabalık aile ilişkilerini görmediğini ve bu şekilde

çok fazla yeni ilişki geliştirebildiğinden söz etmiştir. Zehra, her ne kadar başlangıçta bu tarz yoğun aile ilişkilerinin kendisi için cazip oluşundan söz etmişse de, uzun vadede bunlara ayak uydurmanın zorluklarına da değinmiştir. Kendi ailesinde bir önceki kuşağın bu tür kültürel ritüellere sahip olduğunu ama eşinin yakınlarında ise bunun hala devam ettirildiğini belirtmiştir.

Zehra: Bir de ben çok küçük bir ailede büyüdüm. Onun böyle inanılmaz kalabalık ailesi aslında beni çok etkiliyordu. Yani akraba o kocaman düğünler, o kalabalık bayram etkinlikleri bana çok cazip geliyordu. Çünkü biz de bayram bir gün onu da anneanneme gideriz, kahvaltı ederiz bayram biter yani. Böyle şeyler de insana cazip gibi geliyor açıkçası. Yani büyük bir aile, sohbet edilebilecek çok fazla ortak konunun olması. Bunlar bir de çok güzel biliyor, görmemişsiniz.. Çok akraba, bakın başta ben çok akraba, çok güzel bir şey falan filan diyordum ama yani düğünler bitmiyor, cenazeler bitmiyor. O bayram telefonları bitmiyor. Başka ne oluyor.. Bazı şeylerin atlanmaması beni mesela şaşırtıyor. Yani yapılması gereken şey işte cenaze mutlaka gidilecek. Hani İstanbul'dayız diyorum Van'a gitmek iki gün için alır diyor ki, olmaz gidecez. Ve geniş aile olduğu için şey de bitmiyor tabi yani düğün bitmiyor cenaze bitmiyor. Onlar şaşırttı beni. Yani şeyler hala katı hani bizim İstanbul'da geride bıraktığımız ne bileyim benden bir önceki kuşağın önemseydiği değerler ve kurallar hala orada sürdürülüyor, o alışkanlıklar. Çünkü hem akrabalık ilişkileri hala yakın bir şekilde sürüyor yani. Hem de o gelenekler işte bir biçimde aynı şehirde yaşamının verdiği bir kolaylıkla sürdürülüyor. (7 yıldır evli, 1 çocuk, Türk-kadın).

Bir önceki alıntıda özellikle taziyeler ve düğünler üzerinden eşinin ailesindeki farklılıkları anlatan Zehra, aşağıda ise kendi düğününde karşılaştığı durumlardan söz etmiştir. Van'da yaptıkları düğünde özellikle Kürtçe şarkıların çalınması ve uzun süren halayın karşılaştığı en büyük farklılık olduğunu bildiren Zehra, bunun kendisi için zorlayıcı yanından bahsetmiştir. Eşinin etnik kimliğinden kaynaklanan kültürel adetlerden sadece düğünlerin kendisi için zorlayıcı oluşuna değinen Zehra, başka örf ve adetlerde ise çok ciddi bir farklılık deneyimlemediğini aktarmıştır.

Zehra: Yani bunun yani evlilik öncesine sonrası şeklinde yansıyan tek tarafı Van 'da büyük bir düğün yani hani Kürtçe şarkıların çalındığı ve işte on iki saat aralıksız halay çekilen ama ondan sonrasında biz gene yine kendi hayatımıza devam ettik. Yani etnik kimliğin evliliğe yansması gibi bir şey yok ama şey var. Yani daha böyle bazı geleneklerle daha çok hani temas etmeye şimdi şey olmaya başladık işte akrabalar falan olunca onları usulen işte bayram ziyaretleri, düğünler falan şeklinde bir etkileşim artışı oldu... Düğünler diyebilirim yani. Düğünler zorluyor. Bizimki bitmemişti ve ben düğünün sonuna doğru ağlıyordum artık hani bitirin lütfen bitirin gitmek istiyorum. Ama gidemiyorsunuz çünkü hani düğün sonuna kadar gelinin orada kalması lazım. Tebrikleri kabul etmesi lazım. Ama onun dışında yani hani Kürt kimliğinin beni zorlayacağı sırf Kürt olmanın, yani eşimin Kürt olmasının getirdiği zorluk henüz tecrübe etmedim. Düğünler dışında, onu tekrar şerh düşeyim. Düğünler zorlayıcı. (7 yıldır evli, 1 çocuk, Türk-kadın).

On üç yıldır evli, iki çocuk babası Sezer isimli Türk katılımcı, eşinin yemek kültürünü çok beğendiğini söyleyerek örnekler vermiştir.

Sezer: Onun dışında böyle kayınvalidemin yaptığı mesela Şırdan ondan sonra Dolma, Mumbar bunlar mesela şey oldu, benim öğrendiğim yemekler. Çok güzel yemek yapar kayınvalidem eşim de ondan öğrenmiş. Bu tür yani yemekler, bizim Karadeniz'de pek şeyi yoktu. Böyle yemek kültürü. Hani bizim geldiğimiz coğrafyadan dolayı. Mesela biz direkt eti normal yeriz. Herhangi bir yemekle kullanma içli köfte mesela yine oradan öğrendi. Yemek kültürü çok şey oldu, gelişti yani yeni yemekler öğrendik. (13 yıldır evli, 2 çocuk, Türk-erkek).

On iki yıldır evli, bir çocuk annesi Ela isimli Türk katılımcı, eskiden de Kürt kültürüne merakı olduğunu ama eşinin kültürünü benimsemeye epey zorlandığını söylemiştir. Ailesinin ise bu anlamda farklı kültürlerle karşı kapalı olduklarını da belirtmiştir. Eşinin ailesi üzerinden, Kürtlerde daha çok dayanışmacı bir kültürün olduğunu ve bunun da birçok sorunu çözmede fayda sağladığını aktarmıştır. Özellikle farklı katmanlarda neredeyse her sorunu çözme yeteneği olan bir akrabalık ilişkisi

ortaya çıktığını ve bunun da çok hoşuna gittiğini söyleyen Ela, kendi ailesinde ise daha tekil ilişki biçimlerinden ötürü iki kültür arasında bariz bir farkın olduğunu öne sürmüştür.

Ela: Ya oldu bence biraz şey ben daha böyle yatkındım demiyim ama daha meraklıydım, Doğu kültürüne. Şöyle işte bizimkiler Kayseri'nin ötesine gitmek konusunda niye gidelim ki, hani ne gerek var oralara gitmeye, hani devlet mecbur tutmadığı sürece. Ama ben mesela hani bir tatil planı falan yapıldığında, bir gezip planı ya buralara da gitsek bir Doğu turu yapsak falan şey yapıyordum. Mesela ben şu an şey diyorum yani ha yılda 4-5 gün deniz tatili yapıyorsak bir 4-5 günde gitmediğimiz bir Doğu iline gidelim, Doğu şehrine gidelim. Bu sene mesela Diyarbakır'a gittim, kaç senedir söylüyorduk. Çok az geldi yani gidip dolaşamadığım gezemedim tam olarak içimde kaldı yani. Bir diğer yandan da mesela şey, eşimin ailesinin kültürünü tanımak, onu benimsemek zorladı beni biraz... Ben şunu fark ettim, benim ailem çok kendi içinde bir aile. Tüm ihtiyaçlarını, tüm taleplerini, her şeyini şurada çözüyor. Dışarıya çok açık değil ama eşimin ailesi öyle değil. O biraz belki kalabalıkta olma birbirinden kopmama Elazığ'da olma bununla da ilişkili olabilir ama. Ama çok güzel mesela bir sorun var ve çözülüyor. Yani şöyle çözülüyor yani şurada çözülüyor, buraya da yansıyor büyük aileye ama dayanışmayla çözüyor. Bizde şu olay şu, sorun, kavga, sorun, kavga, tekrar kavga ve çözümsüzlük bu kadar küçük bir yerde bunu çözmeye çalışınca kaynak yetmiyor işte duygusal yeterlilik yetmiyor vesaire. Ama orada mesela birinin yetmediği yerde diğeri koşuyor. Onun yetmediği yerde diğeri koşuyor. Ya da birlikte koşuyorlar. O benim mesela çok hoşuma gitti. (12 yıldır evli, 1 çocuk, Türk-kadın).

Bir önceki alıntıda, kendi ailesiyle eşinin ailesi arasındaki dayanışmacı kültür üzerinden yaşanan farklılıkları anlatan Ela, aşağıda elen alıntıda ise hayatlarında kırılma noktası olarak adlandırdığı bir olay üzerinden eşinin ailesindeki dayanışmacı kültürü daha da detaylandırmıştır. Yaşadıkları mağduriyet üzerinden, eşinin sosyal çevresinin kendilerini sahiplenip, duygusal dayanışma göstermelerinin o dönem için önemini vurgulayarak, aynı şeyi kendi aile çevresinde bulamadığını bildirmiştir.

Eşinin memleketinde yaşadığı spesifik bir olaydan da bahseden Ela, kendisine gösterilen yakınlık ve ilginin kaynağını daha çok Kürt kültürüne bağlamıştır.

Ela: Bizim bir kırılma noktamız da eşimin haksız bir şekilde birkaç ay cezaevine düştüğü dönemdi. En azından benim ailemin, eşimin ailesinin dayanışmacı şeyini anlaması oradadır. Yani benim kendi çekirdek ailemin haricinde kimse bilmiyordu olayı aman söylemeyelim, söylemeyelim ki suçsuz, günahsız bir biçimde. Bütün Elazığ aradı beni tanıdık, tanımadık. Herkes aradı, geçmiş olsun dedi, bir şeye ihtiyacın var mı? Bu benim için müthiş bir şeydi. Yani şey dedim hiç tanımadığım insan bana geçmiş olsun diyor ama ben bunu amcama dayıma anlatamıyorum mesela. Bu çok işte kültürse kültür, çünkü ciğerine kadar seni bilmesine rağmen çok rahatlıkla şey diyebilir, devlet bunu yaptıysa haklıdır. Yani dolayısıyla biz mesela onu çok içimizde yaşadık. Elazığ'a gittim o dönemde işte kızım daha küçüktü, 2 yaşındaydı. Harput'tayız bir gün bir kadın geldi bana sarıldı nasıl ağlıyor? Tanımıyorum kadını, işte bir meşhur bir buzluk tesisi var. Orada oturduk çay içiyoruz, çok severim orayı bu arada geldi bir sarıldı ama nasıl ağlıyor biliyor musunuz? Ay dedim, ben de ağlamaya başladım dedim. Ne oluyoruz kim bu kadın, görümcelerim falan yanımda işte hani bir hava alalım diye çıkarttılar. Kadın Tuncelili, bütün ailesi yurt dışında yaşıyor şeyden dolayı işte seksenlerden sonra gitmişler. Yani şey iltica işte siyasi iltica talep etmişler falan. Benim hikayemi anlatınca ay kadın nasıl ağlıyor abla dedim yani ama bir yandan da şey oldu benim için çok iyi enteresan bir böyle bir hani şeyim açıldı hani kalp gözüm mü açıldı, ne oldu orada bilmiyorum ama insanlar ne acılar yaşamışlar. Devlet neler yapmış yani ne kadar zulüm çekmiş insanlar. Çok dua etti mesela kadın ya dedim, siz nereden taniyorsunuz bizim aileyi falan. İşte bir komşularının akrabası imiş, hikayeyi de biliyorlarmış. Orada tesadüfen karşılaşmışlar dedim. Mesela o beni çok etkilemişti. Birincisi orada Elazığ'da tanıdık tanımadık herkesin araması herkesin sorması. İkincisi de bu kadın, yani Elazığ'a gezmeye gelmiş, yani aile ziyaretine gelmiş beni gördü ve kendi acısını bırakıp beni rahatlatmaya çalıştı.

Araştırmacı: Şimdi bu dayanışmacı şeyi yani bu gördüğünüz ya da tariflediğiniz şeyi, şey olarak mı kodluyoruz yani Kürt kültürü olarak mı?

Ela: Ben biraz öyle görüyorum. Çünkü yani sadece Elazığ değil, hani bir sürü yerden şeyle tanıştım. Yani biraz gözüüm açıldı, Kürtleri bakayım dedim bir tek bizimkiler mi öyle yoksa şey mi? Farklı farklı bir sürü şeyle karşılaştım, anlamaya çalıştım. Farklı arkadaşlıklar kurdum. Genel olarak böyle olduğunu düşünüyorum. (12 yıldır evli, 1 çocuk, Türk-kadın).

Yukarıda verilen alıntı örneklerinde de görüldüğü gibi hem Kürtçe hem de bazı kültürel öğeler üzerinden Türk eşlerin ve ailelerin Kürtler hakkında bilgi edindiklerini gördük. Özellikle Kürtçenin iki grup arasında bir kimlik sınırı oluşturduğunu ve Türk eşlerle ailelerinin kamusal alan dışından nerdeyse ilk defa bu kadar yakından Kürtçeyle karşılaşmalarının, Kürt kimliğiyle karşılaşma şeklinde yansıtıldığını söylemek mümkündür. Benzer şekilde Türk eşlerin ve ailelerin Kürt kültürel öğelerinden müziği, düğün adetlerini, misafir adetlerini daha yakından tanımaları üzerinden bir Kürtlük bilgisi edindiklerini gördük.

Aşağıda da yine Kürtlük bilgisinin edinilmesinde Kürt kimliğiyle özdeşleştirilen coğrafya kimliğine dair örnek alıntılar üzerinden analizlere yer verilmiştir.

3.2.2.2.3. Mekân-Yer

Kürtlerin nüfus olarak çoğunlukta yaşadıkları coğrafya/bölge/şehir/mekânlar Kürtlüğün tanıtılıp aktarılmasında önemli bir işleve sahiptir. Bu durumu hem Türk katılımcıların, Kürt eşlerinin geldikleri yerleri ziyaret etmeleriyle Kürtlük hakkında değişen düşüncelerinden hem de Kürt katılımcıların çocuklarına kimlik bilgisinin aktarılmasında buna yaptıkları vurgulardan anlamaktayız. Dolayısıyla hem Türk eşler hem de çapraz evlilik nesline bakan yönüyle mekân-yerin, coğrafyanın, Kürtlükle özdeşleştirildiği anlaşılmaktadır. Aşağıda bu bağlamda katılımcılarla yapılan mülakat alıntılarına örnekler verilmiştir.

Örneğin yirmi yedi yıldır evli, dört çocuk babası Samet isimli Kürt katılımcı, çapraz evliliğinde çocukların Kürtçe bilmemesinin bir eksiklik ve sorun olduğunu ve bunu aşmak için de çocuklarını memleketine gönderdiğini belirtmiştir. Katılımcının

geldiği şehir bu bağlamda dilin aktarılmasında bir işleve sahip olmasından, dille bağlantılı olarak kimliğin de yaşandığı bir mekân konumundadır.

Samet: Sadece çocuklar noktasında problem oldu. Çocuklar dil öğrenemedi. Bu benim için rahatsız edici aslında. Çocuklar Kürtçe öğrenseydi güzel olurdu. Anne Türk ise çocuğun Kürtçe öğrenmesi imkânsız zaten... Çocukları memlekete gönderdik ama onlar da çocuklarla Türkçe konuştular. (27 yıldır evli, 4 çocuk, Kürt-erkek).

Altı senedir evli, bir çocuk annesi Dilek isimli Türk katılımcı mesleğini yaptığı Mardin’de Kürtleri yakından tanıma fırsatı yakaladığını söyleyerek, mekânın kimliği tanıtmadaki işlevine vurguda bulunmuştur. Öncesinde Kürtlere karşı toplumdaki önyargılardan etkilendiğini ama mekân aracılığıyla kurduğu yakın temasla fikirlerinin değiştiğini bildirmiştir.

Dilek: Aslında ben Kürtleri daha önce çok tanıımıyordum. Mesleğim gereği Mardin Kızıltepe’de beş buçuk sene öğretmenlik yaptım. Orada öğretmenlik yaparken Kürtleri daha yakından tanıma fırsatım oldu. Tabi ki önyargılarım kırıldı, önceden daha farklı düşünüyordum. Sonrasında onların da bizim gibi olduğunu, onların da bir insan olduğunun farkına vardım. Yani tabi ister istemez biliyorsunuz, Kürtlere karşı bir önyargı var, bizim ülkemizde. Benim ailemde bu konuda çok ılımlı insanlar olduğu için aslında Kürt olarak bakmadım çok. İnsan olması önemli idi ve ben de bu bağlamda memnunum evliliğimden... Ülkemizde Kürt denilince insanların aklına PKK geliyor akla, terörist geliyor. Halbuki onların içlerine girince çoğunun teröre karşı olduğunu gördüm. Çok ılımlı olduklarını gördüm. Çok misafîrperverdiler. Daha kaba olduklarını bize söylerlerdi. Aksine gittiğim yerlerde çok saygı gördüm, ailelerden. Bu bağlamda epey önyargılarım değişti, Kürtlere karşı. (6 yıldır evli, 1 çocuk, Türk-kadın).

On yedi yıldır evli, üç çocuk babası Mustafa isimli Kürt katılımcı, eşinin ailesinin Kürtler hakkında zamanla olumlu yönde değişen düşüncelerinden söz etmiştir. Buna göre evlilik öncesi Kürtleri daha çok fakirlikle, garibanlıkla, kavga ve sorun çıkaran bir profilde tutan aile, Kürt aileyle tanışıp ve Kürtlerin de yoğun yaşadığı

katılımcının geldiği şehri gördükten sonra fikirleri değişmiştir. Dolayısıyla Kürt eşin ailesi ve Kürt ailenin yaşadığı ve Türk ailede Kürtlükle özdeşleştirilen mekân, Kürtler hakkında fikirlerin değişimine katkıda bulunmuştur. Nitekim Mustafa bu durumu, eşinin ailesinin yaşadığı şehirdeki insanlarla yakın temas kurduktan sonra mekân kimliği üzerinden ilişkilendirdiği olumlu Kürt kimliği imajıyla aktarmıştır. Medyanın da olumsuz bir Kürt imajı oluşmasına katkıda bulunduğunu iddia eden Mustafa, eşinin ailesinin de Kürtlere dair bilgilerinin taraflı ve önyargılı olduğunu aktarmıştır. Hatta eşinin ailesinin ilkin evliliğe karşı çıktıklarını ama sonra bu karşı fikirlerinden de vazgeçtiklerini bildirmiştir.

Mustafa: İlk önceleri aşırı uç idiler. Bizim aileyi tanıdıktan sonra, Iğdır'ı gördükten sonra bütün Kürtlerin böyle olmadığını veya zihinlerinde tasavvur ettikleri bir Kürt imajı olmadığını gördüler. Genellikle Doğu'dan Batı'ya göç edenlerin önemli bir kısmı çalışmak için, iş için gelip geçici durup burayı asıl mekân etmedikleri için garip gureba, işçi sıkıntı muhtaç böyle fakir gibi bir şekilde algılandıkları için veya medyanın şeyiyle bir imaj çizildiği için, böyle isyan eden, sıkıntı yapan, vurucu kırıcı kavgacı dövüşçü bir algıyla algıladığı için öyle bilinmişler. Iğdır'da esnaflı gördüklerinde Kürtleri tanıdıklarında bizim orada tanıdığımız insanlardan çok daha medeni, iyi, ahlaklı bir yapı gördüler. Sonra fikirleri değişti. Yani ekstrem şartlar ortadan kalkınca normal olanını görmeye başladılar. Tabi ilk etapta ailesi vermeme taraftarı idi. Sonra tanıdıktan sonra şey yaptılar. (17 yıldır evli, 3 çocuk, Kürt-erkek).

On bir yıldır evli ve iki çocuk annesi olan Sevgi isimli Türk katılımcı, çocuklarının İstanbul'da büyüdüğü için Kürtçe öğrenemeyeceklerini ancak eşinin geldiği memlekette zaman geçirebilseler öğrenebileceklerini düşündüğünü söyleyerek, Kürt ailenin yaşadığı mekânın kimlik ve dili aktarabilme işlevine dikkatimizi çekmiştir.

Sevgi: Onlar da maalesef burada doğup büyüdüğü için öğrenemeyecek. Yazın hani eğer gidip babaannelerinin yanında kalabilseler, çünkü görümcemin çocukları öyle, üç ay kalıyorlar ve gerçekten de Kürtçeyi öğreniyorlar. Umarım benimkiler de öyle olurlar. Benim dil yeteneğim yok.

Onlar geliyor yanıma biz gidiyoruz ama öğrenemiyorum. “Çawanî baş î” deyince çok komik geliyor kulağıma, söylemekten de çekiniyorum. Umarım çocuklarda da o şey olmaz. Babaları bir şeyler öğretmeye çalışıyor ama ama ısrarla değil. Sayılar, el burun yüz basit kelimeler. Ama evin içinde birebir konuşan biri olmayınca zor. (11 yıldır evli, 2 çocuk, Türk-kadın).

Dört yıldır evli ve bir çocuk babası Ahmet isimli Kürt katılımcı da kendisinin çocuklarına Kürtçe öğretebilmede yetersiz kaldığını ve ancak ailesinin yaşadığı şehre gidince annesinin konuşmasıyla öğrenebileceklerini söyleyerek, Kürt ailenin yaşadığı mekânın kimlik aktarımındaki rolüne işaret etmiştir. Kürtçenin bir iletişim aracı olmasının ötesinde kimliğin bir sembolü olduğunu vurgulayarak, ailesinin uzak olmasının etkisiyle çocuklarının sadece eşinin ailesiyle zaman geçirdiklerini ve Kürt kimlik bilgisinin aktarımının eksik kaldığını belirtmiştir.

Ahmet: Ben bazen çocuğumla Kürtçe birkaç şey konuşuyorum hani aşına olsun diye. Ama tabi ona ne kadar Kürtçe öğretebilirsin o da ayrı bir şey. Zor olabilir. Memlekete gidiyoruz annemler konuşuyor. Ama tabi sorunlar yok değil. Bugün Kürt kimliğinin temel simgesi nedir dersen dil, Kürtçe dersin... Bazen Kürtçe konuşuyorum tabi. Öğretmek farklı bir şey. Öyle bir şey aklımda var ama net değil. Bizimkiler de uzak olduğu için bizim kayınpederle muhatap oluyorlar. Orası daha baskın gibi. Kürt kültürü dediğin şey hani neyse işte edebiyat, müzik onlara az çok aşına şekilde yetiştiririm belki. Ama çok planlı mı olur bilmiyorum. Olmaz muhtemelen. (4 yıldır evli, 1 çocuk, Kürt-erkek).

Üç yıldır evli, bir çocuk babası Orhan isimli Kürt katılımcı da henüz çocuk sahibi olmadan çocuklarının annesiyle zaman geçirmesini istediğini anlatmıştır. Ailesiyle zaman geçirmesi sayesinde kendi kültürünü alacağını düşündüğünü söyleyerek, ailesi ve yaşadığı yerin Kürt kültürünü aktarımındaki işlevini dile getirmiştir.

Orhan: Tabi tabi eşimle konuşuyoruz. Ben çocuk sahibi olmadan da onun annemin yanında zaman geçirmesini isterim derdim. Her sene götürmek isterim oraya. Bizim kültürden bir şeyler alsın diye. O da kesinlikle olmalı diyor. (3 yıldır evli, 1 çocuk, Kürt-erkek).

On bir yıldır evli, bir çocuk annesi Esmer isimli Kürt kadın katılımcı da çocuğunun Türk kültüründe yetiştiğini ve ailesinin memleketi olan Sivas'a gittiklerinde ancak Kürt dil ve kültüre transferinin sağlanabileceğini ifade etmiştir.

Esmer: Türk kültüründe yetişiyor hocam yani hatta hiç Kürt kültürüyle ilgili bir şeye maruz kalmadığı için yani bize böyle İstanbul'da yaşadığımız için benim memleketim Sivas ama biz Sivas'a sadece bir kere gittik. Orada da oğlum çok küçüktü, algılayamadı farklı bir dil konuşulduğunu aralarında. Çünkü oradaki insanlar da artık hani Türkçeyi çok hâkim oldukları için çok yadırgamadı açıkçası. Ama tabii ki biraz daha büyüdükçe o ayrımı fark edecek annemin aslında farklı kültürdenmiş, babam farklı köfürdenmiş diye tabii ki fark edecektir. (11 yıldır evli, 1 çocuk, Kürt-kadın).

Beş yıldır evli, bir çocuk babası Adar isimli Kürt katılımcı ise kendisinde Kürtlük bilincinin oluşmasını sağlayan şeyin İstanbul'da Kürt nüfusunun yoğun yaşadığı bir mahallede doğup büyümesine bağlamıştır. Oradan hem dili hem de kültürü aldığını söyleyerek, dil ve kültür aktarımında Kürt nüfusun yoğun yaşandığı bir mekâna vurguda bulunmuştur.

Adar: Ya şimdi şöyle bir şey biz Kürt nüfusunun yoğun olduğu bir mahallede yetiştik. Ailemiz de Kürt bilinci aşıyordu bize. Gerek dil olsun gerek kültür olarak aşıyordu bize. Biz eğer aileden Kürtlüğümüzü benimsememiş olsaydık, mahalleden muhakkak benimserdik. Çünkü bütün arkadaşlarımız Kürt idi. Hatta o zamanlar Türkler, Kürtler ile oynamazdı. Yani Kürtler, Türkler ile değil. Türkler, Kürtlerle oynamazdı. Aileleri izin vermezdi. 90'lardan bahsediyorum. İstanbul'da, Kanarya'da. (5 yıldır evli, 1 çocuk, Kürt-erkek).

Yedi yıldır evli, bir çocuk annesi Zehra isimli Türk katılımcı, çocuklarının iki kültürlü büyümelerinde şimdilik eksik kalan tarafın Kürt eşin kültürü olduğunu ve bu eksikliğin de ancak Kürt eşin geldiği mekânda zaman geçirilerek telafi edilebileceğini belirtmiştir. Çocuklarının orada vakit geçirmeleri halinde hem dile maruz kalacağını hem de Kürt eşin ailesi aracılığıyla da kültür aktarımı sağlanacağını düşünen Zehra'nın bu tespitinde, yine mekânın kimlikle özdeşleştirildiğini görmekteyiz.

Zehra: Çünkü dediğim gibi biz gene hani kişisel gayretlerimizle çocuğumuza iki kültürü aktaracağız. Ya eşim kendi ailesinin geleneklerini anlatacak. Ben kendi ailemin geleneklerini anlatacağım ama benim anlatmama gerek kalmayacak çoğu zaman muhtemelen. Çünkü görebilecek tecrübe edebilecek. Ama diğer taraftakini ancak biz anlattığımızda veya işte götürüp Van'da tecrübe etmesini sağladığımızda görecektir. Ama ideal durumdu bu böyle olmazdı. Şöyle gibi bir şey olacak çünkü tahminlerime göre yani çocuğun kafasında bir işte Van'da yaşanan hayat, gelenekler ve konuşulan dil ve o Van'a ve aileye ait şeymiş gibi olacak. Bir de normal akan bir hayatmış gibi olacak. Ama bu hani adil değil ve eşitlikçi değil. İdeal durumda çocuk her iki kültüre de şey olarak kendi doğallığında yani hani maruz kalarak büyüyecekti. Eşimin büyüdüğü gibi belki yani. (7 yıldır evli, 1 çocuk, Türk-kadın).

Kürtlük bilgisinin edinilmesinde rol alan kültürel öğelerin Türk eş ve aileleri için Kürtlerle yakından karşılaşma işlevi gördüğü anlaşılmaktadır. Bunlardan Kürtçenin özellikle iki kimlik arasında bir etnik sınır görevi gördüğü ve iki kimliği birbirinden ayıran en belirgin kültürel öge olduğu katılımcıların anlatımlarında görüldü. Bunun yanı sıra yine Kürt aileler üzerinden deneyimlenen misafirlik, düğün adetleri de Kürt kimlik temsili işlevi görmüştür. En son olarak da Kürt eşlerin ailelerinin yaşadığı ve Kürt nüfusunun yoğun yaşadığı coğrafyanın da Kürtlükle özdeşleştirilerek, bir kimlik edinim işlevi gördüğü söylenebilir. Ancak yapılan mülakatlarda Kürt eşler açısından bakıldığında, Türk kimliğine ve kültürüne dair yeniden deneyimlediklerini aktardıkları durumlara pek rastlanılmamıştır. Türk eşler açısından ise çok yakından Kürtlerle temas ettikleri ve buradan da Kürtlere dair bilgi edindiklerini aktardıkları kimlik ve kültürel unsurlar fazladır. Bu durum aynı zamanda, evlilik kurulumunda müzakere edilmeyen kimliklerin özelde de Kürt kimliğinin, somut tezahürlerinin ortaya çıkması ve eşler arasında konuşulmaya başlanması açısından da önemlidir. Zira bazı katılımcıların da ifade ettiği üzere, söz konusu kimlik ve kültürel öğeler kamusal alan dışında Kürtlükle ilk defa ve çok yakından karşılaşma imkânı tanımıştır.

Çapraz evliliklerde eşler arası ilişkileri etkileyen, evliliğin en önemli duraklarından birisi de şüphesiz çocuklardır. Bu amaçla, bu çalışmada görüştüğümüz

katılımcıların en az bir çocuk sahibi olmalarını ve bu şekilde evliliğin birçok boyutunu deneyimleyebileceklerini düşündük. Aşağıda eşlerin çocuklarıyla ilgili tecrübelerini aktardıkları alıntılardan hareketle, etnik kimliklerden Kürt kimliğinin çocuklara aktarılma meselesinin araştırma konumuzla ilgili olarak önerdiğimiz modelimizde önemli bir adım/sonuç/nokta olduğunu düşünüyoruz. Yine bu bağlamda yapılan analizlerde de görüleceği üzere, çocukların Türk kimlik hâkimiyetinde yetişmeleri sonucu, çapraz evlilikteki Kürt ebeveynin kimlik bilgisinin aktarımının neredeyse hiç yapılamadığı dolayısıyla modelimizin de öngördüğü gibi çocukların tek kimlikte yetiştiği söylenebilir.

3.2.3. Kürtlükle Uzlaş Yolları Geliştirme

Kronolojik olarak devam eden evlilik modelimizde Kürtlükle karşılaşmadan sonra, eşlerin Kürtlükle uzlaş yolları geliştirerek evlilik ilişkilerini devam ettirmek için birtakım stratejilere müracaat ettiklerini gördük. Bu uzlaş yolları temelde çocukların hangi kültürde yetişecekleri ile eşler arasında Kürt kimliğine dair geliştirdikleri stratejilere dayanmaktadır.

Çocuklara Kimlik Aktarımı
a) İki dilli isimler
b) İstanbul hâkim kültür etkisi
c) Kürt ebeveynlerin zorlukları-çıkamazları

3.2.3.1. Çocuklara Kimlik Aktarımı

Kürt-Türk çapraz evliliği yapan eşlerle yapılan mülakat analizlerinde, eşlerin evlilik öncesi kimlikleri hakkında çok fazla konuşmadıkları anlaşılmaktadır. Etnik kimliklerin gündeme geldiği ilk dönem ailelerin evlilik süreçlerine dahil olması idi. Daha sonra ise eş tepkilerinde özellikle Türk eşlerin ve ailelerinin Kürtlükle karşılaşma alanları idi. Yukarıda yapılan analizlerde aile ve eş tepkileri çapraz evlilik bağlamında geniş bir şekilde ilgili alıntılar üzerinden anlatılmıştı. Eşlerin etnik kimliklerini tekrar önemli bir konu olarak aile gündemlerine getirdikleri bir diğer dönem de çocuk sahibi olmaya başladıkları dönemdir. Doğacak çocuklara hangi ismin verileceği, verilecek

ismin belli bir kimlik temsilinin olup olmayacağı, çocukların iki dilli yetişip yetişmeyeceği ve bu konuda ebeveynlerin rolü, çocukların iki ebeveynden hangisinin kültüründe yetişeceği gibi konular eşler arasında konuşulmaya başlandıkça evliliklerinde Türk ve Kürt olmanın anlamlarına dair de tekrardan bazı konuların gündeme geldiğini katılımcıların anlatımlarından öğrenmekteyiz.

Aşağıda bu çalışma kapsamında “*çapraz evlilik nesli*”² diye kavramsallaştırdığımız ve Kürt-Türk evliliklerinden doğan çocuklar bağlamında ele aldığımız değerlendirmeleri mülakat alıntılarından hareketle analiz ediyoruz. Vardığımız analizlerde eşlerin çocuklarına isim verirken Kürt-Türkçe isim tercihleriyle çocuklarına isim düzeyinde de olsa ikili kimlik kazandırmaya çalıştıkları söylenebilir. Bir başka analiz sonucumuz da her ne kadar eşler farklı kültürlerden geldiklerini belirtse de İstanbul’da yaşıyor olmalarının etkisiyle çocuklarının Türk kimlik hâkimiyetinde yetiştiklerini ifade etmişlerdir. Son olarak da Kürt eşlerin çocuklarına Kürtçe dilini ve kültürlerini aktarmada karşılaştıkları zorluklar üzerinden yine çapraz evlilik nesline Kürt-Türk çapraz evliliklerinde ikili kimlik bilgisinin aktarılamadığı söylenebilir.

3.2.3.1.1. İki Dilli İsimler

Eşler çocuklarına isim verirken, bazen bir Türkçe bir de Kürtçe olmak üzere iki isim vermektedirler. Bazı katılımcılar da etnik kimlik temelli olmayıp, dini bir motivasyon sonucu isim tercihinde bulunmaktadırlar. Ama araştırmamızın ana odağı olan etnik kimliklerin Kürt-Türk evliliklerine etkisi açısından bakılınca, özellikle Kürt eşlerin Kürtçe isim tercihlerinin bir kimlik kaygısından kaynaklandığını söylemek mümkündür. Türk eşlerin bir kısmı, isimlerden birinin Kürtçe olmasını özellikle Kürt eşin isteği olduğunu söyleyerek, beraber adım attıklarını görmekteyiz. Dolayısıyla analizin ilerleyen kısımlarında da görüleceği üzere, çocukların iki kültürlü ve iki dilli yetişmeleri en fazla isim düzeyinde aktarılan bir kimlik temsiliyle sınırlı kalmaktadır. Yine analizin ilerleyen safhalarında karşılaşacağımız gibi, çapraz evlilik neslinde Türk

2 “*Çapraz evlilik nesli*” kavramının literatürde kavramsal olarak daha önce kullanılıp kullanılmadığı hakkında bir bilgiye rastlamadık. Bazı araştırmacılar farklı gruplar arası evliliklerden doğan bireyler için ‘*melez bireyler*’ (Ülgen, 2018) şeklinde kavramlar kullanmıştır. Bu çalışmanın araştırmacısı olarak Türk-Kürt evliliklerinden doğan çocuklar için “*çapraz evlilik nesli*” kavramsallaştırmayı tercih ediyorum.

kimlik hâkimiyeti bariz şekilde görüldüğü için Kürtçe isimle baskın kimliğin yanına isim düzeyinde konulmak istenen bir Kürt kimliğinden söz edilebilir.

Benzer şekilde bazı Türk eşlerin de tarihsel bazı sembol isimler vererek çocuklarda isim üzerinden bir Türk kimlik belirginliği arzuladıkları görülmüştür. İsim konusunda son olarak bir kısım katılımcıların dini bazı tarihsel kişiliklerin isimlerini tercih ettiklerini ve bu şekilde etnik kimliklerden ziyade dini kaygılarla isim tercihinde bulundukları görülmüştür. Aşağıda hem etnik hem de dini kaygılardan yola çıkarak çocuklarına isim veren eşlerin alıntılarına yer verilerek, analizler yapılmıştır.

Örneğin, sekiz yıldır evli ve iki çocuk babası Varol isimli Kürt katılımcı eşiyile çocuklarına isim koyarken karşılıklı anlayış içerisinde tercihte bulunduklarını belirtmiştir. Kürtçe isim tercihinin Kürt edebiyat tarihinden referans aldığını söyleyerek, amacının kendi kültürüne odaklanmak olduğunu bildirmiştir. Eşinin ise daha çok İslami bir isim tercih ettiğini de eklemiştir.

Varol: Karşılıklı demokrasi bir çocuğun ismi koymak bir isim sen koy bir isim ben koyayım. Çocuklarımız iki isimli. Biraz çoğulculuk ve demokrasi etrafında artık anlayış gösterdik. Kızımın ismi Sinem. Bu Feqiyê Teyran'ın aşık olduğu bir Hizan Bey'inin kızıdır. Ben Sinem koydum. Daha çok kendi kültürüme odaklanarak tercih ettim. O da Hacer koydu. Daha çok İslami bir isim. Sinem Hacer oldu. (8 yıldır evli, 2 çocuk, Kürt-erkek).

On iki yıldır evli, bir çocuk babası Mehmet isimli Kürt katılımcı ise çocuklarına isim verirken hem Kürtçe hem de Türkçe isim tercihinde bulunduklarını bildirmiştir. Kürtçe koydukları ismin anlamına da değinen Mehmet, evlilik öncesi henüz ortaokul döneminde söz konusu ismi zihninde netleştirdiğini belirtmiştir. Kürtçe isim tercihinde eşinin herhangi olumsuz bir tavrının olmadığını ancak kayınpederinin ve babasının bu duruma pek olumlu yaklaşmadığını söylemiştir. Gerekçe olarak da çocuklarının Kürtçe isminden dolayı ırkçı insanların hedefi haline gelebileceğinden dolayı duydukları endişedir.

Mehmet: İsmi de Rûmet Doğan. Hem Türkçe hem Kürtçe. İsmi şöyle. Ben daha ortaokulda okurken bu isim kafamda netleşmişti. Eşim itiraz etmedi. Bir tane

de ben koyayım hani iki isimli olsun. Rûmet kültürel olarak sevdiğim bir isim. Ortaokuldan diyordum eğer oğlum olsa. Hani çocuk yapmak istemiyordum ama onu derdim. Mesele olmadı. Ama şey olarak babasının şeyi olmuş. Şu an rahmetli. Oğlunuza öyle isim koydunuz da hedef haline getirmediğiniz mi diye. Onun dışında babam baya direndi o ismi koymayayım diye. Çünkü korkuyordu. Irkçı insanların hedefi olur. Tepki çeker. Ama eşimle bu konuda hiçbir zaman bir tartışma yaşamadık. (12 yıldır evli, 1 çocuk, Kürt-erkek).

Yedi yıldır evli ve iki çocuk babası Yüksel isimli Türk katılımcı ise Türk tarihinde sembol bir kişiden yola çıkarak çocuklarına isim verdiklerini ve tarihi okuyarak bilinçli bir şekilde bu tercihte bulunduğunu söylemiştir. Kız çocuklarına isim verirken de eşinin Kur’anda geçen bir isim verdiklerini belirtmiştir.

Yüksel: Çocuğun birisi Alparslan. Kızımın adı da Gül Nur. Alparslan zaten Türk ismi. 1071 Malazgirt Zaferinden gelme. Büyük Selçuklu hükümdarı Çağrı Bey’in oğlu. Tarihi okudum da öyle ismini havadan koymadım. Yani Türk ismi koyduk. Kızımın ismini de hanıma bıraktım. O da Gül Nur koydu. Kuran’da da geçiyor. (7 yıldır evli, 2 çocuk, Türk-erkek).

İlk çocuklarına Türkçe isim verme konusunda eşiyle hem fikir olduğunu söyleyen on altı yıldır evli ve iki çocuk annesi Sevda isimli Türk katılımcı, ikinci çocuklarına ise Kürtçe isim vermeyi kararlaştırdıklarını söylemiştir. Kürtçe ismin kendi yakınları içerisinde uzun süre telaffuz edilemediğini ama eşinin akrabaları içinde ise çok beğenildiğini belirtmiştir. Kürtçe isme dair hem kendilerinin de hem büyüdükçe çocuklarının açıklama yapmak durumunda kaldığını da ifade etmiştir.

Sevda: Evet, şöyle ilk çocuk olunca ikimiz de Türkçe bir isim “Doğukan” ismini koyduk. Ama ikinci de eşim dedi ki ben Kürtçe isim koymak istiyorum. Tamam dedim. Hani kızım olunca Kürtçe koyacam dedi. Aklında isimler vardı. Bizde hani Kürtçe bir isim koyduk. Tabi memleketimde iki sene boyunca ismi söyleyemediler. Ne biçim isim koydunuz falan dediler. Tabi onların tarafında çok beğenildi isim. Ben de diyorum bak Kürtçede çok tutulan bir isim çok güzel bir isim. Siz bilmiyorsunuz hani. Şimdi çocuk yedi yaşında ve herkes ismini söylüyor, kabullendi. Ama benim için hani tabi biraz da şey olabiliyor. O da

farklı isimleri hep açıklamak durumunda kalacak... Ama koyduk ilk çocuğumuza Türkçe ikincisine Kürtçe isim koyduk. Ben de Kürtçe isimleri seviyorum. Değişik olduktan sonra anlamlı olduktan sonra. O konuda bir sıkıntımız olmadı. Aileler de karışmadı zaten. “Ronya” ismini verdik. (16 yıldır evli, 2 çocuk, Türk-kadın).

Bazı katılımcılar ise çocuklarına verdikleri Kürtçe-Türkçe isim konusunda çocuklarının erkek veya kız olmalarının tercihlerini etkilediğini ifade etmişlerdir. Bu bağlamda çocuklarının kız olması durumunda Kürtçe isim düşündüklerini ancak erkek olduğu için Türkçe isim verdiklerini anlatan ve beş yıldır evli, bir çocuk annesi Burcu isimli Türk katılımcı da isim verme konusunda eşiyle beraber karar aldıklarını söylemiştir.

Burcu: Eşimle beraber karar verelim diye düşündük. Bazen onun dediğini ben, bazen benim dediğimi o istemeyebiliyor. Yok, hani dedenin adını koyalım yok babanın koyalım şeklinde de bir şey olmadı. Eğer kız olsaydı ben Rojda ismini çok beğeniyorum, onu koymak istiyordum. Çağatay olsun dedik. (5 yıldır evli, 1 çocuk, Türk-kadın).

Benzer bir durumu yani çocuklarının cinsiyetine göre Kürtçe isim tercihinin dile getiren üç yıldır evli, bir çocuk babası Orhan isimli Kürt katılımcı da, çocuklarının erkek olması durumunda Kürtçe isim koyacaklarını ve eşinin de buna sıcak baktığını belirtmiştir.

Orhan: İkimiz de Zeynep olsun istedik. Hatta erkek olsaydı Rêzan koyacaktık. Kürtçe isim. O da buna sıcak bakıyordu. (3 yıldır evli, 1 çocuk, Kürt-erkek).

Beş yıldır evli, bir çocuk babası Cihan isimli Kürt katılımcı, kendi kültüründen gelen bir isim vermek istediğini ancak Türkiye’nin şartlarının bu konuda çok da elverişli olmadığını öne sürmüştür. Özellikle kız olması durumunda düşündükleri isimleri de aktaran Cihan, eşinin bu konudaki tereddütlerine de yer vermiştir. Eşinin çocuklarının özellikle Kürtçe isim yüzünden ileride sorun yaşayabileceklerini düşündüğünü bildirmiştir.

Cihan: Valla isim verirken ben biraz bizim kültüre ve yöreye özgü bir isim seçmek isterdim. Ama işte Türkiye şartlarında biraz sıkıntı olabiliyor. Bizim de şey var Alevi kültür var. Arapça isim de ben vermek istemedim. Yok, illa Kürtçe olmasına gerek yok. Kız olsaydı “Berivan” düşünmüştük. Onu eşim de benimsemişti. “Berivan” kulağa hoş geliyor. Kürtçe bir de. Eşim de istedi. Ama erkek için olmadı. Mesela Kürtçe başka farklı isimler de düşündük. “Rojda” vardı mesela. Eşim şey dedi acaba ileride sıkıntı olur mu diye. Etnik köken açısından ileride bir sıkıntı yaşar mı, oluyor çünkü Türkiye’de. Erkek oldu. Erkek de Kürtçe isim seçmedik. Ama ben isterdim yani. Serhat ismini düşünmüştüm. Şırnak’ta çalıştım ya. Ama eşim istemedi. Yani benim istediğim onun istemediği oldu. Onun istediği benim istemediğim oldu. Ama son isimde ikimiz de anlaştık. (5 yıldır evli, 1 çocuk, Kürt-erkek).

Kürtçe isim konusunda çok ısrarlı olduğunu bildiren beş yıldır evli, bir çocuk babası Adar isimli Kürt katılımcı eşiyile isim koyma konusunda yaşadıkları ihtilafları anlatmıştır. Eşine Kürtçe isimleri kitabı da getirdiğini ve ne olursa olsun çocuklarına Kürtçe isim vermek istediğini ısrarla dile getirmiştir. Adar, uzun süre karar veremediklerini ve bundan dolayı da çocuklarına Kürtçe isimsiz manasına gelen “bênav” vermeyi düşündüklerini de belirtmiştir. Ancak en sonunda eşinin isim önerisini kabul etmediğini ve kendi köylerinin isminde karar kıldıklarını söylemiştir.

Adar: Biz on beş gün çocuğumuza isim bulamadık. Hatta “bênav-isimsiz” koyalım dedik. Ben eşime şunu dayatıyordum. Hani onu kabul ediyordum. Kürtçe olursa ne olursa olsun diye. İsmi ne olursa olsun Kürtçe olsun. Kürtçe isimlerden oluşan kitap da getirdim. İstedğin ismi koy ama Kürtçe olsun dedim. En sonda köyümüzde karar kıldık. Tek isim Marin. O da Mardin Nusaybin’de benim köyümün ismi... Eşim “Ela” diye bir isim düşünmüştü. Bizde başka bir isim ve anlam (katılımcının kendi ifadesiyle: köyde deli bir kız ismi olan Alya’ya yakın bir çağrışıma vardı) çağrıştırdığı için biz istemedik. Kökenine baktım Marin’in, Norveç kökenli. Denizden gelen anlamı var. (5 yıldır evli, 1 çocuk, Kürt-erkek).

On bir yıldır evli, bir çocuk annesi Esmer isimli Türk katılımcı, çocuklarına isim verirken Kürtçe isim vermeyi istemediğini belirtmiştir. Buna gerekçe olarak da ileriki hayatında Kürtçe isimden dolayı çocuğunun sıkıntı çekebileceği ihtimalidir. İkinci bir çocukları olması durumunda yine Kürtçe isim vermeyi düşünmediğini söyleyen Esmer, abisinin isminden dolayı okul hayatında maruz kaldığı sıkıntıları örnek vererek çocuklarının benzer bir duruma düşmelerini istemediğini ifade etmiştir. Dolayısıyla çocuğa verilme ihtimali olan Kürtçe bir isim, doğrudan kimlik temsili yapacağı için toplumdaki önyargılardan dolayı Esmer'in sakındığı bir durumdur.

Esmer: Hani eşim biraz bana bırakmıştı o şeyi tercihi. Açıkçası zorlanmadık. Hani üstünde de Kürt bir isim tercih etmedim ben. Tercih etmemiz çok böyle detaylı düşünmedim hani çünkü ismini böyle daha önceden düşünmüştüm oğlumun ismini, bir kararsızlık vardı ama hani aslında ne ama hani düşününce Kürt bir isim koymayı da çok da tercih etmezdim herhalde diye düşünüyorum. Çünkü ileride bununla ilgili sıkıntı yaşar mı? Hani ileride kendini sürekli bir ifade etme çabası içerisinde olur mu? Ön yargılara maruz kalır mı diye açıkçası koymayı tercih etmezdim. Hani ikinci bir çocuğum olsa yine tercih etmem diye düşünüyorum. Ama eşimin hani bu konuyla alakalı hani yok işte illa, Türk illa Kürt ismi olsun gibi bir şey yok. Yani ben belki de hani bu tecrübeyi aslında benim abimin ismi Diren kimlik ismi. Biz bir dönem Bitlis'te babamın görevi nedeniyle Bitlis'te kaldığımız dönemlerde o dönem siyasi sıkıntılarda çok fazla olduğu için sınıfa giren bir müfettiş mesela şey demiş. Neye karşı direniyorsun direkt hani orada yani küçücük bir aslında beşinci sınıfa giden bir öğrenci böyle bir soruyla maruz kaldığı için sonrasında fen lisesini kazanmıştı. Babam açıkçası çok kaygılanmıştı ve alelacele abimin ismini mahkeme kararıyla ister misin rahatsız oluyorsan değiştirelim deyip değiştirme gereği duymuştu. Çünkü yani o zamanlar çocuğunu gönderiyorsun. Bitlis'ten ta Çanakkale'ye gönderiyorsun, ne kadar koruyabileceksin, acaba isminden dolayı ona farklı yaklaşabilecekler mi kaygısı oluşmuştu. Hani belki de o deneyimi düşündüğüm için hani çocuğa yok ya genel bir isim koyalım, hani ne gerek var düşüncesi oluşmuş olabilir ben de. (11 yıldır evli, 1 çocuk, Türk-kadın).

Bazen de aileler eşlerin çocuklarına verecekleri isim konusunda onları yönlendirmek istemişlerdir. Örneğin on iki yıldır evli ve bir çocuk annesi Ela isimli Türk katılımcı, çocuklarına isim verirken düşündüğü birkaç Kürtçe ismi zikretmiş ama en son kararlarını Türkçe bir isimden yana vermişlerdir. Temel motivasyonunun eski bir arkadaşının ismi olduğunu da eklemiştir. Ela, annesinin Kürtçe bir isim verilmesine açıkça karşı çıktığını söylemiştir. Annesinin bu önyargısına karşı çıktığını ve onun Kürtçe isim ihtimalini eşinin tercihinine ve dolayısıyla kimliğine bağlamak istediğini anlatmıştır.

Ela: Elçin koyduk. Has Türkçe isim verdik kıza (gülüyor). Yani orada şey oldu açıkçası orada çok şey ön plana çıkmadı. Ben çok severim mesela Berfin ismini işte Berivanı falan Berivan biraz daha böyle şey gibi geliyor çok kırsal bir şeyi var ama çok severim öyle anlamı olan Kürtçe isimleri, koyadabilirdim. Hiç şey yoktu ama şey oldu. Üniversiteden beri Elçin diye bir arkadaşım vardı. Çok severim. Adı bana çok güzel geliyordu... Şey falan demişti annem şaka yollu isim düşündünüz mü falan derken ama şeyi biliyor mesela eşim mesafeli pek kendi işine karıştırtmıyor. Ailenin dışında tutuyor falan onun farkında. Ama bir gün yine de isim dedi düşündünüz mü? Dedi Allah vere de dedi Kürtçe koymasınız dedi böyle. Dedim anne merak etme kaldı ki dedim, Kürtçe de koyabiliriz. Ne var çok güzel isimler var dedim. Hani böyle gözleri şey yaptı falan böyle bir yani diken diken oldu ya dedi ne alakası var, niye dedi, Kürtçe koyacaksınız dedi. Hani bu coğrafyanın ismi falan diyorum ama daha da şey yapıyor orada şey bekliyor, benden ya eşim istiyor ama ben istemiyorum gibi bir karşı çıkış bekliyor. Ben hani söyledim hani dedim Elçin öyle iyi geldi kulağına ama hep şey diyor Elçin Nur olsa Elçin Gül olsa. Böyle bir şey olsa peşinde falan. Öyle bir şey oldu ama o şeye girmedik. Eşimin ailesi de işin konusunda şey yapmadı. (12 yıldır evli, 1 çocuk, Türk-kadın).

Yedi yıldır evli ve bir çocuk annesi Zehra isimli Türk katılımcı, son ana kadar isim vermede netleşemediklerini sonunda ise çocuklarına bir Türkçe ve bir Kürtçe isim verdiklerini belirtmiştir. Zehra, ikili isimden herhangi birisinin de tek başına verebileceklerini ama özellikle bir Türkçe, bir Kürtçe isim olmasını istediklerini anlatmıştır.

Zehra: Ya onu o dönemde konuşmadık ama bebeğin işte doğmasına yakın süreçte ve doğduktan sonra falan şimdi biz oğlumıza “Dengiz Baran” adını verdik. Hani bir tane Türkçe ismi olsun bir tane Kürtçe ismi olsun diye. Böyle birkaç isim arasında gidip geliyorduk. En son eleme de yapamadık yani. O yüzden de Dengiz Baran bir arada oldu gibi oldu. Yani tek başına Baran da olurdu, tek başına Dengiz de olabilirdi ama ikisini de eleyemedik. O yüzden de birleştirdik. Hani son saniyeye kadar biz de bilmiyorduk. Ama dediğim gibi böyle bir Türkçe bir Kürtçe isim. Ama yani en nihayetinde işte, gönlümüzden geçeni şey yapabilmiş olduk. İki dilde de en azından ismi olsun. (12 yıldır evli, 1 çocuk, Türk-kadın).

Bazı katılımcılar ise çocuklarına isim koyarken dini kaygılardan yola çıktıklarını belirtmişlerdir. Söz gelimi dokuz yıldır evli, üç çocuk babası İlhan isimli Kürt katılımcı, ikisinin de kendi yöresinden isim koyabileceklerini ancak tercihlerini İslam tarihinde tanınan bazı kadın şahsiyet isimleri yönünde kullandıklarını belirtmiştir. Bu tercihlerinin gerekçesini de hem kendisi hem de eşi için inancın önemi üzerinden anlatmıştır. Üç tane kız çocuklarına isim verirken dışarıdan gelebilecek telkinlere de kapalı olduklarını ve henüz çocukları olmadan isimleri netleştirdiklerini söylemiştir.

İlhan: İsim koyarken biz ortak karar aldık. İsimleri zaten daha önce belirlemiştik. Özellikle bizim için önemli olan şahsiyetler. İnanç bizim için önemli idi. Hatice annemizin ismi, Meryem annemizin ismi ondan sonra Fatma annemizin ismi. Hatice Gevher. Gevher Hatun var. Nesibe Gevher Hatun. Selçuklu döneminden tarihi bir isim. Hatice de Hz. Hatice, peygamberimizin eşi. Meryem Hafsa. Meryem, Hz. Meryem. Hafsa da Hz. Ömer’in kızı. Fatma Asya. Fatma, Fatımatuzzehra annemiz. Asya da biliyorsunuz Firavunun eşi. O şekilde ortak kararlar aldık. Daha çok İslam tarihinden referanslar aldık. Tabi bizim için kriter o idi. Yoksa ben kalkıp da bir kendi yöremizin ismini diretebilirdim. Ama ben istemedim. O da kendi yöresinin ismini işte bir Aleyne bir Eylem, Buse veya işte ben de Mizgîn bilmem kendime ait isimler koyabilirdik. Ama öyle bir kriterimiz olmadı. Halen de öyle bir amacımız olmadı. Dışarıdan gelebilecek telkinlere de kendimizi kapattığımız için, malum

toplumda şu var doğan çocuklara aile büyükleri isim verir. Ama biz hiç kimseye söylemeden danışmadan isimleri zaten yıllar öncesinden belli idi bizim için. Üçü de kız olması bizim için avantaj idi. Oğlan olsaydı yine isimleri vardı. Ama kız olması yine kestirme oldu. (9 yıldır evli, 3 çocuk, Kürt-erkek).

Benzer şekilde yani dini kaygılardan yola çıkarak isim tercihindan söz eden on dört yıldır evli ve bir çocuk annesi Hacer isimli Kürt katılımcı, Kur'an'da geçen bir sure isminden ve hikayesinden hareketle çocuğuna isim verdiğini söylemiştir.

Hacer: Ben isim verdim. "İbrahim" ismini. Çocuk düşüncesi bizde belirince ben o dönemler dua ediyordum Allah'a. O aralar İbrahim suresini okumuştum Kur'andan, Türkçesinden. Etkilenmiştim. Doğunca da ben ismini verdim, babası da kabul etti. (14 yıldır evli, 1 çocuk, Kürt-kadın).

Yine dini kaygılardan hareketle çocuğuna isim koyan dört yıldır evli, bir çocuk babası Arif isimli Türk katılımcı, çocuğuna isim verirken daha çok dini ilimlerde tanınan tarihi bir Kürt şahsiyet ismini verdiklerini anlatmıştır.

Arif: İnsanın hani bir hayali oluyor, yani bunu da karşı tarafa söylenince saygı sevgi çerçevesinde anlayış gösterildi. Ben dedim, böyle erkek olursa çocuğumuz hani belli olduktan sonra ben Sait dedim. Said Nursi'den geliyor. Babasının ismi Mirza dedim. Biz de Sait Mirza dedik. (4 yıldır evli, 1 çocuk, Türk-erkek).

Yukarıda verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere eşlerin çocuklarına isim verirken hem etnik hem de az da olsa bazen dini kimlik motivasyonlarıyla hareket ettikleri görülmüştür. Özellikle Kürt eşlerin Kürtçe isim verirken çocuklarında Kürt kimliğinin isim düzeyinde de olsa sembolik olarak belirgin olmasını istediklerine şahit oluyoruz. Aşağıda da anlatılacağı üzere, çapraz evlilik nesli daha çok Türk kimlik değerleriyle yetişmektedir ve Kürt eşler, Kürt kimlik değerlerini çocuklarına aktarmakta zorlanmaktadırlar. Dolayısıyla Kürtçe isim tercihi bu noktada Kürt kimliğinin isim düzeyinde de olsa taşınması açısından anlam ifade etmektedir. Bazı katılımcıların bilinçli bir şekilde çocuklarına Kürtçe isim vermemeleri ve bu şekilde ileriden çocuklarının isim üzerinden maruz kalabilecekleri sıkıntıları zikretmeleri,

etnik kimliğin isim üzerinden tezahür etmesi açısından önemlidir. Nitekim mülakatlarda bu bağlamda herhangi bir Türkçe isme bir önyargıdan kimse söz etmezken; Kürtçe isimler konusunda ise hem eşler hem de bazen aileler çekincelerini dile getirmiştir. Bu durum isim düzeyinde de olsa etnik kimliklerin çapraz evlilik nesline aktarımı konusunda Kürt kimliğinin, Türk kimliğine göre dezavantajlı konumuna işaret etmektedir.

Çapraz evlilik nesline verilen isimlerin etnik kimliklerle ilişkisinin yanı sıra, onların ebeveynlerinin dilini ve kültürünü alıp almadıkları konusu da araştırmamızda çapraz evlilik ilişkilerinin çok kültürlülük ve çok dilliliği yansıtması açısından önemlidir. Bu bağlamda eşler, çocuklarının İstanbul'da doğup büyüdüğü için Kürt eşin dilini ve kültürünü alamayacaklarını daha çok Türk kültüründe büyüdüğü ifade etmişlerdir. Çapraz evlilik neslinin hangi kültürde yetiştiğine dair örnekler ve katılımcıların buna dair anlatımları aşağıda gelen alıntılar üzerinden analiz edilmiştir.

3.2.3.1.2. İstanbul Hâkim Kültür Etkisi

Türk-Kürt çapraz evliliklerinden doğan çocuklar ve bunların hangi dil, kültür ve kimlikle büyüdüğü bu evliliklerde iki dilliliğin, iki kültürlülüğün ne kadar yansıdığını anlamak açısından önemlidir. Araştırma sahamız olan İstanbul'da çocukların yetişme tarzı, ebeveynlerin çocuklarına farklı etnik ve kültürel yapılardan geldiklerinin farkındalığını yansıtmaya durumu gibi anlatımlara yer verilerek yapılan analizlerde; İstanbul'un Türk kimlik hâkimiyetinde olduğu ve çocukların da bu şekilde yetiştikleri hem Kürt hem de Türk ebeveynler tarafından vurgulanmıştır. Bu durumdan özellikle Kürt eşlerin mustarip oldukları ve çocuklarına kendi kimlik değerlerini aktarmakta güçlük çektiklerine mülakatlar boyunca tanıklık ettik. Aşağıda gelen alıntılarda eşlerin İstanbul kültürü diye adlandırıp pratikte ise çapraz evlilik neslinin Türk kimlik hâkimiyetinde yetiştiklerinin örnekleri verilmiştir.

Örneğin yirmi yedi yıldır evli, dört çocuk babası Samet isimli Kürt katılımcı, evliliklerinde çocuklar noktasında sıkıntı yaşadıklarını belirtmiştir. Çocuklarının Kürtçe öğrenemediklerini ve anneleri Türk olan çocukların Kürtçeyi öğrenmelerinin imkânsız olduğunu ileri sürmüştür. Bu tür çapraz evliliklerde hâkim Türk kimliğinden dolayı Kürtlerin asimile olduğunu öne süren Samet, ayrıca Türklerin kendisini

Kürtlerden üstün gördüğünü de öne sürmüştür. İstanbul bağlamında ise ikinci neslin asimile olacağını ve böylelikle asimilasyon politikasının gerçekleşeceğini düşünmektedir.

Samet: Sadece çocuklar noktasında problem oldu. Çocuklar dil öğrenemedi. Bu benim için rahatsız edici aslında. Çocuklar Kürtçe öğrenseydi güzel olurdu. Anne Türk ise çocuğun Kürtçe öğrenmesi imkânsız zaten... Bir Kürt bir Türk ile evlendiği zaman çocuklarının kesinlikle asimile olduğunu kabul etmesi gerekiyor. Şu an hâkim kültür, devlet kendini Türk devleti olarak görüyor. Türk kendini Kürt'ten üstün olarak görüyor, bunun önüne geçemezsin. Yani şu an ki mevcut durum dolayısıyla evlendiği zaman Kürtler, Türklerin içerisine karışmış oluyor. Yani bir kuşak sonrası bizim çocuklarımız hepsi Türk'tür yani asimilasyon politikası başarılı olacaktır. İstanbul'a gelen Kürtler de aynı şekilde iki nesil sonra onlar da asimile olacak. Birinci nesil değil, bizimki birinci nesil, ikinci nesil yani o süreç biraz uzamış olacak. (27 yıldır evli, 4 çocuk, Kürt-erkek).

Altı yıldır evli, bir çocuk babası Umut isimli Kürt katılımcı da çocuklarının Kürt kültüründe büyümediklerini ve gerekçe olarak da İstanbul'da yaşıyor olmalarını göstermiştir. Söz konusu durumun yaşanmasında çocukların Kürtçe öğrenememesine örnek veren Umut, bütün sosyal çevresinde kendisi dahil çocuğuyla Kürtçe üzerinden muhatap olacak bir ortamın bulunmadığını belirtmiştir. Dolayısıyla Umut'un, çocuğunun Türk kültüründe yetiştiğini ve Kürt kültürünü alamadığını delillendirdiği nokta anadillerden Kürtçenin bu evlilik ilişkisi içerisinde çocuklara aktarılamamasıdır.

Umut: Kürt kültüründe büyüyor desem yalan olur. Çünkü biz İstanbul'dayız. Türk kültüründe büyüyor. Kürt kültüründe yaşamıyor. Türk kültüründe yaşıyor. Kürtçe konuşmuyor. Kürtçe düşünmüyor. Ben bir Kürt gibi yaşamıyorum. Ondan kaynaklanıyor. Burada onunla Kürtçe konuşacak hiç kimse yok. Sokakta arkadaşı Kürtçe konuşmuyor. Okulda öğretmeni konuşmuyor. Evde annesi konuşmuyor. (6 yıldır evli, 1 çocuk, Kürt-erkek).

İstanbul'da büyüyen çocukları dezavantajlı konumda gören on yedi yıldır evli, üç çocuk babası Mustafa isimli Kürt katılımcı, çocukların bu şekilde izole bir şekilde

yetiştiklerini düşünmektedir. Her ne kadar bu izole ortamın Türk kültürü olarak da görülemeyeceğini düşünen Mustafa, bu kültürel ortamı Türkçenin hâkimiyetinden dolayı ‘Türk aurası’ şeklinde nitelendirmiştir.

Mustafa: İstanbul’a göre büyüyorlar. Modern şehir kültürüne göre büyüyorlar. Bu Türk kültürü mü, bence değil. Apartman, on birinci kat. Asansörden in çık, kimse birbirini tanımıyor, etmiyor. Doğru düzgün arkadaşları yok. Tabi yine bir Türk aurası içinde büyüyorlar. Okul, dil, aile. Türkçe konuşuyoruz. Okuduğumuz kitaplar Türkçe. Bundan kaçamıyorsun. (17 yıldır evli, 3 çocuk, Kürt-erkek).

Çocuklarının kendilerini Kürt olarak hissetmelerine rağmen baskın Türk kültüründe yetiştiklerini aktaran otuz yıldır evli, üç çocuk babası Nurullah adlı Kürt katılımcı, özellikle de sosyal çevrenin ve eğitimin bundaki etkisine dikkat çekmiştir. Çocuklarındaki Kürt kimlik aidiyetini daha soyut bir düzeyde yani sadece ruhen taşıdıklarını belirten Nurullah, kültürel olarak ise baskın kültürde, yani Türk kültüründe büyüdüklerini söylemiştir.

Nurullah: Valla zihnen ruhen kendilerini Kürt hissediyorlar. Ama kültür olarak baskın kültür olan Batı, Türk kültüründe yetişiyorlar. Eğitim, çevre, çocuklar oturup kalkma hep öyle. Komşularımız genelde Batılı oldukları için. Maalesef kültürel olarak öyle ama ruhen üç çocuğumuz da kendilerini Kürt olarak hissediyorlar. Kızlar biraz daha şeydirler. Bu çocuk biraz daha nazdar büyüdü. (30 yıldır evli, 3 çocuk, Kürt-erkek).

Beş yıldır evli, bir çocuk babası Adar isimli Kürt katılımcı ise Türkiye’de yaşamak istemediğini, Avrupa’ya göç etmek istediğini bildirmiştir. Yaşadığı yerde çocuğunun Kürt kimliğini alamayacağına inanmaktadır. Çocuğunun kaynanası yanında büyüdüğü için ağırlıklı olarak Türkçe ile büyüdüğünü ve bu durumu değiştirecek bir seçeneği olmadığını belirterek, bu durumun kendisinin Kürt kimlik bilinciyle çatıştığını düşündüğünü söylemiştir. Ancak sosyal ortamın etkisiyle çocuğunun Kürt bilinci almasının da zor olduğunu, Kürt ebeveyn olarak bunu değiştirecek bir gücünün de olmadığını üzüntüyle anlatmıştır.

Adar: Aslında ben ağırlık olarak bu yüzden Türkiye’de yaşamak istemiyorum. Avrupa’ya göç etmek istiyorum. Geleceğe baktığımda çocuğumun gerçek anlamda bir Kürt olarak yaşayacağını o kimliğini benimseyeceğini düşünmüyorum... Ben ailemden ayrı yaşıyorum. Kaynanam çocuğuma bakıyor ağırlıklı olarak. Benim çocuğum da ağırlıklı olarak Türkçe konuşuyor. Ben de teslim olmuşum bu duruma. Her ne kadar içimdeki Kürt bilinci buna karşı çıksa da bir şey yapamıyorum açıkçası. Ben de hem çocuğumun geleceği hakkında hem de kendisini ifade etme konusunda Kürt olarak anılmasını istiyorum. O bilinçle yaşamasını istiyorum. Şuna adım gibi eminim. Çocuğum burada büyüdüğünde Kürt bilincini hiç alamayacak. Çünkü çevresi öyle ve ben tek başıma hiçbir şey yapamıyorum... Şöyle söyleyeyim. Kısa bir örnek olacak. ‘Kürtçe anlıyorum ama konuşamıyorum’ diyenler var ya. Öyle bir çocuk olmasından korkuyorum doğrusu. (5 yıldır evli, 1 çocuk, Kürt-erkek).

Hem Türk annenin rolü hem de sosyal çevrenin Türk kimlik hâkimiyetine vurguda bulunan dokuz yıldır evli, üç çocuk babası İlhan isimli Kürt katılımcı, çocuğun hayatındaki bütün temas alanlarının Türkçe üzerinden kurulduğunu ifade etmiştir. Bunların dışına çıkabilmeyi lokal bazı çabalar olarak yorumlayarak çocukların sadece Türk kimlik hâkimiyetinde büyümeleri konusuna eğilmeleri gerektiğini belirtmiştir.

İlhan: Haliyle tabi ki. Anne kültürü ne ise, şimdi evde tamamen o kültüre göre yaşıyoruz. Bugün evimde Kürtçe müzik kendim dinliyorum. İşte bir halay falan olunca çocuklarla halay çekiyoruz. Televizyon dersin Türkçe. Müzik dersin Türkçe. Kendi sosyal çevreleri hep Türkçe. Okul Türkçe. Haliyle çocuk ona göre büyüyor. Artık lokal olarak çocuğa ne öğrettiysen odur. Ona göre yaşıyor çocuk. Ona göre öğrenmiş oluyor. Tabi ki dediğim gibi bizim bu konuya eğilmemiz gerekiyor. (9 yıldır evli, 3 çocuk, Kürt-erkek).

Türkçenin sosyal hayattaki hâkimiyetinden bahseden on dört yıldır evli ve bir çocuk annesi Hacer isimli Kürt katılımcı da, bunun Türkiye geneli bir sorun olduğunu düşünmektedir.

Hacer: Çünkü bence bu sadece benim çocuğuma özgü değil. Türkiye genelinde bir problem. Burada hâkim dil Türkçe. Yani okullarda okutulan dil Türkçe. Hani evde Türkçe konuşuluyor, alışverişte Türkçe, pazarda Türkçe. Her yerde Türkçe. Hâkimiyet Türkçenin elinde. (14 yıldır evli, 1 çocuk, Kürt-kadın).

On bir yıldır evli, bir çocuk annesi Esmer isimli Kürt kadın katılımcı da çocuğunun tamamen Türk kültüründe yetiştiğini ve İstanbul'da Kürt kültürüne maruz kalmadığını söylemiştir.

Esmer: Türk kültüründe yetişiyor hocam yani hatta hiç Kürt kültürüyle ilgili bir şeye maruz kalmadığı için yani bize böyle İstanbul'da yaşadığımız için benim memleketim Sivas ama biz Sivas'a sadece bir kere gittik. Orada da oğlum çok küçüktü, algılayamadı farklı bir dil konuşulduğunu aralarında. Çünkü oradaki insanlar da artık hani Türkçeyi çok hâkim oldukları için çok yadırgamadı açıkçası. Ama tabii ki biraz daha büyüdükçe o ayrımı fark edecek annemin aslında farklı kültürdenmiş, babam farklı köyündenmiş diye tabii ki fark edecektir. (11 yıldır evli, 1 çocuk, Kürt-kadın).

Çapraz evlilik neslinin Türk kimlik hâkimiyetinde yetiştiklerinden sadece Kürt eşler bahsetmemiştir. Türk eşler de çocuklarının sadece kendi anadillerini öğrenebildiklerini ve genelde kendi kültürel değerleri ile yetiştiklerini söylemişlerdir. Söz konusu durumu hem Kürt hem de Türk ebeveynlerin dile getirmeleri, Türk-Kürt çapraz evliliklerinde çapraz evlilik neslinin iki dilli, iki kültürlü yetişmediklerini göstermesi açısından önemlidir. Aşağıda Türk eşlerle yapılan mülakat alıntılarına dayanan analizlerin de gösterdiği gibi çapraz evlilik nesli yukarıda Kürt eşlerin de vurguladığı gibi daha çok Türk kimlik hâkimiyetinde yetişmekte.

Örneğin altı senedir evli, bir çocuk annesi Dilek isimli Türk katılımcı, çocuklarının kendi kültüründe yetiştiklerini aktarmıştır. İstanbul'da yaşamalarının da buna etkisini hatırlatarak, Kürt eşin azınlıkta kaldığını ve Türklerin yoğunlukta olmasından dolayı çocukların Türk kültüründe büyüdüklerini vurgulamıştır.

Dilek: Genelde bana daha yakın. Bir de İstanbul'da yaşadığımız için, Kürtlerin daha yoğunlukta oldukları bir yerde yaşamış olsaydık herhalde babaya

yönelirdi. Yaşadığımız çevrede de Türkler daha yoğunlukta, babası biraz azınlıkta kalıyor. O yüzden daha çok Türk kültürü ile büyüyor”. (6 yıldır evli, 1 çocuk, Türk-kadın).

On bir yıldır evli ve iki çocuk annesi olan Sevgi isimli Türk katılımcı da çocukların İstanbul’da doğup büyüdüğü için yetişme tarzlarının da belli olduğunu dolayısıyla Türk gibi yaşayacaklarını belirtmiştir.

Sevgi: Zaten bulunduğumuz ortam belli. Yetişme tarzları belli. İstanbul’da doğup büyüyecekler. Çok aileye ve geleneklere bağlı yaşamadığımız için sıradan yurdum insanı olarak yetişecekler. Aslına bakarsan biraz daha Türk gibi yaşayacaklar (Türk derken, vurguluyor). (11 yıldır evli, 2 çocuk, Türk-kadın).

Çocukların İstanbul kültüründe çok da belli bir kültürle büyümediklerini iddia eden on altı yıldır evli, iki çocuk annesi Türk katılımcı, her iki ailenin kültüründen de bir şeyler aldıklarını düşünmektedir. Anadillerden Türkçeyi zaten öğrendiklerini ve kendi vazifesini yerine getirdiğini ironik bir biçimde anlatan Sevdâ, evde Kürtçe konuşulmadığı için kendisinin ve çocukların Kürtçe öğrenemediklerini belirtmiştir.

Sevdâ: Şehir kültürü diyeyim aslında (gülüyor). İstanbul kültürü diyeyim aslında. Baktığımızda çok da bir kültürden anladıkları yok aslında. Biraz yoz büyüyorlar. Yani biz yazları memlekette geçiriyoruz. Biraz oradan bir şeyler alıyorlar. Hafta sonları ya da iki haftada bir eşimin ailesine gidiyoruz. Oradan da alıyorlar bir şeyler. Ama şu anda bariz bir kültür diyemem. Hepsinden birer birer alıyorlar. Bazen işte soruyorum oğlum çok sorar. Hani Türk nedir, Kürt nedir. İşte Müslümanlık nedir, işte dinle ilgili de çok sorar. Açıkıyoruz da aslında bunların bir ırk olduğunu falan. Tabi asıl bir iki yıl sonra asıl açıklama gelir. Asıl tercihi. Şu anda çok da olayın farkında değil. Anadilleri Türkçe (gülüyor). Anne de ben olduğuma göre. Yani aslında öğretilmesini isterdim aslında. Ama evde konuşulmayınca ben de öğrenemedim. Bilmiyorum ki babaya düşer. Öğrenemediler ama ben görevimi yaptım. Anadillerini öğrendiler (epey gülererek söylüyor) (16 yıldır evli, 2 çocuk, Türk-kadın).

Yukarıda çapraz evlilik nesline verilen isimlerde etnik kimlik motivasyonlarının ve Türk kimlik hâkimiyetinde yetişmelerinin çapraz evliliklerde iki dillilik ve kültürlülük açısından anlamına dair analizler yapıldı. Eşlerin İstanbul kültürü diye tarifledikleri ama yine kendi anlatımlarıyla çapraz evlilik neslinin Türk kimlik hâkimiyetindeki yetişme tarzları da bize bu evliliklerde iki dilliliğin ve iki kültürlülüğün çok da olmadığını göstermektedir. İsim tercihlerinde ise özellikle çocuklara bir Türkçe bir Kürtçe isim verilmesi ile pratikte yaşanılmayan iki kimliğin, isim düzeyinde aktarılmaya çalışıldığı söylenebilir. Nitekim hem Türk hem de Kürt eşler çocuklarının özellikle de Kürtçe öğrenmek istediklerini, ya da Kürt eşin geldiği memlekete gidip oradaki kültürü almak istediklerini mülakatlardaki anlatımlarında gördük.

Aşağıda da böyle bir tablo içerisinde Kürt eşlerin dil, kültür ve kimlik aktarma rollerine dair analizlere yer verilmiştir. Çapraz evlilik neslinin çapraz evliliklerde hangi dillerle ve kültürle yetiştikleri ve kimliklerini nasıl algıladıkları konusunda Kürt ebeveynlerin kendi kimliksel değerlerini çocuklarına aktarmakta zorlandıkları, katılımcılarla yapılan mülakatlarda görülmektedir.

3.2.3.1.3. Kürt Ebeveynlerin Zorlukları-Çıkmazları

Bir önceki analizimizde, İstanbul kültürünün çocukların yetiştikleri kültür açısından Türk kimlik hâkimiyetinde olduğu eşler tarafından vurgulanmıştı. Dolayısıyla çapraz evlilik neslinin iki dilli ve iki kültürlü yetişmeleri ancak Kürt ebeveynin bu konudaki çabalarına bağlıdır. Zira Türk ebeveynlerin bu konuda bir desteği söz konusu ol(a)mamaktadır. Kürt ebeveynler de çeşitli zorluklarla karşılaştıklarını söylemişlerdir. Aşağıda çapraz evlilik neslinin en temelde Kürtçe öğrenmeleri ama daha genelde ise Kürt kültürü ile yetişmelerinde Kürt eşlerin karşılaştıkları zorluklara örnekler verilmiştir.

Örneğin yirmi yedi yıldır evli, dört çocuk babası Samet isimli Kürt katılımcı, bir Türk ile evliliğinin sadece çocukları noktasında sorun olduğunu belirtmiştir. Bu tür evliliklerde annenin Türk olması durumunda, çocukların Kürtçe öğrenmelerinin imkânsız olduğunu söyleyerek, bunu kırmak için çocukları bazen memleketine gönderdiğini ama orada da yine Türkçeye maruz kaldıklarını söylemiştir.

Samet: Sadece çocuklar noktasında problem oldu. Çocuklar dil öğrenemedi. Bu benim için rahatsız edici aslında. Çocuklar Kürtçe öğrenseydi güzel olurdu. Anne Türk ise çocuğun Kürtçe öğrenmesi imkânsız zaten. Çocukları memlekete gönderdik ama onlar da çocuklarla Türkçe konuştular. (27 yıldır evli, 4 çocuk, Kürt-erkek).

Altı yıldır evli, bir çocuk babası Umut isimli Kürt katılımcı da çocuğunun Türk kültüründe büyüdüğünü söyleyerek, kendisinin bir Kürt gibi yaşamadığı için bu durumun yaşandığını anlatmıştır. Yaşadığı ortamın da etkisine vurguda bulunan Umut, bütün sosyal çevresinin Türkçe ve Türk kimlik hâkimiyetinde olduğunu ve Kürt ebeveyn olarak bu döngüyü kırmada yetersiz kaldığını belirtmiştir. Umut, bütün bu kültürel döngüye rağmen çocuğunun kendisini Kürt olarak görmesinin yeterli olduğunu söylemiştir.

Umut: Kürt kültüründe büyüyor desem yalan olur. Çünkü biz İstanbul'dayız. Türk kültüründe büyüyor. Kürt kültüründe yaşamıyor. Türk kültüründe yaşıyor. Kürtçe konuşmuyor. Kürtçe düşünmüyor. Ben bir Kürt gibi yaşamıyorum. Ondan kaynaklanıyor... Bence kendisini Kürt olarak görmesi yeterlidir. Bir de yaşadığı ortam da önemlidir. Burada onunla Kürtçe konuşacak hiç kimse yok. Sokakta arkadaşı Kürtçe konuşmuyor. Okulda öğretmeni konuşmuyor. Evde annesi konuşmuyor. Sadece baba kalıyor. Baba da yeterli değil. Ancak kendisi o duruma karar verecektir. Ben bir şey diyemiyorum. (6 yıldır evli, 1 çocuk, Kürt-erkek).

Ebeveynlerden annenin anadilini çocuğa öğretmedeki rolüne vurguda bulunan on yedi yıldır evli ve üç çocuk babası Mustafa isimli Kürt katılımcı, yaşadıkları yerde çocuklara Kürtçe öğretmenin zor olduğunu hatta her iki ebeveyni Kürt olan kişilerin de aynı zorluğu yaşadığını ileri sürmüştür. Her ne kadar çocuklarının aidiyet olarak Kürt ebeveynin geldiği şehir kimliğine kendilerini nispet ettiklerini ve kendilerini Kürt olarak gördüklerini belirtse de ancak anne faktörü ile o kimlik aidiyetinin ve Kürtçenin tam olarak aktarılabileceğini düşünmektedir. Bütün bunları çapraz evliliğindeki en büyük dezavantaj olarak vurgulayarak, çocukların Türk kimlik hâkimiyetindeki bu auradan çıkabilmesinin yolunu da yine Kürt ebeveyn olarak çocuklara verebileceği

siyasi bir kimlik bilinci ile mümkün olabileceğini belirtmiştir. Bu siyasi kimlik üzerinden geliştirilecek bir kimlik bilinci ile Türkçe üzerinden oluşmuş kimlik hâkimiyetinin yanında ikinci kimliği yani Kürtlük bilincini verebileceğini öne sürmüştür.

Mustafa: Ama diyorum ki herhalde bir Kürt ile de evli olsaydım yine aynı noktaya gelirdim. Yaşamak istediğin hayat ile yaşadığın hayat arasında zaten her zaman fark var. Burada bakıyorsun ki çocuklara nasıl Kürtçe öğreteceksin, mümkün değil. Anne babası Kürt olan da çocukları Türkçe konuşuyor. Benim ki de bilmiyor. Biraz anlıyorlar ama yine de istediğin gibi öğretemiyorsun... Sadece çocuklarla ilgili olarak Kürt'ün, Türk ile değil de öncelikle olarak Kürt ile evlilik yapmasını tavsiye ederim. Çünkü çocuklar anneleri de Türk olunca Kürtçe öğrenmeleri çok zor oluyor. Kızım %70-80 anlıyor ben Kürtçe konuşunca ama çevirip konuşmakta sıkıntı yaşıyorsun. Sonraki çocuklara zaten artık yetişemiyorsun. Onlar çok az kelime öğrenmişler. Kürt olduklarını biliyorlar, İğdırlı olduklarını biliyorlar, Kürtçe diye bir dil olduğunu biliyorlar. Duyunca evet bu Kürtçedir diyorlar. Ama o şeyin içine giremiyorlar. Anne olmadığı için sıkıntı. Bu iş anne ile biter. Benim açımdan bu evliliğin tek dezavantajı bu. Bu da büyük bir dezavantaj tabi ki... Tabi yine bir Türk aurası içinde büyüyorlar. Okul, dil, aile. Türkçe konuşuyoruz. Okuduğumuz kitaplar Türkçe. Bundan kaçamıyorsun. Ancak siyasi anlamda sen bir yere temel bir direkt dikersen o onu muhafaza edebilir. Diğerlerinin tesirini zamanla azaltıp, siyasi kimlik oluşturabilir. Ben varım der. Benim şu an da yapabildiğim ancak budur. Sadece bir bilinçtir. Siyasi noktada seni tutan. Yer yer kullandığın ilişkiler ve dilindir. Eskiden bir düğün sana o kültürü yaşatırdı. Şimdi o da çok kalmadı. Çoğu Kürt düğününde Türkçe müzik de çalınıyor. (17 yıldır evli, 3 çocuk, Kürt-erkek).

Dört yıldır evli ve bir çocuk babası Ahmet isimli Kürt katılımcı da, çocuklarıyla biraz Kürtçe konuşarak onlara anadillerini öğretmeye çalıştığını ama bunun da kolay olmadığını bildirmiştir. Kürtçenin kimlik konusunda merkezi rolüne vurgu yaparak, Türk dilinin hayatın her alanındaki hâkimiyetinden dolayı çocuklarının Kürtçeyi öğrenmelerinin zor olduğunu eklemiştir. Bu durumun bir baba olarak kendisi için

rahatsız edici olduğunu; bunun yaşanılan coğrafyanın, hâkim dilin, kültürün etkisiyle ortaya çıktığını ve bunu aşabilmek için de ekstradan bir çabaya ihtiyaç olduğunu düşünmektedir. Ahmet, çocuklarının ailesiyle vakit geçirebilme imkânlarının olması halinde belki onlardan bir dil ve kültür transferi olabileceğini ancak onların da uzak bir şehirde yaşıyor olmalarının bu teması zorlaştırdığını ve çocuklarının daha fazla kayınpeder tarafıyla iç içe olduklarını belirtmiştir.

Ahmet: Ben bazen çocuğumla Kürtçe birkaç şey konuşuyorum hani aşına olsun diye. Ama tabi ona ne kadar Kürtçe öğretebilirsin o da ayrı bir şey. Zor olabilir. Memlekete gidiyoruz annemler konuşuyor. Ama tabi sorunlar yok değil. Bugün Kürt kimliğinin temel simgesi nedir dersin dil, Kürtçe dersin. Ben hatta bir ara metroda gidiyordum bir aile vardı. Kadın da kapalı idi. İki tane küçük çocuk vardı, dört beş yaşlarında. Kürtçe konuşuyorlardı sürekli. Bunu sağlayabilmen için şey olman lazım. Türk kültürü baskın, TV de sürekli onu görüyorsun. O dili koruması kolay değil. Bu işin böyle tarafları var. Benim açımdan tabi biraz rahatsız edici ama ekstra uğraşmak gerekiyor. Amerika'ya da gitsen aynı sorunla karşılaşacaksın. Sen Almanya'dasın. Sonuçta bir baskın kültür var o kültürün içerisinde bir de dil noktasında zor oluyor... Bazen Kürtçe konuşuyorum tabi. Öğretmek farklı bir şey. Öyle bir şey aklımda var ama net değil. Bizimkiler de uzak olduğu için bizim kayınpederle muhatap oluyorlar. Orası daha baskın gibi. Kürt kültürü dediğin şey hani neyse işte edebiyat, müzik onlara az çok aşına şekilde yetiştiririm belki. Ama çok planlı mı olur bilmiyorum. Olmaz muhtemelen. (4 yıldır evli, 1 çocuk, Kürt-erkek).

Çocuğunun eşinin annesi tarafından büyütüldüğünü ve bundan dolayı da ağırlıklı olarak Türkçe konuştuğunu söyleyen beş yıldır evli, bir çocuk babası Adar isimli Kürt katılımcı, bu duruma teslim olduğunu belirtmiştir. Kendi içindeki Kürt bilinci ile çocuğunun yetiştirme tarzının birbiriyle uyuşmadığını ama elinden de bir şey gelemediğini ve mevcut halin devamında çocuğunun Kürt bilincini alamayacağını düşünmektedir. Özellikle de yaşadığı sosyal çevrede çocuğuna kendi kimliksel değerlerini aktarmanın çok zor olduğunu ve evde tek olmasının da bu duruma etki ettiğini ifade etmiştir.

Adar: Ben ailemden ayrı yaşıyorum. Kaynanam çocuğuma bakıyor ağırlıklı olarak. Benim çocuğum da ağırlıklı olarak Türkçe konuşuyor. Ben de teslim olmuşum bu duruma. Her ne kadar içimdeki Kürt bilinci buna karşı çıksa da bir şey yapamıyorum açıkçası. Ben de hem çocuğumun geleceği hakkında hem de kendisini ifade etme konusunda Kürt olarak anılmasını istiyorum. O bilinçle yaşamasını istiyorum. Şuna adım gibi eminim. Çocuğum burada büyüdüğünde Kürt bilincini hiç alamayacak. Çünkü çevresi öyle ve ben tek başıma hiçbir şey yapamıyorum... Şöyle söyleyeyim. Kısa bir örnek olacak. 'Kürtçe anlıyorum ama konuşamıyorum' diyenler var ya. Öyle bir çocuk olmasından korkuyorum doğrusu... Ben çocuğuma bir şeyleri aşılama istiyorum. Ve bu gerçekten çok zor bir iş. Samimi olarak söylüyorum çok çok zor bir iş. Ve bu şartlarda çok zor bir iş. Yani yaşadığım çevrede çocuklarıma bunu aşılama zor. Zor olduğunu düşündüğüm için, zorluklarda nasıldır, yani insanlar mücadeleciler değildir. Özellikle İstanbul'da. Örnek vereyim. Eve gidersin eline telefon alırsın kendini uyuşturursun saatlerce. Sabah da kalkıp işine gidersin. Ama çocuğunla oturup biraz zaman geçirmek daha zor. Ben özellikle şu an bunu yapmaya çalışıyorum. Çocuğumla resim çizmeye çalışıyorum. Yazı yazmaya çalışıyorum. Bir şekilde bir şeyler öğretmeye çalışıyorum. Dil konusunda da ben evde tek başıma olduğum için biraz daha zor oluyor. (5 yıldır evli, 1 çocuk, Kürt-erkek).

Dokuz yıldır evli, üç çocuk babası İlhan isimli Kürt katılımcı da yine çocuklara kültür aktarımında annenin rolüne vurguda bulunarak, evde hâkim kültürün de ona göre şekillendiğini iddia etmiştir. Ayrıca sosyal hayatın bütün alanlarında Türkçenin hâkim olduğunu ancak çocuğa lokal olarak bir şeyler aktarılabilceğini ve Kürt ebeveyn olarak da bu konuda yetersiz kaldığını belirtmiştir.

İlhan: Haliyle tabi ki anne kültürü ne ise, şimdi evde tamamen o kültüre göre yaşıyoruz. Bugün evimde Kürtçe müzik kendim dinliyorum. İşte bir halay falan olunca çocuklarla halay çekiyoruz. Televizyon dersin Türkçe. Müzik dersin Türkçe. Kendi sosyal çevreleri hep Türkçe. Okul Türkçe. Haliyle çocuk ona göre büyüyor. Artık lokal olarak çocuğa ne öğrettiysen odur. Ona göre yaşıyor çocuk. Ona göre öğrenmiş oluyor. (9 yıldır evli, 3 çocuk, Kürt-erkek).

Çocuklara anadillerden Kürtçenin öğretilmesi ve iki kültürün de aktarılması hususunda ayrıca Türk eşlerin de gözlemleri önemlidir. Aşağıda Türk katılımcılarla yapılan görüşmelerden alıntılar verilerek yapılan analizlerde, Türk katılımcıların gözünden Kürt ebeveynlerin kendi kültürlerini çocuklarına aktarmada çektikleri zorluklara değinilmiştir.

Örneğin on altı yıldır evli ve iki çocuk annesi Sevda isimli Türk katılımcı, çocuklarının Kürtçeyi öğrenmelerini istediğini ancak evde eşinin Kürtçeyi konuşmadığını ve hem kendisinin hem de çocuklarının öğrenememelerini nedenini Kürt eşin sorumluluğuna bağlamıştır.

Sevda: Şehir kültürü diyeyim aslında (gülüyor). İstanbul kültür diyeyim aslında. Baktığımızda çok da bir kültürden anladıkları yok aslında. Biraz yoz büyüyorlar. Anadilleri Türkçe (gülüyor). Anne de ben olduğuma göre. Yani aslında öğretilmesini isterdim aslında. Ama evde konuşulmayınca ben de öğrenemedim. Bilmiyorum ki babaya düşer. Öğrenemediler ama... Ben görevimi yaptım. Anadillerini öğrendiler (gülerek anlatıyor) (16 yıldır evli, 2 çocuk, Türk-kadın).

Altı yıldır evli, bir çocuk annesi Dilek isimli Türk katılımcı da çocuklarının ancak Kürtlerin daha yoğun yaşadıkları bir yerde olmaları halinde Kürtçeyi öğrenebileceklerini düşünmektedir. Şu an çocuğun babadan ziyade kendisine yakın olmasını yaşadıkları çoğunluk kültürüne bağlayan Dilek, eşinin de bu durumlar karşısında azınlıkta kaldığını vurgulamıştır.

Dilek: Genelde bana daha yakın. Bir de İstanbul'da yaşadığımız için, Kürtlerin daha yoğunlukta oldukları bir yerde yaşamış olsaydık herhalde babaya yönelirdi. Yaşadığımız çevrede de Türkler daha yoğunlukta, babası biraz azınlıkta kalıyor. O yüzden daha çok Türk kültürü ile büyüyor. (6 yıldır evli, 1 çocuk, Türk-kadın).

Benzer bir durumu yani Kürt eşin çocuklara kendi kültürünü aktarım konusunda yetersiz kaldığını bildiren ve on bir yıldır evli, iki çocuk annesi Sevgi isimli Türk katılımcı, eşinin ailesinin yaşadıkları mekân üzerinden ancak bu kültür

aktarımının mümkün olabileceğini ileri sürmüştür. Kürt eşin aile içerisinde dilini ve kültürünü hem Türk eşe hem de çocuklara aktarımında ısrarlı olmayışının sonucu olarak, ev içinde tek dilli ve tek kültürlü bir yaşamın hâkimiyetinde yaşadıklarını söylemiştir.

Sevgi: Aramızda öyle bir uçurum yok aslında. Tek farkımız eşimle ile Kürtçedir. Çocuklar da maalesef burada doğup büyüdüleri için öğrenemeyecek. Yazın hani eğer gidip babaannelerinin yanında kalabilseler, çünkü görümcemin çocukları öyle, üç ay kalıyorlar ve gerçekten de Kürtçeyi öğreniyorlar. Umarım benimkiler de öyle olurlar. Benim dil yeteneğim yok. Onlar geliyor yanıma biz gidiyoruz ama öğrenemiyorum. “Çawanî baş î” deyince çok komik geliyor kulağıma, söylemekten de çekiniyorum. Umarım çocuklarda da o şey olmaz. Babaları bir şeyler öğretmeye çalışıyor ama ısrarla değil. Sayılar, el burun yüz basit kelimeler. Ama evin içinde birebir konuşan biri olmayınca zor. (11 yıldır evli, 2 çocuk, Türk-kadın).

On iki yıldır evli ve bir çocuk annesi Ela isimli Türk katılımcı da, çocuğunun babasıyla Kürtçe (Zazaca) konuşmak istediğini ama eşinin sürekli konuşmayınca da gelişmediğini söylemiştir.

Ela: Yok, ama dilden dolayı onu şey yapıyor. Bir ara çok ilgisi vardı baba ben de seninle Zazaca konuşayım falan diye. Birkaç kelime öğretti şey babası ona. Ama tabi konuşmayınca şey olmuyor. (12 yıldır evli, 1 çocuk, Türk-kadın).

On iki yıldır evli, bir çocuk annesi Zehra isimli Türk katılımcı çapraz evliliklerde çocuğun Kürtçeye maruz kalma oranının çok az olmasından dolayı bu durumun adil olmadığını bildirmiştir. Mevcut durumda çocuklarının sadece eşinin sosyal çevresi içerisinde Kürtçeyi öğrenebileceğini ve bu durumda da Kürtçenin geniş aile içerisinde konuşan bir dilin ötesine geçemeyeceğini söylemiştir. Zehra’ya göre ideal olan ise anadilde eğitimin yapılması ve Kürtçenin, Türkçe ile eşit statüye gelmesidir.

Zehra: Hani iki ana dilli büyüyecek çocuk, düşündüğünüz zaman ve şey değil hani mesela Kürtçeye Türkçe kadar maruz kalmayacak, duymayacak, aşına

olmayacak ve hani bir nevi aile dili olarak aslında gelecek. Hayır, adil değil bir kere. Eğer okula gidene kadar hani ana dilde eğitim veren okulların sayısı artmazsa Türkiye'de veya biz hani iki dilli eğitim veren bir okul bulamazsak, kendi gönlümüze göre hani günün sonunda babaannesiyle, büyük babasıyla işte ve diğer akrabalarıyla, yani kendi geniş ailesiyle konuştuğu dil olmanın ötesinde bir dil olamayacak maalesef Kürtçe. Ama dediğim gibi Türkiye başka bir ülke olur, iklim değişir, Akdeniz olur ve anadilde eğitim olanakları artar o zaman muhteşem olur. (12 yıldır evli, 1 çocuk, Türk-kadın).

Bir önceki alıntıda Kürtçenin mevcut şartlarda en iyi ihtimalle aile içinde konuşulacak bir dil olacağını belirten Zehra, aşağıda gelen alıntıda ise Türkçenin bugün ki Kürtçe konumunda olması durumunda neler hissedeceklerini anlatmıştır. Böylesi bir durumdan çok fazla rahatsız olacağını ve bunu hakkaniyetli görmediğini söylemiştir. Bugün ki şartlarda kendi çocuklarının iki dilli büyümelerinde birçok engele vurguda bulunan Zehra, Kürtçeye karşı toplumsal hayatta da hala çok fazla önyargı olduğunu belirtmiştir. Çapraz evliliklerde Türk ebeveyn için bir sorun olmadığını çünkü çocuğun zaten resmi dil olan Türkçe ile büyüdüğünü dile getiren Zehra, kendi çocuklarına iki anadili de aktarmalarının koşullarının zorluğuna dikkat çekip, bu konuda nasıl bir yol bulacaklarını da bilmediğini eklemiştir.

Zehra: Ama hani olmadığı senaryoda bugünkü koşullarda büyüyeceğini varsayarsak ve ben Kürt olsaydım çok çok gıcık olurdum. Bakın çok ciddi söylüyorum gıcık olurdum çünkü hakkaniyetli bir durum değil. Yani bir kere kendi anadilini öğrenmesi önünde bir sürü engel var çocuğun yani. Hala dışarıda bile metroda orada burada yani Kürtçe duyan teyzeler şöyle bir nefes tutup (nefes tutma hareketi yapıyor) dönüyor zaman zaman. Yani bu ülkede arkadaşlar hani nüfusun yarısı, artık bir kabullensek. Yani olayları tatlı iletsek ama değil, yani işte. Ben Kürt olsam tatsız olurdum, keyfim kaçardı yani. Sonuçta bir Türk ebeveyn için zaten bir sorun yok. Dil olarak kültür olarak resmi kimlik. Zaten onun çünkü içinde yaşadığı toplumda öğreniyor, dilde öğreniyor, kültürel kodların çoğunu da öğreniyor ama mesela iki dilli bir şey öğrenme çok kısıtlı çocuğumuzda. Onlar için bizim hani evde bir gayret etmemiz gerekecek yani hani biz çaba harcayacağız ve bunun sadece aile dili

olarak kalmaması için ne yapacağım bilmiyorum. Hani bu şu koşullar altında ne yapacak bilmiyorum. (12 yıldır evli, 1 çocuk, Türk-kadın).

Yukarıdaki analizlerde de görüldüğü üzere eşlerin hepsinin neredeyse üzerinde ittifak ettikleri durum; İstanbul’da Türk kimlik hâkimiyetinin olması ve Kürt eşlerin de kendi dillerini ve kültürlerini çocuklarına aktarmada yetersiz kalmaları sonucu, çapraz evlilik neslinin çok dilli ve çok kültürlü olarak büyümedikleri konusudur. Bu durum ancak Kürtçe isim ya da bazı Kürt eşlerin bahsettikleri üzere, politik bir kimlik bilinci ile ikili kimlik bilgisi çapraz nesle aktarılabilmektedir.

Çapraz evlilik neslinin, Kürt-Türk çapraz evliliklerinde hangi dil ve kültürde yetiştiği ve kimlik olarak hangi aidiyetleri taşıdığı ile ilgili analizler, bizlere Türkler ve Kürtler arası çapraz evliliklerle ilgili kimlik konumları hakkında bilgi vermektedir. Evlilik kurulumunda eşler arası müzakere edilmeyen etnik kimlikler, ilk olarak ailelerin evlilik sürecine dahil olmasıyla gündeme gelmişti. Daha sonra hem Kürtçe hem de bazı kültürel öğeler üzerinden Türk eşlerin ve ailelerinin Kürtlerle yakın temas alanları oluşmuştu. Evlilikte eşlerin çocuk sahibi olmasıyla beraber, evlilik ilişkileri başka bir boyuta taşınmaktadır. Henüz çocuk sahibi olmadan bazı eşlerin çocuklarına hangi ismi vereceklerini, hangi kültürde yetiştirmek istedikleri hakkında yaptıkları görüşmelerde bu sefer birbirlerinin etnik ve kültürel farklılıklarını da daha ciddi bir boyutta konuşmaya başladıklarını görmekteyiz.

Bu araştırma açısından eşler arası önemli bir dönüm noktası da çapraz evlilik ilişkisinde iki kimliğin birbiriyle ilişkisinin nasıl kurulduğu meselesidir. Aşağıda verilen analizlerde, bazen Türk bazen de Kürt eşlerin katılımıyla “*Kürtlüğü tanımlama*” ve “*Kürt kimliğini, Türk kimliğine göre konumunu belirleme*”de başvuru stratejilere yer verilmiştir. Söz konusu stratejileri eşlerin evliliklerini devam ettirmek için birbirlerinin kimliksel ve kültürel farklılıklarını göz ardı ettikleri birer girişim olarak adlandırıyoruz.

Kürt Kimliğine İlişkin Stratejiler Geliştirme
a) Apolitizm
b) Kürt kimlik algısının dönüşümü
c) İstanbul ortak kent kültürü
d) Milliyetçi tutumlardan kaçınma
e) Çok dilliliğe/kültürlülüğe ilgisizlik

3.2.3.2. Kürt Kimliğine İlişkin Stratejiler Geliştirme

Şimdiye kadar yapılan analizlerde, evlilik kurulumunda eşler arası müzakere edilmeyen kimlik farklılıklarının önce ailelerin evlilik sürecine dahil olmasıyla gündeme geldiğini ve daha sonra Türk eşlerle ailelerinin kamusal alan dışında çapraz evlilikler aracılığıyla Kürtlerle yakından karşılaşmaya aracılık eden dil ve bazı kültürel öğeler üzerinden tekrar gündemleştiğini gördük. Özellikle eşlerin çocuk sahibi olmasıyla, kendi çocuklarını hangi dil ve kültürle yetiştirecekleri de eşler arası kimlik farklılıklarını gündeme getiren bir başka dönemdir çapraz evliliklerde. Ancak bütün bu süreçlerde gördüğümüz ve hem eşlerin hem de bazen ailelerin farklı gerekçelerle öteledikleri bir meselenin çapraz evliliklerin merkezinde olduğunu gördük. Bu da aşağıdaki analiz örneklerinde de görüleceği üzere, Kürtlüğün tanımı ve özelde Türk eşlerin Kürt kimliğini kendi kimliklerine göre nasıl konumlandıracakları meselesidir. Bu meselenin evliliğin başında, yani eşlerin tanışma hikayelerinde konuşulmadığını evlilik kurulumu ile ilgili daha önce yapılan analizlerde değinmiştik. Ancak meselenin müzakere edilmemiş olması, evliliğin farklı safhalarında farklı boyutlarıyla eşlerin önüne gelmesine engel olmamıştır. Analizin bu aşamasında, eşlerin farklı stratejiler izleyerek, bu iki meseleyi yani Kürtlüğü tanımlamak ile Kürt kimliğinin, Türk kimliğine göre nasıl konumlandırılacağı meselesinin bazı uzlaşma yolları takip edilerek çözülmeye çalışıldığını görmek mümkündür. Burada özellikle şu notu düşmekte yarar görüyoruz. Strateji kavramını eşlerin evlilik ilişkilerini devam ettirebilmek için etnik ve kültürel farklılıklarla nasıl baş edebildiklerini anlatmak için kullanıyoruz.

Eşlerin stratejileri yürütürken en büyük motivasyonları, evlilik ilişkilerini sürdürmektir. Ancak evliliğini devam ettiren katılımcılarla yaptığımız mülakatlarda,

bir kısmının yakın sosyal çevrelerindeki boşanmış kişilerle ilgili yaptıkları çapraz evlilik gözlemlerinde, evliliğin ilerleyen safhalarında etnik ve kültürel farklılıkların çatışmalara hatta boşanmalara yol açtığını ilgili katılımcıların gözlemlerinden fark ettik. Bu amaçla evliliğini devam ettirememiş bireylerle de yaptığımız mülakatlardaki anlatıların da gösterdiği üzere, Kürtlerle Türkler arası çapraz evliliklerde çok da ertelenemeyecek bir mesele olan Kürtlüğün nasıl tanımlandığı ya da Kürt-Türk etnik kimliklerinin birbirleriyle hangi mesafede konumlandırılacağı hususları, bu evliliklerin merkezinde yer edinmektedir. İşte aşağıdaki örneklerde de görüleceği gibi eşler evliliklerini devam ettirebilmek için birtakım stratejilere müracaat ediyorlar. Bu şekilde daha önce aileler ve çocuklar ya da bazı Kürt örf ve adetleri üzerinden daha da belirginleşen Kürtlüğü tanımlama ve Kürt kimliği-Türk kimliği ilişkisi meselelerine cevap bulmaya çalışmışlardır.

Bu stratejilerden biri olan eşlerin Kürtlük bağlamındaki siyasi ve etnik tartışmalardan sakınması başlığında, yani apolitik davranmada, eşler evlilik ilişkisinin sürdürülebilirliği ve yakın sosyal çevrenin Kürt kimliği temelindeki olumsuz algılarından sakınmak için Kürtlük bağlamındaki etnik kimlik tartışmalarından sakınmaya çalışmışlardır. Bunu hem Türk hem de Kürt eşler yapmaktalar. Ama özellikle de Kürt eşler söz konusu kendi kimlikleri ve aile ilişkileri olunca, evliliklerinin sürdürülebilirliğini önceleyerek, kimlikleriyle ilgili politik mevzuları ötelemeyi tercih etmişlerdir.

3.2.3.2.1. Apolitizm

Kürt-Türk çapraz evlilik ilişkisi içindeki eşler Türkiye’de yaşanan politik mevzulardan etkilenmektedir. Ailelerin ve sosyal çevrenin de evliliklere etkisi göz önünde bulundurulursa, siyasi tartışmalar bazen Türk ve Kürt olma boyutuna taşınmaktadır. Özellikle Türkiye’de sosyal ve siyasal mevzuların değişim hızı da göz önünde bulundurulduğunda, çapraz evlilikler de bu gelişmelerden farklı şekillerde etkilenmektedir. Burada katılımcıların konuyla ilgili yorumlarından çıkardığımız sonuç, katılımcılar gerek ailelerinden gerekse de yakın sosyal çevrelerinden evliliklerine yönelebilecek ve çapraz ilişkiden kaynaklanabilecek krizlerden kaçınmaktadırlar. Bunun yanı sıra eşler kendi aralarında da aşılamayacağını

düşündükleri ve etnik kimliklerinden kaynaklanabilecek açık tartışmalara da girmemeyi tercih etmişlerdir. Bunu söz konusu siyasi konularda ortak bir noktaya varmalarından değil, bu konuları çözümsüz gördükleri ve aile ilişkileri zarar görmesin diye yapıyorlar. Aşağıda katılımcılardan verilen alıntılar üzerinden eşlerin hangi konularda farklılaştıkları ve buna dair ne tür stratejiler geliştirdikleri örneklerle açıklanmaya çalışılmıştır.

Örneğin yirmi yedi yıldır evli, dört çocuk babası Samet isimli Kürt katılımcı, yirmi yıldan fazladır eşinin aile tarafıyla siyasi şeyleri tartışmadığını sadece onları dinlediğini söylemiştir. Evliliğinin başlarında kayınpederiyle siyasi meseleleri konuşup tartışmayı istediğini ama zamanla ilgili kişilerin bu konulardaki yaklaşım tarzlarından dolayı artık konuşmamayı prensip ettiğini belirtmiştir. Yaklaşım tarzı farkının oluşmasında hem yetişilen ortamın hem de eğitim düzeyinin fark ettiğini bundan dolayı da eşinin aile tarafının sadece duymak istediklerini aldıklarını ve bunu da aleyhinde kullandıklarını ileri sürmüştür. Dolayısıyla politik konuları Türk eşin ailesiyle konuşmamayı prensip haline getirmek, ilgili ailenin bu konulardaki anlayışına bağlanılarak, kendisinin anlaşılmadığını dile getirmiştir.

Samet: Tartışmadık hiçbir konuyu tartışmadık, kaç sene yirmi senedir tek bir kelime tartışmadık, oturuyorum, konuşmuyorum. Artık o konuşuyor ben dinliyorum. Kayınpeder ilk başta da babama demişti ki senin oğlun PKK'lıdır. Tabi ilk yıllarında, yani biraz bizde şöyle bir hata var, muhatabın akıl seviyesini ölçmeden muhatapla muhatap oluyoruz, konuşuyoruz. Sen konuşunca zannediyorsun ki karşı taraf senin söylediğini, sözlerini anlıyor. İnsanlar senin söylediğin sözlerini anlamıyor aslında. Onun seviyesini bilecek onun seviyesine göre konuşacaksın. Bir de onun alt yapısının oluşması gerekiyor. Biz üniversitede yetiştiğimiz için zannediyoruz ki herkes bizim kelimelerin anlamına aynı manayı veriyor, sonra bakıyorsun ki o öyle değil. Bir de insanlar kendilerini herkes bir şey biliyor zannediyorlar. Ülfet, bilgi olarak algılanmış. Biz de biliyormuş gibi anlatıyoruz. Sonra bakıyoruz hiçbir şey anlamamış adam. Senin sözlerin içerisinde bir iki tane cımbızla çekiyor. Bir de seninle konuşurken kimse senden bir şey öğrenmek istemiyor. Acaba bu necidir diye yani senin sözlerini alacak o sözle sana bir isim takacak, etiket

vuracak, çabaları odur. O açıdan orda bazı benim o hatalarım oldu yani konuşurken karşıdaki muhatabın akıllı ve zeki olduğunu düşünerek benim gibi meseleleri anlıyor, söylediğimin mahiyetini kavlıyor şeklinde, bir de çok detaya girmeden anlatınca zarar veriyoruz o konuda. (27 yıldır evli, 4 çocuk, Kürt-erkek).

Sekiz yıldır evli ve üç çocuk annesi Rojîn isimli Kürt katılımcı, evliliklerinde siyasi tartışmalara dair örnekler vererek bu durumun evliliklerine etkisi hakkında değerlendirmeler yapmıştır. Özellikle annesiyle eşinin ailesi arasında cereyan eden birtakım tartışmalara değinerek, annesinin yaşadıklarına eşinin ailesinin ne tür tepkiler verdiği ve iki taraf arasındaki farklı bakış açılarına dikkatimizi çekmiştir. Bu tür durumların bireylerin siyasi parti tercihlerine dair bir tartışmayı başlattığını belirtmiştir. Tek başına bu tür tartışmaların evlilik hayatlarına etkisi hakkında çok fazla bir yorumda bulunmayan Rojîn, bu tutum farklılıklarının bazen eşler arasında gerginliklere de neden olabildiğini aktarmıştır. Örnek olarak annesinin henüz köyleri boşaltılıp İstanbul'a göç ettirilmeden yaşadıklarını aktaran Rojîn, askerler tarafından yapılan zorbalıkların eşinin ailesi tarafından askerlerin savunulmasından ötürü, mağduriyetlerin failsiz bırakılması yüzünden tartışma çıkmaktadır. Tartışmaların vardığı nokta ise siyasi parti ve oy tercihlerinin eşinin ailesi tarafından örgüte destekle eş görülmesidir. Bu tür temelsiz bağlantıları kabul etmediğini dile getiren Rojîn, Kürt haklarının siyasi olarak savunulması noktasında kendini konumlandırarak, eşiyile de bazen bu tür konularda tartışmalara girdiğini söylemiştir.

Rojîn: Bazen annemle eşimin ailesi arasında çıkıyor. Annem diyor ki, Kürtlere haksızlık yapılıyor. Askerler bize şöyle kötülük, zulüm yaptılar vs. eşim bu tartışmalara hiç girmiyor. Başını hiç ağrıtmıyor bu konularla. Annemin babasını askerler çok dövdüğü için, elektrik şoku verdikleri için genç yaşta kalp hastası olmuş. Oradaki kızlara bazı kötülükler yapmışlar. Eşimin ailesi inanmıyor, askerler nasıl bunu yapar diyorlar. Orda da işte tartışma çıkıyor. Bana da bazen diyorlar sen neden HDP'ye oy veriyorsun. Bu PKK'ye destek olur. Ben de ne alakası var, gidip de cebimden dağdakilere para yollamamışım. Ben diyorum ki mecliste HDP'nin de söz hakkı olsun. Hakkımı sonuna kadar savunuyorum. Neden Kürtlerin hakkı olmasın ki mecliste. Askerleri öldüren

terörist olsun. Annem bana diyor eğer o zaman gerillalar olmasaydı, çok zor olurdu. Evet o zaman silahla çözüm vardı. Ama şimdi silahla çözüm yok. Ben bu bilinçteyim. Belki bu konularda eşim bu kadar düşünmeyebilir. Hatta bazen bu tür konuları konuşunca diyor ki sen beni küçük görüyorsun. Benden bir sene büyük olabilir ama biraz farklıyız. Ben ondan daha çok olaya şahit oldum. (8 yıldır evli, 3 çocuk, Kürt-kadın).

Üç yıldır evli olan ve bir çocuk babası Orhan isimli Kürt katılımcı, eşinin ailesiyle abisi arasında geçen siyasi mevzuları örnek vererek bu tür konuların konuşulmasının zorluklarını aktarmıştır. Orhan'a göre genel olarak siyasi mevzuların aile gündemine gelmesinin en büyük zorluğunun özellikle Kürt ailelerin yaşadığı mağduriyeti dillendirirken Türk aile ve yakınlarını bu yaşananları anlamlandırırken Kürt ailelerle farklı düşmelerinden kaynaklanmaktadır. Bu mağduriyetleri yaşayan taraf olarak Kürtlerin bunu sürekli dillendirmeyi istedikleri ama anlatmak istedikleri Türk eş ve ailelerinse buna farklı şekilde tepki göstermeleri durumunda ilişkilere zarar vermeye başladığını görmeleridir. Bu durumu fark eden tarafların bu tür mevzular üzerine konuşmayı terk ettiklerini eşlerin aktarımlarından anlamaktayız. Örnek olarak abisinin ve kendisinin şahit oldukları bir olayı aktaran Orhan, polisin halka açık bir ortamda birine şiddet uygulamasını eşinin ailesiyle paylaştıklarında, aile bu olaya inanmadıklarını belirtmişlerdir. Buradan hareketle Kürt ve Türk ailelerin çok farklı zihinsel ve tarihi alt yapıları sahip olmalarından, Kürt ailelerin yaşadıkları olayları bile karşı tarafa kabullendiremedikleri sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Neticede iki ailenin üzerinde konuşabildiği başka konulara geçilmektedir.

Orhan: Konu siyasete gelmiyor. Gelince konu hani, abim buraya geldiğinde konu açılmıştı. Ama kısa kesildi. Çok uzatılmadı. Orada ilerlemiyor, ilişkiler çok fazla. Abim mesela kesinlikle geri adım atmıyor. Kendi düşüncesini savunuyor. Karşı taraf da bunu gördüğünde şey oluyor. Konu başka yerlere gidiyor. Kapanıyor. Ee tabi halk olarak cidden bir mağduriyet yaşanmış. Geçmişte mağduriyet yaşayan toplum biz olmuştuk. Yakın tarihte bile bunlar yaşandı. Örnek veriyorum, çarşının ortasında koca adamı yere yatırıp kelepçeleleyen, karısının yanında onu tokatlayan bunlara şahit olmuştuk. Biz de abimler de buna şahit olmuştuk. Bunları yaşayanlar her zaman bunu anlatmak

istiyorlar. Karşı taraftan da bunu anlamasını bekler. Karşı taraf da hani buna çok direnince diğer tarafta negatif etki oluşuyor. Kayınbabam da eğitimci olduğu için bunu fark etti muhtemelen. Çok üstelemedi. Abim mesela o yaşanan olaylardan bahsedince öyle bir zihniyetten gelmiş ki bunu kabullenmiyor. Yok, o kadar da olmaz diye savunuyorlar. O kadar uç noktalar yaşanmamıştır diye karşı görüş öne sürüyorlar. Bir araya gelince olabildiğince ortak noktalar üzerinden sohbetler devam ediyor. (3 yıldır evli, 1 çocuk, Kürt-erkek).

Beş yıldır evli olan ve bir çocuk babası Cihan isimli Kürt katılımcı, eşiyle siyasi olarak farklılaştığı konuları dillendirmiştir. Cihan, siyasetin hem ülke hem de her ailenin gündeminde olduğunu ileri sürmüştür. İkisinin anlaşılamadığı konuların çok olduğunu ve bunları ailelerin siyasi parti tercihleri üzerinden dile getiren Cihan, eşinin hiçbir şekilde kendi siyasal tercihinin yaklaşmadığını ve bu tür tartışmaların uzaması halinde ailede huzursuzluk çıkacağını söylemiştir. Bundan dolayı bilinçli bir tercih olarak bu tür siyasi konulara ailede çok girilmemektedir.

Cihan: Ya farklılaşma oluyor. Siyaset Türkiye’de herkesin gündeminde. Her ailenin, herkesin. O konuda biz bazen eşimle anlaşılamadığımız noktalar olabiliyor. Çok oluyor. Annesi güller daha önce siyasi görüşümüze (HDP) oy vermişler. Kendisi ben vermem diyor. Şeyi kabul ediyor. Haklı olduğumuzu. Haksızlığa uğradığımızı ama yine de vermiyor... Yansıması şey muhabbeti uzatırsak kavga çıkar. Onu ben fark ediyorum. Onu biraz yaşayarak gördük. O yüzden fazla girmiyoruz. (5 yıldır evli, 1 çocuk, Kürt-erkek).

Sekiz yıldır evli ve iki çocuk babası Varol isimli Kürt katılımcı, eşiyle politik mevzularda yaşadıklarını uzun uzadıya anlatmıştır. Türkiye’de sadece sosyal medya üzerinden haber takibi yaptığını söyleyen Varol, yazar Yaşar Kemal’in bir sözüne atıf yaparak ana akım haber kaynaklarının gerçeği yansıtmadığını iddia etmiştir. Eşiyle ana tartışma noktalarının medyadaki Kürt temsilleri üzerine olduğunu dile getiren Varol, bu konuda eşini ikna edemediğini söylemiştir. Yine somut bir örnek üzerinden, dönemin HDP (Halkların Demokratik Partisi) Milletvekili Faruk Gergerlioğlu örneğini vererek, eşiyle yaşadığı farklılaşmayı anlatan Varol, eşinin söz konusu milletvekilinin Türk kimliğini ve mağdurların hak arayışını kabullendiğini ama sırf

siyasi partisinden, HDP'den dolayı yine ona mesafelendiğini söylemiştir. Bir başka siyasi mevzuda, HDP'li belediyelere kayyum atanması meselesinde de eşiyle farklılaştığını dile getiren Varol, eşinin dışarının algısına kapılarak Kürtler hakkında belli önyargılara sahip olduğunu ve bunları değiştirmenin neredeyse imkânsızlığını dile getirmiştir. Eşinde siyasi düşünce değişimlerinin kendi yakın çevresinden birilerinin de hapse atılması ve işten çıkarılması ile başladığını söyleyen Varol, bunun da geçici olduğunu ve söz konusu Kürtler ile ilgili mevzular olunca devlet refleksine geri döneceklerini iddia etmiştir.

Varol: Yaşar Kemal'in bir sözü var. 'Eğer beslendiğiniz kaynaklar yalan ise artık o sizin gerçeğiniz oluyor'. Yine diyor ki 'gerçek yalnızdır, yalan ise teşkilat kurmuştur'. Gerçek yalnız olduğu için yalana yeniliyor. Şimdi beslenen kaynaklar da önemli. Ben son üç dört yıldır TV izlemiyorum. Twitter dan gündemi takip ediyorum. Ve sıcak da takip ediyorum. Bir süre sonra zaten kanıksıyorsun. Bu zulme bu Kürdün kafasına sopa vurmaya. Yani her olayda ilk mağdur Kürt'tür. Ya da o mağdur edilir. Bunun gibi tartıştığımız çok konu oluyor. Mesela en basitinden işte Faruk Gergerlioğlu. Diyorsun bak bu adam 28 Şubat'ın da mazlumu idi bugün de mazlumların yanında yer aldı. Kürt değil, Türk'tür. Sonra üzülüyor çok yanlış vs diyor. Yani hak veriyor. Ama bir HDP konularında olduğu zaman ama onlar da şöyle ama onlar da böyle şeklinde kavramları var. Diyorum ki bak seçilmiş belediyenin gasp olayı var. Haklarında bir lira yolsuzluk yok. Ama onlar öyle biliyor. Yalan söylüyor en tepeden en alttakine kadar. Tamamen örgüt üyeliğinden bilmem hangi kanundan bir Kürt potansiyel bir teröristtir. İçeri girmesi her an bir şey olması normal oluyor. Onu temize çıkarman için de güneşi tekrar batıdan doğurmak gerekiyor. O adamı onu yapmadığına inandırmak için de... Maalesef yenemiyorsun. Sadece bizde değil genel olarak bütün ulus devletlerin bu yalan propagandasından kaynaklı. Mesela eşimin yakın bir tanıdığı komiser ihraç edildi. Ama adamın fetö ile alakası yok. Zulüm bu. Sonra çekip yurtdışına gidiyorlar. Diyorsun ki bak sana da dokunuyorlar. Bak savcı var ailenizden ihraç edilmiş. Böylece anlaşıyor. Yani sopayı kendilerinde yiyince anlaşıyor devlet hegemonyasının çocuğunu görünce anlıyor. Kürtlere de zulüm

yapıldığını biraz biraz anlamaya başlıyorlar. Darbeden sonra biraz daha değişti diyebilirim çünkü sağdan soldan çok fazla duyduğu haksız olaylar oldu. Ama unutulur. Yani hafızasız toplumlar maalesef yüzüstü siyasetçilerin elinde heder oluyorlar. Bugüne mahsus. Yarın konjonktür değişir bizden biri yani onlardan biri yine iktidarda olunca yine devlet millet Sakarya vatan kavramlarında yine ete kemiğe bürünüp değişmezler. Ben değişeceklerine inanmıyorum. (8 yıldır evli, 2 çocuk, Kürt-erkek).

On bir yıldır evli, bir çocuk annesi Esmer isimli Kürt katılımcı, eşinin ailesinde Kürtlerle ilgili yapılacak siyasi yorumlarda kendisinden dolayı çok dikkatli davranıldığını söylemiştir. Özellikle de seçim dönemlerinde bu konuda daha çok özverili davrandıklarını belirtmiştir.

Esmer: Açıkçası yani evet, zaman zaman oluyor tabi hani ben de düşüncemi fikrimi söylüyorum. Çok yadırganmıyor yani. Eee yani şöyle hocam eşimin ailesi açıkçası hani bu konuda belki ben incinmeyeyim diye çok daha böyle özverili davranıyorlar. Herhangi bir Kürt ile ilgili yapılacak bir yorumla alakalı belki de benim yanımda çok özverili davranıyorlar. Onun için hani seçim dönemi de özellikle seçim dönemleri de öyle bir sıkıntı yaşamadık. Hiç ya da beni böyle çok rahatsız olduğum bir durum olmadı. Açıkçası, hani böyle ufak tefek şeyler olduğunda da çok da takılmıyorum yani şey diye düşünüyorum. Yani kayınvalidemin etmiş olduğu bir laf hani aramızda bir kuşak farkı var, o benim gibi düşünmeyebilir diye. Çok böyle incitici ya da şey olmuyor zaten hani o da mümkün olduğunca dikkat ettiği için ama tabi ki dikkat etmese daha böyle kesin şeyler söylese ya da üst üste gelse beni belki çok rahatsız eder ama çok böyle dediğim gibi çok keskin şeyler söylenmediği için çok da açıkçası hani rahatsız olmadım. (11 yıldır evli, 1 çocuk, Kürt-kadın).

On üç yıldır evli ve iki çocuk babası Sezer isimli Türk katılımcı, politik mevzuları bazen eşinin aile tarafıyla konuştuklarını belirtmiştir. Eşinin ailesinin politik çizgisine değinen Sezer, Türkiye'nin son yıllardaki siyasal atmosferine de eleştirel yaklaşmıştır. Bütün politik hatların iç içe geçtiğini ileri süren Sezer, bunlardan dolayı da bu tür politik mevzuları aile gündemlerinden uzak tutmaktalar.

Sezer: Yo eşimle gelmiyor, şeylerle bazen tartışıyoruz işte kayınvalide kayınpederle tartışıyoruz biraz. Ama o da şeye karşı hani HDP'dir PKK o tür şeylere karşı. Genel siyasi konular, Türkiye'nin genel siyasi konuları. Genel konular. Yani bu şey değil Kürtlük Türklük şeyleri değil. Türkiye'nin genel siyasi konjunktörü. Hani akrabalarda da yok. Mesela HDP'ye yakın olanlar da var işte başka partilere yakın olanlar da var. Bi de şey de var. Türkiye'nin siyasi atmosferi nasıl söyleyeyim son on yılda tepe taklak oldu ya. Onun da etkisi var. Çok hızlı değişiyor. İşte eskiden A dediklerine bugün B diyorlar. Dün B dediklerine bugün A diyorlar hepsi yani partileri ayırmayayım. Şok olup kalıyorsunuz ya. İşte şu kişi şu görüştedir dediğiniz kişi. İşte liberaldir, işte ne bileyim dine karşı görüşü bir bakıyorsun adam bambaşka olmuş bir anda. İşte demokratik görüşü vardır. İşte devletçi, bir anda bakıyorsunuz olup çıkmış. Çok büyük bir alt üst oluş var Türkiye siyasetinde de. (13 yıldır evli, 2 çocuk, Türk-erkek).

On iki yıldır evli, bir çocuk annesi Ela isimli Türk katılımcı eşinin bulunduğu aile ortamlarında, aile bireylerinin politik konulara yaklaşımlarından söz etmiştir. Ela'ya göre ailesinin Kürtlerle ilgili olduğunu düşündükleri mevzuları, sessiz kalarak ve kendi görüşlerini söylemekten vazgeçerek bir davranış sergilediklerini belirtmiştir. Söz konusu davranışları, kardeşi ve babası üzerinden gözlemlediğini anlatan Ela, eşinin aile ortamında hazır bulunmasının ailesinin politik fikirlerini açıkça ifade etmesine karşı adeta bir fren işlevi gördüğünü anlatmıştır.

Ela: Ama şeyi şimdi işte bazen oturuyoruz böyle akşamları ana haber izliyoruz. PKK ile ilgili bir şey var. Ne bileyim Doğuyla ilgili bir şey var. Kardeşim mesela tam bir şey diyecek, çok yakalamışımdır onu. Eşim orada, tam bir şey diyecek, yutuyor. Tam bir şey diyecek yutuyor, erkek kardeşim. Şimdi de bakalım kayınpedere şimdi de bakalım kayınvalideye. İşte şey mesela bu çok şey oldu.

Araştırmacı: Yani onu gözlemliyorsunuz aile içinde, değil mi?

Ela: O tabii tabii o bir de keyifleniyorum yani hani. Çünkü o kadar rahat söyleyemiyorlar. Arkamızda söylüyorlardır, orada söyleyemiyor. Ondan sonra

şey, babam mesela ya bu Kürtler diyecek biliyorum cümle öyle gelecek ama gelemiyor hani. Ya da bazen çocuğum sen alınma, oğlum sen alınma falan niye alınmasın onu da kattın söyledin az önce. (12 yıldır evli, 1 çocuk, Türk-kadın).

Şimdiye kadar verilen alıntılarda katılımcıların özellikle Kürtlük bağlamındaki politik tartışmalardan kaçınmaya çalıştıklarını gördük. Eşlerin evlilik ilişkilerinin sürdürülebilirliği için genel anlamda politik konuları konuşmamayı, seçim dönemlerinde birbirlerinin siyasal parti tercihlerine karışmamayı prensip haline getirdikleri durumlar da söz konusudur. Aşağıda göreceğimiz üzere katılımcılar aile ilişkilerinde politik mevzuları konuşmadıklarını ve bunu özelde bir eşin kimliğiyle ilgili konularla değil bir bütün olarak politik tercih olarak yansıtmışlardır.

Örneğin altı yıldır evli ve bir çocuk babası Umut isimli Kürt katılımcı, siyasetin aile ilişkilerine zarar verdiğini dolayısıyla aile içinde konuşulmaması gerektiğini vurgulamıştır. Eşiyle birbirlerinin siyasi parti tercihlerine de karışmadıklarını ve bu şekilde aileyi kurumsal olarak siyaset üstü tuttuklarını belirtmiştir.

Umut: Bir aile içerisinde siyaset konuşulmaması gerekir. Ben siyasetin kirli olduğunu düşünüyorum. Karı kocayı bozar bu durum. Siyasi konular aileyi parçalar. Aile daha değerli bir kurumdur. Ben eşime hangi partiye oy ver diye sormam o da bana sormaz. Birine verince ne ben ona ne de o bana niçin verdiğini sorar. Hatta ikimiz de öğretmeniz. Okuldan sonra eve gelince okulla ilgili bir şey konuşma derim. (6 yıldır evli, 1 çocuk, Kürt-erkek).

Dört yıldır evli ve bir çocuk annesi Melike isimli Türk katılımcı, medyadaki güncel siyasi konuların çok da kendi aile gündemlerine gelmediğini söylemiştir. Evde televizyon bulundurmadıklarını vurgulayarak sadece sosyal medyadan gündemi takip ettiklerini ama bunun da kendi evlilik ilişkilerine zarar verecek bir şekilde dönüşmediğini belirtmiştir.

Melike: Evde televizyon yok, internetten takip ettiğimiz kadarıyla karşımıza güncel bir haber çıktığında bunun üzerine konuştuğumuz oluyor. Ama bu bizim için büyük bir gündem olmuyor. Aa işte şöyle olmuş böyle olmuş ama bizde bir

problem oluşturacak şekilde karşımıza çıkmıyor. (4 yıldır evli, 1 çocuk, Türk-kadın).

Dokuz yıldır evli ve üç çocuk babası İlhan isimli Kürt katılımcı da, eşiyle siyasi mevzulara pek girmediklerini belirtmiştir. Özellikle medyanın veya aktif siyaset yürüten aktörlerin bazı görüşlerini kendi fikirlerinden çok uzakta gördüklerinden, bu tür şeyleri kendi aralarında ciddi bir mevzuya dönüştürmekten kaçınmaktadırlar. İlhan'a göre medyada aşırı uç diye tanımladıkları bazı görüşlere katılmadıkları için bunları aile gündemine de taşımamaktadırlar.

İlhan: Politik mevzular şöyle. İkimiz de okumuş insanlarız. Mevcut sorunun ne olduğunu biliyoruz. Hangi politik çevre tarafından değerlendirildiğini de biliyoruz. Mecliste birbirine bağıran bu insanların arkada birbirlerine sarmaş dolaş gezdiklerini bildiğimiz için biz onların söylemlerine göre gitmiyoruz... Siyasi görüşlere gelince biz bu tür siyasi konulara mümkün olduğunda girmemeye çalışıyoruz. Çünkü TV'lerde belirtilen o uç noktalara biz değinmiyoruz. Neden çünkü tasvip etmiyoruz... Bizim meselemiz sıkıntımız hiçbir zaman siyasi olmadı. O anlamda biz sıkıntı yaşamadık, yaşamıyoruz da. Böyle bir politik tartışma olduğu zaman ben fikrimi söylerim o fikrini söyler. Sonra gülüp geçeriz. Biz olayı büyütmiyoruz. Çünkü düşüncemiz belli, yaşam tarzımız belli. Hayatımız belli. Bugüne kadar eşimle aynı partinin dahi politikasını yapmış değiliz. O gider A partisine ben giderim B partisine. Seçimden sonraki gün aynı devam ederiz. (9 yıldır evli, 3 çocuk, Kürt-erkek).

On dört yıldır evli ve bir çocuk annesi Hacer isimli Kürt katılımcı ise eşiyle siyasi konulara dair ilişkisini çocuğuyla yaşadığı bir deneyim üzerinden anlatmıştır. Hacer, eşiyle birbirlerinin bakış açılarını bildikleri için politik meseleleri çok irdelemediklerini sadece yüzeysel olarak konuştuklarını söylemiştir. Çocuğuyla geçen bir diyaloguunu aktaran Hacer, bir insanın yaşadığı topraklar için savaşıp savaşmayacağı konusunun aile ortamında nasıl bir gündem haline geldiğini ifade etmiştir. Bu konuda eşiyle ayrı düşüklerini belirten Hacer, eşinin gerekirse savaşılması gerektiğini ve bunu çocuğuna da aşılama ya çalıştığını bildirmiştir. Kendisinin bu fikre karşı çıktığını ve çocuğuna bunu anlatmakta da zorlandığını

söyleyen Hacer, çocuğunun küçük yaşına rağmen kendisine ‘vatan haini’ misin tarzında şeyler söylediğini dile getirmiştir. Diyalogun sonunda her ne kadar çocuğun biraz kendisi gibi düşünmeye başladığını söylese de bu tür konulara eşiyile farklı bakış açılarından dolayı çok fazla giremediklerini Hacer’in uzun izahlarından anlamaktayız.

Hacer: Konuşuyoruz zaman zaman. Ama ben onun bakış açısını biliyorum. O da benimkini biliyor. Çok da irdelemiyoruz. Hani konuştuğumuz oluyor yüzeysel. Ama çok da derine inmiyoruz. Bir ara Eymen’in yanında şöyle bir konuşmamız olmuştu politik anlamda. Eymen’in işte ne olursa olsun topraklarımızı korumamız gerektiğini söylemişti. Gerekirse savaşabileceğimizi, savaşmamız gerektiğine dair bir şeyler söylemişti. Ben de dedim ki oğlum ben buna katılmıyorum. Ben hiçbir şey için canımı feda etmem dedim. Benim için en kutsal şey benim canımdır. Bu toprak bile olsa savaş varsa o toprakta, çeker başka yere giderim. Başka yer yurt edinirim. Üstelik ben asker de değilim. Bu alanın eğitimini de almadım. Ben sivilim. O da hâkim söylemlerden etkileniyor. Hani gençler arasında var ya. Topraklar bizim. Gerekirse canımızı veririz falan filan. Orada babası farklı düşünüyorum dedi. Yok, gerekirse veririz gibi bir şey dedi. Ben hayır, düşünmüyorum dedim. Bence insan hiçbir şey için canını vermemelidir dedim. Eymen ilk önce benim bu söylemime anne hatta şakayla sen hain misin sen neden vatan için savaşmıyorsun dedi. Savaşmıyorum dedim. Benim canım her şeyden kıymetli dedim. Ben bir defa geliyorum bu dünyaya. Koruyacaksa erkekler korusun. Ben niye kendimi atayım dedim. Ben dedim eğer bir yerde tehlike sezersem basar giderim, kaçar giderim (gülüyor anlatırken). Eymen tabi ilk önce karşı çıkmıştı. Ama sonra sohbetin sonlarına doğru ha humm işte bir düşüneyim böyle şey yapmıştı. Sanki biraz ikna oldu. Sonra zamanla Eymen’deki bu dönüşümü gördüm. Bir ara televizyonda işte birileri kendini feda etmiş bir şey için vs. şu bu. Ben de Eymen’e dedim ki aklında bulunsun sen hiçbir şey için kendini feda etme. Yok, anne yok merak etme ben hiçbir şey için canımı vermem. (14 yıldır evli, 1 çocuk, Kürt-kadın).

Yedi yıldır evli, bir çocuk annesi Zehra isimli Türk katılımcı, aileler arası belli düzeyde bir iletişimlerin olduğunu ve uzak mesafenin de etkisiyle sınırlı oranda

görülebildiklerini anlatmıştır. Ailelerin politik konulara girmediklerini aktaran Zehra, bunu önemli görmektedir. Her iki ailenin de farklı siyasi görüşlerde olduğunu ve milliyetçi çizgilerinden dolayı, politikayı konuşmaksızın sadece sezgisel düzeyde birbirlerinin farklılıklarının sınırlarında durduklarını söylemiştir. Ailelerin bir araya geldikleri dönemde de yapılandırılmamış bir temkinle hareket ettiklerini ve yine politik konuların dışında herkesin diğer tarafın gönlünü hoş tutmaya çalıştığı şeyleri konuştuklarını belirtmiştir.

Zehra: Aileler zaten birbiriyle hani şeyi bilirsiniz yani belli bir yaşın üstündeki insanlardan ebeveynlerden olsun aynılar daha böyle nezaket kurallarıyla hareket ederler. Yani dünürlerini işte ararlar haftada bir ararlar, görüşürler, bayramlarda ararlar. Ya da hani bir hastane işi olur, bir geçmiş olsun araması yapılır. Yani mesafeler de çok uzun olduğu için daha çok telefon üzerinden aileler iletişim kuruyorlar. Onun dışında politik konuları konuşmuyorlar bence bu önemli.

Araştırmacı: Neden önemli sizce?

Zehra: Farklı perspektifler söz konusu. Yani benim babam şey böyle Türk milliyetçisi bir adam. Eşimin ailesinde de bir Kürt milliyetçiliği var. Çatışmaya dönüşmüyor ya da bu gerilimli bir şeye de yol açmıyor. Herkes böyle bir diğerinin az çok hani üzerine konuşulmadan sadece hani sezgilerle bir şekilde yani diğerinin kendinden farklı olduğunu biliyor ve hiç politika konuşulmaz o aile buluşmalarında hani. Yani işte birkaç yılda bir araya bir vesileyle gelindiği zaman da konuşulmaz yani böyle. Hani tatlı tatlı gündelik meseleler üzerinden ilerleyen şeyler. İşte eşimin ailesi geçen İstanbul'a geldi. Hani aileler bir araya geldi. Hani böyle siz nasılsınız? Efendim işte torunlar nasıl çocuklar nasıl falan düzeyinde daha temkinli diyebileceğim ama hani şeydir ama hani nasıl diyeyim yapılandırılmış bir temkinden ziyade kendiliğinden aman hani dünürlerimizi aman el üstünde tutalım, iyi olalım şeklinde ilerleyen bir şey. O yüzden de ailelerin de hani o yani politika işin içine girmeyince zaten hani farklı şehirlerde farklı koşullarda büyümüş insanların ailelerin de anlaşması çok zor olmuyor yani. Herkes çünkü özenle dikkat ediyor karşı

tarafın gönlünü hoş tutmaya. Çok tatlı tatlı ilerliyor yani. (7 yıldır evli, 1 çocuk, Türk-kadın).

Bir önceki alıntıda ailelerin aralarında siyasi meseleleri konuşmadıklarını anlatan Zehra, aşağıda gelen alıntıda politikayı konuşmama hali üzerinden bazı analizler yapmıştır. Ailelerin bu durumlarında, sanki hiçbir şey yokmuş gibi davrandıklarını ve bir önceki alıntıda da yapılandırılmamış bir konuşmama hali üzerinden ittifak ettiklerini söylemişti. Siyasi meseleleri mayın tarlası olarak betimleyen Zehra'ya göre kimse bu alana girmek istemiyor. Her ailenin bir şekilde diğer ailenin politik çizgisini bu meseleleri konuşmadan bildiğini ve başka mevzular üzerinden aile sohbetlerinin ilerlediğini anlatmıştır. Seçim dönemlerinde babasıyla politik mevzuları kendisinin de konuşmadığını aktaran Zehra, babasıyla aralarında politik bir eşiğin olduğunu ve o gerilim hattından ikisinin de uzak durduğunu bildirmiştir. Son olarak da ailelerin yine '*politiksizmiş gibi davranma hali*' ni Türkiye'de sanki herhangi bir siyasi mesele yokmuş ve bu yüzden konuşulmuyor şeklinde ifade etmiştir.

Zehra: Yani şey gibi hiç öyle bir şey yokmuş gibi. Yani iki aile de kendisi milliyetçiliklerinden mesafeli işte yani bu öyle nasıl diyeyim hiç yok (ellerini birbirine çırparak gösteriyor, hiçbir şey yok derken), politika yok, seçim olsun yok, hiç yok. Yani mayın tarlasına kimse girmiyor. Eğer o hani milliyetçilik tartışmasını bir mayın tarlası gibi düşünersek, hiç girilmiyor, hiç konuşulmuyor, hiç öyle bir şey yok. Dediğim gibi çok böyle tatlı tatlı, hani herkes aman şey, ama bu dediğim gibi konuşulmuş, yapılandırılmış bir şekilde ilerlemiyor. Bizimkiler biliyorlar, onlar biliyor, yani herkes bir diğerinin aşağı yukarı nerede durduğunu tahmin ettiği için hiçbir şey o konularla ilgili konuşulmuyor. Seçim dönemleri mesela hiç konuşulmuyor. Bu arada seçim dönemi ben de babamla bir şey konuşmuyorum. Çünkü hani insanın bir eşiği var. Yani o eşik aşılmıyor anne babayla. Çünkü hani politik olarak aynı yerde durmuyorsunuz. Böyle bir gerilim hattı. Ben de girmiyorum onlar da dünürleriyle girmiyorlar. Politika gerçekten hiç konuşulmayan ve Türkiye siyaseti diye bir şey yokmuş gibi yani. Şey bir düzeyde aman efendim işte emekli maaşları falan. Yani anlatabiliyor muyum? Otobüs durağında hani ne kadar

ayaküstü konuşulabilirse politika, o düzeyde işte. (7 yıldır evli, 1 çocuk, Türk-kadın).

Yukarıdaki alıntılar, eşlerin ve bazı durumlarda da ailelerin, aile gündemlerine Kürtlerle ilgili gelen meselelere yaklaşımlarından hareketle Kürtlüğü tanımlama ve Türk kimliğiyle Kürt kimliğini birbirlerine nasıl konumlandırıdıkları hususlarında bize bir fikir vermektedir. Genel olarak eşler, evliliklerinin devam edebilmesi için politik mevzuları aile gündemlerinin dışında tutmaya çalışmışlardır. Bunu yaparken de söz konusu politik meseleleri, üzerinde konuşarak bir yere varmaktan çok konuşmamayı evlilik ilişkilerinin devamı için stratejik davranışa dönüştürmüşlerdir. Dolayısıyla evlilik kurulumunda göz ardı edilen kimlikler, evliliğin farklı dönemlerinde başka araçlar üzerinden (burada politik meseleler bağlamında olduğu gibi) aile gündemlerine geldiğinde de yine bir şekilde konuşulmayarak evlilik ilişkisi devam ettirilmiştir.

Aşağıda ise yine eşlerin anlatımlarından hareketle, çapraz evliliklerle zaman içinde Kürt kimlik algısının Türk eşlerde ve ailelerde nasıl değiştiği ve dönüşen kimlik algılarının çapraz evlilik ilişkilerinde neye tekabül ettiği analiz edilmiştir.

3.2.3.2.2. Kürt Kimlik Algısının Dönüşümü

Çapraz evlilikler bir yönüyle Türkler ile Kürtlerin iki farklı etnik kimlik olarak birbirlerine bakış açılarının da dönüştüğü bir zemin sağlamaktadır. Özellikle de Türk eşler ve aileleri, çapraz evlilik gibi çok yakın temas sonrasında Kürtlerle ilgili bakış açılarında ciddi dönüşümler yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum Türk eşlerin gözünden hem farklı Kürtlük tahayyüllerini hem de evlilik öncesi ön yargıların evlilikle beraber nasıl dönüştüğünü ortaya koymaktadır. Türk eş ve ailelerindeki benzer dönüşümleri hem bizzat onların anlatımlarından hem de Kürt eşlerin yaptıkları gözlemlerden ve aktarımlardan da anlamaktayız. Ayrıca özellikle Türk ailelerde, iyi-kötü Kürt, aşırı-ılımlı Kürt, normal-terörist Kürt gibi alt tiplendirmelere gidilerek Kürtlüğü kabul etmeye dair bir uzlaşma yürüttükleri söylenebilir. Öncesinde tamamen önyargılara dayanan ve dışlanan Kürtlük, çapraz evlilikle damat veya gelin olarak çok yakınına temas ettiğinden, dışladığı kimliğin kendince makul olan bir kısmını içeri almaya başlamaktadır. Ancak bunu yaparken de ne bütünüyle eskisi gibi dışarıda bırakma ne de içeride tutma şeklindedir. Aşağıdaki alıntı örneklerinde hem Türk

eşlerin hem de Kürt eşlerin söz konusu kimlik algısı dönüşümünün nasıl gerçekleştiği analiz edilmiştir.

Örneğin yirmi yedi yıldır evli, dört çocuk babası Samet isimli Kürt katılımcı, zaman içerisinde eşinin ailesinin Kürtlere bakış açısındaki farklılaşmadan söz etmiştir. Kürtlerin genelde kaba saba olarak görüldüğünü, kendi hayatından bir anekdotla Kürtlerle ilgili önyargılara örnek vermiştir. Kaynanasının en çok sevdiği damadı olmasına rağmen, Kürt oluşunu kabullenemediğini ve Kürtlere iyi şeylerin yakıştırılamadığını öne sürmüştür. Ancak bir Kürt olarak artık ailenin içine de dahil olmaya başladığı için kendisine “başka Kürt” şeklinde yaklaşım sergilenmiştir.

Samet: Zaten onun ailesinin Kürtlere bakışı farklı idi. Sana bir anekdot anlatayım. Biz evlendikten sonra kayınpedere giderdik her defasında onun annesini de ziyaret ederdik. Buna demişler ki sen en çok hangi damadını seviyorsun. O da beni en çok sevdiğini söylemiş. Demişler, ya o Kürttür. Yok, inanmıyorum demiş. Kürtler böyle olur mu diye. Bir gün kayınpederin evine giderken yolda karşılaştık beni durdurdu. Dedi bana bir şey demişler ama ben inanamadım. Ne demişler dedim. Senin için Kürttür diyorlar, dedi. Dedim elhamdülillah Kürt'üm. Yok, olmaz dedi, inanmadı. Sonra o zaman sen başka Kürt'sün dedi. Onlara göre “Kürt çalar çingar oynar”. Onlar Kürtleri çok kaba, insan dışı görüyorlardı. Ben Kürdüm diyorum, sen başka Kürt'sün diyor, inanmıyor. Kürtlüğü yakıştıramıyor. (27 yıldır evli, 4 çocuk, Kürt-erkek).

On iki yıldır evli, bir çocuk babası Serkan isimli Türk katılımcı, Türklerin Kürtlerle ancak yakın teması sonrası önyargılarının azalabileceğini iddia etmiştir. Yakın çevresinde Kürtlerle ilgili aşırı ırkçı fikirleri olan kişilere rastladığını söyleyen Serkan, iki grup arasındaki çapraz evliliklerin artmasının Kürtlerin yakından tanınmasına ve önyargıların azalmasına katkıda bulunacağını düşünmektedir. Yine Kürtlerle ilgili olumsuz düşünceleri olan kişilere kendi evliliğinden örnekler veren Serkan, bu şekilde söz konusu kişilerin Kürtlerle ilgili farklı fikirler edindiklerini ve o aşırı düşüncelerini en azından eskisi gibi savunamayacaklarını ileri sürmüştür. Ancak burada da yine bütün bir Kürtlere yayılan ve olumlanan düşünce değişiminde ziyade,

kendi eşi bağlamında iyi görülen ve ‘diğer Kürtlerden’ ayrıştırılan bir durum söz konusudur.

Serkan: Biz Türklerde, Kürt insanın evine oturup sofrasında yemek yemediğin müddetçe bazı şeyleri anlayamazsın. Oturduktan sonra, yedikten sonra, misafirperverliğini gördükten sonra insanın fikri değişiyor zaten. Hani benim evliliklerin artmasını istememin bir nedeni de bu aslında. Hani görsün ki diyorum bazı fikirler değişsin. Ben çok gördüm, tanık oldum çevremde, Kürt mü gördün, as gitsin, öldür gitsin diyorlar. O zihniyette olan insanlar var. Ben de diyorum ne alakası var. Sonuçta Kürt diyorlar. Ben de beş parmağın beşi bir mi diyorum. Hepsi de farklı. Bana neden öyle diyorsun diyorlar. Benim eşim Kürt diyorum. Ama hiçbir sıkıntı yaşamıyorum diyorum. İyi ki böyle bir insanla karşılaşmışım, Allah’a şükrediyorum hep. O insanların kullandığı kelimeleri ben hiçbir zaman kullanmadım. Tasvip de etmiyorum. Kendi mezhebim de olsa. Kendi ailem de olsa, karşısına dikilirim. İnsan olarak önce düşüneceksin. (12 yıldır evli, 1 çocuk, Türk-erkek).

Sekiz yıldır evli, üç çocuk babası Burak isimli Türk katılımcı da, evliliğinde Türklerin Kürtlere dair aşırı ırkçı ifadelerine örnekler vermiştir. Buna göre “en iyi Kürt ölü Kürt’tür” düşüncesini taşıyan kişilere yönelik Kürtleri savunma ve onlara yanlış düşüncelerini hatırlatma sorumluluğu da taşıdıklarını görmekteyiz. Bu tür aşırı fikirler karşısında Türk katılımcıların da şaşırdıklarını ve ilk olarak bu tür kişilere kendilerinin de bir Kürt ile evli olduklarını söyleyerek, aşırılıkları bir nebze olsun kırmaya çalıştıklarını görmekteyiz.

Burak: Açık ve net söyleyeyim. Şunu diyen bile olmuştur. Kürt’ün iyisi ölü olanıdır. Bunu kulağımla işitmiş biriyim. Bu kadar koyu olanlar da var. Ben iki taraflı da konuşurum. Evlenirken de bunu bana söyleyen olmuştur bizim köyden. Biraz da okul okumamakla alakalı... Adam diyor ki en iyi Kürt ölü Kürt’tür. Ölmüş olanı yani. Sana zararlı değil. Yerde ölü olana diyor. En iyi Kürt mezarda olandır. Daha evlenmeden de duydum. Evlendikten sonra da duydum. (8 yıldır evli, 3 çocuk, Türk-erkek).

On yedi yıldır evli, üç çocuk babası Mustafa isimli Kürt katılımcı, eşinin ailesinin Kürtler hakkında zamanla olumlu yönde değişen düşüncelerinden söz etmiştir. Buna göre evlilik öncesi Kürtleri daha çok fakirlikle, garibanlıkla, kavga ve sorun çıkaran bir profilde tutan aile; Kürt aileyle tanışıp ve Kürtlerin de yoğun yaşadığı ailesinin yaşadığı şehri de gördükten sonra fikirleri değişmiştir. Dolayısıyla Kürt eşin ailesi ve Kürt ailenin yaşadığı ve Türk ailede Kürtlükle özdeşleştirilen mekân, Kürtler hakkında fikirlerin değişimine katkıda bulunmuştur. Medyanın da olumsuz bir Kürt imajı oluşmasına katkıda bulunduğunu iddia eden Mustafa, eşinin ailesinin de Kürtlere dair bilgilerinin taraflı ve önyargılı olduğunu söylemiştir. Hatta eşinin ailesinin ilkin evliliğe karşı çıktıklarını ama sonra bu karşı fikirlerinden de vazgeçtiklerini bildirmiştir. Ancak buradaki durum yine bir aile ve şehir üzerinden oluşan yeni Kürt imajı bütün Kürtlere yayılmayarak, iki farklı Kürtlük imajı geliştirilmesine neden olmuştur. Türk ailenin bu şekilde birilerini Türklerin de kabul edeceği Kürtler olarak içeriye aldıkları bir uzlaşıya dönüşmüştür.

Mustafa: İlk önceleri aşırı uç idiler. Bizim aileyi tanıdıktan sonra, Iğdır'ı gördükten sonra bütün Kürtlerin böyle olmadığını veya zihinlerinde tasavvur ettikleri bir Kürt imajı olmadığını gördüler. Genellikle Doğu'dan Batı'ya göç edenlerin önemli bir kısmı çalışmak için, iş için gelip geçici durup burayı (İstanbul'u) asıl mekân etmedikleri için garip gureba, işçi sıkıntı muhtaç böyle fakir gibi bir şekilde algılandıkları için veya medyanın şeyiyle bir imaj çizildiği için, böyle isyan eden, sıkıntı yapan, vurucu kırıcı kavgacı dövüşçü bir algıyla algılandığı için öyle bilinmişler. Iğdır'da esnafı gördüklerinde Kürtleri tanıdıklarında bizim orada tanıdığımız insanlardan çok daha medeni, iyi, ahlaklı bir yapı gördüler. Sonra fikirleri değişti. Yani ekstrem şartlar ortadan kalkınca normal olanını görmeye başladılar. Tabi ilk etapta ailesi vermeme taraftarı idi. Sonra tanıdıktan sonra şey yaptılar. (17 yıldır evli, 3 çocuk, Kürt-erkek).

Otuz yıl gibi uzun bir evlilik sürecinden bahseden üç çocuk babası Nurullah isimli Kürt katılımcı, eşinin ailesinin hayatlarında yakından tanıdıkları ilk Kürtlerin kendileri olduğunu düşünmektedir. Ailenin Kürtlere dair aşırı ırkçı fikirleri taşıdıklarını ve önyargılara sahip olduğunu aktaran Nurullah, evlilikle beraber ailenin

fikirlerinin büyük ölçüde değiştiğini söylemiştir. Bütün bu önyargılardan dolayı eşinin ailesinin evliliklerine başta ciddi karşı çıktıklarını ama tanıdıktan sonra fikirlerinin de değiştiğini belirtmiştir. Günümüzde de ailelerin örf adet farklarından dolayı çok fazla teması olmadığını da eklemiştir.

Nurullah: Ailesi belki de hayatlarında ilk defa bir Kürt ile karşılaşmışlardı. Onlara göre Kürtler terörist işte barbar köylü. İlk etapta büyük bir reaksiyon göstermişlerdi. Zamanla biz evlendikten sonra onların o şeyleri dağıldı. Önyargılar tamamen kalktı. Tabi şu an da bakış açıları çok değişti. Ama yine de onlara göre bizim bazı adetlerimiz falan hala onlara tuhaf geliyor dolayısıyla bize mesafeliler. Ailelerimiz pek fazla görüşmüyorlar, öyle ortak bir özellikleri olmadığı için. Yani biz ziyaret ediyoruz. Ailelerin birbirlerini gördükleri pek yok. Ama o bakış açıları kırıldı tabi. (30 yıldır evli, 3 çocuk, Kürt-erkek).

Üç yıldır evli, bir çocuk babası Orhan isimli Kürt katılımcı eşiyle üniversitede tanıştığını ve zaman içerisinde ikisinde de bazı fikirsel değişimlerin olduğunu söylemiştir. Eşinin ailesinin başlarda kendisi ile görüşmeyi bile reddettiğini aktaran Orhan, eşinin ısrarları sonucu ancak ailesiyle görüşebildiğini belirtmiştir. Bütün bu karşı duruşların nedenini de Kürt oluşuna bağlayan Orhan, ‘en iyi Kürt ölü Kürt’tür’ sözünü eşinin ailesinden duyduğunu ve bu durumun da kendisini çok üzdüğünü dile getirmiştir. Eşinin babasının özellikle Kürtler hakkında çok aşırı olumsuz düşünceleri olduğunu ve bunları ailede paylaştığı için kendisi hakkında da olumsuz bir kanaat oluştuğunu anlatan Orhan, aileyle birkaç defa görüştükten sonra ailenin fikirlerinin değiştiğini ve yumuşadıklarını belirtmiştir. Eşindeki değişimin ise üniversite ortamında özellikle Kürt öğrencilerle de tanışmayla başladığını ve ailesiyle bir nevi köprü görevi görerek ailedeki karşı duruşu yumuşattığını aktarmıştır. Ailedeki dönüşümü ‘en iyi Kürt ölü Kürt’ düşüncesinden ‘Kürt damat’ noktasına evirildiğini hatırlatmıştır.

Orhan: Eşimin ailesi duyduğunda çok ciddi bir tepki vermişti zaten. İşte mezun olunca beraber bir şantiye işine başladık. O da mühendis. O işten ayrılınca bir karar verelim dedik. İkimiz iyi anlaşıyorduk. Farklılıklar olmasına rağmen

ikimiz de zamanla biraz değıştik. Ben de o da değıştik. Daha sonra ben evlenme teklifinde bulundum. Kabul etti teklifi. Ailesiyle görüşecektim. Babası kabul etmiyordu zaten. Görüşmeyi de kabul etmiyordu. Eşim biraz ısrarcı olunca kabul etti. Belirttiği sebep de benim Kürt olmam. Biraz özel olacak ama daha evlenme teklifi etmeden 3.cü sınıfta, babası bunu duymuş ve verdiği tepki şu olmuş. Kesinlikle olmaz. En iyi Kürt ölü Kürttür demiş. Eskiden o zihniyette imiş. Bunu duyunca ben baya kötü olmuştum. Sonra evlenme teklifinden sonra babası beni tanışmaya çağırdı. Evlerine gittim. Annesiyle daha önce görüşmüştüm. Orada beni tanıdıktan sonra işte muhabbet ettik, tekrar beni çağırdılar görüşmeye. Orada biraz bir yumuşama oldu. Sonra isteme falan oldu... Terörist olarak biliyorlardı. Babası Van'da görev yapmış. İlkokul öğretmeni olarak. Asker –öğretmen olarak görev yapmış. Orada bazı sıkıntılar yaşamış. Bunları da kızına öyle anlatmış. Önyargılar da oluşuyor. Üniversitede bizim ortamda Türk de vardı Kürt de vardı. Ama ağırlıklı olarak bizim yörenin insanı vardı. Tanıdıkça ne kadar hoş insanlar olduğunu anladı. Çok büyük değışimler oldu. Başta söylediğim örnek. En iyi Kürt, ölü Kürt diyorlardı mesela. Şu an damadı, oğlum dediği kişi Kürt. (3 yıldır evli, 1 çocuk, Kürt-erkek).

Beş yıldır evli, bir çocuk babası Adar isimli Kürt katılımcı, çapraz evlilikle eşindeki sancılı değışimleri anlatmıştır. Kendisini Kürt milliyetçisi olarak tanımlayan Adar, evliliğin ilk başlarında eşinden hemen değışmesini beklediğini söylemiştir. İlişkilerinin ancak birkaç yıl sonra düzene girebildiğini aktaran Adar, başlarda Türk basınının aşırı propagandasına maruz kaldıkları için eşinin de bunun etkisinde kaldığını ileri sürmüştür. Özellikle de eşinin yakın sosyal çevresi hakkında eleştirilerini dile getiren Adar, eşinin bunların milliyetçi davranışlarının etkisinde kaldığını, bu kişilerin Kürtlere dair aşırı ırkçı düşünceler taşıdıklarını ve eşinin de başlarda bu tür şeyleri normal gördüğünü ama zamanla onlardan farklılaşmaya başladığını da belirtmiştir. Bu sürecin sanıldığı kadar kolay olmadığını, eşinin bütünüyle sosyal çevresini ve oradan edindiği düşüncelerini değıştirmesinin zaman gerektirdiğini Adar'ın aktarımlarından anlıyoruz. Burada Türk eşin değışimine aracılık eden Kürt eşin belli politik konuları eşiyile zaman içerisinde konuşmasıdır denilebilir.

Adar: Ya ben Kürt milliyetçisi bir insanım. Karşımdakinin de en azından buna teslim olmasını istiyordum. Bir teslimiyet istiyordum. Bu zamanla oluşacak bir şeydi. Ama ben zaman beklemiyordum. Ben ise evlendik artık olsun diyordum. Artık bazı şeylerin farkına varsın, görmüyor mu diyordum. Birkaç yıldan sonra ilişkimiz düzene geçti. Suyun bulanıklığı geçti daha da berraklaştı... Haberde mesela propagandaları izliyor. Türk basını propaganda dolu. Bu yalan diyor bu doğru diyor. Kendisi bile bazı şeylerin farkına varmış. Benim onun çevresindeki insanlara faşist, ırkçı dememi kaldıramıyordu. Çünkü öylelerdi. Irkçılardı. En iyi Kürt ölü Kürt'tür kafasında olan kişilerdi. Tabi bu ona öyle gelmiyordu. Ona sıcak geliyorlardı. Ona samimi geliyorlardı. Ama bir yönüyle de kolay olmayabilir. O kadar süre zarfında alıştığı bir sosyal çevresi vardı. Birden bunun tam tersi yönde değişmesi zor olurdu. Bunun hepsinin yalan olduğunu söylüyorsunuz. (5 yıldır evli, 1 çocuk, Kürt-erkek).

On dört yıldır evli, bir çocuk annesi Hacer isimli Kürt katılımcı, eşinin evlendikten sonra bir Kürt kadınla evlenmeyi düşünmediğini itiraf ettiğini belirtmiştir. Buna gerekçe olarak da kafasında Kürtlere dair taşıdığı önyargılardı. Buna göre Kürtler klasik Türkiye söyleminde tehlike oluşturan profilleri olan bir gruptu. Evlilik süresince eşindeki değişimleri kendi duruşundaki kararlılığa bağlayan Hacer, bir dönem ciddi bir kriz yaşadıklarını ama geri adım atmayarak eşinin değişimi kendisinde başlatmaya vesile olduğunu bildirmiştir. Her ne kadar eşinin kendisinin zamanla değiştiğini ve buna itirazları olsa da Hacer evlilikle beraber değişimin muhtemel olduğunu eşine aktardığını ve ancak bunları kabul etmesi halinde beraberliklerinin devam edeceğini söylemiştir. Hacer'in çapraz evlilikle beraber eşlerin kimlik özdeşimlerinde değişim yaşanabileceğini vurgulaması, bireylerin etnik kimlik etkileşiminde bunun muhtemel bir şey olduğunu öngörmeleri ve kabullenmeleri açısından önemli bir sonuçtur.

Hacer: Çünkü sonraki zamanlarda şöyle bir itirafta bulunmuştu. Ben bir Kürt kadınla evlenmeyi hayal etmemiştim, düşünmemiştim, demişti. Onun üstüne ben de bir öğretmen ile evlenmeyi düşünmemiştim, demiştim. Böyle bir şey oldu. Kafasındaki Kürt profili de yani işte klasik Türkiye söylemindeki yani

biraz şeye yakın, terörist olmaya yakın. İşte devlet için tehlike oluşturan bir tip bir figür.

Araştırmacı: Peki, eşinizdeki değişim nasıl oldu, sosyal statünüz olabilir mi?

Hacer: Bence ikna oldu. Bence sosyal statüden ziyade hani ikna oldu. Bendeki kararlılığı gördü. Zorla bana hiçbir şey yaptıramaz. Ben hani istersem bir şey yaparım. Şey bir karakterim var insanların kolayca eğip bükeceği bir karakterim yok. Onu gördü ve biraz da bence şey oldu. Bir dönem kriz gibi bir şey yaşadık evliliğimizde. O dönem biraz kaybetmekten korktu beni ve kabullendi. Ben sen bilirsin dedim. Beğeniyorsan ben buyum beğenmezsen bye bye diyebiliriz yani. Ben buyum beni böyle kabul etmen gerekiyor dedim. O da bana ya işte sen çok değiştin Amerika'dan sonra hem siyasi anlamda hem fikirlerin. İşte dini anlamda değiştin. Ben de evet dedim hayat akıyor ve ben de değişebilirim. Ben senle evlenirken sana garanti vermedim ömrümün sonuna kadar böyle olacağım diye. Bu değişim ve dönüşüm doğal akışında oldu. Ve insan değişebilir. Sen de değişebilirsin. Kabul ediyorsan et, etmiyorsan sen bilirsin. Benimle yaşamak zorunda değilsin. (14 yıldır evli, 1 çocuk, Kürt-kadın).

Beş yıldır evli, bir çocuk babası Cihan isimli Kürt katılımcı, çapraz evlilikle beraber eşinin ılımlı yönde değiştiğini iddia etmiştir. Bu değişime öncülük edenin ise eşinin Şırnak'ta görev yapması ve kendi ailesinin içine dahil olması ile yakından bazı şeyleri görmeye başlaması olarak belirtmiştir. Alevi Kürtler ile Sünni Kürtler arasında da ayrıma giden Cihan, Alevi Kürtlerin Sünni Kürtlere göre bazı konularda daha ılımlı olduğunu ileri sürmüştür.

Cihan: Eşim biraz daha ılımlaştı bence. Geldikçe gördükçe. Biraz daha ılımlı oldu bence. Ya hem Şırnak'ta çalışması orada yaşananları görmesi. Hem bizim ailenin içine girmesi. Bence o tarafa karşı fikirlerinde biraz daha ılımlaşma oldu. Biraz daha bilinç kazanılmaya başlandı. Bizde o bilinç oluşmuş. Ben Adıyaman için söyleyeyim. Genelleme yapmayayım. Alevi toplumunda şey Sünni Kürtlere göre biraz daha şey var. ılımlılık daha çok bence. (5 yıldır evli, 1 çocuk, Kürt-erkek).

On iki yıldır evli, bir çocuk annesi Ela isimli Türk katılımcı, yakın aile çevresinde değişen Kürt kimliği algısına başından geçen bir olay üzerinden örnek vermiştir. Köylerinde çalışan mevsimlik işçileri tanımlamak için ‘Kürtler’ denildiğini ve eşinin oraya gittiğinde de eniştesinin köydeki herkesi eşinin kimliğinden dolayı yanlarında çalışanları tanımlamak için o kavramı kullanmamaları ve genel olarak da dikkatli konuşmaları hususunda tembihlediğini söylemiştir. İçlerinde eğitim olarak en yüksek düzeyde olan bir başka akrabalarıyla eşinin karşılaşmalarını anlatan Ela, yanlarında çalışanları tanımlamak için yaptığı gafı ve sonradan eniştesiyle aralarında geçen diyalogu aktarmıştır. Söz konusu akrabalarının aslında milliyetçi bir tutumları olmadığını ancak aile ortamında eski haline dönmesini ve ötekileştirici ifadeler kullanmasını bunu tekrar giyilen ‘post’ olarak tanımlamıştır. Ela’nın bu anlatımlarından da yakın akraba çevrelerinde eşi aracılığıyla dönüştürülmek istenen bir Kürtlük algısından söz edilebilir. Ancak bu algı yine belli durumlara ve kişilerle sınırlı tutularak, mevcut akrabalık ilişkilerinin devam ettirilmesinde bir işleve dönüştürülmek istenmiştir.

Ela: Bir şey anlatayım size 2019 yılında eniştemin köyüne gittik. Onların böyle biraz findık bahçeleri falan var. Eniştemde köyde çok sevilir. Bir de işte o zorluklarda okumuş, öğretmen olmuş, falan saygı da duyuluyor. Eniştemin de bir yeğeni var büyük abilerinin yeğeni, o yeğeni de şey böyle hâkim olmuş, o da böyle çok saygı duyuluyor. Çünkü bütün sülalenin işini görüyor adam. Adalet Bakanlığında genel müdür şu anda daha da saygı duyuyorlar şimdi. Ama o hâkim olan da çok böyle şeydir hani normal gündelik ilişkilerinde falan çok sıradan bir adam, hiç öyle egosu yok, bir şeyi yok. İşte bir sabah kalktık findık zamanı. Eşim de ilk kez bizim oralara geldi. Bizim oraları görüyor. Findığa da şey geliyor işte Elazığ’dan, Şanlıurfa’dan, Malatya’dan ve Adıyaman’dan geliyor. Bizim o tarafa o senede ama bunlar tüm bu insanlar bizim orası için şuralı buralı değil, Kürtler, işçiler değil bu arada. Evet, Kürtler. Eniştem köydeki herkese tembihlemiş. Bakın demiş saçma sapan konuşmayın. Bizim bacanağın yanında Kürtler de şudur, budur demeyin. Çocuğun canını sıkmayın, insan gibi konuşun bayağı böyle demiş. Baya söyledi herkese. Ya zaten çok küçük bir köy. Hepsi de akraba işte diyor ki 20 tane hane

var yani hepsini tek tek dolaşmış demiş konuşmayın. Neyse biz çıktık, bahçeye gidiyoruz, şeyle karşılaştık bu eniştemin yeğeniyle karşılaştık, daha ilk gelmiş gece gelmiş sabah karşılaştık işte nasılsın konuşuruz ediyoruz. Biz Ankara'dan tanıyoruz, birbirimizi falan. Abi dedim tek başına mı toplayacaksın diye böyle şamata yapıyoruz. Ya dedi "Küürr.." eniştemle göz göze geldiler. Öyle bir ortam oldu ki hani herkesi tembihlemiş, hiç çıkmaz dediği adamla konuşmadım diyor. Sonra konuştuk eniştemle bunu oradan biliyor, hiç çıkmaz dediği adamdan "Kürrr.." dedi ya dedi bizim işçiler gelecek dedi. Ama nasıl bir toparlayamama. Biz kahkahayı bastık tabii. Eşim anlamamazlığa vurdu. Eniştem sırtını bir sıvazladı ah dedi, nee yaptın sen falan neyse devam ettik. Sonra işte eniştemle eşimin yanında da konuşmadık. Sonra anlattı hikayeyi ya dedi tembih etmedim dedi. Okumuş etmiş, güngörmüş adam. Ondan sonra güngörmüş okumuş demek ki durumu değiştirmiyor. Şöyle, ev arkadaşı onun Hakkari'liydi, Kürt dersen en şey Kürt yani. Ondan sonra bir sürü çalışma arkadaşı oldu en yakın çalışma arkadaşı Adıyaman'lıydı yani aslında şeyi değil böyle dışlayıcı bir ifade için kullanmıyor ama o hâkim kalıplar nasıl hemen kendini gösteriyor? Yani Ankara'da böyle bir şey yapmaz ama oraya geldiği anda o postu nasıl çıkartıyor da gerçek kimliğine bürünüyor o mesela çok komikti. Kürtler. Küürr dedi böyle. (12 yıldır evli, 1 çocuk, Türk-kadın).

Bir önceki alıntıda yakın akraba çevresindeki Kürtlerle ilgili kimlik algısını yaşadığı bir olay üzerinden anlatan Ela, aşağıda gelen alıntıda ise kendisindeki Kürt kimlik algısı dönüşümünden söz etmiştir. Ela bugün geldiği noktaya kolay gelmediğini ve bir 'bagaj' olarak nitelediği eski fikirlerinin değişiminde çok zorlandığını belirtmiştir. Değişimin ancak yüzleşerek ya da kendi ifadesiyle kimi zaman duvara çarparak ancak yaşanabileceğini öne süren Ela hem kendisinde hem de annesinde Kürtçeyle yakın alandaki karşılaşmalarını bir duvara çarpma olarak tanımlamıştır. Annesiyle kendisinin yaşadığı duygu durumlarından da söz eden Ela, daha önce küçümsedikleri bir kimlikle aile gibi özel bir alanda kurulan bağ üzerinden karşılaşmalarını kabullenmekte güçlük çektiklerini anlatmıştır.

Ela: Tabii ya şöyle var aslında, yani mesela bugün durduğum nokta itibariyle buna kesinlikle hayır derim. Ama sıfırdan, yani dünden bugüne bu noktaya

gelmedim. İlk o karşılaştığım dönemlerde nişanlıyken evliliğin ilk dönemlerinde falan içten içe şey diyordum. Ne oluyor, niye konuşuyorlar burada. Yani zorlandım, yalan değil. Çünkü o işte o bagajı atamıyorsunuz. Yani öyle bir bagaj var ve o bagajı da okuyarak ederek de atamazsınız yani. Yüzleşerek karşılaşılarak hatta bazen duvara çarparak yani ki ben çarptım duvara. Yani annemle kayınvalidemin ilk karşılaştığında konuşamamaları benim duvara çarpmamdır yani. Hani ben ne kadından bekleyebilirim Türkçe konuşmasını tam olarak, ne de annemden onun dilini konuşmasını bekleyebilirim. Ama annemin bunu kabul etmemesi mesela benim duvara çarpmamdı. Kürtçe bir ne konuşuyor dedi, ne konuşuyor bu hani şey değil, şaşkınlık değil, aşığılama, ne ne nasıl insanları getirdin sen benim karşıma. Evet, evet nasıl insanları getirdin dedi sen benim karşıma. O bir yenilgi duygusu yani aynen ne demek okudun ettin o kadar çünkü benden beklenen değil mi yani.. (12 yıldır evli, 1 çocuk, Türk-kadın).

On üç yıldır evli ve bir çocuk babası Sezer isimli Türk katılımcı, evlilik öncesi ve sonrası Kürtlerle ilgili değişen fikirlerine örnek vermiştir. Evlilik öncesi bir Kürt ile evliliği hayal etmediğini ve tanışma esnasında eşinin etnik kimliğini öğrendiğini anlatan Sezer, evlilik öncesi Kürtlere dair önyargılara sahip olduğunu söylemiştir.

Sezer: Şeyden önce evlilikten önce şeyi vardı tabii biraz nasıl söyleyeyim bi önyargı oluyo tabii ben Kürt olduğunu bilmiyordum başlangıçta. Konuşurken öğrendik işte nerelisiniz derken öyle öğrendim. Ama daha sonra o önyargının da saçma olduğunu da öğrendim tabii. Saçma imiş yani. Hani bir Kürt ile evlenilmez türünden böyle, düşünmüyordum ben hiç aklım ucundan geçmezdi yani. Bir Kürt biri ile evleneceğim, köken olarak. Önceden tabii öyle bir ön yargı vardı yani. Ama saçmaymış ya. (13 yıldır evli, 2 çocuk, Türk-erkek).

Dört yıldır evli, bir çocuk babası Arif isimli Türk katılımcı da yakın sosyal çevresinde şahit olduğu farklı Kürtlük algılarından söz etmiştir. Çevresindeki insanların evliliğinde sonra, Kürtleri iyi olanlar ile diğerleri şeklinde ayırdığını belirtmiştir. Arif'e göre 'diğerleri' diye ayıranların zihninde Kürtlerle ilgili sorunlu bir algı bulunmaktadır. Yakın çevresindeki başka bir Kürt-Türk çapraz evliliğinde Türk

eşin ailesinin, Kürt eşi ‘iyi Kürtler’ kategorisinde gördüğünü ama geldiği şehir kimliğinde de yine kendilerine göre sorunlu gördükleri bir kimlikten sıyrıp, ikinci bir kimlik edindirmeye çalıştıklarını anlatmıştır. Dolayısıyla Türk ailenin hem etnik hem de şehir kimliğinde, Kürt eşi konumlandıkları bir kimlik kategorisinden söz edilebilir.

Arif: Tabi iki soru soruyorlar. Sizin Kürtler sizin diyor mesela senin tanıdığın iyi Kürt mü, Müslüman Kürt mü yoksa o diğer Kürtlerden mi? Bak diyorsun ki o diğer Kürtler hangisi mesela? (Anlatırken epey gülüyor) Valla bu terimler var ya. Kürtlerin iyisi, iyisi de var diyor aralarında diyor, iyisi de var diyor işte sen namazında niyazında. Diğeri hangisi? Bunun üzerine ki Allah’ın vermiş olduğu haktan hukuktan bahsettin mi, o zaman o diğerlerinden diyor. He sıkıntılı diyor... Diğer Kürtleri hala ayırıyor. Hala ayırıyor, o iyi Kürt mü diğer Kürt mü? Bizim ki iyi Kürt, dünürü iyi çıktı, iyi Kürtlerden. Ama diğer Kürtlerin abi diğer o hala düzelmemiş adamın zihninde. Ama iyi Kürt de işte Patnoslu demeye bile korkuyor. Ya orada da o sıkıntı var mesela. Ya onun gözündeki iyi Kürt, etliye sütliye karışmayan, Patnoslu bile deme Ağrılıyım de mesela adam ona indiriyor. Mesela Patnos ona göre biraz daha radikal işte. Geçen gün haberlerde Patnos çıktı diyor. Ya da Doğuluyum de. Bir yerden geldik de işte. (4 yıldır evli, 1 çocuk, Türk-erkek).

Yedi yıldır evli, bir çocuk annesi Zehra isimli Türk katılımcı hem eşi hem de eşinin ailesi üzerinden kendi ailesinde değişen Kürt kimlik algısından söz etmiştir. Eşiyle tanıştıktan sonra, ailesinin Kürtleri ‘harika’ olarak görmeye başladığını söyleyen Zehra, eşi üzerinden bütün Kürtlere dair bir kimlik temsili ailesinin zihninde oluştuğunu belirtmiştir. Buna göre neredeyse Ankara’nın ötesinin temsili konumuna oturtulan Kürt eşi kimlik temsili bir yandan da gerçek olmayan sadece ‘iyi’ görülen bir algıya dönüşümünden bahsetmiştir. Benzer bir durumun eşinin ailesinin yaşadığı şehir kimliğine de dayandırılarak yapıldığını aktaran Zehra, bütün bunları da şimdiye kadar Kürtlerle temas alanlarının azlığına bağlamıştır. Eşi üzerinden ailesindeki Kürtlük algısının değişiminin arka planı, eşinin eğitimi ve ailenin kendince ortak gördüğü değerlere yakınlığından kaynaklandığını da eklemiştir.

Zehra: Evet, bizdekiler için yani bir şey böyle baba tarafı için özellikle bütün Kürtler harika insanlar. Çünkü şimdi eşimle tanıştılar, eşimin ailesiyle tanıştılar ve birbirlerini çok seviyorlar. Ve şeyler böyle, ya eşim bütün Vanlıların ve Doğu illerinin temsilcisi gibi onların kafasında. İnanılmazlar ama hani. Yani çok karikatürize bir şey var kafalarında böyle arada eşimle onun şakasını falan yapıyoruz. Hani tırnak içinde bu ifadeyi alıntılıyorum, “Doğulular çok iyi canım düzeyinde“. Anlatabiliyor muyum, hiç o kadar temas etmemişler ya. Ya gerçekten inanılır gibi değil, yani gerçekten çok komik bir durum. Bir kafalarında başka bir ön yargı var şey hani ya soru işareti var orada çünkü hiç temas yok ya nasıldır, çok farklı bir kültür. Tanıdıktan sonra ama eşim sanki bütün bu Ankara'nın ötesini temsil ediyormuş gibi, ‘ay canım çok güzel, bizim damat da pek iyi imiş’. Ya da eşimin ailesiyle tanışıyorlar. Aa muhteşem muhteşem. Bütün Kürtleri temsil ediyor eşimin ailesi. Yani ola ki Allah korusun bir şeyler olsa, herkesi gözden çıkaracaklar yani (Gülerek anlatıyor)... Yani ya şey olarak böyle iyi eğitilmiş olması ve yine tırnak içinde bizim değerlerimiz dedikleri değerlere aşina olması eşimin ve çok fazla ortak paydalarının olması onlar nazarında işleri çok kolaylaştıran ve aa ama hani o belirsizliğe dair pek çok şeyin ortadan kalkmasını sağlayan bir faktör oldu. O yüzden de dediğim gibi kafalarındaki belirsiz Kürt imajı, Kürt algısı çok olumlu bir şey olarak dönüştü onlar açısından. (7 yıldır evli, 1 çocuk, Türk-kadın).

Yukarıda verilen örneklerde görüldüğü üzere, çapraz evliliklerle Türk eş ve ailelerinde Kürt kimlik algısında dönüşümler yaşanmıştır. Ancak bu değişim bazen çok sınırlı kalmakta ve genelde de Türk eşler ve ailelerinde farklı Kürtlük (iyi Kürtler-diğer Kürtler gibi) kategorilerine gidildiği için bütün Kürtlere yönelik değişen bir kimlik algısından söz edilemez. Görüşmelerde, Kürt eşlerin ve ailelerinin Türkler hakkında farklı kimlik kategorileri yaptıklarına rastlamadık. Hatta farklı Kürtlük alt kimlik tiplmelerinden söz eden katılımcılara, bu durum Türkler de var mıdır diye sordüğümüzda, genel olarak orada bütünlüklü bir kimlikten söz etmişlerdir. Ama söz konusu Kürtler olunca, çapraz evlilik yapan ‘iyi Kürtler’ ile diğerleri şeklindeki alt kimlik tiplmelerine çok rastladık. Bu da bize, Türk eşlerin ve ailelerinin çapraz

evliliklerde Kürt kimliği algısını kendilerince yeniden dönüştürerek, evlilik ilişkilerinin devamını bu şekilde sağladıkları yorumuna götürmektedir.

Aşağıda eşlerin çapraz evlilik ilişkilerini devam ettirmek için müracaat ettikleri uzlaşma yollarından biri olan İstanbul'un eşler arası kültürel farkları azaltarak ortak bir kent kimliği kültüründe buluşturmasına katılımcılarla yapılan mülakatlardan örnekler verilerek analiz edilmiştir. Ancak her ne kadar eşler “*İstanbul kent kültürü*”nden söz etseler de hem çocuklar konusunda hem de aşağıdaki alıntılarda da görüldüğü gibi aslında yine bir Türk kimlik hâkimiyetinde olduğu söylenebilir. Buradaki uzlaşma aslında “ortak kent kültürü” olarak ifade edilmiş. Yani bu şekilde eşler biz iki dilli-kültürlü değiliz çünkü İstanbul'dayız, her iki aileden de uzağımız şeklinde bir anlatıya başvurmuşlardır.

3.2.3.2.3. İstanbul Ortak Kent Kültürü

Katılımcılar, ailelerinin geldiği şehirlerden uzakta yaşamayı, ailelerin kültürel etkilerinin evlilik ilişkilerine etkisinin az yansıdığı şeklinde yorumlamışlardır. Bunun neticesi olarak da İstanbul'un kendine has bir kent kültürü doğurduğunu ileri sürmüşlerdir. Eşler hem kendi aralarındaki kültürel transferleri bağlamında İstanbul kültürüne atıfta bulunmuşlar hem de çocukların hangi kültürde yetiştiklerine dair olarak; yeni bir kültürde yetiştiklerini öne sürerek yine İstanbul kent kültürünü referans vermişlerdir. Katılımcıların İstanbul kent kültürü olarak tarifledikleri şeyin sonuçta Türk kimlik hâkimiyetinde olduğunu da kabullenmeleri, bir yönüyle aktaramadıkları Kürt kimliğine bağlı kültürel değerlerine cevap üretebilmek adına, hepimiz İstanbul kültüründeyiz şeklindeki bir uzlaşma yani stratejiye dönüşmüştür denilebilir. Özellikle Kürt eşlerin çocuklarını iki dilli yetiştiremediklerini belirtip bundan mustarip olduklarını söylemeleri ve Türk eşlerin de çapraz evlilikte sadece tek dil ve kültürle ilişkilerini devam ettirip, her iki ebeveynin de söz konusu durumlar için İstanbul ortak kültürünü referans vermeleri; bize iki kültürlü veya her iki kültürün de dışında yeni oluşan ortak bir kültürden ziyade Türk kültür hâkimiyetinde bir durumun olduğunu gösteriyor. Burada araştırmamız açısından önemli olan durum, İstanbul'daki hâkim Türk kültürünün eşler tarafından kabul edilmesine rağmen hem Türk eşlerin hem de çocukların iki dili ve iki kültürü edinmemelerini İstanbul ortak kültüründe

buluştukları üzerinden yeniden formüle etmeleri yani bir nevi rasyonelleştirmeleri argümanıdır.

Aşağıda bu bağlamda yapılan mülakat analizlerinden hareketle hem Türk hem de Kürt eşlerin İstanbul kent kültürü konusunda neler düşündükleri anlatılmıştır. Bu alıntılardan hareketle bu durumun çapraz evliliğe dahil ol(a)mayan Kürt kimliğiyle bağlantılı kültürel öğelere karşı ebeveynlerin geliştirdikleri ve mevcut durumu rasyonelleştirme uzlaşısı olduğunu ileri sürüyoruz. Bunu söylerken de ebeveynlerin bazılarının İstanbul’da Türk kimlik hâkimiyetine yaptıkları vurgudan yola çıkarak söylüyoruz.

Örneğin on yedi yıldır evli, üç çocuk babası Mustafa isimli Kürt katılımcı, eşler olarak İstanbul’da ailelerden uzak yaşıyor olmalarının, aralarındaki kültürel farklardan kaynaklanabilecek ayrımların etkisini azalttığını belirtmiştir. Ayrıca ikisini ortak eğitim geçmişlerinden dolayı da benzerliklerinin arttığını ifade etmiştir.

Mustafa: Ama farklı kültür yapılarından olduğumuz için her noktada örtüşemediğimiz doğal. İstanbul’da yaşadığımız için de, doğrusu çok fazla bir sıkıntı yaşamadık. İkimizin de ailesi burada değil. Modern bir yaşam sürüyoruz diyebiliriz. Hiç kimsenin tesiri olmuyor üzerimizde. Onun ailesi Ankara’da benim ki de Iğdır’da. İkimiz de devletin okullarında büyüdük. Neredeyse çoğu nokta ortak olmuş gibi. Yılda en fazla 10 gün Ankara’da kalıyoruz. 15-20 günde bizde kalıyoruz. O da misafir olarak geçiyor. (17 yıldır evli, 3 çocuk, Kürt-erkek).

Yedi yıldır evli ve iki çocuk babası Yüksel isimli Türk katılımcı, son yıllarda Kürtlerle Türkler arası ayrımın çok kalmadığını öne sürerek, İstanbul’da yaşıyor olmanın da bunda etkisi olduğunu düşünmektedir. Yüksel, eğer eşler olarak ailelerinin geldikleri şehirlerde hayatlarını devam ettirmiş olsalardı ancak o zaman farklılıklar yaşayacaklarını öne sürmüştür.

Yüksel: Hiçbir problem olmadı. Ailemiz de bir şey demedi. Onlarda şimdi eski sistem var ama yani artık o çağları geçtik diye bir problem olmadı. İnsanların da kendilerini geliştirdiklerini düşünüyorum. Yirmi sene önce dediğin gibiydi

ama şimdi öyle bir şey yok. O zaman Kürt-Türk ayrımı yapılıyordu. Ama şu anda yok. Herkes İstanbul'da yaşıyor, doğup büyüdüğü için. Belki Diyarbakır'da doğup büyüseydiler veya ben Bayburt da doğup büyüseydim. Ama şu an İstanbul'da doğup büyüdüğümüz için bir problem olmadı. Şu an orada doğup büyüyenler hala devam ediyor olabilirler. (7 yıldır evli, 2 çocuk, Türk-erkek).

Sekiz yıldır evli ve iki çocuk babası Varol isimli Kürt katılımcı, İstanbul'daki ekonomik koşulların evliliklerindeki en önemli mevzu olduğunu ve bundan ötürü de kültürel mevzuları konuşmaya sıra gelmediğini bildirmiştir.

Varol: İstanbul'da bir yaşam koşulları var. Kira ev sahibi olma. Getirdiğin maaş. Bir süre sonra diğer konulara pek de giremiyorsun artık bunlara odaklanıyorsun. Bunlara konu kalmıyor, bu tartışmalara. Bir de ben yoğun çalışıyorum. Gündüz işler akşam da bilgisayar başında. Haliyle bunları konuşacak zamanları geçtik. Aşamayınca erteledik ve zamana bıraktık bazı konuları. İstanbul'da bence en önemlisi ekonomik. Diğer konular aile içi çekişmeler, kültürel olan şeyler de var ama ekonomik kadar değil. İstanbul için bunu söylüyorum. (8 yıldır evli, 2 çocuk, Kürt-erkek).

Dört yıldır evli ve bir çocuk babası Ahmet isimli Kürt katılımcı, eşiyle kültür meselelerini konuştuğunu ama kültürün kendisi için mutlak bir anlamı olmadığını da belirtmiştir. Kendi deneyiminden de bahseden Ahmet, eğitim hayatının ve son olarak da İstanbul'un etkisiyle farklılıklardan söz edilemeyeceğini düşünmektedir. Var olduğunu düşündüğü farklılıkların ise ailesi bağlamında mı yoksa Kürt kimliği bağlamında mı olduğu konusunda kendi içinde netleşemediğini de belirterek, kendisiyle ailesini bu anlamda ayrı tutarak kültürel farklılıkları sadece ailesi bağlamında zikretmektedir.

Ahmet: Bazen aramızda kültür meselesini konuşuyoruz. Ben bir noktaya kadar önemli olduğunu düşünüyorum. Mutlak bir şey diye bakmıyorum. Çok ciddi oranda etkili olduğunu düşünmüyorum. En azından kendi açımdan öyle. Liseyi okuduk sonra İstanbul'a geldik, hayatımızın önemli bir kısmı İstanbul'da geçti. Çok ciddi farklılıklar yok. Bazen konuşuyoruz acaba var mı farklılıklar diye.

Benim çok somut bir şey aklıma gelmiyor. Ben değil ama ailem bağlamında bazı farklılıklar var ama o da Kürtlük ile mi ilişkili bazen onu da konuşuyoruz. Ben çok emin olamıyorum acaba Kürtlük ile mi ilişkili. Özelde benim ailemle mi ilgili emin değilim. (4 yıldır evli, 1 çocuk, Kürt-erkek).

Dört yıldır evli ve bir çocuk annesi olan Melike isimli Türk katılımcı ise eşinin İstanbul'da olmasının evliliğini kolaylaştırdığını söyleyerek, şayet kendi memleketinde olsaydı kendisiyle evlenmeyi düşünmeyeceğini eklemiştir. Bu anlamda İstanbul'un ikisi için de ortaklaştırıcı bir işlev gördüğünü belirtmiştir.

Melike: Benim şöyle bir avantajım var bence. Nişanlılık döneminde şöyle bir şey olmuştu. Eşim böyle Van'da yaşayan, Van'da ikamet eden birisi olsaydı muhtemelen evlenmezdim. Çünkü benim için İstanbul'da olması, burada benimle aynı şeyleri paylaşıyor olması aslında belirleyici oldu. Eşim de öyle düşünüyor. Ben de öyle düşünüyorum. (4 yıldır evli, 1 çocuk, Türk-kadın).

On iki yıldır evli, bir çocuk annesi Ela isimli Türk katılımcı, İstanbul ile eşinin geldiği şehri kıyaslayarak kent yaşamının kimliklere etkisinden söz etmiştir. İstanbul'da yaşam koşullarından dolayı insanların kimliklerini düşünecek çok da vakitlerinin olmadığını öne süren Ela, bu anlamda kentin yabancılaştırmayı artırdığından bahsetmiştir. Kimliğin aktarımında doksanlı yıllarda hemşeri derneklerinin önemli bir işlevi olduğunu ancak bugün için bundan da çok söz edilemeyeceğini belirtmiştir. Son olarak kentsel yaşam içinde ailede de çözülme yaşandığını öne süren Ela'ya göre, bu şartlar içerisinde kimlik meselesinin aktarımında sorunlar yaşanacağını düşünmektedir.

Ela: Yani burada bence kent yaşamının çok şey bir faktör olduğunu düşünüyorum. Yani şöyle kent yaşamı hani bu şey diyorum bu dayanışmacı ruh işte dayanışmacı bu sorun çözme biçimi falan, bunun daha küçük kentlerde daha işlediğini düşünüyorum. Mesela İstanbul'da falan bir araya gelmek bir sorunu çözmek, Elazığ'a kıyasla daha şey mekânsal şey giriyor, mekânsal zorluklar giriyor. İstanbul gibi bir kentte ailelerin uğraştıkları sorunlarla Elazığ gibi bir kentte uğraştıkları sorunlar.. Yani aslında orada hani kent biraz anonimleştirici kent biraz o kimliği eritip yabancılaştırıcı bir hale getiriyor ya

insanı yabancılaştırıyor ya, bu kimlik üzerine de benzer bir etkisi olduğunu düşünüyorum bunun. O yüzden doksanlarda falan özellikle seksenlerde, doksanlarda hemşeri dernekleri bu işte kentte tutunma, dayanışmacı şeyi falan. Ama mesela bugün artık o da yok. Bugün bu kimliğin devamı, kimliğin yeniden üretilmesi meselesini kim devralacak? Kimliğin yeniden üretimi ailede olur. Aile bunu size verir ama biraz aile de şey gibi nasıl söyleyeyim, kentteki aileden bahsediyorum bu arada. Aile de yavaş yavaş çözülüyor gibi. Yani Türkiye'deki şartlardaki aileden bahsediyorum. Yani bunu önemli bir dert olarak edinemiyor çünkü dert sıralaması çok başka tutunma derdi var, kentte yaşama derdi var. Dolayısıyla mesela geçim derdi, hayatta kalma çocuğu okutma vesaire derken kimliği burada ne kadar önemseyebiliyor? (12 yıldır evli, 1 çocuk, Türk-kadın).

Şimdiye kadar ki alıntılarda eşler arasında İstanbul kültürünün bir uzlaşya aracılık ettiği söylenebilir. Ancak İstanbul'un eşler arası özellikle aileler ve geldikleri şehir kültürü bağlamındaki farkları azaltarak ortak bir kültürde buluşturduğunu söyleyen katılımcıların bu söylemlerine ek olarak, İstanbul'un Türk hâkim kültüründe olduğunu söyleyen katılımcılar da mevcuttur. Dolayısıyla her ne kadar özellikle eşler yeniden bir kültürlenme sürecinden söz etmiş olsalar da, aşağıda gelen alıntılarda bazı katılımcılar İstanbul'da hâkim kültürün yine Türk eşin kültürü olduğunu da vurgulamışlardır.

Bu bağlamda örneğin, on iki yıldır evli, bir çocuk babası Mehmet isimli Kürt katılımcı İstanbul'un kendine özgü bir yapısına rağmen hâkim kültürden ayrı düşünülemeyeceğini söylemiştir. Kendi deneyimlerinden hareketle İstanbul'un neden tek başına ayrı bir kültür olarak görülemeyeceğini de bildiren Mehmet, hâkim kültürün kendisini dayatmasını örnek vermiştir. Bu unsurların özellikle Türkçe ve milliyetçi duygular üzerinden şekillenip başka kimlikleri ötekileştirdiğini öne süren Mehmet, buna rağmen İstanbul'da sosyal temasın az olmasından dolayı kendine özgü bir esneklik alanı da oluşturduğunu eklemiştir.

Mehmet: Yani çok az da olsa İstanbul'un kendine has bir şeyi var ama hâkim kültürden farklı bir durum olduğunu düşünmüyorum. Benim gördüklerim ya da

yaşadıklarım bana çok da farklı bir kültür ortamı olduğunu düşündürtmüyor. İstanbul az buçuk belki Yozgat'tan farklıdır. Ama hâkim kültür kendisini bir şekilde dayatmış durumda. Ben dolayısıyla evet biraz İstanbulumsu bir şeyler var ama tamamen de böyle kendisine has bir kültür oluşturmuş diyemiyorum. Çünkü hâkim kültür her yerde bir şekilde kendini dayatıyor.

Araştırmacı: Nelerdir hâkim kültürün unsurları peki?

Mehmet: Hâkim kültürün unsurları olarak işte milliyetçi duygular, Türkçe, ötekileştirme, herkesi kendine benzetmeye çalışma bunlar burada gayet her tarafta var. Bunlar hayatımızın bir parçası. İstanbul nispeten rahat çünkü yüz yüze ilişkiler çok yok. Daha esneksiniz. Yoksa kendine has bir kültürü olduğunu asla düşünmüyorum. (12 yıldır evli, 1 çocuk, Kürt-erkek).

İstanbul'un ortaklaştırıcı kent kültürünün yanında, Türk kültür hâkimiyetinde olduğunu düşünen yedi yıldır evli, bir çocuk annesi Zehra isimli Türk katılımcı da eşiyle onun memleketinde iken bazı zorluklar yaşadığını ama İstanbul'da kimliklerinden bağımsız bir yaşam sürdüklerini öne sürmüştür. Zehra, eşiyle aralarında çok da büyük bir farklılığın olmadığını yaşanabilecek farklılıkların dil ve kültür temelinde olacağını ama onların da İstanbul'da karşılırlarına çıkmadığını söylemiştir. Devamında yakın çevresindeki başka çapraz evlilikleri örnek veren Zehra, İstanbul'da hayatlarında Kürtçenin ve Kürtlere dair kültürün çok olmadığını ve bundan ötürü de Türk hâkim kültüründe yaşamlarını devam ettirdiklerini vurgulamıştır.

Zehra: Yani ama dediğim gibi onlar daha çok Van'da olduğumuz dönemle ilgili zorluklar. Onun dışında İstanbul'a geldiğimizde zaten bizim İstanbul'daki hayatımız böyle devam ediyor. Yani kimliklerden bağımsız bir şekilde yürüttüğümüz bir hayatımız olduğu için burada, çok bir zorlanma yaşamadım açıkçası. Ha ama şöyle bir şey de var. Neden hiç yok, böyle bir zorluk hiç yaşanmıyor gibi de düşündüm. Bakıyorum acaba eşimi de mi çağırısam. Bir şey mi ima ediyor acaba. Onu bilmiyorum, hocam onu isterseniz çağıralım (Bu son kısmı epey gülererek anlatıyor).

Araştırmacı: *Şimdi şöyle sorayım, siz dediniz, biz şu an İstanbul'da kimliklerimizden sıyrılmış bir şekilde yani ne demek yani biraz açabilir miyiz bunu?*

Zehra: *Kimliklerimizden derken bir önceki aşamada şeyden bahsettik işte hani Kürt kimliğinin getirdiği bir zorluk var mı, daha doğrusu hani yani farklılıklar bir zorluğa sebep oluyor mu? Ama hani burada birbirimizden çok farklı değiliz. Yani eşim mesela evde durup dururken eşim benimle Kürtçe konuşmaya başlamıyor. En büyük zorluk o hani ben Kürtçe bilmiyorum, temel şeyler dışında. Ya da birileri bizim kapımızı çalıp aa burada bir Kürt varmış falan demiyor. Yani ne bileyim, hani şey çok böyle sıradan ve düz yani kimliğe dair bir zorluk sadece işte o gelenekler, kutlamalar, taziyeler falan söz konusu olduğunda düzeye çıkıyor ama onun dışında birbirimizden farklı değiliz... Yani hani arkada feda edilen kişiler var mı? Yani görünmez olan bir şeyler de var muhakkak ama hani buradaki hayatımızda böyle mesela işte Vanlı başka bir arkadaşımız var ya da Diyarbakırlı başka bir arkadaşımız var. Mesela onlarla bir araya geldiğimizde de hani onlar Kürtçe konuşmuyorlar. Yani Türkçe konuşuyorlar. Yine orada da bir şey görünür olmuyor. Yani hâkim Türk kimliği var yani ortada böyle duruyor yani. (7 yıldır evli, 1 çocuk, Türk-kadın).*

Yukarıda verilen alıntılarda da görüldüğü üzere, eşlerin İstanbul ortak kent kültüründe buluştuklarını söylemelerinin en önemli gerekçesi, her iki eşin de ailelerinden bazen fiziksel mesafe olarak bazen de kültürel etki olarak uzakta kaldıklarını söylemelerinden kaynaklanıyor. Ancak yine bazı katılımcıların da ifade ettiği ortak kent kültüründe hâkim unsur olarak Türk kimlik kültürü yaşanmaktadır. Bu yönüyle eğer çapraz evlilikler açısından iki kültürlü ya da iki dilli bir aile yaşamından söz edilecekse, aslında Kürt kimliğine dair öğelerin İstanbul ortak kent kültüründe pek de yer edinmediği görülmektedir. Eğer eşlerin ailelerinin etkisinden uzak olmaktan kasıtları aileler üzerinden tarifledikleri bir alt şehir kimliği ise bu anlamda İstanbul'da yaşıyor olmak bunu sağlayabilmektedir. Ancak Türk ve Kürt kültürü bağlamında bakılacaksa, kuşkusuz yine bir Türk kimlik hâkimiyeti katılımcıların da anlatımlarından hareketle görülmektedir. Bu bağlamda eşlerin idealize ettikleri İstanbul ortak kent kültürünün yine bir uzlaşma olarak görülebileceğini

iddia ediyoruz. Bu şekilde iki kültürlü ve iki dilli eksik kalan yaşamın, bu şekilde telafi edilmeye çalışıldığı söylenebilir.

İstanbul ortak kent kültürü idealizasyonu dışında bir başka uzlaşma da eşlerin birbirlerinin kimlikleri hakkındaki bazı tutum değişimleridir. Aşağıda gelecek alıntı örneklerinde, katılımcıların evlilik ilişkilerinin sürdürülebilirliği için milliyetçi tutumlardan nasıl kaçındıkları ve özelde de Türk eşlerin, Kürt kimliğine dair önyargılardan nasıl sakındıklarına dair analizler yapılmıştır.

3.2.3.2.4. Milliyetçi Tutumlardan Kaçınma

Eşlerin çapraz evlilik ilişkilerinde birbirlerinin kimlikleriyle kurdukları ilişki hem evliliklerinin nasıl devam ettiği hem de kimlik ilişkileri içerisinde birbirlerini nasıl konumlandıklarını anlamamızı sağlamaktadır. Eşlerin birbirlerinin kimlik farklarını kabul etmeleri durumunda, evlilik ilişkileri daha sağlıklı bir şekilde ilerlemeye devam etmektedir. Bu durumda eşlerin etnik kimlik farklarından ortaya çıkabilecek sorunları da tolere edebildiklerini görmekteyiz. Aşağıda da görüleceği üzere katılımcılar evliliklerinin devamı için birbirlerinin kimlik farklılıklarını çok da nazara almamaktalar.

Örneğin altı yıldır evli, bir çocuk babası Umut isimli Kürt katılımcı, eşinin kendisine kendi kimliğinden dolayı kötü davranmadığını ve aralarında karşılıklı bir saygı olduğunu söylemiştir. Evliliklerinde birbirlerini değiştirme gibi bir çaba içine girmediklerini ve ilişkilerini bir denge üzerinde devam ettirdiklerini ifade etmiştir.

Umut: Çok demokrat davranır. Hiçbir şekilde karışmaz. Saygı duyar. Ben ona nasıl saygı duyuyorsam o da bana karşı öyledir. Kürt olduğum için hiçbir şekilde bir aşağılama, küçük görme gibi bir durum olmamıştır. Ben ona denge olarak bakıyorum. Bir taraf diğer tarafı kabul etme noktasında özgür bırakıyorsa, iki tarafında bu tarz bir derdi olmaz. Kimse birini bir tarafa çekme derdine girmez. Bizim ilişkimizde de böyle bir durum yaşanmadı. Dolayısıyla ne ben de ne de kendisinde bir farklılaşma olmadı. Ben demokratik bir ortamımızın olduğuna inanıyorum. Ben onun düşüncelerine saygı duyarım. O

da benimkilere saygı duyar. Birbirimizi değiştirme veya dönüştürme gibi bir derdimiz olmadı. (6 yıldır evli, 1  ocuk, Kürt-erkek).

Altı senedir evli, bir  ocuk annesi Dilek isimli Türk katılımcı da eşiyle birbirlerini değiştirme çabasına girmediklerini söylemiştir. Aralarındaki bu farkı Kürtçe konuşmak ile Türkçe düşünceler üzerinden kavramsallaştıran Dilek, bu anlamda aralarında karşılıklı bir anlayıştan söz edip, eşler olarak milliyetçi tutumlarda olmadıklarını ileri sürmüştür. Söz konusu konumlarının aile yaşantısından kaynaklandığını belirten Dilek, evlilik ilişkisi içinde birbirlerinin farklılıklarına saygılı olmak şeklinde yetiştiklerini aktarmıştır.

Dilek: Hiçbir değişim yaşamadım. Bu eşimle alakalı bir durum. Ne ben onu değiştirmeye çalışıyorum ne de o beni. Onun Kürtçe konuşması beni rahatsız etmiyor. Benim de Türkçe düşüncelerim onu rahatsız etmiyor. Birbirimize saygı duyuyoruz. İkimiz de aslında çok milliyetçi değiliz. Bu bağlamda ortak nokta bulabiliyoruz... Aslında çok zor, kabul etmek çok zor bir şey. Benim belki de aile yaşayışımdan kaynaklanan bir durumdur. Aynı şekilde eşimin ailesinin de ona aşıladığı şeyler doğrultusunda belki de biz, bu ortak noktayı sağlayabildik. Birbirimizi düşman olarak görmediğimiz için bence. Anlayışlı olmak, saygı duyabilmek çok önemli evlilikte. (6 yıldır evli, 1  ocuk, Türk-kadın).

Sekiz yıldır evli ve üç  ocuk annesi Rojîn isimli Kürt katılımcı, Kürtler ile Türkler arası çapraz evliliklerin devam edebilmesinde eşlerin inisiyatifinin önemini vurgulamıştır. Her iki tarafın birbirlerinin kimliklerini reddeden bir pozisyon almaktan kaçınmaları gerektiğini söyleyerek, ancak bu şekilde evlilik ilişkilerinin sürdürülebilirliğinin sağlanabileceğini ifade etmiştir. Ayrıca eşlerin aileleri hakkında da ilgili tavırları devam ettirmeleri gerektiğini yani onları da kimliklerinden dolayı yargılamamaları ve her iki eşin de bunu yapması gerektiğini eklemiştir.

Rojîn: Her şey insanın elindedir. Bir Kürt, Türklerin karşısına geçip de siz Türkler pissiniz, dememeli. Madem pistir diyeceksin o zaman evlenme. Türkler de Kürtlere Siz ter ristsiniz dememeli. Zaten onun Kürt olduğunu biliyordun ve evlenmişsin. Bu tür şeyleri birbirlerine s ylememeliler. İki de birbirlerinin

Türk ve Kürt olduklarını biliyorlardı. O yüzden de birbirlerine kötü şeyler söylememeliler. Mecburen öyle olması lazım. Ben şimdi kaynanama sen Türk'sün, pissin diyemem. Sizin askeriniz vaktinde annemin evine böyle kötü şeyler yapmıştı diyemem ki. Bir de bir şey olunca eşim beni savunuyor. Eğer ben savunsam belki onların zoruna gider. Ama oğulları olunca hem kabul ediyorlar hem ben de haklı çıkmış oluyorum. (8 yıldır evli, 3 çocuk, Kürt-kadın).

Dört yıldır evli ve bir çocuk annesi olan Melike isimli Türk katılımcı, çapraz evlilik yapabilmelerini ikisinin de milliyetçi olmamalarına ve kültürlerine çok bağlı olmamalarına bağlamıştır. Evliliği yolunda gitmeyenlerle ilgili de yorumda bulunan Melike, taraflardan birisinin kendi kültürüne fazla bağlı oluşunu çapraz ilişkinin devam etmesinin önünde bir engel olarak görmektedir. Eşinin esnek olmasının evlilik ilişkilerinin yürütmesinde önemli bir etkisi olduğunu söyleyerek, çapraz evliliklerde eşlerin kimlikel ve kültürel bağlarının evlilik ilişkilerinin sürdürülebilirliğinin şartı olarak görmüştür.

Melike: Mesela ben her Kürt ile evlenemezdim. Eşim de her Türk ile evlenemezdi. Yani bu noktada şey, bazen düşünüyorum hani nasıl bir şey, bende de çok Türk milliyetçiliği, Eşimde de çok Kürt milliyetçiliği, ikimiz de çok kültürüne bağlı kültürel iki tip olsaydık bence daha zor olurdu. Bence anlaşılamayan tiplerin de genel sorunu bu. Bir taraf çok kültürüne bağlı ise bu böyle olacak diyorsa, orada anlaşmazlık çıkıyor. Eşim bu noktada çok esnek bir tip. Bir şey diyorum bu böyle mesela. Bana haklısın diyebiliyor. Esnek davranıyoruz ikimiz de. Yoksa o şöyle idi sonra böyle oldu tarzında bir şey yaşamadık". (4 yıldır evli, 1 çocuk, Türk-kadın).

On iki yıldır evli, bir çocuk babası Mehmet isimli Kürt katılımcı ise eşiyle ortak fikirde buluşuyor olmalarını ve birbirlerini ötekileştirmemeyi ilişkilerinde önemli bir etken olarak zikretmektedir. Eşiyle başka kimliklere de saygı duyduklarını ve kimseye ırkçılık yapmadıklarını da eklemiştir. Mehmet, etnik kimliği sebebiyle yaşadıklarından dolayı ya kendi kültüründen ya da kimliğine karşı önyargılar taşımayan çapraz

kimlikten birisiyle ancak evlilik yapabileceğini söyleyerek, eşinin de bu anlamda kimliğine dair herhangi bir önyargı sahibi olmadığını aktarmıştır.

Mehmet: Ortak fikir ya da bakış açımızın aynı olması. Özellikle o etkili oldu. Zamanla aynı düşündüğümüzü fark ettiğimiz için. İkimiz de ötekileştirmeyiz kimseyi. Irkçı değiliz ikimiz de. Önyargılarımız yoktur başka insanlara karşı. Benim gibi etnik olarak şey olan bir insan için bu şeyler önemli. İşte ne bileyim milliyetçi bir yapımız yok. Daha açık fikirlilik etkili oldu benim için... Tabi etnik olarak yaşadıklarımız bizi çok etkiliyor. Beni de çok etkiledi. Dolayısıyla her insanla evlilik yapamazsınız. Ya kendi kültürünüzden olacak. Ya da bu önyargıları taşımayan birisi olacak. Öteki şekilde yürümesi mümkün değil. (12 yıldır evli, 1 çocuk, Kürt-erkek).

Dokuz yıldır evli, üç çocuk babası İlhan isimli Kürt erkek katılımcı, eşiyle düşünsel olarak farklılıklar yaşayabildiklerini ama karşılıklı saygı ile bunları aşabildiklerini belirtmiştir. Üniversiteden birbirlerinin sosyal çevreleri hakkında yeteri kadar bilgi sahibi olduklarını ve kendilerini geniş fikirli olarak tanımlayıp, kimliklerinden dolayı ileride çıkabilecek farklılıklara karşı sorun yaşamayacaklarını öne sürmüştür. İlhan ayrıca eşiyle beraber milliyetçi bir pozisyonda olmadıklarını, birbirlerini hem Türklere hem de Kürtlere yakın gördüklerini belirtmiştir. Eşlerin birbirlerine saygı duymaları gerektiğini ve bunun çocukların yetişme tarzında da olması gerektiğini düşünmektedir. Bir Kürt olarak eşinin kendisine saygı göstermesi gerektiğini yaşadığı coğrafyadaki tarihsel bağlara dayandırarak aktaran İlhan, bu anlamda kendini bir Türk'ten çok da farklı görmeyerek coğrafyayla bütünleştiğini bildirmiştir.

İlhan: Düşünce farklı olabiliyor. Hala da eşimle aynı düşünceleri paylaşmayabiliyoruz. Ama birbirimize saygı duyuyoruz. O kendi düşüncesini söyler. Ben kendi düşüncemi söylerim. Bizim ortak noktamız, paydaşımız olduktan sonra farklılıklar ya da farklı düşüncede oluşumuz o temel kriterin önüne geçmediği için sorun yaşamadık şu ana kadar. Şöyle bir de ben üniversitede iken zaten birbirimizi tanıyorduk. Sosyal çevre olarak da birbirimizi tanıyorduk. Onun perspektifi de geniş olduğu için ileride böyle bir

sorun yaşayacağımızı hiç düşünmedim. Zaten o aradaki üç seneden sonra yine bir yıl yakın tanışma oldu. Bu ırksal görüşmeler işte örf adetler vs onlar bizim için hiç sıkıntı olmadı... Şöyle üniversiteden de biz sosyal arkadaş iken eşimin bakış açısı farklı idi. Kalkıp da tepeden bakan bir Türk milliyetçisi de var. Tepeden bakan Kürt milliyetçisi de var. O iki tepede ne ben oldum ne o oldu. Biz alttayız. Ben Türk'e çok yakınım, Kürt'e de çok yakınım. O da Türk'e çok yakın, Kürt'e çok yakın... Burada şu var. İnsanların birbirlerine saygı duymaları önemli. Evet ben bugün bunları yaşıyorum ama kendi ailem içinde, çekirdek ailemde, eşimin bana saygı duyması benim için önemlidir. Çocuğumun benim kültürüme, onu öğretmeye çalıştığım da, ona ilgisi ona saygısı benim için önemlidir... Eşlerin de kabullenmesi gerekir. Çünkü benim yarım odur. Bugün ben Kürt'üm. Kendimi yedi suyla da yıkasam bugün Türk olamayacağım aşikardır. Ama bu bir Türk'e saygı göstermeyeceğim anlamına gelmez. Bugün Türkiye Cumhuriyeti devleti benim devletim. Ben buradan başka bir yere gideceğimi düşünmüyorum. Gitsem dahi döneceğim yer burası. Çünkü atam burada dedem burada. Yetmiş yedi sülalem burada. Bunu bırakıp da farklı bir ülkede farklı bir şey düşünmüyorum. Yaşamayı da düşünmüyorum. En azından beni ben olduğum için kabullenmesi saygı duyulması, eşim de bunu yapıyor. Bu tür evlilikler yapan insanlar saygı dediğimiz şeyi kaçırmadıklarında bir sıkıntı yaşayacaklarını sanmıyorum. Zaten bütün evliliklerde bu muhtemelen vardır. Birbirlerine saygı yani aynı kültürden olsan dahi farklı ailelerde olduklarından birbirlerine saygı duymadığın zaman yine sıkıntı olur. O anlamda saygı. Saygı her şeyin göstergesidir. Birbirlerinin kimliklerine saygı duymaları, kabul etmeleri. O önemli. Bugüne kadar eşimden bir sıkıntı yaşamadım. (9 yıldır evli, 3 çocuk, Kürt-erkek).

Beş yıldır evli, bir çocuk annesi Burcu isimli Türk katılımcı, kendini konumlandırırken uç bir noktada olmadığını ve farklı kimliklerden insanlarla evlilik öncesi de arkadaşlıklarının olduğunu söylemiştir. İstanbul'da oluşunun da farklı kültürlerle açık olmaya olumlu etki ettiğini belirterek, Şırnak'ta görev yapmış olmasının da Kürtleri yakından tanımaya katkısında söz etmiştir. Eşinin de kendisi gibi uçta olmadığını ifade ederek, bu şekilde evlilik ilişkilerini devam ettirebildiklerini

belirtmiştir. Kendi hayatından bir deneyimine de yer veren Burcu, ‘uçta olmak’ ifadesi üzerinden, Türk bir arkadaşının kendisinin bir Kürt ile arkadaşlık etmesine karşı çıkışına örnek vermiştir. Her ne kadar ilgili kişinin kendini solcu bir çizgide tanıtmaya rağmen bu ilişkilerine eşinin etnik kimliğinden dolayı tahammül edemediğini ve bu durumun söz konusu kişiyle mesleki arkadaşlığı sonlandırmasına kadar götürdüğünü bildirmiştir. Dolayısıyla ‘uçta olmak’ kavramını farklı kimliklere saygı duymamak şeklinde aktaran Burcu, eşiyile böyle olmadıklarını ifade etmiştir.

Burcu: Ya açıkçası ben hani uçta değilim. Benim ailem de öyle. Eskiden beri benim Kürt arkadaşlarım çok olmuştur. Ya da Alevi. Ya da ne bileyim işte başka kültürlerden arkadaşlarım olmuştur. Çok sıkıntı yaşamadım. Belki de İstanbul’da büyüdüğüm için. Bizim sınıfımızda veya komşularımızda hani Alevi olması veya Kürt olması bana çok değişik gelmemiştir. Ben bir de Şırnak da görev yaptığım için oraya da alışmıştım. Orada da bir sıkıntı yaşamadım açıkçası. Tabi ufak tefek şeyler oldu ama çok büyük gündeme gelecek durumlar olmadı açıkçası. Hani eşim de öyle çok uçta değil açıkçası. Hani kendisi Kürt asıllı ya da Alevi ama onun da arkadaşlıkları çeşitli. Türk arkadaşları var. Ya da uymazsa da dini görüşü adamın çok dindar arkadaşı da var. Ondan o da çok sıkıntı yapmadı.

Araştırmacı: Peki, uç derken kimler oluyor uçlar?

Burcu: Şöyle mesela bir örnek söyleyeyim. Bir yakın arkadaşım vardı. Eşimle sevgili iken. Hatta o bir sene Şırnak’ta kalmıştı. Ben dönmüştüm tayınım çıkmıştı. O mesela normalde böyle çok insancıl görünür. Hani solcu falan görünür ama mesela eşimle beraber olmamı sıkıntı yapmıştı. Hani neden birliktesin yok işte bilmem ne vs... Evet evet neden birliktesin. Yoksa tam tersi böyle şey görünür dışarıda. Mesela ben öyle solcuyum diyemem. Sağcıyım diyemem. Öyle bir şeye mensubum diyemem siyasi. Ama o mesela güya öyle idi. Meğersem değilmiş. Çünkü benim için Kürt olması sıkıntı değil. Tabi ki eşimle sorunlar yaşadığımız oluyor bilmem ne falan ama başka birisi de olsaydı yine aynı sorunları yaşırdım diye düşünüyorum. Hatta o kişiyle artık arkadaşlığımı bitirmek zorunda kaldım. Çünkü çok müdahale etmeye

çalışıyordu açıkçası. O yüzden uç değilim demek istedim. (5 yıldır evli, 1 çocuk, Türk-kadın).

On altı yıldır evli, iki çocuk annesi Sevda isimli Türk katılımcı, evlilik öncesi eşiyle farklı kimliklerde olmanın anlamına dair birçok konuda konuştuklarını daha sonra ciddi bir ilişkiye girdiklerini anlatmıştır. Kendisiyle ilgili olarak ırkçı bir bakış açısına sahip olmadığını söyleyen Sevda, eşinin etnik kimliğinden ziyade, kendisiyle ortak paylaşımlarının olup olmayacağını önemsemiştir.

Sevda: Biz ilk tanıştığımızda ilk buluşmalarda Kürt Türk yurttaşlık, siyasi görüşü hayat görüşü felsefi görüşü bunu zaten hiçbir şey yokken aramızda konuşmaya başladık. Hayata bakışı, siyaseti felsefesi ben sordum. O anlattı. O sordu ben anlattım. Zaten böyle ciddi bir ilişki olmadan önce zaten bunları konuşuyorduk. O yüzden birbirimizi çok bilerekten bu yola girdik. Benim zaten hayata insanlara bakışımda asla bir ırk ya da ne bileyim bir ırk mezhep yok. Ben bunların hepsini ret etmiş bir insanım. Ha benim için önemli olan ben konuşabiliyor muyum bana saygı duyuyor mu benle sohbet ediyor mu ben ondan bir şeyler alabiliyor muyum bana bir şeyler öğretebiliyor mu, ben buna bakarım açıkçası. Yoksa hani ya işte şu Türk idi şu Alman idi Fransız idi ya da Arap idi bir şeyler alıyorsam ve ben ondan sohbet etmekten zevk alıyorsam ben onunla zaman geçirmekten zevk alıyorsam kimlik idi din idi bunları biz seçmiyoruz. Biz böyle doğuyoruz. O yüzden de benim için çok önemli değil. Ben üniversite yıllarında zaten bunları bırakmışım. (16 yıldır evli, 2 çocuk, Türk-kadın).

Yedi yıldır evli, bir çocuk annesi Zehra isimli Türk katılımcı, eşiyle birlikte milliyetçi tutumlardan uzak olduklarını ve bu noktada ailelerinden ayrıştıklarını belirtmiştir.

Zehra: Ya yok çünkü biz ikimiz de hani yani ailelerimizden biraz daha farklıyız. Yani milliyetçilik düzleminde işte ikimizin de şeyi yok hani böyle köşeli değiliz yani. Rahatça konuşabiliyoruz. Benim Türk milliyetçiliğine dair hiçbir şeyim yok. Onun Kürt milliyetçiliğine dair pek fazla bir şeyisi yok falan böyle. O

*yüzden o konuda yani hani o etnik tartışmalarla ilgili bir sıkıntı yaşamadık hiç.
(7 yıldır evli, 1 çocuk, Türk-kadın).*

Eşlerin milliyetçi tutumlardan sakınıp, birbirlerinin kimlik ve kültürel farklılıklarına dair önyargılardan uzak kalmaları, çapraz evlilik ilişkilerini devam ettirmede kullandıkları bir yol-strateji olduğu anlaşılmaktadır. Milliyetçi tutumlardan söz edilince her iki eşin bu konudaki yaklaşımları kast edilmiştir. Ancak etnik kimliğe dair önyargılar ise daha çok Kürt eşlerin kimliklerine dair toplumda duyulan olumsuz algılardan söz etmişlerdir katılımcılar.

Eşlerin çapraz evlilikler aracılığıyla Kürtlüğü nasıl tanımladıkları ve Türk kimliğiyle Kürt kimliğinin evlilik ilişkisi içerisinde nasıl konumlandırılacağı konusundaki bir diğer uzlaşısı da Türk eşlerin çok dilliliğe ve çok kültürlülüğe dair pratikteki ilgisizlikleridir. Türk eşler burada daha çok hâkim kimlik olmanın verdiği konforla, Kürt eşlerin kimliklerine pek ilgi göstermemişlerdir. Aslında Türk eşlerin buradaki uzlaşısı şuna karşılık gelebilir: Kürt kimliğini, Türk kimliğine göre konumlandırma sürecinde; hâkim kimlik olarak kendisiyle eşit görmeme durumu olabilir. Örneğin Kürtçeyi öğrenme gereği duymamalarında, buradaki gereksizlik Türk ve Kürt kimliklerinin eşit görülmediğinden kaynaklanabilir. Aşağıda verilen örnekler üzerinden Türk eşlerin özelde Kürtçeye ve diğer bazı kimliksel öğelere dair bakış açıları, Türk ve Kürt kimliklerinin çapraz evlilik ilişkisi bağlamında analiz edilmiştir.

3.2.3.2.5. Çok Dilliliğe/Kültürlülüğe İlgisizlik

Çapraz evlilikler aynı zamanda iki dilli ve iki kültürlü evlilik deneyimlerini de beraberinde getirir. Ancak bu duruma Türk-Kürt çapraz evliliklerinde çok da rastladığımızı söyleyemeyiz. Kürt katılımcılar, aile içinde Türk kimliğinin bütün unsurlarının hâkim olduğunu söyleyip, Kürtlüğün dilsel ve kültürel olarak yaşanılmasının zorluklarını aktarmışlardır. Benzer ifadelere Türk katılımcıların ifadelerinde de rastlamaktayız. Dolayısıyla iki dilli, iki kültürlü bir evlilik deneyiminden söz edilememektedir. Ancak Türk eşlerin bu durumu aşmak için yani Kürt kimlik unsurlarını, başta dil olmak üzere, deneyimlemeye dair ciddi bir çabalarına da rastlanılmamaktadır. Bu kod bağlamında aşağıda alıntılarla verilen analizlerde, Türk eşlerin Kürt kimlik unsurlarına dair çok da ilgili olmadıkları hem kendi

anlatımlarından hem de Kürt eşlerin gözlemlerinden aktarılmıştır. İlgili alıntıların yine bu kod bağlamındaki analizimizle ilişkisine dair olarak, Türk eşlerin Kürt eşlerin diline, kültürel bazı öğelerine karşı ilgisiz davranma, orali olmama ve bazen de yokmuş gibi davranma stratejisi olabileceğini öne sürüyoruz. Onlara bu şekilde davranmalarını sağlayan zemin de hâkim kimlik konumlarından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla hâkim kimlik olarak elde ettikleri konfor alanlarından, Kürt eşlerin kimliksel değerlerine çok da ilgi göstermediklerini söyleyebiliriz. Bu tutumu, bazı Türk katılımcıların Kürtçe öğrenme ihtiyacı duymadım ya da Kürt katılımcıların aktarımıyla, eşlerinin dillerine, kültürlerine ilgi duymuyorlar tarzındaki anlatımlarına dayandırıyoruz.

Örneğin beş yıldır evli, bir çocuk babası Cihan isimli Kürt katılımcı eşinin Kürtlüğe ilgisinin sadece yeme içme ile sınırlı kaldığını bildirmiştir. Kürt müziği ve edebiyatı konusunda eşinin bir ilgisinin olmadığını sadece Kürt kıyafetlerine biraz merak duyduğunu ama onların da İstanbul gündelik yaşamında hiç yer almadığını belirtmiştir. Buradan hareketle bir değerlendirme yapan Cihan, eşinin kendi tarafına bir yakınlaşmasının olmadığını ileri sürmüştür.

Cihan: Yemekler konusunda oluyor. Ha müzik konusunda mesela yadırgamıyor. Edebi açısından bizim kültürümüz pek fazla gelişebilmiş değil. Birkaç tane yazar sayabilirim. Onun dışında müzik konusunda pek bir şey olmadı. Daha çok yeme içme konusunda oldu. Onlar yeme içme konusunda çok zayıflar bize göre. O konuda benimsedi. Ama diğer tarafta yok edebiyat olsun müzik olsun pek bir şey olmadı. Giyim kuşam konusunda belki biraz yakınlık duymuş olabilir. Oradaki giyim kuşamı da buraya taşıyamazsın. O yöreye özgü kıyafetler. O fistanlar vs. Ama işte onu da buraya taşıyamazsın. Öbür türlü bir yakınlaşma olmadı. (5 yıldır evli, 1 çocuk, Kürt-erkek).

Beş yıldır evli, bir çocuk annesi Burcu isimli Türk katılımcı da Şırnak'ta öğretmenlik yaparken biraz Kürtçeye aşına olmaya başladığını ama öğrenemediğini aktarmıştır. Kürtçe öğrenememesini dil öğrenme yeteneğiyle ilişkilendiren Burcu, görev yaptığı yerde öğrencilerinin hem Türkçe konuştuklarını hem de Kürtçe

konusurken de yerel farklılıkların dile de yansımından ortak bir dilin olmamasını da gerekçe göstermiştir.

Burcu: Ya şöyle dil konusunda bir merakım olmadı. Şöyle Şırnak'ta iken de Kürtçeyi öğrenmemiştim. Bana biraz da zor geliyordu. Çok da dile yeteneğim yok diye düşünüyorum. Genelde de zaten gençler aralarında Türkçe konuşuyorlar. Öyle öğrenmedim. Kimsenin bazen çok merakı olur hemen öğrenir. Öyle bir şey içine girmedim. Bir de açıkçası çok zor. Öğrenemedim de. Şırnak'ta çocuklar çok farklı idi birbirinden onlar da mesela bazıları işte Silopi'den gelenleri anlamıyorlardı kolay kolay. Öyle şeyler de vardı. O yüzden de çok öğrenemedim. (5 yıldır evli, 1 çocuk, Türk-kadın).

On dört yıldır evli, bir çocuk annesi Hacer isimli Kürt katılımcı, eşinin Kürtlüğe ilgisinin sadece yemeklerle sınırlı olduğunu söylemiştir. Hacer, eşini ve genelde Türklerin Kürtlüğü temsil eden dil, kültür gibi konulara ilgisiz kalmalarını onların yaşadığı konfor alanına bağlamaktadır. Ona göre, Türklerin devletin hâkim unsuru olmaları beraberinde diğer kimliklere karşı ilgisizliği doğurmaktadır. Bunun için de kendi otoritelerini aşmayacak söylemlere müracaat etmektedirler. Benzer şekilde Türklerin dünyada farklı kimlik gruplarının hayat tarzlarına ve taleplerine bakmak istemediklerini, bir nevi kendi inşa ettikleri dünyayla kendilerini sınırladıklarını iddia eden Hacer, bunu da devlet otoritesini aşmada gönülsüz davranmaya bağlamıştır. Eleştirilerini dini kimlik konusunda da sürdüren Hacer, Türklerin Osmanlıdan gelen bir mirasla 'Türk Müslüman' konforunda yaşamak istediklerini ve burada da Kürtlerden ayrıştıklarını iddia etmiştir.

Hacer: Eşimin bizim kültüre çok merakı yok. Diyarbakır'a senede bir gidip geliyor. Yemeklerimizi beğeniyor. O kadar yani. Yemek dışında Kürtlüğü temsil eden şeylere çok alakası yok. Çünkü Türklerde öyle bir baskı yok. Konforlu. Zaten devlet onların. Rahat. Devlet bizim toprak bizim bayrak bizim söylemleri arasında yüzyıllardır aynı kafa yapısı. Hiç dünyaya dönüp bakmıyorlar. Bu insanlar ne yapıyor, bu insanlar nereye gidiyor gibi bir tasavvur dertleri yok. Çünkü konforlarından ödün vermek istemiyorlar. Bildik hâkim söylemle gidiyorlar. Bazı Türkler devlet otoritesini aşınca yani devletin aslında bir araç

olduğunu bize hizmet etmesi gereken bir alet olduğunu farkına varınca ve onu aşınca bu sorgulamayı din için de yaptıklarını gördüm. Ve bazı Kürtlerin din konusunda Türklerden daha aydınlanmacı daha ileride olduklarını hissediyorum. Çünkü Türkler yine her zaman ki gibi konforlu biz müslümanız Türk Müslüman, zaten Osmanlıdan geliyor bu miras. Türk Müslüman konforunda yaşamak istiyorlar. (14 yıldır evli, 1 çocuk, Kürt-kadın).

Dokuz yıldır evli, üç çocuk babası İlhan isimli Kürt katılımcı, Kürtlerin dilsel olarak büyük bir kayıp yaşadığını ileri sürmüştür. Zamanla kendisinin de değişmeye başladığını dolayısıyla geldiği Kürt kültürüne dair ilginin eskisi gibi olmadığını ama buna rağmen o kültürden gelmenin etkisiyle dilsel olarak Kürtçenin kendi hayatındaki etkisini yadsıyamadığını söylemiştir. Kürtçenin sadece bir iletişim aracı olarak görülmemesi gerektiğini, dil ile beraber onun üzerine kurulan felsefenin, edebiyatın, folklorun ve kültürün de Türkiye sınırları içerisinde artık risk altında olduğunu iddia etmiştir. Kürt eş olarak Türk eşin dilini konuştuğunu, kültürünü yaşadığını ama karşı taraftan aynı ilgiyi görmediğini ve bundan dolayı da dilini eşine dayatamayacağını belirtmiştir. Türk kültürünü hegemonya olarak nitelendiren İlhan, Türklerin bunun dışına çıkmakta isteksiz olduğunu ve Kürt eşlerin de zamanla bu kültürel hegemonyal alanda yaşamayı kabullendiklerini ileri sürmüştür.

İlhan: Kürtselel dejenerasyon yaşıyoruz. Kendim olarak da işte yirmi sene otuz sene kırk sene önceki örfüme adetime bağlı değilim. Çünkü oradaki yaşam bana çok cazip gelmiyor. Bir de bir merak da yok. Bir özentisi de yok. Karşı tarafın kültürüne karşı. Biliyorsunuz insanlar belli bir yaştan sonra kendilerine oluşturdıkları bir kültürü o hegemonyada yaşıyorlar. O anlamda bir sıkıntı yaşamadık. Ama dediğim şekilde dil anlamında çok ciddi bir sıkıntı yaşıyoruz, yaşamaya devam ediyoruz. Bu şekilde devam edecek olursa yani maalesef yeryüzünde bir dil daha en azından Türkiye sınırları içerisinde bunu düşünebiliyorum belki diğer ülkelerde belli bölgelerde konuşuluyordur. Türkiye’de bu şekilde devam ederse maalesef önümüzdeki asırda Kürtçe diye bir dilin kalmayacağını üzümlere ifade etmek istiyorum. Tabi bununla birlikte sadece dil yok olmuyor. Kültür yok oluyor. Felsefe yok oluyor. Folklor yok oluyor. Yani yaşam tarzı, müzik dahil. Bugün ben bir Kürtçe müzik dinleyince

bana verdiği hazla bana verdiği duygu ve düşünce ile Türkçe veya Arapça veya İngilizce dinlediğim bir müziğin verdiği haz tamamen başka oluyor. O anlamda sıkıntı yaşıyoruz. Diğer anlamda sorun ben görmüyorum. Kalkıp da kendi dilimi eşime empoze etmek amacım da yok derdim de yok. Zaten onun dilini kullanıyorum. Bugün edebiyatta onun dilini kullanıyorum. Hayatımda onun dilini kullanıyorum... Şöyle, başta ben bir iki kelime öğretiyim çabasına girdim ama baktım bizimkinin pek bir ilgisini çekmedi. Ben de baskı oluşmaması adına devam ettirmedim. (9 yıldır evli, 3 çocuk, Kürt-erkek).

Dört yıldır evli, bir çocuk babası Ahmet isimli Kürt katılımcı eşinin Kürt kültürüne ve diline ilgi duymadığını söylemiştir. Kürt müziğine ilgisinden bahseden Ahmet, eşinin buna da ilgisiz kaldığını hatta bazen şaka yollu da olsa bunu ırkçılık çerçevesine aldığını aktarmıştır. Müziğe ilgisini geçmişle bir köprü kurmak, geçmişini yad etmek şeklinde dile getiren Ahmet, eşinin ya kendi müzik tarzına ya da genel olarak Kürtçe olduğu için hiç ilgi göstermediğini ama bunun kendisi için çok önemli bir işleve sahip olduğunu da belirtmiştir. Ahmet'in Kürtçe müziğin kendisi için anlamına yaptığı bu vurgu ve bununla beraber eşinin Kürt kültürel öğelerinden hiçbirine bir ilgisinin olmaması haliyle Kürt kültürünün bu örnek bağlamında çapraz evliliklerde tek taraflı yaşatılmaya çalışıldığını göstermektedir.

Ahmet: Eşimin genel itibariyle benim kültürel öğelerime ilgisi hiç yok. Hani bazen Kürtçe müzik dinlerken bana diyor ne oldu sen de ırkçı mısın vs ben de dalgasına diyorum ırkçıyım ama senle evlendim işte. İşte biraz dil şeyi var arada bir iki kelime vs. annemlerle Kürtçe konuşuyoruz. Ama dil zor bir şey öğrenmek kolay değil. Kürtçe olması ile ilişkili değil. Başka dil olsa bile zor yani. Edebiyat benim de zaten ne kadar merakım var o tartışmalı. Kürt edebiyatını kast ediyorum. Müzik olabilir. Müzik bağlamında da pek ilgili değil yani pek de beğenmiyor. Ya da en azından benim dinlediğim tarzları beğenmiyor. Ben de daha çok geçmişini yad etmek bağlamında dinlediğim için onlar bana geçmişini hatırlatıyor. Bence zaten müziğin de asıl işlevi o. Yoksa Arjantin'de Amerika'da olan bir müzik benim için ne anlam ifade edebilir ki. Sözleri ne kadar güzel olsa da son tahlilde bir yere temas etmesi lazım.

Çocuklukla ilişkili. Genelde merakı yok ama. (4 yıldır evli, 1 çocuk, Kürt-erkek).

Türk katılımcıların, Kürt eşlerin dillerine ilgisi ve öğrenme çabası üzerinden geliştirdikleri bir Kürt kimlik algısından söz edilebilir. Türk eşler çapraz evliliklerde çok dilliliği teoride iyi görselerde, pratikte bunu uygulayabilen en azından bu çalışma kapsamında herhangi birine denk gelmedik. Aşağıda gelen alıntıda, on iki yıldır evli ve bir çocuk annesi Ela isimli Türk katılımcı, Kürtçeye neden ihtiyaç duymadığını ve bundan ötürü de öğrenmediğini anlatmıştır. Etrafında anlamadığı şeyleri sürekli kendisine tercüme edecek birilerinin olduğunu belirten Ela, bunu adeta bir hak olarak görmeye başladığını söylemiştir. Başından geçen bir olayı anlatan Ela, eşinin akrabalarının Zazaca konuştuğu bir ortamda yine konuşulanları kendisine tercüme edilmesini istediğinde orada kendisine o zamana kadar neden öğrenemediği sorulunca, beklemediği bu tepki karşısında bir yüzleşme yaşadığını belirtmiştir. Devamında da bu yüzleşmeye rağmen hala öğrenememesinin temelinde o dile ihtiyaç duymadığını birkaç defa üst üste vurgulamıştır.

Ela: Şeye çok alıştım mesela bana konuşulan şeyin çevrilmesini, yani dil olarak Türkçeye çevrilmesini. Konuşuyorlar ya biraz hani bir özet geçin onu bekliyorum, bir hak gibi. Bir gün 2 ya da 3 sene önce köydeyiz, eşimin köyündeyiz. İşte böyle hala oğulları falan, eşimin hala oğullarında bir tanesi çok yani tam şeyin içinde, yani teşkilatın falan HDP teşkilatının içinde, epey de sert bir adam. Anlattı, anlattı ve bir tek ben Zazaca bilmiyorum bu arada. En az 14-15 kişi var böyle bahçe evinin şeyindeyiz. Bekliyorum, çevirsinler diye. Çevirir misin? Bana bir kızdı. Geldiniz buraya dedi. Yetmiyormuş gibi şeyiniz şimdi bana söylemiyor aslında ama şok oldum geldiniz buraya dedi ve dedi şeyi bekliyorsunuz dedi. Niye öğrenmedin dedi kaç senedir. Hiii böyle kaldım. Orada beni yüzleştirdi aslında. Burada dedi bak dedi 15 kişiyiz bir tek sen bilmiyorsun ama dedi bekliyorsun dedi. Şey falan böyle yine Zazaca araya girdiler, bir şey söylediler. Hani yüklenme kıza manasında bence. Hayır dedi bu Türkler dedi çok asimile edici dedi. Kızına da öğretmiyorsun dedi. Sen de öğrenmiyorsun bak ben dedi, eşime öğrettim dedi. Eşime kızdı. Eşi Zaza değil. Sonradan öğrenmiş, evlendikten sonra öğrenmiş ve çok güzel konuşuyor

Zazacayı. Ay bi bozuldum. Bozuldum ama adam da haklı bir yandan da karşı da çıkamadım. Kem küm ettim bir şeyler söyledim ama ne söylediğimi şimdi hatırlamıyorum. Mesela benim böyle çok sert bir biçimde yüzleşmem de orada oldu. Ama hani deyin ki öğrendiniz mi, hayır, öğrendim.

Araştırmacı: Öğrenememenizin bir gerekçesi var mı peki?

Ela: Onu şey yapıyorum ya öğrenebilirim aslında ya. Ya kaybolan bir dil. Ya ben niye öğrenmiyorum, tembellik yapıyorum. Kesinlikle reddetme falan değil. Çok müthiş keyif duyarım aslında konuşabilsem. İhtiyaç duymuyorum işte o da var, ihtiyaç duymuyorum. İhtiyaç duymuyorum, gidiyorum herkes bana çeviriyor işte şeyi anlıyorum artık ya kelimeleri falan tanıyorum, temayı anlıyorum, ne konuda konuştuklarının farkındayım ama hiç ihtiyaç duymuyorum. (12 yıldır evli, 1 çocuk, Türk-kadın).

On üç yıldır evli, iki çocuk babası Sezer isimli Türk katılımcıda, şimdiye kadar Kürtçe öğrenememesini ve öğrenmeye dair bir çaba içine girmemesini Kürtçeye ihtiyaç duymama üzerinden anlatmıştır. En başta eşi olmak üzere çevresindeki herkesin zaten Kürtçe bildiğini dolayısıyla da şimdiye kadar bunu hiç düşünmediğini söylemiştir.

Sezer: Yok, öyle bir çabamız olmadı. Yok yok, özel bir şeyimiz yok. İhtiyaç olsaydı belki ihtiyacı çok hissetseydim yani. Çünkü eşimle Türkçe konuşuyorum. Belki öğrenirdim yani. Ha Diyarbakır'da olsaydım öğrenirdim yani. Dolayısıyla İstanbul'da ihtiyaç hissetmediğimiz için öğrenemedik yani. Çünkü şeyler de Türkçe konuşuyorlar, Türkçeyi biliyorlar hepsi, aile üyeleri. O yüzden bir ihtiyaç olmadı ya. Akrabaları da yine aynı şekilde. Türkçe bilmeyen yok. (13 yıldır evli, 2 çocuk, Türk-erkek).

Bir önceki alıntıda, Kürtçeye ihtiyaç duymadığı için öğrenme çabasına girmediklerini anlatan Sezer, çocuklarının anadillerden Kürtçeyi öğrenmeleri hususunu ise o güne kadar hiç düşünmediğini ve aklına gelmediğini ifade etmiştir. Aslında her iki alıntıdan da görüleceği üzere, Kürtçeye ihtiyaç duymayıp öğrenmeme ya da on üç yıllık bir evlilik geçmişinde çocukların anadillerden Kürtçeyi öğrenmelerini hiç

düşünmemek, Türk eşlerin hâkim kimlik ve kültürden kaynaklanan yaklaşım tarzlarına örnek verilebilir.

Sezer: Şey hiç düşünmedim bugüne kadar. Yani nasıl söyleyeyim öyle bir şey hiç düşünmedim yani onu söyleyeyim. Kürtçe öğrensin öğrenmesin öyle o tür bir şey düşünmedim hiç. Ama mesela kayınvalidem dediğim gibi çocuklarıma baktı. O mesela öğretiyordu. Ben şey karışmıyordum mesela. Hani öğrenmek isterlerse karışmam öğrenirler yani. Çocuklara kalmış. Öğrenmeleri de güzel olur. Yani iki dilli olması, öğrenilse güzel de olur yani. (13 yıldır evli, 2 çocuk, Türk-erkek).

Yedi yıldır evli, bir çocuk annesi Zehra isimli Türk katılımcı dil bariyerini ona konuşulanları tercüme eden kişiler sayesinde aşabildiğini belirtmiştir. Eşinin aile çevresinde herkesin Türkçe bildiğini bundan dolayı da Kürtçe öğrenme ihtiyacı hissetmediğini söyleyen Zehra'ya göre, herkesin Türkçe konuşabildiği bir aile ortamında Kürtçe öğrenmeye ihtiyaç hissedilemeyeceği için öğrenilmesinin zor olduğunu aktarmıştır.

Zehra: Bir de şey tabii bence dil bariyeri de. Ya biz hani benim küçük tercümanlarım olduğu için zorlanmadım. Mesela yani eşimin yeğenleri hızlıca bana tercümanlık yapmasaydı mesela o dönemde bence zor olabilirdi çünkü hani gayri ihtiyari Türkçeden Kürtçeye geçiliyor. Yani o bir anda oluyor ve ben anlamadığım zaman zorlanırdım. Hani o dönem zorlanmadım ama mesela ufaklıkların yanımızda olmadığı günler olduğunda böyle bakıyordum yani hani biri bana tercüme edecek mi bu sohbeti diye. Yani o dil bariyeri birazcık zorlayıcı açıkçası ya da mesela dışarıda da çarşıda falan da böyle mesela yani benim Kürtçe bilmediğimin farkında olmayan ahablar falan filan geliyor gidiyor. Orada Kürtçeye geçiliyor bana Kürtçe selam veriyor, benle Kürtçe konuşuyorlar. Ben böyle bakıyorum falan.

Araştırmacı: Sizin öğrenme çabanız oldu mu?

Zehra: Ya şöyle bir şey mesela. Ailemizdeki herkes Türkçe biliyor. Bence, bu da bir faktör. Yani herkesle ben Türkçe etkileşime girebildiğim için de Kürtçe

öğrenme konusunda beni çok fazla hani iten bir şey olmuyor. Bunun da etkisi var. Çünkü hani gerçekten herkesin Türkçe konuşabileceği bir ailede Kürtçe konuşmayı öğrenmek, Kürtçe pratik etmek gereği de duymuyor insan. Çünkü bir zaruret değil. Hani eşimin annesi de Türkçe konuşabiliyor. O yüzden de Kürtçe öğrenmede bir ilerleme ya hani şey denilir ya bir şeyi öğrenmeniz hep ihtiyaç var ise olur ihtiyaç üzeri bir şeyleri öğreniriz. Hani ihtiyaç olduğunda insanı öğreniyor onu çünkü bir zaruret var ve ihtiyacı duyuyorsunuz ama öyle bir şey olmayınca da işte benim gibi bir de tembelseniz yani çok temel şeylerin ötesine geçemiyorsun. (7 yıldır evli, 1 çocuk, Türk-kadın).

Türk eşlerin hâkim kültürde olmaları sadece çapraz evlilikte Kürt eşlerin dillerine ve kültürlerine karşı bakış açılarını etkilemiyor. Aşağıda gelen alıntıda, hâkim kültürde olduğu için eşinin toplumsal bazı olaylarda duygusal kopuş da yaşadığını ifade eden on iki yıldır evli ve bir çocuk annesi Ela isimli Türk katılımcıya göre, hâkim kimliğin kendisine sağladığı bir rahatlık alanı vardır. Örnek olarak 2011’de Roboski’de yaşanan sivil katliamında eşinin hissettiklerini kendisinin tam olarak algılayamadığını ve bundan ötürü de eşinin hayatında önemli bir kırılma noktası olduğunu belirtmiştir. Eşinin orada yaşadıklarına da değinen Ela, o ortamda ailece gösterdikleri hal ve tavrın, eşini dışlayan ve kabul görmeyen bir pozisyona ittiğini, eşinin anlatımından aktarmıştır. Dolayısıyla Kürt eşin etnik kimliğiyle ilişkilendirilebilecek toplumsal bir olayda Türk eşin ve ailesinin yaklaşımı, Ela’nın başta söylediği yani hâkim kimlik olmanın verdiği bir zeminden kurulduğu için çapraz evlilikteki Kürt eş dışlayan bir pozisyona koymaktadır.

Ela: Ama eşim için dönüm noktası, yani aslında bizim çok ne kadar farklı olduğumuzun yani bireysel olarak farklılık değil de yani hâkim kültürün aslında nasıl rahat yaşadığını anladığı nokta Roboskidir. Yani o şey çok kötüydü. O haberi aldıktan sonra eşim 3-4 gün kendine gelememi. İşte tam böyle yılbaşına yakın zamanda, aralığın son günleri, 28 aralık idi. İşte bizimkiler de böyle yılbaşı hediyeleşmesi falan yapmıştı. Şimdi ne yalan söyleyeyim ben de tam şey yapamıyorum yani şöyle gerçekten hani çok üzüldüğüm şok olduğum bir olaydı. Devlet katlediyor şeyi üstelik bir zırha büründürerek bunu yapıyor. Ama hani bizde şey devam ediyor, gündelik hayat hiçbir şey olmamış gibi falan.

Mesela eşim orada çok şey yaptı Ela dedi, bir süre beni ne olursun ailenin etkinliklerine falan katmayın. Hani dedi normal gündelik şeye devam edelim dedi ilişkilere yoksa dedi çok “muş gibi yaşıyoruz biz bu hayatı” falan dedi. Mesela o onun için bir kırılma noktası oldu hani... Şöyle oldu, yine haberlerde o akşam haberlerinde oradaydık, akşam yemeği orada yemiştik. Haber verilirken erkek kardeşim bir şey dedi. Böyle biraz dışlayıcı bir şey yani ne işleri varmış onların da orada gibi bir şey söyledi. Ona tepki verilmemesi ben bir bekledim tam ben tepki verecekken, eşim şey yaptı beni hani dur dedi. Ona kimse tepki vermedi mesela benim haricimde. Çünkü hani benim ailem için bunun bir şeyi yok yani hani ya tamam Kürtler ölür yani hani öyle bir şey var. O onu çok yaraladı, yani onun farkındayım. O bir kırılma noktası oldu. İlişkileri biraz daha şeylere açıldı ya mesafe biraz daha kendini belli etti... Şeyi fark etti. Anlaşılmama ben hiçbir zaman kabul görmeyeceğim. Bireysel olarak burada olmam, benim kimliğimin, benim yaşam biçimimin benim dünya görüşümün kabul olduğu anlamına gelmez. Bana bunu açık açık söyledi. Ben de şey dedim ya, en azından ben varım. Hani yani ben de tamam dedim gerçekten yalan söyleyemem senin kadar şey yapmıyorum ama en azından oradaki şeyini anlayabiliyorum. O ait olmama hissini anlayabiliyorum diye. Yani nasıl söyliyim kendisinin bireysel olarak dışlanması, işte dahil edilmemesi, hor görülmesi yok, öyle bir şey değil. Ama işte ait olduğu kimlik ve ait olduğu topluluğun bir hiç olarak görülmesi o onu bayağı üzmüştü. Yani onu çok iyi hatırlıyorum. (12 yıldır evli, 1 çocuk, Türk-kadın).

Türk katılımcıların, Kürt eşlerin dillerine ve kültürlerine ilgisi üzerinden geliştirdikleri bir Kürt kimlik algısından söz edilebilir. Türk eşler çapraz evliliklerde çok dilliliği teoride iyi görseler de pratikte bunu uygulayabilen ve iki dilli olduğunu ifade eden en azından bu çalışma kapsamında herhangi bir katılımcıya denk gelmedik. Türk eşler, Türkçenin zaten yaygın olarak kullanıldığını ve Kürtçe bilmedikleri durumlarda da birilerinin bunu tercüme ettikleri için öğrenmeye ihtiyaç duymadıklarını ifade etmişlerdir. Hem Türk hem de Kürt katılımcıların anlatımlarına, analizimizin bu aşamasında kimlikler arası ilişki açısından bakıldığında, Türk kimliğinin hâkim pozisyonundan kaynaklı Kürt kimliksel öğelerine bir ilgisizlik ve

ihtiyaç görmeme halinden söz edilebilir. Bu da beraberinde kimlikler arası eşit olmayan bir konuma işaret etmektedir. Türk eşlerin hâkim kimlik pozisyonlarının onlara bir konfor alanı sağladığı anlaşılmaktadır. Kürt eşlerin de çapraz evlilik ilişkisindeki tutumlarının örneğin kendi dillerini yeteri kadar aile gündemlerinde tutmamaları ve evliliğin en başında bu konuların müzakere edilmemiş olması, Türk eşlerin çok dillilik ve çok kültürlülüğe yeteri kadar ilgi duymamalarını da meşrulaştırıcı bir işlev görmektedir. Nitekim Ela isimli Türk katılımcı, Zazaca konuşulan bir ortamda kendisine neden bu dili o zamana kadar öğrenemediği sorulunca, bu durumu sert bir yüzleşme olarak nitelendirmişti. Kendisine bu soruyu yönelten kişinin farklı kimlikten olan eşine anadili öğretebildiğini ancak kendi eşinin ise buna dair bir çabasının olmadığını belirten Ela'nın bu aktarımları söz konusu hâkim kimlik konforundan beslenen Türk eşlere, Kürt eşlerin de bir şekilde katkıda bulundukları anlaşılmaktadır. Türk eşlerin çapraz evliliklerde bu konfor alanlarını devam ettirmelerinde kuşkusuz Kürt eşlerin de ismini koymadıkları ama eşler arası hegemonyal alanı sürdürme anlaşması bulunmaktadır. Zira Kürt eşler, Türk eşlerin kimliksel bütün değerlerini yaşarken, Türk eşler ise bu konuda ilgisizliklerini devam ettirirken, Kürt eşlerin de zımni olarak bunu kabullendikleri ya da en azından itiraz etmedikleri görülmektedir. Nitekim İlhan isimli Kürt katılımcı insanların belli bir süre sonra kendilerine oluşturdukları bir kültürü o hegemonya altında yaşamayı devam ettirdiklerini söylemiştir. Hatta İlhan devamında, eşinin dilini hayatın her alanında kullandığını ama kalkıp da eşine kendi dilini empoze etme amacı ve derdinin de hiç olmadığını belirtmiştir. Mevcut durumda Kürtse bir dejenerasyon yaşandığını ve bu gidişle Türkiye sınırları içerisinde Kürtçenin çok az konuşulacağını ve dille beraber bir kültürün, edebiyatın ve felsefenin de yok olabileceğini aktarmıştır. Dolayısıyla yaşanan bu paradoks karşısında, yani Kürt eşin dilinin tehdit altında olmasına rağmen, çapraz evlilikteki eşine bunu aktarmayı düşünmeyip, gündemine bile almaması; Türk kimlik hâkimiyeti hegemonyasının eşlerin de çapraz evlilik ilişkilerine rağmen kabullendikleri anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak, evlilik kurulumunda eşlerin göz ardı ettikleri veya başka noktalardan hareket ederek evlilik kararı alıp, müzakere etmedikleri etnik kimlik farklılıkları evliliğin çeşitli safhalarında eşlerin de gündemine taşınmıştır. İlk olarak

özellikle Türk ailelerin, Kürt eşin etnik kimliğini sorun ettiği durumlarda bu konular gündeme gelmiştir. Daha sonra yine Türk eşlerin ve ailelerinin, Kürtleri daha yakından tanımaya başladıklarını söyledikleri yakın temas alanlarından olan Kürtçe, kültür ve Kürtlerin nüfus yoğunluklarının olduğu bazı şehirler üzerinden tekrar gündeme gelmiştir. Eşlerin çocuk sahibi olmalarıyla beraber, bu sefer bu çocuklara verilecek isim ya da hangi kültürde yetişecekleri konularında da yine birbirlerinin kimliklerini konuşmaya devam ettiklerini görüyoruz. Bütün bu aşmalarda aslında Türklerle Kürtler arası çapraz evliliklerde merkezi gündemin evlilik kurulumunda müzakere edilmeyen ama sonraki evlilik dönemlerinde farklı şekillerde gündemleşen Kürtlükle nasıl baş edileceği meselesi olduğunu düşünüyoruz. Nitekim son analizlerde de görüldüğü üzere eşler bu sefer farklı girişimlerle Kürtlüğü tanımlama; Türk eşler de Kürt kimliğini, Türk kimliğine göre konumlandırma stratejileri geliştiriyorlar. En başta Kürtlük bağlamındaki siyasi ve etnik tartışmalardan kaçınarak yapıyorlar. Türk eşler ve aileleri, Kürt kimlik algısı ile alt kimlik tiplerini geliştirerek, kendilerinin kabul edebilecekleri bir Kürtlük algısı girişiminde bulunmaktalar. Bunun dışında her iki eş de İstanbul ortak kent kültürü önermesi ile çapraz ilişkilerde eksik bıraktıkları ikili kimlik ve kültürü söylemsel düzeyde telafi etmeye çalışıyorlar. Ya da eşler milliyetçi tutumlar ve kimlikleri hakkındaki önyargılardan sakınarak bir yol bulmaya çalışıyorlar. Ama nihayetinde bütün bu uzlaşılarla beraber, Türk eşlerin de hâkim kimlik olmanın avantajını ve konforunu kullanarak, çapraz evlilikte tek dil ve tek kimlikle aile ilişkilerini sürdürdüklerini görmekteyiz.

Aşağıda boşanmış katılımcılar ve evliliğini devam ettiren katılımcıların boşanmış kişilere dair gözlemlerinden hareketle, Kürt-Türk çapraz evliliklerinde boşanmalarda etnik kimliklerin rolü analiz edilmiştir. Bu analizler, yukarıda anlatılan ve eşlerin bir şekilde evlilik ilişkilerini sürdürebilmek adına müracaat ettikleri uzlaşma yollarının da artık etnik kimliklerden kaynaklanabilecek farklılıkların devam ettirilemeyip, evlilik ilişkilerinin bitirildiğini göstermektedir.

Evliliğin Bitmesi
Kimlik ve kültür farklılıkları

3.2.3. Evliliğin Bitmesi

Bu araştırmanın şu ana kadar ki safhasında evliliği devam eden bireylerin deneyimlerinden hareketle, Kürt-Türk çapraz evliliğindeki etnik kimlik ve kültürel farklılıkları izlemeye çalıştık. Katılımcıların anlatımlarında sadece kendi evlilik deneyimleri değil ayrıca yakın sosyal çevrelerinde benzer çapraz evlilik yapanlara dair anlatılar da yer almıştır. Araştırmamızın bu kısmında hem evliliği devam eden katılımcıların boşanan bireylere dair gözlemlerini hem de bizzat boşanmış katılımcıların kendi anlatımlarından hareketle analizler yaptık. Boşanmış bireylere ulaşmanın zorluğu, eski evlilik ilişkileriyle ilgili konuşmadaki isteksizliği gibi nedenler de bize evliliği devam eden bireylerin boşanmış kişilere dair gözlemlerini de analizin bu kısmına katmamızın anlamlı olacağı sonucuna ulaştırdı. Ayrıca mevcut çalışmamıza başlarken sadece evlilik ilişkisi devam eden bireylerle araştırma yürütmeyi düşünüyorduk. Mülakatlarda katılımcılar kendi evlilik ilişkilerini yakın çevredeki çapraz evliliklerle de karşılaştırarak, Türkler ve Kürtler arası çapraz evlilik dinamiklerine dair de yorumlar yapıyorlardı. Bu durum hem bizi sonradan evliliğini sonlandırmış bireylerle görüşme fikrine yöneltti hem de söz konusu katılımcıların bu konudaki gözlem ve deneyimlerinin de analize dahil edilmesi gerekliliğine. Dolayısıyla Türk-Kürt evliliğindeki boşanmış bireylere dair analizimizi yaparken iki kaynaktan yararlandık: Evliliği devam eden katılımcıların boşananlara dair gözlemleri ile evlilik ilişkisini sonlandıranların kendi deneyimleri.

Eşler yakın çevrelerinde farklı etnik ve dini kimlikler arası gerçekleşen çapraz evlilikleri gözlemleyip, kendi evlilikleriyle karşılaştırarak belli bir takım yorum ve analizlerde bulunmaktalar. Eşlerin bu evliliklerden hem etkilendiği hem de bir şekilde bu deneyimlere dahil oldukları durumlar da söz konusudur. Evliliği devam eden bireylerin gözlemlerine göre, evlilik öncesi göz ardı edilen, konuşulmayan ya da ertelenen kimlik temelli meseleler evlilik içi çatışmalarla belirginleşerek eşler arasında konuşulmaya başlanmıştır. Aşağıda gelen alıntı örneklerinde, evliliği devam edenlerin

gözünden, Kürt-Türk çapraz evliliklerinde kimlik temelli çatışmalar ve bunun evlilik ilişkilerine etkisi analiz edilmiştir.

3.2.2.1. Kimlik ve Kültür Farklılıkları (Evliliği devam edenlerin gözünden)

Evliliği devam eden katılımcıların gözlemlerinde, eşlerin evlilik öncesi göz ardı ettikleri kültürel farklılıkların sonradan etnik kimliklerle ilişkisinin kurularak, evlilik ilişkisinin sonlandırıldığını görmekteyiz. Ancak eşler arası yaşanan ve kimlik ya da kültürel farklarla ilişkilendirilen evlilik içi çatışmaların bazen eşler tarafından farklı şekillerde de dışarıya yansıtıldığı durumlar da olmaktadır. Bunu ‘perdeleme’ kavramı üzerinden nitelendiren bir katılımcı, eşlerin çapraz ilişkilerinde yaşanan sorunları farklı yollarla aktardıklarını öne sürmüştür. Bu analiz başlığında modelimiz için de önemli bir nokta, eşlerin evlilik referanslarında göz ardı ettikleri etnik ve kültürel farklılıkların sonradan fark edildiğinin, eşler tarafından ifade edilmesidir.

Aşağıda evliliği devam eden katılımcıların yakın sosyal çevrelerinde çapraz evlilik yapan ve boşanmış kişilere dair gözlemleri alıntılarla birlikte verilmiştir.

Söz gelimi beş yıldır evli ve bir çocuk babası Cihan isimli Kürt katılımcı, yengesinin kardeşinin Türk eşiyle evlilikleri hakkındaki gözlemlerini aktarmıştır. Yirmi yıllık evliliklerini bitirmelerini kültür çatışmasına dayandırdıklarını söyleyen Cihan, çocukları olmalarına rağmen söz konusu kişilerin evliliklerini devam ettiremediklerini belirtmiştir. Kültür çatışması konusuna da açıklık getiren Cihan, eşler arasında yaşanan ve dışarıya kültür çatışması olarak yansıtılan durumun da sanıldığı kadar bir kültürel çatışma olarak görülmeyeceğini ileri sürmüştür. Neticede uzun süre evli kalan eşler, çocukları olmasına rağmen evliliklerini devam ettirememişlerdir. Bu boşanma olayından yola çıkarak bazı analizlerde bulunan Cihan’a göre eşler birbirlerinin farklı kültürlerine saygı duymayacaklarsa evlenmemelidirler. Çevresinde bu tür sebeplerden dolayı boşanmaların olduğunu aktaran Cihan, çatışma yaşanmaması için çapraz evlilik yapan eşlerin birbirlerinin kültürlerini küçümsememeleri gerektiğini belirtmiştir.

Cihan: İşte yengemin kardeşi var. O orduda bir paşanın kızıyla evliymiş. İki tane de çocukları olmuş. Kadın mimar. Adam da turizmcisi. Yirmi yıl civarı evli

kalmışlar. Sonra geçenlerde duydum ki boşanmışlar. Neden boşanmışlar dedim. Yengem de şey dedi çok fazla kültür çatışması yaşamışlar. En basiti bizim kahvaltı da Adıyaman'da yazın pişmiş biber ve ayran yenir. Burada da kahvaltıda ayran ve biber indirmişler. O diyor bunu benimseyememiş. Nasıl olur kahvaltıda ayran içersiniz. Siz köylü müsünüz? Pişmiş biber ne alaka. Tamamen batı kültürüne özgür bir kahvaltıda bahsetmiş... Yani yürürse iyi olur. Ama yürümüyor. Çok fazla da boşanma oluyor. İki çocuk olmasına rağmen yürümedi. Mesela en son bahsettiğim boşanma hadisesi. Şimdi gelip de senin kültürü yadırgayacaksa bu sıkıntı olur. Bunları aşabilecekse evlensinler. Çocuk oynucağı değil ki. Boşandıktan sonra şöyle düşünün bir adam iflas ediyor ya otuz kırk yıl geriye gidiyor. Sen de şekilde. Bekar değilsin, evli de değilsin. Bir bekar gibi yaşayamazsın. Evli de değilsin artık. Hayatın tamamen alt üst olacak. O yüzden boşanmayacaksa evlensin. Çünkü çok çatışma yaşanabilir. İlmli olmayabilir. Kabullenmeyebilir. Ne bileyim küçük görebilir. Bunları çevremizde gördük. Yaşandı bunlar. (5 yıldır evli, 1 çocuk, Kürt-erkek).

Çevresindeki farklı çapraz evlilikler hakkında gözlemler yapan on iki yıldır evli ve bir çocuk babası Mehmet isimli Kürt katılımcı, eşlerin birbirlerinin kimlik farklarını kabullenmeleri üzerinde durmuştur. Mehmet, eşlerin bazen asıl sorunu gizlemek için “perdeleme” yöntemine başvurduklarını ileri sürmüştür. Bir arkadaşını örnek veren Mehmet, boşanmalarına sebep olarak dillendirilen evdeki misafir yoğunluğunun bir perdeleme olduğunu bunun sadece kimliksel farklılıkları örtmek için kullanılan bir yöntem olduğunu düşünmektedir. Çapraz evliliklerde eşlerin kimliklerinden kaynaklanan ama açıkça dile getiremedikleri sorunlara birçok örnek verilebileceğini ileri süren Mehmet, eşlerin farklı kültürlerden geldiklerini kabullenmeleri ve birbirine saygı duymaları gerektiğini söylemiştir. Saygı duyulmasının ölçüsünü de farklılığın kabullenilmesine bağlayan Mehmet, eşler bazı kültürel şeylerden hoşlanmasalar da en azından söz konusu şeylerin bu kültürün bir formu olduğunu bilmeleri ve ona göre davranmaları gerekliliğini vurgulamıştır. Aksi halde boşanmaların kaçınılmaz olduğunu ve yukarıda söz edilen ‘perdeleme’den

dolayı da bunun dışarıya farklı şekillerde ve etnik kimlik farklılıklarını önemsizleştiren ya da görmezden gelinen bir şekilde yansıtıldığını öne sürmüştür.

Mehmet: Kültürel farklılık derken birbirlerinin kimliğini kabullenmeme. Etnik köken diyelim. Etnik kökeniniz de sorun olabiliyor. İki kişi evlenince zaten farklı etnik kökenlerden olduklarını biliyorlar. Zamanla o aranızdaki çatışma şiddetlendikçe sorun oluşturmaya başlayabilir. Bazen de kişi bunu saklayabiliyor. Onu başka bir şeyle perdeliyor. Örneğin bir tanıdığım, Alanyalı bir kızla Bitlisli bir erkek, şeyden dolayı boşandıklarını söylüyorlar. Ya ailesi bizi çok ziyaret ediyor. Ama altındaki neden çok farklı. Bu bir perde. Çok geliyorlar ben rahatsız oluyorum. Bunu diyen Alanyalı kadın. Dolayısıyla burada böyle perdeleyebilirsiniz de. Çünkü iyice düşününce evet bunun bir ırksal nedeni de var diyebilirsiniz. Perdelemenin çok fazla örneği var. Kişi yemek yeme şeklini öne sürebiliyor. Yani iki insanın birbirine saygısı şey değildir. Sana saygı duyuyorum sen de bana duyuyorsun değildir sadece. Eğer farklı kültürlerden bir evlilik varsa kültüre de saygı duyulması gerekir. Zaten kültürel çatışmanın temel nedeni bu farklılıklara saygı duyulmamasıdır. Saygı şu değildir benim kültürüme sevmek zorunda değil. Benim annemin yemek yeme şeklini sevmek zorunda değil. Saygı duymak ya bu insan bunu yapıyordur bu onun tarzıdır. Beni hiç ilgilendirmiyor. Kabullenerek giderseniz ancak yürür. Yoksa ben saygı duyuyorum ama neden böyle davranıyor. Ee tamam da bu onun davranış formu. Bu kültürde bu davranış böyle şekillenmiş. Ben şu an şeyi izliyorum yemek nasıl yapılır diye birkaç şeyler. İranlılar mesela pilavı haşlıyor suda. Sonra döküyor o suyu. Şimdi bizde bu yok. Bizde farklıdır. Bir İranlı ile evli olsan bırak haşlanmış da olsun. Böyle olmayınca perdeliyorlar işte şundan dolayı boşandık. (12 yıldır evli, 1 çocuk, Kürt-erkek).

Dört yıldır evli ve bir çocuk annesi olan Melike isimli Türk katılımcı, çevresinde Türk-Kürt çapraz evliliği yapan kişilerin fazla olduğunu söyleyerek yakın bir tanıdığının boşanma ile neticelenen evlilik gözlemlerini paylaşmıştır. Uzun bir süre evli kalan akrabasının, dini referansları ön plana çıkardığını ve kültürel farklılıkları önemsemediklerini belirtmiştir. Evlilik kurulumundaki dini referansların evliliğin devamını getirmede tek başına yeterli olmadığını dolayısıyla kültürel farklılıkların

kendisini bir süre sonra evlilik ilişkisinde etkisini iyice hissettirdiğini, söz konusu evlilik gözleminden hareketle dile getirmiştir. Bu evlilikteki kültürel farklılığa da değinen Melike, Türk olan akrabasının genelde kalabalık aile ilişkilerinden rahatsız olduğunu ve yalnızlık istediğini aktarmıştır. Yirmi beş sene gibi uzun bir evliliği bitirmede eşlerin kültürel farklılığı öne sürmeleri ve evlilik başında sadece dini kimlik referansının yeterli olacağı düşüncesinin eksik bir temellendirme olduğunun itiraf edilmesi, çapraz evliliklerde etnik kimlik ve kültürel farklılıkların yeteri kadar müzakere edilmediği düşüncesini pekiştirmektedir.

Melike: Ama problem yaşayıp da sonradan boşanan çiftler de var. Hatta son dönemde daha çok yaygınlaştığını düşünüyorum. Bir akrabam var. Balıkesirli. Eşi de Muşlu. 25 yıllık evli iken boşandılar. Diyor ki biz eskiden evlenirken tamamen dini kaygılardan dolayı evlendik. Kültür farklılığı hiçbirisini gözümüz görmedi. Bahsettiğim kişi de çok güçlü bir karakter. İş yaptı, iş kurdu. Batı kültüründe yetişen bence biraz daha cesaretlidir. Doğu kültüründe yetişen biraz daha içine kapanık olabiliyor. O kültürel şeye bakmaksızın evlendiler. Sonra o bambaşka bir kültür imiş biz bambaşka bir kültür imişiz dedi... Ya aslında birikim oldu. Mesela bizim hiç tek başına bir ailemiz olmadı hep kalabalık idik. Doğudan geliyorlardı yanımıza. Bunların hiçbirisi başta problem olmadı. Ama o kadın biraz daha yalnızlığı arayan birisiydi. Yani anlamadılar işin sonunda. Onun sadece söylediği şey şu, biz o kültürel şeyleri önemsemeksizin evlendik. İkimizde Müslümanız aynı dini değerlere sahibiz. Bu bizi bir arada tutabilir. Ama tutmuyor işte. (4 yıldır evli, 1 çocuk, Türk-kadın).

Sekiz yıldır evli, üç çocuk annesi Rojîn isimli Kürt katılımcı, akrabalarında boşanmış bir çapraz evlilik gözlemini paylaşmıştır. Söz konusu kişinin gelin gittiği Türk ailede kendisine Kürt kimliğinden dolayı hakaret edildiğini belirtmiştir. Bu durumun gerçek olup olmadığı hakkında kesin bilgi sahibi olmadığını fakat dışarıya o şekilde yansıdığını söyleyen Rojîn, evliliğin boşanmayla sonuçlandığını bildirmiştir. Akrabasının evlilikteki kararlılığını vurgulamak için hem eşine kaçarak gittiğini hem de çocukları olduğunu aktaran Rojîn, buna rağmen evliliği devam ettiremediğini belirtmiştir.

Rojîn: Bir akrabamın kızı gelin olarak gitti Türklere. Sonra boşandılar. Diyordu kaynanam bana terörist kızı terörist diyor hep. Kürtlere laf atıyordu. Bana kötü davranıyorlar. Ama ben gözümle görmedim ne kadar doğru yanlış bilemem. Bir çocukları da vardı, ama boşandılar. Hatta kaçmıştı kocasına. (8 yıldır evli, 3 çocuk, Kürt-kadın).

Altı senedir evli, bir çocuk annesi Dilek isimli Türk katılımcı da, yakın arkadaş çevresinde hem çapraz evliliğini devam ettirenlerin hem de boşananların olduğunu bildirmiştir. Çapraz evlilikleri devam ettirememenin en önemli nedeni olarak eşlerin birbirine baskı kurma çabaları olduğunu ileri süren Dilek, bir arkadaşının milliyetçi tutumlarını buna örnek vermiştir. Birbirlerinin kimlik farklılıklarına saygı duyan eşlerin ise bu evliliği devam ettirebildiklerini söylemiştir.

Dilek: Arkadaş çevremden de bu şekilde evlenen arkadaşlarım var benim. Fedakarlık yapma durumunda kalanlar da var. Hayatını zehir edenler de var. Çok mutlu olanlar da var. Birkaç arkadaşım boşandı... Bence evliliği yürütememenin en temel sebebi karşı tarafın üzerinde baskı kurmaya çalışmak idi. Mesela ayrılan arkadaşımın eşi biraz fazlaca milliyetçi idi, hep kendi tarafına çekmek istedi. Fazla baskı kurdu. Öyle olunca da bir yerden sonra da, patlak verdi. Ve artık olmadı. Ama saygı çerçevesinde yürütülen birçok evlilik de var. Gayet de iyi yürüttüklerini düşünüyorum. (6 yıldır evli, 1 çocuk, Türk-kadın).

Yukarıda verilen örneklerle bakıldığında boşanma nedenleri olarak kültürel farklılıklar, etnik kimlik farkları, milliyetçi tutumlar ve eşlerin birbirlerine baskı kurma çabaları gibi nedenler sayılabilir. Bir katılımcının “perdeleme” metaforu ile dile getirdiği durumu söz konusu örnekten hareketle, eşlerin kimlik farklarıyla ilgili birbirleriyle yeterince açık bir ilişki geliştiremedikleri sonucuna bizi götürebilir. Nitekim başka bir katılımcının gözleminden aktardığı ve başlarda sadece dini kaygılarla evlendiklerini söylediği eşlerin daha sonra kültürel farklardan dolayı boşandığını belirtmiştir. Boşanma nedenlerinin yanında bu evliliklerin devam etmesine yönelik önerilerini de aktaran katılımcılara göre çapraz evliliklerde en önemli faktör, eşlerin birbirlerinin kimlik ve kültürel farklılıklarının bilincinde olması ve bunu

kabullenmeleridir. Bu farkındalık beraberinde eşlerin sonradan ortaya çıkacak farklılıkları anlamlandırmada etkili olacaktır.

Türk-Kürt çapraz evliliklerinde boşanmayla neticelenen evliliklere dair fikirleri şimdiye kadar evliliği hali hazırda devam eden katılımcıların gözlemlerine dayanarak analiz ettik. Aşağıda boşanmış bireylerin deneyimlerinden hareketle, bizzat kendilerinin bu süreçte neler yaşadıklarını anlamlandırmaya çalışacağız.

3.2.2.2. Kimlik ve Kültür Farklılıkları (Boşananların gözünden)

Evli bireylerle yaptığımız görüşmelerde araştırmanın daha başlarında, katılımcılar yakın sosyal çevrelerindeki çapraz evlilik deneyimlerini de paylaşmaya başlamışlardı. Özellikle yolunda gitmeyen veya boşanmayla neticelenen evliliklere dair birtakım fikirler yürütüyorlardı. Bu gözlemleri analizlerimize dahil ettikçe, sadece evliliğini devam ettiren bireylerin deneyimlerinin Kürt-Türk çapraz evliliklerini anlamlandırmada yeterli olamayacağı düşüncesini bizde geliştirdi. Bu amaçla boşanmış çiftlerle de görüşmek istedik. Uzun bir süre bu tür kişilere ulaşmakta ciddi zorluklar yaşadık. Bu durum araştırmacı açısından anlaşılır bir durumdu. Çünkü boşanmayla beraber eşlerin yaşadıkları travmalar olabilir ve bunları bizimle konuşmak istemediklerini onlara ulaşmak istediğimiz referans kişiler aracılığıyla duyuyorduk. En sonunda bazıları görüşmeyi kabul etti. Onlar da çok yakın referanslar aracılığıyla ulaşabildiğimiz kişiler oldu. Nitekim görüşmelerin başında da bunu kendileri vurgulayıp aksi halde görüşmeyi kabul etmeyeceklerini bildirdiler. Araştırmacı olarak diğer mülakatlardan farklı olarak yaşadıklarına dair sorularımızın kendilerini rahatsız edecek bir geçmişe kapı aralaması durumunda görüşmeyi durdurabileceğimizi veya sadece kendilerinin konuşmak istediği şeyleri dinlemeye hazır olduğumuzu sık sık vurguladım. Nitekim diğer mülakatlardan farklı olarak bu görüşmelerde katılımcıların geçmişle ilgili konuşurken zorlandıkları ve bazen de araştırmacıya dönerek “*peki sizce neler yapmam lazımdı*” ya da “*şimdi neler yapabilirim*” tarzındaki ifadelerin de boşanmış katılımcılarla ilgili görüşmeleri yürütmenin zorluğuna işaret etmektedir.

Aşağıda gelen analizlerde, katılımcıların boşanmalarına neden olan ve evlilik sonrası dönemde etnik kimlikleriyle bağını kurdukları anlatımlara yer verilmiştir.

Evlilik deneyimini aktaran bireylerin boşanmalarındaki tek gerekçe elbette eşlerin kimlik farklarından kaynaklanmamıştır. Evliliklerini devam ettirememekle ilgili farklı nedenlere de vurgu yapılmıştır. Ancak araştırmamızın ana odağı olan etnik kimliklerin çapraz evliliklere etkisi bağlamında, analizimin bu safhasında evliliğini devam ettiremeyen katılımcılarda hangi etnik veya kültürel farkların buna gerekçe gösterildiği ele alınmıştır.

Aşağıda boşanma hikayelerini anlatan katılımcılarla ilgili analiz alıntıları araştırmada şimdiye kadar aktardığımızdan farklı bir şekilde verilmiştir. Görüşme yapılan her bir katılımcı ile ilgili boşanmasına gerekçe olarak anlattığı kimlik temelli meselelere genel bir açıklama yapıldıktan sonra, analize aynı katılımcıya dair farklı alıntılar aktararak devam edilmiştir. Boşanmış katılımcıların alıntı analizlerinin bu şekilde verilmesinin nedeni, ilgili katılımcıların evlilik hikayelerinde kimlikleriyle ilişkilendirdikleri birden çok anlatıma yer vermelerinden kaynaklanmıştır. Dolayısıyla bu şekilde hem boşanmada hikâyenin bir bütün olarak görülmesi hem de spesifik olarak aktarılan bazı meselelerde, eşlerin evliliklerinde kimlik farklarıyla ilişkilendirdikleri deneyimleri görme imkânı oluşmuştur. Toplamda 6 boşanmış katılımcı ile görüşme yapılmıştır. Bu bunlardan 4'ü evliliklerinin devam etmeyişinde etnik ve kültürel farklılıkları göstermişlerdir. 2'si ise başka sebeplerden söz etmişlerdir. Evliliklerinin bitiminde etnik ve kültürel farklılıkların dışında bildirimde bulunan kişilerle ilgili analizlere en son yer verilmiştir. Böylece çapraz ilişkilerin sonlanmasında kimlik temelli ve kimlik temelli olmayan farklılıkları karşılaştırma imkânı oluşmuştur.

Örneğin on yıllık evlilikten sonra eşiyle boşanma hikayesini anlatan Ronahi isimli Kürt kadın katılımcı, genel olarak ilişkilerinde kırılması noktası olarak eşinin anne babasının kendileriyle yaşamaya başlaması ve o dönemde edindiği arkadaşlar aracılığıyla bazı siyasi konulara temas etmesini göstermiştir. Özellikle kendi Kürt kimliğiyle ilgili bazı sorgulamalara girişmesi ve kendi tabiriyle *politikleşmeye* başlaması ile artık evliliğini devam ettiremeyeceğini düşündüğünü belirtmiştir. Boşandıktan sonra politik konulara daha fazla ilgi duymaya başladığını ve buna göre de sosyal çevresini yeniden oluşturduğunu belirterek, özellikle de Kürt kadınlarının Türklerle evliliklerine eleştirel yaklaşarak, yakın çevresindeki gözlemleri üzerinden

Kürt kadınlarının bu ilişkilerde ezildiklerini öne sürmüştür. Ronahi hayatında kimliğiyle ilgili politikleşmeyi yaşamıyaydı evlilik ilişkisinin devam etmiş olabileceğini aktararak, söz konusu sürecin çapraz evlilik ilişkisine etkisine vurguda bulunmuştur.

Aşağıda gelen alıntılarda Ronahi 'nin boşanmaya giden süreçte evliliklerinde yaşadığı etnik ve kültürel farklılaşmalar ve bunun çapraz ilişkilerine etkisine örnekler verilmiştir.

Aşağıdaki alıntıda da görüleceği üzere, Ronahi, eşiyle boşanmaya giden sebeplerden önemli bir tanesinin de kendi politikleşme süreci olduğunu belirtmiştir. Hatta bu politikleşme süreci yaşanmıyaydı evliliğinin devam edebileceğini de eklemiştir. Evlilik döneminde eşiyle beraber Cumhuriyet mitinglerine gittiklerini ama sonra bir ayrışma sürecinin başladığını ve gitmemeye başladığını söylemiştir. Ayrışma başlamadan önce politik hayattaki ortaklığın ortak yaşamı da getirdiğini vurgulamıştır. Bütün bu süreçlerin içerisinde politik kimliğini bulmaya çalıştığını ve bu dönemde yaşadığı birçok şeyi etnik kimliğine yani Kürt oluşuna bağlayan Ronahi, artık ruhen de uzaklaşmaya başladığını dile getirmiştir. Yaşanılan bir sürü haksızlığı Kürtlüğe bağlayan Ronahi, bu süreçte hem geçmişte hem de o an yaşadıklarından hareketle sürekli bir sorgulama içine girdiğini ve bu tür durumların beraberinde hem psikolojik hem de sosyolojik ayrışmayı getirdiğini belirtmiştir.

Ronahi: Ben de başta çok politik şeyler yoktu evlenirken. Politikleşme sonradan başladı. Eğer o politikleşme olmasaydı belki evlilik devam edebilirdi diye düşünüyorum.

Araştırmacı: Politikleşmeyi biraz açabilir miyiz?

Ronahi: İlk üniversiteyi bitirdikten sonra dershanelerde öğretmenlik ki benim bitirdiğim dönem dershaneler çok cazip cazipti ve iyi paralar veriyordu. Dershanelerde başladım. Öğretmenlik yapmaya mesela böyle Cumhuriyet mitingleri oluyordu. Belki hani siz de hatırlıyorsunuzdur. Cumhuriyet mitingleri falan oluyordu. Yani mesela onlara falan hani toplumsal bir şey. Herkes katılıyor, öğretmenler gidiyor mesela ben de gidiyordum. Hatta o

zaman bir Zaza arkadaşım vardı okuldan. Bir gün dedim sen de mitinge gelmiyor musun? O biraz daha politik kadın. Şey demişti ya ne işim var, hatta senin ne işin var falan demişti. Şaşırmıştım bu tepkiye. Verdiği cevaba tabii bugünden oraya bakınca çok farklı bakabiliyorum artık. Yani ben eşimle o zaman Cumhuriyet mitinglerine gidiyorduk. Öyle ortak paylaşım olunca şey de oluyor. Hani sosyal politik hayatta ortaklık olunca yani ortak yaşam daha rahat oluyor ama. Bir süre sonra. Ben asla mesela öyle bir mitinge gitmemeye ama o gitmek istemeye başlayınca ayrışma da başlıyor yani. Ama şöyle söyleyeyim, politik tam kimlik bulamamıştım daha yani ayrıldığımız zaman. Yeni politik olmaya başlıyordum hocam yani işte. Ve yapılanların benim etnik kimliğimden dolayı olduğunu falan, eskiden lisede, ortaokulda dedim ya ben biraz geç politikleştim. Her insanın yaşadığı bir şey zannediliyor. E bir süre sonra onun senin etnik kimliğiyle alakalı olduğunu görüyorsun çünkü çok ince ayrımlar var. Yani yaptığınız işi bile eleştirdiğin de aslında o sizin öğrenme şekliniz. Yani çok böyle inceliklerle anlıyorsunuz. Ruhen uzaklaşma oldu ya da ne bileyim işte. Hani makbul vatandaş olmak. Her Kürde ayrımcılık yapmıyoruz ama Kürt Kürdüm demediği sürece seviyorlar yani. Ben de ne zaman ki ben Kürdüm. Bu ülkede Kürtler haksızlığa uğruyor. En kaba şekliyle bunu dillendirmeye demeye başladığım zaman biraz daha şey oluyor. Psikolojik olarak da uzaklaşıyorsunuz. Sosyolojik olarak da ve ortak yaşamda da o ayrışma başlıyor. (10 yıldan sonra boşanma, Kürt-kadın).

Bir önceki alıntıda evlilik ilişkisinde boşanmaya giden sürecin asıl dönüm noktasını politikleşme şeklinde kavramsallaştıran Ronahi aşağıda gelen alıntıda ise politikleşme sürecine giden yolda yaşadıklarını dillendirerek, bugünden geriye dönüp baktığında bu yaşadıklarının kendisi için anlamını ve bunun boşanma sürecine etkisini anlatmıştır. Eşinin anne babasının kendileriyle yaşamaya başlamalarını hayatında önemli bir kırılma noktası olarak dile getirmiştir. Bu süreç, aileler arası karşılaştırmaların yapıldığı ve etnik kimliğiyle ilgili sorgulamaların başladığı bir dönem olmuştur. Bütün yaşananların kendisini yalnızlaştırdığını ve bir arayışa yönlendirdiğini söyleyen Ronahi, sosyal çevresindeki arkadaşların da etkisiyle politikleşme sürecinin hız kazandığını ve kimlik temelli farkındalıkların oluştuğunu

belirtmiştir. Ronahi, evlenirken kimlik farklılığı yaşayacağını hiç düşünmediğini ve yaşadığı bazı olayların sanki kendisinde bir aydınlanmaya yol açtığını bildirmiştir.

Ronahi: Sonra çocuk olduktan sonra daha da gelişti ama sorunlar da başladı. Ben de çalışıyorum, o da çalışıyor. Anne babası da bize katıldı. Yani geldiler Çanakkale'ye. Onlar normalde Tekirdağ'da yaşıyordu. Gelip Çanakkale'de yaşamaya başladılar bizimle. Ve ondan sonra tabii ki sorunlar arttı... Biraz onu da gerçekten şimdi sizinle konuşurken düşündüm aslında temelde onun anne babası da bizimle yaşamaya başlayınca o zaman da daha büyük ayrımlar oldu. Ve tabii ki anne, babanın bizimle yaşaması ve benim ailemin farkı, yani Kürt oluşu onu da bir şekilde şu anda sözlerle hatırlamıyorum ama bir şekilde onu da problem yaparak oğullarına yükleniyorlardı. Ya anne babasının bizimle yaşamaya başlaması, yaşaması da çok büyük kırılma noktası olmuş. Aslında büyük kırılma gerçekten o zaman başladı. Ve belki benim birtakım politik şeylere yönelme. Bir de o kırılmada ki yalnızlaşmam. Yani yoğun aile hayatından kopuşumla beraber başka türden arayışlar oluyor. Bu defa biraz daha işte çevremdeki insanlar. Hani dedim ya trans bir arkadaşım vardı. O gerçekten politikleşmemde çok etkili oldu... Hani dedim ya bir eşimle anlaşmazlıklar olunca biraz içime kapanma oldu. Ve dediğim gibi o dönem benim dükkanıma gelip giden bazı birtakım politik arkadaşlar edindim. Ondan sonra onlarla sohbetlerimiz, evlilik hayatındaki mutsuzluğum derken böyle bir çakışma ve denk gelme oldu. Birtakım şeyleri daha derin sorgulamaya başladım. Yani tesadüf mü? Birbirini takip eden böyle bir süreç. Oldu yani hocam. Evet, başta iş problem olmuyordu. Zamanla problem oldu ve belki zaman zaman yapılan ötekileştirmeyi ben çok algılayamıyordum. Ya da belki algılamak istemiyordum ama birtakım şeylerden sonra hani ne nasıl diye? Bazen böyle bir aydınlanma anları oluyor, işte o anlarla beraber pratikte de aslında diyorsunuz. Evlenirken hiçbir zaman onun sorun olabileceğini düşünmüyordum. (10 yıldan sonra boşanma, Kürt-kadın).

Boşanmasında eşiyile yaşadığı fikişsel ayrışmayı kendi etnik kimliğiyle ilişkilendiren bir başka kişi olan Cemal adlı Kürt erkek katılımcı, on üç yıllık evlilikten sonra eşinden boşanmıştır. Mülakat boyunca eşinin sonradan milliyetçi bir çizgiye

kaydığını ileri sürerek, buradan genel olarak Türkiye’deki sol ve sosyalist çevrelere dair eleştiriler yapmıştır. İlişkilerinde kırılma noktasının Suriye’de başlayan iç savaş ve sonrasında Suriye’de yaşayan Kürtlere yönelik eşi ve sosyal çevresinin bakış açısı olduğunu vurgulayıp, özellikle eşiyle demokratik bir platform hareketi üzerinden tanıştığını ve hem milliyetçi çizgiye kaymasını hem de evlilik ilişkilerinde bu konular üzerindeki farklılaşmayı bugün bile tam olarak anlamlandıramadığını belirtmiştir. Özellikle eşinin de akademisyen kimliğine sürekli vurgu yaparak, onun bu tür konuları bilmediğini değil daha çok bilinçli bir tavır sergilediğini düşünmektedir. Ayrıca Türkiye’deki sol görüşlü aydın grubunun Kürt meselesine bakışını da yine evlilik ilişkisi üzerinden eşiyle yaşadıkları bağlamında ele alan Cemal, orada da bir fikir kayması yaşandığını öne sürmüştür. Cemal’in kendi evlilik ilişkisi üzerinden bir diğer eleştirisi de Türklerin; Kürtleri sanatta, edebiyatta, siyasette iyi bir noktaya gelebileceklerine inanmayacakları ve bu alanlarda başarı sergileyen mevcut örnekleri de Kürt olarak görmek istemedikleri iddiasıdır. Örneğin, yazar Yaşar Kemal ve şair Cemal Süreyya’nın edebi başarılarının Kürtlük kimliklerinden ayrı tutulmaya çalışıldığını iddia etmiştir. Cemal, eşiyle bir ara çocuğun ismi üzerinden de ciddi bir farklılaşma yaşadıklarını ve eşinin Kürtçe isim konulmasına karşı çıktığını ve bütün bunları özellikle eşinin sonradan milliyetçi çizgiye kaydığı şeklinde aktarmıştır.

Aşağıda gelen alıntılarda Cemal’in boşanmaya giden süreçte evliliğinde eşiyle yaşadığı politik ve düşünsel farklılaşmalar ve bunun çapraz ilişkilerine etkisine örnekler verilmiştir.

Cemal, Suriye’de başlayan olaylar sonrası toplumda Kürtlere karşı ötekileştirmenin arttığını ve demokrat olduğunu iddia edenlerin de milliyetçi söylemlere kaydığını öne sürmüştür. Eşiyle kendisini solcu ve demokrat olarak tanımladıklarını ve sonrasında eşinin milliyetçi bir çizgiye kaydığını düşünen Cemal, bu durumun evliliklerindeki kırılma noktası olduğunu belirtmiştir. Eşiyle geçen on yıllık evliliklerini de yine eşinde varsaydığı değişim üzerinden sorgulayan Cemal, eşiyle demokratik bir platform üzerinden tanışma zeminini de sürekli hatırlatmıştır.

Cemal: Özellikle Suriye'deki olaylar artık toplum üzerinde de bir nevi işte bir halk cadılaştırılıyor mesela hani işte Suriye'deki Kürt halkı cadılaştırılıyor, sen

buradasın, yani sonuçta oradaki evet, bunlar bütün toplumu etkiliyor. Olumlu ya da olumsuz anlamda ama o atmosfer etkisi var. Yani geçmişinde sosyal demokrat olduğunu söyleyenlerin sonra milliyetçi bir söylemlere doğru gidişatın ancak böyle tanımlayabiliriz. Ama ben her zaman şunu saklı tutuyorum hani iyi bir okuma nerede olduğunu bilmeye alakalı bir durum. Yani aslında rüzgar bazen estiği zaman o ortamın içinde kendini sol, solcu, sosyal demokrat tanımlayabilir bir insan. Ama esas işin özü bu yani evet, basit bir evlenmede dediğiniz doğru, klasik bir evlenmede, Kürt kimliği üzerinden olumsuzlaştırma hemen aileleri etkiler, ilişkileri etkiler ya da ilişkilerden birisi pasif durumda kalır ya da işte kendini ifade edemeyecek duruma gelebilir. Fakat bizdeki durum şeydi yani hani sen solcusun, ben solcu nasıl oldu bu iş? Yani sen milliyetçi söyleme kaydın, ben anlayamadım diyorum mesela hani ya da işte madem buraya kayacaktın o on yıl niye burada boşuna debelendin? İşte başka bir platformda da şey yapabilirdin kendini çok rahatlıkla ifade edebilirdin. Bin tane platform var şeklinde tartışmalarımız oluyordu. (13 yıldan sonra boşanma, Kürt-erkek).

Bir önceki alıntıda evliliklerindeki kırılma noktasının Suriye’de başlayan savaş ve eşinin Kürtlerle ilgili değerlendirmeleri olduğunu söyleyen Cemal, aşağıda gelen alıntıda da ise eşiyle sıradan bir çapraz evlilik yapmadığını ve ikisinin de kendilerini sosyalist kimlik üzerinden tanımlayarak kimlik temelli meselelerin hal edilmiş olması gerektiğini ifade etmiştir. Evlendikleri dönemde ‘Çözüm Süreci’nin de etkisiyle toplumun etnik kimlik temelli mevzulara bakışının daha yumuşak olduğunu ve bugün ki koşullarda bu türden bir çapraz evliliğe eşinin ailesinin de büyük zorluklar çıkaracağını bildirmişti. Zamanla eşindeki değişimlerin etkisiyle onun evrensel bakış açısından uzaklaştığını, haliyle bu durumun da evliliklerinin geleceğini etkilediğini belirtmiştir.

Cemal: Yani Ümit hocam şöyle diyeyim, hani bizimkisi biraz sıradan bir Kürt Türk evliliği gibi değildi. Hani biz kendimizi sosyalist olarak tanımlıyorduk. Hani solcu olarak tanımlıyorduk. Hani bu meseleler çoktan aşılmıştı. Ailelerimizin bakış açılarını değiştirebileceğimizi söylüyorduk. Ki o zamanlar Çözüm Süreci de olduğu için hani böyle çok mangalda ateş de yoktu. Hani

toplum bir şeye hazırды. Toplumun da yumuşadığı bir dönemde bizi evlenmiştik. Hani ona rağmen en yumuşak zeminde evlenmiştik. Hani şimdi mesela şimdi evlendiğimizi düşünseydim, büyük ihtimal ile aile daha çok zorluk çıkartma ihtimali yüksekti. O zaman ki atmosferi siz de biliyorsunuz... Birlikte yola çıktığın, yoldaşlık yaptığın, hayatın sonuna kadar birlikte devam ettiğin bir kişinin düşüncelerinin evrensel olmasını beklersin, çünkü sen böyle bir durumda yola çıkıyorsun. Ama evrensellik düşüncesinden uzaklaştıkça, ister istemez senin de ona olan duyguların, bakışların yavaş yavaş git gide şey oluyor, değişiyor. Değişmek zorunda kalıyor çünkü bir zaman sonra ilişkiler de konuşmalar üzerinden diyor. Bu etkiliyor. (13 yıldan sonra boşanma, Kürt-erkek).

Şimdiye kadar verilen alıntılarda Cemal eşiyle daha çok politik olarak yaşadıkları farklılaşmanın kendi kimliğine bakan tarafı üzerinden değerlendirmeler yaptı. Aşağıda gelen alıntıda ise eşiyle yaşadıkları fikir ayrılıklarının evlilik ilişkilerine yansımalarını çocuğa hangi ismin verileceği örneği üzerinden anlatmıştır. Önerdiği Kürtçe ismin, eşi tarafından sorun edildiğini ve bu yaklaşımının eşiyle tanışma öyküsüne aykırı olduğunu öne sürmüştür. Birlikte sivil ve demokratik bir platform üzerinden tanıştıklarını ve bu türden kimlik temelli mevzulara bakış açılarının evrensellikten çıkmaması gerektiğini düşündüğünü aktarmıştır. Ancak eşinin zamanla demokrat kimliğinden uzaklaştığını ve Kürtçe anlamı olan bir ismi de kabul etmekten uzaklaştığını belirtmiştir.

Cemal: Mesela çocuk isminde tartışmalarımız oluyordu. Hani bir çocuk yapalım ismi ne olsun işte ben “Adar” olsun diyordum. Niye “Adar” olsun diyordu. Ee peki o zaman şu şu olsun, hani demokratik bir platformda tanışmış olmamıza rağmen, bu isim üzerindeki neden soruları mesela beni üzüyordu. Çünkü bizim tanıştığımız platformun hani tırnak içinde bazı şeyleri aşmış bir platformdur. Hani bazı şeyleri aşmış olmamıza rağmen bunlar gündeme geliyorsa zaten o zaman hani ciddi bir problem var... Ben durumu öyle nitelendirmiştım. Yani kendisini bir demokrat olarak tanımlamasına rağmen altını kazıdığında aslında henüz daha halledilememiş, kendi içinde de halletmemiş beraberinde getirdiği tırnak içinde o baskın politik dayatmayı, bir

şeydi sonucuydu, dışa vurummuydu. Yani direkt es geçmeliydi. Yani “Adar” da olurdu başka bir şey de olabilir diyebilirdi. Ya da ya Adar’dan ziyade şunu yapalım, yani tartışmanın kelimenin Kürtçe gerektirici olması önemli değil. Ötesinde bir şey tartışsaydı farklı olurdu ama ötesinde değil yani. (13 yıldan sonra boşanma, Kürt-erkek).

Evliliklerini devam ettirememede temelde eşinin kendisinin Kürt kimliğini sorun ettiğini belirten ve buna dair yaşadıklarını aktaran bir başka katılımcı olan Zilan isimli Kürt kadın ile görüşmemizde çok az araya girip birkaç soru sordum. Zilan, çok istekli bir şekilde başından geçenleri kronolojik olarak anlattı. Hatta evlilikleri süresince evlilik ilişkisini devam ettirmek için yaşananlara sessiz kaldığını ama şu an yaşadıklarının artık tezlere konu olması gerektiğini bu yüzden anlatmak istediğini görüşmenin başında ifade etmişti. Yaşadıkları arasında bağlantılar kurup bunu da en sonda Kürtlük üzerinden anlatıyordu. Görüşmenin bir yerinde gözleri doldu, sesi kısıldı o esnada araya girdim biraz konuyu dağıttım o şekilde o an hissettiklerinden biraz uzaklaşmasını amaçladım. Bir taraftan dava süreci devam ediyordu ki olay çok sıcak bir şekilde etkisini hissettiriyordu. Bazen konuşurken “*ne diyordum, nerede kalmıştık*” tarzında ifadelerle daldığı oluyordu. Zilan her ne kadar boşanmada eşinin başka gerekçeler öne sürdüğünü söylese de, evlilikleri boyunca yaşadıkları bütün tartışma ve krizlerin kendi etnik kimliği yüzünden ortaya çıktığını söyleyerek, görüşme boyunca bu duruma örnekler vermiştir. İlk krizin düğünlerinde Kürtçe müzik çalınmasıyla başladığını ve eşinin aile ve yakın çevresinin daha sonra rahatsızlıklarını açıkça söylediklerini belirtmiştir. Eşi bir doğum günü partisinde çalınan Kürtçe müziklerden açıkça rahatsız olduğunu söyleyince, bunu aralarındaki ikinci krizin olduğunu ve ilk defa eşinin kendi etnik kimliğini sorun ettiğini anladığını anlatmıştır. Bunun dışında eşinin aile çevresinin Kürt kadınları hakkında çok olumsuz yargılar taşıdıklarını (*Kürt karılar: Afyon bölgesindeki dul erkeklere para karşılığı gelen gelinler*) evlilikten sonra fark ettiğini ve bunun da ilişkilerine çok zarar verdiğini ifade etmiştir. Bir yurtdışı gezisinde yine misafir gittikleri bir ailede, eşinin arkadaşında, Vanlı olduğunu söylemesiyle eşinin orada Kürtlere dair olumsuz yargılar paylaştığını ve misafir ailenin de bu durumda kendisini savunmasıyla yine eşinin kendi etnik kimliğini ciddi sorun ettiğini söylemiştir. En son krizin ise eşinin aile ziyaretinde,

Afyon'da, köylülerin eşinin nereli olduğunu sormaları ve eşinin de Vanlı olduğunu söylemek istemediğini ve böylece artık eşinin kendisini taşıyamayacağını açık açık ifade ettiğini aktarmıştır. Aşağıda da görüleceği üzere katılımcının bütün anlatımları eşinin kendisinin Kürt kimliğini kabullenememesi üzerine olduğunu ve en son da bunun evlilik ilişkisinin bitmesine neden olduğunu ifade etmiştir.

Aşağıda gelen alıntılarda, Zilan'ın evlilik ilişkisini sürdürememesinde temel sebep olarak gördüğü Kürt kimliğiyle ilgili meseleler ve bunun çapraz evlilik ilişkilerine etkisine örnekler verilmiştir.

Zilan aşağıda gelen alıntıda, düğünlerinde Kürtçe müzik çalınmasının evliliklerinde ortaya çıkan ilk sorunlardan birisi olduğunu söylemiştir. O döneme kadar düğün günü dahil kimliklerinden dolayı herhangi bir sıkıntı yaşamadıklarını eklemiştir. Düğüne, eşinin mesleği icabı özellikle siyasi kesimlerden geniş bir katılımın olduğunu ve düğünde çalınan Kürtçe müziğin içerik olarak herhangi politik bir mesaj içermemesine rağmen, eşinin aile tarafının siyasi anlamlar yüklediğini ve düğünden sonra bu rahatsızlıklarını yansıttıklarını bildirmiştir.

Zilan: Sonra bizim düğünümüz oldu. Sonlara doğru benim ailemden erkek kardeşim herhalde dedi. Dedi ki, hani biraz da halay çekelim. İşte Kürtçe şarkılar, bizim o taraftan "Giranî" çaldılar. Düğünüm Afyon'da oldu. Böyle bin kişilik bir düğün oldu. Protokol falan da vardı. Yani eşimin mesleği gereği Ankara'daki bağlantılar falan derken bayağı büyük çaplı güzel bir organizasyon yaptılar. Her şey güzel giderken en son aşamada Kürtçe şarkılar çalındı. Hani böyle siyasi bir şey içermeyen aslında. Aslında her Türkün de dinleyebileceği şarkılar. Hani böyle Kurdish mashuplar var ya. Tabi yine düğünde hiçbir problem yok inanın. Biz en başından tanıştığımız günden düğüne kadar hiçbir problem yaşamadık. Ya biz ailecek dedik ki ya bu nasıl bir şey oldu. En başından bugüne kadar düğün dahil hiçbir problem yaşamadık. Nasıl kazasız belasız atlattık biz bu meseleyi dedik... Sonra biz aslında düğünde şöyle olmuş, ailesi söylemiş demiş ki bunlar terörist mi? Bunlar PKK mı, niye açıyorsun, bizim şehitlerimiz var, orasının tamamı MHP ve AK Partili. Ee biz de zaten öyle fanatik şey değiliz. Yani taraftar değiliz. Ondan sonrasında

aslında olay orada patlak vermiş. Bütün yakınları onları söylemişler. Hani Kürtçe çalıyorlar, ne alaka falan diye. (1 yıldan sonra boşanma, Kürt-kadın).

Bir önceki alıntıda düğünlerinde Kürtçe müzik çalınmasının eşinin ailesi ve yakın çevresi tarafından sorun edilişinden bahseden Zilan aşağıda gelen alıntıda ise eşinin Kürt oluşunu sorun etmesini ilk defa bir doğum günü kutlamasında çalınan Kürtçe müzikler üzerinden açıkça ifade ettiğini anlatmıştır. Eşiyle etnik kimliğini tartışma konusu etmeyeceğini söylediğini, zira kendisinin Kürt kimliğinin farkında olarak evlendiğini anlatmasına rağmen, onun ise Kürt kimliğini sürekli sorun ettiğini bildirmiştir. Siyasi çizgisi hakkında ise aile olarak apolitik bir çizgide olduklarını aktaran Zilan, kimliğini ise savunan bir pozisyonda olduğunu anlatmıştır.

Zilan: Nisan ayında benim doğum günüm idi. Doğum gününden sonraki gün zaten Ramazan Bayramı için gidecektik. Ailem bana sürpriz yapmışlardı. Kendi evlerinde müzikler çalındı. Kürtçe müzikler, biz oynadık, eğlendik. Ondan sonra da bir sessizliğe büründü, işte hoşuna gitmemiş, biz arabaya bindik. Ondan sonra niye böyle yapıyorsun? Başım ağrıyor zaten gına geldi Kürtçe şarkı dinlemekten dedi. Dedim ki biliyorsun ki ben Kürt'üm ve hatta dedim senle benim olacak çocuklarımızın yarısı Kürt olacak, Kürt kanı akacak damarlarında. Ben dediğim gibi ben evet Türkiye topraklarında yaşıyorum ama ben Kürdüm yani. Değiştirme seçeneğim olsa yine en koyu Kürdünden olurum. Öyle de bir huyum vardır. Yani asla gelemem öyle şeylere Kürtlere söylenecek bir şeye. Bu arada hiçbir siyasi bağlantımız ya da bir örgüt yapılanması gibi bir şeyimiz de hiçbir zaman olmadı. Ailecek bütün herkesin sicili temizdir. Ama seviyorum etnik kökenimi. Çünkü mert insanlar diğerleri gibi değiller. Ondan sonra. İlk olay böyle oldu Kürtlükten. Bir tartışma, tartışma yaşamadık. Aslında bakarsan ama yüz göz yaptı. Ben de yaptım daha fazlasını sonra benden özür diledi. Tamam, yanlış konuştum diye. (1 yıldan sonra boşanma, Kürt-kadın).

Evliliklerindeki bir başka krizden de söz eden Zilan, eşinin yine Kürtçe müzik üzerinden kendi Kürtlüğünü açıkça sorun ettiğini ilk defa oradaki tavırlarından ve sözlerinden anladığını belirtmiştir. Zilan, söz konusu olayın o şekilde cereyan

etmediğini sonraki anlatımlarında eklemiştir. Ancak kendisi için önemli olan şeyin, eşi tarafından Kürt oluşunun açıkça sorun edildiğini fark etmesidir.

Zilan: Neyse bizim tartışmamıza geçsek ilk tartışmamızla büyük tartışmamızda dedi ki sen dedi düğünden önce kuaförde tarak fırlatmışsın. Açın bir Kürtçe şarkı dinleyeyim demişsin. Ondan sonra görümcelerim benden güzel oldu. Ben neden çirkin oldum demiştin. Ondan sonra düğünde de zaten Kürtçe şarkı açıldı, sorun olmuş dedi. Ben ilk defa sorunun Kürtlük sorunun olduğunu orada bana söyledi. Yoksa daha evvelinde açıkçası hissetmemiştim ama eşimin tavırlarından anlıyordum. (1 yıldan sonra boşanma, Kürt-kadın).

Şimdiye kadar ki alıntılarda Zilan genelde eşinin Kürtçe müzik üzerinden ilişkilerini sorunsallaştırdığını aktardı. Görüşme boyunca eşiyle kendi etnik kimliğiyle ilgili yaşadıkları sorunları kronolojik sıra halinde anlatan Zilan, aşağıda gelen alıntıda ise gittikleri bir yurtdışı seyahatinde yaşadıklarını paylaşmıştır. Gittikleri yerde eşinin teyzesinin milliyetçi ve ötekileştirici davranışlarına maruz kaldığını, kızlarının araya girerek annelerini eleştirdiğini aktarmıştır. Yurtdışı seyahatlerinde en büyük krizi ise eşinin bir arkadaşlarını ziyaretlerinde yaşadığını söylemiştir. Misafirlikte yaşadıklarını uzun uzadıya anlatan Zilan, eşinin açıkça Kürt kimliğinden ve Kürtçeden rahatsız olduğunu hatta ret ettiğini ve Kürt denilen topluluğun kendi kendilerini oluşturduklarını düşündüğünü, söylemiştir. Bu tavır karşısında misafir gittikleri ailenin bu duruma hem üzüldüklerini hem de eşinin bu davranışının yanlış olduğunu kendisine anlattıklarını ama buna rağmen kendisini mağdur göstermeye çalıştığını belirtmiştir. Bütün bu yaşadıkları üzerinden eşine nasıl güvenebildiğini hala sorguladığını ve böyle bir insanla ancak kandırılırsa evlenmiş olabileceğini söylemiştir.

Zilan: Biz eşimle sonra İsveç'e gittik. Teyzeleri de aşırı milliyetçi Türkoğlu Türkler diye şey yapanlar. Sonrasında orada da işte teyzeleri sürekli Türklerden bahsediyor. Türkler böyle ama bak işte oğlumuz seni seçti falan diye. Ben yine sesimi çıkartmıyorum. Hatta iki tane kızları var. Teyzesine, anne hani ne söylüyorsun ya sürekli seçti seçti diyorsun diye, bakın aynı aileden ama farklı görüşlere sahip çocuklar çıkıyor. Böyle çok ayıp ediyorsun. Başka birisi

bize böyle söylese nasıl hoşuna gider mi diye kızlar karşı çıkıyordu annelerine. Neyse, bir gün İsveç'teyken kendisinin Ankara'da okuduğu okulda bir tanıdığı, şimdi Almanya'da nöroloji profesör doktor olmuş. Ailesiyle beraber bizi davet ettiler. Orada oturmamız sırasında bana doktor bey dedi ki ya dedi sizin memleket neresiydi Zilan? Dedim ki işte Vanlıyım dedim. Çünkü o tartıştığımız günden sonra dedi ki artık Afyonluyum diyeceksin her yerde. Ben Vanlıyım dedim, işte annem babam buralı, babam Ağrılı babaannem Trabzonlu. Aa ne kadar kozmopolit dedi. Evet dedim öyleyiz. Ya işte ben de dedi Doğuda görev yaptım dedi. Sınırda, Irak'tan hastalar gelirdi bana, Kürtçe bana birkaç cümle anlatmışlardı. Bunları sen biliyor musun? Ve Kürtçe konuşmaya başladı birkaç şey. Dedim, hani anlıyorum ama konuşamıyorum ama biliyorum dedim. Yani anlarım çat pat konusuna göre ama konuşma yok maalesef. Ondan sonra ben bir de böyle maalesef deyince doktor dedi ki ya dedi keşke bilseydin dedi. Valla çok önemli dil. Dedim evet isterdim sonra eşim tepki verdi dedi ki ya Kürt diye bir şey mi var Kürtlük diye bir şey mi var öyle bir topluluk mu var kendi kendini oluşturmuşlar. Kürt dili diye bir şey yok felan, efendimiz ne diyor işte faydasız ilimden uzak durun. İngilizce öğrenin başka bir bir dil öğrenin. Ne gerek var Kürtçeye diye. Sonra ben orada yine bozuldum ama sesimi çıkartmadım. Benim yerime zaten sağolsun doktor bey dedi ki sen hem yanlış yapıyorsun bak bu düşüncelerin yanlış bir de etnik kökeni farklı olan, Kürt olan eşinin yanında daha ikinci defa bir yanlış yapıyorsun dedi. Bozdu onu orada epey bozuldu. Sonra o tabi biz üçümüz Türkçe konuşuyoruz. Eşi Arnavutça biliyor sadece. Dedi ki ne oluyor? Hani o da dedi ki, işte böyle böyle söyledi. Ben gözlerim dolunca çok etkilendi. Arabaya bindik dedi ki, sağ ol beni rezil ettin, teşekkür ederim diye dedim. Niye rezil edeceğim? Sen beni rezil ettin ama bak sesim çıkmadı. Sonra yine şaka şaka şeylerine girdi. Böyle bir şeyler yapar ama şey üstünü örtmeye çalışır. Gerçekten ben nasıl buna inandım diyorum. Cidden kandırıldım ya. Vallahi kandırıldım. (1 yıldan sonra boşanma, Kürt-kadın).

Eşinin yakın çevresindeki Kürt kadın algısının sorunlu oluşunu evliliğinden sonra fark ettiğini anlatan Zilan, Kürt kadınlarını ötekileştiren bu durumun da evliliklerinde önemli bir kırılma noktası olduğunu aşağıda gelen alıntıda ifade etmiştir.

Eşinin de bu durumdan dolayı Kürt oluşunu yakın sosyal çevresinden gizlediğini ve kendisine de kimliğini açıkça ifade etmesine engel olmaya çalıştığını anlatmıştır. Zilan Kürt kadınları hakkındaki bu önyargıların eşi tarafından da kısmen paylaşıldığına inandığını da eklemiştir. Buna göre eşinin yakın çevresinde yaşlı erkeklerin para karşılığı evlendiği kişilerin olduğunu ve bunların da Kürt karılar şeklinde nitelendirildiğini belirtmiştir. Bu tarz ötekileştirici şeyleri bizatihi eşinden duyduğunu aktaran Zilan, eşinin de bu söylemlere kısmen eşlik ettiğini ve bundan dolayı da tatillerini yarıda kestiklerini ifade etmiştir. Bu son yaşananların kendisine çok fazla dokunduğunu ve kocasının yakın çevresinden eşinin Kürtlüğünü saklamaya çalışmasının, evliliklerinde en önemli nokta olduğunu vurgulamıştır.

Zilan: Bu arada aslında bence en önemli nokta şu olacak sizin için de, eşimin kendisi o zihniyete sahip mi ama bence var biraz da. Köyde şu tabir kullanılıyor. Kürt karılar, Kürt karı tabiri, Kürt karılar çok affedersiniz, hiçbir şey beceremeyen dul yaşlı erkeklere Doğu Anadolu'dan para ve altın karşılığında getirilen karı sıfatını taşıyor. Hani ikinci sınıf kadınlar. Bakmayın böyle rahat konuşuyorum ama çok dokunmuştu bana.

Araştırmacı: Bunları duyduunuz mu yoksa bizzat size söylendi mi?

Zilan: Bizzat bana söyledi. Eşim tarafından bana söylenildi. Senin yüzünden başım öne eğiliyor. O yüzden seni götürmek istemiyorum dedi. Ee tam sizin bence tez konunuz. Her ne kadar tabii ki inanın orada Türkçe konuşabilen insan yok biliyor musunuz? Türkler ama. Ya Türkçe konuşamayan insanlar böyle bir tavır almışlar bana bilmiyordum yani inanın ama çok kırıldım. Bana dedi ki senin yüzünden dedi başım öne eğiliyor dedi ve beni köyden erken getirmesinin nedeni buydu. Tabii ki de normalde on günlüğüne gitmiştik beni dördüncü beşinci gün getirdi. Niye? Çünkü kahvede soruyorlarmış, eşin nereli, eşin nereli, eşin nereli? O da Kürt diyemiyor, yani Vanlı diyemiyor, diyor ki İstanbul'da doğma büyüme. İstanbul ama nereli, anası babası nereli bunun diyorlar, o da işte sorulardan kaçmak için. Öyle beni erken getirmişti. Yani benim için aslında en önemli sizin için de en önemli nokta bu. (1 yıldan sonra boşanma, Kürt-kadın).

Aşağıda gelen alıntıda ise eşinin seçim dönemlerinde kendisine sürekli açık siyasi mesajlar içeren müzikler dinlettirdiğini anlatan Zilan, bu şekilde yine Kürt kimliğini kendisine yok saydırtmaya çalıştığını belirtmiştir. Söz konusu müzikleri Türklükle ilişkilendirerek, eşinin bu şekilde uzun yollar boyunca bu müzikleri sürekli kendisine dinlettirdiğini anlatmıştır. Evlilik döneminde eşinin ileride doğacak çocuklarının Türk olacağını bastırarak kendisine söylettirmeye çalıştığını ve doğum günü kutlamasında yaşananlardan sonra ortamlarda Kürt olarak kendisini tanıtmamasını tembihlediğini eklemiştir. Devamında, eşiyle yaşadıkları üzerinden Türklerle ilgili bazı çıkarımlarda bulunan Zilan'a göre, Türklerin zengin ve fakir Kürtlere tavırları farklılaşmaktadır. Türklerin, zengin Kürtlere karşı daha itaatkar olduklarını ve fakir Kürtleri de ezdiklerini öne sürmüştür.

Zilan: Benim mesela kocam seçim boyunca bana Ak Parti'nin seçim müziklerini dinletti. Sonra bir iki tane böyle türkü var.

Araştırmacı: Evde mi? Yani nerede?

Zilan: Evde arabada her yerde. Bir adam var ya sürekli Türklerle ilgi şarkı yapıyor. İki tane eleman var. Sürekli ya evde, tıraş olurken, biz yemek yerken ya sürekli sürekli sürekli... ama o biraz açıkçası beni asimile etmeye çalıştı. Gerçekten bana diyor ki, sen Türksün senin annenler zaten Kafkasya'dan gelmeler, senin babaannen bak Trabzonlu sen aslında Türksün, Türksün Türksün. Hayır ben Kürdüm, Kürdüm, Kürdüm. Anlatabiliyor muyum. Bana demişti ki, o doğum gününden sonra bir daha sakın söyleme bana ben Kürdüm diye, bir daha duyarsam kötü olur. Zilan, çocuklarım Kürt olmayacak çocuklarım Türk olacaklar. Onu da söylemişti, unutmuşum. Dediğim gibi Türkler, zengin olmayan Kürtleri ezerler ama zenginlerin önünde de çeneleri titreyerek konuşurlar. Ya tabi kendini geliştirmiş diyelim o zaman onu düzelteyim şimdi. Yani hem eğitim hem de para. Kendinden bir tık fazla bir şeyini görürse bir yetisini ona itaat edebilirler. Çünkü korku yaratıyor... Yani dediğim gibi ben parti şarkılarıyla hayatımı geçirdim. Ya bana ne Tayyip Erdoğan'dan bana ne Erbakan'dan bana ne Sinan Ateş nasıl öldürülmüş? Bu yani bunlar da aslında Türklükle alakalı şeyler bence. Sabahtan akşama kadar

bunları dinletirdi bana ya sabahtan akşama kadar. Biz bir yol giderdik Afyon 'a gidene kadar şu iki tane adamın şarkıları marş gibi söylüyorlar, Türklerin marşları gibi. Ahmet Yıldız Tandoğan mı? Bir şeyler bir şeyler. Öyle yani değişik tipler ben ona rağmen benim için önemli değil, ne yapıyorlarsa yapsınlar. Yaşam tarzı, müzik dinleyen benim için müzik olsun sözünün çok bir önemi yok. Yani kötü bir şey barındırmadığı sürece. Ona da çok takılmamıştım. Açıkçası benim için önemli değil. Çünkü ben kendimi biliyorum. Yani kimse beni değiştiremeyeceğini biliyorum ama o taraf öyle değil. Bir böyle zerre bir şey gelsin, hemen alev alıyorlar Türkler. (1 yıldan sonra boşanma, Kürt-kadın).

Yukarıdaki alıntılarda genel olarak eşinin kendisinin Kürt kimliğini sorun ettiğini ve bu bağlamda evliliklerinde yaşadıkları krizleri anlatan Zilan, aşağıda gelen alıntıda ise boşanma sonrası eşinin tavırları hakkında da etnik kimlik temelli çıkarımlarda bulunmuştur. Eşinin evdeki bütün eşyayı boşaltıp götürdüğünü anlatan Zilan, bu durumu onun Türk kimliğine bağlayarak, bir Kürt erkeğinin böyle davranmayacağını öne sürmüştür. Zilan'ın eşiyle ilgili kullandığı bazı aşırı ifadeleri boş bırakarak, sadece eşinin yaptığı eylemi etnik kimliğiyle nasıl ilişkilendirdiğini analize dahil ettik.

Zilan: Kürtlüğümüzden aşırı korkuyorlar. Nasıl... (kullandığı ifade boş bırakıldı) bir insan biliyor musunuz? Ev eşyaları boşaltmaya geliyor. Mesela hiçbir Kürt erkeğinin ben bu onursuz davranışı yapacağını, alçalacağını görmedim, duymadım bilmiyorum. Ha insani boyutta çingene vardır, yapar. Ama bence ben bunu her şeyini Türklüğüne bağlıyorum. Ya bizim mutfağımızdaki bal kavanozumuzu bile götürmüş. Tencere, tava, ütü, robot taşınabilir tüm her şeyi götürmüş. Bunu hangi Kürt erkeği yapar? Geberir de o onurunu yerleri sermez yani ya öyle öyl... (kullandığı ifade boş bırakıldı) biri yani. (1 yıldan sonra boşanma, Kürt-kadın).

Son olarak aşağıda gelen alıntıda ise Zilan, evliliğinde boşanma için bir sürü gerekçe olduğunu ama bir Kürt kadın olarak evliliğini bozmak istemediği için kendisinin de ilişkiyi sürdürmek istediğini anlatmıştır. Bu süreçte eşinin teyzesinin

boşanma ile ilgili kendisine söylediklerini dile getirerek, bu konuda da Kürtler ve Türkler olarak farklılaştıklarını belirtmiştir. En sonda ise zamanında kendisiyle evlenmek isteyen Kürt arkadaşlarının olduğunu ve bugünden bakınca bir Kürt ile evlenmediği için pişmanlık duyduğunu eklemiştir.

Zilan: Benim için boşanma sebebi o kadar çoktu ki ama tabii ki Kürt kadınlar, 'Kürt karı diyelim onların tabiriyle', asla evliliklerini bozmak istemezler, istemedim. Boşanma onlarda çok normal. Hatta teyzesi bir gün bize dedi ki, boşanın teyzem ne olacak! Anlaşamıyorsanız, oysaki anlaşmazlık da yok, kavga da yok ortada. Sadece bakış açıları, ama boşanılabilir. Çünkü teyzesi de iki tane nişanlı kızının aynı anda nişanını bozduğu için bozduğuna sebep olduğu için çok normal geliyor. İnşallah karşılarına böyle en koyu Kürtler çıkar o İsveç'te onları bir tokatlasınlar. Sonra bir de bir yarı yolda bıraksınlar. Allah'ım sen büyüksün diyorum, yesinler bakalım darbeyi nasılmış bu acı görsünler, boşanın demek neymiş, diyorum... Nice Kürt arkadaşlarım istedi beni. Ama ben hepsine yok dedim. Şimdi diyorum ki keşke bir Kürt ile evlenseydim. (1 yıldan sonra boşanma, Kürt-kadın).

Çapraz evlilik ilişkisinde boşanmada yine etnik ve kültürel farklılıkların etkisinden söz eden bir başka kişi Gülcan isimli Türk kadın katılımcı, bir yıl evlilikten sonra eşinden boşanmıştır. Boşanmasında özellikle eşinin ailesinin ilişkilerine olumsuz yansımından söz etmiştir. Buna göre, eşinin annesinin müdahaleci yapısı ve eşinin aile tarafındaki kalabalık aile ilişkilerinin etkisiyle de kendi özel alanına çok müdahalede bulunulduğunu belirtmiştir. Eşinin ailesinin kötü niyetli olmadığını ama üsluplarının yanlış olduğunu söyleyen Gülcan'a göre, bu anlamda kendisiyle empati kurulamadığını ve eşinin ailesiyle ilişkilerinin bir türlü düzene girmediğini söylemiştir. Eşinin de ailesinin etkisinde fazla kalmasıyla sorunların giderek katlandığını eklemiştir. İlişkilerindeki kırılma noktasının doğum esnasında hem eşinin hem de ailesinin davranışları olduğunu bildiren Gülcan, evlilik ilişkileri boyunca çok fazla ayrımcı muameleye maruz kaldığını da öne sürmüştür. En önemlisinin de yanında Kürtçe konuşulduğunu ve Kürtçeyi anlamadığı için de kendisini iyi hissetmediğini aktaran Gülcan, kimliksel ve kültürel farklılıkların bir şekilde çapraz evlilik ilişkilerinde ortaya çıktığını belirtmiştir. Siyasi olarak da ailelerin

farklılaştıklarını ifade eden Gülcan, bundan ötürü de bazen tartışmaların çıktığını söylemiştir.

Aşağıda gelen alıntılarda, Gülcan'ın evlilik ilişkisini sürdürememesinde temel sebep olarak gördüğü meselelerin kimliksel boyutları ve bunun çapraz evlilik ilişkilerine etkisine örnekler verilmiştir.

Gülcan aşağıda gelen alıntıda, eşinin annesinin kendi ailesiyle ilişkilerine dair söylediklerinin kendisini rahatsız ettiğini ve bundan ötürü de sürekli tartışma yaşadıklarını bildirmiştir. Söz konusu tartışma konuları daha çok ailelerin eşlerin evlilik ilişkilerine müdahalesi şeklinde yorumlanabilir ancak daha sonra gelen alıntılarda da görüleceği üzere, Gülcan söz konusu durumları daha çok kültürel anlayış farkı temelinde ele almıştır.

Gülcan: Derken böyle böyle küçük çaplı şeyler oluyordu. Aralarda sürtüşmeler oluyordu. Ha bizim annemler memlekete mi gitmişti. Bir şey olmuştu. Babam arabayı bize verdi. O zaman arabamız yoktu. Ondan sonra bize dedi ki, elalemin arabasını niye aldın dedi. Ben tabii yadırgadım elalem derken hani bir o benim babam, babamlarımız elalem. Ondan sonra neyse öyle o hani fazla uzamadı... Ondan sonra bizim dükkân Şişli'deydi. Bizim ev de Okmeydanı da bazen çok geç çıkınca eski eşim şey derdim size gidelim kalalım. Çünkü onlarla bir Yeşilpınar'a oraya gitmektense bize gitmek yürüyerek bile sen gidiyorsun. Bizimkileri çok sevdiği için onlarla da vakit geçirmeyi falan seviyor. Bir de bizimkiler rahattır. Gidiyoruz falan böyle bizde kalıyoruz işte. Çok yoğun olduğumuz zaman falan anlaşıp direkt şey diyor elalemin evinde niye kalıyor. Sonra bu el âlem lafi beni çok rahatsız etmeye başladı. Ondan sonra bir gün dedim ki senin elalem dediğim dedim benim annem babam o zaman benim için sen de elalemsin dedim. Bozuldu falan böyle. (1 yıldan sonra boşanma, Türk-kadın).

Yukarıdaki alıntıda, eşinin annesinin kendi ailesiyle ilişkisine müdahalesinden söz eden Gülcan, aşağıda gelen alıntıda ise eşinin annesinin kendi evliliklerine müdahale ettiğinden söz etmiştir. Bütün yaşadıkların rağmen kaynanasının kötü niyetli

olmadığını düşünen Gülcan, bu tür durumları bir süre sonra kaldıramadığını da eklemiştir.

Gülcan: Yani şöyle söyleyeyim, her sabah bizi daha yeni evlendik, kayınvalidem gelir kayınvalidem çağırırdı kahvaltıya. Yani yeni evliyiz ben daha çok yeniyiz. Böyle balayından gelmişiz, yeniyiz tutup kapıda böyle gecelikte falan çıktım. Dedim müsait değiliz, bir daha da gelmedi. Anlaması için böyle hani böyle uygun dille anlattığın zaman yok yani hani bu arada kötülüğüne asla yapmıyor. Kötü amaçlı yapmıyor kesinlikle. Gelsin ben hazırladım yesin içsin hani o anlamda yapıyor ama hani anlayış kısmı. O kısımda böyle tıkanıyorduk. Kötü bir niyetle yapmıyor, iyi niyetle yapıyor. Bu ne oluyor? Bu bir süre sonra artık hani sen de şey yapamıyorsun. Hani kaldıramıyorsun bazı şeyleri öyle. (1 yıldan sonra boşanma, Türk-kadın).

Gülcan yukarıdaki alıntılarda kaynanasının hem özel hayatına hem de ailesiyle olan ilişkilerine müdahale ettiğini; bunu bir kültürel anlayış üzerinden yaptığını ve asla kötü niyetli olmadığını ifade etmiştir. Aşağıda gelen alıntıda ise eşinin aile çevresinde özellikle Kürtçe konuşulduğunu ve kendisinin de konuşulanları anlamadığı için zorluklar çektiğini aktarmıştır. Bazen Kürtçe konuşulan ortamlarda kendisiyle ilgili konuşulduğunu düşündüğünü ancak konuşulanları anlamadığı için de artık bir noktadan sonra kaldıramadığını belirtmiştir.

Gülcan: Bir tane Gebze’de büyük bir halaları var. Bu arada babaanneleriydi galiba onunla asla Türkçe konuşmuyorlardı. Kürtçe konuşuyorlardı. Ondan sonra mesela babaanne biliyor ama hep onunla Kürtçe konuşuyorlar. Ne bileyim işte mesela bizde şu olmaz. Ya atıyorum. Bir evet yabancı dil konuşuyorsak mesela evde bilmeyen varsa onun yanında bunu konuşmazsın ki ne dediğini bilmiyor, anlamıyor, üstüne alınabilir. Ve o eve ben yeni gelmişim, tanımıyorum. Benim yanımda böyle işte atıyorum, kahkaha atıyorlar, gülüyorlar. Belki benim hakkımda konuşuyorsun ben bilmiyorum ha bu arada pek umursamıyordum ama onlar şey yapmaya çalışıyor. Hepsini bir akrabalarına böyle gittik mi oturuyoruz, falan filan böyle şimdi hani hissedersin ya sana bakıp böyle hani konuşuyor falan böyle bir sır aralarında

varmış gibi. Bir de zaten diyorum ya Kürtçe konuşuyorlar. Ben zaten bilmiyorum. Ondan sonra ay canım yanlış anlama senin için konuşmuyoruz. Bunu her seferinde söylüyorlardı. Bir gün yine işte o zaten sabah gittik. Akşama kadar kapı geziyoruz. Yine akşama doğruydı böyle. Yine işte yanlış anlama senin hakkında konuşmuyoruz bir şey dedi. Dedim ki, yanlış anlamamı istemiyorsanız konuşmazsınız dedim. Şurama kadar geldi. Tam böyle bir şey konuşuyorlar. Böyle aralarda o Türkçe devreye giriyor. Şimdi atıyorum çok babaannelerinde falan konuşurlar. Okey bunu da anlayabilirim. Kadın çünkü tam Türkçe bilmiyordu. Hani giriyor ama tam bilmiyordu onu da konuşurlar anlarım. Ama bunlar kendi aralarında da gençler de yapıyordu bunu. (1 yıldan sonra boşanma, Türk-kadın).

Gülcan evlilik ilişkilerinde yaşadığı sorunlardan birisinin de genel olarak eşinin ailesi üzerinden tariflediği Doğu kültüründen kaynaklandığını belirtmiştir. Bu kültürdekilerin daha kaba bir üsluba sahip olduklarını ve farkında olmadan karşı tarafı rencide edebildiklerini öne sürmüştür. Gülcan söylediklerini bütün Kürtlere genellemek istemediğini daha çok bireyin kişisel gelişimine bağlı olarak kaba olarak tariflediği kültürden sıyrılabileceğini düşünmektedir.

Gülcan: Sen şeyi konuşurken biraz dinleme var ya da ya ben bu cümleyi kullanırsam bu insan kırılır mı ya da ne düşünüyor. Onlar da biraz o kısımda ya ben bunu genelleme asla yapmak için demiyorum. Çünkü çok insan var. O kendini geliştirmemekle ne kadar sosyal olduğundan ne kadar çevreye girdiğinle alakalı bence. Hani o zaman şöyle şu anki belki benim de vardır hatam onu da bilmiyorum ama. Yani bu tamamen kişinin kendisine şey yapmasıyla alakalı ama genelde Doğu tarafının insanların da şey var. Biraz daha kaba aslında. Yani kaba derken üslubu kaba. İyi bir şey derken size kaba şekilde söylüyor bunu. O yüzden de karşı tarafı bu rencide edebiliyor. Hani düşünmeden pat diye bir şeyi söylüyor. (1 yıldan sonra boşanma, Türk-kadın).

Son olarak Gülcan, evliliklerinde ailelerin siyasi görüş olarak da farklılaştıklarını ve bunun da evlilik ilişkilerine bazen yansıdığını belirtmiştir. Aşağıda gelen alıntıda da görüleceği üzere, Gülcan, ailelerin farklı politik tercihlerinin bir

yansımasını da kendi Türk etnik kimliğinden ötürü evliliğinde yaşadığını bildirmiştir. Özellikle eşinin aile çevresinin politik tutumlarının sert olduğunu bundan ötürü de bu tür siyasi tartışmalardan genelde uzak kaldığını belirtmiştir.

Gülcan: Onlar HDP idi. Biz ülkücüyüz. Derken böyle baya çatışıyorsun. Bu arada onun bir küçük kardeşi o da böyle şey Ülkücü. Bizim bi şey oluştu, onu hiç unutmuyorum. Kardeşi dedi ki, bi şey oldu bi şey söylüyordu ya. Böyle dedi, Kürtler gibi dedi, şey yapıyorsunuz dedi. Annesi de durdu dedi ki, sen nesen dedi. Küfür etti orada ona. Ondan sonra dedi ki, ya hani şey böyle ne olduğunu tam şu anda hatırlamıyorum da hani böyle Kürtler gibi şey yapıyorsunuz buna böyle dedi, işte onu biraz şeyle böyle sen nesen dedi. Ondan sonra dedi. Sen bizden nasıl böyle çıktın? Ben de bilmiyorum ki falan yaptı. Ondan sonra yani öyle şeyler oluyor ama ben pek o kısma girmiyorum. Şimdi herkesin ben bugün de olsa bugün de girmem hoş ben şey değilim benim için benim şeyimi kim daha iyi şey yapıyorsa ben bugün onu tutuyorum. Yani işte a partisi b partisi hangisi iyi ise. Parti hiç hiçbiri fark etmiyor. Hangisi daha iyi şey yapacaksa beni bir yere getirecekse ben o taraftayım. Çünkü onlar bayağı savunuyor böyle. Çünkü hangi akrabasının yanına girdiysem hani böyle bayağı koyular yani. O yüzden pek dahil olmuyordum, girmiyordum, he deyip geçiyordum çok şeylerden. (1 yıldan sonra boşanma, Türk-kadın).

Yukarıda alıntılarıyla beraber analiz edilen boşanmış katılımcılara dair anlatılarda, eşlerin kimlik ve kültürel farklılaşmadan dolayı evliliklerini devam ettiremedikleri görülmektedir. Bu farklılaşmayı belirginleştiren durumlardan birisi de evlilik dinamiklerine etki eden aile faktörüdür. Nitekim Ronahi ve Gülcan, eşlerin ailesinin boşanmalarında etkili olduklarını belirtmişlerdi. Ailelerin çapraz evlilik dinamiklerine etkisinin özellikle kültürel anlayış farkları temelinde yaşandığını söyleyebiliriz.

Yine her dört katılımcının da anlatımlarına göre, politik farklılaşmanın evlilik ilişkilerinde krizlere yol açtığı söylenebilir. Bu durum hem bir eşin kendi kimliği bağlamında politikleşmesi şeklinde olduğu gibi, evlilik ilişkisi içinde eşlerin siyasal görüş olarak birbirlerinden farklılaşmaları bağlamında da ortaya çıkabilmektedir.

Nitekim Ronahi, etnik kimliğiyle ilgili bir politikleşme süreci yaşadığını ve bunun da çapraz evlilik ilişkisinde kimliğiyle ilgili yeniden bir değerlendirme sürecini beraberinde getirdiğini ifade etmiştir. Benzer şekilde Cemal, Suriye’de yaşanan iç savaş sonrasında eşinin Kürtlere bakış açısının değiştiğini ve bunu da evliliklerinde yaşadıkları bir politik çizgi ayrışması şeklinde aktarmıştı.

Evlilik ilişkilerinde kimliğiyle ilgili açık ayrımcılık ve ötekileşmeye maruz kaldığını ifade eden Zilan ise anlattığı olaylar üzerinden boşanmalarında asıl nedenin kendisinin Kürt kimliğinden kaynaklandığını söylemişti. Özellikle de eşinin Kürtçe müzikler üzerinden sürekli kendi kimliğini sorunsallaştırdığını ve kendisinden Kürt kimliğini gizlemesini istediğini belirtmiştir. Diğer tarafta yine dil üzerinden evliliklerinde sorun yaşadığını anlatan Gülcan ise, eşinin ailesinde Kürtçe konuşulduğunda bunları anlamadığı için aile ortamında kendisini huzursuz hissettiğini ifade etmişti. Dolayısıyla Zilan, anadili olan Kürtçe üzerinden ayrımcılığa maruz kaldığını söylerken; Gülcan, Kürtçeyi anlamadığı için aile ilişkileri içinde kendisini yalnız ve anlayamadığı bir dil karşısında güvensiz hissettiğini bildirmiştir.

Boşanmış katılımcılardan 4’ünün evlilik ilişkilerini devam ettirememelerindeki kimliksel farklılaşmaların yanı sıra, 2 katılımcı ise temelde etnik ve kültürel olmayan sebeplerden dolayı boşandıklarını ifade etmişlerdir. Her ne kadar evlilikleri sürecinde temelde Türk ve Kürt olmakla ilgili bazı farklılaşmalardan söz etmişlerse de evliliklerini devam ettirememelerinde ve boşanmalarındaki asıl sebeplerin farklı olduğunu bildirmişlerdir.

Aşağıda gelen alıntılarda 2 katılımcının evliliklerinde yaşadıkları zorluklar ve boşanmalarındaki döngü noktaları analiz edilmiştir.

Örneğin yirmi dört yıl evlilikten sonra boşanan dört çocuk babası Ziya isimli Kürt katılımcı, boşanmalarında etnik kimliklerin çok da gündeme gelmediğini ileri sürmüştür. Eşinin kişisel ve sağlık sorunları olduğunu ve bunları aşamadıklarını dile getiren Ziya, ailesinin bazen eşinin etnik kimliğini mesele ettiğini ama kendisinin buna mesafeli durduğunu belirtmiştir. Evlilik sürecinde bazı sorunların aşılabileceğini düşündüğünü ama zamanla ailesel farklılıkların da devreye girmesiyle sorunların katlanarak arttığını söylemiştir. Özellikle de farklı şehirlerden gelmenin ve Kürtlerdeki

daha toplulukçu kültürün bazen eşini zorladığını ve bunu yöresel farklılıklar temelinde açıklayan Ziya; bütün bu farklılıklarla beraber eşinin kişisel sorunlarını evliliği devam ettirememeye temel neden olarak göstermiştir.

Ziya: Ben hiçbir zaman ben Kürdüm hadi sen de benim potama gir demedim. Karşıdaki insan da benim kabullerimi kabul ediyordu. Hiçbir sıkıntımız yoktu. Bence biz kimlikler üzerindeki herhangi bir tartışmadan ötürü bu noktaya gelmedik. Sağlık sorunları vardı. Tabi zaman zaman aile bir rol almak istedi, benim ailemden. O zaman hadiseye ya işte bu Türk'tür. Bu bize uymaz gibi birtakım şeyler dediler... Dolayısıyla karşıdaki insanın birtakım sıkıntılarının, birtakım rahatsızlıklarının süreç içerisinde geçebileceğini düşünerek hadisenin bazı boyutlarını görmediğimi sonradan anladım. Tabi evlendikten sonra gördüm. Aramızda ailesel sıkıntılar olsa da Kürt ya da Türk anlamında sıkıntılar olmadı. Ama yöresel farklılıkların getirdiği zorluklar yani Batı kültüründe olmanın zorluklarını gördük. Yeme alışkanlıkları misafir alışkanlıkları kabuller vs ler noktasında birtakım zorluklar yaşadık. İşte yöresel işte kültürel gerek yemek gerek konuşma adabı ölçüsü ve adabı ölçüsü vs noktasında sıkıntılar oldu. (24 yıldan sonra boşanma, Kürt-erkek).

Yukarıdaki alıntıda eşinin sağlık sorunlarından dolayı evliliklerini devam ettiremediklerini anlatan Ziya, aşağıda gelen alıntılarda ise evlilik sürecinde eşindeki Kürt kimlik algısının değişimine örnekler vermiştir. Öncesinde Kürtlere dair önyargılar beslediğini ama sonradan Kürtlerin yoğun yaşadığı bazı şehirleri ve oradaki insanların davranışlarını yakından gözlemledikten sonra, önyargılarının farkına varmıştır. Söz konusu durum yani Türk eşlerin evlilik ilişkisi sürecinde Kürt kimlik algılarının olumlu yönde değişmesi modelimizdeki sonuçlarla da uyumludur diyebiliriz.

Ziya: Hatta bir seferinde Doğubayazıt da Ehmedê Xanî türbesine gitmiştik. Tam çıkışta işte solumuzda kocaman Ağrı Dağı sağımızda ne kadar dağ varsa hepsinin üzerine işte “Türk'ün Türk'ten başka dostu yoktur” vs böyle şeyler yazılmıştı. Bana şurada bir dur dedi. Çocuklara da göstererek şöyle dedi. Ya dedi Kürtlerin Türklere isyan etmesi için yapılması gerekli olanı adamlar her

şeyi becermişler. Sen burada desen ki Türk'ün Türk'ten başka dostu yoktur. Kürt ne desin, ne yapsın yani nasıl dost olsun. Bu tarz tespitleri vardı. Paylaşırdı. İşte bir defasında da Hakkari'den bir aile evimize gelmişti. Onun uzaktan bir akrabası idi. Polis kökenli. Evde Kürtlere verip verişti. Onların yaşları ileri idi. Ben de şöyle gözlerine baktım. Dedim buna senin cevap vermen lazım diye. O akşam da çok güzel cevap vermişti. (24 yıldan sonra boşanma, Kürt-erkek).

Bir önceki alıntıda eşinin Kürtlere yönelik önyargılarının kalkmasına aracılık eden bir geziden söz eden Ziya, aşağıda gelen alıntıda benzer bir durumu başka bir seyahatlerinde yaşadıklarını anlatmıştır.

Ziya: Bazı sorunları gidermek için alıp bazen Doğuya, Güneydoğuya Urfa'ya götürürdüm. Urfa'ya birçok seyahat yaptım. Sadece ufku açmak için. Sadece misafirin ne olduğunu aile kavramının ne olduğunu eşin ne olduğunu anlaması için. Özellikle de orada İslami yapısı olan ailelere götürüyordum. Misafirperverlik konusunda epey bir açılmıştı. Hatta biz Urfa'da bir mevlide gittik. Üç dört gün öncesinden gittik. Antep de bizi iftara davet ettiler. Her akşam bir yere gidiyorduk. Akşam bizi yolcu ettiler. Karnımız tok şekilde. Urfa'da bir benzin istasyonuna indiğimizde, istasyon sahipleri hemen önümüze bir sofru açtılar. Ben de önce anlamadım. Dedim herhalde oturma kirasıdır. Garsona dedim biz bir şey istemedik neden getirdiniz diye. Para verdim almadılar. Dedi bizim istasyon sahibi dedi ki bu saatte kim gelirse herkese sofru kurun ve para da almayın. Dedim ki Kürt müsünüz, dedi ki evet patronumuz Kürttür. Dedim ki lütfen bunu masada ifade eder misiniz. Gelip orda da anlattı. Sonra eşim dedi ya baksana ya biz İstanbul'da o imkânların arasında oturup bu insanlarla ilgili ne kadar vicdansız şeyler düşünüyoruz. Önyargı sahibiyiz. Böyle bir anlayış dünyada hiçbir yerde yoktur dedi. (24 yıldan sonra boşanma, Kürt-erkek).

Eşiyle boşanmasında farklı etnik kimliklerde olmaktan ziyade, aile içerisindeki kadın ve erkek rollerini sebep olarak gösteren diğer katılımcı da, yirmi iki yıllık beraberlikten sonra eşinden ayrılan Hamdiye isimli Kürt kadındır. Hamdiye,

ilişkilerindeki kopma noktasının eşinin evine geçimine katkısının olmamasını ve maddi birikimlerini boşa harcaması olarak aktarmıştır. Boşanma sürecinde yaşadıklarını aileler arası karşılaştırmalar yaparak kültürel çıkarsamalar yapan Hamdiye, eşinin ailesinin kendisini sahiplenmediğini ve bunun da onların kültüründen kaynaklandığını düşünmüştür. Görüşmenin sonlarında kendisiyle yaptığımız mülakatın kendisine iyi geldiğini ve bu şekilde içini döktüğünü anlatan Hamdiye, yirmi iki yıllık bir geçmişi anlata anlata bitiremeyeceğini eklemiştir.

Hamdiye: Bizdeki kırılma noktası, dürüst değildi. Yıllarca çalıştım, biriktirdim. Ama o bütün birikimimizi heba etti. Çalışmıyordu. Ben ondan daha çok mücadele ettim. Daha fazla çalıştım. Aile reisi bendim. Ben çalışıyordum. Kolay olmadı. 22 yıl boyunca beraber bir hayat yaşamışsınız, iyi ya da kötü. Kararımı verince çok korktum. Çocuklar ne olacak. Ama korktuklarım olmadı. Çok kolay oldu, boşanmak. (22 yıldan sonra boşanma, Kürt-kadın).

Hamdiye her ne kadar eşiyle boşanmasındaki asıl nedeni ailedeki kadın ve erkek rollerine bağlasa da, evliliklerinde kültürel farklılıklar yaşadıklarını ve bugünden geriye baktığında kendi kültüründen birisiyle evlenmiş olsaydı, bu durumda yaşadıklarını başka şekilde anlamlandıracağını düşünmektedir. Boşanma sürecinde eşinin ailesinden destek görmediğini ve bu tutumu da onların kültürüne bağlayan Hamdiye, Kürt birisiyle evli olması durumunda böyle meselede farklı bir tutumla karşılaşacağını öne sürmüştür.

Hamdiye: Hep demişim keşke kendi kültürümden biri olaydı. Ama gerçekten bu çok önemli. Ama insanın kendi kültüründen evli olması çok çok farklı. Bakın mesela kendi kültürümden biriyle evlenseydim belki çok daha kötü olabilirdi ama yine kendi kültürün idi. Örfünü adetini bilirdi. Ben boşandım, kaynanamı aradım. Annecim böyle böyle bir karar verdik dedim. Hiçbir şey diyemem dedi. Bu sizin kararınız. Bir yandan ben kendimi düşündüm tamam mı. Doğulu biri olsaydı kendi örf adetinden biri olsaydı bunu demezdi. Kızım işte biraz çabalayın. Neden zorlandınız, niye böyle yapıyorsunuz, biraz çaba harcayın derdi. Ya da kendileri de çaba harcarlardı. Ama bunlar hiçbir şekilde bir çaba harcamadılar. Karışamayız dediler, kestiler. Mesela ben çalışıyordum. Akşam

eve geliyordum, yemek yapıyordum. Bana hani yemek iyi olmamış diyordu. Kaynanama derdim. Hani beklerdim ki gitsin desin oğlum bak bu kadın çalışıyor sen neden böyle yapıyorsun demesini isterdim. Kayınpederim yoktu. O da istemiyordu beni. Sonra bakıyordum ben sanki hiç bir şey anlatmamışım gibi işte oğlum hep oğlum. Acaba kişiliği mi öyle idi, yok ya kültürleri öyle idi. Eminim yani bizim oralı olsaydı mutlaka büyükleri falan araya koyarlardı. Hani barıştırmaya çalışırlardı. Ama bunlar hiç aramadılar, sormadılar. 22 yıl hayat yaşamışsınız. 22 yıl boyunca ben sizinle beraber yaşadım. Ya kızım bunca yıl beraber idiniz biraz daha çabalayın. (22 yıldan sonra boşanma, Kürt-kadın).

Yukarıdaki alıntıda boşanma sürecinde eşinin ailesinden yeteri kadar destek görmediğini belirten Hamdiye, aşağıda gelen alıntıda ise evliliğinde kültürel farklılık olarak çok zorluk çektiğini ve adeta yıllarca bir bedende iki ayrı kişiliği taşıdığını belirtmiştir. Bu duruma gerekçe olarak da yine aileler arası kültürel farkları öne sürmüştür.

Hamdiye: Ama gerçekten insanın kendi kültüründen birisiyle hayat sürmesi çok farklı oluyor. Yani ben öyle anladım. Ben şu an tam net anlatamıyorum. 18 yaşında ortamlarına girdim. Çok çok büyük sıkıntılar yaşadım. Belki benim kültürüm olsaydı ben o sıkıntıları yaşamazdım. Bir süre sonra ben de onlara uymaya başladım. Onlar gibi hareket etmeye başladım. Ya mesela onların yanında onlar gibi oluyordum, kendi ailemin yanında kendi ailem gibi oluyordum. Açıkçası iki kişiliğim vardı benim. (22 yıldan sonra boşanma, Kürt-kadın).

Yukarıda görüldüğü üzere, boşanma hikayelerini anlatan Ziya ve Hamdiye'nin anlatılarında, her ne kadar evlilikteki kırılma noktası birbirlerinin kimlik farklılıkları olmasa da evlilik süreci boyunca hem bireysel hem de aileler üzerinden kültürel farklılıklar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bu yönüyle, boşanma deneyimlerini bizimle paylaşan diğer dört katılımcıdan hem ayrıştıkları hem de ortaklaştıkları noktalar bulunmaktadır. Evliliklerini devam ettirememelerindeki kırılma noktasını daha çok bireysel farklılıklar temelinde yaşadıkları sorunlara bağlayarak; önceki dört

katılımcının eşleriyle farklılıklarını etnik ve kültürel temelde görmeleri ayrıştıkları noktadır. Ancak boşanan bütün katılımcılar hem bireysel hem de aileler üzerinden yaşadıkları ve evliliklerinde sorunlara yol açtıklarını öne sürdükleri kültürel farklılıklara referans vermişlerdir. Bu yönüyle bütün boşanmış katılımcılarda bir ortaklıktan söz edilebilir.

Dolayısıyla boşanan bütün katılımcıların anlatımlarından hareketle, çapraz evlilik ilişkilerinin sonlanmasında kimlik ve kültürel farklılıklarla sonradan ilişkilendirdikleri kültürel yaşam tarzları ve kimlik içerikleri farklarından söz etmek mümkündür.

3.2. Katılımcı Denetimi ve Modele Dair Son Notlar

Yöntem kısmında bu çalışma bağlamında önerdiğimiz modeli geçerlik ve güvenilirliğini sağlamak için sürekli karşılaştırma, araştırma günlükleri-kayıtları-memolar ve katılımcı denetimi yaptığımız söylemiştik. Bu bağlamda katılımcı denetimi için evliliği devam eden 4 katılımcı (1 Türk erkek, 1 Türk kadın, 1 Kürt erkek, 1 Kürt kadın) ve boşanmış 1 katılımcıya geri dönülerek, analiz kısmında önerdiğimiz modelin bazı sonuçları kendileriyle paylaşılmış ve kendilerinin bu konuda neler düşündüklerini sorduk. İlgili katılımcılara;

- 1) Bu evliliklerin merkezinde Kürtlerle ilgili mevzuların daha çok yer tuttuğunu ve bu konuda neler düşündüklerini,
- 2) İki grup arası çapraz evlilikleri sürdürebilmek için birtakım çaba ve uzlaşma yollarının, örneğin Kürtler bağlamındaki politik konuları konuşmamanın eşler arasında yaygın olduğunu ve bu konuda neler düşündüklerini sorduk.
- 3) Katılımcılara ayrıca hipotetik iki soru da sorduk. Bunlardan birisi, çocuklar iki dilli ve iki kültürlü yetişmiş olsaydılar bu evlilikleri nasıl değerlendireceklerini,
- 4) İkinci olarak da Kürt katılımcılara, Türk eş olmaları durumunda bu evlilikleri nasıl göreceklarını; Türk eşlere de şayet Kürt eş olsaydılar bu evlilikleri nasıl göreceklarını sorduk.

- 5) Son olarak da ilgili boşanmış katılımcıyla beraber evliliği devam ilgili iki katılımcı da boşanmalarda eşlerin kimliklerinin rol alıp olmadığı konusunda modelimizdeki analiz sonucu hakkında yorum yaptılar.

Katılımcılara sorduğumuz sorulara verilen cevaplar ve bunun modele eklenmesi aşağıda verilmiştir.

3.3.1. Kürt-Türk Çapraz Evliliklerinde Kürtlük Temelli Gündemler

Modelimizin de önerdiği üzere, Türklerle Kürtler arası çapraz evliliklerde Kürtlüğün önemli bir gündem oluşturduğunu belirtmiştik. Katılımcılara bunu sorduğumuzda bunu destekleyen ifadeler kullanmışlardır. Örneğin bir Kürt erkek katılımcı Türklüğün bir norm olarak görüldüğü ve Kürtlüğün de o normu bozan bir şey gibi görüldüğü için bu evliliklerin merkezinde de yer aldığını söylemiştir. Ayrıca bir metafor üzerinde durumu daha da açan katılımcı, denizde olan balığın suyu fark etmediğini dolayısıyla bir norm olan Türklüğün de her yerde zaten olduğunu ama Kürtlük ile ilgili meseleler konuşulmaya başlanınca, o normu bozan bir çıkıntı gibi durduğunu dolayısıyla da daha çok göze çarptığını ifade etmiştir.

Konuyla ilgili bir başka Kürt kadın katılımcı, Kürtlüğün ve Kürt kimliğinin dile getirilmek istenmeyen bir mesele olduğu için görünürlük kazanınca sorun edildiğini belirtmiştir.

Bir Türk erkek katılımcı da Kürtlere dair olan şeylerin sanki yeniden keşfedilen bir şey olduğunu hatta adeta Amerika kıtasının keşfi gibi görüldüğü için Kürtlerin görünürlük kazanmasıyla bu durumun tuhaf görüldüğünü anlatmıştır. 90'lı yıllarda Kürtçe müzik kasetlerine izin verildiği için insanların yasaklı olan anormaliteyi normal olarak görüp sevindiklerini ve kaset alabilmek için sıra oluşturduklarını söylemiştir. Bugün de anormal olarak görülen bazı şeylere yirmi yıl sonra geri dönüp, Kürtçe kaset mevzusunda olduğu gibi ne tuhaf şeyler yaşamışız diyeceklerini öne sürerek, bir Kürt'ün neden Türkçe konuşmak zorunda olduğunu veya niçin bunları konuşmak zorunda olduğumuzu sorgulamıştır. Katılımcı ayrıca Kürtlerin yaşadığı haksızlıkların gündeme geldikçe, onlara bu konuların artık geçildiğini, ne diye Kürtlük meseleleriyle

uğraştıkları şeklinde söylemlerde bulunulduğu için de Kürtler bağlamında bir şeyler konuşulunca daha çok görünürlük kazandığını bildirmiştir.

3.3.2. Eşlerin Kimlik (Kürtlük) Temelli Meselelerde Geliştirdikleri Uzlaş Yolları

Modelimizle ilgili katılımcılara sorduğumuz bir başka analiz sonucunu yani eşlerin bir takım uzlaş yolları geliştirerek birbirlerinin etnik kimlikleri hakkında yeniden bir konum almaya başladıkları sorduk. Katılımcılar özellikle etnik kimlikler bağlamında gündeme gelen politik konuları niçin ve nasıl konuşmadıklarını anlattılar.

Bir Türk kadın katılımcı, bu mevzuları gri bir alan olarak tarifleyerek, o mntıkaya özellikle ailelerin girmekten kaçındıklarını belirtti. Böylece birbirleriyle ayrıştıkları noktalara dikkat etmeye çalıştıklarını söylemiştir. Buna neden olan asıl durumun ise ailelerin kısıtlı bir iletişim içinde oldukları ve bundan dolayı da sadece gündelik meseleler düzeyinde devam eden bir muhabbetleri olduğunu belirtmiştir. Katılımcı, ailelerin bu şekilde davranarak her iki eşin de kimliğiyle ilgili meseleleri gündemlerine almamayı seçip, üzerinde konuşmadıklarını eklemiştir.

Bir Kürt erkek katılımcı ise Türklerin ‘daha çok vatandaş’ ve ‘eşitler arası daha eşit’ olarak görüldüğünden dolayı iki kimlik arası bir eşitsizliğe vurguda bulunmuştur. Türk olmanın avantajlı bir konum sağladığını ve Kürtlerle ilgili konuşulacak herhangi bir şeyin bir kazanıma dönüşüp kendi avantajlı konumunu tehdit edeceğinden endişe duyduğunu öne sürmüştür. İki kimlik arası eşitsizliği giderebilmenin yolu olarak da Kürt eşlerin ekonomik, eğitim gibi araçlar üzerinden çapraz evlilikler üzerinden bir alan açabileceklerini belirtmiştir. Bütün bunların eşitsizliği giderip Kürt kimliğine siyasal alan açmaması durumunda ise Türklüğün avantajlı konumunun devam edeceğini ve bir norm olarak görülemeye devam edeceğini söylemiştir.

Bir başka Türk erkek katılımcı, Kürt eşin bazen kimliğini sakladığını bundan dolayı da bu evliliklerde eşitsiz bir konumun olduğunu söylemiştir. Türkiye’de iki grup arası ilişkilerin evliliklere de yansıdığını, örneğin İngilizcenin zenginlik olarak görüldüğünü ve okullarda İngilizce dilini öğreten öğretmenlere daha saygılı davranıldığını ama Kürtçe eğitime bir lütuf gibi bakıldığını ve okullarda Kürtçe

öğreten öğretmenlere ise farklı bakıldığını ileri sürmüştür. Genel olarak eşlerin kimlikleriyle ilgili konuların mayınlı bir alan olarak görüldüğünü dolayısıyla kimsenin de bu konuları konuşmak istemediğini eklemiştir. Daha da özelde ise bu evliliklerde Kürt eşlerin kimlikleriyle ilgili yaşadıklarının meşru görülmediği için Türk eşle bile konuşulamadığını öne sürmüştür. Eğer Kürtlerle evlenen Türklerde Kürtlere karşı bir farkındalık oluşsaydı, çapraz evliliklerin iki grup arası sorunların çözümünde iyi bir işlev göreceğini ancak bu ilişkilerin en fazla Türk eşin kırmızı hatlarına kadar gelebildiğini daha da ileri bir noktaya gidilemediğini belirtmiştir.

Bir Kürt kadın katılımcı ise evlilikte Kürtlüğe dair meselelerin konuşulamadığını çünkü konuldukça ilişkilerin yıprandığını söylemiştir. Zamanla eşinin kendi kimliğine daha anlayışla yaklaştığını ancak bu durumun kendi kimliğinden kaynaklanan bir haklılık pozisyonundan ziyade, çatışmadan kaçınma amacıyla olduğunu da eklemiştir.

Başka bir Kürt kadın katılımcı da çapraz evliliklerde Kürt eş kimliğini gizlediği sürece ‘makbul Kürt’ olarak görüleceği için ilişkilerde sorun çıkmayacağını belirtmiştir. Ancak Kürt eşin kimlik temelli yaşadıklarına karşı farkındalık geliştirdikçe ya da ayrımcılığın ismini koydukça krizlerin ortaya çıkmaya başlayacağını söylemiştir. Kendini bu toprakların sahibi olarak gören kimliğin, söylediklerinin de geçerli olacağını düşünen katılımcı, genel olarak Türk-Kürt çapraz evliliklerinde Kürt eşin Türk eşin tahakkümünü kabul ettiği sürece evlilik ilişkilerinin sürdürülebilir olacağını öne sürmüştür.

3.3.3. Çocukların İki Dilli-Kültürlü Yetişmeleri

Modelimizdeki bir başka analiz sonucu olan çocukların iki dilli ve iki kültürlü yetişmeleri durumunu da katılımcılara sorduk. Modelimizin de öngördüğü üzere çapraz evlilik nesli Türk kimlik hâkimiyetinde yetişmekte. Özellikle anadillerden Kürtçenin öğrenilememesini eşler bir eksiklik olarak görmüşlerdir. Bu soruyu hipotetik bir soruya dönüştürerek sormamızın nedeni ise eşlerin diğer eşin gözünden bu durumu nasıl gördüklerini görebilmek. Özellikle de Türk eşlerin böyle bir durumda neler düşüneceklerini/hissedeceklerini bu şekilde anlamaya çalıştık.

Türk bir erkek katılımcı, çocuğunun şu an Kürtçe öğrenemeden büyüyeceğini ama Kürtlüğünü hissetmesini istediğini ve Kürtçe de bilmesinin hoşuna gideceğini söylemiştir.

Kürt bir kadın katılımcı, çapraz evliliklerde eğer bir taraf Kürt değilse, olağan olanın çocukların iki dilli yetişmesi olduğunu söylemiştir. Ancak Kürt kimliğinin ve Kürtçenin kriminalize edildiği için çapraz evlilik nesline aktarılmadığını ve eğer bu evliliklerden doğan kişiler iki dilli yetişseydiler o zaman daha adil ve ideal bir durumun ortaya çıkacağını belirtmiştir.

Türk bir kadın katılımcı ise Türkçenin hâkimiyeti olduğunu ve Kürtçe dil aktarımı ile kültürel unsurların transferinin sınırlı olduğunu söylemiştir.

3.3.4. Eşlerin Evlilik İlişkisine Diğer Eşin Gözünden Bakabilmesi

Katılımcılara şayet bu evliliklerde kendi eşlerinin etnik kimliklerinde olsaydılar, yani Türk eş Kürt olsaydı ve Kürt eş Türk olsaydı, bu evliliklere nasıl bakacaklarını öğrenmek için ikinci bir hipotetik soru daha sorduk. Bunu sormamızın nedeni, eşlerin birbirlerinin gözünden çapraz evlilik ilişkilerini nasıl değerlendirdiklerini anlama çabasıdır. Böylece acaba modelimizdeki ana hatlar her iki hipotetik sorudan da hareketle yine katılımcılar tarafından dile getirilecek mi diye bakmak istedik.

Türk bir erkek katılımcı, eğer kendisi Kürt eşİ Türk olsaydı evlilik ilişkilerine ‘ama’ların araya gireceğini beyan etmiştir.

Kürt bir kadın katılımcı ise eğer kendisi Türk eşİ Kürt olsaydı, Türk olmanın çoğunluk olma konforu sağlayacağını belirtmiştir.

Kürt bir erkek katılımcı da kendisi Türk eşİ Kürt olsaydı, ötekini anlamının çaba gerektireceğini ifade etmiştir.

Bir başka Kürt kadın katılımcı ise, kendisi Türk eşİ Kürt olsaydı, toplumdaki Türk kimlik hâkimiyetini devam ettireceğini belirtmiştir.

3.3.5. Boşanmalarda Kimlik Temelli Farklılıklar

Geri dönüp modelimizi sorduğumuz katılımcılara son olarak da boşanmalarda etnik ve kültürel farklılıkların ne derece etkili olduğunu kendi gözlemlerinden değerlendirmelerini de bekledik.

Katılımcılardan birisi boşanmıştı ve boşanmalarda etnik ve kültür farklılıklarının çok temel bir rol oynadığını, her ne kadar bu durumun görülmek istenmese de bizi kendi boşanma deneyiminde etnik kimliklerin öne çıktığını söylemiştir.

Evliliği devam eden Türk bir kadın katılımcı ise yakın çevresinde çapraz evlilik boşanmasıyla karşılaşmadığını ancak varsayımsal olarak etnik kimliklerin çok da etkili olmadığını öne sürmüştür. Buna gerekçe olarak da Türklerle Kürtler arasında gündelik hayat pratikleri, ortak coğrafya, dinin ortaklaştırıcı özelliği gibi birçok noktada benzeşme olduğu için çok fazla uzlaşılacak durumların olmadığını düşünmektedir.

Yine evliliği devam eden bir Kürt kadın katılımcı ise eşler arası meselelerin çözümsüz kalınca boşanmaya gidildiğini ve çözümün de etnik konuların konuşulmaması olduğunu öne sürmüştür.

Yukarıda katılımcı denetimi bağlamında geri dönüp modelimizin bazı analizlerini sorduğumuz katılımcıların da aktarımlarından hareketle, modelimizin önerdiği üzere Kürtlerle Türkler arası çapraz evliliklerde Kürtlüğün önemli bir gündem olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim katılımcıların bazı ifadeleri modelimizin bu sonucunu desteklemektedir. Bu bağlamda katılımcıların aktardığı üzere; Türklüğe bir norm olarak bakılması veya Kürtlerin adeta Amerika kıtasının yeniden keşfi gibi görülmesinden dolayı Kürtlüğe dair her şey hem o normu bozan hem de her durumda görünürlüğü daha fazla fark edilen bir şeye dönüşmektedir. Örneğin çapraz evlilik neslinde anadillerden Türkçenin zaten konuşulması bir norm gibi görülürken ve bu konu hakkında konuşulma ihtiyacı da hissedilmezken; söz konusu anadillerden Kürtçenin çapraz nesil tarafından öğrenilememesi olunca normun dışına çıkılması muamelesi görmektedir. Böylece daha görünür hale gelmekte ve bu

evliliklerde bu verilen örnekteki gibi Kürtlük anadillerden Kürtçe üzerinden bir gündem olmaktadır.

Sonuç olarak bu çalışmayı yürütürken, yaptığımız görüşmelerden hareketle bir halı dokumacısının elindeki farklı renklerdeki iplerle bir nakış dokuyup ortaya çıkarması hassasiyetinde davrandık. Bizimle evlilik deneyimlerini paylaşan her bir katılımcının ayrı bir hikayesi vardı. Her bir evlilik hikayesi kendi içinde farklı renklerden oluşan iplerin dokuduğu bir nakış idi. Bütün bu hikayeleri bir araya getirmek ve kullandığımız metodun da bize verdiği imkânlarla bütün nakışları birleştirip anlamlı bir bütünlüğü olan bir nakış ortaya koymak istedik. Elbette dokuduğumuz bu halının nakışlarına bakanların bir kısmı bu nakışlarda kendi hikayelerini bulabileceği gibi, bir kısmı başka evlilik hikayelerine sahip olduğu için kendini bu nakışların bütün olarak bir parçası göremeyebilir. Zaten yaptığımız araştırmanın Türkiye’deki bütün Kürt-Türk evliliklerine bir açıklama getirdiği iddiasını taşımıyoruz. Evlilik gibi eşler, çocuklar, aileler, yakın sosyal çevre ve daha da makro düzeyde yaşam koşulları gibi birçok dinamikten etkilenebilen bir kurumun, bütün bu bileşenleri dokumaya çalıştığımız halının nakşını belirleyen iplerin bir rengi olduğunun farkındayız. Dolayısıyla çalışmamız Kürt-Türk çapraz evliliklerinde özellikle eşler arası etnik ve kültürel farklılıkların hangi dinamikler üzerinden yaşandığı ve eşlerin bu dinamikleri nasıl yürüttükleri konusunda birçok hikâyeden dokunmuş anlamlı bir nakış ortaya koyduğunu söyleyebiliriz.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. TARTIŞMA

Bu araştırma bağlamında, bizimle evlilik deneyimlerini paylaşan katılımcıların bu anlatılarının kimlikleriyle kurdukları ilişkiye odaklandık. Her bir katılımcının kendi içinde bütünlüğü olan bir evlilik hikayesi vardı. Araştırma metodunun da sağladığı zeminden hareketle hem her bir evlilik hikayesinin kendi içinde hem de görüşme yaptığımız diğer katılımcıların hikayeleriyle bağlantısını kurarak, ortak bir Kürt-Türk evlilik hikayesi yakalamaya çalıştık. Boşanmış kişilerin de deneyimlerini eklediğimizde, analizde detaylı bir şekilde anlatılan, “*Kürt-Türk Evlilikleri Aşamaları Modeli*” ortaya çıktı. Kürtlerle Türkler arası çapraz evliliklere dair önerdiğimiz bu modelde, bu evliliklerin merkezinde “*Kürtlüğün*” önemli bir gündem oluşturduğunu ve genel olarak eşlerin kimlik konumlarının zımni eşitsizlik temelinde kurulduğunu öne sürüyoruz. Nitekim katılımcı denetimini sağlamak amacıyla modelimizin analiz sonuçlarını paylaştığımız bazı katılımcılar da bu evliliklerde Kürtlüğün ana bir gündem oluşturduğunu çünkü Türklüğün bir norm olarak görüldüğü ve Kürtlüğe dair bir şeyi konuşmanın o normu bozan bir şey olarak algılandığı belirtilmiştir.

Modele genel bir çerçeveden bakıldığında, katılımcıların evlilik öncesinde kimliklerini gündeme almadan evlendiklerini görüyoruz. Bir kısmı, farklı etnik kimliklerde olmanın kendileri için önemli olmadığını özellikle belirtmişler. Katılımcıların evlilik kararlarını belirleyen faktörler genelde kişisel beğeni, uyum ve benzer dini/cemaatsel bağlara sahip olmaktır. Bir kısmı da daha çok sol görüşler/değerler etrafında ortaklaştıkları bir ortaklıktan söz etmişlerdir. Özellikle iş ortamı, üniversite gibi eğitim ortamı veya bir takım dini cemaatsel kurumlar, katılımcıların tanışmalarına zemin sağlamıştır. Dolayısıyla katılımcıların tanışma hikayeleri büyük oranda bireysel bağlantılara dayanmıştır ve kişisel olarak evlilik kararı almışlardır. Bu yönüyle eşlerin benzerlik temelli evlilik kararı aldıklarını görüyoruz. Ancak eşler evlilik öncesi çok da gündeme gelmeyen etnik kimliklerini, ailelerin evlilik süreçlerine dahil olmasıyla ilk defa açıkça konuşmaya başlamışlardır. Özellikle de Türk ailelerin çapraz evliliklere karşı daha olumsuz tutumlarının, çapraz evlilikte Kürt eşin kimliği merkezli ilk ciddi gündemin oluşmasına neden olduğunu

söyleyebiliriz. Bunun dışında yine modelimizin savunduğu şekilde yani Kürtlüğün bu evliliklerde merkezi bir gündem olmasında özellikle Türk eşler ve ailelerinin Kürtlerle yakın karşılaşma alanlarının etkisinden de söz edilebilir. Eşlerin, Kürtçeyi ve Kürtlerin yoğun yaşadıkları şehirleri, Kürtlükle özdeşleştirdikleri görülmüştür. Bunun dışında da Kürtçe müzik, Kürt yemekleri, örf ve adetler gibi Kürtlerin yakından tanınması işlevi gören bazı kültürel öğelerden de katılımcılar söz etmiştir. Dolayısıyla bütün bu saydıklarımız evliliğin bu aşamasında, aile tepkileri ve eş tepkileri bağlamında Kürtlükle karşılaşma şeklinde ortaya çıkmaktadır. Yine, eşlerin çocuk sahibi olduktan sonra çocuklara isim vermeden başlayarak, çocuklarını hangi dil ve kültürle büyütecekleri konusu bağlamında, Kürtçe ve Kürt kültürü eşler arasında çokça konuşulmuştur. Ayrıca belki de bu modelimizin en hacimli kısmı, eşlerin Kürtlüğü tanımlama gayretleri ve Türk eşlerin, kendi etnik kimlikleriyle Kürt kimliğini karşılıklı nasıl konumlandıracağı meselesidir. Burada da eşler birtakım strateji ve uzlaşma yollarına başvurmuşlardır. Örneğin bazı katılımcılar evliliklerini sürdürebilmek adına Kürtlük bağlamındaki politik tartışmalardan kaçınmışlardır. Yani apolitik olma yolunu tercih etmişlerdir. Diğer tarafta, çapraz evlilik ilişkisi Türk eşlerin nazarında Kürt kimlik algısını dönüştürmüş ve Kürtlükle ilgili alt kimlik tanımlamalarına gitmelerine sebep olmuştur. Bu da evliliklerin sürdürülebilirliğine katkı sağlamıştır. Benzer bir dönüşüm eşlerin evliliklerini sürdürebilmek için milliyetçi tutumlardan vazgeçmeleriyle de yaşanmıştır. Yine bazı eşler İstanbul'un onları ortak bir kültürde buluşturduğunu öne sürerek, çapraz evliliklerle beraber yeni bir kültürlenmeden söz etmişlerdir. Ancak bazı katılımcıların anlatımlarına dayanarak İstanbul'un hâkim kimlik olarak Türk kimliğinin etkisinde olduğu düşünüldüğünde; sonuç itibariyle Türk eşler, hâkim kimliklerinin konforlu alanından Kürt eşlerin diline ve kültürüne ilgisiz kalabilmişlerdir. Bu noktada hem çocuklara hangi kimliğin aktarılacağı meselesi hem de eşlerin özelde Kürt kimliğine karşı geliştirdikleri stratejiler, bir üst başlıkta evlilik ilişkilerinin sürdürülebilirliği için eşlerin Kürtlükle uzlaşma yollarını geliştirme çabalarına örnektir. Modelimizin son aşaması olan boşanmalarda ise etnik ve kültürel farklılıkların etkisine dair, modelin diğer aşamalarında anlatılan ve eşlerin etnik kimlikleriyle ilişkilendirdikleri farklılıkların, uzlaşma yollarının tükendiği durumlarda açığa çıktığı ve evlilikleri devam ettirmeyi zorlaştırdığı dolayısıyla kronolojik olarak devam eden modelimizin son aşamasında evliliğin bitmesini görüyoruz.

Dolayısıyla modelimiz, Kürt-Türk çapraz evliliklerinde evlilik kurulumunda konuşulmayan farklılaşan etnik kimliklerin aileler, Türk eş ve ailelerin Kürtlerle yakın temas alanları, çocuklar, eşlerin birbirlerinin kimliklerini anlamlandırma-konumlandırma bağlamında ve boşanma anlatılarında gündeme geldiğini göstermektedir. Aşağıda modelin aşamaları, alan yazındaki benzerlikler ve farklılıklarla beraber tartışılmıştır.

4.1. Benzerlik Temelli Evlilik Kararı Alma

Evlenecek yaşa gelen bireyler, evlilik piyasasında sahip oldukları ve karşısındaki insanlara sundukları ile kendilerine uygun adaylar ararlar. Kalmijn'e (1998) göre eğitim, meslek, ırk ve etnik köken gibi karakterler aynı zamanda kişilerin nasıl insanlar olduklarını göstermek için taktıkları rozetler olarak görülmektedir. Bu perspektifte eş seçimi bir filtreleme süreci olarak kabul görmektedir. Bu filtreleme sürecinin ilk aşamasında, insanlar nesnel sosyal karakterleri paylaştıkları arkadaş, eş-dost ve olası evlenme adaylarıyla sosyal bir ağ geliştirirler. İkinci aşamada, insanlar bu homojen ağ içinde etkileşime geçerek eşlerini bulurlar. Rastgele olarak ortaya çıkmayan yakın ilişki yani arkadaşlık, dostluk bağları samimi ilişkilerin temelini oluşturacak öncülleri beraberinde getirir. Bu değişkenler eğitim, kimlik, ırk, sosyo ekonomik statü, fiziksel çekicilik, din, kişilik vb. olabilir. Dolayısıyla evlenecek bir bireyin eş adayında aradığı özelliklerin neler olduğu ile partner tercihiinde bulunurken diğer kişiye çekici gelen, doğuştan sahip olunan kaynaklar (ırk, etnisite, ailenin sosyal statüsü, kültür) veya sonradan kazanılmış kaynaklardan (eğitim, meslek, hayat tarzı, düşünce biçimi) hangilerinin daha etkili olduğu bireylerin kararlarını etkilemektedir. Yapılan bazı çalışmalarda günümüzde sevgi temelli kurulan ve duygusal bağ kurmuş kişilerin karar verici durumda olduğu aşk evliliklerinin en çok kabul gören evlilikler olduğu ileri sürülmüştür (Bunnk, Park ve Duncan, 2010). Bireylerin evlilik kararını etkileyen faktörlere dikkat çeken "Filtre Kuramı" da insanların kendilerine uygun eş adayı bulurken bazı filtreler uyguladıklarını ve partner seçiminde coğrafi yakınlık, toplumsal sınıf, ırk, etnisite ve din, fiziksel görünüm, yaş, aile ve akran baskısını göz önünde bulundurarak bir tercihte bulundukları ileri sürülmüştür (Benokraitis, 2015; Schwartz ve Scott, 2017).

Bu araştırma kapsamında görüştüğümüz kişiler sıklıkla evlilik görüşmelerinde eşlerinin etnik kimliklerinin kendileri için önemli olmadığını vurgulamışlardır. Dolayısıyla her ne kadar farklı kimlik ve kültürel arka plana sahip olsalar da eşlerin, bu arka planları evlilik kurulumunda evlilik kararını belirleyici bir sebebe dönüştürmediklerini söylemek mümkündür. Ondan ziyade, özellikle de birbirlerinin kimlikleri hakkında herhangi olumlu ya da olumsuz bir gündem oluşturmadan, tamamen bireysel özelliklerin rol oynadığı bir evlilik deneyiminden söz edilebilir. Bu bağlamda katılımcıların evlilik kararlarında etkili olduğunu vurguladıkları şeyler; ‘sevgi’, ‘dürüstlük’, ‘güvenirlilik’, ‘içtenlik’, ‘ilgi alanlarının ortak olması’, ‘duygusal yakınlık’, ‘insani yön’, ‘fikirlerin uyumu’, ‘karakterlerin uyumu’ ve ‘ahlaki özellikler’ olarak öne çıkmıştır. Örnek vermek gerekirse, Burak isimli Türk görüşmeci, evlilik adımıında eşini çok sevdiği için böyle bir karar verdiğini; Esmer isimli Kürt görüşmeci ise eşinin sadakatli olması ve karşılıklı güven ilişkisinin evliliklerinde karar vermede etkili olduğunu vurgulamıştır.

Araştırmamızda ayrıca bazı katılımcıların, evlilik öncesi tanışmalarında etnik kimlikler yerine dini kimliklerini daha çok öne çıkardıkları görülmüştür. Burada eşlerin ortak Müslüman kimliğinin yanında bir de aynı dini gruba/cemaate ait olma, aynı dini grup/cemaat ortamında sosyalleşmelerinin de etkisi öne çıkmıştır. Nitekim katılımcılar görüşmelerde, dini öğretileri edindikleri bazı dini vakıf ve dernekleri referans vermişlerdir. Bu bağlamda dini kimlikler üzerinden bir cemaatleşme olgusu ve bunun getirdiği ortaklıklarla evlilik ilişkisinden söz etmek mümkündür. Görüşmelerde katılımcıların evlilik kararlarında dini kimliklerin etkili olduğunu vurguladıkları şeyler; ‘dini kimliğin etnik kimlikten öncelenmesi’, ‘evlilikte Türk-Kürt olmanın konuşulmaması’, ‘bazı erkek katılımcılar için evlenilecek kadının tesettürlü olması’, ‘dindarlığın evlilikte bir kriter olarak görülmesi’, ‘manevi değerler’, ‘inanç ortaklığının önemi’, ‘ortak vakıf-dernek-cemaat çevresi’ ve ‘mütedeyyin-muhafazakâr çevre aidiyeti’ şeklinde özetlenebilir. Örneğin, Ahmet isimli Kürt görüşmeci hem kendisinin hem de eşinin Müslümanlık kimliğini Kürt ve Türk olmanın önünde tuttuklarını ve bu şekilde evlendiklerini söylemiştir. Benzer şekilde Arif isimli Türk görüşmeci de kendini ait hissettiği bir vakfın dini anlama ve yaşama tarzına referans

vererek, eşinin de benzer bir gelenekten geldiğini ve bu şekilde evlendiklerini belirtmiştir.

Bu açıdan bakıldığında Türk-Kürt evliliklerinde kişisel beğeni ve uyum ile dini değerlerin bir nevi filtreleme görevi görerek eşlerin evlilik kararlarını verirken taktıkları rozetler (Kalmijn, 1998) gibi algılanabilir. Ayrıca bireylerin eş tercihlerinde sonradan kazanılmış kaynaklar olan hayat tarzı, düşünce biçimi gibi etkenlerin doğuştan sahip olunan etnisite ve ırk gibi kaynaklardan (Bunn, Park ve Duncan, 2010) daha önemli olduğu söylenebilir. Nitekim katılımcılar etnik kimliklerini merkeze almadan evlendiklerini bildirmişlerdi. Filtre Kuramında, coğrafi yakınlığın evlilik tercihlerinde önemli bir filtreleme görevi gördüğü söylenmişse de (Benokraitis, 2015) bu araştırmada eşlerin doğup büyüdüğü şehirden ziyade; eğitim ve iş hayatlarını sürdürdükleri bir mekansal yakınlıktan söz etmek mümkündür. Nitekim birçok görüşmeci üniversite veya iş ortamından tanıştıklarını bildirmişlerdi.

Dolayısıyla modelimizin de önerdiği üzere, genel olarak eşler arası etnik olmayan kimliklerin daha baskın geldiği tanışma hikayelerinden söz etmek mümkündür. Alanda eşlerin birbirlerinin etnik kimliklerini merkeze almadan farklı kimliklerde buluşarak evlendiklerini bildiren birçok çalışmadan söz edilebilir (Baycar, 2019; Beylunioğlu ve Kaymak, 2010; User ve Rathke, 2016; Yıldıztekin, 2010). Örneğin farklı dini gruplar arası evliliklerle ilgili bir çalışmada (Beylunioğlu ve Kaymak, 2020) katılımcıların kendilerini öncelikli olarak Rum, Yahudi veya Ermeni tanımlamak yerine; kadın olmak, akademisyen olmak, anne olmak, solcu olmak gibi kimlikler üzerinden tanımladıkları belirtilmiştir. Türk göçmenlerin Almanlarla yaptıkları evlilikleri ele alan bir başka çalışmada ise bireylerin sevgi, aşk, bağlılık gibi duygusal-manevi motivasyonlarla evlendikleri bildirilmiştir (Baycar, 2019). Türkiye'deki Yahudi-Müslüman karma evlilikleri ele alan bir başka çalışmada da eşlerin tanışma ve evlilik kararlarında birbirlerinin dini kimliklerini bir kriter olarak ele almadıkları görülmüştür. Daha çok eşlerinin iyi bir insan olması, yaşam tarzlarının birbirine uyması ve özellikle de flört ettikleri dönemde birlikte vakit geçirirken mutluluk hissetmeleri, birbirleriyle konuşabilmeleri gibi faktörler eşlerin evlilik kararı vermelerinde öne çıkmıştır (Yıldıztekin, 2010). Yine farklı dini gruplar arası çapraz evliliklerden doğan bireylerle ilgili yürütülen bir başka çalışmada ise katılımcılar, anne

babalarının birbirlerine âşık olarak evlendiklerini söylemişlerdir (User ve Rathke, 2016). Alevi-Sünni ve Türk-Kürt çapraz evlilikleri yapmış ailelerin ele alındığı bir çalışmada, örneğin Lale ve Bülent isimli eşler, evlenirken hem Türk-Kürt olmanın hem de Alevi-Sünni olmanın kendileri için pek bir öneminin olmadığını bildirmişlerdir. Eşler, insan olmayı tüm kimliklerin üstünde gördüklerini belirtmişlerdir (Akarçay, 2021: 139).

Türkiye’de resmî kurumlar tarafından yayınlanan evlilik istatistikleriyle ilgili veriler, bireylerin evlilik tercihlerinde etnik kimlikleri ne kadar merkeze aldıklarını anlamak açısından önemlidir. Bu bağlamda, TÜİK’in (2019) yürüttüğü bir araştırmada, erkeklerin %51,7’si ile kadınların %61,7’sinin evlenecekleri kişinin kendileriyle aynı etnik kökenden olmasını istedikleri belirtilmiştir. Dolayısıyla Türkiye’de en az insanların yarısından fazlasının başka etnik kökenden biriyle evliliğe sıcak bakmadığı söylenebilir. Bu sonucun, modelimizde katılımcıların birbirlerinin etnik kimliklerini dikkate almadan evlendikleri sonucuyla tam örtüşmediğini söyleyebiliriz. Ancak modelimizin sonraki aşamalarında da anlatıldığı üzere, bu dikkate almama yerini üzerini örtmeye ve göz ardı etmenin örtük çabasına ve başka üst kimliklerde buluşup evlilik kararı almaya bırakmıştır.

Bununla beraber, bazı katılımcıların dini kimliklerini etnik kimliklerin üzerinde tutmaları, eşleri ortak üst bir dini kimlikte buluşturmuştur. Yani dini kimlikler bir yönüyle etnik kimliklerden doğabilecek farklılıkları ortadan kaldırma işlevine de dönüşmüştür denilebilir. Nitekim TÜİK’in (2019) verilerine göre, Türkiye genelinde evleneceği kişinin dindar olmasını isteyenlerin oranı oldukça yüksek çıkmıştır (Erkekler, %75,9; kadınlar, %83). Alandaki bazı çalışmalar da çapraz evliliklerde eşlerin dini kimlikleri ne kadar önemsediklerini ortaya koymaktadır. Örneğin Türk-Kürt evliliği yapmış ebeveynlerle ilgili yapılan bir çalışmada (Çandır, 2019), eşlerin genel olarak partnerleri ile aynı dine mensup olmayı, etnisiteyi de aşan ve onun üzerinde pozisyon alan bir kriter olarak dile getirdikleri görülmüştür. Çalışmada, katılımcıların dine dair vurguladıkları en önemli hususun, aynı dine mensup olmanın bireyleri ortak bir paydada buluşturduğu görüşüdür. Bu sonuç ile araştırmamızda dini-cemaatsel kimliklerin etnik kimliklerin üstünde tutulduğu sonucu beraber düşünüldüğünde, bu durumun sosyal kimlik stratejisi açısından bireylerin ortak bir üst

kimlik tanımlayarak etnik kimlik farklarını bertaraf etme ya da bu farklılıklardan oluşabilecek ve ilişkilerin devamını sağlamada güçlük çıkarabilecek farklılaşmalardan kaçınma kolaylığı sağladığını söyleyebiliriz (Cunningham, 2005; Dovidio, Gaertner & Saguy, 2008). Nitekim dinin ortak paydada buluşturma işlevi, araştırmamızda hem bazı katılımcılarda hem de ailelerinde rastladığımız bir analiz sonucudur.

Dolayısıyla dini cemaat kimlik ve aidiyetlerinin bazı eşlerin etnik kimliklerinden daha ön plana çıktığı ve oradaki bir ortaklaşma sonucu evlendikleri söylenebilir. Ancak dini kimliklerin, etnik kimliklerin önünde tutulduğuna tanıklık ettiğimiz bu kısımda özellikle de Kürt kimliğinin, Türk kimliğine göre daha dezavantajlı konuma düştüğü söylenebilir. Bu durum analiz kısmında da anlatıldığı üzere hem dil hem de kültürel olarak Türklüğün baskın olduğunu ifade eden Kürt katılımcılar, söz konusu ortak ya da daha üst kimliklerde buluşmanın, Kürtler için kendi kimlik ve kültürlerinden bir uzaklaşma olduğunu ileri sürmüşlerdir. Yine analizin ailelerle ilgili kısmında anlatıldığı üzere, dini kimliklerdeki ortaklaşma özellikle Kürt katılımcıların Türk ailelerde kendilerini kabul ettirdikleri, başka bir tabirle, kendilerini meşrulaştırdıkları bir işlev görmektedir. Bunun nasıl gerçekleştiği mevzuu ise Kürt etnik kimliği ile ilgili endişe ve korku duyan aileler veya Türk eşler, karşılarında dini kimliğini etnik kimliğine göre daha çok ön plana çıkaran biriyle daha fazla ortaklık geliştirdiklerini belirtmişlerdir. Ancak bu ortaklık Türk eşlerin dilsel ya da kültürel olarak bir kaygı duymalarına neden olmazken; Kürt eşler Türk kimlik hakimiyeti altında yaşadıkları ve söz konusu üst kimliklerin Kürtler için dil ve kültür kayıplarına neden olduğunu ifade etmişlerdir. Söz konusu durumda kastedilen, dinin buna yol açtığı değil, üst kimliklerde buluşmanın çapraz ilişkide hâkim kimlik konumunda olan Türk eşler için kendi kimlik ve kültürlerini yaşamada herhangi olumsuz bir engel teşkil etmezken, Kürt eşlerin bu durumdan olumsuz etkilendikleri sonucudur. Buradan hareketle dinin ve cemaatsel kimliklerin ortaklaştırıcı etkisiyle evlendiğini belirten eşler, kendi kimliklerini yaşama ve çocuklarına her iki ebeveynin kimlik değerlerini aktarma açısından karşılaştırdıklarında, Kürt eşlerin aleyhinde bir konumun olduğu eşler tarafından da ifade edilmiştir.

4.2. Kürtlükle Karşılaşma

Çapraz evlilikler sadece iki kişi arasında kurulan bir ilişki olmayıp, aynı zamanda bu bireylerin ait olduğu daha büyük gruplar arası ilişkileri de etkileyebilmektedir (Smits, 2010). Bu yönüyle çapraz evliliklerde eşler üzerinden kurulan ilişkiler her bir eşin bağlı olduğu kimlik grubuna temas alanı da sağlayabilmektedir. Gruplar arası temas kuramları açısından bakıldığında (Allport, 1954; Pettigrew, 1998; Pettigrew ve Tropp, 2011) Türklerle Kürtler arası evlilikler iki grubun evlilikler üzerinden yakından karşılaştıkları ve birbirlerinin kimlikleriyle ilgili yeniden bir konum aldıkları söylenebilir.

Araştırmamızda aile tepkileri ile eş tepkileri şeklinde özetlediğimiz ve Kürtlükle karşılaşmaya zemin hazırlayan bir süreç katılımcıların anlatımlarından hareketle vardık. Dolayısıyla hem ailelerin direnç, kaçınma ve göz ardı etme temelindeki tepkileri ile Türk eşlerin Kürtçe, kültürel araçlar ve mekan-yer üzerinden Kürtlükle kurdukları temas alanları birlikte ele alındığında; bu evliliklerde tanışma ve evlilik kararı sonrasında, Kürtlükle karşılaşma safhasına tanıklık ettik.

Aile Tepkileri

Evlilik kurulumunda çok konuşulmayan etnik kimliklerle ilgili gündemin, eşlerde ilk olarak evlilik kararlarını ailelerle paylaşımlarıyla oluştuğu söylenebilir. Özellikle Türk eşlerin ailelerinde, Kürtlere karşı olumsuz tutumların gündeme gelmesiyle/getirilmesiyle, eşler arasında etnik kimlik farklılıkları konuşulmaya başlanmıştır. Kürtlükle ilk karşılaşma aşamalarından biri olan özelde Türk ailelerin Kürtlerle evliliğe direnç göstermelerindeki tutumları; ‘eşin Kürt kimliğinden dolayı evliliğe karşı çıkma’, ‘olumsuz Kürt algıları’ (terörist, köylü vs.), ‘Kürt eş adayına dönük ötekileştirici ifadeler’ (en iyi Kürt ölü Kürt’tür vs.), ‘Kürt eşleri geldikleri şehir kimlikleri üzerinden dışlama’ (örneğin Diyarbakırlı olma üzerinden) ve ‘Kürt ailelere yönelik önyargılar’ şeklinde özetlenebilir. Bazı katılımcılardan alıntı vermek gerekirse, örneğin Orhan isimli Kürt görüşmeci, eşinin babası evlilik isteklerini ilk duyduğunda buna karşı çıktığını ve kendisine hitaben ‘en iyi Kürt ölü Kürttür’ sözünün söylendiğini belirtmiştir. Orhan sonradan aileyle tanıştıktan sonra kendisiyle ilgili önyargıların ortadan kalktığını ve eskiden ‘en iyi Kürt ölü Kürttür’ dedikleri kişinin şu an damatları olduklarını söylemiştir. Ela isimli Türk görüşmeci ise ailesine evlilik

niyetini açma sürecini korkunç bir dönem olarak nitelemiştir. Ela, hem annesinin ama en çok da babasının sosyal çevrelerindeki olumsuz Kürt algısından dolayı evliliklerine başta karşı çıktıklarını ve geleneksel bir Karadenizli ailede olabileceğini söylediği ‘kuyruklu Kürt’ streotipini ailesinden (annesinden) bizzat duyduğunu ifade etmiştir.

Literatürde ailelerin çapraz evliliklere karşı olumsuz tutumlarını ele alan çalışmalar mevcuttur (Balkanlıoğlu, 2012; Çatak, 2015; Çatlı, 2008; Özge Erarslan, vd., 2023; Rodriguez-Garcia vd., 2016). Örneğin Alevi-Sünni evliliği yapmış olmalarından dolayı, bazı eşlerin hem kendi aileleriyle hem de eşlerinin aileleriyle olan ilişkilerinin evlilik sürecinde ve sonrasında olumsuz şekilde etkilendiği görülmüştür (Balkanlıoğlu, 2012). Başka bir Alevi-Sünni evliliği çalışmasında, görüşme yapılan çiftlerin büyük bir bölümü, evlilik kararlarını ailelerine açtıkları zaman, olumsuz tepkilerle karşılaştıklarını belirtmişlerdir (Çatak, 2015). Yine bireylerin evlenirken eşler düzeyinde çok sorun yaşamadıkları ancak ailelerin evlilik sürecine dahil olmasıyla ilişkilerin zorlaştığını söylenen başka bir Alevi-Sünni çapraz evliliğinde, ailelerin dış evliliklere karşı çıkmaları akraba zincirine katılacak bireyin ‘yabancı’ olarak görülmesi ve çocuklarının ata geleneklerinden uzaklaşma endişesi şeklinde yorumlanmıştır (Çatlı, 2008). Katalanya’da yürütülen bir çalışmada, İspanyollarla evlenen göçmen toplulukların ailelerinin tutumlarına dair olarak, İspanyol eşlerin aileleri evliliklere itiraz etmişler ya da bir şekilde engel olmaya çalışmışlardır. Diğer tarafta, İspanyol ailelerle kıyaslandığında, göçmen eşlerin aileleri bu türden evliliklere daha sıcak bakmışlardır (Rodriguez-Garcia vd., 2016). Çapraz evliliklerde ebeveynlerin olumsuz tepkileriyle karşılaşan eşler bazı stratejiler izlemişlerdir. Alevi-Sünni evliliği yapan eşler, önyargıları azaltmak için aile tarafından sevilen birinden evlilik lehine yardım almışlardır. Ayrıca mezhepleriyle ilgili olumsuz algıları yıkmak için bazı kaynak kitapları bu tür düşünceleri taşıyan yakın çevreden kişilere vermişlerdir (Özge Erarslan, vd., 2023).

Yukarıda aktarılan çalışmalar (Balkanlıoğlu, 2012; Çatak, 2015; Çatlı, 2008; Özge Erarslan, vd., 2023; Rodriguez-Garcia vd., 2016) genel olarak hakim kimlik konumunda olan kimliğin (Sünni veya İspanyol) diğer kimlik grubundan (Alevi ve göçmen) evliliklere karşı çıktığını göstermektedir. Bu karşı çıkışı besleyen önyargılar da mevcuttur. Bu çalışmaların da gösterdiği ve bizim de modelimizdeki analiz

sonucuyla uyumlu bir şekilde olan ailelerin ilgili eşin kimliği üzerinde geliştirdiği tutum, ilgili kimlik grubuyla yakından karşılaşma alanı olan çapraz evlilikler üzerinden gerçekleşmiştir. Dolayısıyla çalışmamızda direnç bir yönüyle karşılaşılan Kürt kimliği ve Kürt kimlik algısına gösterilmiştir.

Aile tepkileri temelli Kürtlükle karşılaşma sonucu bütün ailelerin çapraz evlilik tutumları aynı olmamıştır. Bazı ailelerin de dini-muhafazakâr tutumlarda birleşerek, eşlerin etnik kimlikleriyle çok ilgilenmedikleri görülmüştür. Bu aileler, katılımcıların anlatımlarına göre, etnik kimliklerden ziyade kendilerinin dini kimliklerini önemsemişlerdir. Evlilik kurulumu ve tanışma hikayelerinde, katılımcıların bir kısmının dini kimlikleri etnik kimliklerinden daha fazla önemsedğini ve dini-cemaatsel kimliklerde buluşarak evlilik tercihlerini yaptıklarını söylemiştik. Burada da bazı katılımcılar sıklıkla ailelerine referans vererek, dini ve muhafazakâr kimliklerdeki ortak zeminin, etnik kimlik farklılıklarını önemsiz kıldığını öne sürmüşlerdir. Ortak dini ve muhafazakâr tutumlarda buluşarak, eşlerin etnik kimlikleriyle ilgilenmediklerini ifade eden ailelerin genel tutumları; ‘muhafazakâr tutumların etnik kimlik farklarını önemsiz kılması’, ‘dini-muhafazakâr tutumun aileler arasında ortaklık oluşturması’ ve ‘eşlerin dini kimliklerini ön plana çıkararak etnik kimlik farklarıyla ilgilenmemeleri’ şeklinde özetlenebilir. Ailelerin dini-muhafazakâr tutumlarda birleşerek eşler arası etnik kimlik farklarından kaçınmaya örnek olarak, Şükran isimli Kürt görüşmeci, eşinin ailesinin tanışmaya gelirken kendisinin Diyarbakırlı olmasından dolayı çekindiklerini ve kendileri hakkında kavgacı insanlar şeklinde bir imaja sahip olduklarını belirtmiştir. Şükran her iki ailenin muhafazakâr oluşunun ortak bir noktada buluşmalarına vesile olduğunu söylemiştir. Aileler arası dini-muhafazakâr tutum üzerinden kurulan benzer bir ortaklığa vurguda bulunan Sezer isimli Türk görüşmeci de her iki kültürde de din ögesinin çok baskın geldiğini ve çok büyük ortaklıklar ortaya çıkardığını belirtmiştir.

Buradan hareketle Kürtlükle yakından karşılaşma sonucu ailelerin ne tür bir pozisyon aldıkları görülmüştür. Bu alınan pozisyonun da işlevsel bir yönünden söz etmek mümkündür. Bireyler bir üst kimlikte buluşarak gruplar arası farklılıklardan kaçınabilir ve bu üst kimliğin belirlediği normlarda buluştuklarında belli bir değer ve statü kazanabilirler (Wenzel, Mummendey & Waldzus, 2008). Bir başka çalışmada

etnik veya dinsel kimlikler gibi sosyal kategoriler üzerinden farklılaşan topluluklarda bu grup üyeliklerinin yıkıcı etkisinden kurtulabilmek için kapsayıcı kimliklere sahip olmanın önemi vurgulanmış ve ‘mega-kimlikler’ (tüm insanlıkla özdeşleşme, sakin benlik, ekolojik kimlik gibi) kavramı üzerinden bazı kapsayıcı kimlikler önerilmiştir (Çağış, 2022). Çalışmamızda bazı ailelerin dini-muhafazakar üst kimliklerde buluşması ilgili ailelerin dindar kimliklerinden mi ileri geliyordu yoksa bir üst kimlikte buluşarak bu şekilde çocuklarının kimlik farklılıklarından mı kaçınmaya çalışıyorlardı sorusunun cevabı, ailelerin bu tutumlarıyla çapraz evliliklerde nasıl bir konum aldıklarını da göstermesi açısından önemlidir. Araştırma kapsamında katılımcılarla ya da aileleriyle ilgili herhangi bir dindarlık ölçeği uygulamadık. Ailelerinin dini-muhafazakâr tutumlarından bahseden katılımcılar da bunu onların dindar olup olmamalarından ziyade aileler arası ilişkilerde hangi kimlikler üzerinden bir ortaklık kurulduğunu ve bunun çapraz evliliklerine yansımaları bağlamında değerlendirmişlerdir. Dolayısıyla dini-muhafazakar üst kimlikte buluşan aileler kaçınma davranışı sayesinde, modelimizin merkezinde yer alan Kürtlükle de ilgilenme(me)nin bir yolunu da bulmuş oluyorlar denilebilir.

Aile tepkileri temelli Kürtlükle karşılaşma sonucu bazı ailelerin çapraz evlilik tutumlarından hareketle kendilerini konumlandıkları bir diğer nokta ise farklı kimliklerdeki eşlerin evlilik tercihlerine olumlu tutum geliştirip, eşlerin etnik kimlikleriyle çok ilgilenmemek şeklinde olmuştur. Katılımcıların anlatımlarından hareketle, hem kendi ailelerinin evlenilecek kişinin etnik kimliğini sorun etmediklerini hem de eşlerinin ailelerinin kendi kimliklerini sorun etmedikleri görülmüştür. Ailelerin bu konum alışı, diğer ailelere göre etnik ve kültürel farklılıkları daha fazla kabul eden bir pozisyona işaret etmektedir. Ancak yine ailelerin bu tutumları eşlerin farklı kimliklerde olduğu üzerine geliştirdikleri bir bilinç ve farkındalıktan çok ‘etnik kimliklerle ilgilenmeme’ tutumlarından kaynaklanmıştır. Eşlerin etnik kimlikleri arasında fark gözetmediğini belirten ailelerin tutumları özetle; ‘ırk ayrımı yapmama’, ‘Türk-Kürt lafı etmeme’, ‘ılımlı olma’, ‘eşlerin etnik kimlik farklarını onlara hissettirmeme’, ‘eşlerin çapraz evliliklerine saygı duyma’, ‘eşlerin etnik kimliklerini hiç gündeme getirmeme’ ve ‘Türk-Kürt ayrımı yapmama’ şeklindedir. Örnek vermek gerekirse, Sezer isimli Türk görüşmeci hem ailesinde hem de eşinin ailesinde Kürt

veya Türk olmanın hiç gündeme gelmediğini söylemiştir. Benzer bir duruma yani ailelerin eşlerin etnik kimlikleriyle ilgilenmemeye kendi evlilik deneyiminde örnek veren Esmer isimli Kürt görüşmeci, aileler arasında etnik kimlik konusunun hiç geçmediğini belirtmiştir.

Literatürde Alevi-Sünni evlilikleriyle ilgili bir çalışmada (Erarslan-İngeç, Özateşler-Ülkücan, Türnüklü ve Tulum-Akbulut, 2023) ebeveynlerin olumlu tutumlarının en önemli nedeni, çocuklarının evlilik kararlarına saygı duymaları olmuştur.

Eş Tepkileri

Çapraz evlilikler, gruplar arası yakın temasın sağlanmasına katkıda bulunduğu için özellikle Türk eşler ve ailelerin de bu evlilikler aracılığıyla Kürtlerle yakın temas kurduklarını söyleyebiliriz. Bunun başında özellikle Kürtçenin bir iletişim dili olmasının ötesinde kimlikle özdeşleştirilmesi gelmektedir. Çapraz evlilikler, kamusal alanın dışında Türk eşlerin ve ailelerinin Kürtçe ile yakından temas kurdukları ve Kürtçeyi kendi anlam dünyalarında yeniden bir yere konumlandırmak durumunda kaldıkları bir işleve sahiptir. Kürtçenin dışında, Kürtçe müzik, Kürt yemekleri, örf ve adetler gibi bir takım kültürel öğeler üzerinden de yine Kürtlerle yakın karşılaşmaların yaşandığını görmekteyiz. Son olarak Kürtlerin nüfus olarak yoğun yaşadıkları şehirlerin de Kürtlükle özdeşleştirilerek, bir coğrafya üzerinden yeniden inşa edilen bir Kürt kimliği imajı söz konusudur.

Türk eşler ve aileleri, Kürtçeyle ilk yakın temaslarının genelde çapraz evlilikler üzerinden yaşandığını belirtmişlerdir. Yine eşler çocuklarının hangi dil ve kültürde yetiştiğiyle ilgili değerlendirmelerinde de Kürtçeye vurguda bulunmuşlardır. Bu açıdan bakıldığında Kürtçe bir iletişim aracı olmanın ötesinde, kimlikler arası bir ayırım belirleme işlevi görmüştür. Kürtçenin, Kürtlüğü temsil etme işlevi bağlamında katılımcıların kullandıkları ifadeler özetle şu şekildedir: ‘Çocukların Kürtçe öğrenememelerinin kimliksel kayıp olarak görülmesi’, ‘çapraz evliliklerin Kürtler açısından dezavantajı olarak çocukların Kürtçe öğrenememeleri’, ‘Türk anne-Kürt baba çapraz ilişkilerinde çocukların Kürtçe öğrenmelerinin imkânsız görülmesi’, ‘eşler arası tek farkın Kürtçe üzerinden görülmesi’, ‘Kürtçe öğrenemeyen çocukların

kültürlerinden uzaklaşma riski', 'Kürt kimliğinin temel simgesi olarak Kürtçenin işaretlenmesi', 'Kürtlüğü yaşamının somut göstergesi olarak Kürtçenin zikredilmesi', 'Kürtçenin az konuşuluyor olunmasının Kürtlük noktasında bir dejenerasyon olarak görülmesi', 'Kürtlere dönük politik yasakların Kürtçe üzerinden yaşanması', 'Kürtçenin öğrenilememesinin kimliksel asimilasyon olarak değerlendirilmesi' ve 'Kürtçeyle özel alanda karşılaşmanın Kürtlükle yüzleşme' olarak değerlendirilmesi. Örnek vermek gerekirse Zehra isimli Türk görüşmeci eşiyile aralarında gözlemlediği en büyük farklılığın somutlaştığı alanın Kürtçe olduğunu belirtmiştir. Ahmet isimli Kürt görüşmeci de çocuklarının Kürtçe öğrenememelerinin bu bağlamda kültürlerinden uzaklaşmayı beraberinde getireceğini söylemiştir. Ahmet devamında da Kürt kimliğinin temel simgesinin Kürtçe olduğunu eklemiştir. Kürtçe öğrenmemiş olmanın asimilasyonla eş değerde tutulduğu durumlar da olmuştur. Örneğin Arif isimli Türk görüşmeci, eşinin Kürtçe bilmediğini ve kendisine de asimile olmuş olduğunu, kimliğini kaybettiğini sürekli hatırlattığını aktarmıştır. Benzer bir durumu dile getiren Esmer isimli Kürt görüşmeci de Kürçeyi öğrenemediğini dolayısıyla asimile olduğunu düşündüğünü söylemiştir.

Busekist (2018), dilin bir iletişim aracı olmanın ötesinde, milliyetçilik için kurucu bir öge olduğunu söyler. Çünkü insanın bütün faaliyetlerinin dil içinde ve dil tarafından yürütüldüğünü dolayısıyla siyasal bir girişim olan milliyetçiliğin dilden yararlanmamasının düşünülemeyeceğini belirtir. Buradan hareketle, dilin siyasal faaliyetin hem öznesi hem de nesnesi olduğunu söyler. Ulusal dilin işleviyle ilgili olarak, ulus bünyesinde hem dikey hem yatay iletişimi sağlaması gerektiğini ve coğrafik kökeni ya da toplumsal statüsü farklı olabilecek ulusun bütün mensuplarının o dili kullanması ve anlaması gerektiğini belirtir. Busekist ayrıca kimliğin dil (dilin kullanımı) içinde düşünülmesi gerektiğini söyler. Tanınma emelinin, özellikle de siyasal alanda kabul görmenin bir meşruiyet talebi olduğunu belirtir. Siyasetin de dil içinde ve dil aracılığıyla yapıldığını ve bireyin kullandığı dilin toplumsal paylaşıma açılmasının bir hakkaniyet talebi olduğunu ve kamusal hayata katılımın da teminatı olduğunu söyler. Bu noktada etnolinguistik kimlik teorisinin, bireylerin kısa vadede sosyal etkileşimlerde etno-dilsel kimliklerini ne zaman korudukları veya feda ettikleri bağlamındaki yaklaşımının, dil-kimlik ilişkisine dair bir çıkarım yapmamızı da

sağlayabilir (Giles ve Johnson, 1987). Nitekim yukarıda örnekleri verilen bazı katılımcılar, Kürtçenin konuşul(a)maması halini, Kürt kimliğinde noktasında yaşanan bir asimilasyonla eş değer görmüşlerdi.

Kürtçenin bir iletişim dilinin ötesinde Kürt kimliğiyle özdeşleştirilmesinde Cumhuriyet dönemi boyunca Kürtçeye yönelik uygulanan dil politikaları ve bunun sonuçlarının etkisinden de söz edilebilir (Çağlayan, 2014; Derince, 2023; Önen, 2023; Öpengin, 2011; Rawest, 2020). Öpengin (2011), Türkiye’de Kürtçenin sosyo-linguistik durumuna dair yaptığı araştırmada, Kürt toplumunda nesiller arasında artan bir şekilde Türkçeye doğru bir dil kaybının yaşandığını ifade etmiştir. Araştırmada, özellikle yeni nesiller arasında, eğitim düzeyinin artması ve kendi sosyal ağlarının dışına çıkıldığında Kürtçe konuşmanın azaldığı belirtilmiştir. Kırsal kesimdekilerin, şehir merkezlerine göre Kürtçeyi daha yoğun kullandıkları bildirilmiştir. Öpengin (2023), ayrıca Cumhuriyet’in dil politikasının merkezinde Türkçeyi herkesin tek dili yapma çabasının olduğunu söyler. Bunu gerçekleştirmek için bir taraftan Türk Ocakları gibi kurumlar üzerinden Türkçenin yaygınlaştırıldığı diğer taraftan da Kürtçe yer ve kişi isimlerinin yasaklanmasını, eğitimin tek merkezde toplanılmasını ve eğitimde dahil Kürtçenin her türlü faaliyette kategorik olarak dışlanmasını göstermiştir. Dolayısıyla Cumhuriyet boyunca devam eden Kürtçeye yönelik dil politikalarının Kürtçenin yaygınlığını ciddi olarak sınırladığı ve Türkçenin resmi ve en çok kullanılan dil olması itibarıyla; katılımcılar Kürtçe üzerinden bir Kürt kimlik özdeşimi kurmuşlardır denilebilir. Dilin etnik kimlikle özdeşleştirilmesine bir başka örnek de Diyarbakırlı ve Muğlalı gençlerin birbirlerine yönelik algı ve deneyimlerinin ele alındığı bir araştırmada katılımcılar, Kürtçeyi politik ve kültürel olarak önemseyip, Kürtlüğün simgesi şeklinde görmüşlerdir (Neyzi ve Darıcı, 2013: 109). Başka bir çalışmada ise kimlik inşasında dilin sadece bir iletişim aracı olmadığı, Kürtlük için ayırt edici bir özelliğe sahip olduğu vurgulanmıştır. Özellikle anadilin konuşulması, bir milletin fitratıyla ilişkilendirilerek, dil üzerinden fitri bir şekilde yaşanan kimliğe vurguda bulunulmuştur. Kürtçeyi konuşabilmek, kimliğin sürekliliği ve hayatta kalması için ayırt edici görülürken; Kürtçenin konuşul(a)maması kimliğin yaşanmasının önündeki en büyük engel olarak görülmüştür (Eser, 2015). Türklerle evlilik yapmış Kürt katılımcılarla ilgili yürütülmüş bir araştırmada da Kürtçe, açık bir

şekilde Kürt kimliğini temsil eden bir pozisyonda görülmüştür. Bu yönüyle Kürtçe, Türkler ve Kürtler arasında evlilik ilişkilerinde Kürtlüğü doğrudan hatıra getirerek Türklükle ayrışan bir araca dönüşmüştür (Eser, 2023).

Kürtlkle karşılaşmanın önemli duraklarından birisi de özelde Türk eşler ve ailelerinin yakından Kürtlerle temas alanı kurdukları Kürtçe müzik, Kürt yemekleri ile misafirlik adetleri gibi kültürel araçlar, Türk eşlerin Kürtlük bilgisi edinmelerini sağlamıştır. Bu yönüyle Kürt kültürel araçları üzerinden yaşanan bir Kürtlük bilgisi transformasyonundan söz edilebilir. Kürt katılımcılar ise Türkçe başta olmak üzere evlilik öncesi Türk kültürüne dair her şeyi deneyimlediklerini ve çapraz evlilikler bağlamında çok fazla yeni bir şeyi öğrenmediklerini aktarmışlardır. Dolayısıyla çapraz evlilikler, Türk eşler ve aileleri için Kürt kültürüyle bir karşılaşma imkânı sağlamıştır denilebilir. Türk katılımcıların hem kendileri hem de aileleriyle ilgili Kürtleri yakından tanıdıklarını söyledikleri kültürel karşılaşma alanları; ‘Kürtçe müzikler’, ‘Kürt düğün ve halayları’, ‘Kürt kıyafetleri’, ‘Kürt mutfacı’, ‘misafir adetleri’, ‘kalabalık aile ilişkileri’, ‘dayanışmacı olarak görülen aile ve akrabalık ilişkileri’ (taziye, bayram ziyaretleri vs.) şeklinde özetlemek mümkündür. Bütün bunlar Kürtlüğün kültürel boyutlarıyla ilgili olduğu için aslında daha tehlikesiz görülmüş ve Türk eşler tarafından da daha fazla sahiplenilmiştir denilebilir. Çünkü burada farklı olarak Kürt eşlerin doğrudan bir kimlik talepleri bulunmamaktadır. Nitekim Türk eşlerin Kürtlkle ilgili siyasi tartışmalardan kaçınmalarında da bahsedildiği üzere, orada kimliğin siyasi boyutlarıyla ilgili gündemler oluştuğu için eşler birtakım uzlaşma yolları geliştirmişlerdi. Burada ise konu Türk eşlerin ve bazen de ailelerinin Kürtlerle yakın temas alanları olan ve Kürtlüğün daha çok kültürel boyutu ile ilgili konulardır. Bu bağlamda birkaç katılımcının alıntısına yer vermek gerekirse, örneğin Zehra isimli Türk katılımcı, hayatında evlilik öncesi ile sonrasına yansıyan tek farkın Van’da yaptıkları düğün olduğunu belirtmiştir. Orada saatlerce çalınan Kürtçe müzikler, aralıksız oynanan Kürt halaylar ve yüksek bir katılımın kendisi için çok büyük bir farklılık ve ilk defa edinilmiş bir deneyim olduğunu ifade etmiştir. Adar isimli Kürt görüşmeci de özellikle Kürtlerdeki misafirperverlik adetlerini hatıra getirerek, çok eski zamanlardaki seyyahların bile bunu dile getirdiğini ve bunun Kürt kimliğinin bir parçası olarak değerlendirildiğini aktarmıştır.

Kürt kültürel öğelerinin Türk eşler ve aileleri için bir kimlikle karşılaşma alanına dönüşmesi örneği, Alevilerle evli Sünni katılımcılar için de yaşanmıştır. Lüteratürdeki bir araştırmada özellikle Sünni kültürün başat olması ve daha görünür olmasından dolayı Alevi eşlerin Sünni kültürüne ait bilgilere zaten sahip oldukları ve bundan ötürü evlilikle beraber Sünni kültüre ait etkinliklere ilgi ve katılımın daha az olduğu bildirilmiştir. Ancak Sünni eşler ise çapraz evlilikler üzerinden Alevi kültürüyle yakın temas kurmaları ile Alevi kültür öğelerine daha fazla ilgi gösterip, bu etkinliklere daha fazla katılmışlardır (Özateşler Ülkücan, Türnüklü, Erarslan İngeç ve Tulum Akbulut, 2019). Bu bağlamda, Sünni eşlerin Alevi kültürüne ilgileri ile araştırmamızda Türk eşlerin Kürt kültürüne duydukları ilgi arasında benzerlik vardır. Dolayısıyla Kürt kültürel öğeleri Türk eş ve ailelerinin de yükledikleri anlamla Kürtlükle özdeşleştirilmiştir.

Diğer tarafta Kürt eşlerin Türk kültürüne dair birçok şeyi deneyimlemelerine rağmen, Türk eşlerin çapraz evlilikler aracılığıyla Kürt kültürel öğeleriyle karşılaşmalarının arka planında Kürt kültürüyle temassızlık ve ilgi duymamış olmak sayılabilir. İlgi duymama hali, modelimizde de anlattığımız kimlikler arası eşitsiz konumun bir sonucu olabilir. Nitekim Ünlü (2022), Türklüğün birçok kişide bir Habitus olarak yaşandığını ve ülkede egemen kimlik konumunda olduğu için altta gördüğü bir etnik kimlikle ilgilenmeme imtiyazı ve gücüne sahip olduğunu söyler. Bir de Kürtlerle ilgili streotiplerin de etkisiyle Türk eşler ve aileleri çapraz evlilik öncesi Kürt kültürel öğeleriyle ilgilenmemiş olabilirler. Nitekim Kürtlük temsilleriyle ilgili yürütülmüş bazı çalışmalarda (Bayad, Şen, Alparslan ve Eser, 2022; Eser, Bayad, Alparslan ve Şen, in press; Kurban, 2023; Şen, 2023) bazen Kürtlerin görünmez kılındıkları bazen de belli streotipler aracılığıyla kamusal alanda gösterildikleri görülmüştür. Örneğin Şen'e (2023) göre Türk sinemasındaki Kürt temsilleri, Türklüğün egemen konumu sayesinde mümkün olmuştur ve bugün de bundan ötürü egemen konumunu gösterebilmektedir. Bu temsiller de eskilerde yok sayılma üzerine iken günümüzde ise farklı kimlikler temsilinde kendine yer bulup ama yine Türklüğe tabi kılınmak istenen bir konumda tutulmaktadır. Şen'in sinemadaki Kürt temsillerine benzer şekilde Kurban (2023) da Türkiye mimarlık tarihi yazımının Türk kimlik inşasının ve milliyetçi saiklerle yazıldığını öne sürmüştür. Kurban, Türk mimarlığı

inşa edilirken Türklük dışında kalan etnisite ve kültürlerin yok sayıldığı, asimile edildiği günümüzde bile mimarlık tarihi yazımında Türklük dışındaki etnisitelere ve kültürlerle dair sessizlik halinin büyük ölçüde sürdüğünü belirtmiştir. Psikolojide Kürtlük temsilleri ile ilgili olarak ise (Bayad, Şen, Alparslan ve Eser, 2022; Eser, Bayad, Alparslan ve Şen, in press) araştırmacılar, Kürtler ve Kürtlerle ilgili çalışmaların Türkiye psikoloji camiasında ancak araçsallaştırılarak veya görünmez kılınarak varlık gösterebildiğini söylemişlerdir. Alandaki bazı ampirik çalışmalarda da Türklerin Kürtlere karşı hem nicel hem de nitel olarak daha fazla olumsuz tutum ve önyargı sahibi oldukları gösterilmiştir (Şen, 2019; Yılmaz, Cesur ve Bayad, 2018).

Farklı disiplinlerdeki çalışmaların da gösterdiği üzere Kürtlere dair ötekileştirici yaklaşımlar, Kürt kültürüne mesafeli yaklaşımlarına neden olduğunu söyleyebiliriz. Bu mesafe çapraz evlilikler üzerinden azalmış ve Türk eşler ile aileleri bu kültürel öğeler üzerinden aslında Kürtlerle yakından karşılaşmışlardır denilebilir. Bu anlamda çapraz evlilik öncesi Türklerin Kürtlerle gerçek anlamda karşılaşmamış olma hali bir taraftan Türklüğün imtiyazlı konumundan kaynaklanmış olabilir, bir de Kürtlere yönelik önyargı ve olumsuz algıların etkisiyle Kürt kültürel öğelerine ilgisizliği doğurmuş olabilir. Dolayısıyla Kürtleri evlilikler üzerinden yakından tanımak, onlara dair önyargıları eşler ve bazen de aileler düzeyinde kaldırdığını; Kürtlerin kültürel değerlerine hem ilgiyi artırdığını hem de bu kültürel araçların Kürt kimliğiyle özdeşleştirildiğini söyleyebiliriz.

Kürtlkle karşılaşmanın önemli duraklarından birisi de Kürtlerin nüfus olarak çoğunlukta yaşadıkları coğrafya/bölge/şehir/mekânlar Kürtlüğün tanıtılıp aktarılmasında önemli bir işleve sahip olmuştur. Bu durumu hem Türk katılımcıların, Kürt eşlerinin geldikleri yerleri ziyaret etmeleriyle Kürtler hakkında değişen düşüncelerinden hem de Kürt katılımcıların çocuklarına kimlik bilgisinin aktarılmasında buna yaptıkları vurgulardan anlamaktayız. Dolayısıyla hem Türk eşlerde Kürtlük bilgisinin edinilmesinde hem de çapraz evlilik nesline ikili kimlik ve kültür bilgisinin aktarılmasında coğrafyanın, Kürtlkle özdeşleştirildiği bir işlevi olmuştur. Hem Türk eş ve ailelerinde yeniden bir Kürt imajı oluşturan hem de çapraz evlilik nesline Kürt dili ve kültürü aktarımı işlevi gören ve Kürtlkle özdeşleştirilen coğrafyaya dair katılımcıların anlatıları genel olarak şu şekildedir: ‘Çocuklara

anadillerden Kürtçenin aktarımında Kürt eşlerin geldikleri şehrin rolü', 'Kürtlerin yoğun yaşadığı şehirlerde yakın temasla Türk eşlerde-ailelerinde olumlu olarak değişen Kürt kimliği algısı', 'Kürtlere dair önyargıların ortadan kalkmasında Kürt eşlerin geldikleri şehirlerin Türk eşlerde olumlu etkisi', 'Türk eş ve ailelerinde, Kürt ailelerin yaşadıkları şehir üzerinden yeniden oluşan olumlu Kürt imajı' ve 'İstanbul'da yetişen çocukların Kürt eşin geldiği şehirle bağlarının zayıflamasıyla sadece Türk kültür hâkimiyetinde büyüdükları düşüncesi'. Bazı katılımcıların alıntılarına örnek vermek gerekirse, Dilek isimli Türk görüşmeci, öğretmen olarak gittiği Mardin Kızıltepe'de Kürtleri yakından tanıdığını ve önceden edinmiş olduğu bazı önyargılarının ortadan kalktığını söyleyerek bir şehir kimliği üzerinden kendisindeki Kürt kimliği algısının nasıl dönüştüğünü anlatmıştır. Mustafa isimli Kürt görüşmeci de eşinin ailesinin Iğdır'ı gördükten sonra Kürtler hakkındaki tasavvurlarının olumlu yönde değiştiğini belirtmiştir. Öncesinde Kürtleri bazı olumsuz stereotipler üzerinden değerlendirdiklerini ve Kürtlere dair önyargılar beslediklerini ama ailesinin yaşadığı mekân kimliği üzerinden bunların değiştiğini ve evliliklerine de onay verdiklerini söylemiştir.

Mekân-Yer kimliği teorisi (place identity theory) insanın fiziksel, çevresi ile kurduğu kültürel, kimliksel ve sosyal etkileşimlerinin, o insanda mekan-kimlik etkileşiminden etkilenen bir kimlik edindiğini söyler. İnsanın mekanda geçirdiği zaman, o mekânın sosyal ve kültürel özellikleri, kişinin kimlik inşasında rol alır. Bazen bir mekândaki topluluğun normları, bireyin orada nasıl hareket etmesi gerektiğini söyler (Bernardo ve Palma-Oliveira, 2012; Proshansky, Fabian & Kaminoff, 2014; Rosenbaum ve Montoya, 2007). Yer kimliği (place identity), bireyin öz-kimliğini tanımlamaya, sürdürmeye ve korumaya hizmet eden fiziksel ortam bilişlerini temsil eder (Proshansky, Fabian & Kaminoff, 2014). Bir etnik kimliğin çerçevesini oluşturan bir mekânın o kimliği 'ötekilerden' ayıran, onu koruyan ve devam ettiren bir işlevi vardır (Husain ve Ahamed, 2022). Buradan hareketle Türk eş ve ailelerinde başta Kürtlere dair önceden beslenen önyargıların azalması olmak üzere yeniden olumlu bir Kürtlük imajının Kürtlerin yaşadığı coğrafya üzerinden oluştuğu söylenebilir.

Çiçek (2015: 77) "Kürt bölgesi" kavramının, Türk ulus devletiyle Kürt sosyo-politik mobilizasyonunun etkileşimi sonucu oluşan tarihsel bir inşa olduğunu söyler.

Kürt bölgesinin siyasi ve idari olarak tanınmama da sınırları görece belirlenmiş bir politik Kürt bölgesinin olduğunu ve 15 ili kapsadığını söyler. Çiçek, bu belirlemeyi yaparken ana akım Kürt siyasetinin birinci ya da ikinci politik güç olduğu ve önemli ölçüde sosyo-kültürel ve sosyo-politik mobilizasyonun olduğu illeri kapsadığını bildirmiştir. Dolayısıyla şehir kimliği üzerinden politize edilmiş bir kimlik söz konusudur. Çiçek söz konusu illerin beraberinde getirdiği algı ve tutumlara dair bir şey söylememiştir. Ancak araştırmamızda bazı katılımcılar, Diyarbakır örneğinde olduğu gibi, bazı şehirleri Kürtlükle özdeşleştirmekle kalmayıp, orayı diğer şehirlere göre ‘daha çok Kürt’ görerek bazen de bir tehdit unsuru olarak gördüklerini ifade etmişlerdir. Çiçek’in (2015) Kürt bölgesi kavramıyla hem Kürt hem de Türk eşlerin Kürtlükle özdeşleştirdikleri coğrafya kimliği arasında bir uyumdan söz edilebilir. Nitekim katılımcılar genelde eşlerinin geldikleri şehirleri referans vererek, şehir kimliğiyle etnik kimlik arasında bir özdeşim kurmuşlardır. Bu bağlamda Kaya (2023), siyasi haritaların etkisinin, dünyanın uluslardan ve o uluslara ait topraklara ait fikrinden ileri geldiğini söyler. Haritaları anlamakta, ulus ve vatan kavramları bu anlamda önemlidir. Kaya bunlara ek olarak, Kürtlerin yaşadıkları bölge haritasının siyasi olarak inşa edilmiş bir oluşum olduğunu söyler. Bu yönüyle de ilgili sınırların bir Kürt toprağına ait olduğu söyleminin siyasi ve öznel bir argüman olduğunu belirtir. Bu yönüyle Çiçek’in (2015) işaret ettiği tarzdaki bir politik kimlik haritalandırılmasıyla Kaya’nın (2023) söyledikleri arasında bir paralellikten söz edilebilir. Yani Türk eş ve ailelerde olumlu anlamda değişen bir Kürt kimlik algısına aracılık eden yer-mekan, etnik kimliğin sınırlarını da belirleyen bir işleve sahip olmuştur.

Kürtlerin yoğun yaşadıkları şehirler sadece Türk eş ve aileleri tarafından Kürt kimliğini temsil edici bir noktada görülmemiştir. Benzer bir durum Kürt bireylerle yapılan çalışmalarda da ortaya çıkmıştır (Eser, 2015). Alanda Kürt bireylerin kimlik inşalarına dair yapılan bir çalışmada, Kürt kültüründen ve dilinden uzak bir coğrafyada yaşayan katılımcıların, Kürtçenin konuşulduğu ve Kürt kültürünün yaşandığı yerlere gittiklerinde kimlik farkındalıklarının-özdeşimlerinin arttığı belirtilmiştir. Araştırmada Eskişehir’de büyüyen bir katılımcının, Diyarbakır’a gittikten sonra etnik kimlik özdeşiminin arttığı ve hala Batı şehirlerinde yaşayan kuzenlerine göre kimlik

farkındalığının daha fazla olduğu söylenmiştir (Eser, 2015: 62). Aynı çalışmada bir başka katılımcının yine mekân-kimlik ilişkisine dair verdiği bir metafora vurguda bulunulmuştur. Buna göre bir katılımcı, İstanbul Esenler otogarından kalkıp, bir Kürt şehrine giden otobüsün bütün yolcuları Kürt olsa da Kürt nüfusunun yoğun yaşandığı şehre varmadan kimliklerini çok belli edemediklerini hatta çalınan müziklerin de farklılaştığını öne sürmüştür. Ne zaman ki otobüs bir Kürt şehrine varırsa, insanların ses tonlarının, gülüşlerinin, şaka ve esprilerinin değiştiği öne sürülmüştür. Katılımcı bu durumun, coğrafya üzerinden özdeşleştirilen kimliklerle ilgili olduğunu ve bireye kimliğiyle ilgili bir çoğunluk psikolojisi hissi yaşattığını belirtmiştir (Eser, 2015: 63).

Eş tepkilerinin Türk ve Kürt grupları arasındaki sosyal teması etkisi de olumlu olmuştur. Sosyal temas hipotezinde, gruplararası temasın niteliğinde etkili olan kişilerin eşit bir statüde teması geçmeleri, bu kişilerin ortak bir hedef etrafında bir araya gelmeleri, bu kişiler arasında iş birliği gerektiren bir durumun varlığı (Allport, 1954) gibi koşullar göz önünde bulundurulduğunda; genel olarak eş tepkileri olarak analiz ettiğimiz Kürtçe, kültürel araçlar ile mekan-yerin Türk eş ve aileleri için Kürtleri yakından tanımaya aracılık ettiği söylenebilir. Nitekim katılımcılar evlilik gibi özel alandaki yakın temasın Kürtlere dair önyargıları -bazen Kürt eş veya ailesiyle sınırlandırılabilir- azalttığını ifade etmişlerdir. Dolayısıyla yolunda giden çapraz evliliklerin, sosyal temasın niteliği açısından bakıldığında (Akbaş, 2010; Bikmen, 1999; Güler, 2013; İslam ve Hewstone, 1993; Yürek, 2014) Kürtlükle olumlu bir karşılaşma alanı sağladığını söylemek mümkündür.

4.3. Kürtlükle Uzlaşma Yolları Geliştirme

Kronolojik olarak devam eden evlilik modelimizde Kürtlükle karşılaşmadan sonra, eşlerin Kürtlükle uzlaşma yolları geliştirerek evlilik ilişkilerini devam ettirmek için birtakım stratejilere müracaat ettiklerini gördük. Bu uzlaşma yolları temelde çocukların hangi kültürde yetişecekleri ile eşler arasında Kürt kimliğine dair geliştirdikleri stratejilere dayanmaktadır.

Çocuklara Kimlik Aktarımı

Eşler arası evlilik kurulumunda pek de gündeme gelmeyen kimlik farkları, çocuk sahibi olduktan sonra gündeme gelmiştir. Henüz çocuk(lar) dünyaya gelmeden özellikle çocuğa hangi ismin verileceği üzerinden eşler kendi kimliklerini de dahil ettikleri bir gündemi başlatmışlardır. Bazı eşlerin çocuklarına isim verirken Türkçe-Kürtçe isim tercihleri bunu göstermektedir. Ayrıca çocuğun İstanbul’da hangi kültürde büyüyeceği, anadillerden Kürtçeyi de öğrenip öğrenemeyeceği ve özellikle Kürt ebeveynlerin kendi kimliklerini ve kültürlerini aktarabilme konuları bağlamında, yine eşler kendi kimliklerini de konuşmuşlardır.

Eşler arası çocuklara kimlik aktarımı temelinde geliştirilen uzlaş yollarından biri olan çocuklara iki isim verilmesinde, bazen bir Türkçe bir de Kürtçe olmak üzere iki isim verilmiştir. Bazı katılımcılar da etnik kimlik temelli olmayıp, dini bir motivasyon sonucu isim tercihinde bulunmuşlardır. Ama araştırmamızın ana odağı olan etnik kimliklerin Kürt-Türk evliliklerine etkisi açısından bakılınca, özellikle Kürt eşlerin Kürtçe isim tercihlerinin bir kimlik kaygısından kaynaklandığını söylemek mümkündür. Türk eşlerin bir kısmı, isimlerden birinin Kürtçe olmasını özellikle Kürt eşin isteği olduğunu söyleyerek, beraber adım attıklarını söylemişlerdir. Yine Türkçe isim veren eşler de bu şekilde bilinçli bir tercihte bulunduklarını ifade etmişler. Yani özelde Türklüğü anımsatacak bir isim vermişlerdir. Bazen eşler arasında çocuğun cinsiyetine göre Türkçe ya da Kürtçe hangi ismin verileceği kararlaştırılmıştır. Çocuklara verilen isimlerde etnik kimliklerle ilgili motivasyonlara dair olarak katılımcıların anlatımları genel olarak şu şekildedir: ‘Kürt edebiyatında simge isimleri çağrıştıran Kürtçe isimler’, ‘kültürel olarak hoşlanılan Kürtçe isimler’, ‘Türk tarihinde sembol şahısların Türkçe isimleri’, ‘Türkçe-Kürtçe ikili isim tercihi’, ‘cinsiyete göre Türkçe veya Kürtçe isim tercihi’, ‘etnik kökeni çağrıştıracak isim tercihi’, ‘çocukların ileriki yaşamlarında sosyal damgalamaya maruz kalmamaları için Kürtlüğü çağrıştıracak isimlerden kaçınma’ ve son olarak da ‘dini kimlik motivasyonlu isimler’. Bazı katılımcıların çocuklarına verdikleri isim tercihlerinin etnik kimlik motivasyonu ile ilişkisine örnek olarak Varol isimli Kürt görüşmeci, kızına Sinem ismini verdiğini söyleyerek, bu ismin klasik Kürt edebiyatçı-şair Feqiyê Teyran’ın aşık olduğu bir Hizan Bey’inin kızı olduğunu ve kültürel tarihini gözeterek bu tercihte bulunduğu belirtmiştir. Yüksel isimli Türk görüşmeci de çocuğuna Alparslan ismini

verdiğini, bu ismin Büyük Selçuklu hükümdarı Çağrı Bey'in oğlu olduğunu ve Türk tarihini okuyarak bilinçli bir şekilde verdiğini söylemiştir. Dolayısıyla her iki görüşmeci de bilinçli bir tercihten hareketle etnik kimliği doğrudan çağrıştıracak ya da o kimliğin geçmişiyile bağ kuracak isimleri çocuklarına vermişlerdir.

Etnolinguistik kimlik teorisi (ethnolinguistic identity theory) dil ile etnik kimlikler arasındaki ilişkiye vurguda bulunur (Giles ve Johnson, 1987). Dilin bir topluluğun kültürel değerlerini, aidiyet duygularını sürdürmeye katkısı ile çocuklara verilen etnik kimlik çağrışimli isimler, o etnik grubun dilinin ve kültürünün bir parçası olduğu motivasyonundan kaynaklanabilir. Bu aynı zamanda etnik kimliğin çocuk üzerinden sembolik de olsa bir diğer nesle aktarımı işlevini sağlayabilir. Etnik kimlik çağrışimli isimlerle ilgili alandaki bir araştırmada, Kürt ailelerin çocuklarına Kürtçe isim vermek için mücadele ettiklerini ancak Kürtçe yasağından dolayı görüşmecilerin birçoğunun iki isminin olduğu vurgulanmıştır. Birinin ailede kullanılan Kürtçe isim, diğlerinin de resmi olan Türkçe isim (Neyzi ve Darıcı, 2013: 109). Burada Kürtçe isim daha çok kimliği belirginleştiren bir işleve sahiptir. Nitekim araştırmamızda bazı Kürt katılımcılar da Kürtçe isim vermek istemediklerini çünkü çocuklarının ileriki yaşamlarında sosyal damgalamaya maruz kalmak istemediklerini ifade etmişlerdir.

Eşlerin çocuklara kimlik aktarımı temelli Kürtlükle geliştirdikleri uzlaşılı yollarından birisi de çocukların İstanbul kültüründe büyümeleri ve Kürt ebeveynin kültürünü al(a)mamaları meselesidir. Araştırma sahamız olan İstanbul'da çocukların yetişme tarzı, ebeveynlerin çocuklarına farklı etnik ve kültürel yapılardan geldiklerinin farkındalığını yansıtmaya durumu gibi anlatımlara yer verilerek yapılan analizlerde; İstanbul'un Türk kimlik hâkimiyetinde olduğu ve çocukların da bu şekilde yetiştikleri hem Kürt hem de Türk ebeveynler tarafından vurgulanmıştır. Bu durumdan özellikle Kürt eşlerin mustarip oldukları ve çocuklarına kendi kimlik değerlerini aktarmakta güçlük çektiklerine görüşmeler boyunca tanıklık ettik. Ebeveynlerin İstanbul'da Türk kimlik hâkimiyetinde yetişen çocuklarıyla ilgili olarak ifadeleri genel olarak; 'İstanbul'da Türklerle evlenen Kürtlerin, çocuklarının asimile olacağı düşüncesi', 'İstanbul'un Türk kimlik ve kültürü hâkimiyetinde olması', 'çocukların Kürt kültüründen uzaklaşmaları', 'Kürt kimliği öğelerine (Kürtçe gibi) temas alanlarının olmaması', 'Türk aurası', 'Türkçenin hâkimiyeti', 'zihnen-ruhen kendilerini Kürt

gören çocukların Türk kimlik sosyalizasyonları', 'çocukların Kürt bilincinden uzak yetişmeleri' ve 'çocukların Türk gibi yetişmeleri' şeklinde özetlenebilir. Katılımcıların çocukların İstanbul'da Türk kimlik hakimiyetinde yetişmeleriyle ilgili olarak örneğin Mustafa isimli Kürt görüşmeci, çocukların Türk aurası içinde büyüdüğünü söyleyerek okulun, medyanın, kitapların hep Türkçe olduğunu ve bundan kaçamadıklarını belirtmiştir. Dilek isimli Türk görüşmeci ise İstanbul'da yaşadıkları yerde Türklerin daha yoğunlukta olduklarını ve eşinin azınlıkta kalmasından ötürü çocuklarının Türk kültürü ile büyüdüğünü ifade etmiştir.

Öztan (2013: 186), ulus inşası döneminde çocuk eserlerindeki etnisist unsurların dönemin çocuk eğitimi kitaplarındaki yansımalarına dair olarak, Türk ırkını ve dilini yücelten, başka ırkları ve milletleri ise küçümseyecek şekilde kurgulanmış örneklerin yer aldığı eserlerden söz etmiştir. Çalışmamızda da hem Türk hem de Kürt birçok katılımcı eğitim sistemi üzerinden başlayan bir Türk kimlik hâkimiyetinin varlığına dikkat çekmiş ve bunun sosyal hayatın bütün alanlarına yansıdığını belirtmişlerdir. İstanbul'un da bu anlamda çocukların tek kimlik hâkimiyetinde yetişmelerine zemin hazırladıklarını ifade etmişlerdir. Özelde İstanbul'un çocukların yetişme tarzlarına etkisine dair Rus-Türk evlilikleriyle ilgili alandaki bir araştırmada (Deniz, 2018: 213) Rus eşler, İstanbul kültüründe kimliklerini kaybetme kaygılarından söz etmişlerdir. Rus eşler bunu telafi etmek için Rusya'dan çocukları için kitap ve diğer eğitim materyalleri getirtmişlerdir. Öztan (2013: 190) Cumhuriyet dönemi eserlerinde kullanılan ulusal dil üzerinden etnik bir hafıza inşa edilmeye çalışıldığını ve ulus-devlet çağında "ulusun dili" üzerinden bunun sağlanmaya çalışıldığını belirtmiştir. Bu bağlamda da Türkçe konuşmanın önemi, Türkçe dersindeki başarı ile Türklük arasında bir ilişki kurularak eğitimde bunun çocuklara aktarılmaya çalışıldığı söylenmiştir. Çalışmamızda da ebeveynler Türkçe üzerinden kurulan bir kimlik hâkimiyetine dikkatleri çekerek, çocuklarının ancak Kürt eşin memleketinde vakit geçirebilirlerse İstanbul'da eksik kalan ikili kültürün aktarımının telafi edilebileceği belirtilmiştir. Bir başka araştırmada ise Katalanlarla evlenen göçmen gruplarının (örneğin, Senegambiyalı göçmenler) çocuklarının '*köken kültürlerini kaybetmelerini*' kabullendiklerini ve özellikle Katalanya'da doğan ve/veya büyüyen çocukların farklı bir bağlamda, farklı değerler ve referans noktalarıyla yaşadıklarını aktarmışlardır

(Garcia, 2006). İstanbul’da Kürt-Türk evliliklerinden doğan çocuklar her ne kadar bazı katılımcılar tarafından İstanbul kültürü ile büyüdükları ifade edilmiş olsa da yine hem bazı katılımcıların vurguladıkları üzere, İstanbul’un da Türk kültür hâkimiyetinde olduğudur. Dolayısıyla bazı katılımcıların çocuklara aktarıl(a)mayan Kürt kimlik değerlerinin telafisi bağlamında, çocuklarının İstanbul kültüründe yetiştikleri söylemini geliştirdikleri söylenebilir.

Eşlerin çocuklara kimlik aktarımı temelli Kürtlükle geliştirdikleri uzlaşma yollarından birisi de Kürt eşlerin çocuklarına kendi anadillerini ve kültürlerini aktarmadaki zorluklarıdır. Kürt-Türk çapraz evliliklerinde yetişen çocuklara Türk eşin kültürüne dair olan her şey aktarılmaktadır. Eksik kalan ise Kürt eşin kültürüyle ilgili öğelerdir. Hem Türk hem de Kürt eşlerin ortak vurgusu, bunun Kürt eşin sorumluluğunda olduğu ve oldukça zor bir mesele olduğudur. Eşlerin genel vurguları özellikle Kürtçenin çapraz evlilik nesline aktarıl(ama)ması üzerine yoğunlaşmıştır. Bu bağlamda katılımcıların vurguları şu şekilde özetlenebilir: ‘Çocukların Kürtçe öğrenememelerinin Kürt ebeveyn için rahatsız edici olması’, ‘çocukların Kürt kültürünü edinememelerinin nedeni Kürt eşin kendi dilini-kültürünü yaşa(ya)maması’, ‘Kürt eşlerin çocuklarına dil-kültür aktarımında yetersizlik duygusu hissetmeleri’, ‘Kürt ebeveynlerin yaşamak istedikleri hayat ile yaşadıkları hayat arasında farkların olması’, ‘Kürt eşlerin çocuklarına kimliklerini aktaramamaları bağlamında çapraz evlilikleri tavsiye etmemeleri’, ‘Türk anne-Kürt baba çapraz ilişkisinde çocukların Kürtçe öğrenmelerinin güç olması’, ‘Kürt eşlerin çocuklara kimlikleri noktasında sadece politik bir bilinç verebildikleri’, ‘İstanbul şartlarında Kürt ebeveynin çocuklara dil-kültür aktarımının imkânsız görülmesi’, ‘Türk eşlerin çocuklara anadillerden Kürtçe ile kimlik bilgisinin aktarılmasında Kürt eşleri sorumlu tutmaları’, ‘Türk eşlerin çocuklara dil-kültür aktarımında Kürt eşlerin yeterli çaba göstermediklerini dillendirmeleri’ ve ‘Türk eşlerde Kürt eşlerin dil-kültür aktarımındaki zorluklarının-yetersizliklerinin farkındalığı’. Katılımcıların çocuklara Kürt kimliğinin aktarılmasıyla ilgili yaşadıkları zorluklara dair örnek olarak, Umut isimli Kürt görüşmeci, çocuğunun Kürt kültüründe büyümediğini, Türk kültüründe yetiştiğini çünkü çocuğunun Kürtçe konuşmadığını, Kürtçe düşünmediğini ve en önemlisi de kendisinin bir Kürt ebeveyn olarak Kürt kimliğini yaşamamasının buna neden

olduğunu söylemiştir. Umut ayrıca yaşadığı yerde örneğin sokakta ve okulda Kürtçe konuşacak kimsenin olmadığını ve ailede anne Türk olunca kendisinin de yetersiz kaldığını belirterek, bütün bu şartlar altında çocuğunun Kürt kimliğiyle büyümesinin zor olduğunu ifade etmiştir. Sevda isimli Türk görüşmeci de çocuklarının İstanbul kültüründe yani Türk kültüründe yetiştiklerini ve ailede eşinin de Kürtçe konuşmadığı için ne kendisinin ne de çocuklarının Kürtçe öğrenemediklerini belirtmiştir.

Çapraz evliliklerde eşler arası ilişkilerin çocuk sahibi olunduktan sonra nasıl etkilendiğiyle ilgili alandaki bir çalışmada, Garcia (2006) eşler arası çatışma ve uyum dinamiklerinin gerçekleştiği en belirgin bağlamın, çocukların yetiştirilmesi, özellikle de değerlerin ve sosyo-kültürel modellerin nesiller arası aktarımı olduğunu öne sürmüştür. Yani eşler çocuk sahibi olduktan sonra, çocuklarını hangi dinle, kültürle, dille yetiştireceklerine dair aralarında çatışmalar yaşayabilmektedirler. Modelimiz de eşlerin çocuk sahibi olduktan sonra onlara isim verme sürecinden başlayarak hangi dil ve kültürlerde büyüyeceği konuları çerçevesinde etnik kimlik temelli gündemlerin başladığını göstermiştir. Hatta bu etnik kimlik temelli gündemler özellikle Kürt eşlerin çapraz evlilik ilişkisi içindeki kimlik özdeşimleriyle de alakalıdır. Birçok Kürt katılımcı çocuk sahibi olduktan sonra kendi dilini ve kültürünü daha fazla önemsemeye başladığını ve çocuklarına da aktarmak için daha çok dikkat etmeye başladığını ifade etmiştir. Bazı eşlerin çapraz evlilikle beraber farklılaşan kimlik özdeşimleriyle ilgili alanda, farklı dini gruplar arası çapraz evlilikleri inceleyen bir çalışmada, eşlerin çocuk sahibi olduktan sonra ana kültürüne, geleneklerine, ritüellerine daha fazla tutundukları belirtilmiştir (Beylunoğlu ve Kaymak, 2020). Nitekim bu çalışma kapsamında seçtiğimiz örneklemin en az bir çocuk sahibi olması da çapraz ilişki dinamiklerinin çocuk sahibi olduktan sonra daha fazla görülmesi imkanı sağlamıştır.

Çapraz evliliklerde ebeveynlerin kendi kültürünü sürdürme davranışı ile çocukların hem ulusal hem de etnik kimlikleri edinimi arasında pozitif yönde bir ilişki vardır (Sari, vd., 2018). Çocuğun duyduğu dil ve katıldığı dilsel etkileşimler onun dil öğrenme potansiyelini etkilemektedir. Dolayısıyla ebeveynlerin davranışları ve çocuklarına yönelttikleri dilin, çocuklarının dil edinimi becerilerini etkilediği söylenebilir (Demir ve Küntay, 2017: 298). Nesiller arası kimlik aktarımında

ebeveynlerin kültürlerini devam ettirmede ve çocuklarına kimliklerini aktarma konusundaki isteklerinin evde yerel dil ile resmi dilin konuşulmasıyla ilgili olarak alanda yürütülmüş bir çalışmada, Endonezya’da resmi dil olan Bahasa Endonezya konuşmanın Java bölgesinde Çinli üst sınıfın göstergesi olduğu; Kuzey Sumatra’da Çince konuşmanın ise alt sınıf göstergesi olarak görülmüş olduğudur. Dahası Java’da aile ve akranlarla Çince konuşma fırsatının daha az olduğu ve oradaki Çinlilerin yerel kültüre daha fazla asimile olduğu da belirtilmiştir (Sari, vd., 2018). Çağlayan (2014), Diyarbakır ve çevresinde farklı nesiller arası Kürtçe dil kullanımına dair yürüttüğü çalışmasında, büyükanne ve büyükbabaların tek dille yani Kürtçeyle büyüdüklerini, anne-babaların Türkçe ve Kürtçe konuştuklarını, çocukların ise daha çok Türkçe konuştuklarını sadece Kürtçede pasif dil yetilerine sahip olduklarını vurgulamıştır. Özellikle nesiller arası iletişimin bazen sağlanabilmesi için büyükanne ve büyükbabaların kırık bir Türkçe üzerinden konuşmaya çalıştıklarını bildirmiştir. Çağlayan, bu durumu ‘dilsel piyasa’ kavramı üzerinden açıklayarak, Türkçenin ekonomik ve sosyal ilerleme şeklinde kodlandığı, buna karşın Kürtçenin ise damgalanmış olmasından ötürü ilgi görmediğini anlatmıştır. Öpengin (2023) de Türkiye’de çocukların Kürtçe öğrenememelerinde bireyleri aşan bir mekanizma karşısında ebeveynlerin de ciddi bir çaresizlik yaşadıklarını söyler. Öpengin, bir topluluk dilinin görece daha baskın bir topluluğun dili lehine terkedilmesini dil yitimi olarak adlandırmıştır. Dil yitiminin ilgili grubun içinde bulunduğu toplumsal ve siyasal çevreyici şartlar içinde anlaşılabilirliğini söyler. Araştırmacı dikkatleri özellikle dil yitiminin gerçekleştiği geniş toplumsal ve siyasal şartlar ile çevreyici etmenlere çeker. Araştırmacı, teknoloji ve eğitim başta olmak üzere, dilsel ekolojiyi oluşturan öğelerin Türkçenin hakimiyeti altında olduğunu dolayısıyla yeni kuşakların Kürtçeyi yetkin bir şekilde öğrenmelerinin zorluğuna dikkat çekmiştir. Bu anlamda araştırmamızda özellikle Kürt ebeveynlerin bazen sayılar, bazen Kürtçe şarkılar üzerinden çocuklarına aktarmaya çalıştıkları bir dil becerisinden söz etmek mümkündür. Ama bir bütün olarak anadillerden Kürtçeyi çocuğuna aktarabildiğini söyleyen bir katılımcıya bu çalışma kapsamında rastlanmamıştır.

Dolayısıyla Kürt ebeveynlerin çocuklarına kendi kimliklerini aktarmada yaşadıkları zorlukları/çıkmazları aşabilmek adına Türk ebeveynlerin de dahil olduğu

uzlaş ı yollar ı içinde çocuklarının tek kültürle-tek dille büyümeyi içselleştirdikleri sylenabilir. Bu uzlaş ı içinde Türk eşin kendi kimliğini çocuğuna aktarmada zaten bir sorun yaşamadığı ifade edilmektedir. Kürt ebeveynler ise evlilik ilişkilerinin de devam edebilmesi için Kürtçe isim verme ve bazen ocuğa Kürt kimliğiyle ilgili politik bir bilinç yani çocuklarının ebeveynlerinin iki farklı kimlik ve kültürde olduğu farkındalığı dışında çok fazla bir şey yapamadıklarını aktarmışlardır.

Kürt kimliğine ilişkin stratejiler geliştirme

Eşlerin birbirlerinin kimliklerini konumlandırma ile ilgili Kürtlükle uzlaş ı temelli geliştirdikleri uzlaş ı yollarından birisi de Kürt kimliğine ilişkin geliştirilen stratejilerdir. Bu aşamada ise bazen krizlere yol açan -rneğin Türk ailelerin çapraz evlilik karşıtı tutumlarında olduğu gibi- bazen de yakın temasla birbirlerini daha yakından tanımaya başlayan eşlerin birbirlerinin kimliklerine hangi anlamı yüklediklerine şahit olduk. Yani evlilikte Türk olmak ile Kürt olmanın anlamı tam olarak eşler arası hangi ilişki biçimini ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda ilk olarak eşlerin, Türkiye'nin siyasal ikliminden etkilendiklerini söylemek mümkündür. Seçim dönemleri, siyasal parti tercihleri, devlet aygıtının Kürt politikaları bağlamındaki bazı konuların eşlerin aile gündemlerine geldiğini gördük. Burada bazı eşler stratejik bir yaklaşım olarak Kürtlük bağlamındaki konuları konuşmama yoluna giderek, bir şekilde hem kendi aralarındaki ilişkilerini hem de aileleriyle olan bağlarını riske atmamaya çalışmışlardır. Ya da çok daha genel olarak herhangi politik bir konuyu ailede konuşmadıklarını belirten katılımcılar da oldu. Ancak Türk eşler farklılıklarını deneyimledikleri bir takım kimlik temelli farklılıklardan evlilik boyunca söz ettiler. En başta Kürtçe olmak üzere bazı kültürel öğelere referans verdiler. Ancak bu kültürel öğelerin ve dilin ait olduğu bir kimlik olduğunu ve bunu kendi Türk kimlikleriyle yan yana koymalarını gerektiğini, yani eşit görmeleri gerektiği meselesiyle karşılaştılar. Eşit görmeleri meselesi aslında evlilik kurulumunda etnik kimliklerin gündeme gelmemesi üzerine kurulmuştu. Yani etnik kimlikler nemsenmemişti. Böylece eşler Türk veya Kürt olmayı gündeme almadan evlenmişlerdi. Fakat evliliğin farklı safhalarında gündemleşen etnik kimlikler ve özellikle de Türk eşlerin Kürt kimliğini kendi Türk kimlikleriyle nasıl konumlandıracakları meselesinde geliştirdikleri birtakım stratejiler veya her iki eşin beraber vardıkları birtakım uzlaşılar ortaya ıktı.

Geliştirilen bu stratejiler ve varılan uzlaşılar bir taraftan gruplar arası tehdit algısına yönelik geliştirdikleri birtakım tutumlar üzerinden açıklanabilir (Brambilla ve Butz, 2013; Riek, Mania & Gaertner, 2006; Stephan, Ybarra & Rios, 2015) diğer taraftan da özelde Türk olmanın çapraz evlilikteki anlamı ya da konumuyla (Ünlü, 2022) açıklanabilir. Gruplararası tehdit teorisinden hareketle örneğin Filistin ve İsrail arasında yaşanan çatışmaların gerçekçi tehditleri içerdiği kadar din, dil ve kültür olarak da birbirlerinden farklı oluşlarının sembolik grup tehditlerini beraberinde getirdiği vurgulanmıştır (Stephan, Ybarra & Rios, 2015). Kürtler ve Türkler açısından bakıldığında, Kürtler için en büyük tehdit unsuru kültürel baskı ve asimilasyon (Balaban, 2013) iken Türklerin Kürtlere dair tehdit algıları ise farklılaşabilmektedir. Alanda Türklerin Kürtlere dair tehdit algılarına dair yürütülmüş bir çalışmada, sembolik tehdit başlığında Kürtlerin yaşam tarzları ve kullandıkları dil, kültürel bir tehdit unsuru olarak görülmüştür. Özellikle Kürtlerin Kürtçe iletişim kurmayı sürdürmeleri ve ülkenin anadili (resmi dili) olan Türkçeye hakim olmadıkları iddiası üzerinden bir tehdit algısı hissedilmiştir. Gerçekçi tehdit başlığında da yine Kürtçe anadil eğitim talepleri, eğitim sistemine verilecek bir zarar olarak görülmüş ve eğitimden başlayarak sağlık ve güvenlik hizmetlerinin aksayacağı dolayısıyla ülkenin ekonomik ve güvenlik açısından zor durumda kalacağı tehdidinden söz edilmiştir (Özdemir, Duruk, Yardım, Çakır, Ömer, & Buğur, 2023).

Dolayısıyla katılımcılar söz konusu tehdit algıları üzerinden kimlik konumlarını belirlerken bu sefer uzlaşi yollarına müracaat etmeye başlamışlardır. Örneğin Kürtlükle ilgili politik mevzuları aile gündemlerine almama meselesi özellikle Kürt eşlerin bir yerde artık kendi kimlikleri üzerinden yaşadıklarını anlatmada vardıkları bir sınır çizgisidir. Zira konuşulamayan bazı şeyler konuşulmaya başlandıkça evlilik ilişkisi tehdit altına girebilmiştir. Dolayısıyla bazen eşler kimliklerinin etrafında dolanmaya başlamışlar. Bazen Türk eşler, Kürt kültürel öğelerine oryantalist bir bakış açısı ile yaklaşmışlar. Bazen ailevi ilişkiler zarar görmesin diye kimlik meselelerini konuşmamayı tercih etmişler. Bazen bu kimliklere reddiye olabilmış. Bazen kimlik farklılıklarından kaynaklanan mevzuları başka noktalar üzerinden tartışarak “perdeleme” ve “saklamalar dünyası” üzerinden gidebilmişler. Bazen hepimiz İstanbulluyuz diyerek hem bir tarafta İstanbul’un Türk

kimlik hâkimiyetini kabul etmişler hem de “hepimiz İstanbulluyuz” diyerek yine asıl noktalara temas etmekten kaçınmışlar. Bütün çaba bir yönüyle Türkler ile Kürtler arası ilişkileri tanımlamak, ismini koymak: Eşit vatandaş mı, iki ayrı ulus kimliği mi, üst-alt kimlik ilişkisi mi, yüz yıldır kardeşlik söylemi mi vs. Ama her seferinde eşlerin ve ailelerin önüne çıkan konu, peki Kürtlük nedir ve Türklüğün karşısında nereye yerleştirilebilir? Bu söyleme destek veren Kürt eşlerin de tutumlarıdır bir yandan. Uzlaş yolları aranırken aslında Kürt eşler, Türk eşlerle bu adımları beraber atmışlar.

Eşlerin Kürt kimliğine dair geliştirdikleri uzlaşılardan birisi olan Kürtlük bağlamındaki siyasi ve etnik tartışmalardan kaçınma stratejisinde, katılımcılar gerek ailelerinden gerekse de yakın sosyal çevrelerinden evliliklerine yönelebilecek ve çapraz ilişkiden kaynaklanabilecek krizlerden kaçınmışlardır. Bunun yanı sıra eşler kendi aralarında da aşlamayacağını düşündükleri ve etnik kimliklerinden kaynaklanabilecek açık tartışmalara da girmemeyi tercih etmişlerdir. Kaçınma, söz konusu siyasi konularda ortak bir noktaya varmış olmaları sebebiyle değil, bu konuları çözümsüz gördükleri için ve aile ilişkileri zarar görmesin diye yapmışlar. Eşlerin evliliklerinin sürdürülebilirliği için siyasi ve politik tartışmalara karşı tutumları şu şekilde özetlenebilir: ‘Türk eş ile ailelerinin siyasi meseleleri farklı Kürt alt kimlik tanımlamaları ile ilişkilendirmeleri’, ‘Kürt eşlerin politik konulardaki söylemlerinin eksik ya da yanlış anlaşıldığı düşüncesi’, ‘evliliğin ilerleyen aşamalarında politik konuları konuşmaktan kaçınma’, ‘aileler arası kimlik temelli politik tartışmalar’, ‘Kürt eş ve ailelerin kimlikleri bağlamında yaşadıkları mağduriyetlere Türk eş ve ailelerin ilgisiz kalabilmeleri’, ‘Türk eşlerin politik konularda Kürt eşlerle daha az empati kurabildikleri düşüncesi’, ‘politik meselelerle ilgili konuşmaların aşlamayan eşiklerde durması’, ‘ortak noktalara vurguda bulunularak siyasi-ihtilaflı konulardan kaçınma’, ‘siyasi konularda ısrar edildiğinde ailevi tartışmaların çıkması’, ‘bireylerin beslendikleri medya kaynaklarının fikirleri şekillendirmesinden ötürü eşler-aileler arası sorun yaşanması’, ‘Türk eşlerin belli kırmızı çizgilerinin olduğu ve Kürt eşleri oraya yaklaştırmadıkları düşüncesi’, ‘Türk eş ile ailelerin Kürt eşlerin yanında siyasi düşüncelerini saklama çabaları’, ‘eşlerin siyasal gündemleri aktaran medya kanallarına dair eleştirileri’ ve ‘ailelerin farklı politik perspektiflerinden ötürü ilişkileri gündelik sohbetlerle sınırlandırmaları’. Katılımcıların bu konudaki tutumlarına örnek vermek

gerekirse, Ela isimli Türk görüşmeci, ailesinde eşinin olduğu ortamlarda Kürtlerle ilgili konuların konuşulmamaya gayret edildiğini ama ailesinin alıştıkları bir dil kalıbının olduğunu ve çoğu zaman ötekileştirici-dışlayıcı ya da direkt Kürtleri suçlayıcı konuşmalara denk geldiğini belirtmiştir. Eşinin aileye damat gelmesinin etkisiyle ailenin alıştığı dil kalıplarını kullanmayarak siyasi konuları konuşmaya çalıştıklarını ama özellikle kendisinin Kürtleri dışlayıcı ve yaşanan olaylarda fail olarak gösteren dil kalıplarını fark edebildiğini söylemiştir. Cihan isimli Kürt görüşmeci ise ailede farklılaşan siyasal parti tercihleri yüzünden politik konuları konuş(a)madıklarını çünkü muhabbetin uzaması durumunda evlilik ilişkilerinin zarar göreceğini anlatmıştır.

Alanda farklı dini gruplar arası çapraz evlilik yapan eşlerin, farklılıklarla başa çıkmak için belli stratejiler geliştirdikleri görülmüştür. Çiftler arasındaki en yaygın kural, evde siyaset ve din konuşmamaktır. Yani eşler çatışma ve uzlaşmayı değil, sessiz kalmayı tercih etmişlerdir. Araştırmacılar, eşlerin aralarında adeta bir anlaşma imzalamışçasına, evde din ve siyaset konuşmadıklarını aktarmışlardır (Beylunoğlu ve Kaymak, 2020). Alanda Türklerle evlilik yapmış Kürt katılımcılarla yürütülmüş bir çalışmada da benzer şekilde, eşlerin temel düsturu Kürtlük bağlamındaki politik meseleleri konuşmama stratejisi geliştirdikleri üzerinedir. Bir katılımcı, eşiyle Kürt sorununu konuşamadığını çünkü eşinin Kürtleri doğrudan suçlu olarak gördüğü için bir çözüm bulamadıklarını bildirmiştir (Eser, 2023: 327). Burada konuşulmayan ya da saklı tutulan daha çok Kürt eşin kimliği bağlamındaki duruşudur. Bunu açık bir şekilde ortaya koyduğunda Türk eş de (dolayısıyla aileler de) duruşlarını belli etmek durumunda kalabilirler. Nitekim boşanan katılımcıların analizlerinde görüldüğü gibi, uzlaşma yollarının işlevsiz kaldığı yerde eşler açıkça kimlik pozisyonlarını belli etmişler ve evlilik ilişkilerinin de sürdürülemediğini ifade etmişlerdi.

Eşlerin Kürt kimliğine dair geliştirdikleri stratejilerden birisi de Kürt kimliği algısının çapraz evlilik içinde dönüşümüdür. Özellikle de Türk eşler ve aileleri, çapraz evlilik gibi çok yakın temas sonrasında Kürtlerle ilgili bakış açılarında ciddi dönüşümler yaşadıklarını ifade etmişler. Bu durum Türk eşlerin gözünden hem farklı Kürtlük tahayyüllerini hem de evlilik öncesi ön yargıların evlilikle beraber nasıl dönüştüğünü ortaya koymaktadır. Ayrıca özellikle Türk ailelerde, ‘iyi-kötü Kürt’,

‘aşırı-ılımlı Kürt’, ‘normal-terörist Kürt’ gibi alt tipleştirmelere (subtyping) (Carnaghi ve Yzerbyt, 2007) gidilerek Kürtlüğü kabul etmeye dair bir uzlaşa yürüttükleri söylenebilir. Öncesinde tamamen önyargılara dayanan ve dışlanan Kürtlük, çapraz evlilikle damat veya gelin olarak çok yakınına temas ettiğinden, dışladığı kimliğin kendince makul olan bir kısmını içeri almaya başlamaktadır. Ancak bunu yaparken de ne bütünüyle eskisi gibi dışarıda bırakma ne de dahil etme şeklindedir. Çünkü olumlanan Kürt kimliği, bütün Kürtlere yayılmamaktadır.

Kürt kimliği algısının evlilik içinde nasıl dönüştüğüyle ilgili katılımcıların vurguları genel olarak şu şekildedir: ‘Başka Kürt’, ‘aşırı-ılımlı Kürt’, ‘iyi-kötü Kürt’, ‘Türk eşlerin çapraz evlilikleri bağlamında sosyal çevrelerinde Kürtler hakkındaki aşırı fikirleri dillendirmeleri’ (en iyi Kürt ölü Kürt’tür gibi), ‘Türk ailelerde evlilik öncesi-sonrası değişen farklı Kürtlük tasavvurları ile meşrulaştırılan Kürtler’ (iyi-kötü, aşırı-ılımlı vs.), ‘evliliklerin sürdürülebilirliği için Kürt eşlerle ilgili yeniden inşa edilen-üretilen alt kimlikler’ (Müslüman Kürt, iyi Kürt, harika Kürt, diğer Kürt), ‘Kürtlerle yakın temasın Kürt kimliğine dair önyargıları ortadan kaldırması’, ‘çapraz evliliklerle Kürt stereotiplerinin açığa çıkması’, ‘Kürtler hakkındaki tarihsel ve politik bagajların Türk eşlerdeki Kürt kimlik algısı dönüşümünü zorlaştırması’. Türk eşlerin ve ailelerinin çapraz evliliklerle farklı Kürtlük alt kimlikleri üzerinden içeride ve dışarıda tuttukları Kürtlere ilişkin örneğin Arif isimli Türk görüşmeci, sosyal çevresinde kendisine sürekli eşinin kast edilerek sizin Kürtler hangisi diye sorulduğunu aktarmıştır. Soran kişilerin ‘Müslüman Kürt’, ‘iyi Kürt’ ve ‘diğer Kürtler’ şeklinde alt kimlikler kullandıklarını belirtmiştir. Arif’e göre bu soruyu kendisine soranların ‘diğer Kürtler’ demesi zihinlerinde henüz Kürtlerle ilgili sorunlu bir alanın olduğunu göstermektedir. Samet isimli Kürt görüşmeci ise hayatından bir anekdot anlatarak, kayınpederinin annesinin bir gün kendisini yolda durdurduğunu ve akrabalar içinde kendisinin Kürt olduğunun söylendiği ama onun buna inanmadığını söylediğini aktarmıştır. Ona söylenenlerin doğru olduğunu ve Kürt olduğunu söylemesi üzerine, bu sefer o zaman ona ‘başka Kürt’sün denilmiş. Samet damatlar arasında en çok kendisinin sevildiğini ama bu olaydan hareketle Kürtlüğü ona yakıştırmadıklarını dolayısıyla ‘başka Kürt’ denilerek, bir alt kimlik kategorisi üzerinden kabul edildiğini anlatmıştır.

Çalışmamızda katılımcıların anlatımlarından hareketle ‘tek bir Türklükten’ söz etmek mümkündür. Yani katılımcılar farklı Türklük alt kimliklerinden bahsetmemişlerdir. Ancak Kürtler için aynı durumu söyleyemeyiz. Her ne kadar çapraz evliliklerle beraber dönüşen bir Kürtlük algısını katılımcılar aktarmışlarsa da bu dönüşüm ‘tek bir Türklük’ gibi olmayıp, ‘çoklu Kürtlük’ olarak ortaya çıkmıştır. Türk kimliği ile Kürt kimliği arasındaki bu fark alanda yürütülen ve Türklerin etnik çoğunluk konumunda ve Kürtlerin de etnik azınlık konumunda olduklarını gösteren çalışmalarla uyumludur (Bağcı ve Çelebi, 2017). Ancak çoğunluk (majority) ve azınlık (minority) kriterleri farklılaşabilmektedir. Örneğin sadece grup üyeleri sayılarından hareketle azınlık ve çoğunluk şeklinde nitelendirmeler olabildiği gibi (Brewer, 1991; Simon, 1992; Simon, Aufderheide & Kampmeier, 2003), göçmen gruplarla (minority member) ev sahibi grupların (majority member) karşılaştırıldığı çalışmalarda da azınlık-çoğunluk kavramsallaştırmaları kullanılmış (Kunst, Thomsen, Sam & Berry, 2015) ya da daha göreceli olarak gruplar arası güç hiyerarşisini ifade edecek şekilde örneğin Güney Afrika’da apartheid rejimi döneminde çoğunluk olan Siyahların azınlık ve azınlık olan Beyazların çoğunluk olarak kabul edilmesi (Tajfel, 1978) söz konusu olabilmektedir.

Kürt kimliğinin hangi farklı alt kimlikler temelinde değerlendirildiğiyle ilgili olarak yapılan bir çalışmada, “İleri-modern ve baskın (solcu ve seküler) Kürt kimliği” altında farklı siyasal ve sivil toplum kuruluşlarının öncülük ettiği ve belli stratejilerin hedeflendiği bir çerçeveye vurguda bulunulmuştur. “Geleneksel (muhafazakâr ve İslami) Kürt alternatif kimliği”ne dair olarak, farklı siyasal ve cemaatsel gruplarla bazı dini organizasyonların yürüttükleri çalışmalar temelinde din-etnik kimlik vurgulu bir çerçeveden bahsedilmiştir. Son olarak da 'Yarı Kürtlük': Fırsatçı, pragmatist kimlik ya da Türkleşmiş, kentlileşmiş 'beyaz Kürtler” tasnifinde çok daha geniş bir çerçeveden (devlete yakın birtakım aşiretler, Türkleşmiş beyaz Kürtler, iktidara yakın bir takım şahıs ve sivil örgütler vs.) bir alt Kürt kimlik tanımlaması yapılmıştır. Kürt kimliğinin sadece İslamcı, solcu ya da beyaz Kürtler gibi özcü bir kimliğe de indirgenemeyeceği çünkü gittikçe yeni zeminlerde yeniden inşa edilen kimliklerden söz edilmiştir (Tekdemir, 2019: 885). Bu durum Kürt kimliğinin sürekli politize oluşundan ve yok sayılan bir kimlik olma konumundan kaynaklanmaktadır. Benzer bir Kürtlük

sınıflandırmasına dair olarak Çiçek (2015: 44-45) aralarında geçişler ve net sınırlar olmasa da üç Kürt bloğundan söz eder. Ulusal kimlik esaslı politikalar yürüten ve farklı siyasal partiler tarafından temsil edilen Kürt ulusal bloğu; dini kimliği ulusal kimlikten daha başat göre Kürt dini bloğu ve Kürt ekonomik elitler bloğu şeklindedir. Kürtlükle ilgili bu tasniflerle katılımcıların başta Kürt eşler ve aileleri bağlamında Kürt olmanın anlamına dair yeniden ürettikleri alt kimlikler arasında bir uyumdan söz etmek mümkündür. Her iki araştırmacı da (Çiçek, 2015; Tekdemir, 2019) söz konusu kimlik karşılaştırmalarında bu kimliklerin birbirine göre olumlu ya da olumsuz yanlarına herhangi bir vurguda bulunmamışlardır. Araştırmamız açısından da önemli gördüğümüz ve daha çok üzerinde durdukları nokta, heterojen bir Kürtlüğün farklı dinamikleri olarak bu kimliklerin daha çok politik alanda birbirleriyle örtüşen ve çatışan alanlarının olduğudur.

Kürt kimliği algısının çapraz evlilik içinde dönüşümünün çapraz evliliklerin Türk-Kürt ilişkilerine olumlu yansımalarıyla ilgili bazı Türk katılımcılar Kürtlerle daha fazla empati yapabildiklerini belirtmişlerdir. Örneğin Dilek isimli Türk görüşmeci bu evliliklerin bir arada yaşayabilmeye iyi bir örnek olduğunu ve çapraz evliliklerin artmasını istemiştir. Sevgi isimli Türk görüşmeci, evlilik öncesi bir şehit cenazesi gördüğünde Türklerle Kürtler arası ilişkileri farklı değerlendirdiğini ama evlilikten sonra artık bu savaşın bitirilmesi gerektiğini, Kürtleri daha fazla anlamaya bağladığını ve kendisindeki değişimin sebebini de bir Kürt ile evlenmeye bağlamıştır. Dolayısıyla Kürt kimlik algısının bazı Türk eş ve ailelerde olumlu dönüşmesinde, yakın temasın olumlu etkisi etkili olmuştur. Sosyal temas hipotezinde, gruplararası temasın niteliğinde etkili olan kişilerin eşit bir statüde temasa geçmeleri, bu kişilerin ortak bir hedef etrafında bir araya gelmeleri, bu kişiler arasında iş birliği gerektiren bir durumun varlığı ve taraflar arasındaki temas (Allport, 1954) gibi koşullar göz önünde bulundurulduğunda; evlilik gibi özel alandaki yakın temasın Kürtlere dair önyargıları -bazen Kürt eş veya ailesiyle sınırlandırılabilir- azalttığı görülmüştür. Dolayısıyla yolunda giden çapraz evliliklerin, sosyal temasın niteliği açısından bakıldığında (Akbaş, 2010; Bikmen, 1999; Güler, 2013; İslam ve Hewstone, 1993; Yürek, 2014) Kürt kimliğine dair önyargıları azalttığı ve olumlu bir kimlik algısı geliştirdiği söylenebilir.

Eşlerin Kürt kimliğine dair geliştirdikleri stratejilerden birisi de katılımcılar ailelerinin geldiği şehirlerden uzakta yaşamayı, ailelerin kültürel etkilerinin evlilik ilişkilerine etkisinin az yansıdığı şeklinde yorumlamışlardır. Bunun neticesi olarak da İstanbul'un kendine has bir kent kültürü doğurduğunu ileri sürmüşlerdir. Katılımcıların İstanbul'u aralarındaki kültürel farkları azaltarak ortak bir kent kimliği kültüründe buluşturduğuyla ilgili anlatıları; 'mesafe olarak iki ailenin etkisinden uzakta yaşamak', 'kültürel farklılıkları eşlerin geldikleri kent kültürü bağlamında değerlendirmek', 'İstanbul'un kendi yaşam koşullarının kimliksel-kültürel farklılıkları konuşmaya fırsat vermemesi' (ekonomik koşullar, çocuklar, özel hayata az zaman kalması vs.), 'kültürel farklılıkları ailelerin yaşadığı kültür bağlamında tanımlamak', 'kentin anonimleştiriciliği', 'kent kültürü bağlamında yeniden üretilen Türk-Kürt kimlikleri', 'İstanbul'un Türk kimlik hâkimiyetinden bağımsız düşünölemeyeceği', 'hâkim Türk kültürünün kendini İstanbul'da da dayatması' (Türkçe, milliyetçilik, tekleştirme vs.) ve 'Kürt kimliğinin görünmezliği' vurgularına dayanmaktadır. Katılımcıların İstanbul'u ortak kültür bağlamında gördüklerine örnek olarak Mustafa isimli Kürt görüşmeci, eşiyle İstanbul'da yalnız olduklarını ve ailelerinin başka şehirde olmasından dolayı onların etkilerinden uzakta yaşayabildiklerini vurgulamıştır. Mustafa'ya göre İstanbul her iki ailenin kültürel etkisinden uzakta kalma cihetiyle ortak yeni bir kültür ortaya çıkarmıştır. Ela isimli Türk görüşmeci ise İstanbul'un kendisine özgü sorunları ve zorluklarından dolayı (geçim derdi, çocukları okutma vs.) eşler yaşamlarını devam ettirebilmek adına kimlik temelli meselelere zaman bulamamaktalar. Bu anlamda İstanbul'un anonimleştirici bir yönüne vurguda bulunmuştur. Her ne kadar Mustafa ve Ela'nın anlatılarında İstanbul'un kendine özgü bir kültür ortaya çıkardığı belirtilmişse de bazı katılımcıların ifadesiyle bu kültür de hâkim Türk kültüründen ayrı düşünölemez. Örneğin Mehmet isimli Kürt görüşmeci, İstanbul'un hâkim kültürden bağımsız düşünölemeyeceğini ve hâkim kimliğin unsurları olarak Türkçenin hakimiyeti, herkesi kendisine benzetmesi gibi unsurlardan söz etmiştir. Mehmet ile benzer düşünceleri paylaşan Zehra isimli Türk görüşmeci de İstanbul'da kimliklerden sıyrılmış bir şekilde yaşadıklarını ve Kürt kimliğinin beraberinde getirdiği hiçbir şeyi deneyimlemediklerini dolayısıyla yine hâkim Türk kültüründe yaşadıklarını belirtmiştir. Zehra çevresindeki diğer çapraz evlilikleri de

gözlemlediğinde yine benzer yaşamlar sürdüklerini dolayısıyla Kürt kültürünün ancak Kürt eşlerin ailelerinin yaşadıkları kentlerde yaşanılabileceğini düşünmektedir.

Şehirleşmenin, ortak kent kültürü etkisine dair olarak İstanbul ve Nevşehir’de Alevi-Sünni evlilikleriyle ilgili yürütülen bir araştırmada, kent yaşamının her iki mezhebi de dönüştürerek, kültürleştirdiği ileri sürülmüştür. Araştırmada, şehir hayatının Alevilerin ve Sünnilerin geleneksel yapılarını değişime uğratarak farklılaşmayı ortadan kaldırdığı söylenilmiştir. Buna göre Alevilik, Sünniliğe kıyasla bir alt kültür konumunda kaldığından, araştırmaya göre Türkiye’de Sünniliğin hâkim oluşundan dolayı Alevilik gibi diğer kimlikler Sünnilikten kültürlenmişlerdir (Çatlı, 2008). İstanbul’un anonimleştirici kültürüne dair başka bir örnek de Eser’in (2015: 88) alıntısına yer verdiği bir katılımcı, İstanbul’un eskiden farklı giyim tarzları ile etnik kimlikleri açıkça belli ettirdiğini ama günümüzde ise herkesi aynılaştırdığını ileri sürmüştür. Ancak eşlerin yerel aile kültürel etkilerinden uzakta yaşaması ile İstanbul’da hakim kültür etkisi bir arada düşünüldüğünde, Türkler ile Kürtler arası evliliklerde Türk kültür hakimiyeti etkisi yadsınamaz. Nitekim eşlerin çapraz evliliklerde birbirlerine kimliksel-kültürel etkilerine dair alandaki bir başka araştırmada, evli çiftlerin bir kısmının ‘tek yönlü asimile olmuş’ bir evlilik ilişkisi içerisinde ilişkilerini sürdürdükleri görülmüştür. Yani eşlerden birinin diğerine kıyasla eşinin kültürüne daha fazla asimile olduğudur. Bu durum bir metafor üzerinden, ‘bir kültürün neredeyse görünmez bir arka koltukta yer almış gibi görüldüğü’ şeklinde betimlenmiştir (Seshadri ve Knudson-Martin, 2013: 48). Bunun dışında ‘entegre çiftler’, kültürel farklılıkları kabul ederek her iki kültürü de beraber yaşarlarken; ‘birlikte var olma’ stratejisinde eşlerin ilişkilerini devam ettirdikleri ve eşlerin ayrı kültürlerini koruyor gibi görünüp, nadiren entegre oldukları görülmüştür. ‘Çözümlememiş’ ilişki yapısında ise farklılıkla ne yapacağını bilemeyen ya da ilişkilerinde bir sorun yaşayan ve görmezden geldikleri farklılıkla ilgili çatışmaları olan çiftleri tanımlar (Seshadri ve Knudson-Martin, 2013: 49-50).

Araştırmamız açısından bakıldığında, İstanbul’un eşlerin ileri sürdükleri gibi ailelerin kültürel etkilerini daha az hissetmek bakımından yeni bir kültür ortaya koyduğu söylenebilir. Ancak yine kendilerinin de ifade ettikleri üzere hem kendileri hem de çapraz evlilik nesli açısından İstanbul’un Türk kimlik hâkimiyeti etkili

olmaktadır. Bu açıdan bakılınca, Çatlı'nın (2008) Aleviliğin Sünnilikten kültürlendiği iddiasına benzer şekilde, Kürtlüğün de Türklüğün içinde görünmez olduğu söylenebilir mi? Bazı Kürt katılımcılar, çapraz evlilikleri Kürtlere önermediklerini çünkü özellikle çocuklarının bu şartlarda asimile olduklarını öne sürmüşlerdir. Diğer tarafta modelimizin de öne sürdüğü üzere, zımni eşitsizlik temelinde ve çapraz evlilik literatüründeki çift dilli ve çift kültürlülüğün (Stępkowska, 2021; Yeh ve Ho, 2015) aksine Türk kimlik hâkimiyetinde sürdürülen bir evlilikten söz etmek mümkündür. Bütün bunlardan hareketle eşlerin bir kısmın söyledikleri İstanbul kent kültürünün aralarındaki ortak kültüre dönüştüğü fikri yine büyük oranda Türk eşin kimlik hâkimiyetinde devam etmektedir. Yine Berry'nin (1997) kültürleşme stratejilerinden, 'ayırışma stratejisinin' yani kendi kültürünü koruyup diğer etkileşime girdiği grubun kültürünü kabul etmemenin Türk eşlerin kültürel pratikleriyle daha fazla uyduğu söylenebilir. Diğer tarafta 'asimilasyon stratejisinin' yani etkileşime girdiği grubun kültürünün etkisiyle kendi kültürel kimliklerinden uzaklaşmanın, Kürt eşlerin kültürel pratikleriyle daha fazla uyduğu söylenebilir. Kendi modelimiz için de araştırmanın bu safhasında, Seshadri ve Knudson-Martin'in (2013) kullandıkları metaforu ödünç alıp, *'İstanbul ortak kültürü bağlamında Kürt kültürünün neredeyse arka koltukta görünmez bir şekilde oturduğu'*nu söylemek abartı olmayacaktır.

Eşlerin Kürt kimliğine dair geliştirdikleri uzlaşıldan birisi olan eşlerin milliyetçi tutumlardan kaçınma stratejisinde, eşlerin çapraz evlilik ilişkilerinde birbirlerinin kimlikleriyle kurdukları ilişki hem evliliklerinin nasıl devam ettiği hem de kimlik ilişkileri içerisinde birbirlerini nasıl konumlandıklarını anlamamızı sağlamaktadır. Katılımcılar evlilik ilişkilerinin devam edebilmesi için birbirlerinin kimlikleri hakkında milliyetçi tutumlardan ve birtakım önyargılardan sakınmışlardır. Evliliklerin sürdürülebilirliği için uzlaşma yollarından biri olan milliyetçi tutum ve önyargılardan sakınmak, eşler tarafından şu temeller üzerine oturtulmuştur: 'Eşlerin demokrat tutumları', 'etnik kimliklerine saygı duyma', 'birbirlerini değiştirme-dönüştürme çabasına girmeme', 'eşlerin milliyetçi tutumlardan sakınmaları' (Türk ve Kürt milliyetçisi olmama, uçlarda olmamak, aşırı olmamak), 'eşlerin birbirlerinin kimlik farklılıklarını kabul ederek evlenmesi gerektiği düşüncesi', 'birbirlerinin kimlikleri hakkında empati yapabilmek' ve 'ırk-mezhep ayrımı yapmamak'. Bu

bağlamda Rojîn isimli Kürt görüşmeci, çapraz evliliklerin yürütülebilmesi için bir Kürt'ün bir Türk'e pis dememesi, bir Türk'ün de bir Kürt'e terörist dememesi gerektiğini söylemiştir. Birbirlerinin Türk ve Kürt olduklarının farkında olarak evlendiklerini dolayısıyla kimliklerinden dolayı birbirlerini ötekileştirmemeleri gerektiğini vurgulamıştır. Melike isimli Türk görüşmeci de hem kendisinin her Kürt ile evlenemeyeceğini hem de eşinin her Türk ile evlenemeyeceğini düşünmektedir. Melike'ye göre ne o Türk milliyetçisi ne de eşi Kürt milliyetçisidir. Aksi bir durumda evliliklerinin yürümesinin zor olacağını belirtmiştir. Dolayısıyla çapraz evliliklerde eşlerin bir diğerinin kimliğine dair değerlendirmeleri evlilik sürecinde farklılaşabilmektedir. Modelimizde de anlatıldığı üzere, her iki eş de zamanla milliyetçi olmadıklarını düşündükleri bir ortak noktada uzlaştıklarını belirtmişlerdir. Söz konusu dönüşüm daha çok Türk eşlerin, Kürt eşlerin kimliklerine dair tutumlarındaki dönüşümle ilgili yaşanmıştır.

Eşlerin Kürt kimliğine dair geliştirdikleri uzlaşıardan birisi olan Türk eşlerin çok dilliliğe/çok kültürlülüğe ilgisiz kalabilme stratejisinde Kürt katılımcılar, aile içinde Türk kimliğinin bütün unsurlarının hâkim olduğunu söyleyip, Kürtlüğün dilsel ve kültürel olarak yaşanılmasının zorluklarını aktarmışlardır. Benzer ifadeler Türk katılımcıların ifadelerinde de rastlamaktayız. Dolayısıyla ilgili alanyazında olduğu gibi (Stępkowska, 2021; Yeh ve Ho, 2015) Kürt-Türk evliliklerinde iki dilli, iki kültürlü bir evlilik deneyiminden söz edilememektedir.

Türk eşlerin çapraz evliliklerde başta Kürtçe olmak üzere, çok kültürlülüğe ilgisiz kalabilmelerine dair olarak katılımcı alıntıları; 'Türk eşlerin Kürt kültürüne ilgilerinin yeme-içmeyle sınırlı kalması', 'Kürtçe öğrenmeyi zor görmeleri', 'Kürtçe öğrenmeye çok merak duymamaları', 'Türklüğün konforlu alanından Kürt eşlerin kimliklerine merak duymamaları', 'Kürtçe konuşulan ortamlarda tercüme eden birilerinin olması beklentisinin o dili öğrenmeye olan ihtiyacı azaltması', 'Kürtçe öğrenmeye ihtiyaç duyulmaması', 'Kürt eşin sosyal çevresinde Türkçe konuşulmasının o dile ihtiyacı azaltması', 'Türk eşlerin Kürtçeyi öğrenme gündemlerinin olmaması' ve 'hâkim kültürde olmanın rahatlığıyla ötekini düşünmeme' şeklinde özetlenebilir. Türk eşlerin hâkim kimlik konumlarından Kürt eşlerin dillerine ve kültürlerine ilgisiz kalabilmelerine dair örneğin Hacer isimli Kürt

görüşmeci, eşinin kendi kültürüne ilgisinin sadece yemeklerle sınırlı olduğunu söylemiştir. Hacer'e göre Türk olmak kişiye bir konfor alanı oluşturmakta ve kişi bu konfor alanının dışına çıkıp da 'öteki' hakkında bilgi sahibi olmak istememektedir. Bu da hâkim konumda olduğundan kaynaklanmaktadır. Ela isimli Türk görüşmeci ise Kürtçeyi öğrenmemiş olmasının nedenini her zaman yanında Kürtçe konuşmaları tercüme edecek birilerinin olmasının kolaylığına bağlamıştır. Ela, başından geçen bir olayı anlatarak kendi hâkim kimliğiyle yüzleştiğini anlatmıştır. Buna göre, yine herkesin Kürtçe konuştuğu bir ortamda konuşulanların tercüme edilmesini beklerken, eşinin bir akrabasının neden o zamana kadar Kürtçe öğrenmediği sorusuyla aslında hâkim kimliğinin konumuyla sert bir şekilde yüzleştirildiğini aktarmıştır. Devamında hala öğrenmemiş olmasını ise Kürtçeye ihtiyaç duymamasından kaynaklandığını belirtmiştir.

Türk eşlerin bu durumu aşmak için yani Kürt kimlik unsurlarını, başta dil olmak üzere, deneyimlemeye dair ciddi bir çabalarına da rastlanılmamıştır. Dolayısıyla hâkim kimlik olarak elde ettikleri konfor alanlarından, Kürt eşlerin kimliksel değerlerine çok da ilgi göstermediklerini söyleyebiliriz. Türk eşlerin bu ilgilenmeme pozisyonları Ünlü'nün (2022) Türklüğü imtiyazlı bir kimlik olarak tanımlamasıyla uyumludur. Ünlü, Türklüğü etnisite ve ulusal kimlik bağlamında değil de daha çok Türklerin büyük çoğunluğunda gözlemlendiğini söylediği, sınıflar-üstü ve ideolojiler-üstü bir pozisyon şeklinde tanımlamıştır. Ünlü, Türklüğün birçok kişide bir 'Habitus' olarak yaşandığını söyler. Kişi o habitusun içinde kendisinden beklenen birtakım 'Türklük performanslarını' icra etmekle yükümlüdür. Ünlü, 'Türklük halleri' olarak adlandırdığı bu durumun çoğu zaman bilinçdışı ve neredeyse bir refleks şeklinde belirdiğini söyler. Ünlü'ye göre 'Türklük' bir imtiyazlar dünyasıdır. Ünlü, bütün bu izahlardan sonra Türklüğü esas olarak belli görme, duyma, bilme, ilgilenme, duygulanma halleri ile aynı zamanda belli görmeme, duymama, bilmeme, ilgilenmeme, duygulanmama halleri olarak tanımlamaktadır. Ünlü, *negatif haller* olarak tariflediği görmeme, duymama, bilmeme, ilgilenmeme ve duygulanmamayı bir imtiyaz olarak görmektedir. Ona göre bir ülkede ancak egemen birisinin bu halleri gösterme imtiyazı ve gücü olabilir. Dolayısıyla Türklük egemen olduğu için altta gördüğü bir etnik kimlikle ilgilenmeme imtiyazı ve gücüne sahiptir. Araştırmamızda

da Türk eşlerin Kürt eşlerin diline ve kültürüne ilgisiz kalabilmelerini Ünlü'nün '*Türklüğün negatif halleri*' üzerinden açıklamak mümkündür. Yukarıda anlatısına yer verilen Ela'nın yüzleşme durumu ve sonrasında Kürtçeyi bir ihtiyaç görmeme hali ile Ünlü'nün (2022) kendi konfor alanını terk etmekten kaçınma arasında bir uyumluluk söz konusudur. Ela'nın yüzleşme dediği duruma ilişkin Ünlü, Türklük hallerinin içselleştirildiği ve hayatın doğal bir seyrinde devam ettirildiği için kolayca fark edilemediğini söyler. Bunların fark edilebilmesi için ya bir dirençle karşılaşılması ya da sözleşmenin dışına çıkılması gerektiğini belirtir. Ela'nın yüzleşme dediği şey de o güne kadar Kürtçe konuşmaları kendisine tercüme edenler aracılığıyla doğal seyrinde giden bir şeyin bir anda bir dirençle karşılaşmasından kaynaklanmıştır.

Çapraz evliliklerde bir eşin kimliğinin daha hâkim konumda olması ya da bir eşe ait dilsel ve kültürel değerlerin çok önemsenmemesi durumlarında, hâkim konumdaki eşin kimliğine ait kültürel değerler baskın olup, diğer eşinkine karşı ilgisiz kalabildiğine alandaki çalışmalardan da örnek verilebilir (Garcia, 2015; Murataj, 2020). Örneğin; Katalanlarla göçmen grupları arası evlilikleri ele alan bir çalışmada, Latin Amerika gibi yerlerden gelen ve anadili İspanyolca olan göçmenler için Katalanca öğrenme ihtiyacının, resmi dillerden herhangi birini bilmeyenlere kıyasla daha düşük olduğu görülmüştür. Ayrıca, İspanyolca hem ulusal hem de uluslararası alanda konuşulduğu için birçok kişi tarafından yatırım yapmak için daha faydalı bir dil olarak ifade edilmiştir. Bu bağlamda katılımcılardan birinin alıntısına yer veren araştırmacı, Dominik Cumhuriyet'inden gelen ve İspanyol bir erkekle evli bir kadının, eşinin kendisine Katalancayı önemsemesi yolundaki telkinlerine karşın, Katalancanın sadece Katalanya'da konuşulduğunu ve Barselona havalimanını geçtikten sonra kimsenin bu dili konuşmadığını ve bundan dolayı da öğrenmeye istekli olmadığını aktarmıştır (Garcia, 2015: 232). İlgili katılımcının bu ifadelerinden yola çıkarak, İspanyolca ve Katalanca resmi dilleri arasında İspanyolca'yı tercih etmesi, dilin yaygınlığından kaynaklanmıştır. Eşinin Katalanca öğrenme ısrarına, o dilin yaşamında az yer tutması karşı argümanı üzerinden sıcak bakmamıştır. Bu durum kendi çalışmamızda da Türk eşlerin çok dilli ve çok kültürlülüğe pek ilgi duymadıkları konusuyla uyumlu bir sonuçtur. Nitekim birçok Türk katılımcı, zaten eşlerinin de Kürtçe bildiklerini ve Kürtçe konuşulan ortamlarda da birilerinin konuşmaları

kendileri için tercüme ettiklerini veya kendisi anlasın diye Türkçe konuştuklarını belirterek, öğrenme gereksinimi duymadıklarını söylemişlerdir.

Alanda eşlerin birbirlerinin kültürel farklılıklarını birer yük olarak değil de zenginlik kaynağı gürdüklerinde ancak partnerinin kültürüne ve diline ilgi duyacağını göstermektedir (Stepkowska, 2021). Araştırmamız açısından bakıldığında Türk eşlerin, Kürt partnerlerinin dilsel ve kültürel öğelerine genel yaklaşımı bu tür çapraz evliliklerde bunların olmasını güzel karşılamayla sınırlı kalmıştır ve daha fazla bilgi edinmek için ciddi bir çaba içerisine girmemişlerdir. Alanda Türkiye’deki azınlık gruplarıyla Türkler arası evliliklerle ilgili yürütülmüş bir çalışmada, Müslüman-Türk eşin diğer dinin kültürüne sembolik olarak sahip çıktığı ve bunun sosyal bir sermaye olarak görüldüğü belirtilmiştir. Müslüman eşler azınlık kültürünü, ritüellerini sembolik sermaye ve kültürel prestij olarak sahiplenip, olumladıkları azınlık kültürünün kaybından tedirginlik duyarak, çocuklarının Rumca/Yunanca, Ermenice ve Arapça öğrenmesini istediklerini vurgulamışlardır (Beylunioğlu ve Kaymak, 2020). Hem burada ifade edilen hem bizim araştırmamızda da vurguladığımız, Türk eşlerin hâkim kimlik pozisyonundan kendi partnerlerinin dilini ve kültürünü sadece ‘sembolik ve kültürel prestij’ olarak sahiplendikleri söylenebilir. Türk eşler örneğin Kürtçenin dilin öğrenilememesinde ya da gelecek nesillere aktarılamamasında, sadece tedirginlik duymuşlardır. Aynı tedirginliği Kürt eşler daha fazla hissettikleri için eşler arası hâkim kimliğin getirdiği bir konfor alanından söz etmek mümkündür. Ancak eşler arasında Kürt dilinin ve kültürünün gelecek nesillere aktarılamamasında farklı düzeylerde tedirginlik duyulsa da Türk eşlerin konfor alanlarından meseleyi görmeleri ile bir bütün olarak evlilik ilişkilerinin devam edebilmesi için Kürt eşlerin de daha önce anlatılan strateji ve uzlaşma yolları üzerinden buna katkıları sonucu daha çok tek dilli ve tek kültürlü bir evlilik ilişkisinden söz etmek mümkündür.

4.4. Evliliğin Bitmesi

Kronolojik olarak devam eden evlilik modelimizde Kürtlükle karşılaşmadan sonra, eşlerin Kürtlükle uzlaşma yolları geliştirerek evlilik ilişkilerini sürdürmek için birtakım stratejilere müracaat ettiklerini gördük. Bu uzlaşma yollarının işlevsiz kalması durumunda ise evliliklerin sürdürülemediğini ve boşanmaların olduğunu gördük. Bir

yönüyle eşlerin kendi kimliklerini açıkça konuştukları bir aşama da evlilik ilişkilerinin yolunda gitmediği kriz dönemleridir. Bu durumu evliliği devam edip yakın çevrelerindeki Türk-Kürt çapraz evlilik gözlemlerini aktaran katılımcılardan öğrendik. Aynı durumu boşanmış kişilerle yapılan görüşmelere dayanarak da gözlemledik. Burada artık eşlerin temelde ‘kültürel farklılık’ diye isimlendirdikleri ve birbirlerinin farklı kimlik ve anlayışlarda olduklarını ileri sürerek evlilik ilişkisinin sürdürülemeyeceğini ifade ettikleri durumlar söz konusu olmuştur. Eşler, boşandıktan sonra geriye dönüp evlilik ilişkilerini ve yaşadıkları krizleri anlamlandırırken etnik ve kültürel farklılıkları dile getirmişlerdir. Modelimiz burada eşlerin evlilik referanslarında göz ardı ettikleri etnik ve kültürel farklılıkların sonradan fark edildiğinin, eşler tarafından ifade edildiğini göstermektedir. Ancak eşler arası yaşanan ve kimlik ya da kültürel farklarla ilişkilendirilen evlilik içi çatışmaların bazen eşler tarafından farklı şekillerde de dışarıya yansıtıldığı durumlar da olmuştur. Bunu ‘perdeleme’ kavramı üzerinden nitelendiren bir katılımcı, eşlerin çapraz ilişkilerinde yaşanan kimlik temelli sorunları tanımlarken, farklı yollarla aktardıklarını öne sürmüştür. Bunu yaparken de yine bir şekilde kimliklerini açıkça konuşmaktan kaçınmak için yaptıklarını öne sürmüştür.

Bireylerin evlilik öncesinde yaşam tarzı farklılıklarını, evlilikten beklentilerini, evlilik şartlarını detaylı bir şekilde müzakere etmeden ve bu konuda mutabık olmadan evlilik yapmaları; evlilik boyunca ise bu farklılıkları tolere etme yollarını açıkça karşılıklı geliştirmemeleri evliliğin problemlili geçmesine ve belki de sonlanmasına neden olabilmektedir. Türk-Alman evliliklerini ele alan alandaki bir çalışmada, evliliği boşanmayla sonuçlanmış olan 5 katılımcının 4’ünün, evlilik öncesinde partneriyle karşılıklı olarak dini/kültürel/bireysel bağlamda hiçbir şart koşmadığı aktarılmış ancak daha sonra ise bunlar boşanmalarda gerekçe olarak ortaya çıkmıştır (Baycar, 2019). Yine Arnavut kadınlarla Sırp erkeklerin evliliklerine odaklanılmış bir başka çalışmada ise katılımcıların daha sonra yaşadıkları zorlukları farklı dil, kültür ve kimliklerden gelmeye bağladıkları ama eşlerin bunu önceden hiç düşünmedikleri görülmüştür (Murataj, 2020).

Evliliği devam edenlerin gözünden

Evliliği devam eden katılımcıların, boşanmış çapraz evlilik gözlemlerinden hareketle boşanmaların nedenlerini genel olarak; ‘kültür çatışması’, ‘eşlerin birbirlerinin kimliklerini kabul etmemeleri’, ‘etnik kimliklerden kaynaklanan sorunların perdelenerek farklı şekillerde yansıtılması’, ‘çatışmaların farklılıklara saygı duyulmamasından kaynaklanması’, ‘kültürel farklılıkların evliliğin ilerleyen dönemlerinde hissedilmesi’, ‘dini kimliklerde buluşarak evlenmenin etnik kimlik farkları aranı ortadan kaldırmaması’, ‘Kürt eşin etnik kimliğine hakaret edilmesi’, ‘milliyetçi tutumlar’ ile ‘eşlerin birbirlerine baskı kurma çabaları’ şeklinde özetlenebilir. Evliliği devam edip, boşanmış evliliklere dair gözlemlerini paylaşan katılımcılara örnek olarak, Mehmet isimli Kürt görüşmeci çapraz evlilik yapanların farklı etnik kimliklerde olduklarını bilerekten evlendiklerini ama zamanla yaşanan çatışmaların ismini koyamadıkları için kimliklerini saklayarak asıl sorunu başka şeylerle perdelediklerini öne sürmüştür. Boşanan kişilerin de aralarındaki kimlik ve kültür farklılıklarını açıkça söylemediklerini çünkü bu anlamda birbirlerinin farklılıklarına saygı duymadıklarını bildiklerinden, bunu dışarıya başka farklılıklar üzerinden yansıttıklarını söylemiştir. Melike isimli Türk görüşmeci de yakın çevresinden yirmi beş yıl evli kaldıktan sonra boşanan bir yakınının evlenirken sadece dini kaygılarla hareket ettiklerini belirtmiştir. Zamanla kültürel farklılıkların belirginleştiğini ve evliliklerini devam ettiremediklerini anlatmıştır. Melike’nin anlattığı örnek, evlilik kurulumunda üzerinde uzlaşılan dini kimliklerdeki ortaklığın etnik ve kültürel farklılıkları yönetmede yetersiz kaldığını göstermektedir.

Boşananların gözünden

Evliliğin bitmesi aşamasında analizlerimizin bir kısmı da boşanmış bireylerin deneyimlerine dayanmaktadır. Boşanmış katılımcılara dair anlatılarda, eşlerin kimlik ve kültürel farklılaşmadan dolayı evliliklerini devam ettiremedikleri görülmüştür. Bu farklılaşmayı belirginleştiren durumlardan birisi de evlilik ilişkilerine etki eden aile faktörüdür. Ailelerin çapraz evlilik dinamiklerine etkisi özellikle kültürel anlayış farkları temelinde yaşanmıştır. Politik farklılaşmanın da evlilik ilişkilerinde krizlere yol açtığı söylenebilir. Bu durum hem bir eşin kendi kimliği bağlamında politikleşmesi

şeklinde olduğu gibi, evlilik ilişkisi içinde eşlerin siyasal görüş olarak birbirlerinden farklılaşmaları bağlamında da ortaya çıkabilmektedir. Bazı Kürt katılımcılar, kendi etnik kimliklerinin eşleri tarafından açıkça sorun edildiğini ve zamanla eşlerinin milliyetçi bir noktaya kaydıklarını ve bu durumun da bir sonucu olarak evlilik ilişkisinin devam ettirilemediğini ifade etmişlerdir. Türk eşler açısından ise özellikle aileler temelindeki kültürel farklılıklar ile Kürtçe konuşulan ortamlarda kendini yalnız hissetmesi ve dışlanmışlık duygusu etkili olmuştur.

Boşanan katılımcıların boşanma hikayelerinde öne çıkan noktalar; ‘ailelerin evliliklere müdahalesiyle eşlerin kültürel farklılıkları deneyimlemeleri’, ‘Kürt eşin politikleşme ile etnik kimliğiyle özdeşiminin artması’, ‘etnik kimlik özdeşimi artan Kürt eşin kimliğinden dolayı maruz kaldığı ötekileştirmeleri yeniden değerlendirmesi’, ‘Türk eşin evlilik sürecinde milliyetçi çizgiye kaydığı görüşü’, ‘sosyal ve siyasal olayların eşleri kimlik temelli değerlendirmelere yöneltmesi’, ‘Kürtlere yönelik ötekileştirmelerin arttığı görüşü’, ‘Çözüm Süreci dönemindeki zeminin kaymasıyla Türk-Kürt evliliklerinin zorlaşması’, ‘sol-sosyalist görüşün etnik kimlik farklılıkların üstesinden gelmede yetersiz kaldığı düşüncesi’, ‘eşler arasındaki ayrışmaların Kürtlüğü değerlendirme temelli yaşanması’, ‘Türk eşin Kürtlüğü sorun etmesi’, ‘Kürtçe müzikler üzerinden Türk eş tarafından sorunsallaştırılan Kürtlük’, ‘Kürtlere dair olumsuz yargıların evliliklere taşınması’, ‘Türk eşin Kürt eşten kimliğini saklaması isteği’, ‘Türk eşin geniş Kürt ailesi içinde ayrımcılığa maruz kalması’, ‘Kürtçe bilmeyen Türk eşin aile ilişkilerinde yalnızlaştırıldığı görüşü’ ve ‘aileler arası politik görüş ayrılıkları’ şeklindedir. Boşanmış bireylerin anlatılarına örnek vermek gerekirse, Zilan isimli Kürt görüşmeci, düğünlerinde Kürtçe müzik çalınmasıyla başlayan krizlerin evliliklerinin birçok safhasında farklı şekillerde karşısına çıktığını belirtmiştir. Zilan eşinin Kürt kimliğini kendisinden saklamasını istediğini ve eşinin aile ya da yakın sosyal çevresiyle zaman geçirdiklerinde, kendisini Kürt kimliğinden dolayı yanında bulundurmaktan kaçındığını ya da açıkça Kürt kimliğine dair reddiyeler içeren davranışlar sergilediğini bildirmiştir. Evliliklerini devam ettirememenin temel sebebini eşinin kendisinin Kürt kimliğini kabullenememesine bağlayan Zilan, yaşadıklarının tezlere konu olması gerektiğini düşündüğünü ve bu yüzden de evliliklerinde Kürt oluşundan dolayı yaşananları kronolojik olarak

anlatmıştır. Gülcan isimli Türk görüşmeci de evliliklerini devam ettirememeyi eşinin ailesinin farklı kültürlerden gelmeye bağladığı aşırı müdahaleci yönüne ve eşinin sosyal çevresinde özellikle Kürtçe bilmediği için maruz kaldığını söylediği ayrımcı uygulamalara bağlamıştır. Gülcan bazen bulunduğu ortamda Kürtçe konuşulduğunu ve konuşulanları anlamadığı için kendisini yalnız ve kötü hissettiğini belirtmiştir. Aileler arası politik görüş farklılıklarının da ilişkilerine olumsuz yansıdığını belirten Gülcan, her iki ailenin milliyetçi siyasal çizgilerde olduğunu ve bazı tartışmaların yaşandığını bildirmiştir.

Boşanmış bireylerle yaptığımız görüşmelerde katılımcılar çapraz evlilik ilişkilerini kimliklerine bir tehdit olarak görmüşlerdir. Kürt eşlerin tehdit algısı daha çok kendi kimliğini yaşama ve çocuklara aktarma temelli iken; Türk eşlerde ise aile bağlamındaki kültürel farklılıklar ve yalnızlık duygusu olmuştur. Lüteratürde her iki grubun kimlikleriyle ilgili algıladıkları tehditler, modelimizle benzerlik göstermiştir. Örneğin alanda yürütülen bir çalışmada, Kürtler için en büyük tehdit unsuru kültürel baskı ve asimilasyon (Balaban, 2013) iken Türklerin Kürtlere dair tehdit algıları ise farklılaşabilmektedir. Alanda Türklerin Kürtlere dair tehdit algılarına dair yürütülmüş bir çalışmada, sembolik tehdit başlığında Kürtlerin yaşam tarzları ve kullandıkları dil, kültürel bir tehdit unsuru olarak görülmüştür. Özellikle Kürtlerin Kürtçe iletişim kurmayı sürdürmeleri ve ülkenin anadili (resmi dili) olan Türkçeye hakim olmadıkları iddiası üzerinden bir tehdit algısı hissedilmiştir. Gerçekçi tehdit başlığında da yine Kürtçe anadil eğitim talepleri, eğitim sistemine verilecek bir zarar olarak görülmüş ve eğitimden başlayarak sağlık ve güvenlik hizmetlerinin aksayacağı dolayısıyla ülkenin ekonomik ve güvenlik açısından zor durumda kalacağı tehdidinden söz edilmiştir (Özdemir, Duruk, Yardım, Çakır, Ömer, & Buğur, 2023).

Dolayısıyla eşlerin evlilik öncesi göz ardı ettikleri kimlik ve kültürel farklılıklar, evlilik süresince ilişkileri etkileyebilmiştir. Modelimizde de evlilik öncesi eşlerin birbirlerinin etnik kimlik farklılıklarını dikkate almadıkları ancak evliliğin diğer aşamalarında (aileler, çocuklar gibi) bu farklılıkların gündeme geldiği görülmüştür. Görüşme yaptığımız bütün boşanmış bireylerin etnik kimlik farklılıklarından dolayı boşandığını söyleyemeyiz. Ancak evlilik öncesi göz ardı edilen bu farklılıkların etkisiyle boşanan katılımcılar vardır. Hem boşanmış bireylerin

anlatımları hem de evliliği devam eden bireylerin çapraz evlilik gözlemleri bir arada değerlendirildiğinde, Kürt-Türk apraz evliliklerinde etnik kimlik farklarıyla kültürel farklılıkların eşler arası çatışmaya sebep olan konulardan biri olduğu ve bazen boşanmalarda bir etken olarak ortaya çıktığını söyleyebiliriz.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmamızda sosyoekonomik düzeyi, eğitim seviyeleri, yaşları, meslekleri, doğup hayatlarının bir kısmını geçirdikleri şehirler, evlilik süreleri birbirinden farklı olan katılımcıların çapraz evlilik ilişkilerine bakılmıştır. Özellikle çapraz evliliği bizatihi deneyimleyen bireylerin anlatılarına başvurulmuş olması, bu çalışmanın en güçlü yanıdır. Aşağıda araştırmanın sınırlılıkları ve ileriki araştırmalar için ne tür bir zemin oluşturduğu anlatılmıştır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Örneklem Seçimi

Araştırmamızda, kendisini sadece Kürt ve Türk olarak görenleri örnekleme dahil ettik. Köken olarak bireyler farklı aidiyetlerden gelse de kendilerini Türk ya da Kürt görmeleri bizim için yeterli idi. Dolayısıyla nitel bir araştırma olduğu için farklı kimlik denklemlerini eklemedik. Şayet nicel bir çalışma olsaydı örneğin Türk-Alevi, Türk-Sünni veya Kürt-Alevi, Kürt-Sünni gibi kimlikler eklenerek aradaki farklılık gözlemlenebilirdi. Yine etnik kimlikle, köken kimliği arasında bazı farklılıklara işaret eden katılımcılar da oldu. Örneğin bazı katılımcılar çok eskiden Balkanlar gibi ülkelerden Türkiye'ye göç ettiklerini köken olarak farklı kimliklerde olduklarını ancak kendilerini Türk olarak gördüklerini belirtmişlerdir. Bu katılımcılara da önemli olanın kendi kimliklerini nasıl gördüklerini ifade ettik. Yine benzer bir durum bireylerin etnik kimlikleriyle özdeşimlerinin çapraz evliliklere nasıl yansıdığı sorusu da bu araştırmanın bir başka örneklem kısıtlılığıdır. Nitekim bazı katılımcılar çocuklarına kültürlerinin aktarılmasını çok önemseyip bunu kimliklerinin bir gereği olarak aktarmışlardır. Bazı katılımcılar ise çok dilliliği ve kültürlülüğü iyi gördüklerini ama çok dillilik-kültürlülük olmasa da bunu sorun etmediklerini belirtmişlerdir. Bu durum ister istemez şu soruyu akıllara getirmektedir: Bireylerin etnik kimlik özdeşimleri farklılaştıkça, çapraz evlilikleri anlamlandırmaları farklılaşmakta mıdır? Bu soruya araştırmamızın örneklem kısıtlılığı içinde cevap veremeyiz. Sadece görüşme yaptığımız katılımcıların anlatımlarından hareketle etnik kimliklerini ne derece önemsedikleri üzerinden bazı gözlemleri aktarabiliriz. Dolayısıyla yine ileriki araştırmalarda özellikle katılımcılara önceden uygulanacak etnik kimlik özdeşim

ölçeği ile çapraz evliliklerde bireylerdeki kimlik özdeşimlerinin evliliklere etkisi araştırılabilir.

Bunun dışında araştırmamız nitel bir çalışma olduğu için demografik özelliklere (yaş, eğitim durumu, sosyoekonomik vs.) bağlı olarak eşler arası evlilik ilişkileri farklılaşmış mıdır, buna bakmadık. Katılımcıların anlatımlarından hareketle örneğin eğitim düzeyinin yükselmesi ile eşlerin çapraz evliliklere daha sıcak baktıklarını söylemek mümkündür. Çünkü üniversite gibi eğitim yerleri ayrıca bireylerin tanışıp evlilik kararı aldıkları mekanlardır. Dolayısıyla demografik bilgi formunda bireylere sorduğumuz çocuk sayısı, evlilik süresi, sosyoekonomik durum, eğitim gibi faktörlerin de çapraz evlilikler üzerindeki etkisini görebilmek adına ileride yürütülecek çalışmalarda bunların etkisi araştırılabilir.

Araştırmamızda evliliği devam eden katılımcılarda kadın (12 kişi), erkek (16 kişi) cinsiyet eşitliği sağlanmamış olsa da yakın bir sayıya ulaşabildik. Analiz sonuçlarında erkek ya da kadın olmanın çapraz evlilik ilişkilerine etkisine dair doğrudan bir sonuca ulaşamadık. Sadece özellikle çocukların yetiştirilmesi konusunda birçok katılımcı özellikle anadilin öğretilmesinde annenin rolüne vurguda bulunarak, annenin Türk olması durumunda çocukların Kürtçe öğrenmelerinin zor olacağı vurgulandı. Araştırmamızda görüştüğümüz katılımcılardan 8'i Türk kadın, 4'ü de Kürt kadın idi. Özellikle katılımcılara ulaşma konusunda Kürt kadın katılımcılara ulaşmakta zorluk çektik. Bir de saha gözlemlerimiz Kürt-erkek ile Türk-kadın evliliklerinin, Kürt-kadın ile Türk-erkek evliliklerinden daha fazla olduğunu göstermiştir. Bu durum ancak evlilik istatistiklerinde güncel nüfus verilerinden hareketle daha net anlaşılabilir. Ancak orada da yine açıklanan resmi nüfus verilerinde etnik kimlik bilgisine yer verilmediği için tam sağlıklı bir sonuca varmayı zorlaştırabilir.

Bir de boşanmış katılımcılarla ilgili görüşmeyi araştırma sürecinin ortalarında karar verdik. Bunu da evliliği devam eden bireylerin yakın sosyal çevrelerindeki boşanmış bireylerle ilgili gözlemleri sonucu kararlaştırdık. Boşanmış katılımcılarda ise etnik kimlik (5 Kürt, 1 Türk) ve cinsiyet (4 kadın, 2 erkek) açısından tam olarak bir denge sağlanamadı. Bunun nedeni de boşanmış bireylere ulaşmadaki zorluklar ve

ulaşabildiklerimizin de çalışmaya katılmadaki isteksizlikleri oldu. Bununla birlikte, evliliği devam eden katılımcıların yakın sosyal çevrelerindeki boşanmış çapraz evliliklerle ilgili gözlemlerinin de boşanma analizine eklenmesi, modelimizde boşanmış bireylerle ilgili analizi çeşitlendirdiğini ve boşanmış katılımcıların sayısındaki eksikliği giderdiğini düşünüyoruz. Bu sayı Türk-Kürt evliliklerinde boşanmaların etnik farklılıklarını anlamak için tam yeterli olmasa da boşanmalarda kimlikle ilgili yorum yapmamıza katkı sağladı. Ancak ileriki araştırmalarda daha yüksek katılımcılarla yapılacak çalışmalarla, Türk-Kürt çapraz evliliklerinde kimlikle ilgili temaların ne kadar yer ettiği araştırılabilir. Nitekim Kürt katılımcılar kimliklerine yönelik tehditlerden söz ettiler (kimlik, dil ve kültür kaybı gibi). Özellikle boşanmalarda Türk eşlerin ne tür kimlik tehditleri yaşadıkları ancak birden fazla Türk görüşmeci ile yapılacak görüşmelerde anlaşılabilir.

Mekân-Yer Seçimi

Örneklem seçiminde saha olarak sadece İstanbul'da ikamet eden katılımcılarla görüştük. Ancak hem Türk hem de Kürt katılımcılar çocuklara Kürtçe dilinin ve Kürt ebeveynin kültürünün aktarılmasında İstanbul'un dezavantajlarına sürekli vurguda bulundular. Çocuklarının Kürt ebeveynin geldiği ve Kürt nüfusun yoğun yaşandığı şehirlerde zaman geçirmeleri durumunda, Kürtçeyi öğrenebileceklerini ve Kürt kültürünü de daha fazla deneyimleyeceklerini vurguladılar. Dolayısıyla gelecekte yapılacak araştırmalarda Kürtçenin daha yoğun konuşulduğu ve Kürt kültürünün daha çok sosyal hayatta görünür olduğu yerlerde yaşayan ve çapraz evlilik gerçekleştirmiş bireylerle yapılacak araştırmaların yürütülmesi önemli olacaktır. Bu bağlamda aşağıda sorduğumuz bazı soruların yanıtlarının ortaya çıkacağını düşünüyoruz. Örneğin; araştırma modelimizde de ortaya çıkan ve özellikle çocuklara kimlik aktarımının zor olduğu vurgulanan İstanbul dışındaki çapraz evliliklerde, iki dilli ve iki kültürlü çapraz evlilik neslinden söz edilebilecek mi? Yine modelimizde Türk eşlerin iki dilli ve iki kültürlülüğe ilgisiz kalmalarında mekân etkisi bulunmakta mıdır yani Türk eşler Kürtçenin birinci ya da ikinci dil olarak kullanıldığı şehirlerde yaşamış olsalardı, benzer bir sonuç yaşanacak mıydı? Aile tepkileri bazında ise Türk aileler çocuklarının Kürt eşin ailelerinin ikamet ettiği yerlerde yaşamaları durumunda zaten direnç gösterdikleri bu evliliklere tamamen karşı çıkarlar mıydı?

Yine her ne kadar araştırma konumuz çapraz evliliklerde evlilik doyumu ile ilgili olmasa da eşlerin evliliklerini devam ettirebilmek için özellikle Kürt eşlerin kimliklerini yaşama ve çocuklara aktarma bağlamında daha fazla fedakârlık yaptıkları ve kimlikleriyle ilgili politik tartışmalardan kaçındıklarını gördük. Dolaylı olarak bu durumun Kürt eşlerdeki evlilik memnuniyetini olumsuz etkilediği söylenebilir. Nitekim bazı Kürt katılımcılar bugünden geçmişe baktıklarında kendi kültüründen birisiyle evlenmeyi yeğleyeceğini ifade etmişlerdir. Bütün bu durumlar göz önünde bulundurulduğunda, acaba Kürt ebeveynlerin kimliklerini daha rahat yaşayabildiklerini ve çocuklarına aktarabildiklerini düşündükleri bir yerde yaşamış olsalardı, evlilik memnuniyetleri farklılaşır mı? Yine modelimizde ortaya çıkan evliliği devam ettirmek adına girişilen birtakım uzlaş yolları ve stratejiler yer-mekân bağlamında farklılaşır mıydı? Bir de acaba Türk eşlerin Kürt eşin kültürünü daha fazla deneyimlemesi ve Kürtçeyi konuşabilmesi durumunda, çapraz evlilik doyumu-memnuniyeti açısından farklılaşma olur muydu?

Dış Dinamikler

Yine modelimiz, ailelerin çapraz evlilik ilişkilerinde çok önemli bir etkisinin olduğunu ortaya koydu. Türk ailelerle Kürt aileler arasında çapraz evlilik tutumları arasında bariz bir fark vardır. Gelecek araştırmalarda sadece çapraz evlilik yapan kişilerin aileleriyle yapılacak araştırmalar, bir bütün olarak Kürt-Türk çapraz evlilikleri hakkında daha farklı bakış açılarını ortaya koyabilir. Ailelerin eşlerle ilişkisi, her iki ailenin birbirleriyle ilişkisi, yakın sosyal çevrenin bu evliliklere etkisinin ailelerin gözünden nasıl algılandığı ve genel olarak modelimizde ortaya çıkan dinamiklerde önemli bir aktör olan ailelerin kimlik farklarını nasıl deneyimledikleri gözlemlenebilir. Böylelikle ailelerin bu tür evliliklerde hem kendi aralarındaki ilişkilerinin çapraz evliliklerden nasıl etkilendiği hem de onların gözünden eşler arası çapraz ilişkilerin nasıl okunduğu hakkında önemli temalar yakalanabilir.

Çapraz Evlilik Nesli

Bir de modelimizde çapraz evlilik nesli diye kavramsallaştırdığımız çocukların, çapraz evlilik ilişkilerini eşlerin etnik kimlikleri bağlamında yeniden değerlendirmeye açtığını gördük. Bazı katılımcılar, özellikle çocukları belli bir

olgunlukta olanlar, çocuklarının çapraz evlilik nesli olmayı nasıl değerlendirdikleri hakkında gözlemlerini aktardılar. Örneğin bazı Kürt katılımcılar, çocuklarının kendilerini ruhen Kürt olarak gördüklerini ama Türk gibi büyüdüklerini ifade ettiler. Yine bazı Türk katılımcılar çocuklarının iki dilli ve iki kültürlü yetişmesini ve her iki kimliği de taşımasını istediklerini belirttiler. Boşanmış bir Türk görüşmeci çocuğu henüz bir yaşında iken boşandıklarını ve çocuğunun babasıyla ve onun ailesiyle hiç görüşmediğini söylemiştir. İlk karşılaşmalarının çocuğunun on sekiz yaşında iken olduğunu ve bu karşılaşmadan sonra çocuğunun kendisini babasının geldiği şehir kimliği üzerinden sosyal çevresinde tanımaya başladığını ve bu duruma kendisinin de şaşırdığını anlatmıştır. Dolayısıyla sadece çapraz evlilik nesli ile yapılacak araştırmaların, onların gözünden hem ebeveynlerinin çapraz ilişkileri hakkında gözlem sahibi olmayı hem de bizatihi kendilerinin (belli bir yaş olgunluğunda olanların) bu tür evliliklerde iki kimliği nasıl deneyimlediklerini anlamaya katkıda bulunabilir.

İleri Araştırmalar İçin Bir Projeksiyon

Araştırma sonuçlarımızın Türkiye’de Kürtlerle Türkler arası çapraz evliliklerde etnik kimliklerin ne derece rol aldığını anlamak açısından bir model ortaya koyması yönüyle alana bir katkı sağladığını düşünüyoruz. Araştırmadaki sınırlılıklar ile beraber düşünüldüğünde, İstanbul dışında yaşayıp çapraz evlilik gerçekleştiren bireylerle de yapılacak araştırmalar mekân etkisini anlamamızı sağlayabilecektir. Çapraz evlilik ilişkisinde özellikle çocuk sahibi olunduktan sonra ilişkilerin daha ciddiye bindiğini söylemek abartı olmayacaktır. Dolayısıyla çocuk sahibi olan ve olmayan bireylerin karşılaştırmalı yürütüldüğü araştırmalarda, çocukların çapraz evlilik ilişkilerine etkisi daha iyi anlaşılabilir. Ayrıca bizatihi çapraz evlilik nesli ile yürütülecek çalışmalarda, anne babası Türk-Kürt evliliği yapmış bireylerin farklı kimlikler ve kültürlerde ebeveyne sahip olmayı nasıl değerlendirdiklerine bakılabilir. Aileler, çapraz evlilikleri yönlendirici bir etkiye sahipler. Bizatihi ailelerle yapılacak çalışmalarla, kendilerinin Türk-Kürt olmayı çapraz evlilik ilişkileri bağlamında nasıl değerlendirdiklerine bakılabilir. Araştırmamız katılımcıların evlilik ilişkileirni devam ettirebilmek adına bazı uzlaşi yolları geliştirdiklerini ortaya koydu. Literatürde Türklerin başka etnik gruplarla evliliklerine dair sınırlı çalışma olsa da Kürtlerin başka etnik gruptan evliliğine dair herhangi bir çalışmaya rastlayamadık. Dolayısıyla

Türkiye’deki çapraz evlilik literatüründe Türklerle diğer etnik gruplar arası evlilikler ve Kürtlerle diğer etnik gruplar arası çapraz evlilik çalışmalarının artması, araştırma modelimizi bu çapraz evlilikler üzerinden karşılaştırma imkanı sağlayacaktır. Bir de araştırma modelimiz boşanmalarda etnik kimlik ve kültür farklılıklarının etkisini ortaya koydu. Özellikle Kürt eşler kimlikleriyle ilgili yaşadıkları birtakım olayları aktardılar. Ancak araştırmamızda Türk boşanmış katılımcılara ulaşmakta zorluklar yaşadık. Dolayısıyla Türk boşanmış görüşmecilerin de dahil edildiği ileriki çalışmalarda, özellikle Türk eşlerin boşanmalarda kimlikleriyle ilişkilendirdikleri yaşantıları görme imkanı sağlayabilir. Bir de bazı katılımcılar evliliklerinin Türkiye’de “çözüm süreci” ürünü olduğunu ve siyasi atmosferin değişmesiyle ilişkilerinin de zorlaştığını bildirmişlerdi. Bu bağlamda Kürtlük-Türklük bağlamındaki sosyal ve siyasi olayların çapraz evlilikler üzerindeki etkisi yadsınamaz. İleriki araştırmalarda Türk-Kürt çapraz evliliklerinin hangi sosyal ve siyasal meselelerden etkilendiği ve bu evlilikler sosyal-siyasal meseleleri yönlendirme etkisine sahip mi şeklinde yürütülecek çalışmalarla, çapraz evliliklerin çatışmalı gruplar arası ilişkilere etkisi bağlamında değerlendirilebilir. Dolayısıyla araştırma modelimizin ileriki araştırmalarda birden çok başlık için ilham olacağını düşünüyoruz.

KAYNAKÇA

- Abrams, D., & Hogg, M. A. (1998). Prospects for research in group processes and intergroup relations. *Group Processes & Intergroup Relations*, 1(1), 7-20.
- Ağırdır, B. (2009). *Kürtler ve Kürt sorunu*. KONDA Araştırma Merkezi.
- Akarçay, G. Ö. (2021). Çapraz evliliklerde aile fotoğrafları aracılığıyla kimlik, toplumsal cinsiyet ve göçü anlamak. *Kültür ve İletişim*, 24(47), 125-158.
- Akbaş, G. (2010). Social identity and intergroup relations: The case of Alevis and Sunnis in Amasya. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Akıncı, A. (2014). Milliyetçilik Kuramları, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 1(15), 131-150.
- Akıncı, M. A. (2014). Fransa'daki Türk göçmenlerinin etnik ve dini kimlik algıları. *Bilig: Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 29-58.
- Alparslan, B. (2020). *Nesiller Arası Aktarımda Kadınlık ve Annelik İnşaları*. [Yayımlanmamış doktora tezi] İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı.
- Alparslan, K., & Kusdil, M. E. (2020). Kürt üniversite öğrencilerinin kimlik yönetim stratejileri ve dış-grup tarafgirliğinin kimlikle ilgili eylem ve hedeflerle ilişkileri: Açık ve örtük ölçümlerle bir inceleme. *Türk Psikoloji Dergisi*, 35, 80-104.
- Allport, G. W. (1954). Önyargının Doğası (N. Nirven, Çev.) Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları.

- Altuntek, N., S. (2001). Türkiye üzerine yapılmış evlilik ve akrabalık araştırmalarının bir değerlendirmesi. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 18(2), 17-28.
- Andrews, P., A. (1992). *Türkiye'de Etnik Gruplar*. (Çev. Köpüşoğlu, M.). Ant yayınları, İstanbul.
- Anderson, B., (1995). *Hayali cemaatler, milliyetçiliğin kökenleri ve yayılması*. İstanbul, Metis Yayınları.
- Anderson, B. (2017). *Sınırları aşarak yaşamak: Bir sosyal bilimcinin yaşamından anılar*. (Çev., Ayet Aram Tekin). İstanbul: Metis Yayınları.
- Arkonaç, S., A., Tekdemir, Yurtdaş, G., & Çoker, Ç. (2012). Kürt sorununu açıklamada kişisel duruş inşası ve mesafe alışlar. *E-Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi (elektronik)*, vol.11, no.39, 251-261.
- Arslan, E. (2013). *Siyaset bilimi, kavramlar-ideolojiler-disiplinler arası ilişkiler*. 3. bs., Yordam Kitap, 201-213.
- Aşkın, M. (2007). Kimlik ve Giydirilmiş Kimlikler, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(10), 213-220.
- Aydın, Ş. (2014). Türkiye'nin Etnik Yapısı. *1920'den Günümüze Türkiye'de Toplumsal Yapı ve Değişim*, içinde (181-228). (Ed. F. Alpkaya & B. Duru). Ankara.
- Aytaç, A., M. (2014). Türkiye'de Ailenin Tarihsel Dönüşümü: 1925-2010. *1920'den Günümüze Türkiye'de Toplumsal Yapı ve Değişim*, içinde (299-322). (Ed. F. Alpkaya & B. Duru). Ankara.
- Baber, R. (1937). A study of 325 mixed marriages. *American Sociological Review*, 2(5), 705-716.
- Bağcı, S. Ç., ve Çelebi, E. (2017). Etnik ve ulusal kimlikler ile dış grup tutumları ilişkisinde çatışma algısı ve dış gruba sorumluluk yükleme. *Türk Psikoloji Dergisi*, 32(80), 63-74.

- Bağcı, S. Ç., ve Çelebi, E. (2017). Gruplar arası temas ve çatışma ile azınlıklara yönelik tutumlar ve çok kültürlülüğe destek arasındaki ilişkiler: Gruplar arası tehdit ve kaygının aracı rolü. *Türk Psikoloji Yazıları*, 20 (Özel Sayı), 3-23.
- Bağcı, S. Ç., ve Çelebi, E. (2018). Are your cross-ethnic friends ethnic and/or national group identifiers? The role of own and perceived cross-ethnic friend's identities on outgroup attitudes and multiculturalism. *European Journal of Social Psychology*, 48(1), O36-O50.
- Balaban, Ç, D. (2013). *The roles of intergroup threat, social dominance orientation and right-wing authoritarianism in predicting Turks' prejudice toward Kurds*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Balkanlıoğlu, M., A. (2012). Alevi-Sünni evliliklerinin aile ilişkileri ile çocuk yetiştirme üzerine etkileri ve sosyal damgalama. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 62, 163-182.
- Balzani, M. (2006). Transnational Marriage Among Ahmadi Muslims in the UK. *Golobal Networks*. 6 (4), 345–355.
- Bardi, A., Jaspal, R., Polek, E., & Schwartz, S. H. (2014). Values and identity process theory: theoretical integration and empirical interactions. *Identity process theory: Identity, social action and social change*, 175-200.
- Barron, M. L. (1951). Research on intermarriage: A survey of accomplishments and prospects. *American Journal of Sociology*, 57(3), 249-255.
- Başer, B. (2013). *Diasporada Türk-Kürt Sorunu: Almanya ve İsveç'te İkinci Kuşak Göçmenler* (1.Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Başkanlığı, D. İ. (2014). *Türkiye’de dini hayat araştırması*.
- Bayad, A, Şen, E, Alparslan, K., & Eser, Ü. (2022). Toplum ve Psikoloji İlişkisini Kürt Meselesi Üzerinden Okumak. U. Şah, D. Eroğlu, A. Kayaoğlu, B. Gürsel ve E. Sandıkçı (Ed.), *Eleştirel Psikoloji: Yaklaşımlar, Gündemler, Tartışmalar* (pp.311-336). İletişim Yayınları.

- Baycar, A. (2019). Türk-Alman Evliliklerinde Yaşanılan Problemler ve Başa çıkma Yöntemleri (Dini-Kültürel Farklılıklar Bağlamında). *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (SAUIFD)*, 21(40), 377-414.
- Baumeister, R. F., & Leary, M. R. (2017). The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Interpersonal development*, 57-89.
- Baysu, G. ve Duman, Y. (2016). Why does identity matter? A two-path model to intergroup forgiveness via in-group bias and outgroup blame. *Psychological Research*, 19, 43-51.
- Beck-Gernsheim, E. (2007). Transnational Lives, Transnational Marriages: A Review of the Evidence from Migrant Communities in Europe. *Global Networks* 7 (3), 271-288
- Benokraitis N. (2015). Marriages and Families: Changes, Choices and Constraints. Upper Saddle River: Pearson.
- Bernardo, F., & Palma-Oliveira, J. M. (2012). Place identity: A central concept in understanding intergroup relationships in the urban context. *The role of place identity in the perception, understanding, and design of built environments*, 35-46.
- Berry, J. W. (1997). Immigration, Acculturation, and Adaptation. *Applied Psychology*, 46(1), 5-34.
- Berry, J. W., Poortinga, Y., H., Breugelmans S., M., Chasiotis, A. & Sam, D, L. (2015). Kültürlerarası Psikoloji: Araştırma ve Uygulamalar. çev. (Ed.) Leman Pınar Tosun). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Beylunioğlu, A. M. ve Kaymak, Ö. (2020). *Kismet Tabi: İstanbul'un Rum, Yahudi ve Ermeni Toplumlarında Karma Evlilikler*. (1. Basım). İstanbul: İstos Yayın.
- Bikmen, N. (1999). National identity and ethnic prejudice in Turkish sample. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Bilkent Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Bilali, R. (2014). The downsides of national identification for minority groups in intergroup conflicts in assimilationist societies. *British Journal of Social Psychology*, 53, 21–38.
- Bilali, R., Çelik, A. B., & Ok, E. (2014). Psychological asymmetry in minority–majority relations at different stages of ethnic conflict. *International journal of intercultural relations*, 43, 253-264.
- Bilgin, N. (2003). Sosyal Psikoloji Sözlüğü: Kavramlar. *Yaklaşımlar, Bağlam Yayınları, İstanbul*.
- Blackwell, D. L., & Lichter, D. T. (2004). Homogamy among dating, cohabiting, and married couples. *The Sociological Quarterly*, 45(4), 719-737.
- Blanz, M., Mummendey, A., Mielke, R., & Klink, A. (1998). Responding to negative social identity: A taxonomy of identity management strategies. *European Journal of Social Psychology*, 28(5), 697-729.
- Blau, P. M., Blum, T. C., & Schwartz, J. E. (1982). Heterogeneity and intermarriage. *American sociological review*, 45-62.
- Bobowik, M., Basabe, N., & Páez, D. (2014a). “Heroes of adjustment”: Immigrant's stigma and identity management. *International Journal of Intercultural Relations*, 41, 112-124.
- Bobowik, M., Basabe, N., & Páez, D. (2014b). Identity management strategies, perceived discrimination, and well-being among young immigrants in Spain. *Global perspectives on well-being in immigrant families*, 213-234.
- Botev, N. (1994). Where East Meets West: Ethnic Intermarriage in the Former Yugoslavia, 1962 to 1989. *American Sociological Review*, Vol. 59, No. 3, pp. 461-480.
- Boyчук Duchscher, J. E., & Morgan, D. (2004). Grounded Theory: Reflections on the emergence vs. forcing debate. *Journal of advanced nursing*, 48(6), 605-612.

- Bourhis, R. Y., Moise, L. C., Perreault, S., & Senecal, S. (1997). Towards an interactive acculturation model: A social psychological approach. *International journal of psychology*, 32(6), 369-386.
- Bourhis, R. Y., Barrette, G., El-Geledi, S., & Schmidt Sr, R. (2009). Acculturation orientations and social relations between immigrant and host community members in California. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 40(3), 443-467.
- Bozarslan, H. (2005). Türkiye'de (1919-1980) Yazılı Kürt Tarih Söylemi Üzerine Bazı Hususlar. *Kürt Milliyetçiliğinin Kökenleri* (35-62), İstanbul: Avesta Yayınları.
- Bozarslan, H. (2018). Kürt Tarihi ve Siyasetinden Portreler. Yalçın Çakmak-Tuncay Şur (der.). İstanbul: İletişim Yayınları. 1. Baskı.
- Bozoğlan, M. (2019). *Sosyal mesafenin önyargı ve ayrımcılık üzerine etkisi: Türkiye'deki Türk, Kürt ve Arap etnik grupları üzerine bir çalışma*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Brambilla, M., & Butz, D. A. (2013). *Intergroup threat and outgroup attitudes*. Social Psychology.
- Breakwell, G. M. (2014). Identity process theory: clarifications and elaborations. *Identity Process Theory: Identity, social action and social change*, 20-37.
- Breger, R. ve Hill, R. (1998). *Cross-Cultural Marriage: Identity and Choice*. Bloomsbury Academic.
- Brewer, M. B. (1991). The social self: On being the same and different at the same time. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 17, 475-482.
- Bronfenbrenner, U. (2002). *The ecology of human development*. Barcelona. Paidos.
- Bronfenbrenner, U., & Morri, P. A. (1998). *The ecology of developmental processes*. D. William ve M. Lerner Richard (Der.), Handbook of child psychology, Vol.1: Theoretical models of human development içinde (993-1028). NJ: John Wiley and Sons Inc.

- Brown, R. (2011). *Prejudice: Its social psychology*. John Wiley & Sons.
- Bruinessen, M. V. *Ağa, Seyh, Devlet*. (Çev. Yalkut, B.) İstanbul: İletişim. (2015).
- Buisson, J. M. (2016). Interfaith marriage for Muslim women. *Cross Currents*, 66(4), 430-449.
- Busekist, A. V. (2018). Dil Milliyetçiliğinin Başarıları ve Başarısızlıkları. (Ed. Alain Dieckhoff, Christophe Jaffrelot). *Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek: Kuramlar ve Uygulamalar* (Çev. Devrim Çetinkasap). İstanbul: İletişim Yayınları, pp. 179-208.
- Cameron, L., Rutland, A., Brown, R., & Douch, R. (2006). Changing children's intergroup attitudes toward refugees: Testing different models of extended contact. *Child development*, 77(5), 1208-1219.
- Carnaghi, A., & Yzerbyt, V. Y. (2007). Subtyping and social consensus: The role of the audience in the maintenance of stereotypic beliefs. *European Journal of Social Psychology*, 37(5), 902-922.
- Castells, M. (2008). *Kimliğin gücü. Enformasyon çağı: Ekonomi, toplum ve kültür*. (Çev. Ebru Kılıç), (2. Baskı). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Cemal, H. (2003). *Kürtler*. İstanbul: Doğan Kitapçılık.
- Cerroni-Long, E. (1985). Marrying out: Socio-cultural and psychological implications of intermarriage. *Journal of Comparative Family Studies*, 16 (1), 26-46.
- Charmaz, K. (2006). *Constructing grounded theory: A practical guide through qualitative analysis*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Charsley, K. (2006). Risk and Ritual: The Protection of British Pakistani Women in Transnational Marriage. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 32 (7), 1169–1188.
- Charsley, K. (2012). *Transnational Marriage: New Perspectives from Europe and Beyond*. Londra: Routledge.
- Charsley, K. ve Shaw, A. (2006). South Asian Transnational Marriages in Comparative Perspective. *Global Networks*, 6 (4), 331-344.

- Chen, Y. ve Huang, M. (2006). *Social Inequality and Intercultural Marriage in Taiwan, ISA World Congress of Sociology*. The Quality of Social Existence in Globalizing World South Africa, Durban, South Africa, Citizenships, Pacific Affairs.
- Christ, O., & Kauff, M. (2019). *Intergroup Contact Theory*. Social psychology in action: Evidence-based interventions from theory to practice, 145-161.
- Cila J. & Lalonde R. N. (2014). Personal Openness Toward Interfaith Dating and Marriage among Muslim Young Adults: The Role of Religiosity, Cultural Identity, And Family Connectedness. *Group Processes and Intergroup Relations*, 17 (3), 357–370.
- Civelek, S., Coşkun, H. Y. & Zeyneloğlu, S. (2011). Kürt sorununda antropolojik ve demografik boyut: Sayım ve araştırma verilerinden elde edilen bulgular. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1), 335-382.
- Constable, N. (2012). International Marriage Brokers, Cross-Border Marriages and The US Anti-Trafficking Campaign. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 38(7), 1137–1154.
- Cools, C. A. (2006). Relational Communication in Intercultural Couples. *Language and Intercultural Communication*, 6(3-4), 262–274.
- Corbin, J., ve Strauss, A. (1990). Grounded Theory Research. Procedures, canons and evaluative criteria. *Qualitative Sociology*, 13(1), 3-21.
- Coşkun, V. (2023). Cumhuriyetin Asimilasyonist Vatandaşlığı ve Kürtler. Işık, A., Kılıçaslan, G., Hiroğlu, B., Sağır, K., Kurt, Ç. (Ed.), *Kürtler ve Cumhuriyet (Ulus-Mekân-Kimlik İnşası)*. (1.baskı) içinde (s.459-466). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Cottrell, A. (1990). Cross-National Marriages: A Review of the Literature. *Journal of Comparative Family Studies*, 21, 151–169.

- Crocker, J., & Major, B. (1989). Social stigma and self-esteem: The self-protective properties of stigma. *Psychological review*, 96(4), 608.
- Cunningham, G. B. (2005). The importance of a common in-group identity in ethnically diverse groups. *Group Dynamics, Theory, Research, and Practice*, 9(4), 251.
- Çağış, Z. G. (2022). Ötekiliği Kucaklamak: Mega-üst Kimlikler, Sosyal Kategorizasyon ve Gruplar Arası İlişkiler. *Nesne-Psikoloji Dergisi*, 10(24), 278-292.
- Çağlayan, H. (2014). *Aynı evde ayrı diller: kuşaklararası dil değişimi/ eğilimler, sınırlar, olanaklar Diyarbakır örneği*. Diyarbakır: DİSA Yayınları.
- Çakal, H., Hewstone, M., Güler, M., & Heath, A. (2016). Predicting support for collective action in the conflict between Turks and Kurds: Perceived threats as a mediator of intergroup contact and social identity. *Group Processes & Intergroup Relations*, 19(6), 732-752.
- Çandır, A. (2019). *Kürt-Türk çapraz evliliklerinde çocuk yetiştirme pratiklerine sosyolojik bir bakış: İzmir ve Ankara üzerine nitel bir çalışma*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı.
- Çakın, B. (2020). Farklılaşan Ötekiler: Kürtlere ve Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Ekşi Sözlükte Yer Alan Temsillerin Karşılaştırılması. *Liberal Düşünce Dergisi*, 25(98), 65-81.
- Çatak, B., D. (2015). Mezhep farklılıklarının evli çiftlerin ilişkileri üzerindeki etkileri: Berlin-İstanbul örneği. *Mediterranean Journal of Humanities*, 5 (2), 179-201.
- Çatlı, G. (2008). *İstanbul ve Nevşehir’de Alevi-Sünni Evliliğinin Antropolojik Açısından İncelenmesi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Antropoloji Anabilim Dalı. İstanbul.
- Çelik, H. (2016). *İçimizdeki psikolojik kayıplar: Belirsiz kayıp babalar*. (1. Basım). Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.

- Çiçek, C. (2015). *Ulus, Din, Sınıf: Türkiye’de Kürt Mutabakatının İnşası*. (2. Baskı) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Davis, K. (1941). Inter-marriage in Caste Societies. *American Anthropologist*, 43(3), 376-395.
- Demir, Ö., E., & Kuntay, A., C. (2017). Dil ve iletişim becerilerinin gelişiminde ana baba etkileri. M. Sayıl ve B. Selçuk. *Ana babalık kuram ve araştırma*, 297-331. (2. Baskı), İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Deniz, A. (2018). *Rusya-Türkiye göç sistemi: İstanbul’da karma evlilikler ve ulus aşırı pratikler*. [Yayınlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı Bölgesel Coğrafya Bilim Dalı.
- Deniz, A. & Özgür, E., M. (2013). Antalya’daki Rus gelinler: Göçten evliliğe, evlilikten göçe, *Sosyoloji Dergisi*, 3. Dizi, 27. Sayı, 2013/2, 151-175.
- Derince, Ş. (2023). Kürtçenin Kolektif Hafızası ve Türkiye’de Varlığını Devam Ettirmesi Mucizesi. Işık, A., Kılıçaslan, G., Hiroğlu, B., Sağır, K., Kurt, Ç. (Ed.), *Kürtler ve Cumhuriyet (Dil ve Edebiyat)*. (1.baskı) içinde (s.873-880). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Dieckhoff, A. ve Jaffrelot, C. (2018). Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek: Kuramlar ve Uygulamalar, (pp. 9-19). (Çev. Devrim Çetinkasap). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dovidio, J. F., Gaertner, S. L., & Kafati, G. (2000). Group identity and intergroup relations The common in-group identity model. In *Advances in group processes* (pp. 1-35). Emerald Group Publishing Limited.
- Dovidio, J. F., Gaertner, S. L., & Kawakami, K. (2003). Intergroup contact: The past, present, and the future. *Group processes & intergroup relations*, 6(1), 5-21.
- Duru, B. (2014). Türkiye Nüfusunda Yeni Eğilimler: Görünüm, Sorunlar, Politikalar. (Ed. F. Alpkaya & B. Duru). *1920’den Günümüze Türkiye’de Toplumsal Yapı ve Değişim*, (pp. 163-180). Ankara.

- Ekehammar, B., Akrami, N., Gylje, M., & Zakrisson, I. (2004). What matters most to prejudice: Big five personality, social dominance orientation, or right-wing authoritarianism? *European journal of personality*, 18(6), 463-482.
- Ekşi, H. & Çelik, H. (2015). *Gömülü Teori: Nitel desenler*. Edam.
- Erarslan-İngeç, Ö., Özateşler-Ülkücan, G., Törnükü, A., & Tulum-Akbulut, S. (2023). Effects of Family and Social Group Reactions to Intermarriage Decisions in Turkey. *Marriage & Family Review*, 59(5), 351-377.
- Ergun, A. ve Erdemir, A. (2010). Negotiating Insider and Outsider Identities in the Field: ‘Insider’ in a Foreign Land; ‘Outsider’ in One’s Own Land. *Field Methods*, 22(1), 16– 38.
- Eser, Ü. (2015). *Kürt kimliğinin inşasını belirleyen söylemler*, [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eser, Ü. (2023). Kürt-Türk Evliliklerinin Kürt Kimliğine Yansımaları. Işık, A., Kılıçaslan, G., Hiroğlu, B., Sağır, K., Kurt, Ç. (Ed.), *Kürtler ve Cumhuriyet (Ulus-Mekân-Kimlik İnşası)*. (1.baskı) içinde (s.319-329). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Eser, Ü., Bayad, A., Alparslan, K., & Şen, E., (In Press). “How are Kurds and Kurdishness addressed by psychology theses in Turkey? A thematic analysis”. (Manuscript accepted for publication). *Annual Review of Critical Psychology*.
- Fırat, M. (2019). *Turks prejudice against Kurds and Syrians: The role of contact, identification, and threat*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Boğaziçi Üniversitesi.
- Gevrek, D. (2014). Interracial Marriage, Migration and Loving. *The Review of Black Political Economy* 41(1), 125–160.
- Giles, H., & Johnson, P. (1987). Ethnolinguistic identity theory: A social psychological approach to language maintenance.

- Glaser ve Strauss. *The discovery of grounded theory: strategies for qualitative research*. New York: Aldine Transactions. (1967).
- Glaser, B. G. (1992). *Basics of Grounded Thoery Analysis*. Mill Valley, CA: Sociology Press.
- Gorny, A. & Kepinska, E. (2004). Mixed Marriages in Migration from the Ukraine to Poland. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 30 (2), 353-372
- Göregenli, M. (2012). Temel kavramlar: Önyargı, kalıpyargı ve ayrımcılık. K. Çayır ve M.A. Ceyhan, (Ed.), *Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar içinde* (17-27). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Grant, P. R. (2007). Sustaining a strong cultural and national identity: The acculturation of immigrants and second-generation Canadians of Asian and African descent. *Journal of International Migration and Integration/Revue de l'integration et de la migration internationale*, 8, 89-116.
- Güler, M. (2013). Gruplar arası temas, kaygı ve yanlılığın sosyal mesafeye etkisi: Türk ve Kürt kökenli gruplar üzerinde bir çalışma. [Yayınlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji (Sosyal Psikoloji) Anabilim Dalı.
- Gültekin, M, N. (2012). Debates on inter-ethnic marriages: Assimilation or integration? *The Turkish Perspective Papers*, 97(1), 151-166.
- Gündüz-Hoşgör, A. & Smits, J. (2002). Inter-marriage between Turks and Kurds in contemporary Turkey: Inter-ethnic relations in an urbanizing environment. *European Sociological Review*, 18 (4), 417-432.
- Güngör, D., Bornstein, M. H., & Phalet, K. (2012). Religiosity, values, and acculturation: A study of Turkish, Turkish-Belgian, and Belgian adolescents. *International journal of behavioral development*, 36(5), 367-373.

- Gürkaynak, E. Ç. (2012). Ayrımcılık: Çok boyutlu yaklaşımlar (Eds. Çayır, K. ve Ceyhan, M. A.; Toplumsal temas: Önyargı ve ayrımcılığı önlemek için bir sosyal değişim aracı olarak kullanılabilir mi, 255-267. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. (2019). *2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı ve TÜBİTAK*, Ankara, Türkiye.
- Haslam, S. A., Powell, C., & Turner, J. (2000). Social identity, self-categorization, and work motivation: rethinking the contribution of the group to positive and sustainable organisational outcomes. *Applied Psychology*, 49(3), 319-339.
- Hewstone, M., Rubin, M., & Willis, H. (2002). Intergroup bias. *Annual review of psychology*, 53(1), 575-604.
- Hogg, M. A., & Williams, K. D. (2000). From I to we: Social identity and the collective self. *Group dynamics: Theory, research, and practice*, 4(1), 81.
- Howart, D., Stavrakakis, Y. (2000). *Introducing discourse theory and political analysis. Discourse and Political: Identities, Hegemonies and Social Change.* (Ed., Manchester University Press), 1-23.
- Husain, S., & Ahamed, M. F. (2022). Place & Power: A study of Kurdish identity in Turkey. *GeoJournal*, 87(5), 4235-4249.
- Işık, A., Kılıçaslan, G., Hiroğlu, B., Sağır, K., Kurt, Ç. (2023). *Kürtler ve Cumhuriyet* (1.baskı). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Islam, M. R., & Hewstone, M. (1993). Dimensions of contact as predictors of intergroup anxiety, perceived out-group variability, and out-group attitude: An integrative model. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 19(6), 700-710.

- Islambay, D. (2019). *Intergroup forgiveness in the context of Turkey*. [Yayınlanmamış doktora tezi]. Ortadoğu Teknik Üniversitesi. Ankara.
- Jaspal, R. (2014). *Social Representations, Identity and Social Relations among Non-Heterosexual British Asian Men*. Oxford: Elsevier.
- Jaspal, R. (2014a). *Social psychological debates about identity. Identity Process Theory Identity, Social Action and Social Change* (pp. 3-19). Editors Rusi Jaspal and Gylis Marie Breakwell. New York: Cambridge University Press.
- Jwaideh, W. (2014). *Kürt milliyetçiliğinin tarihi kökenleri ve gelişimi*. (Çev. İsmail Çekem ve Alper Duman), (8. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kalbach, M., A. (2002). *Ethnic intermarriage in Canada. Canadian Ethnic Studies*, 36, 25–39.
- Kalmijn, M. (1998). *Intermarriage and homogamy: Causes, patterns, Trends. Annual Review of Sociology*, 25, 395-421.
- Karaoğlu, E. (2015). *The role of social dominance orientation, empathy and perceived threat in predicting prejudice of Turkish citizens toward Syrian immigrants*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Middle East Technical University.
- Karazor, V. (2019). *Farklı sosyal-kimlik kategorilerine sahip üniversite öğrencilerinin, yurt yaşamlarında gruplar arası temas, arkadaşlık, empati, kaygı ve tutum süreçlerinin incelenmesi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaya, Z. (2023). *Kürdistan'ın Haritalandırılması ve Algılanması*. Işık, A., Kılıçaslan, G., Hiroğlu, B., Sağır, K., Kurt, Ç. (Ed.), *Kürtler ve Cumhuriyet (Bilgi Üretim Süreçleri ve*

- Dinamikleri*). (1.baskı) içinde (s.199-208). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Koç, İ., A., Hancıoğlu & A., Çavlin. (2008). Demographic Differentials and Demographic Integration of Turkish and Kurdish Populations in Turkey, *Population Research and Policy Review* 27(4), 447-57.
- Koelet, S. & De Valk, H. (2014). European Liaisons? A study on European Bi-national Marriages in Belgium. *Population, Space and Place*, 20, 110–125
- Kunst, J. R., Thomsen, L., Sam, D. L., & Berry, J. W. (2015). We are in this together common group identity predicts majority members' active acculturation efforts to integrate immigrants. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 41(10), 1438-1453.
- Kurban, Ö. (2023). Türkiye Cumhuriyeti'nin Kürtçeye Yönelik Dil Politikaları: Bir Dil-Kırım Girişimi. Işık, A., Kılıçaslan, G., Hiroğlu, B., Sağır, K., Kurt, Ç. (Ed.), *Kürtler ve Cumhuriyet (Ulus-Mekân-Kimlik İnşası)*. (1.baskı) içinde (s.287-298). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Küçükkömürler, S. (2013). Reducing prejudice through imagined social contact. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Lee, S. (1988). Inter-marriage and ethnic relations in Singapore. *Journal of Marriage and the Family*, 50, 255–265.
- Martinovic, B., Verkuyten, M., & Weesie, J. (2011). Group identity, ethnic separatism and multiple out-groups: The Basque case. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 21(1), 28-40.
- McCann, T. V., & Clark, E. (2003). A grounded theory study of the role that nurses play in increasing clients' willingness to access community mental health services. *International journal of mental health nursing*, 12(4), 279-287.
- Meng, X., & Gregory, R. G. (2005). Inter-marriage and the economic assimilation of immigrants. *Journal of Labor Economics*, 23, 135–175.

- Merton, R. K. (1941). Intermarriage and the social structure: Fact and theory. *Psychiatry*, 4(3), 361-374.
- Mills, C. W. (1979). *Toplumbilimsel düşün.* (Çev. Ünsal Oskay), Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Moghaddam, F. M., & Perreault, S. (1992). Individual and collective mobility strategies among minority group members. *The Journal of Social Psychology*, 132(3), 343-357.
- Monden, C. W. S. & Smits, J. (2005). Ethnic intermarriage in times of social change: The case of Latvia. *Demography*, 42(2), 323-345.
- Murataj, O. (2020). *Toplumsal Cinsiyet Rollerine Üzerine Kurulmuş Kültürler arası Evlilikler: Sırbistan'da Yaşayan Arnavut-Sırp Çiftlerin Evlilikleri Üzerine Bir Vaka Çalışması*, [Yayınlanmamış doktora Tezi]. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Mutlu, S. (1996). Ethnic Kurds in Turkey: A Demographic Study. *International Journal of Middle Eastern Studies* 28(4), 517-41.
- Natali, D. (2009). *Kürtler ve devlet: Irak, Türkiye ve İran'da ulusal kimliğin gelişmesi.* (Çev. İbrahim Bingöl), İstanbul: Avesta Yayınları.
- Neyzi, L., & Darıcı, H. (2013). *Özgürüm ama mecburiyet var, Diyarbakırlı ve Muğlalı gençler anlatıyor.* /1. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Osanami Törngren, S., Irastorza, N. & Song, M. (2016). Toward Building a Conceptual Framework on Intermarriage. *Ethnicities*, 16(4), 497-520.
- Önen, R. (2023). Türkiye Cumhuriyeti'nin Kürtçeye Yönelik Dil Politikaları: Bir Dil-Kırım Girişimi. Işık, A., Kılıçaslan, G., Hiroğlu, B., Sağır, K., Kurt, Ç. (Ed.), *Kürtler ve Cumhuriyet (Dil ve Edebiyat)*. (1.baskı) içinde (s.863-872). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Öpengin, E. (2011). *Rewşa kurdî a sosyolenguîstik li Tirkiyeyê.* İstanbul: Avesta Yayınları.

- Özateşler Ülkücan, G., Gruplar Arası Temas ve Çapraz Evlilikler: İzmir'de Tüknüklü, A., Erarslan Alevi-Sünni Evlilikleri. *Turkish Journal of Social Research/Türkiye Sosyal Arastirmalar Dergisi*, 23(1). Akbulut, S. (2019).
- Özcan, N. (2016). *Midyat'ta evlenme geleneği*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Sakarya Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Folklor ve Müzikoloji Anabilim Dalı, Sakarya.
- Özdemir, E. (2013). *Siyaset bilimi, kavramlar-ideolojiler-disiplinler arası ilişkiler*. (3. Basım) İstanbul: Yordam Kitap.
- Özdemir, F., Duruk, Z. Türkiye'de yaşayan Suriyeli ve Kürt azınlık gruplara C., Yardım, S., Çakır, E., yönelik tehdit algılarına ve tutumlara ilişkin nitel bir Buğur, A. Ö. ve İplikçi, araştırma. *Nesne*, 11(28), 218-241. A. B. (2023).
- Özgüven, İ., B. (2014). *Evlilik ve aile terapisi*. Ankara: Nobel Yayın.
- Öztan, G. G. (2013). *Türkiye'de çocukluğun politik inşası* (2. baskı). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Pekşen, S. (2020). *Kültürlerarası evliliklerde evlilik doyumu ve aile yılmazlığının incelenmesi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Pettigrew, T. F. (1998). Intergroup contact theory. *Annual review of psychology*, 49(1), 65-85.
- Pettigrew, T. F., & Tropp, L. R. (2006). A meta-analytic test of intergroup contact theory. *Journal of personality and social psychology*, 90(5), 751.
- Pettigrew, T. F., & Tropp, L. R. (2008). How does intergroup contact reduce prejudice? Meta-analytic tests of three mediators. *European journal of social psychology*, 38(6), 922-934.
- Pettigrew, T. F. & Tropp, L., R. (2011). When groups meet: The dynamics of intergroup contact. Essays in Social Psychology, Psychology Press.

- Piayura, O. (2012). Thai Women, Cross-Cultural Marriage and Sexuality. *International Journal of Social Science and Humanity*, 2(2), 156-158.
- Piper N. (1999). Labor Migration, Trafficking and International Marriage: Female Cross-Border Movements into Japan. *Asian Journal of Women's Studies*, 5 (2), 69–99.
- Pratto, F., Sidanius, J., Stallworth, L. M., & Malle, B. F. (1994). Social dominance orientation: A personality variable predicting social and political attitudes. *Journal of personality and social psychology*, 67(4), 741.
- Pratto, F., Sidanius, J., & Levin, S. (2006). Social dominance theory and the dynamics of intergroup relations: Taking stock and looking forward. *European review of social psychology*, 17(1), 271-320.
- Proshansky, H. M., Fabian, A. K., & Kaminoff, R. (2014). Place-identity. *The people, place and space reader*, 77-81.
- Rawest. (2020). *Ebeveyn ve Çocuk Arasında Ana Dilin Durumu-Araştırma Bulguları*, Diyarbakır: Rawest Yayınları
- Reicher, S., Spears, R., & Haslam, S. A. (2010). The social identity approach in social psychology. *Sage identities handbook*, 2010, 45-62.
- Riek, B. M., Mania, E. W., & Gaertner, S. L. (2006). Intergroup threat and outgroup attitudes: A meta-analytic review. *Personality and social psychology review*, 10(4), 336-353.
- Robinson, L. (2009). Cultural identity and acculturation preferences among South Asian adolescents in Britain: An exploratory study. *Children & Society*, 23(6), 442-454.
- Rodriguez-Garcia, D., (2006). Mixed Marriages and Transnational Families in the Intercultural Context: A Case Study of African–Spanish Couples in Catalonia, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 32 (3), 403-433.
- Rodriguez-Garcia, D. (2015). Introduction: Intermarriage and integration revisited: International experiences and cross-disciplinary

- approaches. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 662(1), 8–36.
- Rodriguez-Garcia, D., Preference and prejudice: Does intermarriage erode negative ethno-racial attitudes between groups in Spain? *Ethnicities*, 16(4), 521-546.
- Solana-Solana, M., & Lubbers, M. J. (2016).
- Rosenbaum, M. S., & Montoya, D. Y. (2007). Am I welcome here? Exploring how ethnic consumers assess their place identity. *Journal of Business Research*, 60(3), 206-214.
- Rosenfeld, M. J. (2005). A critique of exchange theory in mate selection. *American Journal of Sociology*, 110(5), 1284-1325.
- Rusbult, C. E. (1983). A longitudinal test of the investment model: The development (and deterioration) of satisfaction and commitment in heterosexual involvements. *Journal of personality and social psychology*, 45(1), 101.
- Saleem, M., Dubow, E., Lee, F., & Huesmann, R. (2018). Perceived discrimination and intergroup behaviors: The role of Muslim and American identity integration. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 49(4), 602-617.
- Sarı, B. T., Chasiotis, A., Van De Vijver, F. J., & Bender, M. (2018). Parental culture maintenance, bilingualism, identity, and well-being in Javanese, Batak, and Chinese adolescents in Indonesia. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 39 (10), 853-867.
- Sat, Y. M. (2020). *Topluluk içi ve topluluk dışı evlilik yapan bireylerin evlilik doyumu, evlilik uyumu ve yaşam doyumlarının incelenmesi*, [yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı.
- Saygılı, D. D. (2021). Refleksivite ve Etkileşim Açılarından Nitel Araştırmacı Olmanın Fırsatları ve Zorlukları. *AYNA Klinik Psikoloji Dergisi*, 2021, 8(1), 1 – 16.

- Seshadri, G. ve Knudson-Martin C. (2013). How couples manage interracial and intercultural difference: Implications for clinical practice. *Journal of Marital and Family Therapy*, 39(1), 43-58.
- Serrant-Green, L. (2002). Black on Black: Methodological Issues for Black Researchers Working in Minority Ethnic Communities. *Nurse Researcher* 9, 30-44.
- Sever, G. (2014). Predictors of prejudice against different types of head-covering practices. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Boğaziçi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Schwartz, M. A., & Scott, B. M. (1997). Marriages and families: Diversity and change.
- Sibley, C. G., Robertson, A., & Wilson, M. S. (2006). Social dominance orientation and right-wing authoritarianism: Additive and interactive effects. *Political Psychology*, 27(5), 755-768.
- Sidanius, J., Pratto, F., Martin, M., & Stallworth, L. M. (1991). Consensual racism and career track: Some implications of social dominance theory. *Political psychology*, 691-721.
- Sidanius, J., Pratto, F. (1999). Social dominance: An intergroup theory of social hierarchy and oppression. New York, NY: Cambridge University Press.
- Sidanius, J., Pratto, F., Van Laar, C., & Levin, S. (2004). Social dominance theory: Its agenda and method. *Political psychology*, 25(6), 845-880.
- Simon, B. (1992). *The perception of ingroup and outgroup homogeneity: Re-introducing the intergroup context*. In W. Stroebe & M. Hewstone (Eds.), *European review of social psychology* (Vol. 3, pp. 1-30). Chichester, UK: Wiley.
- Simon, B., Aufderheide, B., & Kampmeier, C. (2003). The social psychology of minority-majority relations. *Blackwell handbook of social psychology: Intergroup processes*, 303-323.

- Sirkeci, I. (2000). Exploring the Kurdish population in the Turkish context, *Genus*, 56(1-2), 149-175.
- Smith, A. (1991). *National Identity*. Londra: Penguin Books.
- Smits J. (2010). Ethnic intermarriage and social cohesion. What can we learn from Yugoslavia? *Social Indicators Research*, 96(3), 417-432.
- Sosoe, L, K. (2003). *Siyaset felsefesi sözlüğü*. (Çev. Emel Ergun), Yayına Hazırlayanlar: Philippe Raynaud ve Stephane Rials, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Stephan, W. G., Ybarra, O., & Rios, K. (2015). *Intergroup threat theory*. In Handbook of prejudice, stereotyping, and discrimination (255-278). Psychology Press.
- Steele, C. M., & Aronson, J. (1995). Stereotype threat and the intellectual test performance of African Americans. *Journal of personality and social psychology*, 69(5), 797.
- Strauss, A., L., ve Corbin, J., M. (1998). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory* (2nd Edition). Thousand Oaks: Sage Publications.
- Strauss, A., & Corbin, J. (2003). *Penelitian Kualitatif*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar.
- Stępkowska, A. (2021). Identity in the bilingual couple: Attitudes to language and culture. *Open Linguistics*, 7(1), 223-234.
- Şahin, B. (2010). Almanya'daki Türk göçmenlerin sosyal entegrasyonunun kuşaklar arası karşılaştırması: Kültürleşme. *Bilgi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 55, 103-134.
- Şen, E. (2014). *Etnik gruplarda sosyal kimlik ve algılanan ayrımcılık: Türk ve Kürt etnik grupları üzerine bir çalışma*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Şen, E. (2017). Algılanan ayrımcılık ve sosyal kimlik ilişkisi: Türk ve Kürt etnik grupları üzerine bir çalışma. *Nesne-Psikoloji Dergisi*, 5(11), 449-468.
- Şen, S. (2023). Kolonyalist Temsil Rejimi: Türk Sinemasında Kürtler. Işık, A., Kılıçaslan, G., Hiroğlu, B., Sağır, K., Kurt, Ç. (Ed.), *Kürtler ve Cumhuriyet (Ulus-Mekân-Kimlik İnşası)*. (1.baskı) içinde (s.117-124). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Tajfel, H. (1969). Cognitive aspects of prejudice. *Journal of biosocial science*, 1(S1), 173-191.
- Tajfel, H. (1978). *The social psychology of minorities*. London: Minority Rights Group.
- Tajfel, H., Turner, J. C., Austin, W. G., & Worchel, S. (1979). "An Integrative Theory of Intergroup Conflict", Ed. W. G. Austin & S. Worchel, *The Social Psychology of Intergroup Relations*, Brooks/Cole, Monterey, CA, 33-47.
- Takeda, A. (2012). Reflexivity: Unmarried Japanese Male Interviewing Married Japanese Women About International Marriage. *Qualitative Research*. 13(3), 285–298.
- Tatar, H. C. (2006). Batının Kimlik İnşasında Ötekinin Yeri, *Black Sea Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(4), 91-102.
- Tekdemir, O. (2019). The social construction of ‘many Kurdishnesses’: Mapping sub-identities of ‘EU-ising’ Kurdish politics. *Ethnicities*, 19(5), 876-900.
- Thibaut, J. W., & Kelley, H. H. (1959). *The social psychology of groups*. New York, NY: Wiley.
- Thiesse, A. M. (2018). Ulusal Kimlikler, Ulusaşırı Bir Paradigma. Haz./Ed. Alain Dieckhoff, Christophe Jaffrelot. *Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek: Kuramlar ve Uygulamalar* (Çev. Devrim Çetinkasap), pp. 151-177, İstanbul: İletişim Yayınları.

- Timeturk, (2008). *Türkiye’de kaç Türk var? MGK Etnik Raporu*. 6 Haziran. Erişim adresi: <https://www.timeturk.com/tr/2008/06/06/turkiye-de-kac-turk-var-mgk-etnik-raporu.html>
- Topgül, C. (2014). İsviçre’deki Türkiye kökenli gençlerin ülkeaşırı eş tercihleri. *Nüfus Bilim Dergisi. Turkish Journal of Population Studies*, 36, 7-32.
- Tsai, S. (1996). The relative importance of ethnicity and education in Taiwan’s changing marriage market. *Proceedings of the National Science Council Part C: Humanities and the Social Sciences*, 6(2), 301– 315.
- Turner, R. N., Crisp, R. J., & Lambert, E. (2007). Imagining intergroup contact can improve intergroup attitudes. *Group Processes & Intergroup Relations*, 10(4), 427-441.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2003). *2000 Nüfus Sayımı: Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri*. Ankara: DİE.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2014). *İstatistik Göstergeler 1923-2013*. Ankara.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2019). *İstatistiklerle Türkiye 2018*. Ankara.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2019). *Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri*. Ankara.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2021). *Haber Bülteni, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları 2020*. Sayı: 37210.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2021). *Haber Bülteni, İstatistiklerle Aile, 2020*. Sayı: 37251
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2021). *Haber Bülteni, Doğum İstatistikleri, 2020*. Sayı: 37229
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2021). *Haber Bülteni, Dünya Nüfus Günü, 2021*. Sayı: 37250

- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2021). *Haber Bülteni, İstatistiklerle Kadın, 2020*. Sayı: 37221
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2021). *Haber Bülteni, Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2020*. Sayı: 3721
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2021). *Haber Bülteni, Yaşam Memnuniyeti Araştırması, 2020*. Sayı: 37209
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2021). *Haber Bülteni, İstatistiklerle Çocuk, 2020*. Sayı: 37228
- Ufkes, E. G., Dovidio, J. F., & Tel, G. (2015). Identity and collective action among European Kurds. *British journal of social psychology*, 54(1), 176-186.
- Uluç, D. (2011). *Ulus, etnisite ve sinema ilişkisi bağlamında Türkiye sinemasında Kürt etnisitenin temsili*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo, Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı Radyo, Sinema ve Televizyon Yüksek Lisans Programı
- User, İ. ve Rathke L. Ş. (2016). *Farklı inanç gruplarına mensup çiftlerin çocuklarının deneyimleri ve inanç algısı üzerine niteliksel bir araştırma*. Araştırma projesi, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü.
- Ülgen, P. (2018). *Kurdish Turkish mixed race individuals' identity construction processes coping strategies and their views on psychotherapy*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Middle East Technical University, Ankara.
- Ülkücan Özateşler, G. (2015). Çapraz evlilikler ve gruplar arası ilişkiler. *Mediterranean Journal of Humanities*, 5(2), 287-295.
- Ünlü, B. (2022). *Türklük Sözleşmesi: Oluşumu, İşleyişi ve Krizi*. (2.ci Baskı). Ankara: Dipnot Yayınları.

- Van Veelen, R., Otten, S., & Hansen, N. (2011). Linking self and ingroup: Self-anchoring as distinctive cognitive route to social identification. *European Journal of Social Psychology*, 41(5), 628-637
- Van Bruinessen, M. (1992). *Agha, Shaikh and State: Social and Political Structures of Kurdistan*. Zed books.
- Van Tubergen, F., & Maas, I. (2007). Ethnic intermarriage among immigrants in the Netherlands. An analysis of population data. *Social Science Research*, 36, 1065–1086.
- Wang, H. & Chang, S. (2002). *The Commodification of International Marriages: Cross-border Marriage Business in Taiwan and Vietnam*. Blackwell.
- Wenzel, M., Mummendey, A., & Waldzus, S. (2008). Superordinate identities and intergroup conflict: The ingroup projection model. *European review of social psychology*, 18(1), 331-372.
- Verkuyten, M. (1998). Perceived discrimination and self-esteem among ethnic minority adolescents. *The Journal of social psychology*, 138(4), 479-493.
- Verkuyten, M., & Yildiz, A. A. (2007). National (dis) identification and ethnic and religious identity: A study among Turkish-Dutch Muslims. *Personality and social psychology bulletin*, 33(10), 1448-1462.
- Wilder, D. A., & Shapiro, P. (1991). Facilitation of outgroup stereotypes by enhanced ingroup identity. *Journal of Experimental Social Psychology*, 27(5), 431-452.
- Williams, L. (2010). *Global Marriage. Cross-Border Marriage Migration in Global Context*. Londra: Palgrave Macmillan.
- Yang, J. A. & Shin, K. H. (2008). Vulnerability, Resilience and Well-being of Intermarriage: An Ethnographic Approach to Korean Women. *Journal of International Women's Studies*, 10(2), 46-63.

- Yeğen, M. (2013). *Devlet söyleminde Kürt sorunu*. (6. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yeğen, M. (2023a). Planlar ve Raporlar: Cumhuriyetin Kürt Meselesi Envanteri. Işık, A., Kılıçaslan, G., Hiroğlu, B., Sağır, K., Kurt, Ç. (Ed.), *Kürtler ve Cumhuriyet (Ulus-Mekân-Kimlik İnşası)*. (1.baskı) içinde (s.229-235). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Yeğen, M. (2023b). Cumhuriyet ve Kürtler: Tabiler, Asiler ve Vasallar. Işık, A., Kılıçaslan, G., Hiroğlu, B., Sağır, K., Kurt, Ç. (Ed.), *Kürtler ve Cumhuriyet (Ulus-Mekân-Kimlik İnşası)*. (1.baskı) içinde (s.1005-1015). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Yeh, Y. C., & Ho, H. J. (2015). *How the children of cross-national marriage families become bilingual*. Reconceptualizing Literacy in the New Age of Multiculturalism and Pluralism, 299.
- Yılmaz, O., Cesur, S., & Bayad, A. (2018). Türklerin ve Kürtlerin Birbirlerine Karşı Olumsuz Tutumlarının Bazı Psikolojik Değişkenlerle İlişkisi. *Türk Psikoloji Yazıları*, Vol.21, 82-99.
- Yürek, N. (2014). Encounters and perceptions: A descriptive study on the local and Kurdish residents of Lüleburgaz (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sabancı Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Zeyneloğlu, S., Civelek, Y., & Sırkeci, I. (2016). Inter-regional Migration and Inter-marriage among Kurds in Turkey, *Economics and Sociology*, 9(1), 139-161.
- Yıldıztekin, B. (2010). *The Jewish-Muslim mixed marriages: Self-identifications and experiences of Jewish-Muslim mixed couples and their children in contemporary Turkey*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi], Middle East Technical University, Ankara.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Ümit Eser

Eğitim

2007-2011	İstanbul Üniversitesi, Psikoloji Lisans Programı
2011-2015	Anadolu Üniversitesi, Sosyoloji Lisans Programı
2012-2015	İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Programı
	Tez: Kürt Kimliğinin İnşasını Belirleyen Söylemler
	Danışman: Doç. Dr. Göklem Tekdemir
2016-2024	İstanbul Üniversitesi, Psikoloji Doktora Programı
	Tez: Türkiye’de Kürt-Türk Evliliklerinin Çapraz Evlilikler ve Etnik Kimlik Farklılıkları Bağlamında İncelenmesi
	Danışman: Doç. Dr. Göklem Tekdemir

İş Deneyimi

2011-2013	Nûbihar, İstanbul/Türkiye
Temmuz 2016-Ekim 2016	Aile Danışmanlığı Eğitimi, Ademir (Ankara/Türkiye)
Şubat 2020-Haziran 2020	Erasmus Staj, Vita e.V. Berlin (Berlin/Almanya)
Temmuz 2020-şimdiye kadar	Kontakt-und Beratungsstelle für Flüchtlinge und Migrant_innen e.V. (Berlin/Almanya)
Ekim 2021-şimdiye kadar	Alice Salomon Hochschule (Berlin/Almanya)

Yayınlar

Kitap Bölümleri (Ulusal)

Eser, Ü. (2023). “Kürt-Türk Evliliklerinin Kürt Kimliğine Yansımaları”. A. Işık, G. Kılıçaslan, B. Hiroğlu, K. Sağır ve Ç. Kurt (Ed.), *Kürtler ve Cumhuriyet içinde*. Dipnot Yayınları. Ankara.

Bayad, A, Şen, E, Alparslan, K ve Eser, Ü. (2022). Toplum ve Psikoloji İlişkisini Kürt Meselesi Üzerinden Okumak. U. Şah, D. Eroğlu, A. Kayaoğlu, B. Gürsel ve E. Sandıkçı (Ed.), *Eleştirel Psikoloji derleme kitabı (pp.311-336)*. İletişim Yayınları.

Eser, Ü. ve Arkonaç, S. A. (2016). “Bediüzzaman Said Nursi’nin “Kürtlere Nesayih” Makalesinin Eleştirel Söylem Analizi Yöntemiyle Değerlendirilmesi. Sibel A. Arkonaç (Ed.), *Söylem Araştırmaları içinde (235-257)*, İstanbul: Hiperlink Yayınları.

Sürelili yayınlarda makaleler

Eser, Ü., Bayad, A., Alparslan, K., & Şen, E. (in Press). How are Kurds and Kurdishness addressed by psychology theses in Turkey? A thematic analysis. (Manuscript accepted for publication). *Annual Review of Critical Psychology*.

Konferanslar

Eser, Ü., Bayad, A., Alparslan, K., & Şen, E. (2021 Ekim 22-23-24). VII. Eleştirel Psikoloji Sempozyumu. Özgürleşme: ‘Psikoloji Tezlerinde Kürtler: Bir Tematik Analiz Çalışması’.

Eser, Ü. (2016, Mart 26-27). Kürtler, Şehir, Şehirlileşme ‘Kimlik-Mekân İlişkisi Bağlamında’ Kürt Kimliğinin Anlamı. II. Uluslararası Bitlis Sempozyumu, Bitlis, Türkiye.